

HISTORISK ARKIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

Ny Række.

Udgivet af

F. C. Granzow og S. B. Thrige.

Sextende Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1886.

KJØBENHAVN. I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Side

Livet i Latinskolerne i tidligere Tid.*)

(Forts.)

VI.

Skoletugten i Almindelighed.

Som vi have set, var det i Middelalderen saa godt som udelukkende i Klostrene, at Undervisningen gaves, eller i alt Fald paa klosterligt Grundlag, at det hele hvilede; og det kan ikke nægtes, at det var en uheldig Arvelod, den lutherske Kirke overtog efter den katolske, i det alt vedblev at gaa paa den gamle, nedarvede Vis. To Gjenstande synes, baade før og efter Reformationen, at have været Hovedfaktorerne i Undervisningen, Latin og Prygl; men om end Latinen ofte ikke naaede at hæve sig højere end til at blive det bekjendte »Klosterlatin«, maa man til Gjengjæld indrømme, at den anden Side af den videnskabelige Undervisning, nemlig Pryglene, dreves med en Standhaftighed, der var en bedre Sag værdig. Den Raahed og det Barbari, hvori Middelalderen var nedsunken, giver sig til Kjende i hele Skolelivet, hvis Disciplin var en mørk Munketugt, der søgte at stænge Lys og Solskin ude fra Livet, og ved Kirkeforbedringen kom der i Skolevæsenet ingen Forandring til det bedre; tvært imod synes der henimod Slutningen af Middelalderen at være indtraadt noget mildere

---

*) Se Hist. Arkiv 1886. I. S. 1, 97, 258.

Grundsætninger, i det den humanistiske Retning, der gjorde sig gjældende i Videnskaberne, ogsaa synes at have virket, at man blev mere human i Behandlingen af Skoledisciplene; Kong Kristian den anden, der jo fra sin Ungdom af egen Erfaring vidste, hvorledes det var ved Prygl, at Lærdommen indpodedes, og som trods al sin Svaghed dog havde et friere Blik paa Livet end de fleste af hans Samtid, befalede i sine Skolelove, at »Skolemestrene skulle ikke herefter have Ferler i Skolerne, som de hidtil haft have, eller slaa Børnene saa umaadelig og uskjellig, som de hidtil gjort have.« Dog det var lettere for Kongen at udstede et saadant Forbud end i Virkeligheden at faa Skolevæsenet ordnet efter et andet System, og Kristian den andens Love bleve jo efter hans Afsættelse snart brændte. Efter Reformationen synes man igjen at være vendt tilbage til det gamle System for Opdragelse og Undervisning — Pryglene; og det har kun været enkelte Lysglimt i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, naar den bekjendte Kristjern Pedersen, den ulykkelige Konges trofaste Ledsager i Landflygtigheden, i sin Bog »Om Børn at holde til Skole« skriver: »Gud haver givet sin Naade til, at Børn og unge Mennesker kunne nu lære med Leg og Lyst alle Haande Visdom, Kunst og Tungemaal foruden den ubarmhjærtige Hudstrygelse og Slag af Ferler og store Bøddels-Ris, som man plejede før at bruge i vore danske, svenske og norske Skoler, med hvilke skammelige og umenneskelige Slag og Hug de umilde Skolemestere fordreve mange gode unge Peblinge og Degne fra Skolen og god Lærdom; de forkuede og mange med store Slag og Hug, at de sade saa rædde som en Hare for Hunde, og kunde ikke komme i Hu, hvad der sagdes og læstes for dem. De sættes til Skolemestere, at de skulle med god Lempe, Lyst og Glæde undervise de unge, og ikke for at de skulle gjøre sig selv til Bødler; naar nogen dadlede dem derfor og spurgte, hvi de vare saa umilde mod deres Disciple, svarede de: Jeg haver saa kjøbt min Lærdom

og Visdom, jeg vil saa sælge hannem igjen.« Og et andet Sted siger Kristjern Pedersen: »Ufornumstige Skolemestere og Hørere flængte, slede, hudstrøge og sloge de fattige Børn, Peblinge og Degne, at Blodet løb dem ned ad Ryggen for et Ords Skyld, som de fore vild udi.« — Det er ikke lutter bedrøvelige Minder, Biskop Peder Palladius har bevaret fra sin Skoletid, naar han kan skrive: »I se jo vel, at vi have ikke været ledige i Skolen, enddog vi legede under Tiden paa Marken, som eders Drenge gjøre ved deres Majtræ; med Lyst og Leg lærte vi det, vi lærte.« Ogsaa Morten Børup, Bondesønnen, som fra Ploven og »Fogdens slemme Krabask« var løben til Aarhus Skole, hvis berømte Rektor han var i en Aarrække († 1526), synes at have hyldet liberalere Anskuelser angaaende Opdragelsen; og dog blev der indhugget paa hans Ligsten foruden Leen, der skulde minde om Bondestanden, han var udgaaet af, tillige Ferlen og Riset, de barbariske Tugteredskaber, han vel ikke har kunnet undlade at bruge, som Attributerne, der hørte med til en Rektors Værdighed — det var jo paa den Maade, at Ordene fik Vægt og Myndighed. Naar det i St. Blichers Mindedigt om Morten Børup i Anledning af, at »han Skjæmt med Alvorlighed føjer og er baade stræng og god«, end videre hedder, at

„det er slet intet Under,
den Skole kommer i Ry
og fanger saa mange Kunder,
de knap kunne rummes i By“ —

da maa vi vistnok have Grund til at sige, at det netop var et Under, at Skolerne i det hele taget vare saa opfyldte, ja overfyldte, som vi have set, at de vare omkring ved Reformationstiden; thi det vil tydelig nok fremgaa af det foregaaende i denne Skildring, at der i de Dage kun var saare lidet lysteligt ved Tilværelsen som Discipel i en Latinskole; kunde der end være enkelte Lyssider at finde, saa traadte den barbariske Skoledisciplin til med sin mørke

Slagskygge i Ordets dobbelte Betydning; og selv om en Discipel nogenlunde kunde komme ud af det med sine Lærere, var der andre Tyranner — de ældre Kammerater, der maaske endda kunde være nok saa haarde og brutale som Lærerne, især over for dem, de mærkede bleve begunstigede af Lærerne paa en eller anden Maade.

Naar Sandheden af den Sætning, at »der skal skarp Lud til skurvede Hoveder«, altid staar fast, maatte det ganske vist nødvendig i en endnu højere Grad end ellers gjælde om Opdragelsen af Disciplene i Latinskolerne i gamle Dage; dette maa, tillige med Tidens almindelige Aand og Tankegang, tjene noget til Undskyldning for den barbariske Tugt, der i hin Tid øvedes mod Skoledisciplene; thi disse vare for en stor Del et meget ryggesløst Folkefærd, der, som vi have set, til Dels rekruteredes af Personer, som betragtede Skolegangen som en fuldstændig Forsørgelse, og som derfor bleve siddende i Skolen, jo længere des bedre, hvis det kunde lykkes for dem, saa at det ofte var gamle Personer, der sade paa Skolebænken, og som mangen Gang vare plettede af Laster, vi nu til Dags have ondt ved at tænke os som en Mulighed hos Skoledisciple. Hvad det var for Karle, som i den Tid søgte Skolen, se vi tydelig af det bekjendte Vers:

„Nu er der alle Vegne i Skole
Grothanser, som kunne drikke og bole
Og bruge sig med Lystighed fri,
Med Piber, Tromme og Symfoni,
Positive og andet lystigt Spil,
Mest tage de sig saadant til.
De tør vel stundum i otte Dage
Ikke en Bog i Haanden tage;
Hos godt Øl og unge Kvinde
Dér lade de sig allermest finde“;

ligesom ogsaa Ordsproget fra den Tid: »De ere Skalke, som gaa til Skole«, er ganske betegnende for den Mening, man almindelig nærede om Datidens Disciple, der for en

stor Del bleve Dagdrivere, hvis Hovedbeskæftigelse var Slagsmaal og Nattesvir; baade Byens Borgere, Torvebønderne og især Krambodsvendene og Adelens Lakajer, hvor saadanne fandtes, maatte ofte føle Virkningerne af Disciplenes Raahed og Misbrugen af de Vaaben, de efter Datidens Sædvane altid havde hos sig.

Skjønt Skoletugten alle Vegne var stræng i de Dage, var der dog Forskjel i Skolerne, i det hver Skole havde sine Love, der dog ikke hævdedes med lige stor Strænghed, da saa meget kom an paa Lærernes, og da især paa Rektorens Personlighed; nogle Gange se vi, at en Rektor, der kom til en Skole, hvor Disciplinen var bleven slap under den tidligere Ledelse, i Begyndelsen maatte anvende stor Strænghed over for de urolige Hoveder i den Stat, han skulde staa i Spidsen for, men at han saa, naar der var bragt Orden til Veje, kunde lede dem med større Mildhed; langt oftere har det dog været Tilfældet, at Lærerne have begyndt med at vise Mildhed; men i Aarenes Løb, naar de have indset, at der ad den Vej intet opnaaedes, efter Haanden, alt som de selv bleve ældre og mere gnavne og irritable ved det daglige Drilleri, de vare Gjenstand for, have grebet til stadig strængere Tugtemidler, saa mangen Hører eller Rektor vist nok har haft Prygleriet som sin største, ja maaske eneste Glæde i Livet. Nogle Lærere synes ligefrem at have sat Pryglene i System og have ment, at det var det fornemste Middel til at faa de til deres Omsorg og Undervisning betroede Disciple til at lære noget; dog maa det vel ikke tages aldeles bogstaveligt, naar det berettes om en Hører, at han i de to sidste Aar, han var ved Skolen, ikke tog sig andet for end at prygle Skoledrengene. Vi se i en saadan Lærervirksomhed som en fuldstændig Illustration til Udtrykket »at banke noget ind i Børnene«. Der var i Ribe Skole i Slutningen af det syttende Aarhundrede en Rektor Gregers Larsen Fog, som døde 1697; da Kong Kristian den femte en Gang besøgte Ribe, spurgte han

Rektoren om, hvad Grunden vel kunde være til, at der udgik saa mange lærde Mænd af Ribe Skole; Svaret lød meget betegnende: »Her er en smuk Birkeskov ikke langt fra Ribe; den gjør gode Disciple.« At de strænge Straffe ikke kunde undværes i Skolerne, ser man bedst af de Klagesuk, Rektorerne udstødte, naar et eller andet Lovbud havde søgt at gjøre Disciplinen mindre haard; 1625 lød der saaledes stærke Klager over den slette Tilstand i »vor Frue Skole« i Kjøbenhavn (Metropolitanskolen), fordi der ingen Straf var; Følgen blev da, at naar Disciplene vare komne saa vidt, at Skolen kunde have Gavn og Ære af dem, »løb de af Skolen, gik og drev paa Gaderne, og slog sig til Drik og andet Skjælmeri«; som under alle Forhold Extremerne mødtes i de Dage, skete det ogsaa her, i det Rektoren fik Tilladelse til at »paagribe dem, som saaledes forløbe Skolen, efter at hun dem opklækket haver, og sætte dem i Tugthuset eller paa Bremerholm! thi de samme øve sig dog kun i Tyveri, Drik og Løgn.« Var det end saaledes efter Tidens Forhold en Nødvendighed, om end en sørgelig Nødvendighed, at maatte vedblive med Pryglene, saa dreves det til visse efter en alt for stor»slaaet« Maalestok, og alt for langt hen i Tiden, til at det endog blot nogenledes kan retfærdiggjøres, og Maaden, hvorpaa det skete, var i enhver Henseende for hensynsløs; vi skulle neden for se, hvorledes den hele Disciplin var ordnet, og her skal kun anføres det meget betegnende Træk af en af Lærerne i Ribe Skole henimod Slutningen af det attende Aarhundrede, at naar en Discipel havde forset sig og var bleven straffet med Riset, lod han bag efter den ulykkelige Dreng staa i det aabne Vindue ud mod Torvet, med Riset i Armen, ligesom en Soldat der staar Skildvagt, for at de forbigaaende kunde haane ham.

Var det end forfærdeligt, naar vi i vor Tid tænke paa Forholdene i Latinskolerne her til Lands for nogle Aarhundreder siden, i det vi sætte os i de stakkels Skole-

drenges Sted, saa tør vi dog antage og haabe for vore Forfædre, at der ikke her i Danmark har været Mænd, der i den Grad have sat Prygleriet i System som den Rektor i Schwaben (Johan Jakob Häuberle var hans Navn, det fortjener nok at bevares!), der med største Samvittighedsfuldhed har ført ligefrem Protokol over de Straffe, han uddelte i sin Embedsvirksomhed, der udstrakte sig noget over et halvt Aarhundrede; Protokollen udviser 911,527 Slag Stokkeprygl (af hvilke omtr. 800,000 for ikke lærte latinske Gloser), 124,000 Slag Ris (heraf 36,000 for ikke lærte Vers), 20,989 »Nævlinger« eller Klaps med Linealen, 136,715 Haandsmæk eller Haanddask, ogsaa kaldede »Haandtage« — da det er et ulige Tal, fristes man til at antage, at det har været det dobbelte Antal, i det det i alt Fald i Sverige bestandig fandt Sted, at disse Haanddask tildeltes parvis og derfor kaldtes »Handsker« —, 10,235 Munddask, 7905 Ørefigen, 1,115,800 »Hovednødder«, 22,763 »Notabener« med Bibel, Katekismus, Sangbog eller Grammatik (hvorfor han hvert andet Aar var nødsaget til at anskaffe sig en ny Bibel); 777 Gange havde han ladet Disciplene knæle paa Ærter og 631 Gange paa et trekantet Stykke Træ; 5001 Disciple havde »baaret Æselet«, og 1707 havde han dømt til at holde Riset med oprakt Haand; blandt hans 3000 Skjældsord var en Tredjedel af egen Opfindelse. Rimeligvis har denne Hr. Häuberle antaget sig selv for at være Tysklands ypperste Pædagog; og dersom der i de Dage havde existeret Patenter paa Opfindelser, vilde ganske sikkert en anden samtidig tysk Lærer ved Navn Schwertfeger have søgt Patent paa sin Undervisnings-Metode: ved Siden af sig havde han paa Katedret staaende ti Stokke af forskjellig Størrelse og Tykkelse; i Forhold til Disciplenes Alder, Legemskonstitution og Beklædning valgte han mellem de tykkere og de tyndere; desuden havde han andre mindre Stokke, som han kastede i Hovedet paa Drengene, naar de snakkede; og andre Stokke, der vare forsynede med Hager,

stode ved hans Side paa Katedret; som en Jupiter fulminans slog han Stokken ud blandt Drengene, og naar han havde faaet Synderen paa Krogen, trak han ham over Bænkene hen til Katedret, hvor da Exekutionen foregik. Naar han var bleven særlig vred paa en Dreng, tog han ham ved Øret og førte ham, medens han hørte ham i Lektien, omkring i Klassen, i det han savede ham med Ryggen af Pennekniven paa Ørelappen; den arme Dreng, der jo aldrig kunde vide, om Bøddelen kunde faa i Sinde at vende skarpt til, gik selvfølgelig fra Koncepterne, og saa regnede Pryglene ned. — Selv om disse straalende Stjærner paa den pædagogiske Himmel ikke have lyst over vort Fædreland, ville vi dog snart se, at selv om end Ævnen til at gaa saa vidt manglede Datidens Lærere her til Lands, havde de i alt Fald den bedste Vilje dertil; Traditioner om sligt findes vistnok i de fleste Skoler.

VII.

Skoletugten i Særdeleshed, Skoleret o. s. v. — Præmier.

En af de vigtigste Aarsager til, at Disciplinen i Latinskolerne var saa stræng, har været den, at der var indrømmet Skolerne en egen Jurisdiktion, undtagen i Tilfælde af Manddrab og lignende meget grove Forbrydelser. Det var en Rettighed, Skolernes Bestyrelser satte stor Pris paa, og det har oftere været Tilfældet, at en Discipel derved er bleven reddet, skjønt han havde begaaet en eller anden Lovovertrædelse, som vilde have ødelagt hans Fremtid, dersom Brøden skulde have været paadømt af den verdslige Domstol, i det Straffen nu er bleven exekveret inden for Skolens fire Vægge uden de juridiske Myndigheders Indblanden, — og saa har den Sag været forbi; men da

maatte jo rigtignok Regeringen, der havde givet en saadan Frihed, føle sig forvisset om, at Straffene virkelig bleve udøvede i Skolerne over dem, der havde forbrudt sig; vilde Skolens Bestyrelse være tilbøjelig til at se gjennem Fingre med Disciplene — hvad der, naar man kjender Forholdene i Datiden, for Resten næppe er Grund til at antage — kunde det let risikeres, at dette Privilegium mistedes. I Aaret 1559 havde to Disciple i Skive Latinskole, Povl Andersen og Knud Abrahamsen, været i et saadant Slagsmaal indbyrdes, at de endog havde tilføjet hinanden dybe Hulsaar; Magistraten i Skive har ment, at Slagsmaalet var saa groft, at det maatte høre ind under den verdslige Domstols Kjendelse, og Skolens Rektor Søren Brun var af samme Mening; men Biskoppen i Viborg Kjeld Juel indstævnede Rektoren for Domkapitlet, fordi han havde ladet Magistraten gjøre Indgreb i Skolens Rettigheder, og Rektor Søren Brun blev dømt fra sit Embede, dels for hans Optræden i denne Sag, dels rigtignok ogsaa, fordi han ellers havde været forsømmelig i sin Embedsgjerning. Tre Aar senere udstedte Kongen en Bestemmelse, der vel nærmest tager Hensyn til Ribe Skole, men som dog sikkert ogsaa har skullet gjælde for Landets øvrige Skoler; det hedder deri: »Vi ere komne i Forfaring, at naar nogen af dem, som gaa i Skole i Ribe, forgribe sig, understaa Borgmester, Raadmænd og Byfoged der sammesteds sig samme Personer at lade paagribe og udi Byens Fængsel indsætte og forvare, endog sligt skal være imod gammel Skik og Skolens Frihed, uanseende, at Skolemesteren er overbødig slig Forseelse tilbørlig udi Skolen at ville straffe; hvorfor vi herefter saa ville holdet have, at naar nogen Degn eller Pebling, som ganger til Skole dér udi vor Kjøbstad Ribe, sig i nogen Maade forsér, da skal Borgmester, Raadmænd og Byfoged dennem intet med samme Personer befatte, men sligt skal gives Skolemesteren til Kjende, og han skal vare pligtig den skyldige at straffe med Ris og i anden Maade, ligesom Brøden er

til, dog hermed undtaget Manddrab og andre grove Laster.« Men mange Gange senere træffe vi det Tilfælde, at Skolens Bestyrelse har maattet gribe ind og protestere, naar den verdslige Øvrighed har gjort Overgreb over for Skolernes begunstigede Stilling.

Rimeligvis have Disciplene ofte ment, at dette Privilegium har kunnet give dem Tilladelse til ustraffet at begaa Skjælmsstykker uden for Skolen, og Borgerne i Byerne have næppe syntes om denne Skolens særlige Rettighed; ikke altid slap Drengene da saa let, som de havde ventet; i en Dagbog fra Nakskov for Aaret 1572 hedder det: »Fredagen efter anden Søndag efter Trinitatis har en Borger her i Byen, ved Navn Rasmus Brun, gjort et Klammeri i Skolen, i det han er gaaet der ind og har hudflettet en Hob af Børnene«; — det er ganske betegnende for Tiden, at en Mand saaledes tager sig selv til Rette inde i selve Skolelokalet; men det maa vistnok antages, at det har været vel fortjente Stryg, han har givet uvorne Disciple, hvem Lærerne ikke have villet straffe. Ofte maatte en Skole tage sine Disciple i Beskyttelse mod Overlast, som de led af fremmede, især af Adelsmændenes Tjenere, med hvilke baade Skoledisciplene og Studenterne synes at have ligget i en stadig Fejde.

Naar vi oven for kortelig have skildret, hvorledes Skolens Lokale var indrettet*), maa det bemærkes, at det er med Forsæt, naar der ikke er blevet omtalt et Rum, som dog hørte med til en efter Tidens Fordringer vel indrettet Skole; vi skulle nævne det her, skjønt det kun er lidt, vi vide derom, nemlig Skolens Fængsel! At der ved Universitetet var et Fængsel, og at balstyrige Studenter selv temmelig langt ned i Tiden ofte maatte vandre i »Karceret«, er bekjendt nok; mindre bekjendt er det, at Skoledisciplene ogsaa kunde friste samme Skæbne; men at

*) Se foreg. Bind, S. 5—6.

der ved en Skole maatte være et Fængsel, var vel naturligt, da Skolerne havde deres egen Jurisdiktion, og det stundum kunde være nødvendigt at indsætte Drenge eller unge Mennesker, der paa den Maade slap for at komme i »Finkeburet« paa Raadstuen; Indretningen af disse Skolefængsler kjende vi ikke synderlig til, men videre komfortabelt have de næppe været indrettede, naar vi saaledes se, at der i Fængslet i Ribe var en »Stok« eller Fangeblok, hvori de gjenstridige Fangers Fødder bleve stukne. Det var jo nu rigtignok heller ikke for Disciplenes Dyds Skyld, naar de kom til at stifte Bekjendtskab med Fængslets nærmere Indretning; det var enten, naar man vilde sikre sig deres behagelige Nærværelse, for at de ikke ved Flugt skulde unddrage sig en fældet Dom, eller at de maatte afsone den idømte Straf, der ofte lød paa Fængsel paa Vand og Brød; eller at Disciple, der om Natten vare trufne drukne paa Gaden, fik Lov til at sove Rusen ud i Fængslet; eller det kunde hænde, at en eller anden fik Tid til dér at angre sin Dovenskab eller Forsømmelighed foruden anden Vanart. Dog synes i det hele taget Fængselsstraffen ikke at være bleven meget anvendt i Skolens Stat; man havde Straffe, der ganske anderledes »føltes« af vedkommende, og som vare langt lettere at komme af Sted med, — de evindelige Prygl; »Prygl som tørt Brød«, hedder det med en gammel Talemaade, og disse to Dele have vel paa en vis Maade været som det daglige Brød for den største Del af Disciplene; men for uden de Revselser, der med eller uden Grund hørte med til den daglige Skolegjerning, var der andre Pryglestraffe, som efter ligefrem Dom paa en mere højtidelig Maade exekveredes.

I Middelalderen var Ferlen det sædvanlige Tugteredskab, men vi have set, hvorledes Kong Kristian den anden ved sine Love søgte at indskrænke Brugen og hindre Misbrugen deraf; paa den nu forsvundne Ligsten over Aarhus Skoles berømte Rektor Morten Børup († 1526) var der,

som anført, indhugget en Ferle, et Ris og en Le; vi have en Afbildning af denne Ligsten og kunne efter denne samt efter Beskrivelser fra Datiden i Tanken konstruere os et saadant Vaaben; des værre existerer der vist næppe længere noget Exemplar af en Ferle her i Landet, den vilde ellers være paa sin Plads i det nye kulturhistoriske Musæum som et slaaende Minde fra gamle Dage; men Sagen er vel, at da Tiden blev saa human, at Ferlens Brug blev forbudt, har man ogsaa brændt de Ferler, der endnu vare tilbage, for saaledes baade at søge at udslette Mindet om deres Virksomhed, og maaske ogsaa for, at Synet af dem ikke skulde vække Længsler i Lærernes Sind efter svunden Glans og Magt. Ferlen var nemlig ligesom Symbolet paa Rektorens Værdighed, det var hans Scepter eller Kommandostav, og Udtrykket »at være under éns Ferle« vedblev temmelig langt ned i Tiden at være en meget brugt Betegnelse i det højtidelige Sprog i Steden for »at gaa i Skole hos én«; at Rektorerne satte Pris paa Ferlen, se vi det bedste Bevis paa hos en Mand, der hed Mads Clausen Bang, som fra 1653 til 1663 var Rektor ved Odense Skole og senere blev Professor ved Gymnasiet i samme By; efter sin Fratrædelse fra Rektoratet vedblev han, saa længe han levede, at have en forgyldt Ferle hængende over sit Bord, for at han stedse kunde mindes sin forhen i Rektoratet udholdte store Møje og den Ære, han havde indlagt sig ved at svinge Ferlen.

Denne meget omtalte Ferle var en Træstok, hvis ene Ende var forsynet med en rund Klump eller en flad Skive, der var besat med Sømhoveder eller Metalknopper og med et Hul i Midten; i en svensk Beskrivelse skildres den som nærmest lignende Saalen af en Trætøffel; Slagene med Ferlen tildeltes enten indvendig i den flade Haand eller paa Ryggen; det vil let indses, skjønt Antallet af Slagene aldrig maatte overstige fire, at selv ét Slag med et saadant Redskab kunde være farligt for Liv og Helbred, naar det

førtes af en barbarisk, eller vel endog beruset Lærers Haand. Der kom derfor allerede kort efter Reformationen Lovbestemmelser, hvorved det forbødes Hørerne at bruge Ferlen, som skulde være forbeholdt Rektoren; lidt senere blev den helt forbudt i Sorø Skole, og efterhaanden indskrænkedes i de forskjellige Skolelove Tilladelsen til at bruge den; men endnu i Kristian den femtes danske Lov omtales den som et Tugteredskab, der kunde være Brug for, men som ikke maatte misbruges; det hedder i anden Bogs attende Kapitels tolvte Artikel: »Ferler maa de ej bruge i Skolerne at lemlæste Børn med; dog maa de vel have Ferler, om nogle store Rebeller ville sætte sig op imod dennem.« Og virkelig finde vi Tegn til, at Ferlen først helt forsvandt fra de danske Skoler henimod Slutningen af det attende Aarhundrede; ja i enkelte skaanske Skoler holdt den sig endnu ind i vort Aarhundrede. Dog tør det antages, at Ferlerne ikke ere blevne meget brugte i Tiden efter Reformationen; men dertil har Grunden dog næppe været humane Hensyn til Disciplene, men snarere at Lærerne have været bange for selv at komme i Ulejlighed, hvis de kom til at lemlæste en Discipel; og desuden har Indskrænkningen til et Maximum af fire Slag ikke kunnet tilfredsstille en pryglelysten Lærer, hvorimod en saadan med Riset i Haanden kunde tumle sig ret af Hjærtens Lyst, uden at behøve at frygte videre for Følgerne.

Thi medens Ferlen vedblev at være Emblemet for Rektorerne, var Riset Tegnet paa Hørernes Magt og Myndighed, og i lange Tider var det Skik, at naar en Lærer blev indsat i sit Embede, overleveredes der ham paa højtidelig Maade et Ris som »Sceptrum scholasticum«; men et saadant Vaaben blev snart opslidt i Skolens Tjeneste; der maatte derfor stadig sørges for en frisk Forsyning, og i nogle Skoler var der paalagt enkelte Disciple den Forretning hver Lørdag Eftermiddag at gaa ud i den nærmeste Skov og skære

Grene, hvilke de da efter Kunstens Regler bandt sammen til det Ris, der i den følgende Uge, efter først at være blevet synet og befundet rigtigt, skulde — man kan næsten sige — lægges til Grund for Undervisningen. Et saadant Skoleris skulde være halvanden Alen langt og bestaa af syv Riskviste, som korsvis bleve indstukne i en Vidjekrans for at danne en Klump eller et Skaft, hvorefter Kvistene halvandet Kvarter fra den tynde Ende bleve sammenbundne med en Traad. Dersom man nu mener, at en saadan Afstraffelse med Ris dog var temmelig lempelig, selv om det i Øjeblikket svirpede og gjorde ondt, da er det en fuldstændig Misforstaaelse; thi disse approberede og avtoriserede Skoleris med deres tykke og tynde Ende vare frygtelige Vaaben, som Lærerne efter Behag kunde lade falde med voldsomme Slag paa de forskjellige Legemsdele, og ved den daglige Øvelse havde de naaet et sandt Mesterskab i at behandle dette Redskab; ja det har maaske endda afstedkommet nok saa mange Ulykker som Ferlen, netop fordi Lærerne aldeles vilkaarlig kunde tumle med det i Klassen, efter som det lystede dem, og lade Disciplene smage det baade uden paa Klæderne og paa den bare Krop; det var for mange Lærere den største Lyst ret at kunne svinge Riset. Langt heldigere var det naturligvis, naar en saadan Exekution kom til at foregaa efter Dom i Følge Skolens Love, end naar en Lærer saaledes straffede vilkaarlig, og saa ofte, naar han var kommen i Pryglehjørnet, ligesom fik fuldstændig Bersærkergang, saa han slog løs paa alle Klassens Disciple, de uskyldige lige saa vel som de skyldige, indtil han selv segnede om og ikke mægtede mere. Der lyder endnu helt ned til vore Dage adskillige Hjærtesuk, som Mænd i den ældre Alder have udstødt over den umenneskelige Behandling, de i deres Skoletid maatte lide af — mildest talt — ublide Lærere; her skal til Exempel anføres lidt af de Klagemaal, der fremføres af den senere bekjendte

historiske Samler David Mogensen Grønlund*), der døde 1784 som Provst og Præst i Darum ved Ribe, om hans Skolegang og dennes Gjenvordigheder i Roskilde i Aarene 1724—1736; han var født 1716 og kom ved Paasketid 1724 i Roskilde Skoles nederste Klasse; da denne Klasses Hører Søren Loumand fattede en stor Kjærlighed til ham, blev han Aaret efter opflyttet i anden Lektie; han var kun halvtiende Aar gammel, og »da Høreren her, Søren Vicard, fordrede en overdreven Nøjagtighed i al Ting og ansaa enhver Fejl, Disciplen under Examinationen begik, for en Følge af Dovenskab, samt derhos var af et meget hidsigt Temperament, indjog han Drengen en saadan Frygt, at han aldeles tabte Mod og Besindelse. I det første Halvaar bleve hans Hænder saa forpiskede af Riset, at de næsten tabte al Følelse; da Læreren mærkede det, anbragte han Tugtelsen paa et vist andet Sted; men da Vanen ogsaa her omsider sløvede Risets Virksomhed, blev Disciplen ikke sjælden nøgen afklædt og hudflettet fra Nakken til Haserne. Afskrækket ved en saadan Behandling udeblev han nu ofte fra Skolen, men paadrog sig derved ny og større Straf, naar han kom igjen, saa at Huden paa hans Krop sjælden var hel. Hans Meddisciple gik det ikke bedre; thi Fordringerne vare saa overspændte og urimelige, at ingen formaaede at fyldestgjøre dem. Fra Klokken syv til tolv om Formiddagen holdtes de paa Skolen; Klokken ét skulde de møde igjen og gjøre Rede for nye Lektier; da de trods al Anstrængelse ikke altid vare i Stand til at lære disse, toge de en Gang alle den Beslutning at udeblive om Eftermiddagen. Morgenen derefter blev da holdt Exekution saaledes: de vare i alt tyve Disciple i Klassen; den øverste fik tyve Haanddask, den anden nitten, den tredje atten, og saa fremdeles nedad indtil de fire sidste, som slap med fire

---

*) I Molbechs historisk-biografiske Samlinger.

hver; det var 216 Haanddask, mere har der vel ikke kunnet udrettes i den Skoletime. En Gang skulde en af dem konstruere en latinsk Sætning, og da han, som ellers var ret ferm i sine Ting, sagde fejl, blev han paa det haardeste straffet for denne Forseelse og derved saa aldeles forvirret, at han, hvor mange Prygl han end fik, dog ikke kunde besinde sig til at sætte Substantivet foran Adjektivet; derover blev Høreren til sidst i den Grad opbragt, at han jog dem alle sammen paa Døren; Dagen efter sendte han vel Bud til dem, at de skulde komme igjen; men der forløb dog en otte Dages Tid, inden han fik den hele Klasse samlet. For at unddrage sig dette Skoletyranni, hvorover han aldrig klagede til sine Forældre, følte Grønlund sig under Tiden fristet til at gjøre Ende paa sit Liv, og en Gang var han endog i denne Hensigt stegen ned i en Brønd, men betænkte sig, medens det endnu var ham muligt at komme op af det iskolde Vand, som satte hans Beslutning paa en ubehagelig Prøve.« Bag efter fortæller Provst Grønlund, hvorledes han paa en — som det senere oplystes — aldeles ugrundet Mistanke om, at han skulde have tilegnet sig en Rektoren tilhørende Bog, blev undergiven Tortur af nogle ældre Disciple, der paa hans Ryg opslede adskillige Hesselkjæppe, indtil han tilstod, hvad han aldrig havde gjort sig skyldig i; »Herren være lovet, at jeg ikke havde en Kniv hos mig«, skriver Grønlund, »thi medens de piskede mig, tænkte jeg paa at stikke den i en af dem, som holdt mig; og da de truede med at forny Mishandlingen den følgende Dag, var jeg fristet til at tage Livet af mig selv for at forebygge Fortsættelse af denne Tortur.« Dette er kun et enkelt Tilfælde, der er refereret, som sikkert har haft utallige Sidestykker, der ikke ere blevne meddelte til Efterverdenen; thi om end Riset ristede sine Runer paa de ulykkelige Disciples — skyldige eller uskyldige — Legemer, vare de dog næsten helt hindrede i at lade deres Klager lyde uden for Skolens

Vægge; det var nemlig, i alt Fald i nogle Skoler, en Bestemmelse, at dersom en af Disciplene paa Grund af en fortjent (Lærerne ansaa den vel al Tid for at være fortjent) Afstraffelse anklagede sin Lærer for sine Forældre eller Venner og gjorde ham forhadt, skulde han første Gang, naar han fortrød det og bad den fornærmede Part om Tilgivelse, tages til Naade, men anden Gang skulde han have en dobbelt Portion Prygl, og tredje Gang skulde han bortvises af Skolen som Oprører og Forstyrrer af Skolestaten. Mon ikke mangen Discipel i sit stille Sind har længtes efter dette tredje Stadium, at han kunde blive bortvist af Skolen!

Hvad vi hidtil have betragtet af Udøvelsen af Skoletugten, har været den mere dagligdags indtræffende, hvor Straffen fulgte lige efter Forseelsen, som vel oftest har bestaaet i Dovenskab eller Vanartighed, og saa var den Historie forbi! — Dog den egentlige Skoledisciplin har været af en mere højtidelig, mere solenn Natur, skjønt det synes, som om begge Dele flyde over i hinanden. Den, som havde Bestyrelsen af Skolerne, var jo Rektoren, og hos ham hvilede baade den dømmende og den exekutive Myndighed; at Rektorerne med Kraft maatte haandhæve den over for de mange urolige Hoveder, er saa naturligt; thi Ansvaret for Skolens Brøst og Mangler kom dog til sidst til at hvile paa dem; men her komme baade Rektorernes Personligheder til at faa den største Betydning, og tillige, skjønt maaske i ringere Grad, de forskjellige Skolers forskjellige Love.

Gjennem alle disse Skolelove gaar dog Barskheden som den røde Traad; men ligesom i gammel Tid Ribe-Ret var bekjendt eller berygtet for sin Strænghed, saaledes indtog de viborgske Skolelove (af 1604) en lignende fremtrædende Plads og have vundet en sørgelig Berømthed baade for Barskheden, der aander igjennem dem, og for de ligefrem vanvittige Bestemmelser, man finder anført deri. Det er

blevet opklaret, at den rette Avtor til dem er Villads Nielsen Brøns, som i sin Tid var Rektor og senere Lektor i Theologi i Viborg, samt Fader til den fra sin Virksomhed ved Suverænitetens Indførelse bekjendte Provst i Slagelse Peder Villadsen, der 1673 døde som Viborg Stifts Biskop. De ere vistnok forfattede i den bedste Hensigt, men Hensigten har ikke helliget Midlet, selv om Forfatteren har haft det Ønske at indskrænke de tidligere arbitrære Straffe; det vil vise sig ved et flygtigt Blik paa disse Lovbestemmelser, af hvilke vi oven for have set nogle, der handlede om Disciplenes Opførsel og Forhold ved Maaltiderne.

Højst paafaldende er det baade for disse og for de fleste andre af Datidens Skolelove, at Straffene for Disciplenes Forseelser, naar de da ikke var alt for grove, vare ansatte som Pengebøder; naar man véd, at den allerstørste Del af Disciplene vare fattige Børn, som levede af Skolens Stipendier, gode Menneskers Gaver og — Tiggeri, ser det næsten ud som en ilde anbragt Ironi, at de bleve idømte Pengebøder; men vi kunne bedst finde os til rette dermed ved Analogien fra Nutidens Retspleje, at en Person dømmes til en vis Pengebøde, eller i Mangel af dennes Betaling maa han sidde et vist Antal Dage i Fængsel; skjønt der jo, som vi have set, var Fængsler ved Skolerne til behagelig Afbenyttelse, ere Pengebøderne dog vistnok sjælden blevne omsatte i Fængselsstraf, Disciplene have ikke »siddet dem af«, som nu det tekniske Udtryk lyder, men i Steden for at udrede Pengene have Disciplene faaet Bøderne omsatte i Prygl, saa en flittig Forsker i de gamle Skolearkiver kunde maaske være i Stand til at meddele de forskjellige Kursnoteringer paa denne Vare; vi finde saaledes et Sted det Forslag, at Maximum af Haandtage (Slag i Hænderne af Risets tykke Ende) skulde være otte Slag, fire i hver Haand, for en Mulkt af 8 »Hvid«, for at ikke Disciplenes Hænder skulde blive ødelagte ved de mange Slag; dersom Mulkten var større, foreslaaes det, at Synderen skal »løse

Trøje« og for hver overskydende Hvid straffes med et Slag Ris paa den blottede Ryg. Hvad der for os maa forekomme som noget nær det værste og mest demoraliserende ved alle disse Skolelove, var, at der ved dem med Nødvendighed maatte udvikle sig et infamt Spionsystem; thi der var ligefrem sat Præmier for Angiveri; naar en Discipel til Rektoren havde kunnet give Underretning om en Forseelse, en eller anden af hans Kammerater havde gjort sig skyldig i, medførte denne Venskabstjeneste, at vedkommende selv slap fri for den Straf, der ellers maaske svævede over ham som et truende Sværd; ja nogle Rektorer vare endog nedrige nok til med Penge at lønne Disciple, som skulde give Melding om det mindste, der indtraf, selv om det blot var, at en Kammerat havde talet Dansk. Det er det mest talende Bevis paa, at Rektorerne ikke brugte Straffene som Midler til at forbedre Ungdommen, men at de straffede netop for at kunne have den Tilfredsstillelse at prygle, selv at være Professer.

Det var saa ganske naturligt, at de, der havde Overtilsynet med Latinskolerne, stundum ved passende Bestemmelser søgte at indskrænke det barbariske Prygleri; for Odense Skole haves der saaledes allerede fra det sextende Aarhundrede Love, der i Forhold til hine Tider ere sjælden humane, og i hvilke Lærerne meget fornuftig paamindes om at holde Maade med Straffene og paa den ene Side ikke ved alt for stor Mildhed gjøre de kaade værre eller paa den anden Side ved overdreven Strænghed afskrække de agtværdige. Straffen maatte ikke overstige tyve Slag med Riset; »thi«, hedder det saare rigtig, »det er Slag nok, hvor der haabes Forbedring, men hvor intet Haab viser sig, ville næppe tusende være tilstrækkelige.« At saadanne Indskrænkninger bleve ansete for nødvendige, naar der skulde værnes lidt om Disciplenes Liv og Lemmer, vil være indlysende, naar vi vide, at ikke alene i Aarhus Skole en Lærer rev en Dreng saa haardt i hans ene Øre, at han

beholdt det afrevne Øre i Haanden som en Sejrstrofæ; men at i Kjøbenhavns Skole i 1559 en Hører ved Navn Hans Pedersen blev beskyldt for at have mishandlet en Discipel i den Grad, at han døde af Følgerne; at denne Skole var i stort Ry, kan sluttes af, at endog en Borgersøn fra Magdeburg var indsat i den; men hans Skolegang fik en brat Ende ved hans Død; da nu Faderen selv begav sig til Kjøbenhavn for at kræve Straf over den Mand, hvem han ansaa for sin Søns Drabsmand, og han tillige fik Øvrigheden i Magdeburg til at gjøre Forestilling om Sagen til den danske Regering, blev der anstillet forskjellige Undersøgelser i denne Anledning; men Resultatet blev dog Hørerens Frikjendelse, da Faderen imod hans Benægtelse ikke kunde beraabe sig paa andet end Rygter, hvis Rigtighed ikke kunde godtgjøres.

Det blev da omtrent samtidig fastsat paa de fleste Steder, at naar ikke Forseelsen var saa stor, at Dommen faldt ind under Biskoppens og Domkapitlets eller den verdslige Øvrigheds Afgjørelse, skulde Rektoren i det hele taget have Retten til at idømme Straffe over hele Skolen, hvorimod Hørerne kun maatte straffe hver i sin Klasse, og nogen Kontrol er der vel blevet øvet, i alt Fald naar Exekutionen foregik i det fælles Skolelokale; værre Vilkaar i saa Henseende have Disciplene derimod været undergivne, naar Lærerne benyttede Vinterens Strænghed eller andre Aarsager som Paaskud til at foretage Undervisningen paa deres private Kamre.

Som bekjendt skulde i de Dage Overtrædelsen af det sjette Bud straffes med, at paagjældende stod aabenbar Skrifte i Kirken og derpaa fik offentlig Absolution; men ogsaa i denne Henseende viser det sig, at Skolen har vidst at benytte sin Myndighed til at fri en af sit Personale for et saadant offentligt Skriftemaals Forsmædelse; det har vel været i Haabet om, at den lempelige Fremgangsmaade ikke skulde ødelægge et Menneskes Fremtid, naar — saaledes berettes os i en Dagbog — i Nakskov den ellevte April

1575 Hans Juel — rimeligvis en Discipel, blev aabenbart afløst oppe paa Skolemesterens Kammer, i Provstens, Hr. Niels's, Kapellanens, Skolemesterens, Hørernes, Hans Borges og Rasmus Hansens Nærværelse, »for den Jomfru-Krænkelse, han bedrev med Karen Nielsdatter udi fornævnte Rasmus Hansens Hus.« —

Mon ikke alle vi, som have gaaet i Latinskole, have hørt Tale i vor Skoletid om noget forfærdeligt, der kunde ramme os, naar vi vare rigtig vanartige, — noget, der kaldtes med den mystiske Benævnelse »at staa Skoleret«? Skjønt dette Begrebs egentlige Betydning vel har staaet temmelig uklart for de fleste Disciple, har alene Navnet næppe kunnet undlade at bevirke forskjellige uhyggelige Følelser og Anelser paa Rygstykkerne; thi Traditionen har vidst at berette, at dette »at staa Skoleret« bestod deri, at Disciplen, afklædt nøgen indtil Bæltestedet, blev pisket paa sin Ryg, baade af Skolens Lærere og af alle Kammeraterne, og derpaa med Haan udjagen af Skolens Enemærker. Og ganske vist var det Tilfældet, at den saaledes benævnte Straf for grove Forseelser tidligere exekveredes omtrent paa oven anførte Maade; men en saa russisk Straf er dog nu »en Saga blot«; den er næppe bleven udøvet ud over det attende Aarhundredes Slutning; naar det sidste Gang er sket, kan næppe siges med Sikkerhed; men det vil maaske kunne interessere at erfare, at en af de sidste Gange var, da i Slagelse Skole Digteren Jens Baggesen, sexten Aar gammel, i 1780 — altsaa kun fem Aar før han skrev sine mesterlige »komiske Fortællinger«, for hvilke Wessel tiljublede ham Bifald — maatte, skriver mange Aar efter en af hans Skolekammerater, staa Skoleret »for en Forseelse, der, om det og virkelig var en Forseelse, hvorom der bares Tvivl, i det højeste havde fortjent en venlig Erindring«. Vi skulle anføre følgende Uddrag af den Beretning, Baggesens Kammerat, den af Hedeplantningen højt fortjente Konsistorialraad Bjerregaard, der døde 1860, 94 Aar gammel,

har givet om denne Begivenhed, to Menneskealdre efter at den var foregaaet (1847) — saa levende havde den indpræntet sig i hans Hukommelse; han skriver: »Hr. Rektoren havde ej alene kommanderet alle os Disciple tilsammen, men og Konrektor og begge Hørere, til at møde sortklædte paa en bestemt Dag i Skolen, uden at enten første eller sidste anede, at det var en Exekution, der skulde overværes, og piskede da selv Baggesen saaledes paa den bare Ryg, at han en Tid maatte holde Sengen. En anden, som for samme Forseelse eller Ikke-Forseelse var tiltænkt samme Straf, unddrog sig den ved at undfly fra Skolen.« Bjerregaard fortsætter: »Konrektorens Søn blev derpaa med det samme meddelt, jeg véd ikke hvor mange Haanddask, fordi han havde formastet sig til at sætte Hatten paa i Skolen; vel undskyldte han sig med, at han havde snappet den af, da han saae Rektoren komme, men forgjæves; Svaret blev: »Skolen skal være et lige saa helligt Hus som Kirken!« Imidlertid vovede Faderen lige saa lidet som noget andet Menneske at kny enten til det ene eller andet. Omsorgen for vor Opdragelse og Dannelse overdrog han ogsaa ganske saaledes til sit Kæmperis, at der aldrig nogen Sinde kom den mindste Formaning eller Paamindelse over hans Læber; havde nogen forset sig, hed det blot: »Hvad er det, vi have hørt om Jer?« — og nu tilkaldtes uden videre Riset for at tale desto føleligere.«

Skjønt altsaa den Straf, Jens Baggesen, uvist af hvilken Grund, og uvist, om fortjent eller ufortjent, maatte lide, var at »staa Skoleret«, er den dog ikke bleven udført efter en endnu ældre Tids Maade, da det virkelig fandt Sted, som Traditionen beretter, at baade Lærere og Meddisciple maatte agere Bødler, og Disciplene endog truedes med Pisk, naar de vare for milde i at uddele Slag paa deres Kammerat. Det var, naar en saadan Dom skulde udføres, altid Skolens Rektor, der havde fældet den: Rektoren havde Myndighed til at idømme »Skoleret«, hvorimod

Hørerne kun maatte idømme »Klasseret«; men med en »god Vilje« kunde denne vel blive lige saa grum som Skoleretten, kun at sidste ofte satte lige som Slutstenen for en Discipels lærde Løbebane, i det den da til lige bevirkede, at han udvistes af Skolen; i Virkeligheden synes Lærerne i Almindelighed ikke at have brudt sig videre om Skolelovene med Hensyn til Disciplene, men stadig at have behandlet Disciplene, og det helt ned til Skolereformen i Begyndelsen af vort Aarhundrede, langt barskere end Skolelovene hjemlede. I en af de mildere Skolelove (fra Odense) gives Forskrift om, hvem der skulde være hjemfaldne til Skoleret; det var uden Persons Anseelse og uden Hensyn til Kaar de Disciple, der begik Skjælmsstreger (»Skjælm« taget i en anden Betydning end nu, omtrent det samme som »Skurk«) og Skarnagtigheder, eller vare Horkarle, Drukkenbolte, Nattesværmere og Slagsbrødre, samt hemmelige Tyve, hvis Gjerning endnu ikke var bleven bekjendt for den borgerlige Øvrighed; ligeledes de, som uden Lærernes Tilladelse eller uden gyldig Grund bleve borte fra den offentlige Gudstjeneste og Læsemestrenes Foredrag, eller en hel Uge og mere udebleve fra Skolen, og, fremfor alle, de, som viste Ringeagt mod deres Lærere samt den verdslige og gejstlige Øvrighed, eller som krænkede Skolens Love og Anordninger. Dog maatte disse vanartige Disciple, efter tilbørlig at være blevne straffede, tages til Naade igjen, naar de alvorlig angrede og lovede fast Forbedring: hvorimod de »Satans Redskaber«, der begik disse Forbrydelser i endnu højere Grad eller gjorde sig skyldige i endnu værre Misgjerninger og vare til offentlig Forargelse, ikke skulde behandles saa mildt, men »som skabede Faar hellere fjærnes fra Skolens Faaresti og strax overgives til Øvrigheden«. Nogle flere Bestemmelser, der ere ganske betegnende for Tiden, skulle her anføres: »Dersom nogen hengiver sig til Drik og Svir og bliver to eller tre Dage borte fra Skolen og Spisesalen, skal han indespærres i Skolens Fængsel og sidde der paa

Vand og Brød i sex Dage; det samme gjælder om dem, der løbe grassat om Natten og besøge berygtede Huse. — Dersom nogen hengiver sig til utilladelige Kjærlighedsforbindelser, Hor eller andre Laster, som ikke sømme sig for de kyske Musers Dyrkere, skal han piskes med Ris og æreløs jages ud af Skolen. — Ingen maa understaa sig at tale Dansk i eller uden for Skolen, paa Gaden eller i nogen anden indbyrdes Sammenkomst mellem Disciplene under Straf af tre Slag af Riset paa de bare Skuldre, hvilken Dom skulde exekveres Formiddag og Eftermiddag.« I dette sidste Tilfælde gaves der altsaa ingen Henstand, og paa samme Maade revsedes hver Dag de dovne og nederste i Klassen, tilsyneladende enten de havde fortjent Straf eller ej; at ligeledes de, der kom for silde, bleve straffede, er nu ikke saa mærkeligt, som den vanvittige Bestemmelse, der enkelte Steder var truffen, at den, der kom sidst, skulde have Prygl, selv om han havde indfundet sig i rette Tid.

Der var Forskjelligheder i Straffelovgivningen i de forskjellige Skoler, og, som oven for bemærket, kom saa saare meget an paa Lærernes, og da især Rektorernes Personlighed; men Prygl var dog stadig Omkvædet; vi se det af de tekniske Benævnelser paa de forskjellige Straffe, der vare nøje kjendte af Ungdommen og ofte indpræntede af Erfaringen; naar nogen skulde have Slag af Riset paa de blottede Skuldre, hed det, at »løse Trøjen«, men skulde Slagene tildeles længere nede, hed det at »løse Buxerne«; et Slag paa Skulderen saaledes, at Risets tykke Ende (»Klump«) faldt ned ad Ryggen, kaldtes »Rygslag«; Slagene, der med Risets tynde Ende gaves i Haanden, fulgtes altid parvis og kaldtes af den Aarsag »Handsker«; tre Slag med Risets Klump uden paa Buxerne kaldtes (i Smaalandene i Sverige, i Følge Ødmanns tidligere anførte Bog, — men Forholdene og Benævnelserne vare vel fælles skandinaviske) »Stut«, fem Slag kaldtes »dobbelt Stut«, og tre Slag med den tynde Ende paa den bare Krop hed »vaad Stut«; ja

selv Riset havde i visse danske Skoler sit eget Navn og hed »Thomas«, — et »Kjælenavn« kan det vel næppe siges at have været. Af andre Straffe maa nævnes nogle, der næppe vare avtoriserede, men skyldtes Lærernes Opfindsomhed paa dette Omraade: vi have oven for nævnet den Lærer i Ribe, som endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede stillede de Disciple, der vare blevne afstraffede, op ved Vinduet med Riset i Armen ligesom en Skildvagt, der staar med sin Bøsse; andre Lærere havde den Specialitet at lade Drengene knæle paa Ærter; atter paa andre Steder var der en Straf, som kaldtes at »bære Klumpen«, hvilket bestod i, at en stor Træklump befæstedes i en Jærnlænke, der blev sat om den ulykkelige Drengs Skinneben med en Hængelaas; Lænken var saa lang, at Synderen kunde bære den med Klumpen over Armen; saaledes gik det i flere Dage, i hvilke Disciplen skulde besøge Skolen og da sidde eller staa med Klumpen ved sin Side; dog blev den taget af om Aftenen; denne Klump var i enkelte Skoler udskaaret til et Billede af en Ugle (det hed da ogsaa at »bære Uglen«) eller som en gammel skjægget Mand, der skulde forestille Paven (»bære Paven«); ja selv naar Delinkventen skulde ud i Byen, fik han ikke Lov til at tage den af, men oven i Kjøbet skulde han ledsages af to Kammerater, der som Gefrejtere fulgte ham med Ris i Haanden. En anden Straf var at »bære Æselet«, hvilket dog, saa vidt det kan ses, kun idømtes for Dovenskab; den bestod i, at der om Drengens Hals befæstedes en Jærnring, ved hvilken der hang et Skjændselsbræt, hvorpaa var malet et Æsel; mon ikke deraf det Udtryk »en doven Æsel«? Ganske betegnende for Datidens vanvittige Tankegang var det, at naar en Discipel var saa fornuftig at udeblive fra Skolen den Dag, han kunde vente at skulle »bære Æselet«, blev Ringen og Æselet tildelt en af de andre efter Lodkastning, indtil en tredje gjorde sig fortjent til den Dekoration; — dette betragtedes som en gemytlig Spøg, hvorved

Lærerne søgte at vække dvaske og dovne Disciple. At de Disciple, der af Skolen havde fri Kost, straffedes ved at berøves denne for kortere eller længere Tid, naar de enten havde været dovne i Skolen eller vanartige uden for denne, eller de i nogen Tid havde skulket, vil forekomme os som en af de fornuftigste Bestemmelser i Datidens Skolelove.

Man maa vistnok sige, at naar Straffen fulgte lige efter, eller snart efter, at Forseelsen var begaaet, kunde det endda gaa an, selv om Straffen, der dikteredes, var haard; men ved de egentlige strænge Straffe var det maaske det allerværste, naar de ulykkelige Drenge maatte gaa i Dage og Uger, ja endog i Maaneder, og vente paa, at Dommen blev exekveret; man kan ikke undre sig over, at mange Disciple løb bort fra Skolerne for at undgaa den Mishandling, de vidste forestod dem; ja der vides endog det Tilfælde, at en, som ikke havde noget Sted, han vidste at henfly til, i Fortvivlelse har begaaet Selvmord. Foruden de daglige Straffe blev i Regelen en enkelt Dag i Ugen særlig indviet til en Dommens og Tugtens Dag; især synes Torsdag og Lørdag at have været yndede til det Brug. Naar da denne Dag var oprunden, samledes Lærere og Disciple i Skolen, hvor i Forvejen Navnene paa dem, der kunde vente at komme særlig i Betragtning, vare optegnede paa det sorte Bræt; det er tragi-komisk at læse, hvorledes det da gik til, i alt Fald efter Beretningen fra én Skole: Naar Rektoren traadte ind, istemmede hele Skolens Personale: »Miskundelige Gud, lad Naadens Sol oprinde«; under Sangen besteg Rektoren Katedret; derpaa faldt hele Forsamlingen paa Knæ, og Claviger (ɔ: den Discipel, hvem det var betroet at have Nøglen til det Skab, hvori Risene gjemtes) messede af Davids 104de Salme: »Du udsender din Aand, og de skabes«, hvorpaa Ungdommen svarede i samme Tone: »Og du fornyer Jordens Skikkelse«; derpaa vedblev »Claviger«: »Lader os alle bede«, og messede en lang Bøn tillige med Herrens Velsignelse. Efter denne

mærkværdige Indgang forlangte Rektoren Risene, hvilke bleve bragte af Claviger; endelig fremlagdes Listerne over de Disciple, der stode paa det sorte Bræt, hvilke Lister vare samvittighedsfuldt og skematisk affattede under visse Rubrikker: absentes, strepentes, loquentes, ridentes (fraværende, støjende, snakkende, leende) ja endog »pedentes«; de anklagede opraabtes, Undersøgelse foretoges, Vidner afhørtes, og Risene (ved den Lejlighed var det ikke Ris i Singularis) begyndte deres Virksomhed. Man kan slutte sig til, at fra denne besynderlige, man kan godt kalde den forargelige Introduktion med Bøn og Salmesang og Herrens Velsignelse, der overværedes af de stakkels Drenge, som vidste, hvad der forestod dem, stammer det bekjendte Ord: »Tillavningen er det værste, sagde Drengen, han skulde have Ris«; det er som en Illustration til Ordsproget.

Inden vi nu gaa over til at se de lysere Sider, der dog kunde være ved Tilværelsen som Discipel, skulle vi til Slutning anføre et Par ganske mærkelige Bestemmelser, der findes i nogle Skolelove. Skjønt jo vistnok ogsaa den Gang det Ord har haft Gyldighed, at »Tanker ere toldfri«, har man dog søgt at lægge Baand paa Disciplenes Tanker: »De skulle elske deres Lærere, tænke paa dem og tale om dem med Ærbødighed«; nogen korporlig Revselse var dog ikke ansat her, men derimod hedder det: »Disse utaknemmelige Gjøgeunger skulle føle, at de nedkalde guddommelig Straf over sig.« — Rektorerne havde Ret til undertiden at tilstaa en fuldstændig Amnesti for alle Forseelser, der vare begaaede, altsaa slaa en Streg over hele Regnskabet; det skete vel i Regelen, naar det var blevet saa stort, at Udførelsen af Dommene vilde blive for møjsommelig for Lærerne, da der ikke fandtes nogen Pedel til at exekvere Straffene — det maatte jo Lærerne, som vi oven for have set, til Dels ved Disciplenes Hjælp, selv besørge. Ligeledes fandtes i enkelte Skoler den mærkværdige Bestemmelse, at paa Exekutionsdagen (Torsdag eller Lørdag)

kun en enkelt Discipel skulde lide Straf, nemlig den, der havde flest Overtrædelser paa sin Samvittighed; det, som har dikteret denne Bestemmelse, har vistnok været et Slags Humanitetshensyn, i det man saaledes har villet undgaa Prygleriet »en masse«; men man maa dog indrømme, at den hvilede paa et Grundlag, der fuldstændig strider mod al Menneskekundskab: thi naar Disciplene kunde faa en saadan »evig-forsoren«, hvis Ryg i Forvejen har været tilbørlig bearbejdet og næsten garvet, til at paatage sig for en vis Betaling at gjøre saa mange Brud paa Skolens Orden, om man saa kan kalde det, at han kunde være sikker paa sine Stryg, kunde jo alle de øvrige Disciple, i Bevidstheden om Frihed for Straf, hengive sig til alskens Skarnsstykker, naar de blot vogtede sig for at overskride den Streg, som skulde skille dem fra ham, der havde paataget sig at være hele Skolens »Syndebuk«. At intet godt Kammeratskab kunde trives under saadanne Forhold, vil være indlysende, især naar man mindes, at der ligefrem var sat Præmier paa Angiveri, — Præmier, der bestode dels ligefrem i Pengebelønninger af Skolens eller de fattiges Kasse, dels i Straffrihed for Angiveren.

Da det næsten kun var ved at anvende Straffe, at man søgte at fremme Flid og Skikkelighed hos Disciplene, gjør det et godt Indtryk, naar vi se, at man dog ogsaa i den Tid, da ellers Ferle og Ris herskede, har søgt at naa det samme Maal ved Flids- eller Dygtighedsbelønninger; saaledes bestemtes det i 1605 i Ribe Skole, at der skal »beredes et lidet Kramskab med Rum og Hylder i«, hvori skal findes følgende Foræringer: Skrivetøj, Penneknive, Sandhuse, Forskrifter, Skjortekraver, Pergament, malede Breve, prentede Kontrafejer, Blækhorn med Pennaler, Handsker, Bolde, Livbælter, russiske Punge o. lign.; dette omtalte Kramskab skulde hver Fuldmaanesdag — da der tillige afholdtes et Slags Examen — »ophænges paa Skolevæggen, oplukkes og vises for Børnene«, hvilket vistnok for de fleste har været

en tantalisk Kval! Slige Præmieuddelinger vides kun at have fundet Sted fem Gange i 1606, to Gange det følgende Aar, og tre Gange i 1610, — hvorpaa Skabet uden Tvivl er forblevet lukket for bestandig! — I Slutningen af samme Aarhundrede styredes Nykjøbing Skole paa Falster af en Rektor Peter Andersen Højelse (død 1704), der var langt forud for sin Tid; han søgte ogsaa at fremme Disciplenes Kappelyst ved at udsætte Præmier; saaledes havde han, da der i 1687 skulde dimitteres fire Disciple, ladet forarbejde en Sølvske, hvilken han udsatte som Belønning til den af dem, der efter de tilstedeværendes Dom stod sig bedst ved Examen; men da Censorerne skulde afgive deres Skjøn, rejste Stiftsbefalingsmanden Gjøe sig og holdt en Tale, der først var til Ære for Rektorens Flid og Dygtighed, og dernæst til Berømmelse for de fire Disciple, der efter hans Mening alle havde staaet sig lige godt, hvorfor han vilde give tre andre Sølvskeer, for at hver af de fire vordende Studenter kunde faa en Ske ved sin Udgang fra Skolen som et Minde om en vel anvendt Skolegang.

(Sluttes).

Vilhelm Bang.

Fra Kejser Pauls Tider.*)

(Slutning).

IV.

Efter min Tilbagekomst fra Baldohn fik jeg et Brev fra Hovedstaden (15de Septb. 1800). Hvor stor var ikke min Overraskelse, da jeg læste: »Pahlen har lige mistet sin Post som Generalguvernør over St. Petersborg, hans Søn, Obersten over Hestgarden, er afskediget, og i det Øjeblik, jeg skriver, holde hans Ekvipager og Kibitker færdige. Han venter en uopholdelig Befaling til at samle sin Division; thi vi skulle have Krig mod England, og derfor sætte vi vore Landtropper i Bevægelse**). Der skal ogsaa finde store Manøvrer Sted i Gatschina.«

Nogle Dage hengik, og vi fik atter Efterretninger:

»Pahlen staar i højere Gunst end nogen Sinde. Under Manøvrene befaler han et Armékorps, og Kutusov det andet.

---

*) Aus den Tagen Kaiser Pauls. Aufzeichnungen eines kurländischen Edelmanns, herausgegeben von Friedr. Bienemann. Lpz. 1886. Se i øvrigt foregaaende Bind af „Hist. Arkiv.“

**) Jfr. Kejserens Befaling af 31te Avg. 1800: „Da flere politiske Omstændigheder bebude et forestaaende Brud med England, befaler H. M. Kejseren at danne en Armé paa fem Korps“ o. s. v.

Kejseren er ude af sig selv af Glæde over at have to saa duelige Taktikere i sin Hær. Han har givet dem Foræringer og belønnet Officerer og Soldater, som om han har tilkæmpet sig den største Sejr.

De Personer, som ere indviede i Komediens Hemmeligheder, fortælle, at Diebitsch*) var bleven vundet og trak Kejseren saaledes omkring ved Næsen, at han skjulte de smaa Fejl for ham. Den drevne Preusser raabte uophørlig paa Tysk: »O, store Frederik! kunde du blot se Pauls Hær! den overgaar din!« Denne fremhyklede Enthusiasme indtog ganske Kejserens Hjærte, saa meget mere som man maa lade vore Tropper vederfares den Retfærdighed, at de udførte alle Bevægelser med største Punktlighed.«

Foruden sine øvrige Embeder fik Pahlen snart ogsaa Generalguvernementet over Estland, Livland og Kurland og udstrakte saaledes sin Magt over disse Provinser, der ere saa vigtige ved deres Havnepladser.

Driesen mistede ved denne Tid pludselig sit Guvernement, som blev givet Viceguvernøren Arssenjev; i sidstnævntes Sted kom Prokurør Briskorn fra Kasan. — — —

England havde atter frataget Franskmændene Malta (Juli 1800), og Paul krævede nu Øen tilbage, der var Hovedsædet for den Orden, hvis Protektor og Stormester han var, men fik til Svar: Da Kejseren af Rusland har trukket sig tilbage fra Koalitionen før Erobringen, er Øens Tilbagelevering bleven et Punkt i de fremtidige Fredsunderhandlinger, og derfor kan England ikke træffe nogen positiv Bestemmelse desangaaende.

---

*) Denne Diebitsch (Faderen til den fra Tyrkerkrigen 1828—29 og den polske Rejsning 1830 bekjendte russiske Feltmarskalk) havde været Adjutant hos Frederik II. Da han kjendte de mindste Enkeltheder ved den store Konges Levevis, og Paul vilde efterligne denne Regent til de latterligste Bagateller, sluttede han sig ganske til den preussiske General og endte saa ynkelig, fordi han slavisk saae og dømte efter ham.

Skjønt Kabinettet i St. James havde indklædt sit Afslag eller sin Opsættelse i meget maadeholdne Former, blev Paul dog greben af en usigelig Harme, befalede ufortøvet at lægge Beslag paa alle engelske Skibe i vore Havne (14de Oktbr. 1800) og udvidede dernæst (18de Oktb.) denne Forordning til al Ejendom og alle Varer, som tilhørte Englændere.

Disse voldsomme Forholdsregler fremkaldte en ualmindelig Bevægelse i St. Petersborg og Riga, hvor der gaves engelske Handelshuse, som omsatte Millioner. Da jeg fik denne Efterretning, sagde jeg til mine Venner: Kejseren spiller højt Spil. De franske Jakobinere, hvem han har behandlet efter Fortjeneste, have utvivlsomt tilsvoret ham et ganske særligt Had, mere end de andre Monarker i det hele taget. Og naar vore Havne i Dag lukkes for Englænderne, og man beslaglægger deres Gods og Skibe, staar det da ikke til at befrygte, at man blandt denne Mængde ruinerede Privatmænd vil kunne støde paa et af disse Mennesker, som ere parate til alt og ville hævne sig, da de se sig styrtede i Elendighed?

Pauls Omgivelser syntes imidlertid med Fornøjelse at se en slig, aldeles upolitisk Adfærd. Den geniale Bonaparte lagde snart Mærke til dette Udbrud af Forstemthed mod Londonerhoffet og gjorde Paul smigrende Tilbud, først over Berlin, senere direkte. Hans Skrivelse var affattet saa behændig og saa fuld af hyklet Beundring, at Paul glemte sit Had til Frankrig og nærmede sig en Regering, han nylig havde forfulgt med Ild og Sværd.

Pahlen var det store Hjul i alle disse Sager; han foreslog Kejseren en af de mest vovelige Forholdsregler, som var ganske efter Pauls Smag. »Deres Majestæt«, sagde han, »har paa retfærdig Vis straffet et stort Antal Officerer ved Udelukkelse af Hæren; blandt disses Tal findes der utvivlsomt saadanne, som have forbedret sig og ville tjene med særlig Iver, saafremt de fik den Lykke at blive tilbagekaldte.« — »De har Ret«, svarede Kejseren, »jeg til-

giver dem og vil ufortøvet lade dem alle indtræde i Tjenesten igjen.« — Man ser, hvor gjærne han ønskede at gjøre godt og at gjenoprette de voldsomme Spring, der skyldtes hans uhyre Pirrelighed.

Den 1ste November udsendte Paul det bekjendte Manifest, der indrømmede alle afskedigede eller fra Tjenesten udelukkede Personer Ret til paa ny at indtræde i Tjenesten, saafremt de ikke vare straffede ved en ligefrem Dom. Et Tillæg til dette Manifest slog imidlertid alle tænksomme med Forundring: alle de afskedigede eller udelukkede, som vare spredte over det vidtstrakte Riga fra Irkutsk til den preussiske Grænse, fik det Paalæg at indfinde sig personlig i St. Petersborg.

Denne Klausul maatte bringe alle dem til Fortvivlelse, som allerede vare komne i Nød og nu maatte gjøre en Rejse paa 4—500 Mil fra Hovedstaden og derpaa maaske en ny, lige saa lang for at støde til deres respektive Regimenter. Det havde dog været langt simplere, naar hver Officer, der ønskede at gjenindtræde, havde haft at melde sig hos Krigsguvernøren i sin Provins, og denne dernæst havde indsendt Ansøgningerne til Hoffet, hvorpaa det kunde være blevet meddelt Officererne, hvor hen de skulde begive sig. Denne Klausul hævede igjen det Gode, Kejseren troede at gjøre, og gjorde den fuldstændig illusorisk for den ubemidlede Del.

Man kunde saaledes se Officerer af Generalstaben, flere endog dekorerede med Georgs- eller Vladimirordenen, begive sig afsted til Fods eller i en Kipitke, som en afmagret Hest ynkelig søgte at slæbe frem. Mange maatte tigge for at komme til St. Petersborg.

Alle disse Vanskeligheder havde Paul kunnet undgaa, men havde imidlertid aldrig overvejet dem; hvorledes kunde de derimod overraske de Mænd, som havde tilraadet ham denne Velgjørenhedsakt, og som bedre end Kejseren maatte kjende Officerernes virkelige Stilling?

Var det i øvrigt klogt paa én Gang at samle et saa betydeligt Antal misfornøjede Individer i Hovedstaden? Vidste man da ikke, at de ikke alle vilde blive antagne igjen? Maatte man ikke befrygte, at Mænd, der havde trodset Elendighed og Kulde for igjen at træde i Tjenesten og nu paa ny saae sig afviste, kunde hengive sig til vilde Udbrud af Fortvivlelse?

Dog alle disse Betænkeligheder, som burde have givet Manifestet en hel anden Affattelse, var det netop, der ledede til Gjennemførelsen, som den forelaa. Nu til Dags er der ingen Tvivl om, at man haabede at fremkalde en Explosion: en Plan, værdig den senere udøvede Skjændselsdaad.

Imidlertid fløj Pahlens Ros fra Mund til Mund, og for at sikre sin Sæds Fremvæxt tilskrev han privat nogle Generaler, hvem han troede særlig krænkede, Opfordringer om at drage Nytte af Kejserens Naadesakt.

General Tormassov var endnu forvíst og ikke indbefattet i den almindelige Amnesti. Han fik fra Pahlen det »uinteresserte og venskabelige« Raad at henvende sig direkte til Kejseren, og han gjorde saa. Tilladelsen til at komme til St. Petersborg blev indrømmet, han blev forestillet for Paul, der næsten ikke kjendte ham personlig og nu følte sig særlig tiltalt af hans Skikkelse, Tone, Sprog og Holdning. Han udnævnte ham til Inspektør for Rytteriet i Livland og Kurland og bestemte ham til at gjøre Tjeneste hos den svenske Konge, som i den nærmeste Tid blev ventet i St. Petersborg. Kejseren udmærkede Tormassov stærkt, maaske for stærkt, og Pahlen kølnedes nu over for ham; lidt senere skaffede han ham den farligste Post, Kommandoposten over Hestgarden, hvis Chef var Storfyrst Konstantin.

Jeg skal her forbigaa den Maade, hvorpaa Paul lagde sig ud med den unge svenske Konge, Gustav IV. Adolf, der lagde lige saa megen Dømmekraft som Koldblodighed

og Værdighed for Dagen selv i et Moment, da Kejseren forglemte, hvad han var en Suveræn skyldig, han selv havde inviteret paa den mest indtrængende Vis.

Generalprokurør Oboljanivov satte igjennem hos Kejseren, at den Naade, der var udvist mod militære, ogsaa udstraktes til Civilisterne. Flere afskedigede indtraadte igjen i Tjenesten, saaledes Grev Vielhorski; han opmuntrede mig til ligeledes at søge om en Gjenindsættelse eller i det mindste at udtrykke et Ønske derom og kun anføre min Sygelighed som den eneste Hindring. Jeg fulgte Raadet og bad samtidig om Tilladelse til at besøge Badestedet Freyenwald i Preussen; thi Karlsbad eller Teplitz vare forbudne Steder paa Grund af Kejserens Forstemthed mod Wienerhoffet. Den 10de December 1800 fik jeg til Svar, at Rejsen ikke ansaas for betimelig.

Suboverne, Volkonskierne, Kurakins, Dolgorukierne og en Mængde andre, for det meste mishandlede Personligheder udbade sig en Gjenindsættelse og bleve samtlige antagne; men flere stakkels Officerer bleve haardt behandlede, i det Kejseren afviste dem paa Paraden; uden at angive Grunde og efter et Blik paa Officeren nøjedes han med at sige til sin Adjutant: »Antagen« eller »afvist«. I begge Tilfælde var paagjældende nødsagen til at forlade Hovedstaden inden tre Dages Forløb, en Frist, der lige fuldt var lang nok til at lokke en eller anden fortvivlet til et Udbrud af Raseri. Dog Forsynet vilde det anderledes, og de fleste utilfredse holdt sig inden for Grænserne af deres Pligt.

Imidlertid undergik Pauls hele politiske System et pludseligt Omslag; han nærmede sig Bonaparte, der tilbød ham Malta og de russiske Fangers Udvexling; Panin faldt i Unaade, og Grev Caraman, hvem Ludvig XVIII. havde sendt til St. Petersborg som sin Sendemand, blev pludselig bortvist. Kongen bildte sig ind, at hans Minister havde vakt Mishag, og mente at handle rigtig klogt, naar han lod forespørge hos Kejseren, hvorved Caraman havde haft

den Ulykke at mishage ham, for at han kunde straffe ham med Forvísning fra sin Person. Man var saa behændig at aflevere denne Skrivelse under et Udbrud af ondt Lune, saa at Paul fuldstændig miskjendte Ludvig XVIII.'s Tankegang og udbrød i Vrede: »Hvad for noget! Forlanger han Regnskab over mine Handlinger? Jeg haaber dog, at jeg er Herre i mit Hus.*)« Næppe var han kommen sig af sit første Raseri, før man paa ny vidste at opflamme det ved et andet Kunstgreb, og den skrækkelige Virkning traadte for Dagens Lys ved Skrivelsen af $^3/_{15}$ Januar 1801. General Fersen fik en Skrivelse fra Pahlen i følgende Udtryk: »De ville behage at meddele Ludvig XVIII., at Kejseren tilraader ham atter at forene sig med sin Hustru i Kiel.«

Den ulykkelige Ludvig var som lynslagen og tilskrev Kejseren et rørende Brev, der sluttede med de Ord: »Han adlød trods den Smerte, han følte over denne Unaade, og afventede følgelig de nødvendige Passer.« Man søgte at ægge Kejseren end yderligere, i det man fremstillede Kongens Forsagelse som et Bevis paa det ringe Værd, han tillagde et Tilflugtssted, der var blevet ham ydet paa en saa højmodig Maade. Paul forglemte derpaa i den Grad Gjæstevenskabets hellige Love, at han lod erklære over for denne Fyrste, hvem han havde beskyttet, hvem han havde indbudt til sit Rige: Da han havde forlangt sine Passer,

*) Paul brugte denne Frase meget ofte, og i Regelen paa urette Sted, saaledes da han engang i et Anfald af slet Lune vilde lægge Embargo paa alle svenske Skibe i vore Havne. Grev Buxhövden havde det Mod at gjøre ham Forestillinger. „Hvordan?“ udbrød Paul, kogende af Raseri, „er jeg da ikke Herre i mit eget Hus?“ „Om Forladelse“, svarede Buxhövden rolig, „det er Deres Majestæt ikke; thi højtidelige Traktater have begrundet en Gjensidighed, som De ikke kan krænke, uden at træde Deres Retfærdighedsfølelse for nær.“ Kejseren tav et Øjeblik, omfavnede Buxhövden — og Embargoen fandt ikke Sted.

vilde man tilstille ham dem under den Betingelse, at han ufortøvet gjorde Brug af dem for sig og sin hele Omgivelse.

Dette skrækkelige Udbrud af Harme nedslog aldeles alle Franskmændene, der ikke havde ventet slig Haardhed. Grev d'Avaray kunde ikke tilbageholde sine Taarer, da han meddelte mig denne Befaling, og jeg græd maaske lige saa bitterlig som han — over den Skjændsel, vor Monark dækkede sig med; thi i mit Hjærtes Indre holdt jeg dog endnu af ham.

Paavirket af enfoldige Personer troede Guvernør Arssenjev, at Befalingen ogsaa strakte sig til Kongens Livvagt, og der udkrævedes stor Møje for at gjøre ham begribeligt, at de jo bare russiske Uniformer og stode i Kejserens direkte Sold. Kun i Følge disse Forestillinger indrømmede han de gamle Chevalierer en Frist, til der kunde indløbe et Svar fra St. Petersborg; dog næppe var der forløbet 24 Timer, før der indtraf en tredje Feltjæger med den bestemte Ordre: alle Franskmænd uden Undtagelse skulde afrejse, og det saa hurtig som muligt.

Man kan tænke sig Ludvig XVIII.'s og især Hertuginden af Angoulêmes Smerte, hvem Kejseren under hendes Formæling havde givet saa udtrykkelige Løfter. Abbé Marie var ude af sig selv; han lod mig sige gjennem Vikomte d'Agoult, at han ikke havde Mod til at se mig.

Denne uhørte Adfærd forværredes yderligere ved Udeblivelsen af de Penge, som vare lovede Kongen og ellers regelmæssig udbetaltes den 1ste Januar, medens det nu allerede var den 4de. Pahlen havde tilskrevet General Fersen: Pengene blive udbetalte som sædvanlig. Der blev afsendt Stafet paa Stafet til Riga, hvor Viceguvernør Briskorn troede, at de hændelsesvis vare blevne opholdte.

Imidlertid vilde Kongen, det hertugelige Par og alle, som havde boet i Slottet, i det mindste bortavktionere deres Møbler og Sager; men Guvernøren fandt, at det var under et kejserlig Slots Værdighed, om der her blev afholdt en

offentlig Avktion, og forbød denne paatrængende Nødvendighed. Jeg fik det at vide, ilede til Arssenjev og beviste ham, at der i det kejserlige Palads i St. Petersborg daglig afholdtes Avktioner over Sager, som tilhørte dér afdøde Personer. Det lykkedes at bringe ham til Fornuft, og han lovede mig at udstede Tilladelsen; dog næppe en Time senere indtraf Briskorn og omstyrtede det hele. Jeg havde i Slottet lade melde Resultatet af mit Besøg hos Guvernøren; man lavede sig til Avktionen, og næste Morgen fortalte man mig, at alt var blevet gjort om igjen; paa den ene Side fastholdt man Forbudet mod Avktionen, paa den anden Side paaskyndede man Afrejsen.

Jeg var oprørt over en slig Adfærd; men snart røbede man mig Hemmeligheden ved denne Ubillighed; man vilde tvinge Kongen og hans Hof til at lade deres Sager blive tilbage for at dele dem mellem visse Personer eller bortsælge dem for en Bagatel under det Paaskud, at der ikke var kommen nogen til Avktionen. Nu sloge imidlertid mine Venner og jeg Alarm, og vi lode os ved nogle Talemaader mærke med, at den offentlige Mening søgte lidet rosværdige Motiver bag denne Vægring. Dette hjalp, og Avktionen fandt endelig Sted.

Jeg skal aldrig glemme den ulykkelige Ludvig XVIII.'s Afrejse eller Hertuginden af Angoulême, hvem en fjendtlig Skæbne syntes at have gjort til Skive for al mulig Modgang, og ej heller alle disse tapre Chevalierer, hvem man nu tvang til at rejse bort i den haarde Vinter, og som havde maattet gaa til Fods, hvis ikke medfølende og ærekjære Mennesker havde gjort det mest mulige for at lette deres saa ufortjente Lidelser. Alle uden Undtagelse havde de i vor Midte opført sig ulastelig, og selv de kurlandske Borgere lode sig bevæge af deres Skæbne og ydede dem al mulig Hjælp.

Disse bedrøvelige Scener rystede mine alt forud svage

Nerver, og da jeg tog Afsked fra Grev d'Avaray og Vikomte d'Agoult, var jeg saa stærkt medtagen, at jeg behøvede flere Uger for at komme mig igjen.

V.

Katastrofen.

Man kunde føle sig fristet til at antage, at vor stakkels Kejser var angreben af Mani, for at forklare sig den ubeskrivelige Adfærd, han udviste i de sidste Maaneder. Godt og ondt fulgtes samtidig ad; Godhed og Barbari dikterede en og samme Dag Befalinger, der i Principet vare hverandre aldeles modstridende, og i samme Øjeblik, man ødslede sin Ros paa en retfærdig og forstandig Forholdsregel, blev man afbrudt ved en Efterretning, som nedrev alt, hvad man havde rost.

Som Forklaring paa denne Gaade skal jeg opstille en Hypothese, Læseren jo kan forkaste, hvis han kan finde en anden, som bedre passer for Pauls Karakter. Efter min Opfattelse skrev enhver Godhedshandling sig fra en varm Indskydelse, fra en første Følelse, hvorimod alt, hvad der bar Præg af Haardhed, var indirekte indgivet ham, først og fornemmelig af Misundelse, Had og Ønsket om at vise en særlig levende Iver for hans Person, dernæst som Middel til at fremme en Krise, der begyndte at blive absolut nødvendig; takket være deres egen Troløshed og Kunstgreb saae Rænkesmeddene intet andet Middel til at holde sig oppe end at begaa en ny Forbrydelse.

Dog lad os atter vende tilbage til Kjendsgjerningerne.

De Personligheder, som holdt sig til Overfladen af Tingene, vare henrykte over atter at se Rumjanzov'erne og Dershavin'erne indtræde i Statsraadet, Neledinski'erne fra Exilet gaa ind i Senatet og den store Mængde Officerer vende

tilbage til deres Poster; men denne Omvæltning kom alt for hovedkulds og fandt uden Forskjel Anvendelse paa saa mange, at et tænkende Menneske maatte spørge sig selv, hvad der var det hemmelige Øjemed med en saa besynderlig Forholdsregel.

Hvorledes skal man i Virkeligheden kunne forstaa dette ukloge Mod: at omgive sig med saa mange utilfredse Side om Side med de tusende smaa Foranstaltninger, som røbede Frygt og Uro? Hvorledes rimer det sig sammen, at Paul truede England med en forestaaende Krig og beslaglagde Ejendom for Englænderne, der, som han mente, havde sammensvoret sig mod ham, medens han samtidig tog en Englænderinde til Kokkepige og næsten lod hende bo Side om Side med sig. Naar hine djævelske Kombinationer ikke lykkedes, henvise de i det mindste til den bestandige Plan og opklare Kejserens udefinerlige Adfærd.

Kutaissov, dette for Koalitionen saa nødvendige Individ, og Pahlen fik Dag for Dag en mere voxende Indflydelse, og Publikum saae med Uvilje den forhenværende Kammertjener som Rigets Overstaldmester og dekoreret med Andreasstjærnen. Hans Maitresse, Chevalier, havde vundet den største Indflydelse over ham og beherskede ham despotisk; snart solgte hun offentlig Rang, Embeder og Naadesbevisninger. Det er højst sandsynligt, at det ved hendes Rænker lykkedes Courvillon at fordrive Ludvig XVIII., og medens hun begunstigede det franske System, udfoldede det engelske Parti hemmelig en ikke mindre betydelig Virksomhed.

Paul var den Gang kun optagen med Forskjønnelsen af det michailovske Palads. Man havde arbejdet herpaa Dag og Nat; Murene vare endnu saa fugtige, at Vandet drev ned ad dem, skjønt de vare dækkede med prægtige Tapeter. Lægerne vilde bevæge Kejseren til ikke at opslaa sin Bolig her; men han behandlede dem som Dummerjaner, og de kom sluttelig til det Resultat, at man nok kunde bebo Paladset. Denne Bygning skulde først og fremmest

tjene Herskerens Person til Værn mod et muligt Kup; Grave, Vindebroer og vanskelig passable Korridorer syntes at umuliggjøre ethvert saadant Forsøg, og i øvrigt troede Paul sig under Ærkeenglen Michaels umiddelbare Beskyttelse, til hvem han havde indviet sin Kirke og sit Slot.

Kejserinden paadrog sig en Feber i de fugtige Værelser uden at vove en Klage, og Storfyrst Alexander led af meget heftige rheumatiske Smerter, ligesom hele Hoffet; Paul alene følte sig rask og vel og syslede med at udpynte denne Bolig, uden at ane, at han smykkede sin Grav.

Han kom paa Kant med næsten alle Evropas Magter, og Grev Rostopschin fik sin Afsked, fordi han havde søgt at mildne et Brev, Paul havde dikteret ham til Kongen af England. Om denne Omstændighed nu var det virkelige Motiv eller blot et Paaskud, maa staa hen, i hvert Fald fik Pahlen Generaldirektionen over Posten og blev herved Herre over alle Stats- og Privathemmeligheder og i Stand til at lede Kejserens Bestemmelser efter sin Vilje*); thi Paul lod sig altid paavirke af det første Indtryk. Ved umiddelbare Befalinger til Guvernørerne kunde han stoppe hvilken som helst Persons Rejse og var saaledes endelig naaet til det Punkt, hvor ethvert Foretagende maatte lykkes ham. Han aabnede sit Hjærte for Subov'erne, som fortæredes af Ærgjerrighed og Had mod Paul; han opflammede

*) Herved reddede han Kutaissov, hvem Kejseren pludselig vilde jage paa Døren. Man bragte, som sædvanlig, Kejseren et Udtog af de fremmede Sendemænds Depecher; thi dem brød man, inden man lod dem afgaa. Man fingerede nu, at den svenske Sendemand havde tilskrevet sin Monark, „det slet underrettede Publikum tror, at Kejseren er i Færd med at afskedige Kutaissov. H. M. er i Besiddelse af alt for megen Aand til ikke at indse, at han, hvad den personlige Hengivenhed angaar, aldrig vil kunne opdrive hans Lige. Kejseren lod sig skuffe ved slig Snuhed, omarmede Kutaissov og beholdt ham. — Denne Anekdote fortalte Pahlen i et Selskab paa 7—8 Personer, hvor jeg ogsaa var til Stede.

Fyrsterne Jasezvil*), Tschitscherin, Talysin, Uvarov, Tatarinov o. s. v. til Hævn, og for endnu tydeligere at paapege Nødvendigheden af en Sammensværgelse fandt man Midler til at vække Kejserens Frygt for Kejserinden og Storfyrst Alexander, saa at han en Dag under Paraden holdt sig i en vis Afstand fra sine Sønner og aflaasede den Dør, som fra hans Soveværelse førte til Kejserindens Værelser.

Hvor stor Umage man nu end gjorde sig for at skjule Sammensværgelsens Traade, Generalprokurør Oboljanivov synes dog at have fattet Mistanke; han lod indirekte Kejseren underrette herom, og denne talte desangaaende med sin Yndling Kutaissov; men denne paastod, at det var en lumsk Denunciation, hvorved man simpelthen vilde søge at indynde sig hos Kejseren. For yderligere at dysse Kutaissov i Søvn lod Pahlen ham gjennem Chevalier anmode om at skaffe ham de prægtige kurlandske Godser Alt- og Neurahden og tilraadede ham ikke at forlade Kejseren et Øjeblik, for at han selv kunde blive underrettet om ethvert Ord, som maatte undslippe Paul.

Ad denne Vej fik Pahlen sandsynligvis ogsaa at vide, at Kejseren havde befalet Araktschejev i største Hast at komme til St. Petersborg; han var bange for, at Generalen skulde afløse ham, og medens han hemmelig sørgede for, at der blev lagt Araktschejevs Rejse alle mulige Hindringer i Vejen, fremskyndede han sin Plans Udførelse tvende Dage, i det han indviede General Bennigsen i samme; denne var kommen til Pahlen for at udbede sig et Pas, han har rimeligvis lagt nogen Uvilje for Dagen over den Maade, hvorpaa Paul behandlede Officererne, og Pahlen benyttede Lejligheden til at drage Bennigsen ind i Komplottet; efter en halv Times Samtale vendte Generalen tilbage til Kancelliet for at med-

*) Man paastod, at Kejseren havde slaaet ham under et Anfald af Vrede.

dele, at han ikke behøvede Passet, da hans Afrejse var bleven forsinket nogle Dage.*)

Katastrofen var berammet til Natten mellem Torsdag og Fredag; men da Pahlen om Mandagen indfandt sig til

*) I første Bind af „Historisk Arkiv“ (Aargang 1869) findes p. 30—75 en fra Sybel's „Histor. Zeitschrift“ (1860) oversat Afhandling om „Mordet paa Kejser Paul“, der væsentlig støtter sig til Meddelelser fra General Bennigsen, hvis Memoirer i øvrigt endnu ere utrykte, og ligeledes ligger til Grund for Th. v. Bernhardis Fremstilling i hans „Geschichte Ruslands“. Senere er der i Tidsskriftet: „Aus allen Zeiten und Landen“, Oktb. 1882, offentliggjort Optegnelser fra 1804 af K. Fr. Rosenzweig, sachsisk Sendemand ved det russiske Hof, hvis Kilder ere Meddelelser fra Bennigsen og Panin. Bennigsens Fremstilling kan naturligvis gjøre Krav paa stor Tiltro, og saa længe den var enestaaende, maatte den anses for avthentisk i alle Enkeltheder. Imidlertid maatte det allerede vække Betænkelighed, at Rosenzweig trods sin Kilde, selve Bennigsen, hist og her fandt sig foranlediget til at afvige fra ham. Dog de her foreliggende Memoirer, der kunne gjøre Fordring paa stor Tillid — vor Forfatter havde jo Forbindelser baade med Pahlen og med Personligheder, som stode Kejserinde Marie nær — vise klart, at Bennigsen dels maa have fortalt mange Ting falsk, dels tillagt andre Omstændigheder en Betydning, der ikke tilkom dem. Bennigsen beherskes utvivlsomt af den Tendens at ville fremstille sine Handlinger som udførte i Kejser Alexanders Tjeneste og med hans Vidende; han tillægger aabenbart sin Optræden en større Betydning, end der tilkommer ham, og i det han forfølger denne Tendens, maa han nedsætte Pahlens Delagtighed i denne sørgelige Udaad, ja han lader ham aabenbart staa paa Nippet til at forraade sine Fæller; Pahlen kan t. Ex. umulig være indtruffen saa sent i Slotsgaarden, som Bennigsen paastaar, da der i saa Fald ikke vilde blive Tid til, alt, hvad der fortælles om ham; men har Pahlen været til Stede i rette Tid, bortfalder ogsaa den af Bennigsen udtalte Mistanke, at han forsætlig har tøvet, for i Tilfælde af Sammensværgelsens Mislykkelse at fængsle de sammensvorne og Storfyrsten. Vor Kurlænder, hvis Øren ere saa aabne for fjendtlige Ytringer om Pahlen, skulde sikkert nok have opsnappet et sligt omløbende Rygte. Dog her bevare vore

Rapport, sagde Kejseren til ham i barsk Tone: »Véd De ikke noget Nyt?« — »Nej, Deres Majestæt!« — »Godt, saa skal jeg underrette Dem om, at der er noget i Gjærde«. Med Øjnene fæstede paa de Papirer, han holdt i sin Haand, fik Pahlen nogle Sekunders Frist til at samle sig*) og svarede smilende: »Hvis der var noget i Gjærde, maatte jeg være underrettet derom, maatte jeg selv have en Finger med i Spillet. Følgelig kan Deres Majestæt være rolig. Imidlertid kunde Deres Majestæt gjærne bemyndige mig til at fængsle enhver, uden Persons Anseelse, saafremt jeg skulde finde det nødvendigt.« — »Selvfølgelig bemyndiger jeg Dem dertil, selv om det skulde være Storfyrsten eller Kejserinden.« — »Vil Deres Majestæt behage at give mig denne Befaling skriftlig; thi jeg er kommen enkelte Ting paa Spor og skal i Morgen give Deres Majestæt positive Efterretninger derom.«

Kejseren skrev Befalingen, og i heftigste Bevægelse, men med løftet Hoved gik Pahlen bort og underrettede de sammensvorne om, at man ikke turde spilde et Øjeblik. Naar man havde faaet Bugt med Paul, paatog Fyrst Subov sig at gjøre ham bekjendt med Nødvendigheden af hans Tronfrasigelse, at forelæse ham Dokumentet og tvinge ham til at underskive det.

Kejseren var beroliget, og i godt Lune superede han

Memoirer en fuldstændig Tavshed; men ogsaa paa mange Punkter give de Lejlighed til at kritisere Bennigsen, og i det følgende have vi flere Steder fremhævet slige Uoverensstemmelser. Ganske vist er vor Avtor ingenlunde et Mønster paa objektiv Historieskrivning og har heller ikke vidst Besked om alt; men til det, han véd, har han haft meget gode Kilder til Raadighed.

Red.'s Anm.

*) En stor Del af disse Enkeltheder hidrører fra Pahlens Mund; han har bl. a. sagt: „Hvis Paul havde lagt Haanden paa mit Hjærte, vilde han have opdaget alt; men min Pande forblev skyfri, og dette reddede mig, takket være de Papirer, jeg holdt i Haanden.“

om Aftenen den 12te (ɔ: 24de) Marts. Grevinde Pahlen var til Stede; men det er højst sandsynligt, at hun ikke vidste noget af Komplottet, eller i det mindste troede dets Udførelse mere fjærnt. Under Maaltidet sagde Paul: »Jeg drømte, at jeg havde en skjæv Mund, og det skal være et daarligt Varsel«. Naryschkin svarede leende: »Og Deres Majestæt vaagnede med en meget god Mund«*). Kejseren lo ogsaa og talte om andre Ting.

Som sædvanligt trak Kejseren sig tilbage omtrent Kl. 9. En Gardebataillon, som man Kl. 10½ lod rykke frem langs Sommerhaven, opskræmmede en Flok Krager, der fløj til Vejrs under gennemtrængende Skrig. Soldaterne forskrækkedes, begyndte at knurre og vilde ikke frem, før Uvarov udbrød: »Hvad for noget! russiske Grenaderer ere ikke bange for Kanoner, men vel for Krager. Fremad! Det gjælder vor Kejser!« Denne tvetydige Ytring betvang deres Ulyst, og de fulgte i Tavshed, men vrantne deres Officerer.

Fra den modsatte Side havde de sammensvorne betraadt den lille Trappe, da Pahlen traadte ind i Gaarden, hvor tvende Gardebatailloner allerede vare opstillede. Han bortsendte Officeren for Livvagten, en Gatschinaer, i det han som Krigs- og Generalguvernør befalede ham at bortkommandere tolv Mand for at arrestere Oboljaninov, hvorpaa han sendte tolv andre til Naryschkins Hus. Kort sagt, han ophørte ikke med at sysselsætte sine Gardister ved fingerede Befalinger for saaledes at hindre dem i at lægge Mærke til Begivenhederne oppe paa Slottet.

De sammensvorne**) forvildede sig i Begyndelsen i

---

*) Jeg har denne Fortælling fra Grevinde Pahlen, og Grevinde Lieven har i samme Udtryk fortalt Anekdoten til en Ven af mig. Ordspillet lader sig ikke godt gjengive.

**) Det var Fyrst Subov, hans Broder Nikolaj, Bennigsen, Talysin, Uvarov, Jasezvil, Argannikov, Tatarinov og Gardanov. Pahlen holdt sig viselig nede i Gaarden sammen med Valerian Subov.

Slotskorridorernes Labyrint; men Uvarov, som var kjendt med Lokaliteterne, samlede dem og førte dem gjennem Chevaliergardens Sal; nogle Dage forud havde Pahlen fundet en Lejlighed til at placere denne Gardevagt i en længere Afstand fra Soveværelset, saa at Kejseren paa dette Tidspunkt kun var bevogtet af tvende Livhusarer, som stode uden for hans Dør. Da disse saae Suboverne og de øvrige sammensvorne træde ind paa denne upassende Tid, spærrede de Vejen for dem, skjønt Adjutanten sagde, at de kom i en usædvanlig Anledning. Den ene Husar raabte ganske højt: »Jeg lader eder ikke komme forbi« og truede med Sablen den første, som med Magt vilde trænge over Dørtærskelen. Nogle sammensvorne grebe ligeledes til Sablerne for at værge sig mod Husarens Hug, fem, sex Personer kastede sig over ham og saarede ham, medens de andre forsikrede sig hans Kammerat, der ikke gjorde nogen Modstand*).

Larmen vakte Kejseren; han stod op i bar Skjorte, og da han ikke havde Tid til at aabne den Dør, som førte ind til Kejserinden, skjulte han sig bag et Skjærmbræt. De sammensvorne trængte ind, gik lige løs paa Sengen, og da de fandt den tom, bleve de forskrækkede og troede deres Foretagende mislykket. De ilede hen mod Dørene, og i Forbigaaende opdagede de Kejseren. Rasende tilraabte han Fyrst Subov: »Hvad for noget! Har jeg kaldet dig tilbage fra Forvisningen, for at du skulde blive min Morder?« Subov begyndte at oplæse Frasigelsesdokumentet, men rystede og stammede i det. Bennigsen tog dernæst Ordet: »Deres

*) Med Hensyn til de nærmere Omstændigheder ved Mordet maa Bennigsen vistnok anses for det mest paalidelige Vidne. Vi henvise desangaaende vore Læsere til den citerede Afhandling i „Hist. Ark." p. 62—65, som ogsaa er fulgt i „Vort Aarhundrede" I. p. 119—21; de Afvigelser, vor kurlandske Anonym har, kunne for dette Punkts Vedkommende næppe komme i Betragtning. Red.'s Anm.

Majestæt kan ikke længer regere over tyve Millioner Mennesker; De gjør dem alt for ulykkelige; der er intet andet for, end at De undertegner Deres Tronfrasigelse«. Kejseren afslog det, kogende af Harme. Da udbrød Fyrst Jasezvil: »Du har behandlet mig tyrannisk; du skal dø.« Med disse Ord huggede de andre løs, saarede Kejseren først i Armen, derpaa i Hovedet, greb hans Skjærf, der laa paa Sengen, og trods kraftig Modstand . . . . Pennen falder af min Haand . . . . Paul er ikke mere. Ak! Jeg maa se at ende denne rædselsfulde Fortælling, og jeg skal faa Mod dertil.

Medens dette tildrog sig oven paa, var Kutaissov bleven vækket af den saarede Husar, som raabte: »Skynd Dem op til Kejseren, han bliver myrdet«. Han vilde først løbe der op, men Modet svigtede, og i Tøfler og Overfrakke skyndte han sig at søge et Gjemmested, hvor han holdt sig skjult til næste Dag.

Pahlen og Grev Valerian Subov svævede imidlertid i største Angest, da de ikke saae nogen komme tilbage. Endelig kom de sammensvorne ned og raabte højt: »Paul er død, Alexander leve!« Pahlen og Officererne i hans Følge gjentoge Raabet, men Soldaterne tav. Uvarov og Talysin sagde da til dem: »Hvad for noget? Glæde I eder ikke over at have Alexander til Fader! Paul har været syg siden i Morges; han er nylig død, og vor nye Kejser vil bringe os til at forglemme sin Fader, som var alt for stræng«.

Pahlen spurgte paa Tysk sin Adjutant, der havde været oppe hos Paul: »Er han kold?« — »Ja, jeg har jo allerede sagt Dem det«. — »Saa gaar jeg op«. — Han gik lige op til Fru v. Lieven, vækkede hende og sagde: »Gaa ind til Kejserinden og meld hende, at Paul er død af et Slagtilfælde, og at Alexander er vor Kejser.

Efter denne korte Ytring gik han til Storfyrst Alexander, vækkede ham, bøjede Knæ og sagde: »Jeg hilser Dem som Hersker. Kejser Paul er nylig død af et Slag-

tilfælde.« Storfyrsten skreg op og var paa Nippet til at besvime. Pahlen sagde til ham med faa Ord: »Sire! Det drejer sig om Deres og hele den kejserlige Families personlige Sikkerhed. Behag at klæde Dem rask paa og vise Dem for at berolige de tvivlraadige Soldater. Fyrst Subov, General Bennigsen og Deres Generaladjutant kunne alle bevidne Kejserens Død; medens jeg venter paa Dem, vil jeg gaa til Kejserinden*).«

Fyrstinden var imidlertid bleven vækket af Grevinde Lieven; da hun saae hende i Natdragt, udbrød hun: »Himmel! er et af mine Børn død?« — »Nej! jeg har et langt sørgeligere Budskab. Kejseren er nylig død.« — Kejserinden udbrød: »Man maa have myrdet ham; thi jeg synes at have hørt Støj og kvalte Raab.« Fru v. Lieven nødte hende til at kaste nogle Klædningsstykker om sig,

*) Efter Bennigsen er Storfyrsten tidlig indviet i Sammensværgelsen; han havde allerede forud underskrevet det Manifest, i Følge hvilket han overtog Medregeringen, og han er til Stede i Slotsgaarden, hvor han fra Bennigsen modtager Meldingen om Faderens Død, og hvor Vagtens Soldater nu beredvillig hilse ham som Kejser. Rosenzweig lader Grev Valerian Subov bringe Dødsbudskabet til Alexander, der ligger paaklædt paa Sengen. Vore Memoirer tie aldeles stille om Tronfølgerens Medviden, der dog vistnok er utvivlsom. Vor Kurlænders Tavshed betyder her intet hverken fra eller til; det falder ganske naturligt, at man i de første Maaneder efter Mordet ikke talte herom, særlig naar Pahlen virkelig havde fundet Alexander sovende. Talrige Deltagere i Komplottet vidste muligvis Besked om den rette Sammenhæng — og Storfyrstens Delagtighed, hvad enten den nu var faktisk eller en Opdigtelse, er sikkert nok bleven benyttet som et fortrinligt Lokkemiddel over for betænkelige og vaklende Deltagere —; men efter Alexanders Regeringstiltrædelse har enhver af dem anset det for utilstedeligt at indvie en uden for staaende Tredjemand i Sagens rette Sammenhæng. Forfatterens Tavshed kan man derfor, som sagt, ikke tillægge nogen Betydning for dette Punkts Vedkommende.
Red.'s Anm.

og da Kejserinden vilde træde ind i Pauls Værelse, bemærkede hun Pahlen, som befalede Skildvagterne ikke at lade hende passere.

»Hvad for noget!« raabte hun: »Har De den Frækhed at nægte mig Adgang til min Ægtefælles Værelse?« — »Det er jeg Deres Majestæt og vor Kejser Alexanders Ære skyldig; De vilde let kunne kompromittere ham ved et overvættes Følelsesudbrud. Kejser Paul er død af et Slagtilfælde.« — »Jeg vil se ham; han er myrdet.« — Hun besværger Soldaterne at lade hende passere, medens Pahlen siger til dem: »Jeg forbyder eder i Kejserens Navn at lade hende gaa ind, under dette Udbrud af Smerte«. Han vilde vinde Tid, for at man kunde klæde Liget og faa Sporene af Mordet udslettede. Paul blev ilsomst paaklædt; man trykker hans Hat langt ned i Panden og giver ham et stort, hvidt Lommetørklæde om Halsen.

Da alt var ordnet, blev der skyndsomst sendt Ordonnancer til alle Regimentschefer og til Departementerne, saa at Senatet allerede var samlet før Kl. 5 om Morgenen, Regimenterne parate til at sværge den nye Kejser Troskabsed og Kurerer expederede til Generalguvernørerne og de fornemste Hoffer i Evropa.

Generalprokurør Oboljaninov var kun fængslet for at hindre ham i at virke til Gunst for Paul; efter Alexanders Proklamation satte man ham i Frihed, men den nye Kejser udnævnte strax Bekleschev til Generalprokurør.

Efterretningen om Pauls Død naaede Riga den 15de, og da jeg den 16de rejste mig fra Bordet, traadte en Ven ind med de Ord: »En stor Nyhed! Paul er ikke mere; Alexander er Kejser, en Kurer er nylig indtruffen.« Jeg behøver ikke at fortælle, hvor levende jeg blev greben af denne Efterretning, skjønt jeg allerede havde haft en Forudfølelse af denne Katastrofe eller forudset den.

Den følgende Dag modtog jeg Besøg af Dr. . . ., som fortalte mig nærmere Enkeltheder; Kureren, en gammel

Bekjendt af ham, havde tilføjet, at de sammensvorne talte ganske højt i St. Petersborg om Mordet og roste sig af det som en Retfærdighedshandling, for at gjøre Ende paa tyve Millioners Lidelser.

Et Brev, som en Kjøbmand i Riga modtog, bekræftede alle Enkelthederne; de sammensvorne vare her navngivne, og man lod Pahlen vederfares den skjændselsfulde Ære at være Hovedophavsmanden og Hovedaktøren ved denne skrækkelige Scene; dette var Lønnen for saa mange Velgjerninger og den fulde Tillid, Paul havde vist ham. — —

VI.

Forfatteren i St. Petersborg. — Pahlens Fald. — Slutning.

Den unge Kejsers Naadeshandlinger og en høflig Skrivelse fra Bekleschev indgav mig den Tanke at tage til St. Petersborg for at gjenvinde min Pension, der var berøvet mig samtidig med min Stilling, skjønt jeg altid havde opfyldt mine Pligter med samvittighedsfuld Nøjagtighed.

Jeg afrejste den 24de April, og min Bevægelse var saa meget større, som min vaklende Sundhed havde vakt Tvivl hos mig om, at jeg nogen Sinde vilde faa mine Venner og Bekjendte i Hovedstaden at se igjen. Tilstrømningen fra alle Rigets Punkter var ved denne Tid saa stærk, at alle Hoteller vare overfyldte; men til min yderlige Tilfredshed fandt jeg en gjæstevenlig Modtagelse hos Grev Vielhorski.

Aldrig har et Tronskifte vakt en mere almindelig Begejstring; der herskede en almindelig Glædestummel, som daglig voxede ved de forvistes og fængsledes Ankomst.

Den unge Kejser gjentog idelig, at han kun vilde regere efter Loven, og søgte særlig at omgive sig med Personer, der havde fundet Ansættelse under hans Bedstemoder

Katharina, hvem han havde taget til Forbillede. Den 15de April havde han frataget Pahlen Postbestyrelsen og overdraget den til Senator Troschtschinski; han havde samtidig afskediget Kutaissov og tilladt ham at rejse.

Han gjenoprettede Gehejmekonsejlet, til hvis Medlemmer han først og fremmest udnævnte: Feltmarskalk Ssoltikov, de tvende Subover, Vicekansleren Fyrst Kurakin, Generalprokurør Bekleschev, Storskatmester Vassiljev, Pahlen, Fyrst Lapuchin, Fyrst Gagarin, Marinens Vicechef Kuschelev og Troschtschinski; han satte alle engelske Matroser i Frihed og nøjedes med at være Protektor for Johanniterordenen, i det han samtidig erklærede, at han overlod Ordenen at vælge en anden Stormester i Overensstemmelse med de heri interesserede Hoffer. Den 2den April ophævede han det hemmelige Kancelli og satte samme Dag Katharinas adelige Frihedsbrev i Kraft igjen.

Mit første Besøg gjaldt Bekleschev, som modtog mig meget godt; jeg skyndte mig at bevidne Lapuchin min Tak, o. s. v.

Med Nød og næppe kunde jeg beslutte mig til at besøge Pahlen; men vor Provinsrepræsentant Korff, der for Tiden opholdt sig i St. Petersborg, forsikrede mig paa Ære, at Pahlen med Venlighed og Anerkjendelse havde talt med ham om mig; tilmed var han Generalguvernør over Kurland, og min Opvartning var følgelig et Skridt, jeg var hans Embede, om ikke hans Person skyldig. Korff tilbød sig at ledsage mig, og saaledes gik vi der hen Kl. 11.

Det Værelse, som stødte til hans Kabinet, var opfyldt med Generaler, Medlemmer af det udenrigske Departement, Personer af enhver Rang, enhver Nation. Man sagde os, at H. Exc. netop konfererede med vor Sendemand, Grev Rasumovski, som skulde vende tilbage til Wien. Vi ventede en stiv halv Time, og endelig kom H. Exc. til Syne; de, som stode nærmest ved Døren, trængte sig tæt frem om ham; han hørte paa enhver, svarede et Par Ord til højre

og venstre, og da han længere borte fik Øje paa en, mig ukjendt General, skred han gjennem Mængden, der ærbødig aabnede sig for ham, gik tæt forbi mig, tilsyneladende uden at lægge Mærke til mig, og skred frem mod Generalen, med hvem han talte meget sagte, medens hans Øjne mønstrede Salen. Vore Øjne mødtes, og da han vendte tilbage til sit Kabinet, standsede han for at omfavne mig og sige: »Er det Dem? Hvorledes staar det nu til med Deres Helbred?« — »Den har modstaaet Ulykken, og jeg haaber, at det nu vil gaa bedre.« Han vendte sig derpaa venskabelig til Korff, tog ham til Side for at passiare nogle Minutter med ham og trak sig tilbage til sit Kabinet, medens vi og den hele Mængde gik bort, lykkelige over at have set Dagens Afgud.

Hele den Tid, Pahlen opholdt sig i Salen, havde jeg stadig fulgt ham med Øjnene for at møde hans og læse hans sjælelige Tilstand i dem; jeg troede i hans indre Blik at spore en dyb Ophidselse og i hans hele Holdning at iagttage en Mine, som røbede en hemmelig Usikkerhed, der maskeredes bag et ydre Skin af Kjækhed og Dristighed.

Jeg prøvede den nye Regerings Gang, og medens jeg fandt den største Retfærdighedsfølelse hos Monarken, bævede jeg, naar jeg saae ham omgiven af en Pahlen, af Suboverne og andre, hvem Publikum lydelig angav som Ophavsmændene til den sidste Tragedie.

Og det var saa langt fra, at disse Herrer beholdt deres Hemmeligheder for sig selv, at de tvært imod talte aabent om dem med Venner og Bekjendte, og ved at sammenligne saa mange forskjellige Personers Udsagn faldt det mig let at skjelne, hvad der enstemmig blev antaget som faststaaende, og hvad der blot var Rodomontader og Fantasterier af enkelte. — Her efter har jeg fortalt omstaaende.

Da jeg om Morgenen besøgte Fyrst Lapuchin, sagde han: »Jeg kunde ønske, at De forblev i St. Petersborg og

vendte tilbage til tredje Departement, hvor der nu ikke findes en eneste Kur- eller Livlænder.*)«

Før jeg overleverede min Memoire angaaende den mig retmæssig tilkommende Pension, havde jeg forelæst den for Grev Medem, Pahlens Svigersøn, som boede hos ham; han havde lovet at tale med sin Svigerfader desangaaende, for at han ikke skulde rejse Modstand, saafremt Kejseren talte til ham om denne Sag; Grev Medem forsikrede ogsaa, at Pahlen havde fundet min Ansøgning retfærdig og beskeden, og tilraadede mig at sætte mig i Forbindelse med ham i hans Egenskab af Generalguvernør over Kurland.

Med min Memoire og mit Brev til Kejseren i Lommen begav jeg mig til Pahlen. Denne Gang var der færre Personer hos ham; han traadte ud af sit Kabinet, jeg gik hen imod ham: »Hr. General! De er gjennem Grev Medem underrettet om«, og jeg begyndte i Korthed at gaa ind paa mit Anliggende. — »Lad os gaa ind i mit Kabinet«, sagde han, »jeg har en halv Times Tid tilovers, og det er mig en Fornøjelse at passiare med Dem.«

Saa snart vi havde sat os, sagde han: »Jeg véd alt, hvad De har lidt; men det er intet i Sammenligning med alle de Rædsler, som udøvedes mod en Mænge Mennesker, hvis Forbrydelse ofte kun var rent indbildt eller en simpel Ubetænksomhed. Vi vare trætte af at være Redskaber for disse tyranniske Handlinger, og da vi saae, at hans Forrykthed voxede Dag for Dag og udartede til Grusomhedsvanvid, havde vi kun det Alternativ at befri Verden for et Uhyre eller inden kort Frist at se os selv og maaske en Del af den kejserlige Familie falde som Ofre for den næste Tilvæxt i hans Raseri. Ene og alene Patriotisme kan forlene en Mand med Mod til at udsætte sig selv, Kvinder og Børn for den grusomste Død for at skaffe tyve Millioner undertrykte, plagede, forviste, knuttede og lem-

*) Et Par Uger senere blev General Manteuffel udnævnt.

læstede Personer Lykken tilbage. I øvrigt har jeg altid hadet ham, og jeg er ham intet skyldig; thi jeg har intet andet fra ham end denne Orden, og selv denne har jeg tilbageleveret vor Kejser ved hans Tronbestigelse; men han befalede mig at beholde den, og jeg betragter den kun som modtagen af ham. En slig Tjeneste, der er ydet Staten og hele Menneskeheden, lader sig hverken betale med Værdigheder eller Gratifikationer, og jeg har over for vor Kejser erklæret, at jeg aldrig vilde modtage en Gave. Grev Panin*), som har delt mit Arbejde, deler ogsaa min Opfattelse i dette Punkt.« — »Jeg vidste ikke, at Grev Panin var her og var afrejst.« — »Vi vilde blot tvinge Kejseren til at takke af, og Grev Panin havde givet Planen sit Bifald. Vor første Tanke var, at bruge Senatet hertil; men de fleste Senatorer er Klodrianer uden Sjæl eller Sving; de glæde sig nu over den almindelige Lykke, den fylder dem med Begejstring; men de vilde aldrig have haft Mod eller den fornødne Hengivenhed til at gjøre det gode. Vi stode maaske over for Udbruddet af en virkelig og langt større Ulykke, og mod store Lidelser udkræves store Midler. Jeg ønsker mig da ogsaa til Lykke for denne Handling som den mest fortjenlige, jeg har udrettet til Statens bedste; for den har jeg sat mit Liv paa Spil og udgydt mit Blod.«

Efter nogle betydningsløse Ytringer begyndte han atter: »Jeg forbavses over, at Kejserindemoderen synes at ville mig til Livs i den Anledning, tilmed da hun selv løb den største Fare og fra dette Synspunkt er mig nogen Forpligtelse skyldig. Jeg ser bort fra, at hun ikke lægger dette for Dagen; men hun maa dog føle en slig Forpligtelse

---

*) Dette er vor Forfatters eneste Antydning af, at Panin, hvad jo ogsaa Bennigsen angiver, var en af Hovedophavsmændene til Mordet. Sagen har altsaa sin Rigtighed, da Opgivelsen skyldes den tredje Hovedophavsmand.

Red.'s Anm.

og i det mindste ikke søge at indtage Kejseren mod mig. . . . De har uden Tvivl set Frk. Nelidov. Jeg sætter megen Pris paa hende, og hvad har hun sagt Dem herom?«*) — »Jeg har kun set hende et Øjeblik og omgiven af en halv Snes Damer.« Næppe havde jeg udtalt disse Ord, før han tog sit Ur frem. »Læs Deres Memoire op for mig — thi vi have endnu en Smule Tid tilovers.« Jeg oplæste den skyndsomst og bemærkede, at han kun hørte adspredt efter. Han sagde: »Det er meget godt.« . . . Han ledsagede mig høflig til Kabinettets Dør; men dog troede jeg i hans Mine at iagttage et vist Træk, som antydede, at han ikke mente det ærlig.

Jeg tog næsten hver Dag ud til Frøkenstiftelsen til vor særlige Veninde, Overforstandersken Fru v. Palmenbach, og jeg saae ogsaa her nogle Gange Frk. Nelidov. Synet af hende overraskede mig første Gang, saa stærkt havde hun forandret sig; hendes Haar var hvidnet, hendes Ansigt fuldt af Rynker, hendes Farve gusten, blyagtig, og dyb Sørgmodighed hvilede nu over dette tidligere saa smilglade Ansigt. Først ved tredje Besøg fandt jeg hende alene. Jeg talte om min Hustru, om den svundne Tid; — hendes Aasyn fyldtes med Taarer, da jeg fortalte hende, hvad jeg havde lidt. »O! den ulykkelige Fyrste var mindre skyldig end de, som omgave ham. De har begge to megen Ret i ikke at holde af denne Pahlen.« Ved disse Ord opildnedes hendes Aasyn, og dette slog mig saa meget mere, som hendes sædvanlige Forsigtighed ellers ofte gik til Forstillelse.

»Endnu ikke tilfreds med at være Ophavsmanden til Sammensværgelsen mod sin Velgjører og Monark, vilde han gjærne ogsaa skille Moder og Søn fra hinanden for at regere Staten som en Premierminister; men jeg betvivler, at denne

---

*) Denne Sætning gav mig Nøglen til den hele lange Indledning, som kun tilsigtede at faa Rede paa en Personligheds Opfattelse, der var stærkt lieret med Kejserinden.

anden Plan vil lykkes ham saa godt som den første. Kejseren holder af sin Moder, hun tilbeder ham, og et sligt Baand sønderrives ikke af en Pahlen trods alle hans Kunstgreb.«

Tvende Frøkner traadte ind — Samtalen blev afbrudt; men jeg havde for første Gang i mit Liv set Frk. Nelidov i Vrede og uden at iagttage sin dybe, vel overvejede Forsigtighed.

Grev Vielhorski opfordrede mig til at aflægge nogle Besøg, og vi gik til Pahlen. Vi fandt et Faraobord, hvor Greverne Pahlen og Valerian Subov, og Herrerne v. Valecki og Czaplic spillede sammen, medens General Bennigsen var Tilskuer. Pahlen fortrak Ansigtet, da han saae os, men et Par af Grev Vielhorskis Vittigheder gav ham hans gode Lune tilbage, og da Spillet var endt, bleve vi begge tilbage og endnu en Sekretær ved det udenrigske Departement og tvende Personer, som vare fremmede for mig.

Uden at jeg véd hvordan, kom Talen paa Kejserinden. »Hun gjør sandelig Uret«, sagde Pahlen, »i at indbilde sig, at hun er vor Herskerinde. I Grunden ere vi begge to Kejserens Undersaatter, og naar hun hører til første Klasse, er jeg af anden Klasse, og min Iver for at hindre alt, hvad der kunde give Anledning til Skandale og Oprør, vil altid være lige oprigtig og levende. Kjender De Historien om Helgenbilledet?« — »Nej!« — »Nu, Sagen er denne. Kejserinden har i den nye Katharinastiftelses Kapel ladet indvie et Billede, som fremstiller den korsfæstede Frelser mellem Marie og Magdalene med Indskrifter, der indeholde Antydninger til Kejserens Død og kunde ægge Pøbelen mod de Personer, som formentlig have bidraget til den. Disse Indskrifter have allerede lokket mange til Kapellet, saa at Politiet har givet mig en Melding derom. For ikke at handle overilet sendte jeg en klog og dannet Politiembedsmand uden Uniform der hen, lod ham kopiere de kompromitterende Steder og Præsten sige, at Billedet maatte bort-

tages uden Opsigt. Præsten svarede imidlertid, at han ikke kunde foretage sligt uden umiddelbar Befaling fra Kejserinden, og følgelig vil jeg i Dag tale derom med Kejseren, som i Morgen aflægger sin Moder et Besøg i Gatschina. Jeg har bragt i Erfaring, at hun absolut vil, at Billedet skal forblive paa sin Plads; men det er umuligt.«

Han udtalte sig endnu gjentagne Gange stærkt mod Kejserinden. Ved vor Bortgang sagde Grev Vielhorski til mig: »Jeg kjender ikke mere Pahlen igjen. For ikke at sige noget værre, han var dog i Besiddelse af en Furers eller Hof-Kammerlakajs Klogskab, og i Dag farer han i Vidners Nærværelse ugenert løs paa Kejserinden.« — »Han bilder sig aabenbart ind«, gjensvarede jeg, »at han staar i saa sikker Gunst, at han kan trodse Kejserinden; men lad ham bare tage sig i Agt. Kejserinden er en Kvinde, hun har megen Udholdenhed, hendes Søn holder af hende og agter hende, Spillet er meget ulige.« —

Om Torsdagen var jeg til Middag i Frøkenstiftelsen, og da jeg passerede Frk. Nelidovs Dør, lagde jeg Mærke til, at man traf Forberedelser til en Tur til Gatschina. Jeg traadte ind, og snart bad jeg hende forklare mig Historien om Billedet, der vakte saa megen Opsigt og kunde rejse en farlig Bevægelse i Lediggængernes og de oprørskes Masse.

»Jeg er meget glad over, at De selv kommer ind paa dette Æmne«, sagde hun; »thi jeg kan give Dem de mest detaillerede Oplysninger, siden jeg har været Vidne til den hele Historie og mere end én Gang har haft Billedet i Hænderne. — En russisk Maler bragte fra Tid til anden Kejserinden Billeder for hendes nye Stiftelser. Da han ikke agtede at sælge dem, lod Kejserinden ham udbetale 100 à 200 Rubler; da han imidlertid kom for hyppig, vilde Kejserinden afvise det sidste, som forestillede Jesus Kristus paa Korset. Den hellige Jomfru fremsiger et Vers af Skriften

til sin Søn, og Frelseren gjensvarer med et andet.*) Da Versene ere skrevne med slavoniske Bogstaver, og disse ofte ere meget fine, havde hverken Kejserinden, jeg eller nogen anden ved Hoffet gjort os den Ulejlighed at udtyde dem. Maleren havde imidlertid ladet Billedet blive hos en Kammertjener med Anmodning til Kejserinden om at tage det i Øjesyn, da han paa Grund af sin Fattigdom trængte til en Understøttelse. Billedet havde hængt mere end fjorten Dage i Kejserindens Værelser, da hun lige før Rejsen til Gatschina sagde: »Man maa dog engang se paa det Billede. Er her ingen af Direktørerne for mine Anstalter?« Man sagde, at Hr. v. Grävenitz var til Stede. Kejserinden lod ham komme og spurgte ham: »Hvor kunne vi ophænge dette Billede?« — »Der mangler endnu et i den nye Katharinastiftelses Kapel.« — »Vil De saa lade det anbringe dér, og sig Maleren, at jeg ikke skal glemme ham ved min Tilbagekomst.« Dette kan hele Kejserindens Hof bevidne; men Pahlen, som absolut vil sætte Splid mellem Moder og Søn, finder i Ordene paa Billedet en Antydning, der tilsigter at vække Oprør. Denne Idé er extravagant og bliver forbryderisk, naar den tilskrives Kejserinden. Det er antageligt, at Kejseren vil lade Sagen grundig prøve og sin Moder vederfares Fyldestgjørelse; men tal dog ikke derom til nogen og fremfor alt, nævn ikke mit Navn. Jeg forsikrer, at jeg ikke skal tale med nogen herom.« **)

---

*) Paa de russiske Helgenbilleder findes ofte Baand med Inskriptioner, der udgaa fra Guds, Englenes og de helliges Mund.

**) Den ottere berørte Afhandling gaar ud fra den Opfattelse, at Kejserinden og Kurakins nærede den Plan i Tilfælde af en Katastrofe at hæve Enkekejserinden paa Tronen med Forbigaaelse af hendes Søn. Saafremt en slig Plan virkelig havde existeret, maatte dens Stranding have fremkaldt en Forstemthed blandt vor Hjemmelsmands Venner, som uund-

Søndag Aften fik jeg fra en Ven følgende Billet: »Pahlen rejser Kl. 9 med sin hele Familie til Riga; man forsikrer, at han har forlangt sin Afsked. Enhver besøger ham, og jeg raader Dem at gjøre ligesaa.«

Jeg gjensvarede: »Jeg tror ikke et Ord om denne Rejse. Gaa De der hen og fortæl mig ved Deres Tilbagekomst, hvad der ligger herunder.«

Kl. 11 om Aftenen skrev min Ven: »Han er rejst; han gav den rolige, men hun er i Fortvivlelse«.

Det hele tyktes mig en Drøm; men jeg lagde mig ikke desto mindre rolig til at sove og ønskede ham i hvert Fald en lykkelig Rejse.

Omtrent Kl. 10 næste Morgen kom en af Kejserens nærmeste Omgivelser til Grev Vielhorski og forklarede os Pahlens pludselige Afrejse.

Torsdag Morgen havde han for Kejseren fremført meget bitre Klager angaaende Billedet, og Hs. M., der ærgrede sig over hans levende Udtryk, havde svaret: »Forglem ikke, at De taler om min Moder; i øvrigt er det umuligt, at Inskriptionerne kunne lyde, som De siger; jeg vil se Billedet.«

---

gaaelig maatte have vakt hans Opmærksomhed, og han vilde utvivlsomt have antydet dette, i det mindste ved en Vinding. En slig, om end urigtig Formening kan lige fuldt have været til Stede blandt Storfyrstens Omgivelser, og Bennigsen har ladet sig paavirke af den og gjort sig Umage for at stille sin Modstand over for Kejserinden i et særlig drastisk Lys. Herved kunde han tilskrive sig den Fortjeneste, at det ikke kom til noget Forsøg paa at forpurre Alexanders Tronbestigelse. Hvis en slig Plan virkelig havde været paa Bane, vilde det i øvrigt ogsaa være stærkt paafaldende, at Kejserindens Harme ikke gjaldt Bennigsen, men Pahlen, at han kunde sætte sig fast og aarevis holde sig i Kejserens Gunst, medens Pahlen maatte trække sig tilbage efter faa Maaneders Forløb. De indre Grunde til hans Fald lade sig ikke ret forklare; men om den ydre Anledning give vore Memoirer den fornødne Oplysning.

Red.'s Anm.

Pahlen lod uden videre Billedet tage bort og bragte det til Kejseren, som prøvede Inskriptionen og ikke sagde noget yderligere, men kjørte til Gatschina, hvor han krævede Forklaringer af sin Moder. Hvor meget han nu end stræbte at mildne Sagen, var Kejserinden ikke desto mindre nødsagen til at retfærdiggjøre sig angaaende sine Hensigter, og dette var meget ydmygende for hende. Hun sluttede derfor ogsaa sin Retfærdiggjørelse med den Erklæring: »Saa længe Pahlen er i St. Petersborg, vender jeg ikke tilbage.«

Kejseren kom først tilbage Løverdag Aften, og da han ikke personlig vilde give Pahlen den Befaling at inspicere hans Guvernementer Livland og Kurland, arbejdede han endnu med ham om Søndagen før Messen, men lod derpaa Generalprokurøren kalde og gav ham hint Paalæg omtrent en Time før Middag. Pahlen skal have gjensvaret Bekleschev: »Jeg forstaar nok Meningen af dette Kejserens Raad og véd, hvor det stammer fra. Sig H. M., at jeg i Aften Kl. 8 skal have opfyldt hans Befaling og ikke mere er i St. Petersborg.«

Han underrettede sin Hustru herom og forklarede hende, at han ufortøvet vilde forlange sin ubetingede og fuldstændige Afsked; hun selv skrev til den unge Kejserinde om sin Afsked, da hun vilde ledsage sin Mand. Pahlen havde dateret sit Brev fra Strelna, det blev overleveret Kejseren, da han vaagnede, og ved Paraden samme Dag offentliggjordes hans Afsked, saa at denne Mand, der troede sig saa sikker, der besad saa uendelig Takt og Klogskab, efter mindre end 26 Timers Forløb kunde lade sin Ubetydelighed foretage en Rejse til sine Godser; men hans Samvittighed fulgte med, og dens utvivlsomt vægtige Stemme kunde nu ikke længere kvæles ved Hoffets Smiger og Tummel. — —

Endelig besluttede jeg mig til ufortøvet at afrejse. Tvende Maaneders Ophold i en Hovedstad, man alt kjender, er tilstrækkeligt til at skaffe et fuldstændigt Kjendskab til

et nyt Regeringssystem, man absolut maa studere, og hvis Aand man maa lære selvstændig at kjende. Jeg havde ikke forsømt noget for at skaffe mig paalidelige Efterretninger om den nye Regerings fremherskende Præg, og jeg bragte i det mindste den Trøst tilbage, ikke at behøve nogen fremmed Belærelse, men forud kunde betegne de Skridt, vor unge Monark vilde lade paafølge.

Med dobbelt Tilfredshed vendte jeg tilbage til min Familie og min Provinses Skjød; thi jeg følte Uafhængighedens og en behagelig Fritids hele Værd.

Generalguvernør Fyrst Galizyn og de mest fremragende Medlemmer af Kurlands første Domstol opfordrede mig til at udarbejde en Reformplan for Embedsstandens Organisation og en Redaktion af en ny Justitsorden; jeg gav mig i Færd hermed, og saaledes var min Fritid dog ikke ganske betydningsløs for mit Hjem.

Efter at have fuldendt dette Arbejde lod jeg i Königsberg udgaa et Fragment med Titlen: Regimen monarchicum omnibus regiminis formis praeferendum summatim demonstratur a K. A. Rutheniae Nobili, et Fragment, jeg viede Katharina II.'s Manes. Bogstaverne **K. A.** antyde mit russiske Navn: Karl Alexandrovitsch. Dette er alt, hvad man tør tillade sig midt under de rystende Fremskridt af Tronens og Alterets Fjender.

Jeg velsigner Forsynet, der havde fjærnet mig fra St. Petersborg længe før hin sørgelige Episode. Hvis jeg paa en eller anden Maade havde faaet Nys om de sammensvornes Komplot, vilde min Ed og mine Grundsætninger have nødsaget mig til at røbe den forfærdelige Hemmelighed; en Mængde Mennesker vilde da have betragtet mig som en elendig Denunciant, og mine Hensigter som min Handling vilde være blevne i lige høj Grad bagvaskede. Da jeg nu imidlertid var fjærnet længe før denne rædselsfulde Scene, kunde jeg undgaa alle disse Ubehageligheder uden at overtræde mine Grundsætninger.

Efter saaledes at være løben i Havn, vier jeg Resten af mine Dage til Venskabet, mine Pligter og Litteraturens Tillokkelse, overensstemmende med den romerske Talers ophøjede Udtalelser:

Aptissima omnino sunt arma senectutis artes exercitationesque virtutum quae in omni aetate cultae, cum multum diuque vixeris, mirificos afferunt fructus.

Cic. de officiis.

De sidste Kampe i Bulgarien.*)

I.

Indledning. — Hvorledes den østrumeliske Revolution udbrød. — Den gamle Regerings Støtter.

Den russisk-tyrkiske Krig 1877—78 skabte blandt andet tvende nye Stats-Omraader, Fyrstendømmet Bulgarien og Østrumelien; den første Stat skulde i det mindste af Navn forblive under det tyrkiske Overherredømme, men blev i Virkeligheden en af Tyrkiet fuldstændig uafhængig Stat; den anden, den »avtonome Provins« Østrumelien, skulde ganske vist staa i et mere intimt Forhold til Tyrkiet, men faktisk brød heller ikke den sig det allermindste om Sultanens Vilje. Da Berlinerkongressen kuldkastede Freden i San Stefano og i dens Sted oprettede Dobbeltstaten Bulgarien og Østrumelien — for sidstnævnte maatte man først opfinde en særlig Benævnelse —, maatte enhver, som var lidt nøjere kjendt med Forholdene, indrømme, at der her var Tale om et Forsøg, hvis Udfald i det mindste var tvivlsomt. Med den Frygt for radikale Løsninger, som er slige diplomatiske Forsamlinger egen, undgik Kongressen paa den

---

*) A. v. Huhn: Der Kampf der Bulgaren um ihre Nationaleinheit. Lpz. 1886. — Spiridion Gopčevic: Bulgarien und Ostrumelien. Lpz. 1886.

ene Side at tage Hensyn til de russiske og bulgariske Ønsker om Folkets Forening, og man skabte saaledes en Situation, der utvivlsomt rummede Spiren til senere Forviklinger og kun kunde karakteriseres som et Makværk; paa den anden Side skjænkede man et Folk en fuldstændig statsretslig Selvstændighed, skjønt dette Folk stod paa et temmelig lavt Udviklingstrin og ikke syntes at afgive nogen som helst Garanti for, at det fremtidig vilde kunne regere sig selv paa anstændig Vis. Læseren vil kunne forstaa denne Tvivl, naar han betænker, i hvilken Tilstand Nord- og Sydbulgarien befandt sig, da Ruslands Sværd og Stormagternes Magtsprog skilte dem fra Tyrkiet; disse tvende tyrkiske Provinser havde hidindtil i videre Kredse været saa godt som ukjendte; man havde vel skrevet en Del om dem; men dette Kjendskab var ikke gaaet over i det store Publikums Bevidsthed, og Forholdet stillede sig først anderledes, da den russisk-tyrkiske Krig pludselig gav Bulgarien den største politiske Betydning, og Dagspressen nu lod sine Efterretninger om Bulgarien gjennem hundrede Kanaler strømme ud over Evropa.

Det første Indtryk, man fik af dette »trælbundne og rædselsfuldt undertrykte« Folk, var noget overraskende; nærmere beset, levede det under saa tilfredsstillende og gode Kaar, at man hverken kunde faa Øje paa Trældommen eller den grusomme Undertrykkelse. Det var en Opdagelse, der med tvingende Magt paatrængte sig alle russiske Officerer og Soldater, og hos de sidste hyppig nok gav sig Luft i betegnende Ytringer. De havde foretaget dette nye Korstog mod Islam for at forsvare deres med Hensyn til Religion, Liv og Gods frygtelig hjemsøgte Stamfrænder og Trosbrødre imod disse Tyrkere, for hvem Gladstone senere opfandt Udtrykket »uudsigelige«; de havde talt sig ind i en Art af religiøs og national Begejstring, og hvor ofte kunde man nu ikke høre Ytringer som: »Disse Bulgarer ere jo langt bedre stillede end vi, og vore Bønder vilde være glade, hvis de

kunde bytte med dem.« Et sligt Bytte vilde virkelig heller ikke have været nogen daarlig Forretning for de russiske Bønder. Havde der blot været Tale om materielle Goder, havde Russerne saaledes gjærne kunnet stille Befrielsen i Bero, og lige saa lidt er der ført noget troværdigt Bevis for, at Tyrkerne have forfulgt den kristne Religion i Bulgarien; ingensteds fandt man ødelagte Kirker, og de bulgariske Poper vare lige saa vel nærede som Poperne andensteds. Det Faktum, at Bulgarien hele sex Maaneder af egne Midler underholdt den russiske Hær, afgiver et uigjenkaldeligt Bevis for Landets Rigdom; thi hvad den russiske Intendantur sendte efter Hæren hinsides Donau, var kun lidet, og dette lidet var derhos i Regelen ubrugeligt. De mange Fortællinger om den kristne Religions Undertrykkelse gjendrives vel paa det mest slaaende ved den ene Kjendsgjerning, at den kristne Religion fuldstændig frit kunde øves endnu efter et femhundredaarigt tyrkisk Regimente; thi ingen kan da vel for Alvor betvivle, at Tyrkerne meget vel for længst havde kunnet udrydde Kristendommen, naar de havde næret en slig Tanke? Med rette kan man sige, at Tyrkiets Tilbagegang netop er fremkaldt ved denne religiøse Taalsomhed, at denne ædle Egenskab, som det saa ofte gaar i denne Verden, har faaet en sørgelig Løn.

Bulgarien er, som sagt, utvivlsomt et rigt Land; men dette maa forstaas med den Indskrænkning, at Bulgariens Rigdom saa godt som udelukkende beroede og endnu beror paa Agerdyrkningen. Bortset fra en Smule Husflid ligger Industrien fuldstændig brak, og ogsaa Handelen staar meget tilbage og er næsten udelukkende i Hænderne paa Ikkebulgarer, fortrinsvis Grækere og Jøder. Denne manglende Industri og Handel er da ogsaa Skyld i, at der ikke findes større Byer i Bulgarien, og uden Byer vil en større Civilisation aldrig være mulig. Mangel paa gode Færdselsveje og det tyrkiske Misregimente, som ramte Kristne og Muhamedanere lige tungt, holdt i Aarhundreder Bonden paa

samme lave Standpunkt og hindrede ham i at forbedre sine Kaar, der, materielt taget, jo ogsaa vare meget taalelige. En eneste stor Osman havde med mægtig Haand søgt at ryste Folket op af dets Søvn til et kraftigt, moderne Liv; hvad Bulgarien til 1877 besad af Samfærdselsveje og almennyttige Indretninger, havde det Midhat Pasha at takke for, og hvo kan vide, hvor langt denne stærkt moderne Aand havde mægtet at bringe Landet, naar det var blevet ham forundt at styre det i tyve Aar; men som Sagerne nu stode, var Bulgarien ikke andet end en Stat, hvis Beboere for største Parten vare fuldstændig udannede Bønder, og hvor der kun levede meget faa intelligente og dannede Mænd, saa faa, at man kunde regne dem op paa Fingrene. Med rette opkastede man derfor det Spørgsmaal, hvorledes dette Land, som fik Selvstyre tilbage, nu vel skulde kunne regere sig selv, og det Svar, at Russerne nok skulde sørge herfor, var just ikke egnet til at vække videre Beroligelse. Velhavende, sparsommelige, ogsaa temmelig arbejdsomme og rigtig udannede vare disse Bulgarere; Bulgarien syntes saaledes ret egnet til at udgjøre en russisk Provins; men til en særlig bulgarisk Stat?

Hertil kom, at Bulgarerne selv havde forspildt det dannede Evropas Sympathier ved den ubeskrivelige Vildhed og Grusomhed, de havde lagt for Dagen ved at forfølge og nedhugge de ulykkelige Tyrkere, som efter den russiske Indmarche værgeløst prisgaves deres ubarmhjærtige Forfølgere; flere end 100,000 ulykkelige, Mænd, Kvinder og Børn, bleve den Gang nedslagtede, og ingenlunde af nationalt eller religiøst Had, men meget ofte ene og alene for simpel, personlig Berigelses Skyld. Det var et frygteligt Brændemærke paa den nye Nation, og det er et Held, at de seneste Begivenheder vel ikke have bragt det skete i Forglemmelse, men dog tilsløret det.

Den fremtidige Udvikling i Bulgarien og Østrumelien voldte ikke Berlinerkongressens Deltagere synderligt Hoved-

brud, og den væsentlige Aarsag var naturligvis den Antagelse, at disse Lande dog med Tiden vare bestemte til kun at udgjøre russiske Provinser eller Statholderskaber. Man havde, saa vidt Bulgarien angik, i Formen ændret Freden i San Stefano og tog derfor saa meget mindre i Betænkning at lade den bestaa i Realiteten; i de befriede Lande havde Rusland villet skabe sig en Etappe og en Forpost til sin Fremmarche mod Konstantinopel; man overlod rolig Russerne at indrette sig saa magelig som muligt i denne Forpoststilling og at uddanne sin Avantgarde paa det omhyggeligste — i Forventning om bedre Tider. Evropa havde ikke stoppet, men kun forhalet den russiske Fremmarche, ja det havde endog skabt Russerne en bedre Operationsbasis for deres ærgjerrige Planer, og naar Sagerne senere fik et andet Udfald, var det ikke Evropas Fortjeneste.

Lad os nu kaste et kort Blik paa Udviklingen i de tvende bulgariske Tvillingstater. I Bulgarien herskede i Begyndelsen General, Fyrst Dondukoff-Korsakoff som Generalguvernør, og ham var det først og fremmest magtpaaliggende at indrette en fuldstændig russisk Administration, saa at den nyvalgte unge Fyrste, Prins Alexander af Battenberg, kunde forefinde et Grundlag og en Rettesnor for sin fremtidige Handlemaade. Det mest mærkværdige, Fyrst Dondukoff skabte, var den bulgariske Forfatning, der er en af de mest frisindede i Evropa, og som betænkte Landet ikke blot med en konstitutionel, men endogsaa med en ren parlamentarisk Regering. Der hviler et vist Slør over de Motiver, som have bevæget Fyrst Dondukoff til at give Bulgarien, en hel ny Stat, en slig Forfatning, som mange af Evropas gamle Samfund endnu ikke ere modne til, og som den russiske Regering i hvert Fald holder sine egne Undersaatter aldeles umodne til. Har Dondukoff forudset den Mulighed, at der kunde rejse sig Misforstaaelser mellem Rusland og Fyrsten af Bulgarien, og har han i saa Fald gjort Regning paa at spille Parlamentet ud mod Fyrsten,

eller i omvendt Fald Fyrsten ud mod Parlamentet? Sikkert er det i hvert Fald, at Dondukoff ingenlunde var overtydet om sin Forfatnings Nødvendighed og evige Varighed; thi da en Bulgarer gjorde ham opmærksom paa, at man i Forfatningen dog indrømmede det unge Folk alt for vidtgaaende Rettigheder, svarede han leende: »Comme vous êtes naif, mon cher! Les constitutions c'est comme les jolies femmes; elles ne demandent qu'à être violées.« Saaledes holdt Prins Alexander af Battenberg, den konstitutionelle Fyrst Alexander I., »af Guds Naade og ved Folkets Vilje«, i April 1879 med frejdigt Mod sit Indtog i Bulgarien som Ruslands Myndling, ganske vist forberedt paa mange Ubehageligheder, men uden nogen Anelse om, hvilken Tornekrone Herredømmet over Bulgarien skulde blive for ham i sex lange Aar.

Medens Fyrst Dondukoff paa denne Maade indledede Bulgariens Organisation, opstillede Stormagternes Repræsentanter i Filippopel et »organisk Statut«, der kan gaa og gjælde for den rumeliske Grundlov. Ogsaa her sørgede man for en Folkerepræsentation, der var udstyret med store Rettigheder og ganske indrettet paa at gjøre den tyrkiske Generalguvernør Livet rigtig surt og umuligt, hvis han skulde faa det Indfald at mindes, at han egentlig var Sultanens Embedsmand. Man maa nu rigtignok lade begge Guvernører, Aleko Pasha Vogorides og Gavril Pasha Chrestovic vederfares den Retfærdighed, at de aldrig nærede en slig Tanke, men kun higede efter at holde sig saa længe som muligt paa deres rigt og regelmæssig lønnede Post. Over dem og Folkeforsamlingen svævede Czarens Repræsentant, den russiske Generalkonsul i Filippopel, som den ledende Aand — indtil Ruslands Indflydelse blev tilintetgjort af dets egne Redskaber.

De tvende Landskaber, Bulgariens og Østrumeliens Udvikling i det følgende sexaarige Tidsafsnit lade sig helt vel gjengive i Sammenhæng; thi skjønt Berlinerkongressen

i udvortes Henseende havde adskilt dem, vedblev der dog i Virkeligheden at bestaa den inderligste Sammenhæng imellem dem, og enhver Begivenhed, der forefaldt i det ene Land, øvede sin Tilbagevirkning i det andet. Man kan sige, at i de første Aar var den russiske Indflydelse udelukkende dominerende, og da Adskillelsen mellem de tvende Lande og deres Forbliven under det tyrkiske Overherredømme var sat igjennem mod Ruslands Vilje, vare Ruslands Bestræbelser nu rettede paa at gjøre denne Forbindelse med det tyrkiske Rige saa løs som muligt, men samtidig at knytte disse Landes Skæbne saa nøje til Rusland, at dette i Tyrkiets Sted blev den egentlige Overherre, at de tvende Lande i administrativ Henseende bleve russiske Provinser, med Hensyn til Hærvæsenet derimod et russisk Avantgardekorps, stadig parat til kraftig at støtte et Angreb mod Tyrkiet, men ude af Stand til at yde Ruslands Vilje Modstand. Østrumelien troede man at have i sin Magt ved Generalkonsulen og Bulgarien ved Fyrst Alexander, hvem man karakteriserede som »ce bon jeune prince« og troede ude af Stand til nogen selvstændig Optræden. At dette sidste var en Fejltagelse, have de sidste Maaneders Historie tilstrækkelig godtgjort, men desuagtet vilde Ruslands Plan, uopløselig at knytte begge Lande til sig, vistnok have kunnet lykkes, saafremt Russerne havde taget Hensyn til Bulgarernes retmæssige Krav, og naar de blot ikke havde været saa særlig uheldige ved Valget af deres politiske Redskaber. Bulgarien stod ingenlunde paa samme Standpunkt som et turkomannisk Nomadefolk, der simpelthen kan regeres med Knutten; naar andre ikke vidste bedre Besked, var det tilgiveligt; men Rusland, for hvis orientalske Politik Bulgarien er Hjørnestenen, havde den Pligt at være paa det nøjeste underrettet herom. Og netop det modsatte var Tilfældet.

I Begyndelsen gik alt saa saare vel, d. v. s., saaledes som Russerne ønskede det; Bulgarien og Østrumelien tilkjendegave gjennem lydelige Protester, at de ansaa Sultanens

Herredømme som ikke existerende, og de kunde under deres oprørske Forsøg glæde sig ved Czarens Beskyttelse. Om den ved Berlinerkongressen fastslaaede Overtagelse af en Del af Statsgjælden, var der ikke Tale; Bulgarien betalte slet ingen, Østrumelien kun en utilstrækkelig og uregelmæssig Tribut, og hver Gang den høje Port i Følge de bestaaende Traktater paa en eller anden Maade vilde blande sig i Administrationen, maatte den gjøre den Erfaring, at dens »tro Undersaatter« med en Ugenerthed uden Lige tilsidesatte slige Ønsker og gik over til næste Punkt paa Dagsordenen. Hvor lidet Sultanen, de troendes Behersker, havde at sige i de tvende Lande, fremgaar tydeligst af den Omstændighed, at den haardhjærtede og uretfærdige Adfærd mod Muhamedanerne rolig gik sin videre Gang, at de i disse »tyrkiske Provinser« behandledes som retløse Pariaer, hvis Ejendomme og Liv vare lige lidt sikre. Til alt Held er der i de sidste Aar i saa Henseende indtraadt en stor Bedring; allerede før Krigen havde Fyrst Alexanders personlige Indflydelse i det mindste i Bulgarien bragt det saa vidt, at de bosiddende Tyrkere kunde føre en menneskelig Tilværelse, og de have heller ikke undladt at vide ham Tak derfor; men denne Bedring i deres Kaar havde de Fyrsten personlig at takke for, og ikke Tyrkiet, hvis Indflydelse i Bulgarien den Gang var lig med Nul.

Efter Krigens Afslutning var det naturligt og uundgaaeligt, at Russerne maatte besætte alle højere Poster i Forvaltningen og Hæren; i Bulgarien savnedes næsten helt og holden enhver kvalificeret Personlighed, og alt maatte her skabes fra nyt. Under den Mistillid, Bulgarerne udvise over for enhver Udlænding, burde den russiske Regering have lagt en dobbelt Omhu for Dagen ved Valget af sine Embedsmænd og Officerer og kun afsendt de bedste og dygtigste Folk, som havde kunnet indgyde det bulgariske Folk en virkelig Agtelse og Kjærlighed til Rusland, men ikke, som det mangfoldige Gange skete, skibbrudne Exi-

stenser eller protegerede Personligheder, hvem man uden Hensyn til deres Dygtighed undte de høje, af Bulgarien betalte Lønninger. Følgerne af slig Adfærd lode ikke længe vente paa sig, og allerede efter faa Aar Forløb sporedes der blandt Bulgarerne en lydelig Misstemning mod deres Befriere, en Misstemning, der snart udformede sig til det Ønske ret hurtig at blive dem kvit. Bulgareren er af Naturen meget sparsommelig, og de russiske Officerers og Embedsmænds Vaner, som ikke synderlig harmonere med hans Sparsomhedsaand, harmede ham saa meget mere, som han sagde sig selv, at det var hans Penge, der saaledes bortødsledes. Derhos gav Russeren ikke Rollen som den velvillige, venlige og uegennyttige Formynder, men optraadte helst som den hensynsløse og haarde Hersker; han troede paa den russiske Races Overlegenhed over Bulgarerne og gjorde sig ingen Umage for at skjule denne Opfattelse, tvært imod vendte han hyppig med Forsæt den laadne Side frem. Man maa indrømme, at dette ikke var den rette Vej til at vinde Bulgarernes Kjærlighed paa.*)

Allerede i Alexander II.'s Levetid var der ingen Mangel paa ubehagelige Sammenstød mellem de russiske Embedsmænd og Fyrst Alexander; men den afdøde Kejsers faderlige Velvilje og Tillid gjorde Løsningen af slige Konflikter let og forebyggede, at der indtraadte et Brud mellem Fyrsten

---

*) En østrumelisk Præfekt fortalte vor Hjemmelsmand følgende, ret betegnende Tale, en russisk Konsul i et Selskab førte over for ham: „De er Præfekt? Meget vel; men De véd dog forhaabentlig, at De kun er dette af Ruslands Naade, at De har den Pligt at betragte Dem som russisk Præfekt? I Bulgarere tro mangen Gang, at vi kun ere paa Besøg hos eder; men I maa være gjennemtrængte af den Opfattelse, at vi ere her ganske som hjemme. Og naar Konsulen endda havde indskrænket sig til at holde denne Tale én Gang!" tilføjede Præfekten; „men hver eneste Gang, han traf mig, sagde han det samme, saa jeg sluttelig kom i nervøs Ophidselse, naar jeg saae ham i det fjærne."

og Rusland; men saa snart Kejseren var død, og Fyrst Alexander saaledes manglede den personlige Støtte i St. Petersborg, optraadte de russiske Officerer og Embedsmænd ogsaa over for Fyrsten med affejende Hovmod, og det blev snart tydeligt, at de kun forfulgte et eneste Formaal, at gjøre Fyrsten saa led og kjed af Opholdet i Bulgarien, at han skulde frasige sig Regeringen; men da han nu ikke gjorde dette, gik de endnu videre. . . . Hvorfor? Aksakoff har selv med tørre Ord sagt Fyrst Alexander det lige op i Ansigtet: »Vi have slet ikke noget mod Dem personlig; men vi ville ikke unde os Rast eller Ro, før vi have gjennemført Deres Fald, fordi De er en Tysker«. Lige over for en slig systematisk Fjendtlighed og Forfølgelse fra Russernes Side er det just ikke saa mærkeligt, at Fyrst Alexander ikke var besjælet af nogen glødende Kjærlighed til sine Plageaander og prøvede det Forsøg at forvandle sine Undersaatter — til et bulgarisk Folk.

Dondukoffs Forfatning med dens vidtgaaende Rettigheder for Folkerepræsentationen voldte ogsaa store Vanskeligheder. Unge Bulgarere, som i Regelen havde modtaget deres Opdragelse i Udlandet, kastede sig med Ærgjerrighed, Iver og Lidenskab ind paa den parlamentariske Løbebane; der dannedes Partier, som de ledede, men rigtignok ofte ledede slet, fordi de manglede den behørige Erfaring, og hyppig opstod et parlamentarisk Virvar, man ikke kunde tænke sig nydeligere: Absolutistiske Lyster, demagogiske Rænker; der var ikke Mangel paa noget, og der udkrævedes hele Fyrst Alexanders Takt og politiske Ærlighed for lykkelig at styre Staten gjennem denne Brænding. Det værste var, at Russerne blandede sig i denne indre Strid og snart begunstigede det ene, snart det andet Parti, snart styrtede dette, snart hint Ministerium og spillede de parlamentariske Partier ud mod Fyrsten. At ikke alt gik hulter til bulter under slige Omstændigheder, og at den unge Stat ikke gik til Grunde, maa anses for et halvt Vidunder; spørger man

om Aarsagen hertil, maa man vel først og fremmest betone Fyrst Alexanders statskloge Holdning, men dernæst ogsaa en Ejendommelighed hos Bulgarerne, som man ikke forud var belavet paa. Lige saa meget dette Folk stod tilbage paa Russerkrigens Tid, lige saa kæmpemæssige Fremskridt havde det gjort i Løbet af de sex sidste Aar, og det havde lagt en ligefrem forbavsende Læreevne for Dagen. De Fejl, hvori Bulgarerne selv gjorde sig skyldige i de første Aar, tjente dem senere som Lærepenge, og de tidligere saa ubændige Demagoger ere nu til Dags forvandlede til alvorlige Statsmænd, der ere sig deres Maal bevidste. Haand i Haand med denne Udviklingsevne gik en stærk Trang til Dannelse, som alle Vegne fremstampede lavere og højere Skoler af Jorden og fik Befolkningen til med Iver at tilegne sig moderne Fremskridt hos andre Folkeslag; man tilstræbte store Fremskridt paa Administrationens og Retsvæsenets Omraader, og navnlig var Finansstyrelsen mønstergyldig. Hvor mange Stater kunne nu til Dags opvise Overskud? At virkeliggjøre Overskud, dette en Finansministers Ideal, var forbeholdt den unge Stat Bulgarien, som under en sexaarig Regering opsparede 43½ Mill. Francs, det vil sige, ligefrem lagde denne Kapital op.

Som alt bemærket, var Forholdet til Tyrkiet meget slet, ikke blot fordi Vasalstaterne vilde frigjøre sig for Sultanens besværlige, om end kun lidet følelige Overherredømme, men nærmest fordi der foresvævede dem en Drøm om det forenede Storbulgarien, en Drøm, Freden i San Stefano havde bragt Virkeliggjørelsen saa nær. Denne Længsel efter en storbulgarisk Stat gjærede hos selve Folket, men næredes derhos med al Kraft af Russerne, som meget rigtig sagde sig selv, at de vilde øve en desto større Indflydelse paa Folket, naar de kunde give det endnu betydeligere Løfter og føre et uomstødeligt Bevis for deres Uundværlighed; thi at Foreningen kunde naas uden russisk Hjælp, tænkte vel de færreste paa. Saaledes opstod Fore-

ninger, der havde Østrumeliens Sammenknytning med Bulgarien til Formaal; saaledes stiftedes storbulgariske Aviser, indsamledes Penge og knyttedes Forbindelser med Macedonien; thi ogsaa dette Landskab skulde tilhøre den storbulgariske Stat. Alt dette gik ganske aabenlyst for sig; enhver vidste, at der bestod en storbulgarisk Regering; men den havde jo allerede bestaaet saa længe, uden at det var kommet til noget Udbrud, at man ikke mere gav Agt paa denne Regering.

Saaledes var Sagernes Stilling i Avgust 1885.

Hvorledes er den østrumeliske Revolution egentlig opstaaet? Efterretningen om Opstanden indtraf som et Lyn fra klar Himmel; alle Mænd, der vare vante til at betragte politiske Begivenheder, ikke som simple Kjendsgjerninger, men til at drøfte deres Følger, spurgte enstemmig: »Hvem har stiftet denne Revolution?« og over for dette Spørgsmaal traadte selve Revolutionen næsten i Baggrunden. Var det Østrumelien, Fyrsten af Bulgarien eller — Russerne? Selv nu til Dags, hvor man kan være bedre underrettet, herske meget forvirrede Opfattelser derom, og den Gang var det forklarligt, at man bag Revolutionsudvalget troede at skimte Ruslands Haand og mente, at Fyrst Alexander handlede i Overensstemmelse med den hvide Czar; thi man ansaa det næsten for umuligt, at Fyrsten havde dristet sig til den vigtige Daad, Tilslutningen til den østrumeliske Rejsning, uden Ruslands forudgaaende Billigelse. Sandt nok, man kjendte ikke Bulgarien eller Fyrst Alexander, hverken blandt Evropas Folk eller i Kabinetternes Raad. Sandheden, »la vérité vraie«, er følgende.

Lige siden 1878 vare Bulgarerne paa begge Sider Balkan misfornøjede over, at Berlinerkongressen havde kuldkastet Freden i San Stefano, og det var Russerne højst magtpaaliggende at holde denne Utilfredshed vaagen og øge den. Der dannede sig Aktionskomiteer, hvis Afdelinger vare spredte over hele Landet lige til Macedonien. Al

Verden vidste det: Russerne, som toge Bevægelsen under deres Beskyttelse, saa vel som Aleko Pasha Fyrst Vogorides, den første tyrkiske Generalguvernør over Østrumelien, der fandt det foreneligt med sit Embede at stræbe efter Fyrsteværdigheden over begge Bulgarierne. Hvor almindelig bekjendt den hele Bevægelse var, fremgaar af den uomtvistelige Kjendsgjerning, at en Efterretning om en Opstand i Begyndelsen af Firserne ikke vilde have overrasket nogen; men senere var der indtraadt en Forandring i Forholdene. Fyrst Alexander, den oprindelige russiske Kandidat til Storbulgariens Trone, var falden i Unaade ved Petersborgerhoffet, og man var følgelig i Forlegenhed med, hvem man skulde sætte paa Tronen, naar Foreningen var lykkedes. Ved sin senere Tilslutning til det tysk-østerrigske Fredsforbund maatte Rusland i det mindste foreløbig give Afkald paa sine storbulgariske Planer, det trak sig tilbage fra Bevægelsen og overlod samme til sig selv, fast overtydet om, at den russiske Indflydelse i Østrumelien var saa stærk, at ingen Bulgarer vilde vove nogen Overraskelse uden Ruslands Billigelse. Man skuffede sig heri, og det var de russiske Agenters Skyld, som maa have sat deres Regering meget mangelfuldt ind i Sagernes Stilling. Det var fremdeles de samme Agenters Skyld, at de ikke mærkede noget til Revolutionsudvalgets umiddelbare Forberedelser, en Bebrejdelse, man heller ikke kan skaane andre Landes Diplomater for. Den Bevægelse, Russerne paa slig Vis opgave eller forsømte, gik imidlertid videre og faldt nu i national-bulgariske, eller rettere i rumeliske Hænder. Man saae, at man for Tiden ikke kunde opnaa noget med Ruslands Hjælp, og nu prøvede man det uden Rusland. Heller ikke den bulgariske Understøttelse var man ganske sikker paa og holdt saaledes ogsaa Planen hemmelig for Bulgarien, i det man ikke betvivlede, at dette Land jo vilde bøje sig for den fuldbragte Kjendsgjerning og slutte sig til det skete. Revolutionsudvalget, Stranski, Ryseff, Nikolajeff, Stojanoff,

Kaltscheff og Panitza, traf med uomtvistelig Dygtighed sine Forberedelser i største Hemmelighed, og den 18de September sloge de løs. Man har bebrejdet disse Mænd, at de paa forbryderisk Vis og uden nogen som helst Grund plantede Oprørsfakkelen paa Balkanhalvøen; at de aldrig have dannet et virkeligt, i Folket rodfæstet Parti, men kun udgjort en Bande byttelystne Embedsjægere. Hvad nu det første Punkt angaar, kan man i hvert Fald disputere om det; men hvad det andet angaar, er det vel rigtigt, at hine Revolutionsudvalgets Mænd i Virkeligheden ikke havde legale, verificerede Fuldmagter; men endnu rigtigere er det, at de havde gjort sig til Repræsentanter for en Sag, som kunde glæde sig ved Folkets hele Sympathi og fuldstændig stemmede med den bulgariske Nations Bestræbelser. I modsat Fald vilde vel heller ikke hele Folket have sluttet sig til og underordnet sig Revolutionsudvalget; i saa Fald vilde det vel heller ikke senere med saa stor Villighed have bragt de krævede Ofre eller kæmpet, som det senere kæmpede. Revolutionsudvalget var i Virkeligheden en upersonlig, om man vil, en obskur Størrelse; men det bar en national Idé og blev baaret op af denne; men den, som benægter en national Idés Berettigelse, fordi dens Førere ere ukjendte eller lidet kjendte Mænd, han miskjender Ideens Magt og Folkets Kraft.

Helt ubetydelige vare disse Mænd vel heller ikke, ellers vilde deres Statskup vel ikke være lykkedes saa overraskende godt. De rumeliske Magthavere vare jo rigtignok Modstandere, saa ynkelige, man kunde ønske sig. Gavril Pasha Chrestovic, den tyrkiske Generalguvernør, sad gemytlig ved Frokostbordet, da Militsmajor Nikolajeff, ledsaget af nogle Officerer, traadte ind i hans Værelse og bragte ham den overraskende Nyhed, at han var afsat og Fange. Gavril ilede til Vinduet, rimeligvis for at hidkalde Hjælp; men da han saae Nikolajeffs Bataillon opstillet i Konakens (Paladsets) Gaard, forstod han med Skarpsindighed Sagernes Stilling og

fandt sig med Værdighed i det uundgaaelige. Imidlertid blev Foreningen mellem Østrumelien og Bulgarien proklameret overalt i Staden under Befolkningens Jubel, og Gensdarmeriet og Militsen traadte under Vaaben for med Vaaben i Haand at kue enhver Modstand mod den revolutionære Bevægelse — en fuldstændig unødvendig Forsigtighed. Gavril Pasha maatte bestige en Vogn, en mandhaftig Lærerinde, bevæbnet med en Sabel, satte sig op ved hans Side, og saaledes blev Generalguvernøren til sine tro Undersaatters Glæde kjørt om i Filippopels Gader — den eneste Taktløshed, Bulgarerne hin Dag gjorde sig skyldige i. Rejsningen var utvivlsomt fuldstændig lykkedes. Imidlertid hørte ogsaa Drigalski Pasha, Overbefalingsmanden over den tyrkiske Hær, Støjen paa Gaden, omgjordede sig med sit gode Sværd og gik ned paa Torvet for at se, hvad der egentlig var paa Færde. Her var en Militsbataillon opstillet, foran samme holdt Major Nikolajeff, og der udspandt sig nu følgende Dialog:

Drigalski: Min Herre! Hvad bestiller De her paa Torvet med Deres Bataillon?

Nikolajeff: Jeg kjender Dem ikke.

Drigalski: Hvad for noget? Kjender De mig ikke?

Nikolajeff: Gensdarmer, følg den Herre hjem!

Og tvende Gensdarmer toge Drigalski mellem sig og førte ham ganske gemytlig afsted, vistnok det stiveste, som nogen Sinde er passeret en Armékommandant. For at fængsle Gavril Pasha opbød man dog i det mindste en hel Bataillon, og senere blev han ført omkring i Gaderne paa en Vogn, hvad nu ganske vist ikke var noget Bevis paa særlig Agtelse, men dog i hvert Fald godtgjorde, at man ikke aldeles havde glemt den gamle Mands Tilværelse, medens man ikke engang fandt det Ulejligheden værd at fængsle Hærens Overbefalingsmand; først senere fik Drigalski Pasha en Skildvagt for sin Dør og Befaling til at betragte sig som arresteret. Saaledes viste Førerne for

den østrumeliske Revolution, at de ikke blot forstode at stifte Sammensværgelser, men ogsaa at udstede Vidnesbyrd om Udygtighed.

Ligesom Sammensværgelsen var løben ublodig af i Filippopel, saaledes gik det ogsaa i hele Provinsen: Hær og Befolkning anerkjendte overalt den provisoriske Regering; paa én Formiddag var den tyrkiske Regering styrtet, og der forelaa en fuldendt Kjendsgjerning.

(Forts.)

Frankrigs Styrelse under Rædselsperioden.*)

Den demokratiske Forfatning af 1793 var kun et Markeds-Skilt, som blev stillet frem til Skue, men snart igjen henlagt som ubrugeligt. »Den kan ikke indføres«, sagde St. Just, »den vilde blive en Garanti for Angreb mod Friheden; man maa undertrykke det monarkiske eller ligegyldige Flertal; Republiken vil først være grundet, naar Sansculotterne som Nationens eneste Repræsentanter, som de eneste Borgere herske ved Erobringens Ret«. Efter denne Grundsætning kunde 300,000 Jakobinere herske over 6—7 Millioner Girondinere, Feuillanter, Royalister og ligegyldige; det gjaldt om at holde den underkastede Befolkning i den yderste Svaghed og yderste Rædsel. Derfor afvæbnede man den, forbød den enhver fælles Handling og viste den den altid løftede Øxe eller det altid aabne Fængsel.

»Under den ordentlige Styrelse«, siger Couthon, »har Folket Ret til at vælge, under den overordentlige maa alle Impulser udgaa fra Centrum; Valgene maa komme fra Konventet. I vilde skade Folket ved at betro det Retten til at vælge, fordi I vilde udsætte det for at vælge Folk, som vilde forraade det.« I Følge heraf maatte de konstitutionelle Grundsætninger fra 1789 vige for de modsatte; under revolutionære Navne gjenoprettedes den gamle Regerings

*) Efter Taine: La revolution. T. 3.

Myndighed. I Spidsen øver et Velfærds-Udvalg af 12 Mænd, i Lighed med Kongens gamle Raad, den kongelige Magt. Af Navn er Myndigheden delt ligelig mellem de 12, i Virkeligheden samles den i faa Hænder. Flere have kun en underordnet Forretning, som Barère, den altid rede Taler eller Redaktør, Sekretær eller officielle Ordfører. Andre, Jean Bon Saint Andrè, Lindet, især Prieur de la Côte-d'Or og Carnot, indeslutte sig i deres specielle Departement, Marine, Krig, Forsyninger, med en almindelig Fuldmagt, til Gjengjæld for hvilken de overlade deres Underskrift til de politiske Ledere. Disse, »Statsmændene«, Robespierre, Couthon, St. Just, Billaud-Varennes, Collot-d'Herbois, ere de sande Suveræner. Deres maanedlige Gjenvalg er en næsten tom Formalitet, Konventet er kun et Indregistrerings-Kontor, som ikke engang besætter sine egne Udvalg, men stemmer paa de Navne, Velfærds-Udvalget forsyner det med. Dette vælger naturligvis sine trofaste Tilhængere eller Kreaturer; saaledes har det hele den lovgivende Magt, og hvad den udøvende angaar, ere Ministrene blevne dets Kommis'er, simple Skrivere, som hver Dag modtage dets Befalinger.

Til at vedligeholde sin Magt har det to Hænder. Den højre, som pludselig griber Folk i Nakken, er Sikkerheds-Udvalget, sammensat af yderliggaaende Medlemmer af Bjærget, Panis, Vadier, Lebas, Amar, David, Lebon o. a., alle foreslaaede, d. v. s. valgte af Velfærds-Udvalget. De komme en Gang om Ugen for at arbejde med det som fordum Politichefen med Generalkontroløren. Den, som de have fundet mistænkelig, finder sig saa pludselig kastet i en af de ti nye Bastiller. Dér griber den anden Haand ham saa i Struben, det er Revolutions-Tribunalet, som ligner den gamle Regerings overordentlige Kommissioner, men er ganske anderledes skrækkeligt. Velfærds-Udvalget, understøttet af sine Politi-Embedsmænd, har valgt de 16 Dommere og de 60 Nævninger, og det har valgt dem blandt de mest slavisk eller mest brutalt eller mest rasende

fanatiske: Fouquier-Tinville, Herman, Dumas, Coffinhal o. a. under dem frafaldne Præster, adelige Renegater, forfaldne Kunstnere, Haandværkere, som næppe kunne skrive, fordums Lakajer; det er lønnede Mordere, som faa 18 Francs om Dagen, for at de med større Iver skulle drive deres Forretning. Denne bestaar i uden Beviser at fordømme enhver, hvem Sikkerheds-Udvalget anviser dem. Ved disse to Værktøjer holder Velfærds-Udvalget ethvert Hoved under sit Damokles-Sværd, og ethvert Hoved bøjer sig for ikke at falde.

For at herske i Provinserne udnævner det Kommissærer (den 29de Oktober 1793 vare 140 Repræsentanter i Sendelse) og National-Agenter, et Slags stadige delegerede for hvert Distrikt. Dernæst var der i hver By et Revolutions-Udvalg, med en daglig Løn af 3—5 Francs til hvert Medlem. Aldrig har et saa udstrakt og snævert knyttet Garn været udkastet oven fra for at holde 26 Millioner Mennesker i Fangenskab. Saadan var den virkelige Konstitution, Jakobinerne satte i Steden for deres Skuerets-Konstitution. Vi vi ville nu betragte de forskjellige Grene af den revolutionære Styrelse.

I.

I den store Theatersal i Tuilerierne, som er omdannet til Forsamlingssal, troner det almægtige Konvent: hver Dag raadslaar det i Pragt og Pomp; dets Dekreter, der blive modtagne med blind Lydighed, forskrække Frankrig og ryste Evropa. Paa Afstand er dets Majestæt frygtelig, mere ærværdig end det republikanske Senats i Rom. Nær ved er det en anden Sag: disse ubestridte Suveræner ere Slaver, som leve i Dødsangest og det med rette; thi ingensteds, ikke engang i Fængslet, er man mere tvungen og mindre i Sikkerhed end paa deres Bænke. Siden Juni 1793 er deres ukrænkelige Forsamlingssted, den store officielle Beholder, hvorfra al

lovlig Myndighed udstrømmer, blevet en Slags Fiskedam, hvor den revolutionære Ruse den ene Gang efter den anden dykker ned for at snappe et bestemt Antal Fisk, først de 67 henrettede eller proskriberede Girondinere, saa de 73 Medlemmer af Højre, som paa én Dag bleve indespærrede i La Force, saa ansete Jakobinere: Bazire, Chabot o. a. satte under Anklage i November, Fabre d'Eglantine arresteret i Januar, Anacharsis Cloots, Hèrault Séchelles, Lacroix, Camille Desmoulins, Danton o. a. guillotinerede i Marts o. s. v. De, der blive tilbage, tage sig naturligvis i Agt. Ved Mødets Aabning ser man dem træde ind i Salen med urolige Miner, fulde af Mistro, ligesom Dyr, der blive drevne ind paa en indhegnet Plads og frygte en Snare. »Enhver af dem«, skriver et Øjenvidne, »passede paa sine Ord og sin Holdning, af Frygt for at man skulde finde en Brøde deri, og i Virkeligheden var intet ligegyldigt: Pladsen, hvor man satte sig, et Blik, en Gebærde, en Mumlen, et Smil. Flokken vendte sig derfor til den Side, der syntes et give bedst Dækning, Venstre; højre Side var forladt. Flere skiftede hyppig Plads for at give sig en blandet Farve og ikke lægge sig ud med nogen. De forsigtigste satte sig slet ikke ned; de bleve uden for Bænkene og snege sig ved farlige Lejligheder hemmelig ud af Salen«. De fleste søgte Tilflugt i deres Udvalg og stræbte efter at gjøre sig forglemte. I de 4 Maaneder, som fulgte efter den 2den Juni, var Konventssalen halvt eller for $^3/_4$ tom. Præsidentvalget samlede ikke engang 250 stemmegivende, der afgaves kun 50—200 Stemmer ved Valget af Velfærds-Udvalget, Sikkerheds-Udvalget, Revolutions-Tribunalet. »Sumpens Skrubtudser« kaldte man før den 2den Juni de Medlemmer, som i Centrums lavere Steder »kvækkede« mod Bjærget; de udgjøre endnu 450, tre Gange saa mange som Bjærget; men de tie stille, deres gamle Navn »gjør dem saa at sige klamme; deres Øren gjenlyde af evige Trusler, deres Hjærter ere udmagrede af Rædsel«, deres Tunger klæbe ved Ganen.

De kunne længe nok samtykke i alt, ikke forlange andet end at beholde Livet; de føle dog, at dette Liv hænger i en Traad. Den stummeste blandt dem, Sieyes, bliver anklaget for Jakobinerne og undslipper kun ved sin Skomagers Protektion; »Aa«, siger denne, »jeg kjender denne Sieyes; han giver sig slet ikke af med Politik; han er altid begravet i sine Bøger; det er mig, som syr hans Skotøj, og jeg svarer for ham«.

Før den 9de Thermidor aabner ingen af dem Munden; det er kun Medlemmer af Bjærget, der tale, og altid efter Instrux. Naar Legendre, Dantons Beundrer, Discipel og intime fortrolige, en Gang vover at gjøre Indvendinger mod det Dekret, som sender hans Ven til Skafottet, og fordrer, at Danton først skal høres, er det kun for at gjenkalde sine Ord endnu i samme Møde, og samme Aften erklærer han i Jakobinerklubben, »at han henholder sig til Revolutions-Tribunalets Dom«, og sværger, at han vil angive »enhver, som vil lægge Hindringer i Vejen for Dekretets Udførelse«. Robespierre har nemlig advaret ham og det i sin barskeste Tone. »Hvor har man set noget skjønnere og mere ophøjet«, har den store Moralist sagt, »end en Forsamling, som renser sig selv?« — Garnet fisker nu lige saa godt til Venstre som til Højre og fortrinsvis paa Bjærgets højeste Bænke. Nogen Tid før den 9de Thermidor spurgte David, en af Robespierres tro Tilhængere: »vil der blive 20 af Bjærget tilbage?« Ved den samme Tid have Legendre, Thuriot, Leonard Bourdon, Tallien o. a. hver en Spion i Hælene paa sig; 30 Deputerede skulle proskriberes; man hvisker deres Navne i Ørerne paa hverandre, og 60 tilbringe derfor Natten ude i den Overbevisning, at man næste Morgen vil gribe dem i deres Senge.

Under denne Regering nedværdiges Sjælene; enhver gjorde sig lille. Man afsvor Dragt, Manerer, Elegance, Renlighed, Høflighed og Velanstændighed. Man gik uordentlig klædt og bandede; man søgte at ligne Sansculotterne. Man

maatte være Robespierre for at tillade sig en omhyggelig Paaklædning; for de andre, som ikke havde hans Anseelse, kunde denne Levning af det gamle Samfund være farlig. Det gjaldt om at blande sig med Mængden og ikke blive bemærket af de lønnede Klappere, de fordrukne Banditer og »de fedtede Skjorter« paa Galleriet. Ja man maatte endog skrige med dem og deltage i deres simple Farcer. I over et Aar indfandt der sig Deputationer fra Folkeselskaberne, som oplæste deres overdrevne eller platte Tirader for Skranken, og Konventet maatte tilklappe dem Bifald. I 9 Maaneder kom Gadesangere og istemte Lejlighedsviser, og Konventet maatte stemme i. I 6 Uger udfoldede Kirkeskjænderne deres Bajadsstreger i Salen, og Konventet maatte ikke blot finde sig deri, men endog spille en Rolle med. Aldrig er et Senat sunket saa dybt, ikke engang i det kejserlige Roms værste Tider.

Med Enstemmighed og levende Bifaldsklap sender Venstre i Forening med Højre Danton, sin naturlige Fører og Revolutionens Leder, til Skafottet. Med Enstemmighed og levende Bifaldsklap stemmer Højre i Forening med Venstre for den revolutionære Regerings værste Dekreter. Med Enstemmighed og enthusiastiske Beundringsraab gjenvælger Konventet stadig den Regering af Mordere, som Sletten afskyr, fordi det er Mordere, Bjærget, fordi den decimerer det. Den 22de Prairial (Juni 1794) har hele Konventet rakt Hals; den 8de Thermidor under det første Kvarter efter Robespierres Tale har det endnu vedblevet dermed og vilde rimeligvis have ladet ham raade, hvis ikke de 5 eller 6 Mennesker, Robespierre har betegnet, drevne af Selvopholdelsens dyriske Drift, havde løftet deres Arm for at standse Kniven. Det er kun den personlige Dødsfare, som i disse skrækslagne Sjæle ved en endnu større Frygt kan overvinde Frygtens indgroede Vane. Senere, da man spurgte Sieyes, hvad han i denne Tid havde gjort, svarede han: »Jeg har levet«. I Virkeligheden var han og de

andre reducerede dertil, de have opnaaet det for enhver Pris. Paa Bebrejdelsen for, at han har tiet, svarer han: »Hvad nytter mit Glas Vin i denne Strøm af Brændevin?« Men han har ikke blot tiet; han har stemt, givet Love, dekreteret med det enstemmige Konvent; han har deltaget i at gjenvælge, smigre og understøtte Styrelsen i dens Plyndringer og Mord.

II.

I Flora-Pavillonen ved Siden af Konventet holde de 12 Konger, som det har givet sig, to Gange om Dagen Møde og beherske saa vel det som hele Frankrig. For at indtage denne Plads have de givet Sikkerhedspanter: de ere alle Revolutionsmænd fra gammel Tid, Kongemordere og Fanatikere; men Almagtens berusende Vin er ikke stegen dem i lige Grad til Hovedet. Fire af dem, Robert Lindet, Jean Bon Saint-André, Prieur de la Côte-d'Or og Carnot, sætte sig fast i deres nyttige specielle Forretning og blive derved tildels beskyttede. De vilde først og fremmest have deres nødvendige Arbejde udført og underordnede Resten derunder, endog Theoriens Fordringer og Klubbernes Skraalen. For Lindet drejer det sig fremfor alt om at skaffe Næringsmidler til de Departementer, som ikke have Korn, og de Byer, som mangle Brød, for Prieur om at fabrikere og forsende Beskøjter, Brændevin, Klæder, Sko, Krudt og Vaaben, for Jean Bon om at ekvipere Skibe og ruste Mandskaberne, for Carnot om at udkaste Planer til Felttog og lede Hærenes Bevægelser: saa og saa mange Sække Korn at skaffe til en bestemt Tid til den eller den By, saa og saa mange Rationer om Maaneden at forarbejde og lade transportere til et bestemt Sted paa Grænsen, saa og saa mange Fiskere at forvandle til Matroser eller Artillerister og saa og saa mange Skibe at gjøre sejlklare i et Fjerdingaar, saa og saa mange Ryttere og Fodfolk at lade marchere ad bestemte Veje for at naa den

eller den Dag til et Vadested eller et Bjærgpas, se det er nøjagtige Kombinationer, som rense Aanden for dogmatiske Fraser, stille den revolutionære Jargon i Baggrunden og bevare en Mands sunde Sans og praktiske Fornuft, saa meget mere som tre af dem, Jean Bon, gammel Koffardikaptejn, Prieur og Carnot, Ingeniørofficerer, ere Folk af Faget og selv drage af Sted for at lægge Haand paa Værket. Jean Bon er altid i Sendelse paa Kysterne og gaar om Bord paa Skibene; Carnot paabyder ved Watignies Jourdan den afgjørende Manøvre og marcherer med Geværet i Haanden med Angrebskolonnerne. De have naturligvis ingen Tid til at prale i Jakobinerklubben eller intrigere i Konventet: Carnot lever i Udvalget og sine Kontorer, tager sig ikke Tid til at gaa hjem og spise med sin Kone, lader sig nøje med et lille Brød og et Glas Limonade, arbejder 16. 18 Timer i Døgnet; Lindet tilbringer Dag og Nat med at læse Rapporter; Jean Bon i Træsko og Uldtrøje, med et Stykke groft Brød og et Glas daarligt Øl, skriver og dikterer, indtil han udmattet kaster sig paa en Madrats for at sove. Naar man forstyrrer dem og sønderbryder deres Værktøjer, ere de naturligvis ikke tilfredse; de kjende alt for godt et brugbart Værktøjs Værdi, og til deres Arbejde behøve de duelige og arbejdsomme Embedsmænd, som møde nøjagtig paa Kontoret, ikke i Klubben. Naar en af deres underordnede Embedsmænd er af denne Slags, forsvare de ham, undertiden med Fare for deres eget Liv, uden at frygte Robespierres Fjendskab. Cambon, der ligeledes er en Slags Suveræn i sit Finansudvalg, beholder i Finansstyrelsen 5—600 Embedsmænd, som ikke have kunnet faa Attest for Borgersind, og som Jakobinerne stadig angive for at faa deres Pladser. Carnot redder og ansætter udmærkede Ingeniører, til Dels Adelsmænd og Antijakobinere, for ikke at tale om talrige anklagede Officerer, som han retfærdiggjør, gjenindsætter eller opretholder. Ved disse modige og menneskelige Handlinger lette de deres Samvittighed, i det

mindste til Dels; for Resten ere de ikke Statsmænd undtagen ved Lejlighed og Tvang, mere ledede end Ledere, Terrorister ved Omstændighedernes Magt snarere end af System og egen Drift. Naar Prieur og Carnot i Forening med de andre Medlemmer af Velfærds-Udvalget paabyde Rov og Mord i det store, er det, fordi de maa underkaste sig Flertallet, om de end have stemt derimod. For Beslutninger af anden Rang, naar der ikke har været nogen fælles forudgaaende Overvejelse, er det enkelte Medlem ansvarligt og første Underskriver; den Underskrift, som de tilføje paa anden Plads og uden at gjennemlæse Beslutningen, er kun en Formsag, som maa være mekanisk; med »4—500 Sager om Dagen at expedere« er det umuligt at bære sig anderledes ad; at læse alt vilde være en »fysisk Umulighed«. Endelig, siger Carnot, »er ikke den almene Vilje, i det mindste den, der kommer frem, den eneste, paa hvilken en Regering kan støtte sig, ikke selv ultrarevolutionær?« Med andre Ord, bør man ikke snarere høre paa 5 eller 6 Slyngler, som raabe højt, end paa 100 skikkelige Folk, som tie stille? Med denne plumpe Sofisme forblinder Carnot til sidst sin Ære og Samvittighed: han, som i øvrigt er langt mere pletfri end hans Kolleger, lider ogsaa en moralsk Lemlæstelse.

Naar Ødelæggelsen er saa stor i en redelig, fast og sund Sjæl, hvordan maatte den saa ikke blive i fordærvede eller svage Hjærter, i hvilke de onde Drifter allerede vare fremherskende! Og saa havde de ikke Carnots og Forretningsmændenes Beskyttelsesmiddel, Forfølgelsen af en begrænset og aabenbart nyttig Gjenstand. Man kalder dem »Regeringsmændene«, »de revolutionære« i snævrere Betydning, »dem, der have Myndighed i det store«. Opfindelsen, Indretningen og Anvendelsen af Rædslen tilhører dem; de ere de anerkjendte Høvdinger for Partiet og Regeringen, især Billaud og Robespierre, som aldrig benyttes i Sendelser og ikke et Øjeblik slippe Haandtaget paa det centrale Drivhjul: den første er aktiv Politiker og har tillige med

Collot det Hverv at sætte de nationale Agenter, Revolutions-Udvalgene og de i det indre udsendte Repræsentanter i Gang; den anden er Moralisten, Læreren og Prædikanten, hvis Hverv det er at hovmesterere Konventet og indskærpe Jakobinerne de sande Grundsætninger. Bag ved ham staa hans næstkommanderende, Couthon, og hans Discipel, Saint Just, midt imellem dem Barère, Udvalgets Ordfører, et simpelt Redskab, men uundværlig, altid rede til at improvisere en Fanfare over hvad som helst, til Ære for det Parti, som instruerer ham; under dem Sikkerheds-Udvalget, Panis, Vadier, Amar, David og de øvrige, Entreprenører, Referenter og Agenter for den almindelige Proskription. Deres Embede har efterladt sit Mærke paa dem: man kjender dem paa »deres visne Hudfarve, deres hule med Blod underløbne Øjne, deres hovmodige, haanlige Manerer. Medlemmerne af Sikkerheds-Udvalget minde om gamle Politichefer, Velfærds-Udvalgets Medlemmer om gamle Ministre. I Konventet attraar man ivrig den Ære at tale med dem og at tage dem i Haanden.« Det er virkelig ogsaa dem, der regere; men se, paa hvilke Betingelser.

Da man 20 Aar senere i en Privatsamtale spurgte Barère om Velfærds-Udvalgets sande Maal og inderste Tanke, svarede han: »Vi havde kun én Tanke, Selvopholdelsen, kun én Attraa, at bevare vort Liv, som enhver af os ansaa for truet. Man lod sin Nabo guillotinere for ikke selv at blive guillotineret af Naboen«. »Hvor ofte«, siger Carnot, »foretoge vi ikke et langvarigt Arbejde med den Overbevisning, at det ikke vilde blive os forundt at fuldende det.« »Uvisse«, siger Prieur, »om ikke den næste Time vilde se os for Revolutions-Tribunalet for der fra at vandre til Skafottet, forfulgte vi vort Dagværk, som om vi havde et helt Liv for os. Vi vilde ikke dræbe for at dræbe, men sejre for enhver Pris, være Herrer og skaffe vore Grundsætninger Magten«. Det er sandt, de ere Undersaatter lige saa meget som Herskere. Ved Udvalgets Bord under deres lange

Nattemøder sidder deres Suveræn, en frygtelig Figur, den revolutionære Idé, ved deres Side; den giver dem Magten til at dræbe paa den Betingelse, at de øve den mod alle, følgelig mod dem selv. Henimod Kl. 2 eller 3 om Morgenen, naar de ere udmattede og ikke vide, om de skulle dræbe til højre eller til venstre, betragte de den ængstelig og forsøge at læse dens Vilje i dens stive Øjne. »Hvem skal man ramme i Morgen?« Altid samme Svar, skrevet paa det uforanderlige Spøgelses Træk: »Man skal ramme Revolutionens Modstandere«, og under dette Navn ere alle indbefattede, som skade eller ikke godt nok tjene Revolutionen ved Handling, Ord eller Tanke, ved Lidenskabelighed eller Slaphed, ved Egoisme eller Ligegyldighed. Det gjælder om at sætte Navne under denne forfærdelig vide Arrestordre. Hvem skal sætte dem? Er det Billaud eller Robespierre? Skal Billaud sætte Robespierres Navn eller omvendt tillige med de og de andre Navne, som det vil behage dem at vælge i begge Udvalgene? Chabot, Bazire, Lacroix, Danton vare Medlemmer af dem, og efter at de ere udtraadte, ere deres Hoveder faldne. Hèrault Séchelles var endnu en af de tolv, da en Beslutning af de 11 andre pludselig greb ham og overgav ham til Revolutions-Tribunalet og Bødlen. Til hvem af de 11 kommer nu Raden? Pludselig bortført under det lærvillige Konvents enstemmige Bifaldsklap, efter 3 Dages retslig Komedie, vil han blive slæbt paa Karren til Revolutionspladsen, og Dagen efter vil Folket prise sig lykkelig ved at se en stor Forræders Navn paa Listen over de guillotinerede. For at saaledes den eller den af Dagens Konger kan gaa over fra Statskalenderen til Listen over de døde, behøves der kun en Aftale mellem hans Kolleger, og maaske er Aftalen truffen. Mellem hvem og mod hvem? Naar de 11 sidde omkring deres Bord, beregne de Mulighederne og huske sig om; der er Ord faldne, som man ikke glemmer. Flere Gange har Carnot sagt til Saint Just: »Du og Robespierre stræbe efter Diktatormagten.« Robes-

pierre har sagt til Carnot: »Ved det første Nederlag kommer Raden til dig«, og Saint Just har sagt til ham: »Du har forbundet dig med Patrioternes Fjender; vid, at et Par Ord fra mig vilde være tilstrækkelige til at faa dig anklaget og guillotineret inden to Dage.« Robespierre har en Dag rasende raabt, at Udvalget sammensvor sig mod ham, og vendt sig mod Billaud med de Ord: »Nu kjender jeg dig.« Billaud har svaret: »Jeg kjender ogsaa dig som en Modstander af Revolutionen«. — Tavst har den skæbnesvangre Figur, som troner imellem dem, Furien, ved hvilken de regere, afgivet sit Orakel: »De af eder, som ikke ville være Bødler, ere sammensvorne og Modstandere af Revolutionen«.

Saaledes vandre de i 12 Maaneder, drevne af Theorien og Frygten som af to Forke, tværs igjennem det røde Hav, de frembringe, som Dag for Dag bliver dybere, uden at nogen af dem vover at skille sig fra Gruppen, medens enhver af dem bliver overstænket af det Blod, som fra den andens Fødder springer op i Ansigtet paa dem. Deres Blik forstyrres hurtig, og deres Ords Nedværdigelse viser deres Tankers Sløvhed. Naar man hører de to sædvanlige Ordførere, Saint-Just, som redigerer Proskriptionsdekreterne, og Barère, som redigerer alt muligt, men især de militære Bekjendtgjørelser og Dekreterne mod Udlandet, vil man finde, at aldrig nogen offentlige Personer, som have talt til Frankrig og Efterverdenen, have snakket saa overvættes ufornuftig og løjet saa uforskammet.

Den første, stiv, med Hovedet i sin høje Krave, mere belærende og bydende end Robespierre selv, foreskriver fra Talerstolen Franskmændene Lighed, Tarvelighed, spartanske Sæder, en Hytte med Dydens Glæder; det passer sig godt for Chevalier de Saint-Just, fordum Aspirant til en Plads i Greven af Artois's Livvagt, en Hustyv, der har solgt sin Moders Sølvtøj, fortæret Udbyttet med løsagtige Kvinder og

skrevet et slibrigt Digt. Nu er han højtidelig, han ler ikke mere, han myrder, men med hvilke Beviser og hvilken Stil! Der er ingen Sammenhæng eller Udvikling i hans Tale; han tramper paa Stedet og opstabler Aforismer og Læresætninger. Naar han kommer til Kjendsgjerninger, vrimler hans Tale af haandgribelige Bagvaskelser under den raaeste Form; han søger ikke engang at skjule dem under en Skygge af Sandsynlighed. Rasende af Beregning gjør han Vold paa Tankerne og Sproget. Han frister til Spot; men Konventet er kun i Stand til Frygt. Hans Talemaader falde oven fra i ensformige Slag paa de bøjede Hoveder, og efter 5 eller 6 Slag af denne Blyhammer blive de fasteste Mænd forfærdede og sløve; naar Saint-Just forsikrer noget i Udvalgets Navn, er man nødt til at tro det; hans Ord paabyde Lydighed og taale ingen Prøvelse.

I en ganske anden Tone taler den anden Ordfører, Barère, en bevægelig og utvungen Gascogner, som spøger i Velfærds-Udvalget, gjør sig det mageligt midt under Myrderierne og taler om Rædslen som om den simpleste og uskyldigste Ting af Verden. Om Morgenen modtager han i Sloprok Ansøgernes Skare, tager naadig mod deres Bønskrifter, er galant mod smukke Damer, sparer ikke paa Løfter og venlige Smil; men bag efter kaster han Papirerne paa Ilden. Et Par Gange om Ugen spiser han til Aften med letfærdige Kvinder i sit smukke Hus i Clichy, gaar ind paa deres Skinsyge mod en Skjønhed, som vil bringe blonde Parykker i Mode, lader en Politibetjent komme og erklærer med Værdighed, at denne Pynt er et Tegn paa aristokratisk Sindelag; og Dagen efter kommer der Forbud mod Parykker; Barère morer sig kostelig over denne Spas. Paa lignende Maade driver han Spøg med sine Beretninger og improviserer dem med største Lethed. Han behøver ikke at tænke for at tale; Ordet er ham et uafhængigt Organ, i hvis Veltalenhed det ligegyldige Hjærte og den

tomme Hjærne ikke have nogen Del. Hans Ordskvalder er nu Frankrigs officielle Tale; det er denne Frasefabrikant, denne tilkommende Politispion for Kejserdømmet, denne spøgefulde Opfinder af de blonde Parykkers Sammensværgelse, som Regeringen sender paa Talerstolen for at forkynde Sejre og proklamere Krigen paa Liv og Død.

(Sluttes.)

S. B. Thrige.

Livet i Latinskolerne i tidligere Tid.*)

(Sluttet.)

VIII.

Ferierne.

Naar vi have set, at Prygl mentes at være et uundværligt Krydderi for at faa de tørre Videnskaber til at glide ned, og at Skolelivet i det hele taget var langt fra at være tillokkende, maa vi til visse undres over, at Latinskolerne kunde være opfyldte, ja til sine Tider endog overfyldte; vi maatte snarest tænke, at Disciplene vilde have hastet med at faa deres Skolegang afsluttet for at komme til Universitetets Frihed; men dette var langt fra at være Tilfældet, og det af forskjellige Grunde; thi dels var jo Skolen et Slags Forsørgelsesanstalt, saa de Disciple, der havde opnaaet at blive Løbedegne, vare langt bedre stillede i økonomisk

*) Forfatteren skal gjøre opmærksom paa, at hele denne Skildring af Livet i Latinskolerne blev forfattet i Vinteren 1884—85 og indsendt til Red. af Hist. Ark. i Februar 1885, saa den altsaa er skreven uafhængig af 7de Bog af Dr. Troels Lunds Danm. og Norges Historie, der udkom henimod Slutningen af samme Aar, og hvori bl. a. omtales en Del af de samme Forhold, der behandles i disse sidste Afsnit; det var tilfældige Omstændigheder, der gjorde, at denne Skildring ikke, som oprindelig Bestemmelsen var, blev trykt i Aargangen 1885 af Hist. Ark.

Henseende, end de vilde blive det som akademiske Borgere; dels vare Datidens Studenter vel næsten under lige saa stærk Tvang og Disciplin, som Skolens Peblinge og Degne; Universitetets Fængsel (»carcer«) var et Lokale, Studenterne meget let kom til at stifte Bekjendtskab med. Og hvor stor Tvang der end hvilede paa Disciplene, havde de dog i visse Henseender en næsten ubunden Frihed; det er en af de store Modsætninger, der træde saa skarpt frem i Datidens Skoleliv, som næsten var en Blanding af Tyranni og Anarki.

Det var meget langt fra, at alle Aarets Dage vare Skoledage; ikke at tale om, at der om Søndagene og Helligdagene selvfølgelig ikke læstes i Skolerne, var der desuden saa mange, baade avtoriserede og ikke-avtoriserede, Ferier, at man har kunnet gjøre den Sandsynlighedsberegning, at der i visse Skoler til visse Tider kun læstes omtrent en Tredjedel af Aarets Dage; paa sine Steder var der Ferie fra tre Uger før Jul til Kyndelmisse, altsaa hele December og Januar; Paaske og Pinse skaffede hver et Par Ugers Frihed; Sommerferien varede ogsaa et Par Maaneder; nogle Uger før Mortens Dag vare ligeledes fri, for saa vidt de kun benyttedes til, at Disciplene i dem bleve indøvede i de Salmer og Sange, de skulde opvarte med paa de forestaaende Hellig-Aftener; hertil kommer, at mange baade hele og halve Dage vare fri paa Grund af Skolens Personales kirkelige Forretninger, og at de Disciple, der fungerede som Degne i Landsbyerne, just ikke skyndte sig med at vende tilbage til Skolen, men trods gjentagne Forbud kunde udstrække deres Fraværelse endog en hel Uge; den Dag, en ny Discipel var bleven optagen i Skolen, eller en var bleven opflyttet i en højere Klasse, havde Disciplene i Regelen fri, og da Dagen som oftest fejredes med et Gilde, den ny Kammerat maatte give for at slippe lidt lempelig eller helskindet over Formaliteterne ved Optagelsen, vare Hovederne den næste Dag for det meste i en saadan Tilstand, at

Lærerne have fundet, at deres Disciple have været bedst tjente med at lade Skolegjerningen hvile den Dag. Baade Rektoren og Hørerne vare desuden meget tilbøjelige til at give Skolen fri, selv i længere Tid; ja en enkelt Rektor findes endog at være rejst bort et halvt Aar uden nogen Tilladelse fra sine foresatte, og kun en stræng Trusel om øjeblikkelig Afskedigelse formaaede ham til at vende tilbage, meget imod sin Vilje; ligeledes bevirkede de jævnlige Vakancer hyppig langvarige Ferier; naar der indtraf »Pest« (i Regelen kaldtes enhver Epidemi »Pest«) — og det var ikke sjældent —, lukkedes Skolen for hele Aar ad Gangen, og de udenbys Disciple hjemsendtes; ellers maatte de i Regelen blive i Byen, selv i de lange Ferier, — det var næsten, som om den Omstændighed, at de vare blevne optagne i Skolen, havde ikke alene slappet, men saa godt som løst det Baand, der skulde binde dem til Hjemmene, hvor det synes, som om de ikke have været videre kjærkomne Gjæster; der udgik da ogsaa 1621 et kongeligt Forbud imod, at Skolerne maatte faa fri i Hundedagene; Grunden til dette Forbud var, at den fynske Biskop Hans Mikkelsen havde fraraadet Ferier, »efterdi det er aldeles ufornødent, og Disciplene saa vel som deres Forældre have af saadan Hjemlov stor Skade.«

At Livet i Latinskolerne have haft sine Lyssider og sine Tillokkelser for Disciplene, vil man kunne indse; de unge Mennesker havde et frejdigt og forhaabningsfuldt Sind, og de vidste jo, at, selv om Vejen var trang og tornefuld for dem, maatte de dog nødvendig vandre ad den, naar de vilde naa det Maal, de havde sat sig, hvilket i de allerfleste Tilfælde var at havne i en landlig Præstegaard. Vi kunne godt tænke os, at det har været en Fornøjelse for dem at gaa omkring i Byen og synge for godt Folks Døre, ligesom de heller ikke have været kjede af den Adspredelse, deres Omløben paa Landet bragte dem; men rigtignok var dette halvvejs vagabonderende Liv jo næppe

til Gavn for dem i moralsk Henseende, i det de derved let fik saadanne Tilbøjeligheder, som senere i Livet bleve dem til Ødelæggelse og Fordærvelse.

IX.

Skolekomedier.

Ligesom vi oven for have set, at Skolevæsenet i det hele taget kan siges at være som en Plante, der fra katolsk Grund er omplantet i evangelisk Jord, saaledes gjælder egentlig det samme om de Forlystelser, Skolen havde at tilbyde sine Disciple, først Opførelsen af Skuespil. I Slutningen af Middelalderen var der ofte blevet opført Skuespil af bibelsk Indhold; Forfatterne eller Bearbejderne vare gejstlige Mænd, de agerende Personer vare de vordende Præster, hvis Lærere tillige vare Instruktører, og Stedet, hvor Forestillingerne gaves, var i Regelen Kirkegaardene eller endog selve Kirkernes Kor; det viser sig altsaa heraf, at Opførelsen af disse Skuespil (»Mysterier« eller »Moraliteter«) i alt Fald til Dels betragtedes som en gudstjenstlig Handling; disse halvt eller helt bibelske Skuespil vedbleve efter Reformationen, og det er vel nok faldet de strænge Pietister, for hvem alt, hvad der mindede om Skuespil, var at betragte som »Djævelens Gjerninger«, lidt for Brystet, at selv Morten Luther anbefalede Skuespil, og det ikke alene Tragedier, men ogsaa den komiske Retning af Dramaet. Omkring ved Reformationstiden, da de latinske Klassikere fremdroges af Glemselen, skete der ogsaa nogen Forandring med Skolekomedierne; de gamle bibelske Stykker vedbleve at spilles, men afvexlede nu med de latinske Komedieskrivere, især Terents, selvfølgelig paa Latin, og Hensigten dermed var mest, at det skulde være en latinsk Sprogøvelse; det er derfor temmelig rimeligt, at Udførelsen af disse Komedier

ikke har været til ublandet Glæde for de spillende Disciple. Fornøjeligere har det naturligvis været for dem, naar de kom til at spille i danske Stykker, og man begyndte da ogsaa ved Reformationstiden at forfatte saadanne, enten over bibelske Æmner, og især vare Susannas Fristelse, Jeftas Løfte og Abrahams Historie yndede Gjenstande for den dramatiske Behandling, eller ogsaa var det verdslige Æmner; nogle af disse Stykker ere i de senere Aar blevne udgivne og give et ganske godt Indblik i Tidsalderens Sæder og Levevis. Disse Skolekomedier vedvarede indtil omtrent ved Midten af det syttende Aarhundrede, da forskjellige sammenstødende Omstændigheder — de store og langvarige Krige, et egentligt Komedievæsens Opkomst, og vel især Følelsen af, at megen Tid spildtes for Disciplene — voldte, at Skolernes Skuespil, hvis Glansperiode desuden var forbi, nu helt forsvandt. Tidligere havde der vel ved alle Landets Skoler, eller dog ved de fleste af dem, jævnlig, om end ikke aarlig, været opført Skuespil, meget ofte endog tre Dage i Rad, forskjellige Stykker hver Dag, og Rektorerne have sat en Ære i, at deres Disciple skilte sig godt fra deres Præstationer; men hvor megen Umage de end have gjort sig, vilde vi, dersom vi i vor kritiske Tid kom til at se en saadan »Dilettantforestilling«, dog næppe vende hjem med Tilfredsstillelse over den »Kunstnydelse«. Hvor en Skoles Rektor tillige var Forfatter af Skuespillet, har han naturligvis med særlig Lyst og Interesse indøvet sine Disciple, saaledes som Hieronymus Justesen Ranch, der baade var Præst og Rektor i Viborg, da denne Skoles Disciple spillede for Kong Frederik den anden den Gang, han 1584 var i Viborg for at faa sin Søn kaaret til sin Eftermand; Kongen var saa tilfreds med Præstationerne, at han skjænkede Viborg Skole tyve Læster Korn til tredive fattige Disciples Underhold; men da havde man ogsaa gjort sig saa megen Moje for at opnaa et godt Resultat, at Ranch selv havde paataget sig at spille Stykkets vanskeligste Rolle —

Narren! Hvad der ogsaa bidrog til at vække Rektorernes Iver, var, at de gjærne, naar en Forestilling var gaaet rigtig godt, fik et Gratiale af Magistraten.

Vi skulle her ikke komme nærmere ind paa Skolekomedierne som æstetiske eller litterære Produkter, hvilket Æmne flere Gange i vort Aarhundrede er blevet behandlet, og med Hensyn til Forfatterne indskrænke os til den Bemærkning, at to Mænd, der senere bleve Biskopper her i Landet, i deres yngre Dage, som Rektorer, have forfattet Skuespil, som de lode deres Disciple »lege«; det var den helsingørske Rektor Albert Hansen, der 1593 døde som Biskop i Aarhus, og Peder Hegelund, først Rektor i Ribe og død 1614 som Ribe Stifts Biskop. Det eneste Exempel, der kjendes paa, at en Rektor har stillet sig uvillig over for disse Komedier, er da den kjøbenhavnske Rektor Olaus Theophilus 1573 forbød sine Disciple at spille dem, især de danske; som Modsætning hertil kan anføres, at der Aaret efter i de viborgske Skolelove optoges den udtrykkelige Befaling, at alle Disciplene skulde møde, og de, der ikke spillede med i Stykkerne, skulde hjælpe til med Opførelsen af Theatret o. lign.; udeblev nogen, skulde han mulkteres eller straffes paa anden Maade som for en anden Forsømmelse.

Skuespillene opførtes vistnok kun i Tiden nærmest efter Reformationen i Kirkernes Kor; efterhaanden som de tabte deres kirkelige Præg, har man fundet det upassende at benytte Kirken til slige Forlystelser, og Skuepladsen blev da om Vinteren enten Raadhuset eller Skolelokalet, og om Sommeren en aaben Plads, især brugtes Kirkegaarden hyppig, eller der spilledes i Slotsgaarden eller paa Raadhustorvet. I de større Kjøbstæder synes det, at man har stræbt efter hvert Aar at give Forestilling; men ellers spilledes der, naar ydre Anledning gaves, som vi før saae i Viborg ved Kristian den fjerdes Hylding, ligesom ogsaa i 1577 samme Prins's Fødsel, der hilsedes med Jubel rundt om i Landet, er bleven fejret ved Skuespil, baade af Studenterne i Kjøben-

havn og af Skolerne omkring i Provinserne; andre højtidelige Begivenheder, der dog havde mere lokal Interesse, affødte undertiden Skolekomedie; f. Ex. da Biskop Jersin i Ribe i 1630 blev gift med sin tredje Hustru, havde Rektoren Jens Kjeldsen forfattet et Skuespil over det yndede Æmne »Josefs Historie«, hvilket han lod blive spillet af sine Disciple, men han høstede ikke Ros som dramatisk Forfatter; i Ribe fandt Opførelsen Sted paa et Stykke af Kirkegaarden, som ligger øst for Domkirken og kaldtes »Palladsjorden«, efter det »Pallads«, der byggedes derpaa til Brug for Komedierne. En saadan midlertidig Scene var naturligvis saare primitivt indrettet, og naar der i Stykkerne taltes om Slotte og Haver o. lign., stilledes der store Fordringer til Tilskuernes Fantasi; et saadant »Pallads«, der kun skulde staa nogle faa Dage, var selvfølgelig bygget meget skrøbeligt, saa det kunde være forbundet med Fare for de spillende at færdes deri; værst gik det dog i en lille Kjøbstad, hvor »Dommedag« skulde fremstilles; da Skolen ikke kunde raade over et tilstrækkeligt Personale, havde man faaet nogle af Byens Borgere til at overtage de vigtigste Roller; efter Stykkets Indretning skulde de gode Engle staa foran paa Theatret, og bag ved dem de onde Engle; Paradis og Helvede vare i Baggrunden, og fra Himlen skulde Verdens Dommer komme i megen Pragt og Herlighed: men uheldigvis har Maskinmesteren ikke forstaaet sin Kunst, og da Dommeren skulde dale ned, gik noget Træværk i Stykker, saa alt blev en grænseløs Uorden; Dommeren, der svævede i Luften i den yderste Fare for at falde ned, raabte til de gode Engle, at de skulde komme for at hjælpe ham, men da de stod nærmest ved Udgangen, skyndte de sig med at redde sig selv ved Flugt; han anraabte da de onde Engle om Hjælp, men ogsaa disse ilede fra det brændende Helvede til Udgangen; og han vilde ufejlbarlig være styrtet ned og have slaaet sig ihjel, hvis ikke nogle af Tilskuerne, der misundte ham hans Glorie, endelig havde forbarmet sig over

ham og hjulpet ham ned, efter at han højtidelig havde maattet love ikke oftere at paatage sig en saa ansvarsfuld Rolle. — Stilledes der end kun smaa Fordringer efter Tidens Tarv til Dekorationer og Scenens øvrige Udstyrelse, har man heller ikke været saa nøjeregnende med, om Kostumerne passede til Tid og Forhold; de spillende Disciple, der jo ellers vare vante til at gaa i den tarvelige sorte Dragt, vare alt for glade ved en saadan Anledning til at komme i spraglede og guldgalonerede Klæder, til at de skulde lade Lejligheden gaa unyttet forbi; i et Stykke »Samsons Fængsel« fremtræder Samson »herlig prydet med Klæder og Kølle og udi Støvler«, og i »Salomons Hylding« møder Hovedsmanden Joab »med Guldklæder og Tezak«. Da Disciplene selv naturligvis ikke vare i Besiddelse af en saa kostbar Garderobe, maatte de laane sig frem hos deres rige og fornemme Velyndere i Byen, hvorfor der ogsaa i Epilogen til en Komedie ydes

„synderlig Tak og Ære
„til alle dem, som i disse Dage
„med vore Personer havde Umage
„dennem at udklæde og staffere".

Naar da Skuespillene vare forbi, begyndte Skolens Tvang igjen, alt i den gamle Trædemølle; men vi tør antage, at denne Afbrydelse dog for det meste har været til Forfriskning for de stakkels Peblinge og Degne; de, som maaske have haft mest Fornøjelse deraf, have vistnok været de Forældre, der havde været saa heldige, selv om de ikke forstode et Ord af hvad der blev sagt, dog at opnaa en Plads, hvor de kunde have deres Gammen af at se deres egne og andre Byens Børn

„i Klæder bolde,
„hvorledes de sig skikke og skaa,
„og artig holde".

Vi skulle ogsaa haabe, at Lærerne have været saa humane og betænksomme, saa længe Prøverne og Skuespillene varede,

at dispensere fra den strænge Bestemmelse om, at Disciplene al Tid, ogsaa uden for Skolen, skulde tale Latin indbyrdes; ellers vilde Fornøjelsen vist have været temmelig blandet. Det har sikkert været et stort Savn for de fleste Disciple, da Skolekomedierne ophørte i den sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede; thi det var ikke mange Forlystelser, der faldt i deres Lod.

X.

Andre Forlystelser.

Ikke alene var naturligvis Kortspil, Tærningspil og al Slags Svir strængelig forbudt — hvilke Forbud meget ofte overtraadtes; men heller ikke saadanne uskyldige Ting som at løbe paa Isen eller slaas med Snebolde vare tilladte, af Omsorg for Disciplenes Liv og Helbred. I nogen Tid havde det enkelte Steder været Skik, at Disciplene holdt Baller; her maa det nok siges, at der var god Grund for Skolernes Bestyrelse til at forbyde de aldeles ukontrollerede Sammenkomster af Drenge og unge Mennesker med ganske unge, hel- eller halvvoxne Piger, da Følgen deraf let kunde blive de »ubetimelige Forbindelser«, som Skolelovene med rette havde nedlagt strængt Forbud imod; som en Erstatning søgte da velvillige Rektorer i senere Tid at faa Beboerne til at give Disciplene Adgang til Familiekredsene; men det varede længe, inden det kunde lykkes at faa de bedre Hjem i Byerne til at aabne sig for Disciplene, der stadig regnedes som en ringere Kaste; det er underligt nok at tænke, at en Mand kunde vende tilbage i en Præsts ansete Stilling til en By, hvor han maaske nogle faa Aar i Forvejen, medens han søgte Skolen, end ikke var værdig til at sidde ved en simpel Haandværksmands Bord, men skulde spise »Naadsens-Kost« sammen med Tyendet.

Der var dog i Skoleverdenen noge Forlystelser, som vare avtoriserede, og ligesom Skolekomedierne oprindelig hvilede paa et katolsk Grundlag, kan det ogsaa siges om disse andre Skoleforlystelser, at de havde samme Udspring; her tænkes paa de Fester, der holdtes regelmæssig hvert Aar paa bestemte Dage, og af hvilke vi have Beretning om nogle; de bestode for det meste af Optog af Disciplene, som samtidig afsang Salmer og andre til Festen passende Sange; men at det ved disse Processioner ikke al Tid er gaaet saa sømmeligt til, som det burde, se vi bedst af, at det Ord, hvorved Festlighederne benævnedes, »Optog«, fra den oprindelige Flertalsform »Optøger« er gaaet over til at blive »Optøjer«. En saadan Fest var Gregorii-Festen, der fejredes tolvte Marts (Gregorii Dag) til Minde om Pave Gregor den store, som havde taget sig meget af Undervisningen og især af Kirkesangen; Festen bestod i et højtideligt Optog under Anførsel af en i fuldt Bispeskrud klædt Discipel, der var omringet af en Skare hvidklædte Kammerater, som skulde forestille Engle; denne Fest har dog større Betydning for Tyskland, hvor den almindelig fejredes, end for os her i Danmark; thi vi have kun enkelte Spor af den i de danske Skoler nord for Flensborg. En anden Fest, nemlig Fastelavnsfesten, bestod i, at Disciplene udklædte og maskerede løb omkring paa Gaderne og i Husene og »bedreve alle Haande Skalkhed«, hvorfor denne Karnevalslystighed tillige med det dermed forbundne Tiggeri strængelig forbødes af Kristian den anden, og den synes heller ikke senere at være kommen i Hævd igjen, medens det er sandsynligt, at man som et Slags Erstatning derfor i Regelen har valgt at henlægge Opførelsen af Skolekomedierne til Tiden omkring Fastelavn. En Dag, der vel Aar efter Aar regnedes for en særlig Festdag saa vel for Disciple som for Lærere, var St. Thomæ Dag (21de December), den Dag paa hvilken som oftest de fleste Steder Juleferien skulde tage sin Begyndelse; men der var da ogsaa Grund til Glæde baade

for gamle og unge; Disciplene fik den Dag de dem tildelte Legater udbetalte, og Klæder og andre milde Gaver uddeltes til de fattige Peblinge, hvorimod de mere velhavende paa samme Dag bragte deres Gaver til Lærerne, og det synes som om Lærere og Disciple kappedes med hinanden om i Skolen at more sig med alskens Løjer og Lystighed og saaledes tage Forskud paa Julens Glæder. Endnu haves der vel Minder om Thomasfesten, men matte Minder fra dens Glansperiode; thi det er i det hele gaaet saaledes med de Forhold, der i tidligere Tid fandtes ved Latinskolerne, at de i Aarenes, eller Aarhundredernes Løb ere gaaede over til Almue- og Pogeskolerne; medens det var Latinskolernes Peblinge og Degne, der sang for Døre paa Helligaftnerne, er det nu Fattigskolernes Børn, som paa den Maade bede godt Folk om en Skjærv; »vor Frue Skoles« latinske Drenges »Omløben og Tryglen« i Fastelavn var i Kjøbenhavn reduceret til Fattigbørnenes »Herre, hiv, hiv«, indtil ogsaa dette Minde fra fordums Dage blev anset for ikke at passe for vort Aarhundrede; og angaaende Thomasfesten skal jeg kun nævne, hvad vistnok endnu ikke er gaaet i Glemme i Horsens, at de Børn, der lærte at stave samt lærte Tabel hos »Læremo'r i Tonbogade«, kom til hende med Gaver fra deres Forældre paa St. Thomæ Aften, og til Gjengjæld af den gamle Kone trakteredes med et Festmaaltid, hvis Hovedbestanddel var Kommenskringler, saa den Aften i al sin Tarvelighed blev for dem en Glædesfest, de mindedes længe.

I de forskjellige Skoler har der været Festligheder af mere lokal Betydning; fra Ribe omtales saaledes »Tranedans« som »en sær Dans, Skolens Personer danse ude paa Engene, naar Høet indhøstes, et Parti staaende paa de andres Axler«. Lysten til at se denne sære Tranedans har vistnok ført Byens Borgere ud i Engene, »paa Holmene«; og skjønt Tranedansens Tid er forbi, anses det endnu næsten som en Pligt for enhver god ripensisk Borger, der paa nogen Maade kan, at tage ud paa »Holmene« Søndagen efter, at Høet er

slaaet, og inden det er hjemkørt (»Holmesøndag«); de more sig da der ude saa godt, at mange i de næste Dage lide af Hovedværk, som dog paa Grund af Anledningen faar det formildende Navn »Holmesyge«. — I Aarhus havde den oftere nævnte bekjendte Rektor Morten Børup opfundet »Narredansen«, som han øvede sine Disciple i; den have de formodentlig danset, naar han førte sine Drenge ud i Mark og Eng; thi det er jo ham, om hvem Steen Blicher skriver i Mindedigtet:

„Han lærer dem ej alene
ud af den prentede Bog;
i Mark og blandt løvrige Grene
han fører den muntre Pog;
dér lærer han ham at tyde
Naturens klassiske Stil,
og Livet at bruge og nyde,
og glatter dets Rynker med Smil".

Morten Børup, der næsten staar som en Undtagelse fra sin Tid, er Forfatteren af den bekjendte, ungdomsfriske og livsglade Majsang

„In vernalis temporis
ortu lætabundo",

som er bleven sungen fra Slægt til Slægt af de forskjellige Skolers Disciple, naar de fejrede den Fest, som vist har været den gladeste af alle Aarets Dage, naar de »førte Sommer i By«. Denne Festdag, der sikkerlig er bleven holdt hvert Aar i alle Landets Skoler, stammer ogsaa fra Katolicismen, og det vedligeholdt sig, indtil ogsaa den blev anset for ikke sømmende sig med gode Sæder; i Kolding Skole synes den at have holdt sig længst; men lidt ind i det attende Aarhundrede tabte den sig de fleste Steder; da var det, at man paa en aandløs Maade søgte at uniformere alt, hvad der angik Skolevæsenet; alt skulde gaa saa jævnt, saa skikkeligt, saa ærbart — men tillige saa kjedsommeligt; den Smule Romantik, der kunde

være som en Luftning fra Middelalderen, og som endnu mærkedes i Renaissancetiden — den bortvejredes helt i Paryktiden. — Denne Sommer- (eller rettere Foraars-) Fest skulde egentlig holdes paa Apostlene Philips og Jakobs Dag, første Maj, der dog her i Norden er langt bedre kjendt under Navnet »Valborgs Dag«; men da Skoven paa den Tid sjælden var grøn, blev den gjerne udsat en halv Snes Dage, eller endnu længere, helt hen imod Pinse.

Ceremonierne ved Majfesten vare vel temmelig ens i de forskjellige Skoler; det er underligt, at det synes, som om man de fleste Steder kun har været en ganske kort Tid i det grønne, men ellers inden for Byens Mure. Den Skik, som i Begyndelsen havde hersket, at Festen ligesom var bleven aabnet med et Kransegilde, i det Byens unge Piger bleve indbudne af Disciplene til at samles med dem Aftenen i Forvejen for at hjælpe med at binde Kranse og Blomsterkoste, blev snart afskaffet, da den gav Anledning til Uskikkelighed; Dagen, da Festen fejredes, var i Ordets egentligste Forstand en Festdag, ikke blot for Disciplene, men for hele Byen. En af Disciplene udvalgtes til »Majgreve«, og man valgte i Regelen dertil enten en Adelsmands eller en velhavende Borgermands Søn; da Hjærtet bankede af Glæde og Stolthed hos den Fader, der saae sin Søn i slig majgrevelig Værdighed, udpyntet »med Grønt om Hatten og med Guldgaloner og Ædelstene (?) paa Klæderne,« havde den glade Fader som en moralsk Forpligtelse til at gjøre et eller flere Gilder for Sønnens Lærere og Kammerater; der haves en Fortegnelse over hvad en rig Borgmesterenke i Ribe trakterede med, da hendes Søn Mads Mortensen Lime (død 1658 som Præst i Middelfart) var Majgreve i Ribe 1625; »dertil blev søden fire Sider Flæsk; nok kjøbte vi Hvedebrød først for 9 Mark; nok første Aften i Skolen fik de 4 Tønder Øl, godt for 12 Dlr.; nok tre Dage der efter havde vi Hørerne og Degnene til Gjæst, og drak de to Tønder synderlig godt Øl, godt for 6 Dlr.; nok fik de

Hvedebrød og Ost, til Hobe for 2 Dlr.; nok foræret dem paa Valborgs Dag, da de sang, 1 Krone«. I Ribe Skole gik det da saaledes til, at Skolen paa den bestemte Dag samledes paa en Høj, »Løghøj«, uden for Byen; her fra droge de ind i Byen, hver med en Solskjærm, der rimeligvis var dannet af grønne Grene, enten i Hænderne eller fastgjort paa Brystet, og med en Kost af Blomster eller Grønt i Hatten; i Spidsen gik Majgreven med et Spir, besat med Blomster, i Haanden, medens to andre bar en stor Krans foran ham. Optoget, der sluttedes af Lærerne, drog omkring i Byen og afsang en Sang uden for enhver anset Indbyggers Hus, og de fik da naturligvis Gaver, der deltes mellem Lærerne og Disciplene, og Dagen sluttedes med et Gilde, til hvilket en Del af de indvundne Penge medgik, med mindre Majgrevens Forældre — hvilket var det sædvanligste — betalte Omkostningerne.

Fra Kolding Skole haves Beretninger om Majfesten fra to forskjellige Perioder; i Bestemmelserne fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede hedder det: »Børnenes Sang paa Gaderne og for godt Folks Døre skulle Skolemester og Hørere have Opsigt med, saa at alt kan gaa skikkelig til; i Huset, hvor Skolegjæstebudet holdes, skal paasés, at der gives hvert fattigt Barn alene en Rovle (ɔ: en Rundtenom Rugbrød), et godt Stykke Flæsk og saa meget dansk Øl til en Skilling Stobet, som det behøver; men de andre Borgerbørn, de større Børn og dem, der synge Diskant, skulde der gives Hvedebrød, Kringler og Ost, samt en Tønde dansk Øl eller saa meget, de behøve til Nødtørftighed — der var altsaa Forskjel mellem rige og fattige, skjønt man jo skulde synes, at paa en saadan Dag burde Traktementet være ens for alle —; det samme skulde Skolemesteren, Hørerne og andre, der kunde være indbudne, lade sig nøje med; »dog maa de, i Steden for Skillings-Øl, faa en god Tønde dobbelt dansk eller Rostokker-Øl, dersom den, der holder Gjæstebudet, skjænker det.« Ingen maa herefter indbydes uden Skole-

tjenerne, Prædikanterne, Kirketjenerne og Majgrevens Forældre; dog skal det ikke være forment nogen ærlig fremmed Mand, som tilfældig kommer til, at deltage i Gildet«. — Omtrent en Snes Aar ind i det attende Aarhundrede var der med Kolding Skoles Majfest sket den Forandring, at der da udvalgtes tre af Disciplene i de mindste Klasser; den fornemste kaldtes Greve, den næste Baron, den tredje Junker, disse mødte udpyntede hos Rektoren, der ledsagede dem til Skolen, som udvendig og indvendig var smykket med Grene; og fra Skolen udgik da Processionen, der bestod af alle Lærerne og Disciplene, med de tre udkaarne i Spidsen; Toget stansede uden for de velhavendes Huse, og skjønt det allerede da var gaaet saa meget tilbage, at mange, om hvem man havde haabet, at de skulde være Mæcener i det smaa, lode, som om de ikke hørte Sangen uden for deres Huse, var der dog endnu velvillige Mænd, der bøde Lærere og Disciple ind til sig og trakterede dem med »Vin og Mjød, Kringler, Tvebak og Figener«. Festen sluttede i Rektorens Hjem, og da fik hvert af de fattige Børn, i Steden for Rovler og Flæsk, fire eller sex Skilling, men skulde saa for den Betaling besørge Skolens Rengjørelse efter Festen.

Endnu skal til Slutning kun anføres nogle Strofer af de Sange, der bleve sungne ved Majfesterne i Kolding; det lyder helt kvikt i en Sang fra 1724:

Saa lad da Kolding Skole
beholde sine Stole
og Bøger lidt i Fred!
Vi samles i en Skare
og vil i Dag forklare
den Lyst, vi frydes ved;

Da Vaarens Pragt og Ynde
forvolder, vi begynde
at føre Maj i By.
Thi skal man nu fornemme
vor Skoles glade Stemme
med Svar fra Himlens Sky.

Og i en Sang fra 1730 findes følgende Vers, der paafaldende minde om Ambrosius Stub:

Kom blankeste Sol
med mildeste Miner fra Himmelens Pol!
Lad Straalerne kastes i Dag paa vor Stad!
saa bliver hver Borger fornøjet og glad,
naar Skolen ham møder i Majmaaneds Pragt
og skjønneste Dragt.

Saa priser han Gud,
at Vinterens kjedsomme Tider gik ud;
han hører de Toner med sødeste Lyd,
som vidne om Somrens livsalige Fryd,
og ønsker sig derved al Velstand og godt
fra Himmelens Slot.

Ingen Rektor skulde i vore Dage undse sig ved at lade disse Sange afsynge ved en Skoleskovtur.

Vilhelm Bang.

De sidste Kampe i Bulgarien.

(Forts.)

II.

Fyrst Alexander og hans Forhold til den østrumeliske Rejsning. — Fyrst Alexander som Diplomat. — Den bulgarisk-rumeliske Hærstyrke. — Stormagternes Holdning. — Røverbrigaden. — Stemningen i Bulgarien.

Den provisoriske Regerings første Handling var at telegrafere til Fyrst Alexander for at meddele ham det skete og opfordre ham til at overtage Regeringen over det nu forenede Bulgarien, selvfølgelig med den Forpligtelse at forsvare sine nye rumeliske Undersaatter mod et eventuelt tyrkisk Angreb, der jo var højst sandsynligt. Rumelioterne modtoge meget hurtig fra Tirnova et under 20de September dateret Svar: Fyrsten overtager den ham tilbudte Krone; et Opraab fra »Nord- og Sydbulgariens Fyrste« befalede at mobilisere hele Krigsstyrken i begge Lande, og de første bulgariske Tropper med Fyrst Alexander selv rykkede over Østrumeliens Grænser. Tærningerne vare kastede!

Alt dette skete, inden det overraskede Evropa kunde komme sig af sin første Forskrækkelse. Alle Øjne rettede sig nu mod Tyrkiet, og man ventede fra den ene Dag til den næste Efterretningen om Tyrkernes Indmarche og de første Træfninger; men Tyrkiet forholdt sig rolig, ikke saa

meget fordi en Betvingelse af den østrumelisk-bulgariske Opstand i og for sig vilde have været et stort Vovestykke, men nærmest fordi den høje Port nærede den faste Overbevisning, at Rusland stod bag Bulgarerne. At Rusland var den første Magt, som gav Tyrkiet det Raad ufortøvet at rykke ind i Østrumelien, vakte især Portens Forbavselse, thi det befrygtede at blive lokket i en Fælde; man havde endnu i frisk Minde, at Kosakkerne i 1878 havde staaet for Konstantinopels Mure, og under dette Indtryk besluttede Tyrkiet at handle med yderste Forsigtighed og foreløbig kun at rette en Note til Stormagterne, d. v. s. intet at gjøre. Og nu oplevede Verden det besynderlige Skuespil, at ikke Tyrkiet, hvis Rettigheder vare krænkede og traadte under Fødder, men den Magt, der for syv Aar siden havde skabt Bulgarien og stadig gaaet for dets faste Værn, at Rusland med en Lidenskabelighed uden Lige optraadte mod denne Forening, som det før havde fremmet af alle Kræfter. Hvad var nu Grunden til dette paafaldende Omslag? Det var rimeligvis ikke én, men hele tre Grunde, som fik Ignatieffs Fædreland til at bryde løs i hellig Vrede mod Bulgariens Traktatbrud. For det første er det utvivlsomt, at dette hele Mellemspil under den politiske Konstellation kom Russerne højst ubehageligt; det forstyrrede alle den højere Politiks Kredse og maatte vække den Mistanke hos Ruslands allierede, at Czarens Regering spillede et Dobbeltspil. For det andet var den russiske Selvfølelse fornærmet over, at Bulgarerne havde vovet at foretage et sligt Skridt og saaledes frigjort sig for det russiske Formynderskab. Og for det tredje vare Russerne allermest oprørte over, at den saa ilde lidte Fyrst Alexander nu dog skulde blive Fyrste over Storbulgarien, uden eller endog mod Ruslands Vilje; man troede at maatte rette et afgjørende Slag mod denne Næsvished og besluttede at bortkalde alle Officerer, som vare ansatte i den bulgariske Hær, for saaledes formentlig at gjøre Hæren ukampdygtig. Hermed havde Rusland gjort

det første Skridt frem ad den Vej, der skulde føre det langt videre. Som Grund angav man Krænkelsen af Berlinerkongressen, der jo rigtignok ikke lod sig nægte, og dernæst det formentlige Faktum, at Fyrst Alexander havde ført Rusland bag Lyset og skuffet Czarens Tillid; han havde, saaledes paastod man, givet Rusland det Løfte ikke at foretage noget Skridt henimod en Forening, og det paa en Tid, da Oprøret i Filippopel allerede var forberedt og besluttet af ham.

Hvis det virkelig havde haft sin Rigtighed med dette Foregivende, maatte man ganske vist indrømme, at Rusland havde god Grund til at være opbragt mod Fyrsten, og det skal indrømmes, at Skinnet i første Øjeblik var imod ham. Rimeligvis har man dog med urette rejst denne Bebrejdelse mod Alexander; ingen kan dog vel vide bedre Besked om dette Punkt end han selv, og den Fremstilling, Bulgarerfyrsten i Filippopel gav vor Hjemmelsmand, A. v. Huhn, bærer ialt Fald et Præg af Sandsynlighed:

»I rum Tid havde jeg i Sofia maattet kæmpe mod Fjendtligheder fra de russiske Agenter, som ved alle Midler søgte at undergrave min Stilling. Jeg havde ogsaa det Indtryk, at Hr. v. Giers muligvis var paavirket af Agenternes Beretninger og alt andet end gunstig stemt mod mig. Min Stilling blev med Tiden utaalelig, og da jeg i Sommer (1885) vendte tilbage fra min Englandsrejse, besluttede jeg at udøse mit Hjærte for v. Giers og søge at komme til en Forklaring med ham, som netop opholdt sig i Franzenbad. Jeg tog altsaa til Franzenbad, hvor jeg og v. Giers udtømmende drøftede alle Spørgsmaal, Bulgarien vedrørende. Ved vor Samtales Slutning fik jeg det Indtryk, at det fremtidig nok vilde være muligt at træde i et bedre Forhold til Rusland, og jeg skiltes ikke utilfreds fra Hr. v. Giers. Blandt andet havde han udviklet for mig, at Ruslands og Nordmagternes Politik for Tiden var baseret paa Opretholdelsen af den bestaaende Ordning i Orienten, og at

man derfor paa det bestemteste maatte optræde mod alle Bestræbelser, som tilsigtede en Forening mellem Bulgarien og Østrumelien. Jeg kunde med frelst Samvittighed give Hr. v. Giers den Forsikring, at jeg naturligvis var bekjendt med Befolkningens Ønsker i Almindelighed taget, men ikke troede paa noget Udbrud af Bevægelsen i en overskuelig Fremtid. Fra Franzenbad tog jeg tilbage til Bulgarien; men i Varna fik jeg til min usigelige Overraskelse tre Dage før Opstandens Udbrud Underretning om Planen og skyndte mig at sende en fortrolig Personlighed til Filippopel for paa det mest indtrængende at fraraade dette Forehavende. Jeg lod de sammensvorne melde, at nu, lige efter min Samtale med Giers, kunde der mindre end nogen Sinde være Tale om et Forsøg paa Sammenslutning, kort sagt, jeg opbød alt for at afholde dem fra et overilet Skridt; men Skæbnen vilde det vel anderledes; thi endnu før min Sendemand var naaet Filippopel, modtog jeg en Depeche, som meldte mig Opstanden og Gavrils Fængsling og opfordrede mig til at overtage Regeringen og stille mig i Spidsen for Bevægelsen. Hvad skulde jeg nu gjøre? Jeg overvejede Situationen i tvende Timer, og min Beslutning var tagen. Ikke blot Feltherren, men ogsaa enhver, der er kaldet til en højere politisk Virksomhed, ser sig ofte nødsagen til at træffe en hurtig Afgjørelse. Jeg sagde mig selv, at naar jeg nu gav et Afslag, havde jeg ingen anden Udvej end at nedlægge Kronen og strax forlade Landet; thi det var utænkeligt, at jeg efter et Afslag kunde vedblive at være Bulgariens Fyrste; jeg vilde altsaa være styrtet, og just ikke med synderlig Glans. Omvendt kunde jeg heller ikke skjule for mig selv, at jeg ogsaa i modsatte Tilfælde udsatte mig for den nærliggende Fare at miste min Krone, at mine Udsigter i begge Tilfælde altsaa vare ugunstige nok; men det var absolut nødvendigt at træffe en øjeblikkelig Afgjørelse, og naar denne faldt ud for Modtagelsen, vare mine Motiver væsentlig følgende: Jeg kjender

mit Land, og jeg vidste, at der forelaa den allerstørste Fare for, at Bevægelsen kunde udarte paa frygtelig Vis. Trods alle mine Bestræbelser er Hadet mellem de forskjellige Nationaliteter ikke kvalt, og jeg forudsaa, at der til Opstanden vilde komme en Borgerkrig mellem Bulgarere og Muhamedanere. Jeg alene var i Stand til at holde Bevægelsen inden passende Skranker; uden mig truede Anarkiet, med mig var Ro og Orden sikret; derfor modtog jeg Tilbudet.«

Denne jævne Fremstilling synes tilstrækkelig at godtgjøre det indholdsløse i de Bebrejdelser, man har rettet mod Fyrsten for »Tvetungethed« og »Upaalidelighed«; naar han besidder nogen Fejl, er det langt snarere en alt for stor Aabenhjærtighed. Paa lignende Vis staar det vistnok til med den Paastand, at i det mindste maa da Ministerpræsident Karavelov have vidst Besked med Rejsningen, ja muligvis var han endog ligefrem Sjælen i samme. Saa snart Fyrst Alexander havde truffet sin Beslutning, telegraferede han strax til Karavelov i Sofia, om han vilde gaa sammen med sin Fyrste, men fik tilbage som Svar, at Karavelov var rejst bort, og at man ikke kjendte hans midlertidige Opholdssted. Først gennem Depecher, der stiledes til alle Bulgariens Præfekter, udfandt man, at Førsteministeren opholdt sig hos sine Venner i Rustsjuk, og herfra indløb ogsaa Karavelovs Erklæring, at han sluttede sig til Fyrstens Skridt. Enhver uhildet Dommer synes saaledes at maatte komme til det Resultat, at ogsaa denne store Misdæder var fuldstændig uskyldig i Opstanden i Filippopel, at baade han og hans Fyrste handlede under Trykket af en Situation, de ikke selv havde skabt.

Medens Kamrene sammenkaldtes for at give deres Samtykke og bevilge de fornødne Pengesummer, afrejste Fyrst Alexander, kun ledsaget af nogle Adjutanter, i største Hast til Filippopel; det var en Rejse paa maa og faa, thi ingen kunde med Sikkerhed sige, om Fyrsten uden Fare

kunde naa Østrumeliens Hovedstad; man vidste jo nok, at Opstanden var lykkedes; men at Chrestovic's Parti var saa fuldstændig afmægtig, at ikke en eneste i hele Landet vilde rejse sig for det, vovede man dog næppe at haabe, og Fyrsten og hans Ledsagere maatte derfor være belavede paa at modtages med Æresporte eller — Flinteskud; thi den Fare laa nær, at Tyrkerne i Østrumelien strax kunde rejse sig mod den nye Regering. Dette blev dog til alt Held ikke Tilfældet, Fyrstens Rejse fra Schipka til Filippopel lignede et Triumftog, og hans Modtagelse i Staden var en begejstret Folkedemonstration; alle Bulgarere vare beredte til at bringe de største Ofre for Sammenslutningen, og ingen angrede det skete, skjønt alle til Hobe vare overtydede om, at den blodige Vaabenfærd mod Tyrkerne snart maatte tage sin Begyndelse; efter Revolutionsudvalgets og den samlede bulgariske Befolknings Mening kunde man kun naa Maalet ved ét Middel, Krig mod Tyrkiet.

Her fandt Fyrst Alexander for første Gang Lejlighed til at lægge sit, hidtil slumrende diplomatiske Talent for Dagen, og man kan dristig hævde, at det var en genial Idé, da han midt under Revolutionen erklærede, at denne ikke var rettet mod Tyrkiet, at han nu som tidligere vedblev at være Sultanens tro Vasal, og at Udvidelsen af hans Landes Grænser ikke ændrede noget i dette Forhold. Denne Erklæring var nu ganske vist sat paa Skruer, men undlod ikke at fremkalde det tilsigtede Indtryk i Evropa som i Tyrkiet, og Begivenhedernes senere Gang skulde vise, at Fyrsten meget nøje vidste, hvad han sagde og vilde. Dog ikke blot Ord, ogsaa Handlinger skulde godtgjøre, at Regeringen ikke blev baaren oppe af nogen fjendtlig, i hvert Fald ikke af nogen angrebslysten Aand; paa Fyrstens Bud flagede snart paa hans Palads det tyrkiske Banner fredelig Side om Side med den bulgariske eller, om man hellere vil, den hessiske Løve, der fra Fyrstens Familievaaben er gaaet over i det bulgariske. Samtidig telegraferede Fyrsten

til Sultanen, meddelte ham det skete, forsikrede ham om sin trofaste Hengivenhed og bad sin Lensherre anerkjende den fuldendte Kjendsgjerning.

Dog Fyrst Alexander gik endnu videre; umiddelbart efter at have hørt et Tedeum i den græske Kirke aflagde han paa selve Ankomstdagen et Besøg i den store Moske og lod i sin Nærværelse Bønnen for Sultanen fremsige; denne hans Optræden gjorde et dybt Indtryk paa Muhamedanerne i Filippopel. »Jeg er bleven gammel«, sagde en anset Muhamedaner, »og har i de sidste Aar efter vor Adskillelse fra Tyrkiet maattet opleve mange smertelige Begivenheder; jeg var derfor belavet paa alt andet end dette. Padisha'en har sendt os tvende Generalguvernører; den ene, Aleko Pasha, ombyttede strax ved Grænsen ikke blot Fes'en med Kalpak'en, men endog sit tyrkiske Navn Aleko med det bulgarisk-kristne, Fyrst Vogorides. Samme Mirakel foregik med hans Efterfølger, der i Konstantinopel blev udnævnt til Generalguvernør som Gavril Pasha og tiltraadte Regeringen i Filippopel som Hr. Chrestovic. Begge beskyttede kun i ringe Grad eller slet ikke os Muhamedanere mod Forfølgelser, enten de nu ikke kunde andet, eller ogsaa ikke fandt det Ulejligheden værd. Ingen af dem har nogen Sinde betraadt en Moske, og dog vare de hidsendte af Sultanen, og nu kommer denne fremmede Rebel, fordriver med Vaabenmagt Sultanens Repræsentanter — og hans første Gang er til Moskeen. Man siger, at han i sit Fyrstendømme holder lige saa meget af sine muhamedanske som af sine kristne Undersaatter. Bringer han nu ogsaa os Retfærdighed og Taalsomhed, skal han være velsignet.« Fyrst Alexander havde haft den rigtige Følelse, at Bevægelsen uden ham vilde skeje ud, vilde føre til indre som til ydre Kampe; her maatte et uhildet Blik, en stærk Haand gribe ind, og han undlod ikke at gaa frem med yderste Strænghed mod sine Tilhængere, Bulgarerne, medens han bar den største Overbærenhed og Mildhed til Skue over for Tyr-

kerne, og saaledes skete det, at man nu til Dags kan tale om den »ublodige« Rejsning i Rumelien.

Vi kunne paa dette Sted ikke undlade at fortælle en lille Historie, der geraader begge Parter, Fyrsten og Muhamedanerne, til Ære og beviser, at man mangen Gang kommer videre med ligefrem, aaben Tillid end ad snedige Krogveje. Ude i Provinserne kunde man de første Dage endnu ikke vide, hvilken Stilling Fyrsten havde indtaget overfor Muhamedanerne i Filippopel, og der indløb derfor fra Landets samtlige Præfekter Depecher, i det væsentlige af følgende, enslydende Indhold: »Efter at vort hele vaabenføre Mandskab har forladt Landsbyerne, hersker der overalt Frygt for, at Muhamedanerne, som alene ere blevne tilbage, skulle falde over de kristne; man kan allerede spore en kjendelig Ophidselse blandt dem, og vi kunne ikke indestaa for noget, naar vi ikke erholde Fuldmagt til at afvæbne Muhamedanerne«. Paa denne enstemmige Begjæring telegraferede Fyrsten tilbage, at han paa det bestemteste nægtede Tilladelsen til at afvæbne Muhamedanerne. Derpaa lod han Muftien i Filippopel hente og forelagde ham Præfekternes originale Depecher. Muftien læste dem og blegnede. »De kan se, hvad man forlanger af mig. Nu har jeg imidlertid altid været meget tilfreds med mine muhamedanske Undersaatter; jeg har Tillid til eder og har ikke indrømmet denne begjærede Tilladelse. Ville I nu skuffe min Tillid?« — »Fyrste! vi vide, hvorledes De har opført Dem mod vore Trosfæller i Bulgarien, og vi se, hvorledes De her er kommen os i Møde: saa længe De er i Østrumelien, skal ingen Muhamedaner gribe til Vaaben imod Dem.«

Og heller ikke har nogen gjort det.

Ved Oprørets Udbrud var det nærmest liggende Spørgsmaal, hvor stor en Troppestyrke Bulgarerne vel kunde opdrive, hvad Beskaffenhed den var af, og hvor stor Udsigt til Held der vel kunde være ved et Sammenstød med

Tyrkerne. Fyrstendømmet Bulgarien disponerede i Fredstid over 8 Regimenter Fodfolk, hvert med en Styrke af 700 Mand, 9 Eskadroner Rytteri, 12 Batterier, hvert paa 4 Kanoner, og en Ingeniørbataillon, hvad der giver en samlet Styrke af omtr. 20,000 Mand. I Følge Hærloven fuldstændiggjordes Hæren ved at indlemme Reserverne i de bestaaende Rammer, saa at Felthæren efter den oprindelige Plan vilde have udgjort 8 Regimenter Fodfolk, hvert med 3 Batailloner paa 1000 Mand, 9 Eskadroner, 12 Batterier à 8 Kanoner, 1 Kompagni Fodartilleri og 1 Ingeniørbataillon, tilsammen omtr. 30,000 Mand, altsaa en Krigsstyrke, svarende til et tysk Hærkorps, hvortil der endnu vilde komme et stort Antal Reservebatailloner.

Denne Plan blev nu ikke gjennemført, ganske som den var udkastet, da Situationen gik stik mod alle Forudsætninger, og Bulgarien maatte derfor med Anspændelse af sin yderste Kraft foretage Ændringer, i Følge hvilke den mobile bulgariske Felthær fik følgende Styrke: 8 Regimenter Fodfolk, hvert med 4 Batailloner paa 1000 Mand, 9 Eskadroner, 6 Batterier paa 8 Kanoner og 1 Ingeniørbataillon. Den bulgariske Felthær var følgelig 35,000 Mand stærk og raadede desuden over en Reserve paa omtr. 20 Batailloner Landeværn og frivillige, saa at der fra Fyrstendømmets Side blev stillet omtr. 55,000 Mand, snarere mere end mindre.

Den østrumeliske Milits skulde paa Krigsfod bestaa af 12 Batailloner af første og 12 af andet Opbud, og derhos tælle 2 Eskadroner og 4 Stykker Skyts. Af det første Opbuds Batailloner skulde der egentlig kun staa 1 med 12 Kompagnier under Vaaben; men faktisk var der 20 Kompagnier for Haanden, hvad naturligvis meget fremmede Formeringen af Krigsstyrken. De mobiliserede rumeliske Batailloner vare af meget ulige Styrke, saa en nøjagtig Vurdering støder paa store Vanskeligheder; men rimeligvis kan man antage, at der har været 35,000 Rumelioter under

Vaaben, snarere færre end flere, hvad i Forening med den bulgariske Hær giver en Styrke paa 90,000 Mand.

Hertil maa endnu føjes de tre Batailloner makedoniske frivillige og de Muhamedanere, som frivillig stillede sig ved Udbrudet af den serbiske Krig.

Vi kunne altsaa anse som fastslaaet, at der befandt sig omtr. 100,000 Mand, snarere nogle Tusende færre end flere, under Vaaben. Hvad nu Personellet angaar, maa Bulgareren karakteriseres som en overordentlig brugbar Soldat; han bøjer sig let og villig under Disciplinen, følger sin Fører overalt, hvor denne gaar forud, er overordentlig hærdet mod Vejrliget, marcherer fortrinlig og er yderst fordringsløs med Hensyn til Provianteringen.

Da de første bulgariske Troppedelinger formeredes i Aaret 1878, var det selvfølgelig Russerne, som overtoge deres Befaling og Uddannelse, og det samlede Officerskorps kom til at bestaa af Russere, der i Følge en Overenskomst med Rusland laantes den nye Stat. Kun nogle faa Bulgarere, der tidligere havde staaet i russisk Militærtjeneste, bleve ansatte som bulgariske Officerer. I Østrumelien gik det paa samme Vis, kun at der her kom nogle fremmede Officerer til. Uddannelsesmaaden var ganske forskjellig i begge Lande; thi medens Bulgarien havde en virkelig staaende Hær med toaarig aktiv og otteaarig Reservetjeneste, havde man for de rumeliske Tropper forsætlig bibeholdt Militskarakteren, to Maaneders Tjenestetid og gjentagne Indkaldelser til Reserveøvelser. Som Reglement tog man simpelthen det russiske. I det hele kan man sige, at det bulgariske Hærvæsen var indrettet saaledes, at Landets Krigsstyrke kunde betragtes som en Del af den russiske Hær og altid var parat til at optræde som Avantgarde for den russiske Hovedhær. Tanken om en selvstændig Anvendelse laa ved Oprettelsen saa fjærnt, at man kun i yderst ringe Grad havde sørget for forskjellige Indretninger som

Train, Intendantur og Lægekorps, Mangler, som den efterfølgende — russiske — Hovedhær skulde afhjælpe.

Skjønt mange af de russiske Officerer víste sig fra en ugunstig Side, navnlig hvad deres private Liv angaar, maa man dog aabent og uforbeholdent indrømme, at de have præsteret et Mesterstykke ved Uddannelsen af den bulgariske Hær, hvor der tidligere ikke var noget som helst for Haanden. I de første Aar hvilede Uddannelsen udelukkende i deres Hænder, og først lidt efter lidt fremelskedes en Opvæxt unge bulgariske Officerer, som delvis og gjennem en toaarig Tjenestetid havde faaet deres Uddannelse i den bulgariske Hær. Officersskolen i Sofia sørgede for en Del af Erstatningen, men fik dog først ret Betydning i de sidste Aar, medens de andre unge Officerer rekruteredes af Befolkningens mere dannede Elementer. Det bør omtales, at der slet ikke gjordes nogen Forskjel mellem Østrumelioter og Bulgarer, ligesom ogsaa unge Bulgarere fra den tyrkiske Provins Makedonien indtraadte i den bulgariske Hær. I den rumeliske Hær fandtes enkelte muhamedanske Officerer, men slet ingen i den bulgariske, hvorimod den muhamedanske Befolkning i Bulgarien ogsaa maatte give sit Kontingent til den aarlige Udskrivning for Linjen. De unge bulgariske Officerer víste sig overordentlig brugbare og arbejdsomme, og da Avancementet gik meget hurtig, som Tilfældet altid er ved nyorganiserede Hære, var allerede i Aaret 1883 saa godt som alle Løjtenantsposter besatte med dem; da der ikke var Mangel paa yderlig Tilgang, rejste Bulgarerne, særlig Fyrst Alexander, nu ogsaa Krav paa at se de unge Officerer forfremmede til Kaptejnsposterne, et Krav, den russiske Krigsminister modsatte sig med Eftertryk. Det var alt den Gang nær kommet til et aabent Brud mellem Fyrsten og Rusland; men sluttelig gave Russerne efter, alt som Kaptejnsposterne bleve ledige, besattes de med bulgariske Løjtenanter, og ved den østrumeliske Rejsnings Begyndelse var saaledes den ene Halvdel af

Kaptejnsposterne i Hænderne paa Bulgarerne, medens Resten og alle de højere Charger endnu beklædtes af Russere. Naar Bulgarerne med saa stor Iver stræbte at faa et rent nationalt Officerskorps, laa Aarsagen dels i det ganske naturlige Ønske at faa en virkelig bulgarisk Hær; men dernæst havde Russerne heller ikke forstaaet at gjøre sig afholdte hos Bulgarerne, og deres hovmodige Væsen havde mere end én Gang givet Anledning til uhyggelige Rivninger mellem Bulgarerne og Russerne i selve Officerskorpset. Derhos fandt de sparsomme Bulgarere, at de russiske Officerer stode dem meget dyrt; thi ganske vist betaltes de egentlige Gager af Rusland, men Bulgarien maatte yde Tilskud, der langt overstege Gagerne og navnlig vare langt højere end de bulgariske Officerers Gager. Ogsaa i Østrumelien gjorde en stærk Misstemning sig gjældende mod de russiske Officerer, og i Tidens Løb var det ogsaa her lykkedes Bulgarerne at fortrænge de fleste Russere fra deres Ansættelse og at erstatte dem med Landsmænd.

Da Fyrst Alexander befalede at mobilisere den bulgariske Hær, betvivlede hverken han eller nogen anden, at de Russere, som tjente i den bulgariske Hær, ogsaa i Krigen vilde føre den Armé, hvori de gjorde Tjeneste under Freden. Man holdt det for en saa selvfølgelig Sag, at overhovedet ingen kom paa den modsatte Tanke. Den Efterretning, at Czaren havde befalet de russiske Officerer at forlade den bulgariske Hær og vende tilbage til Rusland, slog derfor ned som et Lyn. Man faar først det rette Begreb om den saaledes skabte Situation, naar man tænker sig, hvorledes den danske Hær vilde være stillet, saa fremt samtlige Officerer ned til Kaptejnerne inclusive toge deres Afsked, lige som Hæren skulde rykke i Marken. Og egentlig talt var Situationen i Bulgarien endnu værre; thi medens Løjtenanter hos os — desto værre — kunne have en Tjenestealder af 15 Aar, havde de ældste nationalbulgariske Officerer blot i 8 Aar staaet ved Armeen. Saafremt Russerne havde

den Hensigt at rette et knusende Slag mod den bulgariske Hær — og dette var vel Meningen — havde de valgt et Middel, som efter al Sandsynlighed maatte lede til det ønskede Maal. Hvad havde den bulgariske Hær tilbage efter Russernes Bortrejse? Unge Officerer uden Krigs- og Livserfaring, af hvilke ikke en eneste nogen Sinde havde kommanderet mere end et Kompagni eller gjort Studier i Generalstaben og Krigsministeriet, og som derhos maaske næppe vilde have moralsk Anseelse nok til at holde deres underordnede i stræng Disciplin. Under slige fortvivlede Forhold havde det været saare naturligt, om Fyrst Alexander havde opgivet Ævret og ikke turdet paatage sit det uhyre Ansvar at føre en hovedløs Hær mod Fjenden. Bulgarerfyrsten har sikkert nok ogsaa haft en slig Følelse af Ansvar og drøftet det Spørgsmaal, om han yderligere turde fortsætte sit Vovestykke med nogen Udsigt til Held; hans nøje Kjendskab til sine Officerer og den Tillid, han nærede til dem og sig selv, lod ham besvare dette Spørgsmaal bekræftende.

Midt under Mobiliseringen begyndte saaledes det Arbejde at formere samtlige Generalstabe og Militærstyrelsen, og Fyrsten lagde herved for Dagen, at han var i Besiddelse af en Egenskab, der egentlig talt burde paahvile alle Monarker som en obligatorisk Pligt: han havde Kjendskab til sit Personel og Evne til at sætte dem paa rette Plads. I en Haandevending, midt under Troppeforflytningerne, var alt gjennemført, og de nye Befalingsmænd ikke blot indsatte, men ogsaa hjemme i deres nye Pladser. Kaptejn Nikoforov af Artilleriet ledede Krigsministeriet med Sikkerhed og utvivlsomt med mere Orden end Fyrst Kantakuzenos, den russiske General og tidligere Krigsminister, og Kaptejn Petrov med sine Generalstabsofficerer havde saa hurtig levet sig ind i sin Stilling, som han aldrig havde været andet end Chef for den bulgariske Hærs Generalstab. Kaptejner overtoge Befalinger over Regimenter og Brigader, som vare

bragte op til fuld Krigsstyrke, og førte dem i mønsterværdig Orden fra Bulgarien til Rumelien, uden at der nogensteds forefaldt grove Fejl eller Spor af Opsætsighed fra Troppernes Side mod de unge Anførere. Den russiske Beregning, at den bulgariske Hær uden de russiske Befalingsmænd vilde falde fra hinanden, var saaledes gjort til Skamme; men det Spørgsmaal stod tilbage, om de unge bulgariske Officerer ogsaa vilde forstaa at føre deres Tropper i Kampen, efter at Mobiliseringen og den strategiske Opmarche var gaaet saa heldig fra Haanden.

De eneste Fjender, man den Gang troede at kunne vente, vare Tyrkerne, og i Overensstemmelse hermed koncentreredes Hovedstyrken med Front mod Adrianopel, medens Bulgarien helt og holden blottedes for Tropper; ikke blot Linjen, men hele Reserven og Landeværnet stod opmarcheret i Østrumelien langs den tyrkiske Grænse. Denne Opmarche var gaaet hurtigere for sig end den tyrkiske Mobilisering, og endnu i den anden Uge af Oktober vare de bulgariske Stridskræfter Tyrkerne overlegne, særlig langs Jærnbanelinjen Filippopel-Adrianopel. Der var heller ingen Mangel paa Hedsporer, som tilraadede Fyrsten at gjøre et Indfald paa det tyrkiske Omraade ved Mustapha-Pasja, Grænsestationen i Nærheden af Adrianopel; Grækerne og Serberne, muligvis ogsaa Montenegrinerne vilde herved blive revne med i Bevægelsen, og Udsigten til et heldigt Udfald vilde være saa meget større, som Tyrkerne endnu langt fra vare færdige med deres Rustninger. Skjønt der nu ganske vist var en hel Del, som talte for denne Opfattelse, var Fyrst Alexander fuldstændig døv for disse Raad, men lod sine Soldater staa rolig med Gevær ved Fod og nøjedes med at mønstre de forskjellige Delinger langs Grænsen og at overtyde sig om, at alt var parat til at afvise et tyrkisk Angreb. Han var fast bestemt paa at møde Tyrkerne med al Kraft, men saa længe et sligt Angreb ikke paafulgte,

skulde Tropperne langs Grænsen undgaa enhver Udfordring, ja endog lade mulige Udæskninger fra tyrkisk Side uænsede.

Skjønt Alverden havde ventet Kampe og Slag paa østrumelisk Grund før Oktobers Begyndelse, bleve disse Forventninger altsaa skuffede, og Diplomatien havde foreløbig frie Hænder.

Evropa trænger til Fred og er derfor fredelskende; aarevis have de tonegivende Staters Diplomater rettet deres Anstrængelser paa Opnaaelsen af dette Maal, og den østrumeliske Rejsning fyldte dem derfor med Uvilje mod dens Ophavsmænd, særlig mod Fyrst Alexander, hvem man falskelig holdt for den egentlige Misdæder. Magternes Fjendtlighed vilde dog næppe have antaget et saa bittert Præg, hvis ikke Rusland havde følt sig fornærmet paa det dybeste ved denne Rejsning, som var paafulgt uden dets Medhjælp. Vi have allerede antydet de Hovedindvendinger, man fra russisk Side rejste mod Fyrst Alexander: hans tyske Byrd, hans Utilbøjelighed til at lade sig behandle af russiske Konsuler og Generaler som en underordnet og hans Bestræbelser for at hæve den bulgariske Nationalfølelse og omforme Bulgarien til noget mere end en russisk Provins. Man havde paa mange Maader søgt at fortrænge ham fra Bulgarien og havde navnlig ved det fortsatte Partikjævl haabet at gjøre ham saa kjed af Livet, at han selv var gaaet sin Vej. Da dette nu ikke frugtede, greb man til det mest radikale Middel. Den Gang de russiske Generaler Sobolev og Kaulbars herskede som Duumvirer i Sofia, hændtes følgende: En Nat trængte disse Generaler ind i det fyrstelige Palads og forlangte at føres for Fyrsten. Den vagthavende Officer, daværende Løjtenant Marinov, der senere faldt som Kaptejn ved Slivnitza, fandt denne Sag mistænkelig, trods sin foresatte, Krigsministerens udtrykkelige Befaling nægtede han dem Adgang, og da de dog vilde trænge sig frem, modsatte han sig dette med Magt og aflagde Fyrsten Melding herom. Man undersøgte nu i al

Hast Paladsets Omgivelser, og hvad fandt man? En forspændt Vogn og en Bunke trykte Proklamationer, hvori kundgjordes, at det brave bulgariske Folk var blevet kjed af Alexanders usle Regimente, havde rejst sig, fængslet Fyrsten og ført ham over Grænsen — i dette Øjemed havde man bragt Vognen med. Sluttelig indeholdt Proklamationen endnu den Meddelelse, at der under de Herrer Sobolevs og Kaulbars's Forsæde havde dannet sig en provisorisk Regering. Nu tog Sagen rigtignok en lidt anden Vending; Fyrst Alexander forblev i Sofia, hvorimod de Herrer Sobolev og Kaulbars fik en høflig Opfordring til at forlade Bulgarien og hellere stifte Revolutioner andensteds; men uden den brave Marinov, der af Hengivenhed for Fyrsten satte sit Hoved paa Spil, vilde vi i Evropa en Dag have læst en Depeche: »Kjed af sin Fyrstes usle Regimente har det brave bulgariske Folk o. s. v.«

Sjælen i den mod Fyrsten saa fjendtlig sindede russiske Politik var Generalkonsul Kojander, der ogsaa efter Rejsningen opbød alt for i Kejserens Øjne at stille Fyrsten i det mest uheldige Lys; saaledes søgte han i sidste Øjeblik at fjærne Karavelov fra Fyrsten, i det han kaverede for, at Rusland tilbød Bulgarerne den øjeblikkelige Gjennemførelse af den mest fuldstændige og ubetingede Forening, naar Karavelov vilde styrte Fyrsten, hvortil den russiske Generalkonsuls hele Indflydelse og bedste Hjælp stilledes til hans Raadighed. Og dette skete i samme Øjeblik, som den officielle russiske Diplomati lod alle Miner springe for at hindre Berlinerfredens Krænkelse, selv med Fare for at lade de engang saa afholdte Bulgarere militærisk betvinge af »revsende Tyrkere«. Kojanders Tilbud blev saa bestemt afvist af Karavelov, at han, som tidligere havde været saa yndet af Russerne, nu hjemfaldt i samme Unaade som Fyrst Alexander, og paa et senere Stadium af Forviklingerne krævede Russerne da ogsaa først og fremmest Ministerens Afsættelse.

Den fratraadte Krigsminister, Fyrst Kantakuzenos, gik trolig Haand i Haand med Hr. Kojander i Opfindelsen af usande Historier, hvad efterfølgende vil godtgjøre. Nogen Tid efter de russiske Officerers Tilbagekaldelse modtoge de russiske Søofficerer, der stode i bulgarisk Tjeneste, en tilsvarende Befaling. Den bulgariske Udenrigsminister Tsanov søgte at formaa Generalkonsulen til at udvirke denne Ordres Tilbagekaldelse, hvorpaa Kojander gjensvarede, at Søofficerernes Tilbagekaldelse var Czarens Svar paa den Fornærmelse, Fyrst Alexander nylig havde tilføjet den russiske Hær. Paa det Spørgsmaal, hvori denne Fornærmelse bestod, kom Kojander frem med følgende Historie: General Kantakuzenos havde meddelt ham, at Fyrst Alexander ved en Henvendelse til et bulgarisk Regiment havde sagt: »Denne Dag (da de russiske Officerer forlode Bulgarien) er den lykkeligste i mit Liv; for min Skyld maa de gaa bort alle til Hobe, naar blot Vassili bliver tilbage.« Saasom og eftersom Vassili nu ikke var andet end den mest afholdte russiske Hyrekusk i Sofia, vilde en slig Ytring fra Fyrstens Side ganske vist have været mere vittig og satirisk end politisk vel overvejet og taktfuld, men den led af de kojanderske Fortællingers sædvanlige Fejl, d. v. s. den var en ren Opdigtning. Fyrst Alexander lod da ogsaa strax Tsanov give Kojander en Meddelelse herom; men dette hindrede naturligvis ikke Russerne i at bringe denne Historie til Torvs, skjønt de fuldt vel vidste, at der ikke var et Ord sandt i det hele.

Samtidig blev ogsaa Folket efter Evne opægget mod Fyrst Alexander, hvem man søgte at fremstille som en Ulykkesfugl, hvis Fjærnelse var nødvendig for Bulgariens Interesse. Da t. Ex. et Regiment afmarcherede fra Vidin, udspredte man det Rygte, at Tyrkerne allerede vare i Sofia, havde nedsablet Østrumeliens samlede Befolkning og nu stode i Begreb med at trænge frem over Balkan og berede Bulgarerne samme Skæbne. Den hvide Czar i St. Peters-

borg vilde imidlertid ikke hjælpe, saa længe Fyrst Alexander ikke var afsat og fordreven af sit Folk. Følgelig med Fyrsten en blodig Tilintetgjørelse ved Tyrkerne, uden ham derimod en fredelig Gjennemførelse af Foreningen og Opfyldelse af samtlige bulgariske Ønsker, og endda lidt til. Valget skulde ikke synes særlig vanskelig — naar Bulgarerne blot havde troet de russiske Lokketoner.

Imidlertid var der i Konstantinopel sammentraadt en Konference af Stormagternes Sendemænd, og de nordlige Magter havde besluttet til en vis Grad at lade Rusland frit Spil og ikke at modarbejde de russiske Ønsker; hvorpaa disse gik ud, var ikke mere tvivlsomt efter de russiske Officerers Tilbagekaldelse og de russiske Sendemænds Holdning: man vilde fjærne Fyrst Alexander, ligegyldigt hvad det skulde koste. Da det nu imidlertid dog ikke gik an at afsætte den formodede Ophavsmand til Foreningen, men at anerkjende selve Foreningen, stillede man foreløbig blot selve Foreningens Ophævelse paa Progamet, vel vidende, at i samme Øjeblik det Værk mislykkedes, Fyrst Alexander havde stillet sig i Spidsen for, var han selv en Umulighed og Pladsen herved fri for Kejserindens Broder, Prins Valdemar af Danmark. De tvende andre Stormagter vare saa meget mere enige i Programet, som dets Gjennemførelse ikke blot vilde udelukke enhver Krænkelse af Berlinerfreden, men ogsaa tvinge Halvøens andre Stater, særlig Serbien og Grækenland, til Fred. Nordmagternes Diplomater troede, at man nok uden store Vanskeligheder vilde kunne naa dette Maal, og da Konferencen aabnedes, gik den almindelige Mening ud paa, at den bulgariske Rejsning vilde tage en snar og forsmædelig Ende. Det var uværdigt for Evropa at lade sig forstyrre i sin Ro ved slige smaa, halvvilde Folkeslags Slagsmaal, altsaa bort med den østrumeliske Rejsning og dens Konsekvenser. En Sendemand for en af de evropæiske Stormagter skal have udtalt sig, som følger: »Revolutionerne paa Balkanhalvøen have hidindtil altid

fundet Sted om Foraaret, og Sendemændene kunde indrette sig herefter; de toge Orlov om Efteraaret og vare derpaa om Foraaret til Stede, naar fornødent gjordes. Den bulgariske Septemberopstand forstyrrer imidlertid alle Traditioner paa betænkelig Vis; den kan ved fremtidige Rejsninger gjælde for et Præcedens, og dette vil i den Grad derangere alle diplomatiske Sædvaner, at allerede af denne Grund er den strængeste Afstraffelse af dette uforskammede Paahit en Nødvendighed.«

Diplomaterne havde imidlertid forestillet sig Sagen lettere, end den virkelig var, og undladt at tage tre Faktorer med i deres Beregning, som de ikke burde have overset, nemlig England, Tyrkiet og sluttelig Bulgarien. Umiddelbart efter Oprørets Udbrud havde Sendemændene givet Tyrkiet det indtrængende Raad ufortøvet at lade Tropper rykke ind i Østrumelien og knuse Oprøret med Vaabenmagt. Hvis Tyrkiet var optraadt med tilstrækkelige Kræfter i Løbet af de 3—4 første Dage, vilde den bulgariske Bevægelse efter al Sandsynlighed ogsaa være bleven nedkuet med den simple Følge, at den bulgariske Trone var bleven ledig; men Tyrkiet forsømte dette Øjeblik, dels fordi det nærede Mistillid til Rusland, som ivrig drev paa militære Forholdsregler, dels fordi ingen Tropper vare disponible, dels vel ogsaa fordi man ikke lagde nogen særlig Vægt paa Østrumelien og endnu mindre paa at se Fyrst Alexander erstattet af en russisk Statholder i Sofia. Hertil kom endnu, at Fyrst Alexander med diplomatisk Dygtighed havde anerkjendt Sultanens Overhøjhed, og at Storherren nærede stor Utilbøjelighed mod enhver Krig i det hele taget — kort sagt, Tyrkerne mobiliserede nok, men víste ingen Lyst til at lade Mobiliseringen gaa over til Krig. Sendemændenes Konference skulde her gjøre sit, og den udtalte da ogsaa Ønsket om en Gjenoprettelse af den tidligere Tilstand i Østrumelien; men saa snart der blev Tale om at finde Midler til Gjennemførelsen af dette Ønske eller Bud, víste

det sig pludselig, at det var forbi med Enigheden i den evropæiske Concert, og det selvsamme England, der under Beaconsfield havde tilintetgjort den storbulgariske Drøm, traadte nu med Eftertryk i Marken for Storbulgarien og Fyrst Alexander; medens denne halvt om halvt blev sat i Band af de øvrige Magters Repræsentanter, fulgte den engelske Generalkonsul Lascelles ham paa alle hans Rejser mellem Sofia og Filippopel og lagde herved aabenlyst for Dagen, at England tog Fyrsten under sin Beskyttelse. Ogsaa den engelske Sendemand i Konstantinopel, Sir William White, lagde ingen Dølgsmaal paa, at England aldrig vilde slutte sig til nogen Konferencebeslutning mod Fyrst Alexander, saa snart denne kunde faa praktiske Følger. Man er næppe paa Vildspor, naar man gaar ud fra, at Sir William White har opbudt hele sin Indflydelse for at hindre Tyrkiet i at følge de andre Magters Raad. Hertil kom endnu, at ogsaa Frankrig iagttog en afventende Holdning og ikke lagde mindste Varme for Dagen over for den foreslaaede radikale Kur. Konferencens Flertal víste sig nu vel højlig opbragt over den engelske Modstand, og man talte om intet mindre end at sætte sig ud over denne Modstand og gaa over til Dagsordenen, et Forsæt, der dog ikke lod sig saa let gjennemføre, fordi Tyrkiet — Exekutionsmagten — havde den slette Smag at lægge den største Vægt paa Enstemmighed i Konferencens Beslutninger. Særlig var Rusland rasende og det af dobbelt Grund: for det første bleve alle russiske Planer om Fyrstens Afstraffelse og de alt for selvstændige Bulgareres Revselse tilintetgjorte; men dernæst følte man det som et smerteligt Nederlag, at engelsk Indflydelse nu skulde afløse den russiske dér, hvor russisk Blod var flydt i Strømme og russiske Milliarder bortødslede. Skulde det være Slutningsresultatet af en hundredaarig orientalsk Politik, at det forhadte England uden Møje skulde høste, hvor Rusland havde udstrøet Sæden med saa stort Besvær? Var det virkelig tænkeligt, at Rusland ikke

havde udrettet andet end — travailler pour la reine d'Angleterre?

Tyskland og Østerrige synes at have næret en anden Mistanke, at Englands Politik nærmest var et machiavellistisk Skaktræk for at sprænge Trekejserforbundet og afløse det med en anden, for England mere gunstig Konstellation. De russiske Klager over Englands Optræden ere let forklarlige; at England, den eneste Ven i Nødens Time, vandt stor Indflydelse i Bulgarien, og at dets Raad ofte fik afgjørende Betydning, er ganske forstaaeligt; men det er mindre rimeligt, at engelsk Indflydelse ogsaa fremtidig vil blive den eneherskende; vi tro ikke rigtig paa Folkeslagenes Taknemmelighed, og selv om Bulgarerne undtagelsesvis skulde være i Besiddelse af denne sjældne og kostelige Dyd, ville deres egne Interesser, som henvise dem til Fastlandet, og ikke til det afsides liggende Ørige, nok lægge Baand paa denne Taknemmelighed. Hvorfor Østerrige og Tyskland imidlertid ere faldne paa den Idé, at England absolut vilde saa Tvedragt mellem de nordlige Magter, er vanskeligere at fatte. Det ligger dog langt nærmere at tænke paa Dronning Victorias politiske Indflydelse, der trods al parlamentarisk Regimente mangen Gang har faaet afgjørende Betydning. Hun har, som bekjendt, taget en Broder af Prins Alexander til Svigersøn og altid víst Familien Battenberg stor Hengivenhed; mindre bekjendt turde det derimod være, at hun har følt sig meget pinlig berørt og saaret ved visse, lidet imødekommende Begivenheder, som knytte sig til dette sidst berørte Giftermaal . . ., og her kunde man muligvis finde den Drivfjeder, som var bestemmende for Englands Adfærd*).

*) Da vore Læsere muligvis ikke ere ret kjendte med Fyrst Alexanders lidt indviklede Familieforhold, hidsættes her følgende: Han er født 5te April 1857 og anden Søn af Storhertugen af Hessen-Darmstadts Farbroder Prins Alexander af Hessen, der er morganatisk formælet med Julie v. Hauke.

Ogsaa med Hensyn til Bulgarerne havde man, som sagt, forregnet sig; man havde ikke troet, at Bevægelsen vilde gribe saa stærkt og saa hurtig om sig, og da Tyrkiet og Flertallet af Magterne endelig gik ind paa en militær Execution, var det for sendt, i det mindste naar man fastholdt det oprindelige Formaal, Opretholdelsen af den almindelige Fred. Efter at den bulgariske Hær var mobiliseret, vilde Tyrkernes Indmarche i Østrumelien ikke længere være en simpel Politiforanstaltning med militær Bistand, men en virkelig blodig Krig, man ikke kunde faa Bugt med i en Haandevending. Hvem kunde ogsaa sige, hvorledes den offentlige Mening i Rusland vilde stille sig til et sligt Skridt? om den ikke vilde nødsage Regeringen til at skytte Bulgarien mod en fuldstændig Tilintetgjørelse? Hvad skulde Østerrige imidlertid gjøre, og hvad Serbien og Grækenland, naar Rusland rykkede ind i Bulgarien? Det hele orientalske Spørgsmaal var da blevet opstillet med en nærliggende Udsigt til et Sammenstød mellem de tvende evropæiske Stormagter. Kejsermagterne kunne formentlig være glade over, at deres Fredsprogram blev gjennemført af andre og mod deres Vilje.

Stormagterne have selv, og det paa en meget original Maade, anerkjendt, at der forelaa en truende Fare for en Rejsning i Makedonien. Da nemlig Sendemændene nogen Tid havde plejet Raad i Konstantinopel, lode de Fyrst Alexander vide, at Rejsningen under ingen Omstændigheder turde gribe videre om sig, og at man navnlig gjorde ham

---

Fyrst Alexanders ældre Broder **Ludvig** er gift med Storhertugen af Hessens ældste Datter Victoria (Dronning Victorias Datterdatter), og hans yngre Broder **Henrik** med Dronning Victorias yngste Datter **Beatrix**. Hvad Fyrstens russiske Slægtskab angaar, var Kejser Alexander III.'s Moder hans Faster, og det var vistnok nærmest hende, som i sin Tid satte hans Valg i Bulgarien igjennem.

R. A.

ansvarlig for Opretholdelsen af Roligheden i Makedonien. Da Makedonien imidlertid, som bekjendt, er en tyrkisk Provins, hvor Fyrsten af Bulgarien slet ikke havde noget at gjøre, altsaa heller ikke at vaage over Ro og Orden, tog denne Opfordring, i det mindste formelt, sig lidt besynderlig ud. Faktisk stillede Sagen sig imidlertid saa, at Fyrsten af Bulgarien hver Dag havde det i sin Haand at løsne en Rejsning i Makedonien, han behøvede kun at tænde Tønderet; men den ophobede Utilfredshed kunde ogsaa godt bryde løs af sig selv, og at hindre dette var en vanskelig Opgave selv for Fyrsten af Bulgarien. Det var imidlertid Bulgarerne meget magtpaaligende ikke yderligere at ægge Magterne imod sig; man drøftede derfor ivrig, hvad man skulde stille op for virksomt at garantere Roligheden i paagjældende tyrkiske Provins, og sluttelig faldt man paa et kosteligt Middel. En Forstyrrelse af Roligheden kunde kun udgaa fra de talrig repræsenterede, urolige Elementer i Makedonien, der paa en vis Maade kaldsmæssig finde Behag i Krigerlivet, staa paa spændt Fod med Øvrigheden og under Opstande kaldes Hajduker, i modsat Fald hyppigst Røvere. Disse Elementer maatte man altsaa paavirke; men hvorledes? Det Forslag at rette en energisk Note til dem, hvori de formanedes til Fred og Endrægtighed, forkastedes som lidet hensigtssvarende, og man besluttede kort og godt — at hverve det hele Kompagniskab og indlemme det i den bulgariske Hær. Saaledes havde man Haand i Hanke med disse Fyre og gjorde dem uskadelige. Som sagt, saa gjort! Tvende Officerer rejste til den makedoniske Grænse, og faa Dage senere kom de triumferende trækkende med næsten 3000 makedoniske »Røvere« til liden Glæde for Grækerne i Filippopel, som allerede belavede sig paa en »planmæssig Ødelæggelse« af deres Butikker. Saaledes gik det til, at Makedonien sparedes for en Rejsning, og den bulgariske Hær paa Magternes høje Foranledning øgedes med den saakaldte Røverbrigade, som

for øvrigt ved Siden af mange betænkelige Elementer ogsaa talte Mænd, der ene og alene af nationale og patriotiske Bevæggrunde forlode deres Landskab og stillede sig til Fyrst Alexanders Raadighed. Vi skulle muligen i det følgende atter møde disse vilde Krabater.

Bulgarerne, særlig Ophavsmændene til Rejsningen, havde utvivlsomt forestillet sig Sagen lettere, end den var; navnlig havde man forregnet sig, da man tog Ruslands Hjælp som en selvfølgelig Sag, medens netop ingen anden Magt lagde deres Ønsker saa mange Vanskeligheder i Vejen som Rusland. Havde Kjærligheden til Rusland allerede tidligere været yderst kølig, slog den nu om til sin fuldstændige Modsætning, og særlig de russiske Officerers Hjemkaldelse viste, »at Rusland nok holdt af Bulgarien, men ikke af Bulgarerne«. Denne indgribende Foranstaltning havde endnu en anden Følge: Befolkningens brede Masser, som stode Politiken fjærnt, havde hidindtil troet paa Czarens omsorgsfulde Godhed og Kjærlighed som paa en Art Evangelium, medens de politiske og ledende Kredse, med ét Ord Landets Intelligens, rigtignok allerede i rum Tid havde faaet Øjnene op. Nu kom imidlertid Hjemkaldelsen, og selv de mest godtroende kunde ikke lukke Øjnene for denne, i al sin usminkede Brutalitet saa fattelige Kjendsgjerning; hvis man nogen Sinde kan tale om en »demonstratio ad oculos«, forelaa der vel her et Tilfælde; thi hver Soldat, hver Bonde saae med egne Øjne, at Bulgarien blev forladt af Rusland, og det i samme Øjeblik som det var omringet af de frygteligste Farer. Havde den simple Mand tidligere ikke haft den rette Erkjendelse af Parolen »Bulgarien for Bulgarerne«, fik alle og enhver nu Øjnene op, da man saae sig forladt og opofret af den hvide Czar. Rusland havde selv næret Ideen om en Sammenslutning; nu saae eller troede de sig forraadte, og Følgen blev — ikke at de fortvivlede, men at de vendte sig bort fra Rusland.

De Sympathier, som paa denne Vis bleve fri, søgte et nyt Kystallisationspunkt, og fandt det i Fyrst Alexander. Forladte af Rusland, fjendtlig behandlede af Alverden satte Bulgarerne kun deres Lid til sig selv og samlede sig endrægtig om deres Fyrste; det var ude med det russiske Parti, og det russiske Generalkonsulats faa Stipendiater dannede fremtidig blot en Klikke, der i rigtig Erkjendelse af sin Magtesløshed ikke mere vovede at træde frem for Offentligheden. Fyrst Alexander derimod gjorde sig gjennem rastløs og opofrende Arbejde til en Repræsentant for sit Folks Ønsker; han rejste fra den ene Ende af Østrumelien til den anden, mønstrede sine Soldater, traf Forberedelser til Kamp og opmuntrede Beboerne; — nu kom man ham i Møde med al Sympathi, og for første Gang kunde Fyrsten sige, at han i Sandhed var ét med sit Folk. I ham saae Folket sit Haab; kun han syntes at afgive en Borgen for en lykkelig Fremtid. Der gaves en Stund, da man ventede hans Afsættelse gjennem Magterne, og Fyrst Alexander var selv forberedt paa denne Mulighed og havde fattet sin Beslutning; saa fremt man som Pris for hans Afsættelse vilde anerkjende de foreliggende Kjendsgjerninger og indrømme Bulgarerne deres Sammenslutning, vilde han ikke lægge sit Folk nogen Hindringer i Vejen, men give Afkald paa Kronen og forlade Landet. Førsteministeren Karavelov udtalte sig herom til vor Hjemmelsmand, A. v. Huhn: »Fyrstens Beslutning at ofre sig for sit Land er meget ædelmodig; men vi slippe ham ikke. Naar Magterne ville have Fyrsten, maa de hente ham; godvillig udlevere vi ham ikke. Folk og Fyrste ere enige, og ligesom det forenede Bulgarien tilhører Fyrst Alexander, saaledes tilhører Fyrst Alexander det forenede Bulgarien«. Paa det Spørgsmaal, hvorledes man da vilde forholde sig, naar Fyrst Alexander trods alle Bønner vilde forlade Landet, svarede Karavelov kort og bestemt: »Da vil jeg holde ham tilbage med Magt«. »I øvrigt«, tilføjede han, »vil dette slet ikke

være nødvendigt; thi hvis Fyrsten vilde forlade os, vilde Folket spænde Hestene fra Vognen og føre ham i Triumf tilbage til hans Palads. Det vilde være lavt og æreløst, om Bulgarerne handlede anderledes.«

Fyrsten havde altsaa vundet Fodfæste i Landet, og dette skyldtes hans hele vindende Personlighed, hans faste Optræden og den Erkjendelse, at man ene havde ham at takke for Opretholdelsen af Ro og Orden. Og hertil kom endnu et nyt Moment. De Mænd, som havde skrevet »Bulgarien for Bulgarerne« paa deres Fane, kunde ikke dølge for sig selv, at Fyrstens Fald var enstydigt med Indsættelsen af et russisk Statholderskab, og at Bulgariens Selvstændighed kun havde en Garanti i hans Personlighed. Saaledes opstod et Fornuftægteskab, der aftvang en Bulgarer, som var bekjendt for sit republikanske Sindelag, følgende Ytring: »Naar Magterne afsætte Fyrsten, proklamere vi Balkanrepubliken og vælge ham til livsvarig Præsident.« Vi tillægge vel ikke denne æventyrlige Plan nogen reel Betydning, men omtale den kun som et Tegn paa den almindelige Stemning.

Blandt Bulgarerne herskede fuldstændig Enstemmighed om, at man ikke ved nogen Slags Trussel maatte lade sig skræmme til at ophæve Foreningen, selv om Landet skulde bringe de tungeste Ofre. Dette fremgik ikke blot af Ord, men ogsaa af Gjerninger, af Mandskabets glade Ilen til Fanerne, af den Villighed, hvormed man fandt sig i alle Rekvisitioner, der overalt maatte føles tungt, særlig af et saa sparsomt Bondefolk som Bulgarerne. »Man er nu engang bleven enig om, at vi ere Barbarer«, sagde en Bulgar; »følgelig behøve vi ikke at forstaa os paa diplomatiske Noter eller tage Notits af Papirs-Aktstykker. Hvis Magterne sendte 100,000 Mand for at kue os med Magt, vilde vi ganske vist ikke kunne rejse nogen Modstand; men saa længe de ikke gjøre det, opgive vi ikke Foreningen.« Og Bulgarerne vare snu nok til at vide, at Magterne aldrig

vilde kunne komme overens om en slig Troppesendelse, ja ikke engang om en Tvangsforanstaltning af praktisk Betydning. Alle og enhver, der i Oktober opholdt sig i Bulgarien og blot var nogenlunde indviet i Forholdene, maatte vide, at alle Konferencebeslutninger forud vare frugtesløse, at der intet var at opnaa ad denne Vej. Blot Stormagternes Sendemænd vilde ikke tro dette og spildte deres Tid med uigjennemførlige Forsøg paa at gjenoprette de tidligere Forhold i Østrumelien ad fredelig Vej.

Efterhaanden som Fyrst Alexanders Tanke blev mere og mere gjennemskuelig, saa vidt muligt at naa en mindelig Overenskomst med Tyrkiet, blev ogsaa Stemningen mere og mere gunstig hos Muhamedanerne, der iagttoge en velvillig Nevtralitet over for ham. Dette øvede atter en mærkelig og betydningsfuld Tilbagevirkning; Bulgarerne saae sig mishandlede af Alverden, ogsaa af dem, hvem de slet ikke havde forbrudt sig imod; men Tyrkerne, de eneste, som havde skjellig Grund til et fjendtligt Sindelag, viste sig rolige, ja velvillige i selve Landet og uden for Landet — i det tyrkiske Diplomati — overbærende og forsonlige. Bulgarerne maatte anstille Sammenligninger, og lidt efter lidt forberedtes et Omslag, der skulde blive lige saa stort, som det i og for sig syntes utroligt.

Og endnu blot et Ord om Grækerne, den tredje Nationalitet i Østrumelien, hvor de spille Handelsherrer, disponere over betydelige Midler og i enkelte Stæder bo tæt sammen. De stillede sig afgjort fjendtlig mod de tvende Bulgariers Forening. De vare i det hele meget tilfredse med de tidligere Tilstande, fordi de troede, at saaledes vilde den Frugt bedst modnes, der engang var bestemt til at falde Storhellas i Skjødet. De ønskede Tyrkernes Indmarche, sagde til enhver, som vilde høre derpaa, at den bulgariske Bevægelse maatte tage en forsmædelig Ende, udbredte de mest usande og taabeligste Rygter, lagde den yderste Forsagthed for Dagen — og foretoge intet, slet intet! Jo

senere, da den serbiske Krig brød løs, og det rumeliske Landeværn, deriblandt ogsaa Grækerne, indkaldtes, foretoge de sig dog noget; den græske Biskop gik til Præfekten i Filippopel og bad ham fritage de græske Helte for Krigstjeneste. Denne Ansøgning blev meget beredvillig indrømmet, og den bulgariske Hær synes ikke at have tabt meget derved . . . Det er alt, hvad der lader sig sige om Grækerne.

III.

Serbiens fjendtlige Holdning. — Dets forfejlede Politik. — Fyrst Alexanders Brev og dets Skæbne. — Muhamedanernes Holdning. — Fyrsten stryges af den russiske Hærs Lister. — Krigserklæringen. — Før Uvejret. — Forspillet.

Medens Bulgariens Skæbne vejedes paa Konferencens Vægt, medens Skaalen vippede op og ned, fremtraadte i Midten af Oktober en ny Faktor, som ingen, i hvert Fald ikke Bulgarien, havde regnet med: Serbien, hvis Klager over Ligevægtens Forstyrrelse paa Balkanhalvøen bidtil kun syntes at betyde en Trusel mod Tyrkiet, gjorde pludselig en brat Vending og erklærede at ville gjenoprette denne Ligevægt til Skade for Bulgarien; Serbien meddelte, at det havde bestemt sig til for egen Regning at indprente Bulgarerne Agtelse for Berlinerfreden; nogle Magter, heriblandt muligvis Tyskland, søgte at tæmme denne overdrevne Iver ved diplomatiske Forhandlinger, andre saae med Velvilje Serbien anmasse sig Rollen som evropæisk Politimagt, medens Bulgarien ikke ret vilde tro, at det virkelig var Serbiens alvorlige Mening med denne »Broderkrig«: da de serbiske Troppesamlinger langs den bulgariske Grænse sluttelig bleve vel truende, troede Bulgarerne endnu, at denne »Misforstaaelse« maatte kunne fjærnes ved Underhandlinger.

Ingen kan fortænke Serberne i, at de troede Lejligheden kommen til ogsaa at udvide deres Omraade. I Begyndelsen syntes den serbiske Regering mest tilbøjelig til at rejse Krav paa Gammelserbien, den Strækning af Makedonien, som ligger nord for Shar-Dagh og baade af historiske, ethnografiske og geografiske Hensyn retlig burde udgjøre en Del af Serbien; enhver Slaver vilde have staaet paa den serbiske Side, saafremt Kong Milan havde rejst dette Krav og var gaaet Haand i Haand med Bulgarien til et fælles Forsvar mod Tyrkiet; men her lagde den østerrigske Regering sig imellem og erklærede aldrig at kunne tilstede Serbien en slig Udvidelse, som ligger paa Operationslinjen Sarajevo-Saloniki og saaledes vilde skade de østerrigske Interesser.

I Belgrad var man forstemt over denne Østerrigs Optræden, saa meget mere som man allerede havde bragt tilstrækkelige Ofre for det østerrigske Venskabs Skyld uden at have høstet den ringeste Løn til Gjengjæld; tvært imod havde Serbien ladet sig føre længere og længere paa Glatis ved det tvetydige Løfte om en betingelsesvis Aftrædelse af Bosnien; først for sent var man naaet til den Erkjendelse, at en slig fredelig Erhvervelse var utænkelig, skjønt ogsaa Bosnien baade med ethnografisk, geografisk og historisk Ret burde udgjøre en Del af Serbien.

Den serbiske Regering lagde intet Dølgsmaal paa sin Uvilje og opkastede det Spørgsmaal, hvad Fordel Serbien vel egentlig høstede af sin austrophile, unationale Politik, naar det stadig saae sig hemmet af sin »Ven«? Som bekjendt bærer denne austrophile, unationale Politik fra den serbiske Regerings Side netop Hovedskylden for den ringe Popularitet. Kong Milan nyder hos sit Folk.

Den østerrigske Udenrigsminister Kalnoky kunde ikke nægte, at den serbiske Uvilje var vel begrundet; for ikke at gaa glip af det serbiske Venskab, kom han paa den Tanke at spille en højmodig Rolle med fremmed Eje og søgte at lede den serbiske Chauvinisme og Ministeriets

Kompensationslyster mod Bulgarien; herved slog han to Fluer med ét Smæk: for det første sikrede man sig det serbiske Venskab, og samtidig satte man Splid mellem de tvende slaviske Brødrefolk, hvis Forbund utvivlsom ikke vilde gavne de østerrigske Interesser, helt bortset fra den luftige Tanke om et Forbund af alle Balkanstater.

Serbien var saa uforsigtig at slaa til. Under hele Folkets Bifald havde man mobiliseret for at gjenvinde Gammelserbien med det historisk berømte Kosovopolje (Solsortmarken), hvis blotte Navn faar enhver Serbers Hjærte til at banke*), og nu, da Hæren stod slagfærdig og krigslysten ved Grænsen, erfarede hele den slaviske Verden med største Bestyrtelse, at alle serbiske Anstrængelser vare rettede mod Serbiens naturlige Allierede, det bulgariske Broderfolk. Denne unationale Fremfærd har rimeligvis i høj Grad demoraliseret den serbiske Hær og dæmpet dens Krigslyst; i hundredvis lode Tropperne sig senere tage til Fange, deserterede eller lemlæstede sig frivillig, og de bedste Stillinger rømmedes uden stor Modstand.

Den serbiske Regering erklærede sig altsaa bestemt mod enhver Krænkelse af Berlinerfreden og vilde kun anerkjende Østrumeliens Tilknytning til Bulgarien, saa fremt Serbien til Gjengjæld fik afstaaet de bulgariske Distrikter Trn, Bresnik og Vidin; sidstnævnte er den bekjendte Donaufæstning; de tvende andre Distrikter ligge ved Serbiens Sydgrænse, tæt vest for Bulgariens Hovedstad Sofia.

Serbien motiverede sit Krav med den, rigtignok vel

---

*) Paa Kosovopolje bukkede den serbiske Hær under for den uhyre osmanniske Overmagt, og den sidste serbiske Konge Lasar faldt med Kjærnen af sit Folk (15de Juni 1389). Tresindstyve Aar senere (19de Oktober 1448) søgte Serberne, støttede af en ungarsk Hjælpehær under Johannes Hunyades, forgjæves at gjenvinde deres Uafhængighed; Murad II. tilføjede dem sammesteds et knusende Nederlag.

R. A.

mærkelige Grund, at disse Strækninger under den sidste Krig havde været besatte af Serberne; men Spiridion Gopčević*) mener dog, at de serbiske Krav ikke vare særlig ubillige, da Beboerne vistnok nærmest ere at henregne til Serberne, tale et Landskabsmaal, som ligner det serbiske, og delvis have mest Sympathier for Serbien, hvorhos bemeldte Distrikter i sin Tid ogsaa hørte til det serbiske Kejserrige. Gopčević søgte derfor ogsaa at gjennemføre en mindelig Overenskomst, som dels skulde gaa ud paa en eventuel Afstaaelse af enkelte bulgariske Distrikter, dels paa en Alliancetraktat mellem Bulgarien og Serbien. »Skulde den politiske Situation i Evropa fremtidig gjøre en Erhvervelse af Makedonien tilraadelig, forpligte Bulgarien og Serbien sig til med samlet Magt og i Fællesskab at erobre Makedonien og at dele det indbyrdes efter de ethnografiske Grænser og paa Grundlag af et Plebiscit. — Begge Stater garantere derhos hinandens Selvstændighed og Uafhængighed,

*) Sp. Gopčević er født i Triest 1853, men hører til en anset montenegrinsk Familie og har siden 1875 spillet en vis Rolle i hele det Rænkespil og alle de Uroligheder, som have hjemsøgt Balkanhalvøen; han har deltaget i Rejsningen i Herzegovina, senere (1880) i den albanesiske Bevægelse og (1882) i Oprøret i Bosnien, men har samtidig faaet Tid til at anstille grundige sproglige, historiske, geografiske og militære Studier, til at foretage Rejser gjennem næsten alle evropæiske Lande, gjennem Marokko og Lilleasien og til at udgive Bøger og Afhandlinger af betydeligt Værd. I politisk Henseende er han Panslavist, og som Montenegriner en Fjende af den østerrigske Politik paa Balkanhalvøen og en Tilhænger af Rusland, hvorfor han ingenlunde ser med blide Øjne paa Fyrst Alexander og hans tyskvenlige, antirussiske Politik. Om A. v. Huhn fremhæver han, at han ikke forstaar et eneste slavisk Ord og derfor ganske ensidig ser gjennem Hoffets og Karavelovs Briller; „Hønen (das Huhn) var bleven Hane i Kurven“ hos Fyrst Alexander og hans Hofmarskalk Baron Riedesel, hos Ministeren Karavelov — og hos hans Frue, hvem Gopčević stadig fremstiler som den, der egentlig kommanderer sin Nathue af en Mand.

d. v. s. skulde en fremmed Stat optræde truende i denne Retning, optræde begge Stater solidarisk, Side om Side.« Efterhaanden som Faren for en Krig rykkede nærmere og nærmere, arbejdede Gopčević med større og større Iver for sin Yndlingstanke; han forestillede Karavelov og Stranski (den provisoriske Minister over Østrumelien), at Bulgarien var for svagt til at yde Serberne Modstand, selv om Tyrkiet forholdt sig neutralt under Krigen, at man følgelig for enhver Pris maatte se at komme til Enighed med Serbien; sluttelig satte han da ogsaa igjennem, at Fyrst Alexander gjorde et forsonligt Skridt over for Kong Milan og afsendte den tidligere Justitsminister Grekov med et egenhændigt Brev, hvori Bulgarien foreslog en mindelig Overenskomst. Gik Kong Milan ind herpaa, skulde Grekov forelægge Gopčević's oven for omtalte Udkast til en Alliance. Samtidig fik ogsaa Kong Milan en telegrafisk Meddelelse om Grekovs Ankomst til det serbiske Hovedkvarter ved Nish. Ad telegrafisk Vej paafulgte imidlertid snart det aldeles uventede Svar: Kong Milan afslaar endog at modtage Fyrst Alexanders Brev, et Afslag, der rimeligvis skyldtes østerrigsk Tilskyndelse. De serbiske Officerer lode sig samtidig forlyde med, at man havde nægtet at modtage Fyrstens Brev, fordi samme jo blot kunde indeholde et Forslag om en fælles Optræden mod Tyrkiet, og Kong Milan var altfor trofast i Overholdelsen af Traktater, til at han kunde indlade sig paa slige Æventyr, og i det hele taget for fornem til at kunne gaa Haand i Haand med Bulgariens revolutionære Politik. Hvis Kong Milan imidlertid ikke havde gjort sig skyldig i denne skæbnesvangre Fejl, vilde Serbien nu have haft et forøget Omraade, det var blevet sparet for en ydmygende og ødelæggende Krig og havde i Steden for Bulgariens Uvilje vundet dets Venskab og Alliance.

Det var den 20de Oktober, at Grekov kom tilbage med den afslaaede Besked; men skjønt den serbiske Hær var fuldstændig udrustet og Hæren allerede havde sat sig i

Bevægelse, fik den Kontraordre en halv Fjerdingvej fra Grænsen. Serbien erklærede at ville afvente Konferencens Resultater, og saaledes fik Bulgarien Tid til at føre sine Tropper fra den tyrkiske Grænse til den serbiske. Samtidig paakaldte den bulgariske Regering, ligeledes efter Gopčević's Raad, Tyrkiets Mellemkomst, og den 26de Oktober indløb ogsaa fra Konstantinopel den officielle Erklæring, at »Porten vilde betragte en Indmarche i Bulgarien som en Krænkelse af det tyrkiske Omraade og enventuelt handle herefter.« Baade Gopčević og den bulgariske Regering troede saaledes heldig at have afvendt den serbiske Krig, »da Kong Milan jo maatte være vanvittig, naar han nu vilde tage Kampen op baade mod Bulgarien og Tyrkiet.« Denne tyrkiske Optræden havde imidlertid yderligere Følger. Muhamedanerne i Østbulgarien, fra Landskabet omkring Sjumla og Varna, tilbøde af egen fri Vilje at ville gribe til Vaaben for Fyrsten og paa egen Bekostning at udruste et Korps paa sex Tusende frivillige mod Serbien. Denne Efterretning, denne Belønning for Fyrst Alexanders menneskevenlige og forsonlige Politik, gjorde et overordentligt Indtryk; man kunde tydelig se, hvor dybt Mindet om Krumsablens Herredømme og Respekten for den tyrkiske Krigsdygtighed var indpræget i Bulgarernes Sind; hvor værdifuld den materielle Hjælp end syntes, var det moralske Indtryk dog endnu større; en bulgarisk Soldat fandt et, i al sin Simpelhed meget betegnende Udtryk herfor: »Nu er Freden sikret; hvorledes skulde Serberne vel kunne falde paa at angribe os, naar Tyrkerne ere med os?« Den gunstige Stemning for Tyrkiet blev stadig mere og mere varm.

For at give denne Stemning et nyt Opsving udfordredes endnu en Modsætning, og den skulde Russerne levere. Den 7de November, i det Øjeblik Bulgarien saae sig ugleset af hele Evropa og sine Grænser truede i Øst, Syd og Vest, indløb fra St. Petersborg den Melding, at Czar Alexander III. ved en Hærbefaling havde strøget Fyrst Alexander af

Bulgarien, russisk General og Chef for den 13de Skyttebataillon, af den russiske Armés Lister, d. v. s. saa meget som »en infam Kassation paa Grund af simpel Forbrydelse«. Det var nærmest et Naalestik, som vel under visse Omstændigheder kan smerte mere følelig end et Kølleslag, men aldrig har den samme fysiske Virkning som det sidste, og som man derfor helst bør undgaa i Politiken. Fyrst Alexander og hans Ministre fandt det raadeligst helt at ignorere denne Kejserens Fornærmelse, man dog vistnok i St. Petersborg havde sat den største Forhaabning til; man havde troet, at den vilde øve en knusende Virkning paa Bulgarerne, men havde atter ligesom ved Officersspørgsmaalet forregnet sig grundig; thi det var ikke Frygt og Bestyrtelse, men en almindelig Harme, som fulgte paa dette Udbrud af kejserlig Uvilje; enhver Bulgar følte sig truffen og fornærmet i sin Fyrstes Person, og for første Gang kunde man af en Bulgarers Mund høre: »Hellere tyrkisk end russisk!«

Serbien optog muligvis det russiske Skridt som en Opmuntring til sine fjendtlige Hensigter; i hvert Fald begyndte fra den 10de Novb. en Række Grænsekrænkelser, som aabenbart tilsigtede at udæske Bulgarerne og saaledes at hidføre et Sammenstød, en »casus belli«. Fra Trn, Køstendil, Zaribrod indløb Slag i Slag Meldinger, at serbiske Troppedelinger snart hist, snart her havde overskredet Grænsen og fyret paa Bulgarerne. Fyrst Alexander, som opholdt sig i Filippopel, afsendte strax de strængeste Befalinger til under ingen Omstændigheder at besvare de serbiske Udæskninger og kun at afværge ligefremme Angreb. Fyrsten, hans Officerer og Ministre maatte sige sig selv og sagde vel ogsaa, at Serbien af al Magt søgte et Paaskud til Krig; men, hvor løjerlig det end lyder, lige til det sidste Øjeblik troede man ikke paa Krig. Endnu den 13de November gjorde Ministerraadet sig lystig over Sendemændenes latterlige Konference i Konstantinopel; man haanede dens

Ubehjælpsomhed, Kejtethed og Tunghed, og man haabede, at disse Egenskaber netop vilde tjene Freden; Serbien havde lovet at oppebie Konferencens Bestemmelser, Sne, Is og Kulde vilde snart gjøre enhver Krig umulig, under Vintermaanederne vilde man vinde Tid og kunde muligvis finde en modus vivendi med Serbien. Dog i ellevte Time besluttede Kong Milan at gjøre en Ende paa Sagen; samme Dag lod han den serbiske Krigserklæring, der er dateret den 14de Novbr., overlevere i Sofia.

Karavelov modtog Efterretningen Kl. to om Morgenen og sendte strax Bud efter Huhn og Gopčević. Sidstnævnte fandt Førsteministeren ligbleg og i nervøs Spænding gaaende op og ned ad Gulvet; han var næppe i Stand til at fatte en klar Tanke, og de eneste Ord, vor Hjemmelsmand kunde presse ud af ham, vare: »Blot nu Katharina var her«; han vidste ikke, hvad han skulde stille op, da hans Hustru, hans Orakel, var bort. Ogsaa Fyrst Alexander var bleg og synlig nedslaaet, og den eneste, der havde bevaret sin Koldblodighed og et Gnist af Haab, var Stranski, som ogsaa hurtig udarbejdede Fyrstens Krigsproklamation. Kl. 1 samme Dags Eftermiddag var Alexander paa Vejen til Sofia, hvor han indtraf den næste Dags Formiddag. Før sin Afrejse havde han tilstillet Sultanen et Telegram af følgende Indhold: Serbien havde rettet et krigersk Angreb paa »et tyrkisk Vasalomraade«, og han udbad sig en Meddelelse fra Storherren om, hvad denne nu agtede at foretage i denne Anledning. Een Ting er imidlertid at love, en anden at holde sit Løfte, og da den høje Port samtidig ogsaa modtog et nyt Telegram, hvori den serbiske Regering benægtede enhver Tanke om at ville krænke tyrkiske Rettigheder, svarede Storvesiren Fyrst Alexander, at Tyrkiet, før det ydede sin Hjælp, først maatte undersøge, hvilken af de tvende Parter egentlig havde begyndt Krigen. Serbien fik til Svar, at den høje Port med Tilfredshed havde modtaget dets

Erklæring om ikke at krænke de tyrkiske Rettigheder. Med andre Ord: Tyrkiat besluttede ikke at gjøre noget.

Troppernes Holdning stod i Modsætning til den bulgariske Regerings forsagte Adfærd. De bortdragende Batailloner sang allehaande lystige Viser med Omkvædet: »Vi drage til Belgrad«; smykkede med Blomster og med klingende Spil marcherede de i Marken; ét kunde man være forvisset om: dette Mandskab vilde slaas saa fortrinlig, som sjælden nogen Troppestyrke.

Det lyder saa simpelt, naar man siger: »Fyrst Alexander udstedte den Befaling, at alle Tropper skulde kastes mod den serbiske Grænse«; men paa selve Stedet rejste sig et Bjærg af Vanskeligheder mod Gjennemførelsen af denne Ordre. Vilde den uprøvede bulgariske Generalstab magte at gjennemføre en saa uhyre Frontforandring uden at fremkalde den værste Uorden? Den bulgariske Hær maatte derhos marchere ad en eneste Vej, og havde man nu nogen Sikkerhed for, at den ogsaa vilde finde Proviant overalt paa sin Vej? Massevis var den nødvendige Ammunition opdynget langs den tyrkiske Grænse, og vilde man nu i rette Tid kunne faa den transporteret hid? Vilde de faa Batailloner, som stode opstillede vest for Sofia, være i Stand til opholde Fjenden saa længe, til Hovedhæren kunde indtræffe fra Østrumelien? Alle disse Spørgsmaal opkastede man med en vis Ængstelighed, og Svaret lød ikke meget opmuntrende. Først og fremmest havde Bulgarerne kun en eneste Banelinje til deres Raadighed, og i hvilken ynkelig Stand var ikke det Befordringsmateriel, man havde til sin Raadighed? Efter Rejsningen i Filippopel havde man højst unødvendig afbrudt Forbindelsen med Tyrkiet og sprængt Broen ved Mustafa-Pasja, og saaledes havde man kun beholdt fem Lokomotiver og et tilsvarende Antal Vogne tilbage i Østrumelien. Ugevis havde disse fem Maskiner haft Dampen oppe og lidt stærk; men en grundig Udbedring havde man ikke kunnet tænke paa, da Værkstederne vare i

Adrianopel, og nu skulde disse ulykkelige Invalider paa ny udføre et kolossalt Arbejde; et eneste Ulykkestilfælde med en af disse livsfarlige Maskiner havde kunnet forsinke hele Troppeforflytningen paa ubestemmelig Tid.

Dog først ved Sarambey begyndte den egentlige Vanskelighed; thi her hørte Jærnbanen op, og Tropperne skulde nu tilbagelægge Resten af Vejen til Slivnitza (16 danske Mil) til Fods og derhos endda passere Balkan, medens Serberne fra Grænsen til samme By kun havde at tilbagelægge godt 5 Mil, en Fordel, der ikke synderlig opvejedes ved den lidet talrige fjendtlige Styrke mellem Slivnitza og Grænsen. Hertil kom endnu, at de bulgariske Tropper formedelst manglende Banemateriel kun lidt efter lidt kunde indtræffe paa Krigsskuepladsen, og tillige faldt det ind med slet Vejrligt, som yderligere besværede Forsvaret. Rimeligvis var der for Vejen mellem Sarambey til Slivnitza ikke tænkt paa slige Smaating som Marcheretning og Forplejning; saa snart Tropperne indtraf i Sarambey, forefandt de kun Befaling til at naa Krigsskuepladsen med størst mulige Hast, og det blev overladt Regiments- og Bataillonsførerne at efterkomme denne Befaling og at sørge for Troppernes Forplejning med største Flid og efter bedste Evne.

Sæt ogsaa, at det lykkedes Hæren at iværksætte sin Koncentration ved Slivnitza, maatte man ogsaa drage Omsorg for dens Proviantering, og i dette Øjemed fulgte man et tilsvarende System: man rekvirerede Vogne fra hele Landet, belæssede dem og sagde til Kuskene: »Gaa til Hæren«. Og fra alle Landets Egne kom Oxevognene jollende, i Reglen uden militær Besætning eller Kommando; men de kom og endda i forbavsende kort Tid. Det forstaar sig, at et sligt System vilde være uigjennemførligt i en stor Krig, der sætter mægtige Hærmasser i Bevægelse over et stort Omraade; ogsaa i den bulgariske Krig havde Systemet sine Misligheder, og naar disse bleve mindre følelige, maatte dette tilskrives den opofrende Iver hos Bønderne, der ikke

skyede nogen Anstrængelse eller noget Savn for at udføre de givne Anvisninger. Man har ikke undladt at gjøre Bulgarerne Bebrejdelser i Anledning af denne ureglementerede Transporttjeneste, man har beklaget Savnet af et ordnet Train, og visselig med rette; men Bulgarerne havde en god Undskyldning i Baghaanden: hvor intet er, har selv Kejseren mistet sin Ret.

Med ét Ord: Situationen saae yderst slet ud for Bulgarien; thi uden at løsne et Skud havde Serberne allerede vundet en uhyre Fordel ved den Omstændighed, at deres strategiske Opmarche langs Grænsen allerede var færdig, medens den bulgariske først skulde tage sin Begyndelse, tilmed under vanskelige Forhold. Serberne kunde følgelig lægge deres Felttogsplan uden Frygt for fjendtlige Offensivstød, enhver Overraskelse var udelukket, og i Krigens Begyndelse maatte de med uundgaaelig Nødvendighed blive Sejrherrer. Af Hærens Opstilling kunde man med stor Sikkerhed slutte sig til Serbiens Angrebsplan. Timokdivisionen under General Leschjanin stod paa yderste venstre Fløj og truede Vidin, medens de fire andre Divisioner under Kong Milans personlige Overbefaling toge Stilling paa Linjen Pirot-Vlassina. Af denne Fordeling fulgte utvivlsomt, at Sofia var Angrebets egentlige Maal, og at Leschjanins Marche mod Vidin snarere havde politisk end militær Betydning; Serbien havde længe været begjærlig efter Besiddelsen af denne Stad, og havde Leschjanin kunnet tage den, vilde Serberne under de følgende Fredsunderhandlinger kunne optræde som beati possidentes. Fra bulgarisk Side var man fuldstændig paa det rene med Hensyn til Sagernes Stilling, og fast overtydet om, at den egentlige Afgjørelse vilde falde uden for Sofia, samlede man Hovedstyrken her og nøjedes med at sende en eneste Linjebataillon til Vidin, hvortil senere stødte Landeværnsbatailloner og de muhamedanske frivillige, hvis Tjeneste Fyrsten havde modtaget.

Foruden disse strategiske havde den serbiske Hær ogsaa andre Fordele forud for den bulgariske. Medens sidstnævnte kun havde existeret nogle faa Aar og derhos ved Mobiliseringens Begyndelse var bleven berøvet samtlige højere Officerer, havde den serbiske Hær allerede i mange Aar udgjort en vel uddannet Organisme og ejede Officerer, som havde gjort videnskabelige, moderne Studier og indsamlet Erfaringer paa Valpladsene. Man talte i Evropa med Agtelse om den serbiske Hær og dens Officerskorps; alle Beretninger, der indløb fra Belgrad, lød gunstige, og det var en Kjendsgjerning, at den serbiske Mobilisering var foregaaet med stor Orden og Regelmæssighed. Mandskabt var godt klædt og forsynet med de fortrinlige Koka-Mauser-Geværer, et Vaaben af uovertræffelig Skudvidde (over 9000 d. Fod), som den bulgariske Linjehærs Berdan-Geværer aldeles ikke kunde maale sig med. Derimod bestod Serbernes Artilleri for største Delen af gamle Forladere, en Mislighed, der dog til Dels udjævnedes derved, at de raadede over fire Gange saa mange Kanoner som Bulgarerne. Hvad angaar Styrken af de fem serbiske Feltdivisioner, kan man anslaa enhver til 12,000 Mand, altsaa vilde hele Hæren udgjøre 60,000 Mand, Reservetropperne ikke medregnede. I Krigens første Dage raadede Serberne altsaa over en meget overlegen Styrke, der stod slagfærdig ved Grænsen, og mod hvilken Bulgarerne kun kunde stille højst 15—16,000 Mand, spredte over en Strækning af en Snes Mil. Dog allerede fra første Færd dyngede Serbien Fejl paa Fejl; man standsede (den 19de Oktober) den paabegyndte Fremrykning for over tre Uger; af personlige Grunde vilde Kong Milan ikke betro Overkommandoen til Soldaternes og Folkets Afgud, den fra sidste Krig berømte General Horvatović, men foretrak sin uduelige Yndling, Milutin Jovanović, der havde indlagt sig et sørgeligt Navn ved den sidste Rejsnings grusomme Underkuelse, og hvem man nu vilde hjælpe til billige Lavrbær; man undervurderede sin

Fjende og svækkede den alt forud ikke stærke Angrebshær ved at detachere en hel Division langt bort fra Krigens Hovedskueplads; endelig havde Kong Milan alt længe gjort sig skyldig i den Fejl at besætte betydelige og ansvarsfulde Poster, som krævede Mænd af høj Dygtighed, med sine personlige Yndlinge, Folk, hvis hele Fortjeneste bestod i deres Hengivenhed for hans Dynasti; Nepotisme, Protektions- og Yndlingeregimente have bragt større Riger end det lille Serbien til Undergangens Rand. Denne Kongens ulykkelige Svaghed medførte, at Hærens Bestyrelse og Forplejning fremviste store Udvæxter, at den drog ufuldtallig og meget mangelfuld udrustet i Marken. Serbiske Fanger paastode senere, at de havde maattet sulte flere Dage i Træk, at der ikke var sørget for noget som helst, og at der bestandig indtraadte Mangel paa Ammunition; det sidste Punkt finder for øvrigt sin delvise Forklaring i Serbernes utrolige Ødselhed med Ammunition. Alle disse Fejl vare altsaa allerede begaaede før Krigens Udbrud; under samme kom nye til, og saaledes tog Sagen snart en Vending, der kom alle, ikke mindst Bulgarerne, helt uventet.

»De kongelige Tropper have overskredet de bulgariske Grænser og kastet de bulgariske Forposter paa alle Punkter. Kl. 5 blev Zaribrod besat . . . Hovedkvarteret er i Zaribrod. Stillingerne ved Dragoman angrebes af vore Tropper og rømmedes af Bulgarerne . . . Forskansningerne ved Trn ere tagne med Storm, Fjenden fuldstændig slaaet og Trn besat. Vi have gjort mange Fanger. En bulgarisk Bataillon har overgivet sig . . . General Leschjanin har leveret et Slag mellem Kula og Vidin; de slagne og sprængte Bulgarer lode deres døde og saarede tilbage paa Valpladsen. Vi gjorde 1000 Fanger. En Bataillon bulgariske frivillige har overgivet sig. . . . De bulgariske Tropper ved Vidin kunne betragtes som fuldstændig opløste, sprængte og tilintetgjorte . . . De kongelige Tropper fortsætte deres Fremmarche paa hele Linjen.«

Disse Sejrsdepecher udslyngede Serbien, medens Fyrst Alexander endnu opholdt sig i Sofia og største Parten af hans Tropper endnu stode i Østrumelien. Og der paafulgte andre Depecher, som vidnede om en lige saa stor Tillidsfuldhed: Vidins Fald er kun et Spørgsmaal om nogle Timer, ja Fæstningen er rimeligvis allerede i Serbernes Hænder; den 19de November vil Kong Milan kunne rykke ind i Sofia og diktere Freden dér. Forfremmelser og Ordenstegn regnede ned over Sejrherrerne i disse første Kampe.

Lad os nu engang undersøge, hvorledes den rette Sammenhæng var med disse morderiske Slag, først og fremmest Fægtningerne ved Trn-Vrapza-Bresnik, som vare de mest alvorlige af bemeldte Kampe. Paa bulgarisk Side stode her tvende Linjebatailloner, som vare forstærkede med Landeværn og frivillige Delinger, saa at man vel kan sætte den samlede Styrke til 4—5000 Mand; derhos disponerede man over et kruppsk Batteri paa otte Stykker. Mod denne ringe og derhos spredte Styrke traadte hele Morava- og Drinadivisionen i Virksomhed, understøttede af et talrigt Artilleri. Desuagtet holdt Bulgarerne Stand, tvang Serberne iil at udfolde deres hele Styrke, droge sig derpaa langsomt tilbage og opholdt Fjenden saa længe, at han først den 18de November kunde indtræffe i Bresnik. Bulgarernes samlede Tab i alle disse Træfninger kan vel have beløbet sig til 3—400 døde og saarede og omtrent 400 Fanger. Værre var det, at det kruppske Batteri havde forvildet sig ind i Bjærgene, at man maatte gjøre Kanonerne ubrugelige og lade dem i Stikken, et slemt Tab for den bulgariske Hær, der raadede over saa faa Stykker.

Paa den anden Marchelinje — Vejen Zaribrod-Sofia — fandt Serberne endnu ringere Modstand, da der i Zaribrod kun stod en Bataillon frivillige og en halv Eskadron under Befaling af Løjtenant Slaveikov; men det var saa langt fra, at denne Haandfuld Folk tog Flugten for de tvende fremrykkende Devisioner — Schumadja- og Donaudivisionen —

at den tværtimod holdt saa haardnakket Stand, at Serberne først Kl. 5 om Eftermiddagen rykkede ind i Zaribrod efter at have bortskudt omtrent en Granat for hver Fjende. Paa denne Maade kunde Serberne først den 15de November angribe Dragomaupasset; hvor Forsvaret ligeledes blot blev ført for at opholde Fjenden, da de fra Zaribrod kastede Bulgarere kun vare blevne forstærkede med tvende Batailloner og to Batterier. Der paafulgte nu en stærk Kanonade, forenet med en stærk Bortødslen af Ammunition, særlig fra serbisk Side, uden at det dog lykkedes at fordrive Bulgarerne fra deres Stillinger, og først da Kommandanten over Dragomanpasset henimod Aftenen modtog den Efterning, at den tifold stærkere Fjende forberedte en omgaaende Bevægelse, opgav han i Nattens Løb Passet og gik tilbage til Slivnitza, saa at Serberne først den 16de om Morgenen kunde rykke frem over Dragoman og ned paa Sletten ved Slivnitza.

Paa lignende Vis stillede Sagen sig ved Timokdivisionen under Leschjanin; det store, mellem Kula og Vidin leverede »Slag« indskrænkede sig til, at Generalen havde kastet et Par Landeværnsbatailloner og nogle Delinger frivillige; hverken de 1500 Mand Linjetropper eller de tyrkiske frivillige vare endnu indtrufne, og Vidins Kommandant, Kaptejn Usunov, maatte være glad over, at disse sammenskrabede Tropper opholdt Leshjanin saa længe, at da han endelig indtraf for Vidin, stode Linjen og Tyrkerne parate til Fæstningens Forsvar.

Nøjere besete indskrænkede de store serbiske Sejre sig altsaa til, at samtlige fremrykkende Kolonner vel havde bemægtiget sig et ikke ubetydeligt Omraade, hvad der naturligvis maatte øve en fordelagtig moralsk Indflydelse paa den serbiske Hær, men egentlig talt stillede Sagen sig blot saaledes, at Serberne først nu vare naaede til de Punkter, hvor Bulgarerne paatænkte at rejse en alvorlig Modstand. Vidin, Bresnik, frem for alt Slivnitza vare de

Steder, hvor de orientalske Piemontesere skulde godtgjøre deres Ret til den ledende Rolle paa Balkanhalvøen.

Den serbiske Krigserklæring og den heldige Begyndelse af det offensive Stød frnmkaldte et næsten rørende Udbrud af Endrægtighed over hele Evropa: Alverden var overtydet om, at Bulgarien og Fyrst Alexander var fortabt, og det lader sig jo heller ikke nægte, at Sagerne stode slet nok. Fyrstens Fjender triumferede og talte med Salvelse om den ophøjede Retfærdighed og vise Raaden i Verdenshistorien, der ikke kunde tilstede, at en saa forbrydersk Daad som Krænkelsen af Berlinerfreden skulde forblive ustraffet; snart vilde Fyrst Alexander, langt bort fra Sofia, faa Ro til at betænke, hvor formasteligt det er at anstifte Revolutioner, tilmed uden Czarens Tilladelse. Ja, hver Brøde hævner sig her paa Jorden! At Fyrsten ikke havde nogen særlig Skyld i Revolutionen, ændrede naturligvis slet intet i Sagernes Stilling, og det russiske Parti, der hidindtil havde forholdt sig ganske stumt, løftede nu sin Stemme: »Her kunne I se, hvor vidt denne Ulykkesfugl har bragt eder; her kunne I se, hvorledes det gaar, naar man vender sig bort fra Rusland.« Andre havde dog oprigtig Medlidenhed med den elskværdige Fyrste, som nu skulde styrtes fra Tronen ved et ulyksaligt Samstød af Omstændighederne, ganske vist ikke uden Sang og Klang, men sandsynligvis dog uden Hæder og Glans.

Fyrst Alexander, den Personlighed, der var mest interesseret i de forestaaende Begivenheder, forholdt sig kold og rolig. Under Befolkningens jublende Demonstrationer havde han forladt Filippopel, hans Rejse til Sofia havde været et Triumftog, ogsaa i sin Hovedstad havde han faaet en begejstret Modtagelse, og her — arbejdede han. Det gjaldt om at organisere Landets Forsvar, at skaffe Enhed i de militære Operationer, at indgyde Landet Tillid. Ikke Ord, men Daad maatte nu godtgjøre, at Bulgariens Skæbne var

betroet en fast, sikker Haand. I følgende korte Ord havde Fyrsten udstedt Opraabet til sine Tropper:

»Vore serbiske Brødre erklære os Krig! I Steden for at hjælpe os ville de stede vort Fædreland til Grunde. Soldater! vis nu, at I have Mod, forsvar eders Hustruer og Arne og forfølg Fjenden, som fejgt og forrædersk angriber os, til den fuldstændigste Tilintetgjørelse. Gud forunde os Sejren!«

Et Par fortrolige Ord, som den sextende November undslap Fyrst Alexander over for en af hans nærmeste Venner, vise, hvor uhildet hans Opfattelse var: »Jeg bedømmer Situationen meget kold og rolig. Begge Lande, Bulgarien og Serbien, ere omtrent lige store og kunne omtrent præstere den samme Kraftanstrængelse; men jeg kjender den serbiske og den bulgariske Hær, og jeg véd, at min er den bedste. Give Serberne mig Tid og lykkes det mig i betimelig Tid at samle min hele Hær eller dog den største Part, vil jeg slaa Serberne. I modsat Fal — er alt tabt.«

Mod sin oprindelige Bestemmelse var Fyrsten forbleven i Sofia den 15de og hele Formiddagen den 16de, da det endnu ikke lod sig afgjøre, paa hvilket Punkt hans Nærværelse var mest nødvendig; tilmed var det jo ogsaa muligt at naa Valpladsen i Løbet af nogle Timer, hvad enten Hovedangrebet nu udviklede sig paa Vejen Bresnik-Sofia eller Dragoman-Sofia. Først ved Middagstider den 16de kunde man af de indløbende Efterretninger med Sikkerhed skjønne, at Serbernes Hovedstyrke stod foran Slivnitza, at Afgjørelsen altsaa maatte falde her. Ved deres ubehændige Manøvrer havde Serberne allerede spildt én Dag, og dog stod det endnu i deres Magt at naa Sofia den 17de November, hvis de nu vilde angribe Slivnitza med Energi. I det bulgariske Hovedkvarter var man aldeles overtydet om, at Hovedstaden var fortabt, naar Slivnitza blev angrebet den 16de; man kunde ikke holde Stillingen mod en saa

decideret Overmagt, men nu indtraadte det uventede, at Serberne, som havde marcheret hele 3½ Mil i de to sidste Dage, følte en ufattelig Trang til en Rastdag, samtidig med at de bulgariske Regimenter rykkede frem i Ilmarcher paa 8—9 danske Mil om Dagen(!). Denne Rastdag den 16de November blev Serbernes Fordærv.*) Samme Dags Eftermiddag indtraf Fyrst Alexander i Stillingen ved Slivnitza, hvor hans Nærværelse hævede Troppernes Mod, og modtog Rapporten fra sin Overstkommanderende, Major Gutschev. Han ytrede sin Tilfredshed med alle de trufne Foranstaltninger; men nu kom det betydningsfulde Spørgsmaal: »Hvor mange Tropper har De vel egentlig?« — »Ni Batailloner, 32 Kanoner og omtrent 2000 frivillige og Landeværn.« — »Og hist ovre?« — »Jeg tænker, at Serberne maa være 24—30,000 Mand stærk.« Dette Svar lød lidet trøsterigt, naar man tog Længden af den bulgariske Forsvarslinje i Betragtning. I gunstigste Tilfælde vare Serberne altsaa dobbelt saa stærke, yderligere Forstærkning kunde ikke ventes før næste Dags Aften, og et alvorligt Angreb maatte sikkert forestaa tidlig den næste Morgen, da Serberne vel umulig kunde pleje deres Magelighed længere.

IV.

Slivnitza. — Den første Dag.

Den Stilling, den bulgariske Hær indtog den 17de November, var forud bleven udsøgt af Fyrst Alexander selv og derpaa befæstet af bulgariske Ingeniører. Den strakte

---

*) En Hærs normale Dagsmarche er omtr. 3½ Mil, en Ilmarche 4½ Mil, men Gopčević hævder med Bestemthed, at de bulgariske Tropper tre Dage i Rad marcherede 8—9 danske Mil, og erklærer, at selv den hurtigste Marche hos Montenegrinerne ikke var større 7½ Mil.

sig i en halv Mils Længde fra Nord til Syd og krydsedes af Vejen fra Dragoman, saaledes at den ene Fjerdedel laa til højre, Resten paa venstre Side. Foran Stillingen laa en bred og jævn Sænkning, medens Bjærgene mod Syd kom Stillingen meget nær. Den bulgariske Front var sikret ved Skyttegrave, som hævede sig i flere Etager over hverandre; der var tillige anbragt tre Batterier bag faste Skanser, og bag dem hævede sig atter en mægtig Redoute, som beherskede de forreste Batterier og Skyttegravene. Med tilstrækkelig Troppestyrke maatte Centrum anses for næsten uindtageligt, og ligeledes var den bulgariske højre Fløj, hvor Tropperne stod paa selve Bjærgene, ret godt skyttet; kun kunde Stillingen blive betænkelig, hvis Serberne trængte Bulgarerne tilbage og bemægtigede sig de Højder, som nord for Landevejen beherskede Stillingen. Man maatte derfor se ikke blot at holde den højre Fløj, men ogsaa at vinde Terrain fremad; thi herved naaedes et dobbelt Maal: dels forøgedes Sikkerheden for denne Fløj, dels kunde man haabe — og det var Hovedsagen — herved at bortvende Fjendens Opmærksomhed fra den venstre Flanke, som var den bulgariske Stillings svage Side, hvor man oven i Kjøbet endnu kun havde noget Landeværn og nogle frivillige Tropper at stille mod ham. Det gjaldt altsaa om, at bortvende Serbernes Opmærksomhed fra dette Punkt. Bulgarernes Overanfører paa den første Kampdag var Major Gutschev, en højvoxen, statelig Herre mellem 32—34 Aar, med stort Skjæg og behagelige Ansigtstræk. Han var en indfødt Bulgarer, var indtraadt i den russiske Hær og avanceret som Løjtenant, havde senere gjort den russisk-tyrkiske Krig med og var derpaa gaaet over i den østrumeliske Milits, som han dog snart ombyttede med den bulgariske Hær. Da de russiske Officerer forlode Hæren, forfremmedes han til Major, og Fyrst Alexander betroede ham Overbefalingen over de Tropper, som skulde skytte Sofia.

Skjønt de tvende Hære stode tæt ind paa Livet af

hinanden, havde den serbiske Overgeneral Jovanović dog forsømt de simpleste Forsigtighedsregler og syntes at tro, at Fjenden var aldeles uberettiget til at forurolige ham nogensteds. En slig Letsindighed var saa meget mere uforsvarlig, som Morgenen brød frem med taaget, regnfuldt Vejr, der netop begunstigede en Overrumpling.

Fyrst Alexander ønskede heller ikke noget Slag for denne Dag, men, som antydet, vilde det være heldigt, om man kunde henlede Fjendens Opmærsomhed paa højre Fløj. Her kommanderede Ritmester Benderev, og da denne meldte, at Serberne forberedte en omgaaende Bevægelse, fik han Kl. 10 den Befaling at gaa frem angrebsvis; tvende Batailloner rykkede ogsaa rask frem, overraskede fuldstændig Serberne og kastede dem tilbage; men det lykkedes nu Serberne, efter at have modtaget Forstærkninger, at standse de bulgariske Batailloners Fremmarche, ja henimod Middagstid trængte de selv frem paa saa foruroligende Vis, at Fyrsten maatte befale sin Generalreserve — hele tvende Batailloner af Donauregimentet — at rykke frem til Undsætning, og saa snart de naaede frem, gav Benderev Befaling til at tage de rømmede Stillinger med Storm. Det vil stedse blive et, i den bulgariske Historie mindeværdigt Øjeblik, da Donauregimentet paabegyndte dette Stormløb mod de af Serberne besatte Højder; thi hermed begyndte hine vilde, hensynsløse, offensive Stød, som sluttelig skulde oprive den serbiske Hær. Bulgarerne mindedes de Læresætninger, som idelig vare blevne dem indprentede af deres russiske Læremestre; uden at løsne et Skud, med flyvende Faner og til Trommernes Lyd gik det opad Bjærget, et Bjærg, det vilde have voldt Vanskeligheder at bestige i fredelige Tider. For første Gang hørte Serberne den bulgariske Nationalsang »Dschumi Maritza«, hvis Toner senere ganske alene skulde være tilstrækkelige til at kaste dem paa Flugten. Under den heftigste serbiske Ild blev Bjærget besteget, en Fremstormen, og Serberne vare med Bajonetten

kastede ud af deres Stillinger og nedad Bjærget; men lige saa rask de bulgariske Batailloner havde stormet Bjærget, lige saa rask vare de igjen forsvundne bag samme. En lang Pavse, derpaa lød igjen fra det fjærne »Dschumi Maritza«, en fortvivlet Geværild, de stormende Bulgarers høje Hurraraab — og den anden Stilling var tagen. Der var ingen Tvivl om, at de tvende Batailloner vare i Færd med at løbe bort — men fremad! Endnu en tredje Højde blev tagen paa samme Vis, inden det lykkedes Benderev igjen at indfange sin Stormkolonne og faa den til at gjøre Holdt. Og det var lige paa rette Tid; thi en længere Fremstormen vilde have forlænget den højre bulgariske Fløj saa stærkt, at de svage Kræfter ikke havde strakt til at holde den besat. Den strategiske Stilling var bleven styrket ved disse Kampe, men endnu vigtigere var det opnaaede moralske Indtryk: for første Gang havde Bulgarerne set Serbernes Rygge og grundig bearbejdet dem med Bajonetterne og Kolberne. Resten af Dagen anvendte Benderev til yderligere at befæste den indvundne Stilling.

Medens alt dette stod paa, var ogsaa det serbiske Centrum gaaet frem mod de bulgariske Centralskanser, havde naaet Foden af Bakkeskraaningerne og befandt sig nu i den døde Vinkel; men i Steden for at drage Nytte af denne Fordel og storme Højderne, trak Serberne sig langs med sammes Fod. Hvis de her havde angrebet Bulgarerne med samme Fyrighed som det bulgariske Halvregiment udfoldede paa højre Flanke, vilde de rimeligvis have gjennembrudt den bulgariske Slaglinje, havde dernæst uden stort Tab kunnet storme Centralstillingen og taget Hovedredouten bagfra, og hermed havde Slaget været endt og Sofias Skæbne afgjort.

Nu maatte Serberne imidlertid bøde for deres slette Indøvelse. De russiske Læremestre havde indpodet den bulgariske Hær et aggressivt Træk; Bajonetten, der vurderes saa højt i den russiske Hær, indtager ogsaa en høj Æres-

plads i den bulgariske. De russiske Officerer bleve ikke trætte af at gjentage for Bulgarerne Suvorovs Ord: »Kuglen er en Tosse, Bajonetten en brav Fyr!« Sluttelig maatte Bulgarerne blindt hen tro paa Bajonettens Værd, og den, som gjør dette, maa fra første Færd være stemt Offensiven. Det lader sig jo heller ikke nægte, at det gjør et dybt moralsk Indtryk, naar man pludselig ser en lang Linje Soldater springe op under bedøvende Hurraraab og styrte kjækt og dristig frem med fældede Bajonetter. Uvilkaarlig gribes den angrebne Part af en Ængstelse, om det ogsaa vil lykkes ham at stoppe den stormende Skare med sin Ild, og hændes det nu, at Ilden kun tilføjer Angriberen ringe Tab, eller lader han sig ikke standse selv ved et stort Tab, vil den angrebne Part i de fleste Tilfælde tabe Tilliden til sig selv, en lille Anledning behøver nu blot at komme til, den fejge vender Ryggen, Exemplet smitter, og Flugten bliver almindelig.

Lad os nu efter denne Excurs vende tilbage til Slaget d. 17 Novbr. Vi slap Serberne, da de naaede frem til Bakkeskrænten, og det stod i deres Magt at afgjøre Slaget; men Serberne vare aldeles uvante med et energisk Angreb, de vare alt for stærkt oplærte til Defensiven og følgelig offensivsky. I Steden for at storme begyndte de at skyde, og da de dernæst bleve va'r, hvorledes Bulgarerne angrebe deres venstre Flanke, tabte de fuldstændig Modet, forfærdedes over, at de selv havde vovet sig for langt frem, frygtede for, at de ikke mere kunde gaa tilbage i rette Tid (ret som om sligt overhovedet var nødvendigt!) og vege tilbage til deres oprindelige Stilling.

Resten af Dagen gik hen med en heftig Kanonade, som godtgjorde de kruppske Kanoners Overvægt og Artilleristernes Udueligbed paa begge Sider. Det bulgariske Batteri Ivanov maatte t. Ex. i hele fem Tider udholde Ilden fra flere serbiske Batterier uden at tabe mere end to

døde og fem saarede, skjønt der var slaaet ikke mindre end 400 Granater ned i Batteriets Omgivelser. Karakteristisk er det, at under Krigens sex første Dage, havde Bulgarerne ved Serbernes Artilleri i det hele lidt et Tab af 39 Mand! Den sikreste Plads paa Valpladsen var et Batteri, som blev beskudt af Serberne.

Henimod Kl. 5 vare Serberne i Tilbagegang over hele Linjen; men først Kl. 7 døde Ilden fuldstændig hen. Det materielle Resultat var, at Bulgarerne havde hævdet, ja delvis bedret deres Stillinger; men endnu vigtigere var dog det moralske Indtryk: Baade Officerer og Soldater havde víst, at de kunde sejre.

(Forts.)

Werner Abrahamson.

1.

Det er ikke, hvad man plejer at kalde en »stor Mand«, hvis Liv her kortelig skal skildres, men det er en »Hædersmand« i Ordets fulde Betydning, en Mand af den Slags, der er en Nations sandeste Støtter, fordi de gaa i Spidsen for alt, hvad der er godt og priseligt. I den sidste Menneskealder af forrige Aarhundrede og et lille Stykke ind i det nuværende var Abrahamsons Navn et af de bedst kjendte her i Danmark; man traf idelig paa det i Litteraturen, i Dagbladene, hver Gang en eller anden større Sag skulde frem, og man havde den trygge Følelse ved dette Navn, som en grundmuret Retskaffenhed alene giver. Kunde man end ikke altid samstemme med ham, fandt man efter den bløde, danske Folkekarakter, at han stundum gik alt for dristig og hensynsløst mod sit Maal, saa bevarede man dog stedse en stor Agtelse for ham og vidste, at det udsprang af et ærligt og uegennyttigt Hjærte. Saadanne Mænd fortjene, at deres Minde ikke skal blive alt for overgroet af Glemselens Mos, saa at en yngre Slægt kan have et godt og lysende Exempel at efterfølge.

I.

Werner Hans Frederik Abrahamson er baade paa fædrene og mødrene Side udsprungen af Adel. Hans

Fader nedstammede fra Polen, hans Moder, Louise Juliane Rhewaldt, fra Pommern. Faderen var Kaptejn ved det slesvig-holstenske Regiment Landfolk og havde Garnison i Byen Slesvig, og her blev Sønnen Werner født den 10de April 1744. I Hjemmet gik det stille til; der var kun ét Barn foruden ham, en Datter. Forældrene vare gode, retskafne Mennesker, hvem det laa paa Hjærte at give deres Børn en forstandig Opdragelse; men skjønt den lille Werner tidlig røbede et godt Hoved og en fortrinlig Hukommelse, blev han dog ikke sat i Byens Latinskole, fordi Forældrene ikke yndede offentlig Undervisning og vistnok frygtede for den skadelige Indvirkning af raa Kammerater. Hans Barndom gik derfor noget ensomt hen. Han fik Privatundervisning i Hjemmet, men denne var ikke saa god, som den burde være, da Faderen sad smaat i det, og det hændtes endog, at et halvt eller helt Aar gik hen rent uden Undervisning. Denne Mangel blev der dog for en Del bødet paa ved Drengens ualmindelige Lærelyst; Faderen havde en ret god Bogsamling, og den fordybede den lille Werner sig gjærne i. Her følte han sig da, som saa mangen anden i hin Tid, især fængslet af Historien om Robinson, Albertus Julius og lignende, snart ogsaa af Digtere som Hagedorn, Kanitz og Gellert, alt sammen Tysk, thi det var Familiens Modersmaal, og Dansk forstod næppe nogen af dem. Drengens egentlige Passion var dog at blive Kriger efter sin Faders Exempel, og hans Lyst var at lege Soldat; 'men den kunde han ikke faa tilfredsstillet, da Forældrene holdt ham strængt afsondret fra andre Drenge, og Søsteren havde ikke Mod paa den Slags Lege. Da den preussiske Syvaarskrig udbrød 1756, vakte den Gjenlyd ogsaa i den stille Slesvig By, og Latinerne delte sig i to Partier, Preussere og Østerrigere, der opførte hele Batailler, stundum drabelige nok med Sten og med Knive, bundne til Kjæppe. Det har da været en Sorg for den 12aarige Dreng, at han ikke kunde deltage heri;

men det fik Betydning for hans følgende Liv, at han tidlig paa Grund af Ensomheden blev vendt hen mod boglig Syssel.

Imidlertid kastede mørke Skygger sig ind over Hjemmet. Søsteren døde, og Moderen tog sig dette saa nær, at hun blev sindssvag. Havde det været noget ensomt for Drengen tidligere, blev det altsaa nu meget mere, og Fantasiens Verden maatte gjennem Bøger og Betragtninger erstatte ham, hvad han savnede i den virkelige Verden. Han læste, og han brugte selv Pennen paa det flittigste; hele Bøger skrev han; men det forstaar sig, det var Uddrag af andre; fra sit 10de Aar begyndte han ogsaa at skrive Vers. To Ting stod for ham som det højeste; det ene var at blive Forfatter og det andet at blive en dygtig Krigsmand. Som Følge af Faderens Stilling havde han fra lille af et stærkt Indtryk af det militære Liv; Faderen var en dygtig og meget punktlig Officer, og det stod som en Selvfølge for Sønnen, at han ogsaa skulde gaa denne Vej.

I Juli 1757 blev Familien ramt af et haardt Slag, i det Faderen døde; men Sorgen blev mildnet derved, at Moderen ved hans Dødsleje atter kom til sin Forstands Brug. Imidlertid var Stillingen tung nok; thi den stakkels Enke kom nu i meget trange Kaar og kunde slet intet gjøre for sit Barn. Hans egentlige Undervisning hørte derfor op, og det var kun en ringe Nødhjælp, at han gik lidt i en tarvelig Skrive- og Regneskole. Han var nu 13 Aar gammel, og det var paa Tide, at der blev taget Bestemmelse om, hvad han skulde være, men Udsigterne vare alt andet end lyse. Dog føjede det sig snart bedre, end man skulde have ventet. Da baade Faderen og Moderen vare almindelig yndede og havde gode Forbindelser, saae den unge Werner allerede samme Efteraar sit Fremtidsønske opfyldt, i det han i November blev antagen til Landkadet. Den Gang blev der ikke stillet store Fordringer i saa Henseende. Hans Glæde derover var ubeskrivelig, og hans Længsel efter at tiltræde sin nye Stilling var stor, men hans Taal-

modighed blev sat paa Prøve derved, at han maatte vente hele Vinteren og først i Foraaret kunde blive optagen.

I Maj 1758 kom den unge Abrahamson til Kjøbenhavn og holdt sit Indtog paa Kadet-Akademiet. Var han opfyldt med store Forventninger, svarede Virkeligheden kun lidet til dem. Hvorledes Forholdene den Gang vare paa denne Anstalt, har han selv senere skildret med levende Farver. Landkadetterne vare den Gang sammen med Søkadetterne anbragte i den store Bygning paa Hjørnet af Bredgade og Fredericiagade, som oprindelig havde været Komediehus, og som nu midlertidig benyttes af Rigsdagen. Dens to høje Etager vare ved indlagte Gulve afdelte i fire, saa at i 2den og 4de Etage Vinduerne vare ved Gulvet. Foruden Klasseværelserne var der Dag- og Natkamre. I disse sidste laa der, alt efter deres Størrelse, fra 4 til 14 Kadetter, to og to sammen i tarvelige Senge, hvorfor hver maatte betale 2 Mark om Maaneden i Leje. I Dagkamrene opholdt Kadetterne sig kun om Aftenen. De frembøde ikke noget lokkende Skue; Møblementet bestod af et Bord af groveste Slags, en simpel Stol uden Ryg for hver Kadet, samt nogle Jærnlysestager. Uorden og Urenlighed herskede i højeste Grad; »Kamrene vare væmmelige«, fortæller Abrahamson, »alle Smudsighedens Farver saas paa Væggene.« Da Kadetterne selv holdt sig med tør Kost, fandt man rundt om paa Borde og i Vinduer Stumper af Brød, Smør, som man kjøbte skillingsvis paa Papirslapper, Osteskorper, alt sammen i den skjønneste Forening med Haartalg og andre forskjelligartede Sager. Forplejningen bestod i, at hver Kadet fik 9 Skilling om Dagen, hvoraf de 5 gik til en som oftest utilstrækkelig Middagsmad; end videre fik de hver femte Dag et halvt Brød, hvis Betaling blev trukken fra deres Forplejningspenge. Ordentlige Spiseredskaber var der stor Mangel paa, da enhver selv maatte sørge derfor; en gammel Tinske og en Foldekniv var en hel Velstand, som ikke engang de halve besade.

Gjorde saaledes den huslige Indretning paa Akademiet et alt andet end gunstigt Indtryk, var det ikke stort bedre bevendt med dets Beboere, Kadetterne. Til Beklædning fik hver af disse en Uniform og en saakaldt Salskjole om Aaret; men de vare næsten altid i en bedrøvelig, forreven og smudsig Tilstand. Lintøj og Vask maatte enhver selv holde sig med, og Følgen deraf var, at de fleste manglede det nødvendigste; Pudder i Haaret, som et anstændigt Menneske den Gang nødig maatte undvære, var paa Akademiet en uhørt Ting. »Urenligheden var stor«, skriver Abrahamson. »Forrevne, halv barbenede rendte de fleste omkring; ilde toede, værre kæmmede, vrimlende af Utøj, altid med Hatten paa Hovedet, undtagen ved Informationen og ved Bordet.« Man forbavses over, at sligt kunde finde Sted i en saadan offentlig Anstalt, hvor Godtfolks Børn uddannedes til den højt ansete Officerstand. Hvilket Tilsyn har der været? Hudsygdomme grasserede, saa at nogle indtil i 6 Aar vare plagede med Udslæt. Og de unges Opførsel svarede fuldkomment til det øvrige. »Skjældsord og Eder hørtes af enhver; ingen Dag hengik, uden at nogle havde hinanden i Haarene; man saae nogle med blodige Ansigter og Klæder. Mange Laster gik i Svang.«

Og nu Undervisningen. Der var i alt noget over 50 Kadetter, fordelte i 3 Klasser; i den nederste var der Drenge paa 11—12 Aar. Hele Undervisningen var paa Tysk, hvorimod Dansk var fuldstændig bandlyst, eftersom alle militære Sager ene behandledes paa Tysk fra Elben til Vardøhus. Det var jo noget underligt og bedrøveligt for stakkels danske og norske Drenge, der kom ind paa Akademiet og ikke forstod et tysk Ord. »Det var baade til Ynk og Latter«, skriver Abrahamson, »at se de stakkels Børn sidde og stave og gætte sig frem i en tysk Forklaring, den de maatte lære udenad, Ord til andet. Derfor sad og stundum en Del i 6 Aar i underste Klasse og lærte alligevel intet.« Den Visdom, der skulde bibringes disse, bestod

i tysk Stil (uden Grammatik), lidt Fransk og Geografi, Skrivning og Regning, samt endelig den lille Katekismus med Pontoppidans Forklaring. Dette sidste synes at have været det strængeste, thi Forklaringen skulde læres ordret udenad; hver Onsdag blev der holdt en Overhøring heri (naturligvis paa Tysk), »og ve den, der ikke brugte netop de Ord, der stod trykte i Bogen.« Kunde de ikke deres Lektier, blev de straffede med Hug og Sult, og det vankede der stadig.

Den 14aarige Abrahamson var saa heldig ved sin Optagelse paa Akademiet at springe den nederste Klasse over, noget, som vel navnlig skyldtes hans Færdighed i Tysk, der jo var hans Modersmaal. Heri havde han ogsaa en væsentlig Støtte til dog at faa noget Udbytte af disse Læreaar. Vel erklærer han selv, at Historie, Geografi og Artillerikundskab var saa slet ledet, at der intet lærtes derved, men Fransk og Mathematik fik han godt Udbytte af. Tegning spillede en Hovedrolle; men Eleverne maatte lære sig det selv. En Fortegning blev lagt for dem, og saa hed det: tegn nu! Hvert Nyaar maatte Kadetterne have deres visse Tegnestykker færdige, mellemste Klasses udførte med Tusch; i øverste Klasse maatte hver levere tre Tegninger, én i Vandfarve, én illumineret Fæstningstegning og én Artilleritegning. Alle disse bleve prægtig indbundne og højtidelig overleverede Kongen, hvorefter man ikke mere hørte noget til dem.

Under disse Forhold hengik 3 Aar for Abrahamson. At han hørte til de flinkeste Kadetter, kan der ingen Tvivl være om; men derfor undgik han dog ikke aldeles at mærke noget til raa Behandling. Han fortæller selv lejlighedsvis, at »han fra Barns Ben har set og til Dels haardelig følt soldatisk Omgangsmaade.« Noget særdeles blødt Sind havde han imidlertid ikke, og han kom bedre igjennem det end de fleste andre.

I Aaret 1761 skete der en hel Omvæltning ved Kadet-Akademiet. Da blev den dygtige Oberst Gude ansat som Chef for dette, og det var en Mand, der forenede praktisk Blik med stor Handlekraft. I en Haandevending fik han foretaget gjennemgribende Forandringer. Kamrene bleve rengjorte, nye Møbler bleve anskaffede, ingensteds kom mere end 6 Kadetter til at sove i samme Rum, og hver havde sin egen Seng. Kosten blev forbedret, stræng Orden blev indført. Enhver Kadet fik sit bestemte og tilstrækkelige Lintøj. Den lavere Klasse maatte vise Ærbødighed for den højere, ingen maatte tiltale den anden med »du«, men sige »De« og »Monsieur«. Underofficererne fik en forhøjet Myndighed over Kadetterne, og alt Slagsmaal ophørte. Hvad Undervisningen angik, lagde Gude særlig Vind paa det praktiske og erfaringsmæssige. Kadetterne bleve nu førte ud for at se, hvor der var noget, der kunde udvide deres Blik. Tæt ved Akademiet var Marmorkirken under Bygning; her blev der forevist dem, hvordan Stilladserne opførtes, de Maskiner, hvorved Stenblokkene bleve hævede, og lignende. Eller de overværede Soldaternes Exercits og Manøvrer, undertiden ogsaa Straffeexekutioner. Han tog dem ud til Lyngby og lod dem der se Indretningen af Møller og Værkbrug. I Fritiden kunde de nu faa Bøger til Morskabslæsning. For selv at lære alle Kadetterne personlig at kjende lod han efter Omgang hver Dag to af dem spise til Middag ved sit eget Bord. Han oprettede en Slags Pogeskole for de mest uvidende, der nylig vare blevne optagne paa Akademiet, og som her fik de nødvendige Forkundskaber. Alt dette gjorde, at i en kort Tid var alt ligesom omstøbt; Tonen var god, og der blev arbejdet med Lyst.

Samtidig med, at Gude kom til Roret, rykkede Abrahamson op i den øverste (3dje) Klasse; men Aaret efter blev der oprettet en ny højere Klasse for de dygtigste Kadetter, og for at disse uden Tab kunde forblive en for-

længet Tid ved Akademiet, fik Gude udvirket, at der blev givet dem Udnævnelse og Løn som Fændrikker. Denne Klasse bestod fra Begyndelsen kun af fire, hvoriblandt Abrahamson. De nød en stor Frihed, og da Gude ikke formaaede at sætte igjennem, at der blev ansat nye Lærere for deres Skyld, kom hele deres Undervisning kun til at bestaa af 3 Timer Logik om Ugen; men det væsentlige var, at de nu selv havde Tid til at arbejde, og da det var flittige unge Mennesker, laa de heller ikke ledige. Abrahamson gjorde saaledes Uddrag af Holbergs Danmarkshistorie og Frederik den 2dens Brandenburgs Historie; han lærte Engelsk sammen med en af sine Kammerater, ja med en anden lagde han sig endog efter Italiensk og drev det siden saa vidt heri, at han med Lethed kunde læse en prosaisk Bog i dette Sprog, ja ogsaa nyde Digterværker, og han fortæller, at Metastasio og Tasso have forsødet ham mangen mødefuld Time.

Paa denne Maade gik Abrahamsons Kadettid til Ende, og i Efteraaret 1763, da han var knap 20 Aar gammel, blev han udnævnt til Sekondløjtenant ved det slesvigske Infanteriregiment. Egentlig stod hans Hu til at blive Ingeniør; men han var for undselig til at turde gjøre sit Ønske gjældende. Hans Garnisonssted blev nu Rendsburg, og det var sikkert ikke med Lyst, han forlod Kjøbenhavn for at drage til denne kjedelige By, hvor han vilde have Vanskelighed ved at dyrke sine aandelige Interesser; thi den unge Officer lignede kun lidet det store Flertal af sine Standsfæller, hvis raa, hovne Væsen og simple Tilbøjeligheder vare ham en Modbydelighed. Skjønt stræng militærisk baade i sin Fremtræden og sin Færd var der dog tillige noget studenteragtigt ved ham. Imidlertid søgte han at faa saa meget godt som muligt ud af det ensformige Liv i Rendsburg, og Skæbnen var ham saa gunstig, at han her fandt en Ven, der var begavet som han selv og delte Interesser med ham. Det var Løjtenant Schleppegrell

(ikke i nærmere Slægt med den ved Isted faldne General), mest bekjendt som en god Ven af Digteren Ewald. Det var i hans Stambog, at denne skrev de bekjendte Linjer:

> Hvad Farve skildrer, hvilket Ord betyder
> det Nu, min Schleppegrell,
> naar Aander blandes, naar en Sjæl bortflyder
> i en fortrolig Sjæl?

Schleppegrell havde en god Bogsamling, som Abrahamson med Iver benyttede, og særlig dyrkede han tyske og engelske Digtere; blandt de første følte han sig mest hendragen til Klopstock, blandt de sidste navnlig til Pope, Young, Milton og Shakespeare. Den alvorlige og ophøjede Poesi tiltalte ham mest. Dog fandt han ogsaa Behag i Lessings klare, kritiske Skrifter; men den franske Poesi blev han aldrig nogen Ynder af.

Halvfjerde Aar varede Opholdet i Rendsburg. Den 1ste April 1767 blev han ganske »uventet og uønsket« forflyttet til Artilleriet i Kjøbenhavn. Denne Vaabenart var ham meget fremmed, og han havde ikke Lyst til den; imidlertid naaede han nu at komme tilbage til Kjøbenhavn. Foreløbig kom han ved denne Forandring i en slem Pengeforlegenhed; Gagen var kun lille, og han havde allerede én Gang i sin korte Tjenestetid maattet skifte Uniform, da det slesvigske Regiment fra at være rødt med Guldbesætning fik blaa Uniform med Sølv. Nu skulde han igjen gjøre Forandring; en saadan Ekvipering var den Gang meget kostbar, og Abrahamson var fattig. Dog Vennen Schleppegrell kom ham til Hjælp, saa han kunde afvikle sine Sager i Rendsburg og drage afsted. Han begav sig til Eckernførde for der fra at gaa med et Skib til Kjøbenhavn. Men den trofaste Ven blev bange for, at Abrahamson dog i Grunden var for daarlig forsynet med Penge og vilde komme i Forlegenhed. Skjønt det var midt i Exercertiden, red da Schleppegrell, saa snart hans Dagværk var til Ende, de 4 Mil til Eckernførde, traf Abrahamson og overrakte

ham flere Penge, som han havde faaet skrabet sammen, hvorefter han om Natten red tilbage for i rette Tid om Morgenen at være paa Exercerpladsen. Det var en Venskabstjeneste, saa meget smukkere som Schleppegrell havde et svagt Helbred og i de sidste Aar flere Gange havde haft Blodstyrtning.

At Artilleriet ikke kunde have nogen særlig Tillokkelse for Abrahamson, vil let kunne forstaas ved en nærmere Betragtning af Forholdene i dette Korps. Egentlig var der slet ingen uddannede Artilleriofficerer. Landkadet-Akademiet var kun for vordende Officerer i Rytteri og Fodfolk; ved Artilleriet tog man enten menige dertil, eller man antog Folk af de bedre Klasser uden al Forkundskab. Lønnen var lavere end ved de andre Vaabenarter, og man tjente i mange Aar uden Avancement. I alle Henseender stod Artilleriets Officerer tilbage for de andre, og i det almindelige Omdømme regnedes Artilleriet omtrent lige med Vognvæsenet og Feltbageriet. Imidlertid havde man nu indset det mislige ved denne Indretning og netop i disse Aar begyndt paa Forbedringer, dels ved at oprette en Kadetskole for Artilleriet, dels ved at sørge for nogen Undervisning for de yngre Officerer. Aaret efter at Abrahamson var kommmen til Kjøbenhavn, bleve to kyndige Officerer ansatte som Lærere; men da deres Forelæsninger bleve holdte paa Tysk, vare de kun til liden Nytte, eftersom de fleste ved Korpset ikke forstode dette Sprog.

Det fremgaar af alt dette, at Abrahamson just ikke havde Grund til særdeles Tilfredshed ved at blive omsat til denne Vaabenart. Som Sekondløjtenant af nederste Klasse havde han i aarlig Gage kun 150 Rdlr., en Sum, som selv efter Datidens Forhold kun kunde tilfredsstille de tarveligste Fordringer; oprykket i øverste Klasse fik han henved 200 Rdlr. og havde Udsigt til at forblive i den i 12 Aar eller mere. Imidlertid søgte han med Ihærdighed at sætte sig ind i sin ny Stilling. Ligesom de andre yngre Officerer maatte han visse Dage om Ugen arbejde paa Laboratoriet, mest i

Fyrværkerisager, men daglig optegnede han med Omhyggelighed, hvad han havde bestilt. Han hørte Foredrag over Artillerividenskab og besøgte desuden Professor Kratzensteins Forelæsning over Fysik.

Dog Abrahamson blev ikke staaende herved. Hans Trang efter Viden drev ham stedse fremad. En lille Omstændighed gav Anledning til, at han nu lagde sig efter at lære Latin. Da han forlod Rendsburg, havde en Ven skrevet nogle Vers af Ovid i hans Stambog; det ærgrede Abrahamson, at han ikke kunde forstaa dem, og strax efter sin Ankomst til Kjøbenhavn gav han sig til at studere Ovids »Forvandlinger« i Grundsproget ved Hjælp af Ordbog og Grammatik. Og senere fortsatte han dette Studium, saa han blev en ret god Latiner.

Men et andet, ganske anderledes nærliggende Sprog havde han hidtil været meget ukyndig i. Det var Dansk. En lille Smule dagligdags Udtryk havde han lært paa Akademiet ved Omgangen med andre Kadetter; men det var saa at sige stjaalent, eftersom det under Straf var forbudt dem at tale det. Nu vaagnede Lysten hos ham til at lære rigtig Dansk, og fra 1767 drev han med Iver paa det. Han læste danske Bøger, og han søgte Samtaler med »ikke alt for germaniserede Danske«; paa denne Maade sankede han, »skjønt meget smaaligt«, som han selv siger, saa meget sammen, at han kunde baade tale og skrive »Modersmaalet« nogenledes rigtigt. Det er ham selv, der, betegnende nok, bruger Udtrykket »Modersmaal« om Dansk; thi skjønt det jo egentlig ikke var hans Modersmaal, følte han sig mere og mere som ægte Dansker.

Og allerede 1769 dristede Abrahamson sig til at træde op som dansk Forfatter, oven i Kjøbet som Digter. Han indsendte nemlig da til »Selskabet for de skjønne Videnskaber« et Forsøg, kaldet »Landsfaderen og Erobreren«, som vistnok ikke røbede noget stort poetisk Talent, men som derimod viste, hvor godt han allerede forstod at skrive

Dansk. Vel fik han ikke Prisen for det; men det vandt dog Selskabets Bifald, saa at det lod Digtet trykke og tilkjendte Abrahamson en Medaille til 40 Rdlr.s Værdi. Det var altsaa en Opmuntring til at blive ved paa Banen.

Paa samme Tid søgte og erholdt Abrahamson Tilladelse til at forlade Kjøbenhavn i Familieanliggender. Hans Moder havde i lang Tid været meget svag og lidende, navnlig af Gigt, saa hun ikke kunde forlade Sengen. Den omhyggelige Søn, hendes eneste rigtige Støtte, opholdt sig et helt Aar hos hende i Slesvig By, maaske ventende hendes snarlige Bortgang. Hun levede imidlertid endnu længe og døde først 1779, efter i 14 Aar at have været sengeliggende. Det militære Otium, Abrahamson nød i Slesvig, benyttede han især til at dyrke tysk og dansk Poesi. At man havde begyndt at lægge Mærke til ham paa højere Steder, fik han i denne Tid et Vidnesbyrd om, i det han fik Tilbud om at blive ansat som Lærer i Filosofi og skjønne Videnskaber ved Landkadet-Akademiet; men om han end havde haft Lyst dertil, maatte han dog afslaa det, da man bød ham for daarlige Kaar og tillige forlangte, at han saa skulde træde ud af Militærtjenesten.

I Aaret 1771 skete der en Begivenhed, som blev af afgjørende Betydning for Abrahamsons følgende Liv. Struensee, som jo den Gang stod ved Roret, ansatte den særdeles dygtige General Huth, en født Sachser, der havde deltaget i den preussiske Syvaarskrig, som Chef for Artilleri og Ingeniører. Denne Mand tog kraftig fat paa at reformere Artilleriet. En virkelig »Skole« for dette blev nu oprettet med 5 faste Lærere; Eleverne bleve delte i to Klasser, og Examiner bleve indførte. Fra 1773 blev det saakaldte »Gjethus« paa Kongens Nytorv, der havde staaet ubenyttet i flere Aar, siden Frederik den 5tes Heststatue var bleven støbt dér, overladt til Brug for Artilleriskolen. Eleverne boede her, ligesom ogsaa Eftermiddagsundervisningen foregik her, hvorimod de om Formiddagen hørte Forelæsninger paa

Tøjhuset. Hele Ordningen paa Skolen var for den Tid fortræffelig; legemlige Straffe blev slet ikke anvendte, kun Nedsættelse ved Examen. Med smaa Midler — hele Udgiften til Lærere beløb sig kun til 1000 Rdlr. — blev der udrettet meget godt, og fra dette Tidspunkt daterer sig det danske Artilleris Opkomst. For Fremtiden kunde ingen blive Officer i dette Korps uden at have gjennemgaaet Skolen.

Blandt de fem, der bleve ansatte som Lærere ved denne, var Abrahamson. Fra 1772 underviste han her i Historie (som i øvrigt ikke var hans stærke Side) og Geografi, Tysk og Dansk. Vi understrege med rette »Dansk«, thi det var den første offentlig indrettede Undervisning i Modersmaalet her i Danmark, og vi notere tillige, at denne altsaa skete ved en født Sydslesviger. Abrahamson beholdt for øvrigt sin Stilling i Hæren, men næsten hele sit øvrige Liv blev han ved at være Lærer ved Artilleriskolen. Han tog fat med sin vanlige Kraft og Udholdenhed, og strax fra Begyndelsen udarbejdede han baade en tysk Grammatik og en Geografi i Tabeller for Eleverne. Som Lærer erholdt han 150 Rdlr. i aarlig Løn foruden sin Officersgage. Han har senere hen (1780) udgivet en lille Bog om den kongelige Artilleriskole i Kjøbenhavn.

Imidlertid var han allerede under Struensee optraadt som militær Forfatter, i det han 1771 udgav et Skrift: »Tanker om Krigsstanden og dens Forbedring«. Da saa meget blev omændret i denne Periode, fandt Abrahamson, at der i det militære var et stort Felt, der trængte til Reformer. Han stiller sig i dette lille Skrift ikke ind i den store Række af Flyvebladsskribenter, der med Begjærlighed greb den af Struensee givne Trykkefrihed for at bringe deres egen ufejlbarlige Visdom til Torvs, men han skriver, fordi det laa ham paa Hjærte at gavne derved. Og ligesom hans Skrift i hin Tid vandt Bifald og fandt rosende Omtale, saaledes vil heller ingen nu til Dags læse

det uden at sande, at det er forstandige og vel betænkte Ord, han fører frem. Den menige Soldats Stilling paa hin Tid var i mange Henseender bedrøvelig; Lønnen var alt for lille, deres Kvarterer — de laa den Gang indlogerede hos Borgerne — som oftest slette, Tjenesten haard, hvortil endnu kom mange mindre Omstændigheder, der voldte dem ufornøden Plage. Abrahamson tager først Sigte paa at faa deres Løn forhøjet uden at forøge Statens Udgifter, og det mener han kan naaes ved at afskaffe det halve Antal Officerer og Underofficerer. Der var den Gang 16 hvervede Fodfolks-Regimenter, hvert paa 14 Kompagnier. Disse havde i Gjennemsnit en Styrke af 3 Officerer og 40—60 menige. Abrahamson mener, at man uden Skade kunde reducere de 16 Regimenter til 8 og dog beholde det samme Mandskab som før, saa at Kompagnierne bleve paa 80—120 Mand, hvilke godt kunde føres af det Antal Befalingsmænd, som hidtil havde været ved hvert Kompagni. Man maa nemlig erindre, at de hvervede Regimenter ikke kunde forøge deres Mandskab ved Indkaldelser. De Penge, som sparedes ved at inddrage de halve Befalingsmandsposter, vilde udgjøre en saa stor aarlig Sum, at de meniges Løn, som var 4 Skilling daglig, derved kunde forhøjes til 6 Skilling, hvilket vilde have meget stor Betydning for dem.

Abrahamson vil dernæst have Soldaterne indkvarterede i hensigtsmæssige Barakker eller Kaserner. De boede næsten altid daarlig ude i Byen og vare udsatte for mange Fristelser, ligesom ogsaa de spredte Kvarterer voldte dem mange møjsommelige Vandringer »gjennem Kjøbenhavns skidne Gader, fra Vestergade til Gothersgade, eller fra Borgergade til Stormgade, til Kompagniparaden og der fra igjen til Generalparaden.«

Mange Smaating bidroge til at gjøre Soldatens Tjeneste haardere end nødvendigt, og hvor urimelige vare ikke mange af disse Ting? Der var nu Støvletterne. Han skriver derom: »Hvad due disse pinende, ubekvemmelige Støvletter

til? O, gid den, som først opfandt dem, maatte bestandig have gaaet i dem, saa længe han levede, og det paa samme Methode, som de endnu bæres efter. Man forestille sig disse, af tykt indgneden Polérvox stive Tingester paa Benene af den stakkels Karl; nogle Hattefiltlapper ligge der imellem for at gjøre dem ret trange, og en Jærnhage brækkes tit i Stykker under det Arbejde, hvormed de maa tilsnøres. Nu ser Karlen dejlig ud! Han har retskaffens Ben! Støvletterne kan man spejle sig i og i Knapperne paa dem. Aa, de blinke som Solen! — Maaske Karlen staar endnu i fuld Væxt, maaske hans Muskler ikke ere hærdede nok til at udholde saa voldsom en Sammentrykning, maaske — hvad? Skal Karlen derfor ingen Støvletter have paa? Strax, Støvletterne paa ham! Kan han ikke exercere, marchere, saa godt som nogen? Og om de end piner lidt, og han derved bliver adspredt og kan ikke have Tankerne sammen for at passe paa Kommandoen, saa kan et Par dygtige Rap snart give ham Samling igjen. Ja, ja, inden et Aar gaar om, ligger Karlen paa Sygestuen, han har »sure« Ben, Regiments-Feltskæren trækker paa Axlerne. Karlen er inkurabel, han maa have Afsked. Obersten bliver vred. »Hvor i al Verden kan det komme fra, at vi har saa mange Folk med Benskade?« Ja, Gud véd! — Ja vist véd han det; men jeg véd det ogsaa, og de fleste vide det, — men Støvletterne kan aldrig afskaffes. Himlen bevare os! en Soldat uden Støvletter, det var jo himmelskrigende. Og hvad vil man sige? Kongen af Preussen giver jo sin hele Armé Støvletter. — Ja, det er sandt, derimod lader sig intet sige; gjør han det, maa vi endelig ogsaa, det forstaar sig.« Man ser, hvor livlig og træffende Abrahamson kunde skrive, samt hvor godt han allerede nu udtrykte sig paa Dansk. Som Erstatning for Støvletterne foreslaar han Støvler, saaledes som Soldaterne nu bruge dem.

Ogsaa Maaden at bære Haaret paa giver Abramhamson Lejlighed til ret gode Bemærkninger. »At Soldatens Haar

er opstukket og sidder glat, naar han er i Mondur, det kan jeg finde mig i; men at vi vil have vore unge raske Svende til at se ud alle sammen saa graahærdede som deres Farfar, det synes mig forunderligt. 45,000 Pund Hvedemel (som der altsaa aarlig brugtes til Pudder) kunde der dog bages en Del Tvebakker af i et Aar, og Soldaten beholdt de 4 Skilling maanedlig i sin Lomme. Hvad Pudderkræmmeren tabte derved, fik Marketenteren igjen, altsaa var det ét i Henseende til Borgeren; men i Henseende til Soldaten var det ikke èt, enten han fik for 4 Skilling Vare paa Hovedet eller i Maven.« Og saa var der Haarpisken, som alle Soldater skulde bære. »Denne ubekvemme Tingest kan ikke anføre andet til sit Forsvar end det, at den tager et Hug af, som ellers tog Hovedet med. Derimod er det øjensynligt, at den falder lige besværlig at bære baade i Fred og Fejde. Thi det er ikke med denne som med en Officers eller Civilists lille bitte Pisk, der kan bukkes og drejes, ligesom man lyster. Nej, midt i denne Klump Hamp gaar der en Staaltraad igjennem saa tyk som en Pibestilk, og nu skal man nok lade være at bøje Pisken.«

Abrahamson anker ogsaa over, at Geværerne skulde holdes saa blanke. Der gik megen Tid til Pudsning, og mange Løb bleve derved slidte i Stykker. Bedre var det at give dem en brun Farve. Og efter alle disse vel grundede Bemærkninger udbryder han: »Hvad, om den danske Armé engang gav Mønsteret? Hvad, om vi heri begyndte at blive Originaler? Om vi vare de første, der afskaffede Støvletter og blanke Geværer og Pudder og Piske?«

Hvor besværlig Vagttjenesten den Gang var, faar man et ret levende Indtryk af ved Abrahamsons lille Bog. Naar Soldaterne havde staaet Skildvagt i de reglementerede to Timer og mangen Gang vare stivfrosne og vaade af Regn eller Sne, havde de jo deres 4 Timer til at udhvile sig i i Vagtstuerne; men hvorledes var der saa i disse? Træk og Kulde modtoge dem, i Almindelighed var der ingen For-

stuer, saa Vinden temmelig nemt kunde finde Indgang. Selv midt om Vinteren var der utilstrækkeligt af Brænde og af Tran til Lygterne. Først ved Mortensdag fik de Lys og Varme, og begge Dele holdt igjen op Paaskeaften. »I, som kjende det danske Klima,« udbryder Abrahamson, »sig mig, begynder Vinteren og de lange Aftener kun for Civilisten saa tidlig og varer saa længe? Eller har Soldaten maaske mere end vi andre en Jærnhud og Muldvarpeøjne? Soldaten bør være haardfør, men han er og bliver dog et Menneske; hvorfor da paastaa, at han, kun han skal være uden Lys og Varme indtil den bestemte Dag? Og Gud véd, af hvad for en Aarsag netop disse Dage ere fastsatte.«

Endelig giver Abrahamson ogsaa et Sidehug til den Skik, at Soldaterne kommanderedes i Kirke. Han viser, at det netop avlede Lunkenhed for det religiøse, ja Bespottelse, og han hævder, at Erfaring lærer, at Soldater i ikke ringe Antal gaa i Kirke, naar de bare ikke drives der hen.

Vi have dvælet saa længe ved dette Skrift, fordi det hører til det bedste og mest karakteristiske, som Abrahamson har skrevet. Man mærker helt igjennem, at det er en Mand med et sundt og fordomsfrit Blik og med Hjærtelag for sine Medmennesker. Derfor anbefaler han ogsaa fremfor alt lemfældig Medfart, kjærlig Omgang og Skaansel for unyttig og overflødig Exercits og Parade. Og han mener sluttelig, at naar Soldaterne fik det godt, vilde det snart spørges, at der er godt at tjene i Danmark, og Hvervingen vilde blive let og billig.

Skjønt de fleste af Abrahamsons Forslag foreløbig kun bleve til fromme Ønsker, skete der dog i den paafølgende Guldbergske Regeringsperiode adskilligt til Soldaternes bedste, og han oplevede siden end mere, om end langtfra som han tænkte sig det, og som først en senere Tid har sat igjennem. (Forts.)

Richard Petersen.

Frankrigs Styrelse under Rædselsperioden.

(Slutning.)

III.

Udsendte af Velfærdsudvalget afgaa Repræsentanter, snart enkeltvis, snart to eller tre i Forening, til Provinserne »med ubegrænset Myndighed« for at indrette, anvende eller forværre den revolutionære Styrelse, og deres Proklamationer sige strax, hvori denne Styrelse bestaar. »Brave og kraftige Sansculotter«, skriver en deputeret, som forlader sin Mission og anmelder sin Efterfølger, »I synes at have ønsket en god Repræsentant, som aldrig har afveget fra sine Grundsætninger, d. v. s. en sand Montagnard (Medlem af Bjærget). Jeg har opfyldt eders Ønsker, og I ville i dette Øjemed besidde Borgeren Ingrand imellem eder. I maa tro, brave Sansculotter, at I med Patrioten Ingrand ville kunne gjøre alt, opnaa alt, sønderbryde alt, indespærre alt, deportere, guillotinere og gjenføde alt. Lad ham ikke have et Minut Taalmodighed, lad ved ham alt skjælve, styrte sammen og øjeblikkelig vende tilbage til en varig Orden.« Repræsentanten kommer, fremlægger sin Fuldmagt; øjeblikkelig bøje alle Avtoriteter sig til Jorden. Om Aftenen træder han med Sabel og Fjerbusk op i Folkeselskabet, oppuster og opflammer Jakobinismens Arne. Derpaa vælger han de fem eller sex ivrigste Sansculotter paa Stedet,

danner af dem et Revolutionsudvalg, og efter de Lister og mundtlige Oplysninger, de forsyne ham med, tager han ufortøvet fat paa sit Arbejde.

Først Rensning af de stedlige Myndigheder: alle tvivlsomme Folk blive afsatte, ofte fængslede. Undertiden bliver hele det styrende Personale fjærnet med et Fodspark og afløst af et nyt Personale, som det samme Fodspark kalder frem af Jorden. Den summariske Fremgangsmaade, som med ét har fejet den første Række Marionetter bort, indsætter lige saa barsk den anden. »Enhver Borger, som er udnævnt til at beklæde et Embede, har øjeblikkelig at begive sig paa sin Post under Straf af at være mistænkt.« Der fordres blind Lydighed: al Myndighed er i Repræsentantens Haand, ingen Embedsmand handler uden hans Samtykke eller Befaling. Umiddelbart eller med dem som Mellemmænd foretager han Udskrivninger, konfiskerer hvad der synes ham, fængsler, deporterer eller henretter hvem han vil, og er Pasha i sit Omraade; men han er en Pasha i Lænker. Efter December 1793 er det ham foreskrevet at rette sig efter Velfærdsudvalgets Beslutninger og korrespondere hver 10de Dag med det. Han maa heller ikke blive for længe paa sin Post: efter to eller tre Maaneders Forløb, undertiden efter kortere Tid, bliver han kaldt tilbage til Paris eller sendt andensteds hen, med en kort Frist og i en kort, undertiden truende Tone. For større Sikkerheds Skyld drager ofte et Medlem af Udvalget, Couthon, Collot, Saint-Just, eller en nær Slægtning af et Udvalgsmedlem, som den yngre Robespierre, personlig med. Undertiden udsender Udvalget simple Agenter, som ikke ere Medlemmer af Konventet, for at passe paa Repræsentanten, og samtidig leder man ham fra Centrum, vælger hans stedlige Raadgivere, irettesætter ham og ansporer ham til forøget Rædsel.

Hvad han end gjør, kan han ikke vende sine Øjne mod Paris uden at se en dødelig Fare, som ophober sig imod

ham. Dubois-Crancé har indtaget Lyon; men fordi han ikke har taget Byen hurtig nok, bliver han beskyldt for Forræderi, fængslet og ført til Paris. Efter den yngre Robespierres Sendelse til Østen og Syden tro Barras og Fréron sig fortabte, ligeledes Fouché, Rovère og andre, som ere kompromitterede ved det Parti, de have hørt til, Hébertister eller Dantonister. Der er ingen Tilflugt for dem undtagen i prøvet Lydighed og Iver, prøvet saaledes som Udvalget vil, at det skal ske, d. v. s. i Strænghed. »Udvalgene have villet det, Omstændighederne beherskede mig«, var senere Repræsentanternes Undskyldning. De ere Terrorister under Frygt for deres eget Liv ligesom deres Kolleger i Konventet og Velfærdsudvalget, men med en langt større Rystelse af deres nervøse og moralske Organisme; thi de virke ikke som hine paa Papiret og i Afstand mod abstrakte ubekjendte Væsener. Hører Repræsentanten hjemme paa Stedet, som Barras, Lebon, Couthon og mange andre, saa kjender han de Familier, som han proskriberer. I alle Tilfælde udfører han selv Arbejdet ved sin Diktatormagt og nyder godt af den; det Sølvtøj, han konfiskerer, gaar gjennem hans Hænder; han ser med egne Øjne de mistænkte, hvem han kaster i Fængsel; han er til Stede, naar Domstolen afsiger sine Dødsdomme: Guillotinen, som han forsyner med Hoveder, arbejder ofte under hans Vinduer; han sover i de henrettedes eller fængsledes Seng, drikker deres Vin, lever højt paa deres Bekostning. Med denne Nærhed af den fysiske Virksomhed er Almagten en forpestende Luft, som ingen Sundhed modstaar. I det Mennesket bliver bragt tilbage under de Vilkaar, som forgiftede ham i barbariske Tider og Egne, synker han ned i Østerlandenes og Middelalderens moralske Sygdomme.

»Det synes«, siger et Vidne, som i lang Tid havde kjendt Repræsentanten Maignet, »at alt, hvad han har gjort i disse Aar, er Vanvid i en Sygdom, efter hvilken han igjen har optaget sit Livs og sin Sundheds Traad, som om der

ikke var foregaaet noget«, og Maignet skriver selv: »Jeg var ikke skabt til disse Storme«. Det er sandt om dem alle, og først og fremmest om raa Naturer, en underordnet Stilling vilde have holdt dem tilbage; men Magten fremkalder Landsknægtens og Faunens brutale Drifter. Ofte satte ogsaa stærke Drikke dem i Raseri. I en saadan Tilstand greb t. Ex. Repræsentanten Duquesnoy, forhen en lille Humlehandler, Mairen i Avesnes, en ærværdig Olding, som vilde overrække ham et Andragende, der angik Byen, ved Haarene og smed ham til Jorden med kannibalske Gebærder. Paa Gaden lægger han Haand paa en forbigaaende, fordi hans Udseende ikke behager ham, og da Fredsdommeren Joly underretter ham om denne Mands Borgersind, siger han til denne: »Du er ogsaa en Aristokrat, det kan jeg se paa dine Øjne, og jeg tager aldrig fejl«. Derpaa lader han ogsaa ham kaste i Fængsel. I Lyon udskrive Repræsentanterne Albitte og Collot 700 Flasker af den bedste Vin til deres Bord, og i Vendée tømmes der i tre Maaneder ved Repræsentantens Bord 1974 Flasker Vin; »thi naar man har arbejdet paa en Kommunes Bevarelse, har man vel Ret til at drikke paa Republikens Vel.« I Chantonnay bliver Repræsentanten Bourdon de l'Oise rasende efter at have drukket sig fuld og lader midt om Natten de patriotiske Embedsmænd, han havde omfavnet om Aftenen, gribe i deres Senge. I Tarbes lader Monestier efter et stort Gilde en forhenværende Officer, Lassalles, guillotinere midt om Natten ved Fakkelskin; næste Dag huskede han ikke, hvad han havde gjort. I Nîmes danser Borie i sin Repræsentant-Dragt med Mairen Courbis, Dommeren Giret og letfærdige Kvinder omkring Guillotinen. I Auch udspyr Dartigoyte, en af Sydens værste Tyranner, alle Slags Uanstændigheder i Ansigtet paa de Kvinder, som komme til ham for at kræve Retfærdighed, og en Aften driver han det endog saa vidt i Theatret, at han i en Mellemakt holder en gemen Tale og til sidst klæder sig nøgen af.

Naar saaledes Drukkenskaben fremkalder den raaeste Dyriskhed, er Diktatormagten tilstrækkelig til at fremkalde Galskab. Hos de fleste af disse nye Suveræner er Forstandens Ligevægt forstyrret; Afstanden er alt for stor mellem det, Manden før var, og det han nu er; forhen en lille Sagfører, en Kjøbstadlæge, en Skolemester, endnu i Gaar i Konventet et Medlem mellem 750, er han i Dag i et Departement Herre over alles Ejendom, Frihed og Liv. Nogle mene, at deres Sagkundskab er ubegrænset ligesom deres Magt, og Dagen efter, at de ere komne til Hæren, ville de kommandere den. »Jeg kjender ikke noget til Generaler«, siger Gaston, en tidligere Fredsdommer, til Officererne; »det er mig, som skal kommandere, og man skal adlyde mig.« »Hvad skal man med Generaler«, tilføjer hans Kollega Guiter, »Kvinderne i vore Forstæder forstaa sig lige saa godt paa Krigen som de. Beregninger, Lejre, Skanser, alt det er unyttigt. Angreb med de blanke Vaaben, se det er den eneste Slags Krig, som for Fremtiden passer sig for Franskmændene.« At afsætte, guillotinere, bringe i Uorden, marchere frem med lukkede Øjne, lade Hæren slaa, undertiden lade sig selv slaa ihjel, det er det eneste, de forstaa, og de vilde ødelægge alt, hvis deres Udygtigheds og Hovmods Virkninger ikke formindskedes ved Officerernes Opofrelse og Soldaternes Begejstring. I Elsasz gjøre Lacoste, Soubrany, Saint-Just, Lebas o. a. deres bedste for at opløse Hæren og rose sig deraf. Der indsættes et Revolutions-Tribunal ved Hovedkvarteret, Soldaterne opfordres til at angive deres Officerer, der loves Angiveren Penge og Hemmelighed, den anklagede bliver ikke konfronteret med ham, efter et kort Forhør bliver han arresteret, dømt og skudt. Naar deres Indbildskhed er saa stor i militære Anliggender, kan man let forestille sig deres anmassende Selvtillid i civile Forhold; her er intet ydre Baand, ingen spansk eller tysk Hær, som strax kan gribe dem paa fersk Gjerning i deres fordærvelige Indblanding.

Her kunne de ustraffet forstyrre og ødelægge Retsvæsenet, Styrelsen, Krediten, Handelen, Industrien, Agerdyrkningen, og i deres Beretninger rose de sig deraf. Det hører med til deres Sendelse; ellers vilde man anse dem for slette Jakobinere, og de vilde snart blive mistænkte.

Hos dem, hvis Færd man nøjere kan forfølge, t. Ex. Joseph Lebon, er ikke blot Dømmekraften forstyrret, men hele Nervesystemet er angrebet, og der er indtraadt en stadig Overanspændelse og sygelig Sjælstilstand. Lebon var Søn af en underordnet Retsbetjent og blev Præst, men var fattig og nød ingen Anseelse. To Aar efter finder han sig i en Alder af 28 Aar som Enehersker i sin Provins, og han bliver svimmel. Hans Hoved, som allerede var rystet af Forfængelighed, Nag, Frafaldet og den pludselige Omskiftning, bliver helt forstyrret under den nye Storhed. I Repræsentant-Dragten med trefarvet Fjerbusk, bølgende Skjærf og slæbende Sabel forsamler han Indbyggerne i en Landsby i dens Kirke, og fra den Prædikestol, hvor han fordum er traadt op i en forslidt Præstekjole, udkrammer han sin Forvandling for dem: »Hvem skulde have troet, at jeg vilde komme tilbage her som Folkerepræsentant med ubegrænset Magt!« Og han fordrer, at enhver skal ydmyge sig og bøje sig for denne Værdighed. En Mand, som ikke hilser ham, bliver kastet i Fængsel. Et Ord, en Gebærde bringer ham ud af sig selv: paa Gaden i Arras finder han det mistænkeligt, at en ung Pige og hendes Moder tale Flamsk med hinanden, og de blive fængslede tillige med Faderen. En anden ung Pige spaserer paa Volden med sin Moder og læser i en engelsk Roman; han vil se Bogen, Moderen giver ham den; men da den unge Pige strækker sin Haand ud for at tage imod den og tilføjer: »Den er da ikke farlig«, slaar han hende til Jorden, ransager de to Kvinder og slæber dem i Fængsel. — Mindre latterlig forfængelig, men mere vild og under Indflydelse af mørke Forestillinger, viser Carrier i Nantes en mere rasende og

uafbrudt Galskab. Naar Departementets Embedsmænd ville tale med ham, blive de modtagne med pøbelagtige Skjældsord og truede med Sabelen. Endog Velfærds-Udvalgets Udsending, Julien de la Drôme, maa sikre sig mod hans Anfald ved at stille sig langt fra ham og sige: »Dersom du dræber mig i Dag, bliver du guillotineret inden 8 Dage«. I Folkeselskabet i Nantes siger han: »Alle de rige, alle Kjøbmænd ere Opkjøbere og Modstandere af Revolutionen; angiv dem for mig, og jeg skal lade deres Hoveder rulle under den nationale Ragekniv.« Hans stadige Brøl ender med et Angestskrig: »Jeg tænker, at vi alle ville blive guillotinerede, den ene efter den anden«.

De fleste føle denne Angest, men søge at bedøve sig ved at sammenskrabe Øjeblikkets Nydelser. »De kjøre i Kareter, som blive trukne af 6 Heste, omgivne af Garder, holde kostbare Maaltider under Taffelmusik, optræde med et Følge af Skuespillere, Kurtisaner og Prætorianere«, og jo større deres Optog er, desto mere bøjer man sig for dem. I Troyes skyder man med Kanoner ved den unge Rousselins Ankomst, og i Nevers er hele Befolkningen paa Benene i Anledning af, at Fouché har faaet en Datter. I Lyon faar man først Avdiens hos Collot efter tre gjentagne Andragender, man kommer igjennem en Række af Værelser, inden man træder ind i Avdiensgemakket, og der maa man kun nærme sig ham paa 15 Skridt, medens to Gardister med ladt Gevær staa ved hans Side. I Bordeaux finder Ysabeau, efter først at have guillotineret mange, Behag i en populær Herskers Stilling: man opfører en Ballet til hans Ære, i hvilken Hyrder med Blomsterguirlander danne Ordene: Ysabeau, Frihed og Lighed; paa Gaden klapper man ad ham og raaber: »Leve Ysabeau, Bordeaux's Frelser, vor Ven, vor Fader!« Ved hans Taffel hersker den største Overdaadighed, medens Landmændene i Omegnen leve af Rødder, og Indbyggerne i Bordeaux ikke hver Dag have et Stykke skimlet Brød. Nogle lægge Penge til Side, som Tallien, der er

lige saa rovbegjærlig som ødsel, Rovère, som for 80,000 Francs i Assignater lader sig tilslaa en Ejendom, der er en halv Million rede Penge værd, Fouché, der i Nevers begynder at opdynge de 12 eller 14 Millioner, han senere blev Ejer af, og saa mange andre, der vare fattige eller ødelagte før Revolutionen, men rige ved dens Slutning. For ikke at tale om de Paalæg og Konfiskationer, for hvilke de ikke aflægge noget Regnskab, have de de Løsepenge, som blive tilbudte dem under Haanden af de mistænkte og deres Familier. De kunne modtage dem uden Fare; thi selv om Sikkerhedsudvalget faar det at vide, lader det det gaa hen; det maa skaane sine Venner. Da saaledes Carnot underrettede Velfærdsudvalget om Underslæb ved Nord-Armeen, udbrød Saint-Just: »Det er kun en Fjende af Republiken, der kan beskylde sine Kolleger for Underslæb, som om ikke alt med rette tilhørte Patrioterne!«

Der ligger en overordentlig Nydelse i Udøvelsen af den uindskrænkede Magt, og jo mere man kan ødelægge, desto mere har man Følelsen af sin Kraft. Man vil ikke vige tilbage for Hindringer og gjennembryder alle de Skranker, Folk kalde sund Sans, Menneskelighed og Retfærdighed. At knuse og betvinge bliver en intensiv Nydelse, en Røg af det Brændoffer, Despoten antænder paa sit eget Alter; i denne daglige Ofring er han paa én Gang Afguden og Præsten og har deri Bevidstheden om sin egen Guddommelighed. Saadan er Saint-Just, der oven i Kjøbet kan støtte sin Egenskab som Repræsentant i Sendelse ved sin Egenskab som Medlem af Velfærdsudvalget. For at finde ligestemte Sjæle maa man stige op til en Caligula eller en Kalif Hakem* i det 10de Aarh.; ligesom disse to Uhyrer tror han, at han er en Gud paa Jorden, Repræsentant for en hemmelighedsfuld, ubegrænset og højeste Magt, og som saadan maa han have en Sjæl som det skarpe Staal. Tavs, urokkelig, lige saa bydende, som om Folkets Vilje og Fornuftens Majestæt havde deres Bolig i hans Person, synes

han at have sammentrængt sine Lidenskaber i Lysten til at knuse og forfærde. Har han udstedt en Befaling, gjælder ingen Undskyldning. En Kaptejn faar Ordre til at gjøre et Batteri færdigt i en vis Tid; han arbejder hele Natten med saa mange Folk, Stedet kan rumme; men da han ikke har kunnet blive færdig til den bestemte Tid, sender Saint-Just ham til Guillotinen. — I de fleste Pashaliker harmes Pashaen over Domstolenes Former og Opsættelser og afsætter de Dommere, han selv har indsat, naar de ikke dømme efter hans Ønske. At modsige den ufejlbare Repræsentant! Det alene er en Forbrydelse. Naar man har drukket længe af en væmmelig og stærk Drik, vænner Ganen sig dertil og finder til sidst Smag deri. Saadant er for nogle Karakterer Synet af Menneskeblod; efter at have vænnet sig dertil, finde de Behag deri. Monestier med sine Banditer henter selv de anklagede i Fængslerne, fører dem for Domstolen, overøser dem med Skjældsord, naar de ville forsvare sig, faar dem dømte og er selv til Stede ved deres Henrettelse. Fouché betragter fra sit Vindue med Lorgnetten et Blodbad paa 210 Lyonnesere. Haandværket har efterhaanden tiltalt dem; man taler ved deres Bord med Lystighed om »den nationale Ragekniv«, om »Frøken Guillotine«; de kalde den »den hellige Guillotine«. Carrier siger: »Jeg har aldrig lét saa hjærtelig, som da jeg saae Præsterne gjøre deres Grimacer, naar de skulde til at dø.« Det samme Uhyre giver uagtet Revolutionstribunalets Forestillinger Ordre til at guillotinere Drenge paa 13 Aar og er Øjenvidne til Exekutionen. Bødlen ræddes og dør kort efter; men Carrier indsætter en anden Bøddel og fortsætter sit Værk.

IV.

Til at forsyne de stedlige Eneherskere med de nødvendige underordnede Embedsmænd og Hjælpere har man

Stedets jakobinske Befolkning, som er sammensat af fordærvede eller forstyrrede Personer af alle Klasser, især af den laveste: misundelige og hadefulde Bestillingsmænd, smaa forgjældede Kræmmere, nydelseslystne og omflakkende Haandværkere, Stamgjæster paa Værtshusene, mandlige og kvindelige Landstrygere; mellem dette Pak nogle overspændte ærlige Folk, hvis Hjærne er bleven forstyrret af den herskende Lære. Med Undtagelse af disse faa Fanatikere er det kun raa og slette Mennesker, som kunne bruges til det daglige Arbejde, der paalægges dem — Tyveri og Mord. I Paris som i Provinsen finder man dem i Klubberne eller Folkeselskaberne. Der er i det mindste én Klub i hver af Paris's 48 Sektioner med den store Jakobinerklub som Centrum; i dem samles 5 eller 6000 Urostiftere og Skraalere af Profession, Mænd og Kvinder, der ere uskikkede til et ordnet Liv og nyttigt Arbejde, især de, som den 31te Maj og 2den Juni 1793 have hjulpet Kommunen og Bjærget med at øve Vold mod Konventet. De kjende hverandre paa, at »enhver af dem vilde blive hængt, hvis der indtraadte en Kontrarevolution«; de slutte sig derfor sammen og optage ingen andre i deres Kreds end dem, der have víst sig som »gode Borgere« den 10de Avgust og den 31te Maj. At faa Vidnesbyrd for Borgersind bliver vanskeligere og vanskeligere, og de foretage idelig Udrensninger af deres Klubber, saa at kun de værste Elementer blive tilbage. Efterhaanden som Styrelsen forværres, er Regeringen nødt til at stige dybere ned for at faa passende Redskaber: forgjæves søger Robespierre dygtige Mænd til at opretholde sit System; man faar altid fat paa de samme Navne: ubekjendte, udannede Folk, Skurke eller Tosser.

Saadanne ere de underordnede Herskere, som i 14 Maaneder i Paris skalte og valte med Folks Formue, Frihed og Liv. For det første udøve de et uomstridt Herredømme i Sektionsforsamlingerne, som vedligeholde et Skin af Folkesuverænitet. »12 eller 15 Mennesker med rød Hue tiltage

sig den udelukkende Ret til at sige alt og gjøre alt; naar en Borger i Sektionen gjør et Forslag, som ikke behager dem, raabe de, at han er en Intrigant, en Underskriver (af moderate Petitioner), og bringe ham saaledes til Tavshed. Hvis nogen vilde vove at modsætte sig deres Forslag, vilde han udsætte sig for at blive fængslet som mistænkt«. Kuske, Arbejdere og Haandlangere indfinde sig ved Begyndelsen af et Møde, lade sig indskrive og gaa saa bort for at drikke en Flaske Vin; ved Slutningen af Mødet komme de tilbage, gjøre al den Støj med deres Stemmer, Hænder og Fødder, man ønsker, faa saa deres Kost og hæve deres Løn for Deltagelse i Sektionsmødet (40 Sous).

Der er en almindelig Jagen efter Embeder og Bestillinger, og der er nok af dem. Foruden de gamle Kontorer i Ministerierne, som stadig belejres af uvidende Personer, der angive dygtige Embedsmænd for at fortrænge dem, er der utallige nye Pladser fra de laveste til 20 Sous om Dagen for Skraalere, der have det Hverv at lede den offentlige Mening i Palais-Royals Folkeklynger eller Konventets Tilhørerpladser, og andre for Opvarterne i Kaffe- og Værtshusene, som skulle have Øje med Gjæsterne, til de højeste, som gjøre deres Indehavere til Herrer over Borgernes Frihed og Liv; thi saa stor er de Mænds Magt, som danne de 48 Revolutionsudvalg og Sikkerhedsudvalgets, Kommunens og den væbnede Styrkes Generalstabs Kontorer. Foruden deres faste Løn faa de ofte Gratialer: saaledes tilstaas der i August 1793 50,000 Francs til de lidet velhavende Medlemmer af de 48 Udvalg, 300,000 Francs til General Henriot for at tilintetgjøre Sammensværgelserne og sikre Frihedens Triumf; 50,000 Francs til Mairen for at opdage de ildesindedes Komplotter, i September 300,000 til samme for at forebygge de ildesindedes Bestræbelser, i November 100,000 til Folkeskolerne til Udbredelse af gode Grundsætninger. Desuden giver deres Stilling dem Lejlighed til mange Slags Udpresninger; de foretage saaledes Husundersøgelser under Paaskud

af upatriotisk Sindelag og brandskatte Beboerne, der løskjøbe sig for ikke at blive kastede i Fængsel. Selv i Fængslerne betale Folk for at faa et bedre Værelse, og flere, som ere blevne arresterede uden at kjende Grunden, ere igjen slupne ud mod at betale større Summer. Et vidt Spillerum er aabnet for Underslæb ved de utallige Beslaglæggelser, de umaadelige Leverancer, de hurtige Indkjøb og Bortødslingen af de to Millioner Francs, Regeringen hver Uge giver Kommunen til at proviantere Hovedstaden for.

Lad os betragte nogle enkelte af de nye Embedsmænd. Buchot, som to Gange er betegnet med Robespierres egen Haand som »retskaffen, energisk og dygtig til de vigtigste Forretninger«, er af Velfærdsudvalget udnævnt til »Kommissær for de udenlandske Anliggender«, d. v. s. Udenrigsminister og har holdt sig et helt Aar i denne høje Stilling. Det er en Skolemester fra Jura, nylig ankommen fra sin lille By, og hans Uvidenhed, simple Manerer og Dumhed overgaa alle Begreber. Man finder ham aldrig i sit Kabinet, og naar hans Kontorchefer skulle have hans Underskrift, maa de søge ham i et Kaffehus. For at hævne sig paa dem, hvis Overlegenhed lader ham føle sin Uduelighed, skaffer han sig til sidst en Arrestordre mod sine 4 Kontorchefer, og om Morgenen den 9de Thermidor meddeler han med et grusomt Smil en af dem, Miot, den gode Nyhed. Uheldigvis bliver han strax efter afsat, og Miot bliver hans Efterfølger. Da denne derefter med diplomatisk Høflighed aflægger ham sin Visit, beder han med beundringsværdig Uforskammethed den Mand, som han har villet lade guillotinere, om en Plads i Ministeriet.

En anden, som vi allerede have omtalt, Generalen over hele den væbnede Magt i Paris, er den fordums Skriver hos en Prokurator, som er bortjagen af sin Principal for Tyveri, derefter skiftevis har været Politispion, Markedsgjøgler og Septembermorder, har renset Konventet den 2den Juni, kort sagt, den berygtede Henriot, nu en simpel Hugaf og

Drukkenbolt. Uagtet hans Forbindelser med Hébert og Cordeliererne har man beholdt ham som Redskab, uden Tvivl fordi han er indskrænket, brutal og let at haandtere, ude af Stand til at gjøre sig uafhængig, uden Anseelse blandt Soldaterne og mere pøbelagtig end Pøbelen. Han er tilfreds med sit Palais, sin Loge i Theatret, sine Heste, sin Vigtighed ved Fester og Revuer, men især med sine vilde Drikkelag. Hans Dagsbefalinger ere Mesterstykker af Taabelighed: »Man har nylig fundet en Del Brød paa Priveter; om denne Nederdrægtighed maa man spørge Pitt, Coburg og alle de Skurke, som ville lænkebinde Retfærdigheden og Fornuften og myrde Filosofien«. Efter at han om Aftenen har drukket sig fuld og gjort Spektakel i Danseboder, prædiker han om Morgenen: »Jeg indbyder mine Medborgere til selv at øve Politi; i et frit Land bør Fornuften og Filosofien holde et vaagent Øje med Samfundet, de bør rense det og bandlyse slette Mennesker og Bedragere derfra.«

Af samme Beskaffenhed som Generalen er Kommunen, der anvender ham: af 88, hvis Egenskaber og Stillinger man kjender, ere 56 udannede: Butiksvende, Skrivere af den laveste Slags, Smaakræmmere, Frugt- og Vinhandlere, simple Haandværkere eller endog Arbejdsmænd, bl. a. tre Skræddere, fire Parykmagere, to Murere, to Skomagere, en Stenhugger, en Brolægger og en Tjener. Imellem de 32 dannede er der en eneste af nogen Anseelse, Paris, Professor ved Universitetet; en, Dumetz, en gammel Ingeniør, er en flittig og maadeholden Mand, som gaar helt op i Forsyningen med Levnedsmidler. De andre, som ere skrabede sammen i de ubekjendte Demagogers Hob ere 6 daarlige Malere, 6 Kommissionærer, 7 Kjøbmænd, en Lærer, en Kirurg, en forhenværende Præst og andre af samme Kaliber; det er dem, som under Ledelsen af Mairen Fleuriot-Lescot og National-Agenten Payan bringe Kommuneraadet ikke administrativ Dygtighed, men den Tale- og Skriveevne, som en raad-

slaaende Forsamling ikke kan undvære. Den gamle Abbed Morellet, en af det franske Akademis Veteraner, som var bleven ruineret af Revolutionen, fortæller i sine Memoirer, hvad han oplevede i Kommuneraadet i September 1793 under sine Forsøg paa at skaffe sig en Attest for Borgersind, uden hvilken han ikke kunde hæve den lille Pension paa 1000 Francs, den konstituerende Nationalforsamling havde tilstaaet ham til Løn for hans Skrifter. Først skrev han et »meget ydmygt« Brev til Raadets Formand, Lubin, en fordums Malerdreng, som havde opgivet sin Kunst for Politiken og nu boede hos sin Fader, en Slagter, hvor Morellet traf ham i Sengen. Blandt dem, der skulde undersøge hans Sag, var den vigtigste en forhenværende Damefrisør, Vialard; men denne viste en hovmodig og ligegyldig Holdning og vilde næppe høre paa ham. For at faa ham i Tale var Morellet flere Gange til Stede ved Raadets Møder. Det var nogle underlige Møder, hvor Deputationer, frivillige, private Patrioter skiftevis indfandt sig for at deklamere og synge, hvor hele Raadet sang, hvor Formanden Lubin, prydet med sit Skjærf, selv 5 eller 6 Gange istemmede Marseillaisen, Ça ira og andre Viser. »Det er da løjerligt«, sagde en Kone ved Siden af Morellet, »at de bruge Tiden til at synge; er det derfor, at de ere her?« Nej, ikke blot derfor: efter Markedsoptogene give de sædvanlige Talere, især Frisøren, sig til at udslynge morderiske Forslag med rasende Stemme og Gebærder.

Under dette fortræffelige Kommuneraad staa de 48 Revolutionsudvalg. Lad os til en Prøve betragte et af disse, af hvilket man kjender alle Medlemmer. Af 18 Medlemmer af den røde Hues Udvalg vare 14 før den 10de Avgust ubekjendte i Kvarteret og havde ikke taget nogen Del i Revolutionen. De betydeligste ere tre Malere, som vare blevne forretningsløse ved Revolutionen, to Kræmmere, en Smed og en Salpetersyder; fire af dem vare tillige Lotterihandlere, Pantelaanere eller Spillehusværter. Ved Siden af

dem fungere to Lakajer, en Kusk, en bortjagen Gendarm, en Skoflikker, en forhenværende Renovationskarl, som den Gang var klædt i Pjalter, men nu forsynet med gode Klæder, Møbler og Bolig, endelig en dømt Falskner. Fire andre ere blevne jagne bort fra deres Pladser paa Grund af Utroskab eller Bedragerier, tre ere berygtede Drukkenbolte, og i dette udsøgte Selskab er Lederen, som sædvanlig, en ilde berygtet Jurist, den forhenværende Notar Pigeot, som er udelukket af sit Lav formedelst Bankerot. Det er sandsynligvis ham, der har udtænkt følgende Spekulation. Efter at Udvalget siden September 1793 har faaet frie Hænder til at fængsle hvem det vil, har det i 4 Maaneder arresteret 300 Familiefædre og i Begyndelsen fyldt en gammel Kaserne. Over 120 Fanger bleve her sammenhobede, undertiden to i samme Seng, og maatte i Bevogtnings-Omkostninger betale 300 Francs om Dagen. Da nu de virkelige Omkostninger kun udgjorde 62 Francs, blev der 238 Francs tilovers til de hæderlige Entreprenører; de levede da ogsaa højt og holdt glimrende Maaltider i deres Forsamlingssal; men for at udvide sin Bedrift lejede Udvalget i Slutningen af Marts 1794 en stor Gaard og indlogerede der Kvarterets rige og fornemme Folk i Lejligheder til 12 Francs om Dagen, hvorved det tjente langt større Summer. Indelukket Kvæg kan ikke afslaa sine Hyrder noget, og dette saa meget mindre, som det bevarer sit Liv ved at blive udplyndret; thi dets Vogtere finde det alt for indbringende, til at de skulde sende det til Slagterbænken. I de sidste 6 Maaneder af Rædselsperioden bleve kun 2 af den røde Hues Udvalgs 160 Kostgængere afleverede til Guillotinen. Først den 7de og 8de Thermidor begyndte Velfærdsudvalget, som vilde tømme Fængslerne, at gjøre Angreb paa den kostbare Hjord, og 3 Maaneder efter blev det vindskibelige Udvalg sat under Anklage; 10 af dem bleve dømte til 20 Aars strængt Fængsel, efter at de under Mængdens Jubelraab og Forhaanelser vare stillede i Gabestokken. Og dog vare de

ikke de værste: deres Begjærlighed havde sløvet deres Vildhed; andre, som vare mindre behændige til at stjæle, havde víst sig mere grusomme til at myrde, og overalt, i Provinserne som i Paris, var Revolutionsudvalgenes Beskaffenhed omtrent den samme. Efter Listerne over Betalingen (3 à 5 Francs om Dagen) var deres Antal i hele Frankrig 21,500.

Dersom Lovene af 21de Marts og 5te September 1793 havde været nøjagtig overholdte, vilde der i Steden for 21,500 Revolutionsudvalg have været 45,000 med 540,000 Medlemmer, der vilde have kostet Staten 591 Millioner om Aaret. Allerede i Forvejen var Administrationen dobbelt saa talrig og dobbelt saa kostbar som under den gamle Regering. Til Lykke kunde den vederstyggelige Paddehat kun halvt trives: hverken den jakobinske Udsæd eller den daarlige Luft, som den behøvede for at spire, fandtes alle Vegne. »Folket i Provinserne«, siger en samtidig, »var ikke paa Højde med Revolutionen; det stillede gamle Vaner og en passiv Modstand mod de Reformer, som det ikke forstod«. I de mindste Kommuner og nogle mere befolkede, men afsides liggende og rent agerdyrkende, især i dem, hvor man kun talte Folkedialekter, manglede der Personer til at danne et Revolutionsudvalg. Det kunde allerede være vanskeligt nok at finde en Maire, to andre Kommunal-Embedsmænd og en National-Agent, som Loven foreskrev. Bønderne maatte ofte nødes til at overtage disse Bestillinger, og deres jakobinske Iver var i Regelen ikke stor. De fandt sig i den nye Regering, ligesom de ogsaa havde fundet sig i den gamle, og bare deres Byrder af Frygt for noget værre. Heller ikke i Flækker og mindre Byer var der altid Fanatikere og Halunker nok til at besætte alle Pladser, saa at man maatte nøjes med lunkne og ligegyldige Folk.

S. B. Thrige.

Magister Tychonius.

»Det er ikke alt Guld, som glimrer« — dette Ordsprog med den dobbelte Betydning har sin Gyldighed ikke mindst paa Aandens Omraade, i Litteraturens Verden f. Ex.; Ambrosius Stub døde som den fattige Skoleholder, der blev begraven paa Fattigkassens Regning, og meget af, hvad han har skrevet, er først senere blevet erkjendt som ægte Guld, der nu aldrig vil gaa fra sin Værdi; samtidig med ham levede Magister Kristen Lassen Tychonius, der døde som Stiftsprovst i Viborg, og var en i sin Tid bekjendt Litterat, om hvem endog sexten Aar efter hans Død en begejstret Beundrer har ment, eller i alt Fald udtalt som sin Mening, at det kunde være tvivlsomt, hvem der burde sættes højest, Holberg eller Tychonius — og han synes at være mest tilbøjelig til at lade Vægtskaalen synke til Fordel for den sidste. Dog i Aarenes Løb er Forgyldningen gaaet saa grundig af Magister Tychonius, at vistnok de færreste kjende mere til ham, end netop ved at have hørt eller læst om hans Sammenstød med Ludvig Holberg, saa det har formodentlig for de fleste været noget helt ukjendt, der blev dem budet, da for nogle Aar siden hans Virksomhed som Poet (»Digter« vil man næppe falde paa at kalde ham) fremdroges for Lyset*); men da der i hin Skildring kun

*) H. Degenkolv: Bidrag til en Skildring af Magister K. L. Tychonius og hans Virksomhed; Kbh. 1878.

tages Hensyn til ham som Poet, og han dog virkelig indtog en ikke ubetydelig, men i det sidste Aarhundrede lidet paaagtet Plads som Theolog, skulle vi forsøge at tegne et saa vidt mulig upartisk Billede af ham baade som Menneske, Præst og Poet. *)

---

*) De Læsere, der kunne ønske at lære hàm og hans Værker noget nærmere at kjende, skulle vi henvise til den saare panegyriske Levnedsbeskrivelse af ham, hvormed Ville Højberg 1756 indleder anden Del af sine „kjøbenhavnske Samlinger", indeholdende „Tychoniana" — for hvilken Lovtale Forfatteren blev tagen haardt i Skole samme Aar i Oktober- og Novemberhæftet af det litterære Maanedsskrift „Efterretninger om nye Bøger og lærde Sager". Den ved sit store personalhistoriske Værk „Jubellærere" fortjente Kantor Kristoffer Gjessing udgav ligeledes „Tychoniana" 1770, I—II., hvis andet Bind indledes med en, ogsaa temmelig meget i Lovtaleform holdt Biografi af Tychonius. I 1776 udkom i Odense en „Samling af Vers og Indfald" af ham — uheldigvis for Tychonius har Udgiveren af dette posthume Værk víst saa megen Pietet over for Forfatteren, at han har inddelt Versene i følgende fem Afdelinger, som Tychonius selv i levende Live havde henført sine poetiske Udgydelser under: 1) Søndags-Klæder eller Andagter, 2) Hæders- eller Hofklæder, 3) Sørgeklæder, 4) Bryllupsklæder, 5) Noget Rips Raps i en Skuffe. Fremdeles maa nævnes: Rahbek og Nyerup: den danske Digtekunsts Historie IV., 205—214; N. M. Petersen: den danske Litteraturs Historie, flere Steder, især IV., 119—128. Flere, der have skildret Holbergs Liv og Værker, f. Ex. Werlauff og Rahbek, have lejlighedsvis dvælet ved Tychonius; i „Samlinger til jysk Historie og Topografi" findes i 4de Bind Side 278—432 „Uddrag af J. P. Thjørrings Skildring af viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede"; Tychonius omtales her selvfølgelig mange Steder (især S. 316—337); men medens der i flere af de anførte Skrifter ydes ham for stor Ros, bliver han vistnok paa sine Steder i denne viborgske Skildring bedømt noget skaanselløst, hvorhos dog maa lægges Mærke til, at Forfatteren deraf, J. P. Thjørring, der tilbragte sin meste Tid i Viborg, hvor han kom i Skole tre Aar efter Tychonius's Død, har haft Lejlighed til at hente sine Meddelelser fra Folk, der personlig paa nært Hold havde kjendt Tychonius, om hvem

I.

I Sal Sogn ved Holstebro var der i en Aarrække baade før og efter Midten af det syttende Aarhundrede en Præst og Provst, som hed Kristen Pedersen Nørkjær; hans Hustru hed Anna Pedersdatter; hendes Søster Kirstine var gift med den fra Svenskekrigen og især fra Planen om Kronborgs Tilbageerobring bekjendte Ridefoged Hans Rostgaard — hans første Hustru; det var hende, der saa mesterlig forstod at spille sin Rolle som Enke, at hun fik baade Venner og Fjender til at tro, at Rostgaard var død, saa der endog begyndte at melde sig Bejlere til den unge, smukke Kvasi-Enke. Da Provst Nørkjær begyndte at blive svagelig, fik han, i 1673, en Kapellan, Lars Tygesen, der kaldedes med Løfte om senere at følge efter som Sognepræst, naar den gamle var død; det gik da her, som det saa ofte skete, baade før og siden, at nemlig Kapellanen snart blev Svigersøn. Denne Lars Tygesen, der da ogsaa 1681 blev Sognepræst i Sal efter Svigerfaderens Død, maa efter alt at dømme have været en meget dygtig og begavet Mand; han var en Bondesøn fra det magre og fattige Hedesogn Haderup; men da hans Hu stod til Bogen, gjorde han, som Morten Børup havde gjort, og som flere Bondesønner gjorde i de Dage, naar de ikke kunde faa Forældrenes Tilladelse til at følge deres Lyst til Studeringerne: han løb bort og gav sig i den latinske Skole; da Faderen nu nok kunde vide, hvor han skulde søge sin forsvundne Søn, gik han ogsaa til Kjøbstaden og hentede Sønnen med sig ud fra Skolen og hjem til Bondearbejdet; dette gjentog sig et Par Gange; men da Sønnen tredje Gang var løben til Skolen og sagtens har faaet Rektoren eller Præsten eller ansete

---

Mindet og Traditionen vedblev at være levende i Viborg til helt hen mod Slutningen af det attende Aarhundrede, ja maaske endnu længere.

Borgere til at tale sin Sag, har Faderen endelig givet sit Minde til, at Lars gav sig paa den studerende Vej.

I Ægteskabet med Karen Nørkjær fødtes fem Sønner og to Døtre; men saa vidt vides, naaede af disse Børn kun tre Sønner den voxne Alder; den yngste af disse tre var Kristen, som fødtes syttende Avgust 1680 og blev opkaldt efter Morfaderen, der endnu levede, men hvis Endeligt nærmede sig med stærke Skridt. Den lille Kristen Lassen Tychonius — han nævnedes allerede fra Barndommen med sit latinske Navn — viste sig snart som et tidlig udviklet Vidunderbarn; men fra Fødselen af syntes der at lægge sig uoverstigelige Hindringer i Vejen for en kommende Virksomhed som Prædikant, i det der var en Fejl ved hans Tunge, saa Faderen maatte »skære ham for Tungebaand« hvert Aar, indtil han var fire Aar gammel. Da hans Udtale endnu vedblev at være besværlig, saa han i en Alder af ti Aar endnu ikke kunde udtale alle Bogstaverne rent, viste hans Fader, at han ikke for intet havde læst sine græske Klassikere, men bar sig ad med sin Søn, som han havde lært ved Demosthenes, i det han lod ham bestandig gaa med glatte Smaasten under Tungen, hvilken Kur havde en saa vidunderlig Virkning, at han i sit senere Liv »ikke alene blev rentalende, men endog veltalende«; hertil maa dog føjes, at i det Vidnesbyrd, Universitetet gav ham i Anledning af hans Dimisprædiken, som han holdt i en Alder af halvattende Aar, bemærkes det, at hans Stemme endnu ikke var rigtig fast, den var endnu »i Overgang«.

Faderen underviste selv sine Sønner og sammen med dem et Par Drenge, der vare i Huset, saaledes som det tit var Skik hos de Præster, der af en eller anden Grund ikke ønskede Sønnerne optagne i en Latinskole; det fremmede Kappelysten og kunde samtidig hjælpe lidt paa de knappe Indtægter, der for Præsterne vare magrere i Slutningen af det syttende Aarhundrede, end nogen Sinde enten før eller efter, i det de dybe Saar, Aarhundredets mange Krige

havde slaaet i Landet og Befolkningen, endnu vare langt fra at være lægte. Sønnen Kristen viste tidlig stor Lyst til at lære at læse, skjønt hans mangelfulde Udtale jo har voldt ham store Hindringer; saa snart han blot havde lært Bogstaverne at kjende, lærte han sig selv at læse; og saa snart han kunde læse Dansk, forlangte han ogsaa af Faderen, at han skulde begynde med ham paa Latinen; men han vilde ikke, før Sønnen var syv Aar, saa toge de med hinanden fat paa dette de lærdes Tungemaal, i hvilket han snart blev saa vel bevandret, at han, ti Aar gammel, endog kunde lave latinske Vers; danske Vers havde han længe i Forvejen kunnet skrive. I sit ellevte Aar begyndte han paa Græsken, og fire Maaneder efter mægtede han allerede at forstaa det nye Testamente i Grundsproget; i sit trettende Aar læste han Homer og skrev selv græske Vers, saa begyndte han paa Hebraisk, ja endog Syrisk og Samaritansk; Talent for Sprog har han vel nok haft, men det synes dog at have været en temmelig tom og aandløs Lærdom, han fik i Hjemmet, naar det som et særligt Tegn paa hans Kundskabsfylde nævnes, at han havde lært udenad hele Pauli Brev til Romerne paa Græsk, og en Gang reciterede det fra Ende til anden uden at standse deri mere end to Gange; — dog saadanne Kuriøsiteter hørte fuldstændig med til Tidsalderens Smag.

Da der fra den Tid haves adskillige Exempler paa, at Drenge ere blevne Studenter i en Alder af kun ti—tolv Aar, var det slet ikke noget enestaaende Tilfælde, da Kristen Tychonius i 1695 blev akademisk Borger, før han endnu havde fyldt de femten; han og hans ældre Broder Tyge dimitteredes af Faderen, der fulgte dem til Kjøbenhavn, hvor han havde den Glæde at se, hvor godt de stode sig ved Examenen; men da han ikke havde Raad til at holde dem det næste Aar i Kjøbenhavn, tog han dem med sig hjem og forberedte dem og et Par andre Russer ved Navn Winther i de Fag, hvori de næste Aar skulde examineres

til anden Examen. Blandt de Fag, i hvilke der ingen, eller i alt Fald kun højst ubetydelig Undervisning var given i Skolerne, men som de unge Studenter skulde lægge sig efter til anden Examen, var Arithmetik; men det synes, som om Studenterne ofte næsten have fundet det under deres latinske Værdighed at give sig af med et saadant Realfag; da tog Professoren i Mathematik, den ved Opdagelsen af Lysets Hastighed berømte Ole Rømer, sig for grundig at kurere Studenternes Dovenskab; det var netop den Dag, da de to Brødre Tychonius og de to Brødre Winther skulde examineres, at det skete, som vel aldrig før eller siden er hændet ved Kjøbenhavns Universitet: de 24 første, der bleve examinerede i Arithmetik, bleve rejicerede af Rømer, der tordnede og lynede paa godt Latin, indtil en jysk Student paa en studs Maade sagde til Professoren: »Non omnia omnes possumus« (Ikke alle kunne alt) — da gik Naturen over Optugtelsen hos Rømer i den Grad, at han, hvad der vel var noget hidtil uhørt inden for Højskolens Mure, gav sig til at tale Dansk, i det han sagde til vedkommende Student: »Jeg skal give baade dig og de andre et »Possumus« som vidt skal spørges og længe huskes«, og han rejicerede for Fode, saa det har efter et saadant Mandefald næppe været med let Hjærte, at de fire Kammerater, Brødrene Tychonius og Winther, ere gaaede til Examinationen, da Alfabetet næsten var udløbet, og Turen endelig kom til dem. Dog hvad enten de nu have været godt funderede, eller Professorens Bersærkergang endelig havde faaet Ende, — nok er det: disse fire stode sig, og Rømer kunde endog lykønske sig og dem i Anledning af en saa smuk Slutning paa Dagen.

Man kan vel nok sige, at Tychonius har været ligesom fra Fødselen forud bestemt til at blive Theolog; og som en Del af den Undervisning, der gaves i Skolerne i de Dage, var Begyndelsesgrundene i Theologi — man havde al Grund til at antage det allerstørste Procentantal af Di-

sciplene for vordende Præster —, saaledes havde Faderens Undervisning i Hjemmet, der jo i dette Tilfælde traadte i Steden for Skoleundervisningen, ogsaa til Dels omfattet de theologiske Discipliner, saa der har vel været lagt et ganske godt Grundlag, Tychonius nu skulde bygge videre paa for som Kransen paa Bygningen at sætte den theologiske Attestats; men hvor godt og hurtigt et Hovede han end har været, kan man dog ikke godt undlade at mene, at det theologiske Studium ved Universitetet i de Dage kunde fejes over med en Harefod, naar Tychonius allerede i November næste Aar, altsaa kun lidt over sytten Aar gammel, og kun lidt over et Aar efter Filosofikum, var i Stand til at tage Attestats, og det med bedste Karakter. De, der dannede hans nærmeste Omgang i hans korte Studentertid, i hvilken han laa paa Regensen, vare hans Broder og de to oven omtalte Brødre Winther, med hvilke han drev Disputereøvelser, som jo Tidens theologiske Studiums Ordning medførte det; til at deltage i det den Gang ofte meget udskejende Studenterliv har han vel hverken haft Tid, Raad eller Lyst, han var jo saa ung. For nu at have alt fra Haanden, saa han kunde modtage gejstlig Ansættelse, naar hans Alder tillod ham det, underkastede han sig næste Foraar den befalede Prøve i at prædike; den Dom, de theologiske Professorer som Censorer fældede i den Anledning, existerer endnu; den var meget rosende, kun med det lille, oven anførte Forbehold, at hans Stemme endnu ikke var rigtig udviklet.

Efter at dette Studenterliv nu var vel overstaaet, og da han hverken havde Raad til ved et længere Ophold i Kjøbenhavn yderligere at søge Uddannelse (han har maaske ogsaa selv ment, at han var udlært) eller kunde faa Lejlighed til at gjøre en Udenlandsrejse (han naaede aldrig uden for Fædrelandets Grænser), var det hans Hensigt at begive sig hjem til Faderens Præstegaard; men foreløbig kom han ikke længere end til Kallundborg. Da han havde

naaet der til og netop stod i Begreb med at give sig paa den sædvanlige Overfart til Jylland, der senere er bleven saa berømt, »fra Kallundborg til Aars«, og af en eller anden Grund, muligvis Uvejr, blev opholdt i Kallundborg, fik Byens daværende Sognepræst Magister Gudmand Poscolan (saaledes havde han efter Tidens Vis latiniseret sit gode danske Navn »Paaske«) fat paa ham og engagerede ham til Huslærer for sine Børn, hvorhos han undertiden skulde hjælpe til med at prædike. Den første Gang han i Kallundborg var paa Prædikestolen, gik det imidlertid galt; hans Hukommelse, der vel er bleven overanstrængt ved det forcerede Studium i Kjøbenhavn, glippede ganske, og han maatte bryde af midt i sin Prædiken; Tychonius ansaa dette for en saa uoprettelig Prostitution, at han lovede sig selv aldrig mere at bestige en Prædikestol, — et Løfte, han maaske ogsaa vilde have holdt, i alt Fald foreløbig, hvis ikke Præsten ligefrem havde tvunget ham til at prædike igjen næste Søndag, under Trusel af ellers ikke at ville have ham et Øjeblik længere i sit Hus; han gjorde det da, og nu gik det godt. Da han havde været et Aars Tid i Kallundborg, kom der Bud til ham, at hans Fader var bleven syg, og at han øjeblikkelig maatte komme hjem for at hjælpe med den Del af Faderens Gjerning, der kunde betroes ham som uordineret; han rejste da og blev hjemme Vinteren igjennem; men da Faderens Helbred havde bedret sig, tog han ved Paasketid 1700 Plads som Huslærer paa Vinderupgaard, ikke langt fra Sal Præstegaard; hans Faders Helbredelse havde dog kun været af kort Varighed, i Juli 1700 døde han.

Vi have oven for set, at Tychonius i sin Barndom havde givet sig af med at skrive Vers, baade danske, latinske og selv græske; han har vel ikke lagt Versemageriet paa Hylden i de mellemliggende Aar, men det første Vers, der kjendes af ham, har dog vel været det, han skrev til sin Faders Jordefærd, og som baade i Titelen, Formen og

Indholdet giver os som et Begreb om hans senere poetiske Virksomhed; det fejler ikke, at mange af de ved Begravelsen tilstedeværende have syntes, det var en mageløs Titel: »Halv forvisnede Æres-Blomster, strødde paa Dydens Grav, som til den afdøde blev lavet og gravet, der Dyden af Døden blev overvundet udi den ærværdige nu Salige Guds Mand, Salig Hr. Lars Tygesen, fordum Sognepræst for Sahl Menighed, Hans sørgelige Liigbegængelse den 24 Julii 1704*), forestillet af hans efterladte Søn og Discipel C. Lasson Tychonio.« Vi skulle i det følgende se Titlerne paa nogle af hans Poemer, skaarne ganske over samme Læst som denne; men ligesom her ikke kan være Stedet til at give ret mange eller længere Citater af hans Vers, saaledes skulle vi ogsaa her kun som en Mundsmag meddele Begyndelsen af det Gravvers, hvormed han vilde hædre sin Faders Minde; men ogsaa den er ganske betegnende for ham; man skulde tænke, at hans Sorg over Faderens Død maatte være saa dyb, at han kunde hæve sig til højere Toner end følgende:

Da jeg min Faders Død fornam,
Der Sorg var ud' og inde,
Jeg ledte i min Verse-Kram,
Begravels'-Vers at finde.
Men al min Leden var omsonst,
Her var ej Vers at vente;
Thi borte var min Digte-Kunst,
Som Verset skulde hente.
Af Sorrig var min Hjærne træt,
Af Angst min Aande stakket,
Jeg gik af salte Taarer mæt,
Af Graad mit Blæk var blakket! o. s. v.

Ikke en Gang her kan han, lige saa lidt som senere, undlade at blande Narrestreger og Smagløsheder ind dér, hvor Alvoren dog burde herske.

*) 1704 maa være en Trykfejl for 1700.

I halvandet Aar, fra Paasken 1700 til Mikkelsdag*) 1701, varede Tychonius's »Kondition« som Huslærer paa Vinderupgaard; da han nu stod uden Plads og, efter Faderens Død, uden noget Sted, hvor han kunde finde Tilhold, og han tilmed endnu manglede fire Aar, inden han efter Kirkens Lov og Kongens Anordninger kunde blive Præst, synes det, at han har valgt, i alt Fald foreløbig, at slaa ind paa en anden Levevej; han skal endog have søgt og modtaget Plads som Skriverkarl paa Amtstuen i Ringkjøbing, hvor en Bekjendt af Familien, Kancelliraad Hellevad, var Amtsforvalter. Det blev dog ikke til noget; men langt snarere, end han vel havde turdet vente eller haabe, fik han sin Kaldelse til den første gejstlige Virksomhed, som Kapellan i Skive; hvorledes det egentlig er gaaet til, at han fik dette Kald, er, efter hvad der foreligger i to forskjellige Beretninger, ikke let at afgjøre; jeg skal her anføre dem, saa kan Læseren selv efter Behag kombinere dem til en Enhed, — lidt sandt er der vel i hver af dem. I den ene hedder det, at medens Tychonius gik med disse Tanker om at blive Skriver i Ringkjøbing, blev Kapellanen i Skive, Jens Lukassen, syg og sengeliggende; det blev da af fremmede foreslaaet Sognepræsten Lars Breth, at han skulde se at faa Tychonius, der da var ledig, til medens Kapellanens Sygdom varede, at besørge hans Forretninger; imidlertid kom Tychonius, der intet vidste om dette Forslag, en Søndag Formiddag tilfældigvis til Skive i et eller andet Ærende; Kapellanen havde været saa vel, at han havde ment nok selv at kunne besørge Aftensangstjenesten, men var om Formiddagen bleven saa haardt angreben, at dette viste sig at være umuligt; da nu Sognepræsten, der

---

*) Paaske og Mikkelsdag vare den Gang de sædvanlige Skiftetider for Tyende; derfra stammer naturligvis, at Konfirmationen endnu holdes „Søndag efter Paaske og Søndag efter Michaelis“.

havde prædiket til Højmesse og selv var svag, nødig vilde lade Dagens sidste Gudstjeneste uforrettet, men netop fik at høre, at Tychonius var i Skive, fik han ham, hvem han tidligere kjendte som et hurtigt Hovede, til at prædike om Eftermiddagen; derpaa rejste Tychonius bort uden at tænke videre over Sagen; faa Dage efter døde Kapellanen, Sognepræsten Breth sendte da strax Bud til Tychonius og formaaede ham til at prædike i Vakancen; Tychonius søgte saa Kapellaniet og fik det. — At denne Beretning ikke kan være ganske nøjagtig, vil, naar man tager Hensyn til det foregaaende, fremgaa af, at Kapellanen Jens Lukassen allerede 5te Maj 1701 afgik ved Døden. I Følge den anden Meddelelse skulde der, da Emhedet var ledigt, »prædikes paa Kaldet«, som det hed; blandt dem, der søgte det, var ogsaa Jens Ostenfeld, som den Gang var Hører i Viborg, hvor han døde 1743 som Skolens Rektor; han rejste, fortælles der, en Søndag til Skive for at holde sin Prøveprædiken; medens han under Salmesangen gik frem og tilbage i Kirkens Sakristi, sad Tychonius i en Stol i Kirken og ventede, til Salmen næsten var forbi, da han skyndte sig op paa Prædikestolen, før Ostenfeld kunde komme til, og da prædikede saa godt, at Menigheden valgte ham til Kapellan. Heller ikke dette lyder ganske sandsynligt, da der sikkert nok vilde være blevet gjort Indberetning om en saadan Underfundighed, som vel snarere vilde have hindret end fremmet Tychonius's Ønske om Embedet; men at der dog kan have været Brand, hvoraf den Røg er gaaet, synes at fremgaa af, at medens Tychonius var Stiftsprovst i Viborg, og Ostenfeld Rektor i samme By, levede de, altsaa mange Aar efter, paa en spændt Fod med hinanden. Hvordan det nu end er gaaet til, — nok er det, at Tychonius 29de Oktober 1701 blev Kapellan i Skive og kort efter ordineret i Viborg af den unge, nylig beskikkede Biskop Bartholomæus Deichmann, der i en Aarrække var hans Velynder, og for hvem Tychonius ogsaa paa alle

Maader strøede Virak*); om Tychonius før Ordinationen har faaet Regeringens Tilladelse til at blive Præst, skjønt han manglede henved fire Aar i den »kanoniske Alder«, vides ikke med Vished, — eller maaske den ham saa velsindede Biskop har set gjennem Fingre med dette Spørgsmaal og ladet Sagen gaa, som den kunde; allerede den Gang formaaede Deichmann omtrent alt, hvad han vilde.

(Forts.)

Vilhelm Bang.

---

*) Om Biskop Deichmann, se Historisk Arkiv 1885, I., S. 81—109, 185—200, 241—255; paa flere Steder omtales hans Forhold over for Tychonius, hvilket derfor kun løselig skal berøres i denne Skildring.

De sidste Kampe i Bulgarien.

(Forts.)

V.

Slivnitza. — Den anden Slagdag. — Paniken i Sofia. — Den tredje Dag. — Solskin. — Forstærkningerne indtræffe. — Røverbrigaden. — De bulgariske Tyrker.

Hele den første Slagdag havde Vejrliget været meget slet, og da det heller ikke bedrede sig mod Aftenen, var man i det bulgariske Hovedkvarter ikke uden Bekymring for de stakkels Soldater, som vare prisgivne det umilde Klima. Ude paa Højderne maa de have tilbragt en sørgelig Nat; men heller ikke i Hovedkvarteret kunde man slaa sig til Ro; thi man maatte sige sig selv, at det værste endnu stod tilbage. Hele Natten igjennem arbejdede Telegrafen uafbrudt, og alle Tropper, som befandt sig paa Vejen Sarambey-Slivnitza, fik Befaling til at marchere fremad paa Liv og Død.

Den Opfattelse, at Serberne vilde forsøge at udjævne den foregaaende Dags Nederlag, skulde hurtig stadfæstes; thi allerede Kl. 7½ tog en heftig Kanonade sin Begyndelse, denne Gang paa venstre Flanke. Serberne maa vel i Nattens Løb have bragt i Erfaring, at denne Del af Bulgarernes

Slaglinje var omtrent uden Beskyttelse, og de rettede følgelig deres Hovedangreb mod dette Punkt, men nu var det for sent; thi denne Morgen stode allerede 20,000 Bulgarere mod 23,000 Serbere; i Nattens Løb vare nemlig Regimentet Preslavs fire Bataillaner indtrufne samt en østrumelisk Bataillon. Da den sidste naaede Hovedstaden, var Mandskabet saa udaset, at man ikke kunde tænke paa nogen yderligere Marche; men i Sofia kjendte man det ringe Antal paa Slivnitzas Forsvarere; man vidste, at hvert Kompagni var af højeste Betydning, sendte derfor hele Bataillonen videre til Hest, to Mand paa hvert Dyr, og Tropperne kom lige i rette Tid til at gribe ind i Fægtningen; intet beviser bedre Serbernes utilgivelige Fejl, den ulyksalige Rastdag den 16de November.

Serberne, som muligvis havde gjort Regning paa en let Sejr, stødte nu paa en sej Modstand; thi allerede ved Morgengry havde Fyrst Alexander ladet venstre Flanke besætte med de friske Tropper; hvor der den foregaaende Dag ikke havde staaet en Sjæl, fandtes nu 5000 Mand, og da en hel serbisk Division udviklede sig til Angreb paa Stillingen, gjorde den hurtig denne ubehagelige Erfaring; det offensive Stød forhaledes, og der udspandt sig i Steden en heftig, men uvirksom Artilleriild. Fyrst Alexander og Major Gutschev havde begge begivet sig til venstre Flanke og ledede Fægtningen. I Begyndelsen vandt den serbiske Overmagt Terræn, og de bulgariske Fortropper kastedes; men saa snart Serberne rykkede ud paa aaben Mark og kom inden for de bulgariske Skyttegraves Rækkevidde, lede de svære Tab, og enkelte fremstormende Kolonner bleve ligefrem nedmejede af de bulgariske Kugler. Atter tog Geværilden fra Skyttelinjerne sin Begyndelse, nu under bedre Betingelser for Bulgarerne og Rumelioterne, som laa i dækkede Stillinger, og da Kampen havde varet et Par Timer, vare de serbiske Førere overtydede om det unyttige ved yderligere Forsøg og gave Tegnet til en Retraite, der

maatte tiltrædes under en ødelæggende bulgarisk Ild. Enkelte bulgariske Batailloner, der strax vilde styrte sig efter Serberne med Bajonetten i Haand, kunde med Besvær holdes tilbage; nogen egentlig Forfølgelse blev der altsaa ikke Tale om, og den vilde heller ikke have været paa sin Plads, da de Stillinger, Bulgarerne muligvis havde kunnet erobre, vare mindre fordelagtige end de, man havde inde, og Tiden til et almindeligt Angreb endnu ikke var kommen. Faren for venstre Flanke syntes saaledes foreløbig fjærnet, og Fyrst Alexander kunde atter vende tilbage til Hovedstillingen, hvor alt endnu var roligt. Dagens Held var imidlertid kjøbt med ikke ubetydelige Tab; alene den østrumeliske Bataillon havde mistet over hundrede Mand, og henimod 300 Mand af Regimentet Preslav vare utjenstdygtige.

Forholdet paa Bulgarernes højre Fløj var imidlertid ikke ublandet glædeligt. Midt om Natten havde Major Gutschev maattet bringe Fyrst Alexander en højst uhyggelig Melding; Benderevs Batailloner, der den foregaaende Dag lige til Aftenens Frembrud havde kæmpet i Bjærgene med saa stor Tapperhed, vare blandede mellem hverandre, havde forvildet sig, kort og godt, der manglede næsten 3000 Mand, og ingen kunde rigtig sige, hvad der var blevet af dem. Man kunde og vilde ikke tro, at disse nys saa sejrrige Tropper havde grebet Flugten, vare deserterede; men paa den anden Side stod det Faktum fast, at højre Fløj tidlig om Morgenen den 18de November næsten var ukampdygtig paa Grund af dette store Tab, og man kan derfor let forstaa, at der herskede en trykket Stemning i Hovedkvarteret, og at man med Bekymring imødesaa et fjendtligt Angreb paa højre Fløj, hvor alt vel hidtil var forblevet roligt, men et serbisk Angreb hvert Øjeblik kunde finde Sted. Til alt Held bleve Serberne ogsaa denne Gang deres Vane tro, de forhastede sig ikke, ja syntes i det hele ganske at have opgivet ethvert Angreb paa denne Fløj, og imidlertid indløb ved Middagstid den beroligende Melding fra Benderev, at de forsvundne Tropper for største Delen

havde indfundet sig igjen, og at han nu var parat til selv at foretage et Angreb. Forklaringen paa hans Troppers gaadefulde Forsvinden var ganske simpel: de havde forvildet sig i Bjærgene og kunde i den bælgmørke Nat hverken gjenfinde deres Delinger eller selv findes af de Folk, der fra Slivnitza skulde bringe dem Proviant; de havde saa paa egen Haand begivet sig til Slivnitza og endnu fjærnere Flækker for at skaffe sig Levnedsmidler, men med Dagens Frembrud søgte de atter i store Flokke tilbage til deres Stillinger. Det hele var naturligvis alt andet end militærisk, men med det ringe Antal Officerer ganske forklarligt.

Henimod Kl. 1 foretoge Serberne en meningsløs Demonstration mod det bulgariske Centrum; Bulgarerne bleve et Par Dusin Granater og Serberne lige saa mange Mand fattigere, Kl. 1½ tiltraadte de sidste deres Tilbagetog, og Resten af Eftermiddagens Anstrængelser tilfaldt udelukkende den bulgariske højre Fløj. Da Ritmester Benderev nemlig saae Serberne rykke mod Centrum, lod han sin Brigade gaa angrebsvis frem for at støtte Forsvaret af Hovedstillingen og samtidig vinde yderligere Terræn. Gjentagne Gange kom det herved til Stormangreb, mod hvilke Serberne i intet Tilfælde formaaede at holde Stand, og henimod Kl. 4 sendte Fyrst Alexander Befaling til at tage en meget betydelig Højde, da man nærede Frygt for, at Serberne her i Nattens Løb vilde oprette et Batteri, som i betænkelig Grad kunde true Slivnitza. Angrebet blev foretaget af Benderevs Batailloner fra Nord og Øst, medens samtidig en Bataillon fra Hovedstillingen gik frem langs Landevejen og under en fortsat Geværild langsomt trængte Serberne over Sletten. Denne Del af Fægtningen frembød en udmærket Lejlighed til at sammenligne de tvende Hæres Kampmaade. Bulgarerne skøde vistnok hurtigere end strængt nødvendig: men det var intet i Sammenligning med den rasende Hurtigskydning, Serberne en hel Time igjennem vedligeholdt mod den bulgariske Skyttelinje; Geværildens Rullen standsede ikke et halvt Minut, og hvis Bulgarernes Tab skulde have

svaret til Serbernes Forbrug af Ammunition, vilde der kun være blevet faa Mand i Behold; men nu sigtede Serberne lige saa slet, som de fyrede hurtig, Bulgarerne trængte uafbrudt frem, Kl. $5^1/_2$ lød »Dschumi Maritza« ned fra Bjærgets Top, og Geværilden, der trak sig længere og længere bort, bragte ligeledes det Bud, at Højden var tagen. Imidlertid brød Aftenen frem, og man skimtede blot de idelige Blink fra Skyttelinjerne nede paa Sletten, hvor Træfningen endnu fortsattes en Stund, før den lidt efter lidt døde hen.

Som Læserne se, fulgte Fyrsten siden den 17de i hver Træfning den samme Taktik, omtrent Kl. 4 at lade et Bajonetangreb gjøre Udslaget; det indbrydende Mørke gjorde det umuligt for Serberne at gjenvinde den tabte Stilling ved et Modangreb.

Den 19de November kom endelig den afgjørende Kamp. Paa denne Dag stode allerede 25,000 Bulgarere over for 22,000 Serbere, som dog henimod Aftenen fik en Forstærkning paa omtrent 10,000 Mand. Det var i hver Henseende en højst interessant Kamp, blot Skade, at Fyrst Alexander glimrede ved sin Fraværelse; thi strax om Morgenen indløb den Melding, at Bresnik var tagen, og at Serberne rykkede løs paa Sofia. Det var den tidligere omtalte*) Morava-Division under Oberst Topalović, som nu truede med at gribe afgjørende ind i Begivenhedernes Gang; thi hvis denne Efterretning bekræftede sig — og den lød just ikke usandsynlig —, kunde blot et skyndsomt Tilbagetog fra Slivnitza redde Bulgarerne fra et Sedan. Fyrsten befandt sig i et ulykkeligt Dilemma; befalede han et Tilbagetog, nu da Kampen allerede havde taget sin Begyndelse, maatte et frygteligt Nederlag for Hæren blive den umiddelbare Følge; blev han paa Stedet, udsatte han sig for at blive tagen til Fange tillige med hele sin Hær. For at unddrage sig

---

*) Se oven for S. 149.

denne truende Katastrofe besluttede Alexander for sin egen Person at desertere fra Valpladsen og at afvente yderligere Efterretninger i Sofia. »Tyngdepunktet ligger for Øjeblikket i Linjen Bresnik-Sofia; hvor tungt det end falder mig, maa jeg gaa der hen; Slivnitza er nu bleven holdt i tvende Dage og kan vel ogsaa holdes længere.« Blot Skade, at der ingen Tropper fandtes i Hovedstaden, og at de fremrykkende Forstærkninger først havde forladt Ichtiman; et Forsvar af Sofia lod sig saaledes slet ikke organisere. Ogsaa Formanden for Deputeretkammeret, Stambulov, samt A. v. Huhn forlode den truede Stilling. »Ogsaa min Beslutning var hurtig tagen; jeg sagde mig selv, at Afgjørelsen maatte falde, hvor Fyrsten opholdt sig — og fem Minutter senere var en Hest sadlet og jeg paa Vejen til Sofia.« Saaledes naaede alle tre Kl. 11 Hovedstaden, hvor der allerede herskede en Panik, som ikke blev ringere ved dette forhastede Tilbagetog. Befolkningens overvejende Flertal havde ganske opgivet Spillet, og det russiske Parti begyndte atter at rejse Hovedet; kun en eneste Person dannede en Undtagelse, »en lille, ung Kvinde, Fru Kathinka Karavelov, der havde taget Plads i sin Mands Arbejdsværelse og bevarede en urokkelig Ro over for alle indstrømmende Hjobsposter. »Vær blot ikke bange; det er umuligt, at vore bulgariske Knøse kunne slaaes af Serberne, og fordi det er umuligt, vil det heller ikke kunne ske. Vent blot rolig; nu synes vi at være neden under; om fire og tyve Timer ville vi atter være oven paa.« Senere sagde man da ogsaa med nogen Ret, at af hele Sofias Befolkning var Fru Karavelov den 19de November den eneste Mand.

Paniken lagde sig først, da Fyrsten havde overtydet sig om det ugrundede i sin Frygt og Kl. 3 atter forlod Sofia tillige med de Herrer Stambulov og Huhn og vendte tilbage til Slivnitza, hvor alle tre indtraf omtrent Kl. 6, efter Slagets Ende. Fortjenesten ved at have vundet dette

tilkommer altsaa Major Gutschev, som førte Overkommandoen.

Serberne havde om Morgenen indledet Kampen ved en Kanonade paa deres venstre Fløj; men Gutschev lod sin højre Fløj gaa over til et Bajonetangreb, da han var overtydet om, at Serberne her vare svage i Tallet og kun foretoge en Demonstration for at bortlede hans Opmærksomhed fra den venstre Flanke; han ansaa det for klogest at afparere dette Træk ved selv at true Serbernes venstre Fløj og saaledes sætte dem i Uro.

Det blev saaledes atter Benderevs Tropper, som maatte optage Kampen og under Indtrykket af deres tidligere Held ogsaa nu udførte forbavsende Præstationer under deres unge, talentfulde Fører*); de havde vundet en ubegrænset Tillid til sig selv og derhos i de foregaaende Dages Kampe indhøstet Erfaringer, som de nu droge Fordel af. Det stod fast, at Serberne ikke kunde udholde et bulgarisk Bajonetangreb, og derfor søgte Bulgarerne blot at komme Serberne saa nær paa Livet, at man kunde ty til de blanke Vaaben. Benderev fortalte senere, at saa snart han havde truffet Anstalter til et Angreb paa Fjenden, var det ham næppe muligt at holde Tropperne tilbage. Instinktmæssig havde de fattet Theorien om den døde Vinkel, og det Faktum, at de havde størst Tab paa længere Afstande, men næsten intet, naar de kom til Foden af de stejle Bjærge, som skulde stormes, det Faktum fik dem til at ile mod Bjærgskrænterne. Her pustede de lidt ud og toge dernæst fat paa det møjsommelige Arbejde at klatre op ad Skrænterne, som vare saa bratte, at man skulde undres over, at de efter dette Stykke Arbejde endnu havde

---

*) Det vil vistnok være vore Læsere bekjendt, at han ogsaa har spillet en fremragende, om just ikke synderlig nobel Rolle ved de sidste Tiders Begivenheder i Bulgarien.

Red.'s Anm.

Kræfter tilovers til et Bajonetangreb; men endnu ubegribeligere er det rigtignok, at Serberne, som havde udhvilet sig i deres Stillinger, ikke angrebe de udmattede Bulgarere og kastede dem paa Hovedet ned ad Skrænterne. Dog paa denne tredje Slagdag var Serbernes moralske Holdning allerede dybt rystet, og i enkelte Tilfælde behøvede den bulgariske Musik blot at spille op til »Dschumi Maritza« for at jage Fjenden paa ilsom Flugt.

Den vanskeligste Storm fandt Sted paa den sidste, uden for Dragoman liggende, særlig stærke Højde, og ved denne Lejlighed kom det endnu en Gang til en virkelig Bajonetkamp. Efter Erobringen af denne Stilling var hele Bjærgstrøget til højre for Vejen til Dragoman i Bulgarernes Hænder; samtidig vare ogsaa Tropperne fra Hovedstillingen rykkede frem ad denne Vej og havde ligeledes kastet Fjenden, og begge de fjendtlige Hæres Stilling var nu fuldstændig forandret; tidligere havde Serberne staaet lodret paa Vejen, altsaa dannet en Linje fra Syd til Nord; men nu havde Bulgarerne ganske overfløjet dem i Nord, saa at den serbiske Front strakte sig fra Syd til Nordvest. Benderev var endog til Sinds at fremtvinge en yderligere Frontforandring ved et nyt Stød mod den serbiske venstre Fløj; han vilde tvinge Serberne helt bort fra Dragoman, saa at de kom til at indtage en Linje fra Øst til Vest med en eneste Retrætelinje over Trn; men Gutschev gav ham Ordre til foreløbig at gjøre Holdt, fordi Tropperne fra Hovedstillingen vare for langt borte til at kunne støtte hans Fremrykning, og denne Ordre var vistnok vel betænkt, thi man kunde i Hovedkvarteret endnu ikke vide, i hvor høj Grad de serbiske Tropper allerede vare demoraliserede, og blot under en slig Forudsætning havde Gutschev kunnet give sit Minde til en saa dristig Operation af sit højre Flankekorps alene.

Medens Bulgarerne paa deres højre Fløj trængte frem med saa afgjort Held, havde Fægtningen efterhaanden ogsaa forplantet sig over Centrum til venstre Fløj, men den ind-

skrænkede sig dog længe til en blot Kanonade, og først omtrent Kl. 3 begyndte serbiske Troppemasser at rykke ned ad Skrænterne; det var Fortravet af den anden Division, som fra Bresnik var gaaet over Bjærgene og nu greb ind i Slaget. I Begyndelsen bleve Bulgarerne kastede, og de serbiske Skyttelinjer trængte frem over Slivnitza-Bæk; men deres Forsøg paa at bestige den modsatte Skraaning strandede paa Bulgarernes vedholdende Ild. Kl. $4^1/_2$ indtraf rimeligvis Resten af anden Division; thi Serberne kastede sig pludselig med fornyet Kraft mod den bulgariske venstre Fløj og søgte endnu i sidste Stund at bemægtige sig Højderne ved Vladimirovce; Salveilden blev henimod Kl. 3 saa voldsom, at man allerede begyndte at nære Frygt for, at Serberne til syvende og sidst dog vilde bryde igjennem her, naa Slivnitza og saaledes afskære Bulgarerne fra Sofia; men i sidste Øjeblik indtraf nogle rumeliske Batailloner og et Batteri, som strax dirigeredes mod det truede Punkt og stoppede Serbernes Fremrykning saa længe, til det indtrædende Mørke omtrent Kl. 6 gjorde Ende paa Kampen. Disse østrumeliske Batailloner havde marcheret hele $9^1/_3$ d. Mil og maatte nu uden Hvil strax i Ilden. Man maa beundre en slig Præstation; trods den uhyre Marche, og skjønt Tungen af Udmattelse næsten hang ud af Halsen paa dem, marcherede de dog fremad med temmelig faste Skridt til »Dschumi Maritza«'s Toner.

Imidlertid var Fyrsten, som alt fortalt, kommen tilbage til Hovedkvarteret, hvor man i glad, opløftet Stemning drøftede Dagens Begivenheder. Forsvaret var afsluttet, og et nyt Afsnit i denne Krigs Historie tog nu sin Begyndelse, hvor Rollerne vare ombyttede; fremtidig tilfaldt Forsvaret Serberne, medens Bulgarerne gik angrebsvis frem.

Varm, som i Maj og Juni, straalede Solen den næste Dag ned over Valpladsen, hvor der hos Bulgarerne herskede det travleste Liv og en hidtil ukjendt Lystighed; efter hele sex lange Dages Forløb optøede Solen atter de frosne

Lemmer og fik Blodet til at strømme raskere gjennem Aarerne; til det fysiske Velbehag kom endnu Glæden over den tilkæmpede Sejr; efter mange Savn og Anstrængelser følte Tropperne for første Gang en dyb Tilfredsstillelse over den forestaaende Udsigt til at gjøre Serberne Gjengjæld for deres frække Overfald. Trods deres halvtomme Maver og deres af Løbegravenes Smuds stivnede Klæder vare de stakkels Mænd fuldstændig oplivede, og da Fyrst Alexander besøgte Stillingerne, hilsedes han overalt af saa begejstrede og glade Hurraraab, som om Tropperne altid havde levet under Italiens Solskin og ved Ægyptens Kjødgryder. Mindet om den overstaaede, tunge, meget tunge Tid var bortvejret, og Solskinnet og Sejrsrusen forvandlede i Forening de sidste Dages vaade, smudsige og blodige Krigsbilleder til et muntert Manøverliv. Regimenternes Musikkorps spillede lystig op, Officererne fra de enkelte Stillinger og Batterier besøgte hverandre, og Tropperne fremviste stolt de serbiske Trofæer, som i rigeligt Maal forefandtes i den bulgariske Lejr; næsten hver Mand kunde fremvise en eller anden Gjenstand, han havde frataget disse »Serbskis«, et Gevær, en Revolver, en Sabel, et Kogekar, en Hue eller deslige; ganske vist vare de fleste Gjenstande i og for sig værdiløse, men de havde en Affektionsværdi.

Under de tvende Dages Vaabenhvile kom man i det bulgariske Hovedkvarter først ret paa det rene med Hensyn til Omfanget af den vundne Sejr, særlig gjennem de talrige serbiske Fangers Udsagn. Allerede under Indtrykket af den tredje Dags Begivenheder havde man besluttet at tage Offensiven, og dels af denne Grund, dels fordi man dog ikke følte sig ganske tryg over for en Gjenoptagelse af den serbiske offensive Bevægelse, skærpedes Befalingen om at lade Forstærkningen rykke frem med Opbydelse af enhver Anstrængelse, og om Aftenen den 20de November vare de alle indtrufne.

»Tirnovski Polk, Primorski Polk, fire østrumeliske

Drushiner, 13,000 Mand paa Pletten« — med disse Ord sprængte en ung Officer, som havde ført disse Tropper fra Østrumelien, frem mod Fyrsten, hilsende ham med Sabelen. Og bag ved Stillingerne, i en lang Kløft, hvor nylig blot et ensomt Kogekar sydede, skimtede man en Skov af Bajonetter, og da Fyrsten nærmede sig, hilsedes han af brusende, døvende Jubelraab. Det var, som om Folkene havde en Følelse af, at deres Ankomst afgjørende beseglede den serbiske Hærs Skæbne. Fra Jamboli og Hermanli vare de i kæmpemæssige Marcher, gjennem Regn og Sne ilede over Balkan, uden Rast, ved Dag og Nat, kun besjælede af den Trang at komme deres kæmpende Brødre til Hjælp. Dagsmarcher paa 8 Mil vare Regelen, ja Primorski-Regimentet havde i de sidste 32 Timer endog tilbagelagt 12½ Mil og med en Styrke af næsten 4500 Mand blot ladet 62 Mand tilbage paa Vejen, vistnok en af de mest enorme Marche-Præstationer, Historien kan opvise. Og dog saae Folkene friske og kraftige ud, og man sporede saa ringe Udmattelse hos dem, at man uden Opsættelse turde føre dem mod Fjenden. Jo nærmere man kom Slivnitza: Soldater, intet uden Soldater! Forbi Fyrstens tarvelige Hytte marcherede Bataillonerne i et uendeligt Tog, og naar man troede, at nu havde det vel faaet Ende, kom atter en ny Bataillon. Foran Residensen spillede Regimentsmusikken »Dschumi Maritza«, jublende besvarede Tropperne deres Fyrstes Hilsen — den bulgariske Hær var paa Pletten.

I Hovedkvarteret indløb samtidig nye og gode Efterretninger; Kaptejn Usunov i Vidin havde med sine tyrkiske og bulgariske frivillige sejrrig og blodig slaaet et Angreb fra General Leschjanins Side tilbage — derhos tvende andre Meldinger, der med lakonisk Korthed udsagde:

»Kaptejn Popov har taget Trn.«

»Kaptejn Panitza er norden for Zaribrod rykket ind i Serbien.«

Da man den 18de November om Aftenen i Hovedkvar-

teret havde faaet Nys om, at et stærkt fjendtligt Korps truede Bresnik, havde man ladet Kaptejn Popov med tre Batailloner følge Fjenden i Hælene og foreløbig ikke tillagt denne Operation nogen større Betydning; men vi have set, hvor let det her havde kunnet tage en ulykkelig Ende med hele Felttoget. Dog allerede i Sofia havde Fyrst Alexander modtaget den trøsterige Melding: »Bresnik er taget, Serberne slaaede, Popov marcherer mod Trn.« Under sin Marche mod Bresnik havde Kaptejnen taget alt det Mandskab med sig, han traf paa; med den Lyst til Offensiven, der besjælede de bulgariske Officerer, angreb Popov tidlig om Morgenen den 19de, slog fuldstændig den overraskede Fjende og tvang ham til i al Hast at tiltræde et Tilbagetog mod Trn; Kaptejnens seneste Melding kom for saa vidt ikke overraskende; men Panitza? Hvem eller hvad er Panitza? Før Oprøret brød løs i Østrumelien, var han Regiments-Avditør, altsaa juridisk Embedsmand i østrumelisk Tjeneste, derhos Medlem af Revolutionsudvalget. Dernæst blev han Præsident for Krigsretten i Sofia og udnævntes efter den serbiske Krigserklæring til Kaptejn og Kommandør for de Makedonere, vi allerede tidligere have omtalt*), og som vi fremtidig for Korthedens Skyld ville benævne »Røverbrigaden«. Da Panitza indtraf i Sofia med sit Mandskab, udbad han sig Tilladelse til at benytte dem som et uregelmæssigt Strejfkorps, der skulde operere i Fjendens Flanke og, om muligt, i hans Ryg; Makedonerne afgave et udmærket Materiel for en slig Krigsførelse, Panitza var bekjendt som en dumdristig Vovehals, og man gav ham derfor den udbedte Tilladelse uden dog at vente synderlige Resultater af hans Krigsførelse. Panitza forsvandt nu nordvest for Sofia, og dagevis hørte man slet intet fra ham; men saa kom der tre Mænd ridende og overbragte et Brev fra Panitza og en Sæk. I Brevet stod, at han havde slaaet

---

*) Se S. 131.

Serberne i flere Træfninger, taget mange Fanger og Geværer og nu havde overskredet den serbiske Grænse nord for Zaribrod. I den ikke urigtige Formodning, at en slig overraskende Beretning næppe vilde finde ubetinget Tiltro, havde han paa ret original Vis sørget for at bilægge den med Beviser; da man aabnede Sækken, faldt Embedsseglene fra de af Panitza besatte serbiske Toldsteder og Landsbyer ud af samme; nu kunde man ikke betvivle Sagens Rigtighed, Panitzas Brigade, man i Begyndelsen kun lidet havde ænset, fik pludselig Betydning, og man besluttede ufortøvet og med største Hast at sende ham Linjetropper til Forstærkning.

Paa bulgarisk Side stod saaledes alt til paa det bedste, og man nærede kun den ene Bekymring, at det evropæiske Diplomati skulde lægge sig imellem; men for Øjeblikket lod dette ikke høre fra sig, og den uventede Sejr begyndte at gjøre Indtryk i Evropa og at vække en gunstig Stemning for Fyrsten og hans Folk; men endnu større maatte Virkningen være i selve Bulgarien; havde Befolkningen allerede forud holdt fast ved Foreningen og sin Fyrste, syntes det nu end umuligere at ophæve Foreningen og at fjærne ham. De russiske Partigængere vovede ikke længere at komme for Dagens Lys, heri handlede de viselig, og Indtrykket af Sejren vakte en virkelig bulgarisk Nationalfølelse, særlig i Officerskorpset. Hidtil havde Religionen været det egentlige Sammenknytningsbaand, medens Begrebet »Fædreland« laa fjærnere og var aldeles ukjendt paa Tyrkertiden; men Kanontordenen ved Slivnitza synes for første Gang at have kaldt denne Følelse til Live hos det hele bulgariske Folk, baade Bulgarere og Tyrker. Forsoningen mellem Kristendommen og Islam, eller rettere Følelsen af Muhamedanernes Ligeberettigelse havde gjort et rask Skridt fremad, Tyrkere og Bulgarere kæmpede trolig Side om Side, og blot det manglende Kors paa Tyrkernes Kalpak viste, at her stode jævnsides med hverandre Re-

præsentanter for tvende Racer, der endnu for nogle Aar siden havde bekæmpet hinanden paa det grusomste. De Muhamedanere, som hørte til den bulgariske Linjehær, vare ganske vist i stor Minoritet over for Bulgarerne; men i Regimenterne Preslav, Plevna og Varna vare de dog repræsenterede med 10—15 Procent; efter samtlige Officerers Udsagn sloges disse muhamedanske Soldater ganske fortrinlig, stode i ingen Henseender tilbage for deres bulgariske Kammerater, ja foregik dem hyppig med et godt Exempel; de havde heller ingen Anledning til at beklage sig over manglende Anerkjendelse fra deres foresattes eller Kammeraters Side. Det sidste behøver en kort Forklaring. Den bulgariske Hær har fra den russiske overtaget den Skik, at Udmærkelsestegnene for krigersk Daad ikke tildeles de enkelte Mænd, men Regimentet, som atter fordeler dem kompagnivis; men i Kompagnierne vælger Mandskabet selv dem blandt Kammeraterne, som skulle hædres. Da nu de første Tapperhedskors uddeltes, indtraf det mærkelige Tilfælde, at Muhamedanerne trods deres forsvindende Minoritet dog i nogle Regimenter fik næsten lige saa mange Kors som de kristne, og det ved deres Kammeraters Valg; endogsaa det første uddelte Tapperhedskors af første Klasse smykkede en Muhamedaners Bryst. Denne frejdige Anerkjendelse af Tyrkernes Fortjenester, denne Kammeratskabs-Aand varsler forhaabentlig godt om fremtidig Taalsomhed ogsaa i det borgerlige Liv.

Ulig Tyrkerne udrettede Grækerne intet til Landets Forsvar, og Sejren fremkaldte højst et smerteligt Indtryk hos dem. Uden Energi til at bekæmpe den bulgariske Bevægelse afventede de blot, at andre skulde rage Kastanierne af Ilden for dem og saaledes spare det heltemodige græske Folk for den Umage virkelig at lægge dette Heltemod for Dagen — og de vente endnu herpaa.

VI.

Fra Slivnitza til Zaribrod og Pirot. — Et diplomatisk Mellemspil. — Højderne ved Dragoman stormes. — Serbiske Parlamentærer. — Den serbiske Grænse overskrides. — Et uudført Rytterangreb. — Kastellet i Pirot sprænges. — Slaget ved Pirot. — Den serbiske Hær oprives. — Uhyggelige Scener.

Den 22de November Kl. 7½ stod en østrumelisk Brigade paa otte Batailloner, nemlig de tvende Regimenter Tirnovo og Primorski, formeret til Angreb paa Dragomanpasset. Oberstløjtenant Nikolajev havde faaet Befaling til at tage Serbernes Stilling i Fronten, medens Ritmester Benderev samtidig skulde angribe Højderne nordøst for Dragoman og se, om muligt, ved en Flankemarche at komme Serberne i Ryggen og spærre dem Tilbagetoget gjennem Passet. Gutschev med Hovedstyrken blev foreløbig staaende i Slivnitza.

Bulgarernes Fremrykning gik i Begyndelsen meget langsomt for sig; thi man var ikke sikker paa, om Serberne virkelig havde rømmet det hele foran liggende Terræn, og Rytteriets Rekognoscering gik yderst langsomt og ubehjælpsomt for sig; thi denne Del af Felttjenesten havde de russiske Læremestre kun indøvet meget mangelfuldt. Endelig fik man dog slaaet fast, at Serberne kun havde besat selve Dragomanpasset og Højderne øst og vest for samme; deres Stilling var utvivlsom meget stærk, men den Omstændighed, at de allerede havde opgivet mange, ret gode Stillinger i det foran liggende Terræn og nu indskrænkede sig til at hævde selve Passet, syntes at godtgjøre, at den tilsigtede Modstand blot skulde dække Hovedhærens Tilbagetog.

Først henimod Middag kunde det bulgariske Angreb tage sin Begyndelse, og under Dækning af Artilleri rykkede Tropperne frem mod Stillingerne syd for Passet.

Fyrst Alexander og hans Stab fulgte den fremadgaaende Bevægelse, havde lige indtaget en tarvelig Frokost i Læ af de forreste Højder og tænkte allerede paa Opbrud, da en Ordonnans kom ridende og overrakte Fyrsten en Pakke Depecher. Det var en ret behagelig Overraskelse! At Serberne stode næsten foran Sofias Porte, havde hverken rørt Magterne eller den høje Port; men nu, da Bulgarerne havde sejret, rykkede begge Parter frem med det diplomatiske Skyts; Fyrsten skulde slutte en Vaabenhvile, og Porten vilde sende en overordentlig Kommissær til Filippopel, som skulde overtage Regeringen i Østrumelien, med andre Ord, over for Serberne vilde man berøve Bulgarerne den militære Fordel og i Filippopel den politiske Fordel, de havde tilkæmpet sig ved det tre Dages Slag; men saa let skulde det dog ikke gaa, og ligesom Serberne havde forregnet sig ved Bedømmelsen af Fyrstens militære Begavelse, saaledes undervurderede Magterne nu hans Statsmands- og politiske Evner*). Midt under Fægtningen, medens Granaterne sprang i en halv Fjerdingvejs Afstand, og Geværsalverne knaldede til højre og venstre, forvandledes Feltherren til Statsmand og hans militære Stab til et diplomatisk Kancelli. Billedet var virkelig højst mærkværdigt: Fyrsten sad paa en Høstak, og rundt omkring ham laa hans Officerer og nedskreve efter hans Anvisning diplomatiske Noter. Den ene forsikede Storvesiren, at Fyrsten »i Følge den militære Æres Bud og paa Grund af sine hellige Pligter mod de faldne hverken kunde foreslaa eller modtage en Vaabenhvile, saa længe Bulgarien ikke var fuldstændig rømmet af de serbiske Tropper, og at han først kunde give sit Minde til Fred,

*) Den tyrkiske Mægling var en Følge af en Depeche, Kong Milan havde rettet til Porten, hvori han erklærede at have opnaaet sit Maal, da Bulgarien allerede havde kaldet sine Tropper bort fra Østrumelien, og at han følgelig var beredt til at indgaa en Vaabenhvile med Bulgarien — sikkerlig en højst naiv Vending!

naar han stod paa fjendtlig Grund.« En anden kopierede en Rundskrivelse til Magterne, som Fyrsten selv havde konciperet, og hvori han tilbageviste ethvert Ansvar, saafremt Porten nu sendte en Kommissær til Filippopel; denne Foranstaltning kunde medføre de frygteligste Følger, og derfor anmodede Fyrsten om, at den maatte opsættes og enhver Regulering af de østrumeliske Forhold i det hele taget udsættes, til der var sluttet Fred mellem Bulgarien og Serbien. En tredje nedskrev Instruktioner for Udenrigsministeriet i Sofia; der udvikledes heri, at Fyrsten var beredt til at gjøre alt for at lette Fredslutningen, og at han derfor ikke forlangte nogen Landeafstaaelse af Serbien, men vilde lade sig nøje med en Krigserstatning af 30 Millioner Francs; Udenrigsministeren fik Anvisning til at udtale sig i denne Retning over for Magternes Repræsentanter i Sofia. Alle disse Depecher bleve nedskrevne med Blyant paa udrevne Blade af Notebøger og øjeblikkelig expederede til Felttelegrafen i Slivnitza. Disse, i al Hast nedskrevne Depecher synes at have talt et overbevisende Sprog; thi Porten gav Afkald paa sin Kommissær, Magterne undlode at trænge paa en Besættelse af Østrumelien, og midt under Krigen og Krudtdampen havde Pennen dog undtagelsesvis udrettet en god Gjerning, afvendt en truende Fare. Da Depecherne vare afsendte, havde alle, mærkelig nok, en fast Tillid til deres Virkning, det improviserede diplomatiske Kancelli steg til Hest og forvandledes atter til en militær Stab; man tænkte næppe mere paa Noterne og betragtede den hele Sag som afgjort i en for Bulgarien gunstig Retning.

Efter dette diplomatiske Mellemspil rettedes hele Opmærksomheden paa den fortsatte Kamp, der nu var i Gang over hele Linjen. Den bulgariske venstre Fløj havde imidlertid gjort store Fremskridt, hvad man kunde skjønne ikke blot af Skyttelinjernes Fremrykning, men ogsaa af den Omstændighed, at det serbiske Artilleri havde indstillet sin Ild og rømmede den store Redoute, som var opkastet paa

et højt Bjærg ved den yderste højre Fløj, og som beherskede hele det foran liggende Terræn. Denne forsagte Tilbagevigning hænger sammen med en Ejendommelighed ved den serbiske Artilleritaktik, der vel atter kan føres tilbage til den Opfattelse, at en Kanon ikke er en simpel Krigsmaskine, men ligesom Fanen en Art Felttegn, hvis Tab er beskæmmende og under alle Omstændigheder maa undgaas. Det kan nu være en meget smuk Grundsætning, men dens Gjennemførelse medførte ofte, at Skytset blev trukket tilbage, naar det havde kunnet udfolde største Virkning. Hver Gang det bulgariske Fodfolk kom inden for de serbiske Kanoners egentlige Rækkevidde, kjørte disse bort med største Hast, saa at Bulgarerne ganske vist ikke kunde gjøre et eneste Stykke Skyts til Bytte, men til Gjengjæld ogsaa lede ganske ubetydelige Tab ved Artilleriilden. Under denne sidste Afdeling af Kampen fik det bulgariske Fodfolk ogsaa nu kun at gjøre med Serbernes Fodfolk, som tilmed blev stærkt medtaget af det bulgariske Skyts. Serberne, der allerede vare stærkt rystede, bleve nu forladte af deres eget Artilleri og mægtede ikke at modstaa Bulgarernes Angreb; et Stormløb, Stillingen var tagen og Serberne kastede tilbage mod Passet, hvis egentlige Indgang de dog vedblivende holdt besat.

Henimod Kl. 4 besluttede Fyrsten at gaa frem til det sædvanlige Bajonetangreb; med Musikken i Spidsen, der spillede op til »Dschumi Maritza«, kastede Regimentet Tirnovo sig mod den nærmeste Højde, der blev tagen i kortest mulige Tid, da Serberne slet ikke lode det komme til nogen Nærkamp. Dristig gik Regimentet løs paa den næste Højde, som ligeledes blev stormet, hvorpaa det frembrydende Mørke gjorde en Ende paa Kampen. Bulgarerne havde i hele Træfningen næppe tabt 100 Mand, hvoraf 7 kom paa den tapre Musikbande. At saa stejle og derhos forskansede Bjærge kunde stormes, beviste, at den serbiske Hærs Kraft allerede var brudt; men ogsaa Benderevs pludselige Ind-

griben i Kampen gjorde sit. Han var brudt op med en Bataillon og et Halvbatteri for at udføre sin omgaaende Bevægelse, men maatte snart overtyde sig om Umuligheden af at bryde frem til Midten af Passet og afskære Serberne Tilbagevejen; flere Tropper havde han imidlertid ikke kunnet medtage paa Grund af de ufremkommelige Bjærge. Da Benderev bemærkede, at Fægtningen var i stærkeste Gang paa højre Flanke ved Dragoman, besluttede han at anvende sin Deling til at true denne Side af Serbernes Stilling, og snart spillede hans Granater i deres Flanke, eller rettere i Ryggen paa dem, medens han formerede sin Bataillon i et eneste Geled, saa at de fire, meget stærke Kompagnier toge sig ud som Batailloner. Serberne, der allerede vare stærkt trængte i Fronten og her havde at gjøre med en frygtelig Artilleriild, kunde ikke tænke paa at holde Stillingen længere, da tilsyneladende saa stærke Masser dukkede op i Ryggen paa dem; de trak sig derfor i største Hast tilbage til Indgangen af Passet, og Bulgarerne vare Herrer over denne.

Næste Morgen tidlig tog Kampen atter sin Begyndelse. Faktisk havde Serberne rømmet Passet; men det syntes dog ikke raadeligt strax at forcere dette, da Fjenden muligvis kunde have lagt et Baghold. Fyrst Alexander havde foreløbig taget Kvarter i en Hytte tæt uden for Passets Indgang; Bønderne vilde vide, at Kong Milan Dagen forud havde opholdt sig i selv samme Hytte, og tilføjede, at han havde iagttaget Slaget fra Højderne. Nogle fangne Serbere paastode det samme, medens andre ikke vilde indrømme Fortællingens Rigtighed, og det var ikke muligt at konstatere Sandheden. Hvis Kong Milan virkelig er naaet her hen, er han i hvert Fald ikke kommen videre, og navnlig har han ikke set noget af Kampene ved Slivnitza. Den Dag i Dag véd man i øvrigt saa godt som intet om, hvad der er gaaet for sig i den serbiske Hær, da Serberne afviste alle Avisreferenter, maaske i rigtig Erkjendelse af, at der

paa serbisk Side vilde forefalde Ting, som ikke kunde taale en upartisk Fremstilling; hvad Serberne dernæst selv have fremstillet i deres officielle Telegrammer, afgiver et saa upaalideligt Materiale, at der ikke lader sig stille noget op med dette.

Henimod Kl. 12 indløb den Melding: »Passet er fuldstændig rømmet, Serberne gaa tilbage til Zaribrod.« Det er uforstaaeligt, at Passet saaledes blev givet til Pris uden Modstand. Selv om Hæren i sin Helhed ikke længere mægtede at rejse nogen sejrrig Modstand, maatte man dog have kunnet opdrive nogle Batailloner under dristige og bestemte Officerer, som havde kunnet gjøre Bulgarerne det surt nok at forcere Passet; thi dette er mere end en Mil langt, snævert og smalt, og paa begge Sider rage stejle Klippevægge til Vejrs, saa at man ikke kan tænke paa at vige ud til Siderne; mangen Gang beherskes Vejen derhos i en halv Fjerdingvejs Længde af en Klippe, der springer frem lig et Bulværk, som Vejen nu maa bugte sig omkring. Nogle Kompagnier maatte her timevis have kunnet opholde hele den bulgariske Hær; men intet sligt Forsøg blev gjort, og lige saa lidt faldt det Serberne ind at opholde Fjendens Fremrykning ved at afbryde Broerne eller ødelægge Vejen; ogsaa Telegrafen var overalt i god Behold; blot ved Dragoman havde man oprevet nogle Stænger, men ladet Traaden ligge paa Jorden.

Dragoman-Passet aabner sig ud mod en lille Slette, der gjennemstrømmes af Moravas Biflod Nisava; her ligger Grænsebyen Zaribrod, hvor de sidste Kampe skulde leveres paa bulgarisk Grund. Stejle Højder omslutte amfitheatralsk den smalle Slette mellem Byen og Udgangen af Passet, og de beherske saaledes ikke blot fuldstændig Adgangen til Zaribrod, men ogsaa den største Del af Sletten, som de bulgariske Tropper nødvendigvis maatte marchere over. Dog hvem Gud giver et Embede, giver han ikke altid Forstanden, og saaledes hændtes det, at Serberne hverken

barrikaderede Vejen til Zaribrod eller passede paa, hvad der gik for sig nede paa Sletten, men nøjedes med at forsvare sig mod de bulgariske Tropper, som stormede Højderne. Nede paa Sletten stod et helt bulgarisk Regiment opstillet i Reserve, og deres tætte Masser afgave en fortræffelig Skive; men de betænktes ikke med en eneste Granat, fordi Serberne af Frygt for at miste en af deres gamle Kanoner atter havde trukket disse tilbage i en urimelig Afstand. Kl. 4 besteg det bulgariske Regiment Varna Højderne paa Byens højre Side, mødtes med Serberne paa Bjærgryggen, og efter en Times Forløb vare alle Højderne tagne og Serberne indskrænkede til at holde det meget stejle Bjærg Pregleditste, ved hvis Fod Zaribrod ligger; den hele Fægtning kostede Bulgarerne blot henved 70 Mand, men de gjorde omtrent 60 Fanger. Vejen til Zaribrod bestrøges vel endnu af de serbiske Geværkugler*); men dette var dog ikke til Hinder for, at Fyrst Alexander som første Mand red ind i Byen ved Siden af Løjtenant Slavejkov, der for ni Dage siden med sin Eskadron havde holdt Byen mod den tyvedobbelte Overmagt og saaledes nok fortjente at være den første ved Indtoget. Fyrsten tog sit Kvarter i det samme Hus, Kong Milan havde beboet sidste Nat, til han Kl. 1 om Morgenen allarmeredes og flygtede til Pirot; Milans i al Hast tilbageladte Levnedsmidler (Æg og Øl), hans Kort og Papirer lagde Fyrst Alexander Beslag paa; blandt Tegningerne fandtes ogsaa et Par nydelig udførte Æselører, men Hovedet — mon ikke et Mandshoved? —, som skulde været smykket med denne Prydelse, manglede. I dette Hus havde Kongen haft Kvarter i fem Dage, Alexander dvælede her i tvende, og først senere kom man

---

*) Kugleregnen var dog ikke synderlig farlig; thi ikke en Mand af Eskadronen saaredes, skjønt den maatte afgive Skive for tre serbiske Kompagnier, der tilsammen affyrede femten Salver.

efter, at de to Hovedkvarterer i hele denne Tid, dem selv uafvidende, havde sovet paa Dynamit; Huset tilhørte nemlig en Entreprenør, der ledede Bygningen af Jærnbanen ved Zaribrod, og i sin Huskjælder gjemte et ret betydeligt Forraad af dette farlige Sprængstof.

Nu, da den bulgariske Avantgarde stod lige ved Serbiens Grænse og beredt til at trænge ind paa det fjendtlige Omraade, maatte Hovedkvarteret træffe Anstalter til at proviantere hele Hæren og koncentrere den omkring Zaribrod, og dette medførte et to Dages Ophold i Staden; men Opholdet her var just ikke behageligt, da Zaribrod fuldstændig beherskedes af den fjendtlige Stilling, og de serbiske Kugler af og til forvildede sig helt ind i Byen, saa de bulgariske Regimenter henimod Middag fik Befaling til at tage Bjærget Pregleditste; allerede tidligere paa Dagen havde man arbejdet paa at opkaste Batterier paa de omliggende Bjærge, men var ikke bleven færdig hermed paa Grund af de overordentlige Terrænvanskeligheder.

Pregleditste-Bjærget, hvis Fod beskylles af Nisava, hæver sig vest for Zaribrod; det er meget stejlt og deler sig i tvende Tinder, af hvilke den sydlige, mere lave blev holdt besat af en bulgarisk Bataillon, der søgte Dækning bag en naturlig Stenvold; en Sænkning skiller denne Tinde fra den mere nordlige, den egentlige Bjærgtop, som hæver sig mindre stejlt og delvis er bevoxet med Skov. Paa denne højere Top stode tre serbiske Batailloner af tolvte Regiment; det fjerde stod lidt længere tilbage som Reserve. Ved Skovbrynet, paa den gjennem Skoven førende Vej og paa selve Bjærgtoppen havde Serberne anlagt Skyttegrave, hele Stillingen kunde næsten kaldes stormfri, og Anlæggelsen af et Batteri maatte endog have kunnet gjøre det umuligt for Bulgarerne at holde Zaribrod; men ogsaa nu bleve Serberne førte saa elendig, at Bulgarerne sluttelig trods alle begaaede Fejl maatte beholde Valpladsen.

Kampen begyndte omtrent Kl. 4 om Eftermiddagen, med at den ene Bataillon »Varna« gik fra den sydlige Tinde løs paa den serbiske Stilling og affyrede en fuld Salve, der fra serbisk Side bevaredes med flere, som snart gik over til en uordnet, hurtig Ild. Ogsaa Kanontordenen blandede sig i denne; thi et bulgarisk Batteri, som var kjørt op til højre for Kløften, affyrede i Pavser 28 Skud mod Serberne, som vedbleve at vedligeholde en sand djævelsk Ild. Den næste Dag kunde vor Hjemmelsmand ved de fleste Skyttehuller finde 100—150 tomme Patronhylstre; man kan altsaa antage, at de 3000 Serbere i det mindste have bortskudt deres 250,000 Patroner, og til denne kolossale Ødselhed med Ammunition svarede et bulgarisk Tab af — 58 Mand, hvoraf de sex endda faldt som Ofre for deres Artilleri. Havde der i Steden for de 3000 Serbere staaet 300 Tyrkere af Heltene ved Plevna, vilde der ikke være blevet én Mand tilbage af de 3—4000 stormende Bulgarere. Nu er det næsten utroligt, hvor slet Serberne skøde; i modsat Fald havde det vel heller ikke været muligt, at de serbiske Kugler i Steden for at ramme Skyttekjæden kunde falde i Zaribrod, der ligger i 1½ Fjerdingvejs Afstand, og her saare og dræbe adskillige Personer.

Denne, saa uskadelige Ild gjorde det forstaaeligt, at Bulgarerne trængte dristig frem og snart havde drevet Serberne tilbage til den øverste Tinde, men her greb den fjerde Bataillon ind i Kampen; gjennem Kugleregnen kunde man tydelig se dens Kommandant sprænge omkring og opflamme sine Folk; Serberne grebe Offensiven, og efter et Kvarters Forløb havde de vundet deres Terræn tilbage. I dette kritiske Øjeblik hørtes imidlertid et højt »Ura« fra den modsatte Side af Bjærget, og Musiken spillede op til »Dschumi Maritza«; flere bulgariske Batailloner vare komne Serberne i Ryggen og stormede her frem med Bajonetten, og Serberne kom nu i Forvirring og trak sig fægtende tilbage til den øverste Tinde, hvor fra de staaende vedlige-

holdt en afsindig Hurtigild; men ogsaa nu fløj næsten alle Kuglerne hen over Hovederne paa Bulgarerne, og da de stormende Skarer vare komne Toppen meget nær, sank Serbernes Mod, de styrtede ned ad Pregleditstes vestlige Skrænt, satte over Nisava og forenede sig med deres Brødre, som stode paa Vejen til Pirot. Under denne sidste Episode af Kampen var det nær lykkedes Bulgarerne at tage en serbisk Fane; allerede var den vristet fra den faldne Fanebærer, da den serbiske Kaptejn Katanitsh styrtede ind i Nærkampen, med sin Revolver skød fire Bulgarere ned og bemægtigede sig Fanen; i samme Øjeblik sank han vel til Jorden, blødende af flere haarde Saar, men sin Fane havde han faaet kastet tilbage ned ad Skrænten, hvor den blev greben af en serbisk Soldat og reddet. Katanitshs Heltemod hindrede ikke Bulgarerne i at bibringe ham flere andre, svære Saar, uden at det faldt de bulgariske Officerer ind at straffe denne Nedrighed.

Medens det hele denne Dag havde været mørkt, regnfuldt Vejrligt, bragte den næste Morgen klart Solskin. Den nye Overgeneral, Oberstløjtenant Nikolajev, fik i Zaribrod Besøg af to serbiske Parlamentærer, der overbragte et Brev fra den øverstbefalende over »de forenede Schumadja-, Drina-, Donau- og Moravadivisioner« med Anmodning om Vaabenhvile, da Kong Milan »af Agtelse for Magternes Vilje« vilde give Afkald paa Krigens Fortsættelse og slutte Fred. Skade blot, at denne fredelige Stemning ikke var indtraadt fjorten Dage tidligere, og at han først begyndte at ænse »Magternes Vilje«, da hans Hær var bukket under for den bulgariske. Nu var Sagens Sammenhæng alt for tydelig: den serbiske Hær mægtede ikke mere at yde Modstand, og derfor søgte Kong Milan nu ad diplomatisk Vej at hindre Bulgarernes Indmarche paa serbisk Omraade. Havde Bulgarien modtaget hans Tilbud og givet ham Tid til at organisere og forstærke hans Hær ved Grænsen, vilde den fredelige Stemning og Agtelse for Magterne vistnok snart

atter være fordampet; men nu lød Svaret afslaaende, og Oberstløjtenant Nikolajev underrettede den »øverstbefalende over de forenede Schumadja-, Drina-, Donau- og Morava-divisioner« om, at Fyrst Alexander ikke havde givet ham nogen Befaling til at standse Fjendtlighederne, og at disse følgelig maatte have deres Gang; men da den serbiske Overgeneral havde tillagt sig en saa lang og skjøn Titel, vilde Bulgarerne heller ikke i denne Henseende staa tilbage, og Nikolajev undertegnede sig følgelig som »Lieutenant-Colonel et Commandant en chef des armées bulgare et rouméliote réuniees«, en Titel, der var endnu længere og derhos mere betydningsfuld end den serbiske. Næppe var dette Brev besørget, før der indfandt sig en ny Parlamentær i en serbisk Oberstløjtenants Skikkelse, og han blev ligeledes ført for Nikolajev. Det fremgik af Forhandlingerne, at Serberne virkelig tiltroede Bulgarerne den Dumhed at modtage Vaabenhvile; thi Serberen overbragte ikke nye Tilbud, men havde simpelthen det Hverv i Fællesskab med Bulgarerne at fastslaa Demarkationslinjen, og han var derfor højlig forbavset, da Nikolajev meddelte ham, at der ikke kunde være Tale om nogen Vaabenstilstand, trak paa Skulderen og anbefalede sig, aabenbart højst pinlig berørt. Havde Bulgarerne ikke allerede tidligere fattet den Beslutning at passere Grænsen den 26de, vilde det nu være sket; thi alt hvad man vidste om den serbiske Hærs Opløsning, styrkedes yderligere ved dette Tilbud om Vaabenhvile.

Den 26de November Kl. 8 stod den bulgariske Hær i følgende Stilling: Hovedkolonnen under Nikolajev ved Zaribrod med Avantgarden ved den sprængte Nisavabro; en højre Sidekolonne, 16 Batailloner og 2 Batterier, under Major Gutschev i Bjærgene med det Hverv at marchere løs paa Pirot ad de Bjærgveje, som førte parallelt med Hovedvejen; en venstre Sidekolonne under Kaptejn Popov, som ved denne Tid maatte have passeret Grænsen ved Trn og fik det Hverv alt efter Omstændighederne at trække sig hen imod

Hovedhæren i Retning ad Pirot og at støtte deres højre Fløj. Lige over for Bulgarerne stode de 4 serbiske Divisioner, og derhos gik Rygtet, at Delinger af General Leschjanins Timokdivision vare under Fremrykning fra Vidin for at støtte Hovedhæren. Den bulgariske Hovedhær under Nikolajev var vel omtrent 30,000 Mand, saa at Bulgarerne med Gutschevs 16,000 Mand og Popovs 9000 i alt havde omtrent 55,000 Mand disponible til deres Fremrykning mod Pirot, af hvilke dog Popovs 9000 Mand først den anden Dag kom i Forbindelse med Hovedhæren, medens Gutschevs 16,000 Mand slet ikke kom til at gribe ind i det egentlige Slag. De serbiske Divisioner talte efter de lidte Tab vel 36,000 Mand, saa at de omtrent vare lige i Tal med de bulgariske Tropper, og derhos havde de Fordelen af Forsvaret, en Fordel, som rigtignok fuldstændig opvejedes ved deres Troppers trykkede Stemning.

Om endskjønt Serberne næsten uden Modstand gik tilbage for den bulgariske Avantgarde, rykkede man dog i Begyndelsen kun langsomt fremad, da det bjærgfulde Terræn først maatte behørig udspejdes og de bulgariske Batterier hentes ned fra deres Stillinger i Bjærgene. Det tog ogsaa Tid at slaa en ny Bro over Nisava, og imidlertid tog Fyrsten og hans Stab Stilling syd for Floden paa en lille, skovbevoxet Høj, hvor fra man dog ikke havde en synderlig vid Udsigt. Saa meget var klart, at Serberne havde opgivet at afværge Fremrykningen i deres Land, og rettede man Blikket tilbage, saae man et langt, bredt, sort Baand, som trak sig fra Nisavabroen mod Zaribrod og forsvandt i denne Stad; det var Hovedkolonnens første Division. Kl. 11½ kom der Liv i denne stivnede Masse; som dreven af en usynlig Magt skød Baandet sig fremad — Fremmarchen begyndte. For at være den første, der hilsede sine Tropper paa serbisk Grund, galoperede Fyrsten forud til den første serbiske Landsby, hvor han med sin Stab stillede sig op foran det serbiske Toldhus, lige over for de serbiske og

bulgariske Grænsepæle, som her fredelig vare opplantede Side om Side. Beboerne bragte Fyrsten og hans Stab Vin, man klinkede paa Pirots snarlige Indtagelse, og imidlertid marcherede Fodfolket under brusende Hurraraab og til »Dschumi Maritzas« Toner forbi deres Fyrste. Hvo skulde have tænkt dette for ti Dage siden; den Gang syntes alt tabt, og nu stod man paa Serbiens Grund, hvis Tropper ikke engang syntes at have Kraft til at forsvare deres eget Land. Sic transit gloria mundi, og sjælden mere vel fortjent.

Mærkeligt nok var det bulgariske Rytteri i Bagtroppen, i Steden for at være tildelt Avantgarden, hvor det blandt andet kunde have gjort Nytte som Spejderkorps; men Rytteriet var, som sagt, den bulgariske Hærs svageste Side, og saaledes skulde det ogsaa nu forsømme en gunstig Lejlighed til at vinde Udmærkelse. Man nærmede sig Pirot; i det fjærne laa Staden med sine i Solskinnet glinsende hvide Kirker, og foran bredte sig en Slette, jævn som en Exercerplads, men paa højre og venstre Side indrammet af Bjærgstrøg, medens Baggrunden sluttedes af høje Tinder, som hæve sig stejlt bag Pirot. Ude paa Sletten holdt det serbiske Rytteri i ubevægelige, lange, sorte Linjer, Pladsen syntes saa gunstig, som tænkeligt var, for en Rytterfægtning, og da det bulgariske Rytteri endelig naaede frem, saae det ogsaa et Øjeblik ud til Kamp; Serberne kom i Bevægelse, Rytterregimenterne gik over fra den ene Formation til den anden, men gjorde sluttelig dog omkring og trak sig tilbage ad Vejen til Pirot, og i Steden dukkede smaa, blaahvide Krudtskyer op; det serbiske Rytteri havde kun gjort Plads for sit Fodfolk, som strax aabnede deres Ild paa den bulgariske Rytterbrigade. Dette turde imidlertid ikke gjøre noget Angreb paa Fodfolket, skjønt dette kun var lidet talrigt; Hestene vare for udmattede, hed det sig, efter den hidsige Fremrykning, og Rytteriet foretrak altsaa at vige Pladsen for Fodfolket, som nu atter tog Têten og

fortsatte sin Fremrykning saa rolig som i den dybeste Fred. Fyrstens Omgivelser smigrede sig allerede med det Haab endnu samme Aften at kunne rykke ind i Pirot, tage Kvarter i Kong Milans Hus og sove i hans Senge; men saa let skulde det dog ikke gaa. Uden at ane det var man kommen ind under de serbiske Batterier, der pludselig, som paa et Signal, fra alle Sider aabnede Ilden mod de fremmarcherende Bulgarere og overøste Fyrsten og hans Stab med en Hagl af Granater, i en Paranthes bemærket, den eneste Gang under hele Felttoget Fyrsten svævede i virkelig Fare. Kanontordenen var forfærdelig; den bulgariske Hær, som stod nede paa Sletten, var baade i Fronten og paa begge Sider indesluttet af Serberne, som havde spækket alle Højder med Artilleri og besat dem med Blænkerkjæder. Havde Serberne opsat deres Angreb endnu en Time, vilde den bulgariske Hær efter Fyrstens egen Tilstaaelse have været fortabt; thi da havde den allerede staaet saa tæt og nær inde under Pirot, at dens Tab maatte være blevet umaadeligt, og Forvirringen i Nattens Mørke have forvandlet sig til Panik. Serberne havde da kun behøvet at gjøre et kraftigt Angreb, især fra begge Fløje, og vilde saaledes have kunnet knuse Fjenden aldeles. Nu fik Bulgarerne imidlertid Tid til endnu ved Dagens Lys at trække deres Centrum tilbage og at drage Fordel af deres numeriske Overvægt til at aabne et energisk Angreb paa Fjendens højre Fløj, hvorved Centrum fik Luft.

Indtoget i Pirot maatte imidlertid opgives for denne Dag, og Mørket hvilede snart over alle Omgivelser; men pludselig straalede hele Egnen i Ildglans; et uhyre Ildneg hævede sig højt mod Himlen, stod nogle Sekunder ubevægeligt og sank derpaa sammen i sig selv; den mørke Nat hvilede atter over Scenen, medens Tavsheden brødes af et langt, dumpt Skrald. Det var Kastellet i Pirot, som Serberne selv med letsindigt Hastværk sprængte i Luften, da nogle bulgariske Kompagnier ved Aftentider trængte ind i

Staden. Explosionen havde saaret et Par Mand af Bulgarerne, medens de bortdragende Serbere formentes at have mistet 40 Mand døde eller saarede, en Paastand, der dog rimeligvis var greben ud af Luften, da man senere hverken saae Lig eller Blodspor ved Kastellet.

Tidlig om Morgenen den 27de begyndte Slaget ved Pirot paa ny. Bulgarerne maatte, som udviklet, se at skaffe sig Luft ved at angribe Serbernes Flanker og rettede særlig deres Anstrængelser mod disses højre Fløj, men gjorde her snart den lige saa overraskende, som behagelige Opdagelse, at Højderne paa denne Kant allerede vare besatte af bulgariske Tropper. Popov var nemlig marcheret efter Kanontordenen, var den foregaaende Aften indtruffen fra Trn og havde med sin Division allerede i Nattens Løb fordrevet Serberne fra de dominerende Højder. Bulgarerne bleve saaledes ikke blot sparede fra den første Del af deres Dagsværk, men saae tilmed deres Styrke yderligere forøget med 9000 Mand. Ogsaa selve Pirot var, som alt antydet, allerede den foregaaende Aften bleven besat af bulgariske Tropper, men disse maatte dog atter om Morgenen rømme Byen, og faktisk var denne nu i længere Tid herreløs. Paa overdreven, fantastisk Vis har man fablet om, at det ved denne Lejlighed er kommet til vilde Gadekampe, at Bulgarer og Serber gjentagne Gange ere komne i Haandgemæng og have kæmpet med frygtelig Forbitrelse. I Virkeligheden gik det nu langt fra saa slemt til. Da Bulgarerne den foregaaende Aften besatte Pirot, kom det næsten slet ikke til nogen Kamp, og da de den 27de atter bleve fordrevne fra Byen, søgte de vel at holde sig saa længe som muligt, men paa Grund af deres ringe Tal turde de ikke lade det komme til nogen Nærkamp, og først Kl. 11 om Formiddagen kunde deres Skyttelinjer atter rykke frem mod Staden for at prøve paa dens Gjenerobring. Serberne, som havde sat sig fast i Stadens Udkant, rettede en heftig Ild mod Angriberne, men kunde dog ikke i Længden udholde

Bulgarernes Ild, som yderligere støttedes af Artilleriet; de rømmede atter Pirot, Bulgarerne, som fulgte dem lige i Hælene, besatte Byen paa ny, og ved denne Lejlighed vexledes vel en Del Skud, men en virkelig Gadekamp kan man heller ikke for denne Dags Vedkommende med rette tale om.

En mere alvorlig Fægtning udspandt sig imidlertid i Serbernes højre Flanke, hvor de østrumeliske Tropper nu gik frem til Angreb, men fandt en haardnakket Modstand hos Fjenden, som havde besat en Gruppe lave Bjærge, øst for Vejen til Nisch. Lige til Middag bølgede Kampen her uafgjørende frem og tilbage, da Rumelioterne ikke i tilstrækkelig Grad bleve støttede af deres Artilleri, som var indviklet i Kamp med tvende serbiske Batterier, der dog sluttelig maatte trække sig tilbage til de Højder, som beherske Indgangen til det snævre Pas, hvorigjennem Vejen til Nisch fra Sletten ved Pirot atter bugter sig op mellem Bjærgene. Ogsaa paa den serbiske venstre Fløj udspandt sig en mindre Kamp, der imidlertid blev ført temmelig slæbende, da det ikke laa i Bulgarernes Plan at afskære Vejen til Knæjevatsch, før man havde Sikkerhed for, at Gutschev ogsaa var naaet saa langt frem; da vilde man forsøge at trænge Serberne saa vidt muligt ind paa denne Vej, hvor de vilde løbe lige i Armene paa Gutschevs Division og saaledes efter al Sandsynlighed enten blive fangne eller fuldstændig oprevne. Til disse Tropper hverken hørte eller saae man imidlertid noget.

Kl. 1½ antog Fægtningen paa den serbiske højre Fløj et yderst heftigt Præg, Rumelioternes Skyttelinjer rykkede frem til et energisk Angreb, og tvende af de omtalte lavere Højder bleve efter en levende Ild tagne med Storm, hvorpaa Serberne trak sig tilbage ad Vejen til Nisch, tappert forsvarende Terrænet Skridt for Skridt. Rumelioterne, tøttede af Popovs Tropper, fulgte denne tilbagegaaende Bevægelse og iværksatte saaledes en fuldstændig Svingning

til højre, en Manøvre, som dog kun langsomt kunde komme til Udførelse, da samtidig to serbiske Batterier pludselig dukkede op i deres Flanke og beskøde dem næsten lige i Ryggen, til største Overraskelse for de bulgariske Officerer, for Fyrsten og hans Stab, som bildte sig ind, at det var et bulgarisk Batteri, muligvis endog Gutschev, der altsaa maatte være naaet ud over Pirot og nu skød sine egne Landsmænd ned. Det var imidlertid virkelig serbisk Artilleri, som med anerkjendelsesværdigt Mod og stor Udholdenhed vedblev at beskyde det bulgariske Fodfolk uden at ænse de bulgariske Batterier. Endelig fik det bulgariske Kavalleri Befaling til at tage de serbiske Batterier; hertil havde de tapre Ryttere imidlertid ikke synderlig Lyst, og deres Fremmarche strandede, hed det sig, paa det sumpige, ufremkommelige Jordsmon; men den mislykkede Demonstration røbede dog Serberne, hvilken farlig Stilling de svævede i, og deres Batterier protsede af og forsvandt ad Vejen til Nisch.

Imidlertid var Klokken bleven tre, og naar Bulgarerne inden Nattens Frembrud vilde tage ikke blot Pirot, men ogsaa de dominerende Højder, var der ingen Tid at spilde. Fyrst Alexander gav derfor Befaling til at gaa frem med al Kraft; den bulgariske venstre Fløj havde imidlertid fuldendt sin Frontforandring og marcherede nu løs paa Nisch-Vejen, medens Centrum rykkede gjennem Pirot og kastede den serbiske Hovedmagt mod Nisch, og en anden Del blev trængt ind paa Vejen til Knæjevatsch. Hermed var Slaget ved Pirot endt, som kun havde kostet Bulgarerne 40 døde og 462 saarede, medens Serbernes Tab vel har beløbet sig til det dobbelte. Den serbiske Hær var ikke blot paa ny slaaet, men sprængt fra hinanden, og kun Gutschevs Udeblivelse reddede den fra en delvis Tilintetgjørelse. Divisionen Gutschev havde under sin Fremmarche først haft store Terrænvanskeligheder at bekæmpe og kunde derfor ikke komme saa hurtig frem som Hovedhæren, der

passerede den slagne Landevej; men desuagtet vilde den dog være indtruffen i rette Tid og have afskaaret Serberne, hvis den ikke paa den anden Slagdag, den 27de November, var stødt paa serbiske Tropper, som i det vanskelige Bjærgterræn med Haardnakkethed forsvarede den ene Stilling efter den anden, og medens Officererne i Hovedkvarteret klagede over Gutschevs Langsomhed, havde hans Tropper været i uafbrudt Fægtning. Som de serbiske Officerer senere forklarede, blev hans Fremrykning dog ikke uden Indflydelse paa Slagets Skæbne; thi Serberne besluttede først at give Pirot til Pris, da de følte sig truede fra Vejen til Knæjevatsch. I Løbet af Eftermiddagen fuldførte Gutschev sin Forening med Panitzas Brigade, der hidindtil havde opereret paa egen Haand, men nu forvandledes til Avantgarde for hans Division og henimod Aftenen rykkede ind i Pirot, hvor »Røverbrigadens« Ankomst skulde blive til liden Baade for den stakkels By.

Den paafølgende Nat gjorde de bulgariske Tropper sig nemlig skyldige i meget betydelige og beklagelige Udskejelser, som man fra bulgarisk Side har søgt at fortie eller at besmykke, men uden at dette dog ret er lykkedes. A. v. Huhn søger at skyde Skylden paa den ophidsede Stemning, som herskede i Anledning af Kastellets Sprængning; men denne saarede jo højst et Par Mand; han taler tillige om Landevejens Underminering, uden at dog hverken han eller nogen anden Forfatter i øvrigt med et Ord omtaler nogen slig Minesprængning, der vistnok kun hører hjemme i Fablernes Rige. De egentlige Banditter skulle dernæst ikke være de bulgariske Soldater, som oprindelig kun snege sig ind i Byen for at kjøbe Levnedsmidler, men lode sig forlede til at følge det slette Exempel, der var givet af Byens egen rovbegjærlige Pøbel, til Dels Bulgarere, og de byttelystne Bønder, som trak ind fra Omegnen. Uheldigvis lyder dette langt mere kjønt, end det stemmer med Sandheden; der blev ikke blot plyndret

over en stor Maalestok, men ogsaa skjændet og myrdet, og det var ikke blot Panitzas makedoniske Røvere, som ved denne Lejlighed indlagde sig et lidet misundelsesværdigt Ry; ogsaa de regulære Tropper, ja selve Fyrstens egen Livgarde havde deres Fingre med i Spillet, uden at Officererne gjorde nogen som helst alvorlig Anstrængelse for at stoppe disse Skjændselsgjerninger. For øvrigt var det ingenlunde blot i Pirot, at slige Skjændselsscener forefaldt; Serberne have offentliggjort en officiel Beretning, der nævner ikke mindre end 35 Lokaliteter som hjemsøgte, særlig af Panitzas Bande, og den navngiver en Mængde bulgariske Officerer, som have haft Del heri, uden at nogen Undersøgelse eller Afstraffelse senere har fundet Sted. Alt dette danner en beklagelsesværdig Modsætning til den serbiske Hærs Holdning; thi Serberne i Bulgarien betalte alt, hvad de rekvirerede, og deres Tropper gjorde sig ikke skyldige i Udskejelser af nogen Art. Fyrst Alexander gjorde i Pirot ganske vist nogle svage, men frugtesløse Forsøg paa at hemme Uvæsenet, og hans egen Adfærd var heller ikke synderlig kavalermæssig. Han havde sit Kvarter hos Dr. Valenta, som er Stabslæge i den serbiske Hær og derfor fulgte sin Konge paa Tilbagetoget til Nisch; Fyrsten og hans Søskende vare Aaret forud blevne gjæstevenlig modtagne af Valentas Familie, som havde søgt at vise sine Gjæster al mulig Hjærtelighed, og dette Hjem blev nu fuldstændig udplyndret af Bulgarerne, som for Morskab opbrændte Valentas kostbare Bibliothek, medens Fyrstens Tjenerskab og Officerer stjal alt, hvad der endnu var levnet, og i Kaadhed ødelagde hans Naturaliekabinet, og Fyrsten selv drak hans Vin, gjorde sig til gode med Fru Valentas Syltetøjer og erklærede det for en god Idé, at hun havde ladet dette blive tilbage; unægtelig en lidet nobel Adfærd af Fyrsten og hans yngre Broder, en mærkelig Maade at lønne den, i foregaaende Aar udviste Gjæstfrihed; Dr. Va-

lenta saae aldrig den ringeste Erstatning for de Ødelæggelser, Fyrstens Folk havde gjort sig skyldige i.

At hverken Fyrsten eller hans Officerer dristede sig til at skride alvorlig ind mod deres Tropper, var begrundet i Mangel paa Avtoritet; thi Soldaterne gjorde, hvad de vilde, og brøde sig ikke en Døjt om Befalinger. I Pirot viste sig tydelig, at Kommandoen allerede var gleden Anførerne fuldstændig ud af Hænderne, og at Hæren begyndte at demoraliseres. Den unge, bulgariske Hær kunde ikke bære sine exempelløse Lavrbær, og dette var Begyndelsen til Enden; hvis Serbien med friske Tropper og under sin prøvede Feltherre Horvatović havde fortsat Kampen, er det ikke usandsynligt, at Lykken vilde have vendt sig, at den bulgariske Hær var gaaet til Grunde ved sin egen Tøjlesløshed. Det var maaske derfor et nyt Held, at Østerrige greb ind og ved sit Magtsprog hindrede Krigens Fortsættelse. I Nattens Løb indtraf nemlig et Brev fra det serbiske Hovedkvarter; det var skrevet af den østerrigske Sendemand, Grev Khevenhüller, som ufortøvet udbad sig en Samtale med Fyrsten, da han i sin Kejsers Navn havde en Meddelelse at gjøre ham.

Mere indeholdt Brevet ikke; men det var ogsaa tilstrækkeligt. En fremmed Diplomat, tilmed Grev Khevenhüller, i Hovedkvarteret! Alverden vidste, at det kun drejede sig om at redde den serbiske Hær og fravriste Bulgarerne Frugterne af deres Sejre; men Fyrsten, Karavelov, alle Bulgarer vare imidlertid fast bestemte paa at møde ethvert sligt Forsøg med sej Modstand og at forsvare deres over for Serberne vundne Fordele ogsaa mod det østerrigske Diplomati. Hvis Khevenhüller bragte antagelige Fredsforslag, var han velkommen; men naar der, hvad man havde en Fornemmelse af, blot var Tale om en ussel Vaabenhvile, skulde han — det var den almindelige Stemning — have gjort sin Rejse forgjæves.

Dog Kl. 8½ indtraf Khevenhüller i Hovedkvarteret, og Kl. 9½ havde Fyrst Alexander givet sit Samtykke til at standse Fjendtlighederne uden nogen som helst Betingelse. Hvorledes dette gik til, hvorledes Fyrsten saaledes kunde lade sig omstemme i en lille Time, skulle vi strax nærmere udvikle; men at den fremtvungne Vaabenhvile maatte vække en harmfuld Følelse mod Østerrige, er vel forstaaeligt.

(Sluttes.)

Magister Tychonius.

(Forts.)

II.

Tychonius blev altsaa residerende Kapellan i Skive med Annexet Resen, og da han som ugift ikke havde Lyst til at føre egen Husholdning, kom han til at logere hos Sognepræsten, den gamle Lars Breth, der Aaret i Forvejen var bleven Enkemand og kun havde en eneste Datter, Cecilie Margrethe, der styrede Huset for ham; hvad enten det nu har været »Husvarmen«, eller Tanken om ad denne Vej lettest at kunne blive den svagelige Sognepræsts Efterfølger, eller virkelig oprigtig Kjærlighed til den næppe tyveaarige Pige, er ikke let at vide; men Tychonius blev da trolovet med hende og holdt Bryllup første Avgust 1702, næppe to Maaneder førend Lars Breth lukkede sine Øjne.

Naturligvis maatte det da være Tychonius meget magtpaaliggende at faa sin Svigerfaders ledige Embede, og han gjorde ogsaa, kan man nok sige, hvad han kunde, for at dette Haab skulde gaa i Opfyldelse; det var i de Dage ikke Skik, at Embeder bleve opslaaede ledige saaledes som i vor Tid; enhver maatte se at skaffe sig privat Underretning om sligt, og da snarest mulig henvende sig med sit Ønske og sin Ansøgning til den kaldsberettigede; thi det gjaldt som oftest, at den, der kom først til Mølle, fik først malet.

Det blev paa den Maade ligesom et Slags Væddeløb mellem Ansøgerne om at komme til at banke først paa Døren hos høje vedkommende; men hvor det kunde lade sig gjøre, sørgede man i Regelen for i Forvejen at have skaffet sig Løfte om eller Ventebrev paa Sognekaldene; det var saaledes som oftest fra en personel Kapellans beskedne Stilling, at der rykkedes op til den selvstændige, men ogsaa mere ansvarsfulde Plads som Sognepræst. Tychonius havde ikke noget Løfte om at efterfølge sin Svigerfader, men han gjorde, hvad der stod i hans Magt, for at det kunde ske: han skyndte sig til Kjøbenhavn for at stemme Kongen til Gunst for sig; ja han skyndte sig saa meget for at blive den første, at han ikke en Gang gav sig Tid til at oppebie Svigerfaderens Jordefærd, men ved denne lod sig repræsentere af et Sørgekvad, han skrev, og som blev oplæst ved Begravelsen; det bærer, meget betegnende for den Skyndsomhed, hvormed det blev forfattet, følgende ægte tychonianske Titel: »Poetens Hastværk ved Dødens Lastværk, foraarsaget udi en ilde skreven, dog vel ment, Gravskrift over den velærværdige og højlærde Guds Mand Hr. Laurs Breth, til hans hæderlige Begravelses Tid, som den 2den Oktober 1702 udi Schive Kirke skal celebreres, i Hast af hans efterladte eneste Søn og Svoger C. L. T.« Han maatte skynde sig med dette Sørgedigt, baade for den forestaaende Rejses Skyld, og fordi hans Muse havde Ærende andre Steder; det var, som bekjendt, meget almindeligt, naar en Mand kunde lave Vers, at han da forfattede sine Ansøgninger i bunden Stil; det blev paa højere Steder anset som en særlig Høflighed, der ogsaa ofte ikke undlod at gjøre den tilsigtede Virkning. Det har jo næppe været med de største Forhaabninger, at Tychonius har givet sig paa denne Rejse; thi han har vel selv følt Vanskelighederne ved at blive Sognepræst, da han endnu var i en saa ung Alder, at han egentlig end ikke burde have været Kapellan; men det kan vel nok antages, at han ikke er rejst til Kjøben-

havn uden at medbringe Anbefalingsskrivelse fra Viborg Stifts unge Biskop, Deichmann, der allerede da satte ham højt, og desuden var han ikke ukjendt for Kongen selv; denne havde Aaret i Forvejen foretaget en gjennemgribende Forandring med Hensyn til Soldatervæsenet i Danmark, i det han ved en Forordning af 22de Februar 1701 havde indført »Landeværnet« som en staaende Milits hele Landet over; da denne Sag var bleven bragt nogenledes i Orden, var det en af Kongens kjæreste Adspredelser at rejse rundt om i Landet for at mønstre Landeværnet, og i dette Anliggende havde han da ogsaa ved Midsommers Tid 1702 været i Skive og Omegn, hvor Tychonius opvartede med en Kantate i forskjellige Afdelinger: Velkommen til Jylland, — Velkommen til Skive By — Velkommen til Skive-Hus — Velkommen til Bords — Velkommen til Mønstringen — Farvel til Salling-Sund; — Begyndelsen lyder:

Nu alle Borgere af Skive By marchere
For Danner-Kongen, sit Gevær at præsentere;
Skal Gejstligheden da ej ogsaa i Gevær,
Nu de den Naade har, de Majestæten ser.

Kom Dinte-dyppet Rør, som mig for Flinten tjener!
Vær proppet med et Ønsk', som Kongen trolig mener!
Lad Hjærtet give Fyr i brændend' Andagts Blus
Med Lykke-Ønskninger for Kongen og hans Hus.

Højbaarne Majestæt! i Gaar din Naade hørte,
Hvad Aanden da ved min uværdig Mund fremførte,
Lad samme Naade dog paa dette være kast,
Som min Poete-Pen udiler i en Hast.

o. s. v. i samme Tonart gjennem alle Afdelinger. At Kongen nok vilde mindes dette Digt, har Tychonius vel ment, da han nu, nogle Maaneder efter, mødte som Supplikant. I Kjøbenhavn traf han ikke Kongen, som netop var ude for at mønstre det sjællandske Landeværn; han rejste da efter ham, og anden Oktober, samme Dag hans Svigerfader blev

begraven, fik han i Nærheden af Kjøge Lejlighed til at overrække Kong Frederik en versificeret Ansøgning om Skive Kald; men som enhver vil kunne sige sig selv, var det ikke andet, og kunde ikke være andet end rimet Prosa. Han tog tilbage til Kjøbenhavn for at vente paa, hvad Kongen vilde bestemme sig til; men han laa dog ikke paa den lade Side; han vidste nok, at det var godt for en Ansøger at have Talsmænd ved Hove, og Vers kunde han skrive saa mange af, det skulde være, saa han ad den poetiske Vej har ment let at kunne skaffe sig Patroner; han henvendte sig saaledes til den meget formaaende Oversekretær Sehested og bad om hans Medvirkning hos Kongen og hos Ministeren Ditlev Wibe; men endnu en Lejlighed var der, Tychonius ikke har ment at burde lade gaa unyttet hen: den ellevte Oktober var det Kongens Fødselsdag, og den fejrede Tychonius selvfølgelig med et Lykønskningsdigt; naar Læseren af dette faar et af de mellemste Vers som en Mundsmag, tænker jeg ikke, der ønskes flere:

Træd frem endnu og kys det Støv, som Kongens Fod skal træde,
Lad Hjærtet kildres udaf Fryd, lad Øjet udaf Glæde
Oppumpe klare Fryds Fontain af Hjærnens Taarer-Væld
Ved Majestætens Alders Væxt til begge Rigers Held."

Det kan gjærne være, at det har været denne Lykønskning, der har slaaet Hovedet paa Sømmet; i hvert Fald var det kun et Par Dage efter Kongens Fødselsdag, at Tychonius's Udnævnelse til Skive Sognekald blev underskreven, hvorpaa der naturligvis fulgte Takkekvad baade til Kongen, Sehested og til Wibe (»Et Papirs Diskretion offereret sin Patron Højædle og Velbaarne Herre, Hans Excellence Hr. Ditlev Wibe, for sit store Patrocinium til at erlange Skive Kald«). Jeg kan ikke nægte mig at citere et af Versene som meget betegnende for Tychonius, men vel egentlig lige saa betegnende for hele Tidsalderen; han skriver:

„Saa tit som min Sognemand Tiende mig bringer,
Saa tit som min Skilling paa Alteret klinger,
Saa tit jeg i Kirken gaar ind eller ud,
Jeg takker Hr. Wibe, næst Kongen og Gud!“

Tychonius havde til visse Grund til at være taknemmelig over for dem, der havde hjulpet ham til dette Embede; og det fejler næppe, at jo mangen ældre Mand, der selv kunde have haft Lyst til at blive Præst i Skive, har følt sig ubehagelig berørt ved at se sig overfløjet af et saa ungt Menneske, der maatte synes baade for umoden og for uerfaren til at sættes som Sognepræst for et Kjøbstadkald med tilhørende Annex; men dertil var jo intet at sige, og selv har han vist været langt fra at føle saadanne Anfægtelser af Beskedenhed; thi hele sit Liv igjennem har han næret stor Tillid til sig selv og sine egne Kræfter; han har snarere ment, at hans Stilling som Præst i Skive kun har været forbigaaende, og at han, hvem Lykkens Gunst hidtil havde føjet, snart skulde komme i en endnu højere Stilling og mere anset Virkekreds; mindst har han vel anet, at det skulde vare et fjerdedel Aarhundrede, inden det skete; og saae han hen til sin egen Biskop, Deichmann, der vist i mange Henseender har staaet for ham som et Forbillede til Efterfølgelse, da har dér víst sig et saadant Præcedens, i det Deichmann jo kun var 29 Aar gammel, da han blev Viborg Stifts Biskop. At Tychonius var en begavet, og til en vis Grad ogsaa en dygtig og lærd Mand, har man vel aldrig villet nægte; da han naturligvis har ment, at en akademisk Grad vilde være en Anbefaling for ham, naar han søgte Befordring, tog han i 1706 Magistergraden og blev altsaa i Fremtiden »Mester Kristen«.

Nogle faa Maaneder efter at have tiltraadt sit Embede ramtes han af den Ulykke, at hans Præstegaard brændte med alt, hvad han ejede og havde, og deriblandt hans Bogsamling, ikke alene hvad han havde anskaffet sig, men ogsaa det forholdsvis meget betydelige Bibliothek, han havde

arvet efter sin Svigerfader, og som han havde suppleret ved et betydeligt Indkjøb, han havde gjort, da han i Efteraaret var i Kjøbenhavn, i det han har ment, at han nu, da han fik Kaldet, nok kunde have Raad til den Udgift. Præstegaarden fik han snart igjen opbygget, men for egne Midler; sit Bibliothek kunde han ikke saa let faa erstattet, men han kom dog ikke til at føle Tabet af det alt for tungt, i det Biskop Deichmann med stor Liberalitet stillede sin Bogsamling til hans Raadighed, og saa længe Deichmann var i Viborg, rejste Tychonius ti, tolv Gange om Aaret der til for at benytte denne Skat, saa dette stadige Samkvem har vel bidraget til at knytte Baandet mellem disse to Mænd fastere.

Et Aars Tid efter er der hændet Tychonius noget, som vist nok let kunde have haft en højst uheldig Indflydelse paa hans senere Livs Omstændigheder, hvis det ikke havde lykkedes ham paa en heldig Maade at ride Stormen af og afvende Uvejret; hvorledes det er gaaet til med denne Sag, er noget dunkelt; men efter al Sandsynlighed er det sket omtrent saaledes: Kong Frederik den fjerde kom i 1704 paa en af sine Rundrejser til Holstebro, hvor han tog ind hos den rige Kristen Linde, »den Vesterlands-Konge«, som han kaldtes paa Grund af sine mange Herregaarde og store Rigdomme; Kongen lod sende Bud til Skive efter Tychonius, for at han, denne unge berømte Prædikant, kunde prædike for ham; men denne Prædiken kom til at volde Bryderier; thi det synes, som om Kongen, der netop i den Tid havde en Liaison med den bekjendte Frøken Viereck, har følt sin Samvittighed berørt derved, at Tychonius i sin Prædiken adskillige Gange omtalte »den babyloniske Skjøge« paa en saadan Maade, at Kongen mente, der derved stikledes paa ham og hans Forhold til Frøkenen; det fortælles endog, at Tychonius blev sat i Fængsel paa Grund af sin Fritalenhed, men at han af Bibelens Ord klart og tydelig godtgjorde, at han havde haft Ret i, hvad han havde udtalt

i sin Prædiken. Noget maa vel have ligget til Grund for Beretningen om denne uheldige Hofprædiken; men den rette Sammenhæng vil vanskelig blive opklaret, og det viser sig, at Tychonius ogsaa senere var vel anskreven ved Hove som en dygtig Prædikant, der oftere blev tilsagt til at møde for at prædike for den kongelige Familie; men han synes i sin Prædikemaade at have været temmelig uberegnelig. Da en saa lang Aarrække af hans præstelige Virksomhed tilhører Skive, skulle vi lidt nærmere betragte den uden at komme videre ind paa Theologien.

Den ligefremme og jævne, i Ordets gode Forstand énfoldige og derfor opbyggelige Prædiken i Reformationsaarhundredet blev omtrent ved Aar 1600 afløst af den dogmatisk-polemiske Prædikemaade; det vrimlede af Udfald imod enhver, som om end nok saa lidt vovede at afvige fra den strænge avtoriserede Orthodoxi; senere kom den allegoriske Prædiken paa Mode; medens den dogmatiske nærmest var af tysk Herkomst, stammede den allegoriske fra England. De unge Mænd, der skulde uddannes til Statsmænd, droge til Frankrig for dér at søge deres Forbilleder; men de unge Theologer vare mest tilbøjelige til i England at søge deres Uddannelse i gejstlig Veltalenhed; og de, der, saaledes som Tychonius, ikke kunde faa Lejlighed til at komme udenlands, kunde dog nok her hjemme alligevel komme til at tilegne sig Methoden; i alt, selv det allersimpleste, skulde der ligge en symbolsk Betydning, derfor vendte og drejede Præsterne Bibelens Ord for at faa dem til at passe efter deres Ønske, saa Biskop Hersleb vist har fuldstændig Ret, naar han i en af sine Taler ved Præstevielse advarer de unge Præster imod saadant »aandeligt Taskenspilleri«, som han kaldte det. Prædikenerne skulde ogsaa, for at Tilhørerne lettere kunde følge Tankegangen, være delte i skarpt begrænsede og betegnede Afdelinger og Underafdelinger (»vi gaa nu over til« o. s. v.); men dette udvikledes i den Grad i det uendelige, at man kommer til

at tænke paa et Skab med en Del større og mindre Skuffer, der hver igjen indeholdt en Mangfoldighed af Rum; medens denne nøjagtige Inddeling skulde være, og ogsaa kunde være, til Støtte baade for Præsten og Menigheden, blev, naar den saaledes dreves i det smaalige, netop det modsatte Tilfældet; Menighederne sad og kunde hverken hitte ud eller ind, og Præsterne løb ofte vild og kom ind i en fejl Skuffe, saa de maatte standse, i det de vare kjørte fast. I Regelen begyndte Prædikenerne med en lang exegetisk Indledning, i hvilken Prædikanterne ret kunde vise deres Lærdom, men naturligvis til liden Opbyggelse for Tilhørerne, t. Ex. naar netop ved den samme Tid en Præst holdt en Tale, som han udgav under Titelen: »Vederkvægelse i Bedrøvelse; en Bryllupsprædiken over døende og Ligprædiken over levende«; Sagen var, at en Soldat var dømt til at skydes, men fik først Lov til at blive ægteviet til sin Brud; 24de Avgust 1722 bleve de viede og 3die September samme Aar blev Dommen exekveret paa Brudgommen; det var ved Vielsen, at Præsten, Magister Tommerup, holdt denne Tale, i hvilken han opbyggede de arme Mennesker med lange Forklaringer over, hvad de udenlandske Theologer Beza og Vorstius havde ment om dette eller hint omstridte Sted i Texten. At indblande franske og latinske Ord og Sætninger ansaas som meget passende for og som Tegn paa en udmærket Prædikant; men man kan ikke undres over, at Menighederne let faldt i Søvn ved disse Prædikener, der kunde spindes ud i det uendelige og ofte varede flere Timer, saa det til sidst 1740 ved et Forbud fra Regeringen maatte indskærpes, at ingen Prædiken maatte vare længere end en Time, hvilket Forbud imidlertid de i egen og andres Indbildning store Prædikanter ikke ænsede. At der til saadanne Prædikener i høj Grad fordredes Smag og Takt, vil være indlysende; men der var netop knap Tid paa Smag og Takt blandt de daværende gejstlige, og maaske ikke mindst hos en Mand som Tychonius, der bestandig søgte at overbyde

sig selv med kunstige Vendinger og nymodens Talemaader, der imponerede Lægfolk, som ikke kunde indse al Hulheden i den Rhetorik; man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Æventyret om »Kejserens nye Klæder«; da det befriende Ord endelig var sagt, faldt der som Skjæl fra Folks Øjne; nu saae man, at det, der havde været Gjenstand for saa megen Beundring, dog kun var lydende Malm og klingende Bjælde. N. M. Petersen skildrer med korte, men træffende Ord, Tychonius's højt priste Veltalenhed, vistnok meget korrekt: »Enkelte Ting ere vel tænkte og vel udtrykte, men det hele er en snurrig Blanding af Bibelsprog, franske Gloser, dansk Klingklang, forunderlige Lignelser og affekteret Svulst; helligt og verdsligt mænges i Hob«; men det er ikke Tychonius alene, der rammes af denne dadlende Kritik, den træffer hele Tidens Prædikemaade, for hvilken han kun var en af de mest fremtrædende Repræsentanter.

Stundum vare dog hans Prædikener ikke af denne kunstige Beskaffenhed, men han kunde tale naturlig, især naar han ikke havde haft Tid eller Lyst til at studere alt for ivrig, og han har selv følt, at det dog var bedst paa den Maade, naar, kan man sige, Naturen er gaaet over Optugtelsen. En Søndag var han saaledes tilsagt til at prædike for Kong Frederik den fjerde; men da havde han lavet en saa kunstig Prædiken, at han gik helt fra Koncepterne — i Ordets egentligste Forstand — og maatte holde op i Utide; for at gjenoprette sit Renommé bad han om Tilladelse til at prædike igjen næste Søndag, og da skilte han sig saa godt ved sin Prædiken, at Kongen skal have sagt til ham: »I Dag kunde du noget, Tychonius«, hvortil denne svarede med priselig Selvkritik: »Ja, Deres Majestæt, i Dag otte Dage prædikede Mester Kristen, men i Dag prædikede Guds Aand.« Maaske har det været ved samme Lejlighed, at Kongen spurgte en af sine Hoffolk, hvad han syntes om Tychonius som Prædikant, og da fik det Svar: »Han fortjener at bindes fast med gyldne Lænker

til Prædikestolen for ikke at kunne komme ned af den igjen«; rigtignok lyder Hofmandens Svar efter en anden Beretning mindre gunstig: »Han er en saadan Mand, at naar han er paa Prædikestolen, burde han aldrig faa Lov til at komme af den; og naar han er af den, burde han aldrig faa Lov til at komme op paa den igjen!« — Vi skulle neden for komme til løselig at omtale Tychonius's Virksomhed som Præst i en ældre Alder; her skal endnu kun kortelig berøres, at han af Præsteskabet i Hindborg Herred i 1708 valgtes til Herredets Provst, hvilket dog ikke maa betragtes som noget ganske overordentligt Tillidsvotum, da det i hine Dage næsten bestandig var Tilfældet, at naar der i et Herred laa en Kjøbstad, var Kjøbstadspræsten omtrent selvskreven til Provsteværdigheden, og det har vel kun været Tychonius's unge Alder, der har voldet, at han ikke strax efter sin Udnævnelse til Sognepræst tillige blev sin Svigerfaders Eftermand som Provst. I sin Egenskab af Provst var det da ogsaa, at han paa hele Gejstlighedens Vegne den 26de April 1713 holdt en Afskedstale til Biskop Deichmann, da denne skulde rejse til Kristiania for at bestige Norges vigtigste Bispestol, — en Tale, for hvilken han bag efter maatte høre ilde paa Grund af dens overdrevne Smigrerier.*)

Der var ellers ogsaa andre Maader, hvorpaa Opmærksomheden henlededes paa Tychonius, medens han indtog den forholdsvis beskedne Stilling som Præst og Provst i Skive; enhver vidste jo, at han var en lærd Mand, hvis Meninger man i adskillige Tilfælde ønskede at kjende, og der tillagdes dem en ikke ringe Vægt; saaledes da der var begyndt at komme Røre med Hensyn til Missionen, og der ogsaa paatænktes Forsøg paa en storartet Omvendelse af Jøderne som nødvendig før Dommens Dag, havde en jysk Landsbypræst Hans Guldberg i Ramme ved Lemvig

---

*) Se herom Hist. Arkiv. 1885. I., 107 og flg.

skrevet et lille Skrift, hvori han mente at kunne paavise, hvorledes Jødernes Omvendelse, Pavens Fald og Tyrkens Undergang skulde kunne fastsættes til Aaret 1733 — »Paven« og »Tyrken« stode jo i den Tid for den almindelige Bevidsthed næsten som enstydige Begreber for Kristenhedens arge Modstandere; enhver vil mindes, hvordan Holberg lader gamle Gunild paa Anholt i hendes Rædsel udbryde:

„Jeg tror, vi har paa Landet Tyrken eller Paven,
Om han er kommen hid fra Læsø eller Skaven.“

Medens dette Spørgsmaal ret var brændende i den theologiske Verden, kom Tychonius i 1715 til Kjøbenhavn, og i en Samtale med Gehejmeraad Plessen kom han til at udtale sig derom paa en saadan Maade, at Kongens Broder, Prins Karl, der var stærkt religiøst paavirket, ytrede Ønske om, at Tychonius i et større Værk vilde udforme sine Meninger; han gjorde det, og det var et i alle Henseender dygtigt Indlæg, han leverede i denne Sag, — det maa indrømmes, selv om vor Tids Theologi ikke kan anerkjende Berettigelsen af hans Paastande; hans Skrift blev ikke trykt, da Prinsen var bange for, at det kun vilde tjene til at opvække Splid i Kirken; først tredive Aar efter Forfatterens Død udkom det, men det er bedre værdt end helt at skrives i Glemmebogen. Nogle Aar efter (i 1722) indsendtes der fra Skanderborg-Egnen til Regeringen en anonym Klage over Gejstligheden og især over dens Nærighed med Hensyn til Tiendens Ydelse; det overdroges Tychonius paa de jyske Præsters Vegne at affatte et Forsvarsskrift i den Anledning, og han gjorde det saa tilfredsstillende, at det synes, som Kongen senere slet ikke har reflekteret paa den anonyme Klage; vel indrømmer Tychonius, at Præsterne maaske vare mere nøjeregnende med Hensyn til Indtægterne, end deres Forgængere havde været; men saa paaviser han tydelig, at det især var paa Grund af, at Bønderne paa alle Maader søgte at faa Tienden, Præsternes Hovedindtægt, nedsat; »der kommer«,

skriver han, »en fattig Student, der aldrig véd, hvad Plov og Avl er, der mener, at man kan avle Malt som Byg; han ser vel ud til at kunne trække en gammel, klog Bonde op ved Akkord, helst om Korntienden. Den unge Præst er glad, han har faaet alt sit Ønske og naaet et fattigt Levebrød, og den gamle Bonde véd at krympe sig over et Fjerdingkar«; til Slutning skriver Tychonius, hvad der er betegnende for Datidens Præsteforhold, og maaske nok med Sandhed ogsaa kunde anføres nu i det Aar 1886: »Vi ere 500 gejstlige, høje og lave, i Jylland; naar ti Mænd fradrages, eje vi alle sammen i holdne Midler vel ej en Tønde Guld, hvilket er den Summa, som jeg har set en Kjøbmand eller Landmand ved 30 Aars Lykke erhverve sig.«

Især i de første Aar af sit Ophold i Skive synes Tychonius at have været meget afholdt af Beboerne, men det lader til at have tabt sig en Del i Aarenes Løb; han laa i Strid og Splid baade med den residerende Kapellan og med Latinskolens Rektor, over for hvilke han paa en temmelig hensynsløs Maade vilde øve sin Myndighed; og om han maaske nok, som kyndig i juridiske Spørgsmaal, i Regelen har haft den formelle Ret paa sin Side, er han dog vist ofte optraadt med alt for lidet Hensyn over for sine underordnede. Den Mand, med hvem Tychonius i Skive synes at have haft fortroligst Omgang, var Kristian Møinichen, der først var Amtsforvalter og derpaa Landsdommer, og som senere kom til at spille en ikke ubetydelig Rolle, først som Biskop Deichmanns Fælle i den berygtede »hemmelige Kommission« og endelig som Oversekretær i det danske Kancelli. Man kan vel ikke undre sig over, at en Mand af Tychonius's Beskaffenhed i over et fjerdedel Aarhundrede ikke kunde bevare samme Yndest, hverken som Præst eller som Menneske; han blev alt for hurtig gjennemskuet, og man opdagede snart, at bag den efter Datidens Mening glimrende Skal var der en ormstukken og fortørret

Kjærne; man mente, og vistnok ikke uden Grund, at der var noget falsk og underfundigt ved ham, saa han ikke var til at stole paa, ligesom hans evindelige Lovtrækkeri ikke bidrog til at hæve ham i Folks Omdømme; det skulde just heller ikke bringe hans synkende Popularitet til at stige, at da Menigheden ved en Højtid havde villet vise sin Uvilje imod ham ved at ofre mindre, end de tidligere havde plejet, og han næste Helligdag, som Skik var den Tid, fra Prædikestolen skulde »takke for Offer«, gjorde han det med disse faa dobbelttydige Ord, hvis sande Mening dog var let nok at fatte: »I har ofret mig til denne Højtid, saa Herren betale jer!« Det kan dog ikke nægtes, at han i Nødens Tid virkede, hvad han kunde for Byen; det meste af Skive nedbrændte atter 1715, og ogsaa Præstegaarden, saa Tychonius blev anden Gang husvild, og det Bibliothek, han havde samlet efter den forrige Ildsvaade, brændte ved samme Lejlighed; for at være til Hjælp for sine Sognefolk, og vel ogsaa for selv at blive hjulpen, rejste han over til Kjøbenhavn, hvor han da ogsaa ved sine Henvendelser til Regeringen udvirkede Skattefrihed for den brandlidte By i nogle Aar, ligesom adskillige af de højtstaaende skjænkede betydelige Gaver baade til ham og til Borgerne, hvorfor han naturligvis sendte ydmyge Taksigelser paa Vers baade til Kongens Søster Prinsesse Sofia Hedevig og til hans Broder Prins Karl — Prosa paa Rim, yderst krybende, ejendommelig for Tiden i Almindelighed, men i Særdeleshed for Tychonius, »jeg fattige afbrændte (!) Præst, som i det usle Skive har to Gang' Ilden haft til Gjæst«, betegner han sig selv i et af Kvadene.

Langt mere end i Skive har Tychonius følt sig vel til Pas, naar han gjæstede Viborg, og det skete jo, som oven for bemærket, i Gjennemsnit en Gang om Maaneden; det var ikke alene for at benytte Deichmanns Bibliothek, at han rejste der hen, men ogsaa for at søge Omgang i denne

»Jyllands Hovedstad« baade med Jyllands Intelligens og med Jyllands Adel, der her havde sit Centrum og sit Samlingssted; han har vel ogsaa nok været søgt som en ganske behagelig Selskabsmand, der, naar det ønskedes, kunde ryste Vers af sig baade i glædelige og bedrøvelige Anledninger. Et Savn har det i flere Henseender været for ham, da Deichmann, til hvem han paa mange Maader var knyttet, i 1712 blev forflyttet til Kristiania Bispestol, maaske til Dels til Tak for den Hjælp, han uden Tvivl har ydet Kongen ved at fremme dennes Planer med Hensyn til Forbindelsen med Anna Sofia Reventlow. Deichmanns Eftermand som Biskop i Viborg, Kaspar Wildhagen, blev ogsaa hævet til denne høje gejstlige Rang ved Hjælp af kongelig Liaison; han havde i et Par Aar haft det, skulde man synes, temmelig prekære Hverv at være Skriftefader for Grevinde Charlotte Helene Schindel, som paa Grund af Utroskab(!) mod sin kongelige Elsker faldt i Unaade og forvistes omtrent samtidig med, at Anna Sofia Reventlows Stjærne hævede sig; for hendes Skriftefader Wildhagen var der ikke længere Brug i Kjøbenhavn, han fik da Embedet som Biskop i Viborg til Tak og Belønning for sin tro Tjeneste i at berolige Grevindens slumrende Samvittighed; men af nærliggende Grunde har Tychonius ikke ret kunnet komme paa fortrolig Fod med Deichmanns Eftermand; muligvis havde han ogsaa selv haabet at blive Biskop i Viborg, et Haab, der ogsaa skuffedes, da Wildhagen døde i 1720 og efterfulgtes af den hidtilværende theologiske Professor Søren Lintrup, der havde et stort Navn som lærd Theolog hvilken Berømmelse dog maaske var temmelig overdreven; han var i en ung Alder bleven Rektor i Bergen og var dér, da det meste af Byen og tilmed Skolen brændte i 1702; han klagede stærkt over det Tab, han havde lidt ved Ildebranden, og for at den lærde Verden ogsaa skulde lære at erkjende, hvilket Tab den havde lidt ved Bergens Ildebrand,

forfattede Lintrup — syv og tyve Aar gammel var han den Gang — en lang Fortegnelse over Titlerne paa alle de videnskabelige Værker, han havde forfattet og som henlaa i Manuskript, da den bedrøvelige Ildsvaade fortærede dem; da han senere var langt fra at være nogen produktiv Forfatter og slet ikke gav sig til paa ny — hvad der jo maatte have været ham en let Sag — at udarbejde de tabte Værker, var man ondskabsfuld nok til at mene, at hele Forfattervirksomheden omtrent skulde have indskrænket sig til — Titlerne; ja man betegnede endog med Navnet »Mendacium Lintrupianum« (ɔ: en lintrupsk Løgn) lignende Forsøg paa at ville sætte Folk Blaar i Øjnene. Med Lintrup levede Tychonius, som det synes, paa en fortrolig Fod*), og han fandt i hans Bogsamling en Erstatning for, hvad han havde maattet savne siden den Tid, Deichmann var dragen til Norge; men kun fem Aar var Lintrup i Viborg, da han udnævntes til kongelig Konfessionarius, og har Tychonius ogsaa nu ment at skulle forlade det fattige Skive, er han atter bleven skuffet, i det Professor Hans Trellund i Sommeren 1725 beskikkedes til Biskop; vi skulle neden for omtale det Forhold, i hvilket Tychonius og Trellund senere traadte til hinanden, og her kun bemærke, at det muligvis var for at trøste ham over de skuffede Forventninger, at Regeringen tilbød ham Kaldet som Sognepræst ved Frelserens Kirke paa Kristianshavn, der var ledigt, da i samme Aar Præsten,

*) Der ligger dog vistnok en Finte skjult i disse Vers af den Kantate, Tychonius skrev i Anledning af Lintrups Datters Brudefærd; Lintrup tiltales saaledes:

Gud gav Dem ingen Søn, der til vor Nordens Glæde
I Lintrups Lærdoms Trin og Fodspor kunde træde;
Der kunde give os de Skrifter, som maaske
Den lærde Verden nu end aldrig faar at se!
Der kunde blive med sin Faders Pund begavet
Og bringe frem den Skat, der ligger nu begravet,
Som Guldet i sit Erts og sin Undfangelse,
Beklagelig for os og Efterkommerne!

Magister Hans Trojel var bleven afsat og paa Grund af Højforræderi dømt fra Livet, hvilken Dom dog formildedes til livsvarigt Fængsel paa Munkholm. Tychonius kom til Kjøbenhavn og »prædikede paa Kaldet«, som det hed; og han vilde have faaet det, hvis han ikke i yderste Øjeblik havde skiftet Sind og af en eller anden Grund frabedt sig det.

(Sluttes.)

Vilhelm Bang.

William L. Garrison og hans Tid*).

(En Skildring af Arbejdet for Negerslavernes Frigjørelse i de Forenede Stater).

I.

Negerslaveriets Indførelse.

I Aaret 1619 kom et hollandsk Handelsskib til den engelske Nybygd Jamestown i Virginia med en Ladning Negere, som falbødes til Nybyggerne.

Det var kun tolv Aar, siden Jamestown, der var den første engelske Nybygd i Amerika, var bleven grundlagt; Landet var rigt, og Nybyggerne havde Udsigt til at blive rige, bare de kunde faa tilstrækkelig Arbejdskraft; men det var ikke saa let. Man havde prøvet at faa Arbejdere fra England ved at byde dem fri Overrejse, mod at de tjente syv Aar hos en af Nybyggerne og efter den Tid faa et Stykke Jord for dem selv; men der vandtes ikke megen

*) Antislavery Days, by James F. Clarke. New York 1883. — William Lloyd Garrison and his times, by Oliver Johnson, with an introduction by John H. Whittier. Boston 1880. — Eminent Americans, by Benson J. Lossing. New York 1881. — The History of our country, by A. S. Richardson. Boston 1883. — Early Poens of John G. Whittier, Boston 1884. — Everett's Life of Washington. — Constitution of the United States.

Arbejdskraft ad den Vej; thi der fandtes ikke mange engelske Arbejdskarle, der vilde fraskrive sig syv Aars Frihed mod Udsigten til at blive Landejere i den nye Verdensdel.

Der stod saa Nybyggerne og manglede Hjælp; de høje Fyrretræer i Virginia maatte hugges ned og brændes for at faa Jorden skikket til Dyrkning; men Aske til Sæbetilvirkning betaltes godt i England, Beg og Tjære ligesaa. Og naar Jorden var ryddet, groede ved Siden af Hvede og Majs Tobaksplanten i overordentlig Frodighed, og denne Ukrudtsplante havde allerede fundet et godt Marked i Evropa. Der var altsaa nok af Rigdomskilder, blot man kunde faa Arbejdere.

Nu kom Hollænderne med deres Ladning af Negerslaver, og Fristelsen til at kjøbe dem var stor. Spanierne længere mod Syd havde jo allerede længe ejet Negerslaver og fundet, at det betalte sig godt; engelske Kaptejner havde ofte taget Del i at føre den Slags Varer, saa det var ikke noget aldeles nyt for Folkene i Jamestown, at deres Medmennesker kunde gaa som Handelsvarer, kort sagt, de kjøbte tyve Negerslaver.

Naar en Nybygger havde nogen Betænkelighed ved at have kjøbt et eller flere af sine Medmennesker, prøvede han at berolige sin Samvittighed ved at slutte som saa: »Negerne vilde have det meget bedre paa min Plantage, hvor de kunne faa nok at æde og drikke og ordentligt Husly, end ved at strejfe omkring i vild Tilstand i Afrika. Der maatte de leve og dø som Bæster, medens de dog her kunne blive kristnede.«

Det var kraftige, sværlemmede Folk, disse sorte, og vante til et lige saa hedt og meget usundere Klima end det i Virginia. De kunde taale at arbejde, og det betalte sig derfor godt at have dem. Jamestown blomstrede op og blev en stor Koloni med vidtstrakte Marker rundt om Byen, flere Nybygder dannedes der fra baade i nordlig og sydlig Retning, og overalt kom Slavehandlerne og sagde: Her have I Arbejdere;

det er kun én Gang at betale dem, saa have I dem for bestandig. I slippe selv for at arbejde, I føre kun Tilsyn med dem. Der var noget tillokkende for en engelsk Aristokrat ved den Tanke, at havde han ruttet vel meget med Pengene der hjemme, eller havde han ikke faaet tilstrækkelig stor Arv til at kunne føre et saa overdaadigt Liv, som han var vant til, kunde han i Virginia faa baade Jord og Arbejdskraft for en Ubetydelighed og skaffe sig al den Rigdom, han vilde ønske sig. Han kunde i det store, skjønne Land søge sig et venligt Dalstrøg og bygge sit Hus ved en Kilde eller en rislende Bæk, eller han kunde bygge paa et Højdedrag med Udsigt over de vide Marker, han efterhaanden lod opdyrke, eller han kunde, hvis han elskede Jagten, opslaa sin Bolig ved Skoven, hvor den prægtige Virginiahjort og den fede Kalkun var et nemt Bytte. Der var Nydelser og Rigdomme at hente i Virginia; og med Slaven til at arbejde for sig kunde engelske Rigmandssønner nok finde sig i at opslaa deres Bo der. Her ned drog Aristokratiet, men til Nordstaterne droge de fattige Puritanere.

Englands store Flaade fik en ny og indbringende Handelsartikel at fragte; man regner, at efterhaanden indførtes der i alt 300,000 afrikanske Slaver til de britiske Kolonier, der i Aarenes Løb voxede op i Amerika. Georgia gjorde fra først af en hæderlig Undtagelse blandt de sydlige Kolonier. Den grundlagdes af en ædel Menneskeven, James Oglethorpe, der gjorde det til sin Opgave at skaffe et Fristed for dem, der i England fængsledes for Gjæld. Det stred mod hans Grundsætninger at tillade Slaveri i hans Land lige saa vel som at sælge berusende Drikke til Indianerne; men en Del af Nybyggerne vare saa vrede paa ham derfor, at de gjorde ham Livet surt og til sidst utaaleligt. Præsten John Vesley, Methodistsamfundets Grundlægger, prøvede at modarbejde Nybyggernes Lyst til at holde Slaver, medens han var i Georgia; men det var ogsaa

forgjæves. Saa snart Oglethorpe forlod Kolonien, og denne kom ind under den engelske Regerings Styrelse, fik Nybyggerne af Kong Georg den anden Lov til at kjøbe Slaver og sælge Rum til Indianerne, saa meget de lystede.

Men nu Puritanerne i Massachusetts og de andre nordlige Kolonier, kunde de ogsaa holde Slaver?

Ja, det samme Uvæsen begyndte ogsaa at trænge sig ind der. Der var fra først af ikke nogen Lov, som forbød det; men den kristelige og sædelige Alvor, der helt igjennem udmærkede disse Folk, som for Trosfrihedens Skyld havde forladt deres Fædreland, gjorde sig ogsaa snart gjældende her, i det Ny-England og Mellemstaterne, en efter anden, gave Love imod Slaveriet. Massachusetts, Connecticut, New-Hampshire, Rhode Island frigave deres Slaver; Pensylvania, hvor Kvækerne altid havde sat sig imod at eje menneskelige Væsner, frigjorde dem ogsaa lidt efter lidt; ligesaa New-York og New-Jersey. Tid efter anden begyndte de Stater, som holdt paa Slaverne, at blive kjendte under Navn af »Syden«, medens de andre kaldtes »Norden«, saa at selve Slaveriet satte Skjel.

Staten Vermont gav Love mod Slaveriet i 1777, før den endnu var optagen i Unionen. En Mand kom ved den Tid til en Dommer i Vermont og gjorde Fordring paa en Neger som sin Ejendom; han kom frem med en Regning fra den forrige Ejer af Slaven for dermed at bevise, at han havde Ret til Manden; men Dommeren svarede: »Dette er ikke noget fyldestgjørende Bevis. Intet uden en Regning fra den almægtige Gud kan antages som Bevis for, at det ene Menneske ejer det andet.«

Før 1804 havde syv af de tretten første Kolonier (eller Stater, som de nu vare blevne) erklæret, at de ikke for nogen Pris vilde have Slaveri; men der var da ogsaa gaaet henved 200 Aar, før de vare komne saa vidt. De sex Stater, som vedbleve at holde Slaver, vare Virginia, Nord- og Syd-Carolina, Maryland, Delaware og Georgia. Hos

mange rettænkende Mennesker i Virginia var imidlertid Uviljen mod Slaveriet lige saa stærk som i Massachusetts; Georg Washington hadede Slaveriet, skjønt han selv var en rig Planter og havde mange Slaver, og han bestemte i sit Testamente, at de efter hans og hans Hustrus Død skulde frigives og Midler lægges til Side for de gamles Underhold og de unges Oplysning. Thomas Jefferson udtalte sig med Hensyn til Slaveriet saaledes: »Jeg gruer for mit Lands Fremtid, naar jeg tænker paa, at Gud er retfærdig.« Man maatte ogsaa vente et saadant Sindelag hos nogle af de Mænd, der i Uafhængighedserklæringen udtalte, at alle Mennesker ere skabte til at have lige Rettigheder. Det var en paafaldende Selvmodsigelse, at medens Amerikanerne vakte hele den civiliserede Verdens Medfølelse for deres Kamp mod Englands Undertrykkelse, holdt de selv flere Tusende Mennesker i Slaveri, og det kom til at staa som en slem mørk Plet paa den Grundlov, Amerikanerne gave sig selv i 1787, naar det heri hedder*), at Handelen med Slaver ikke skal kunne forbydes af Kongressen før 1808, medens det saa henstilles, om det efter den Tid skal blive forbudt, og at de Slaver, som flygte til en anden Stat, skulle ikke dermed være fri, men udleveres, naar Ejeren forlanger det**).

Indførselen af Slaver fra Afrika blev omsider standset, men den indenlandske Slavehandel og Slaveopdrætning vedblev i alle Sydstaterne. Og efterhaanden, som nye Stater lagdes til, i det Indvandringen bredte sig længere mod Vest, fulgte Slaveriet med gjennem det hede, frugtbare Syden. Da Louisiana i Aaret 1803 blev kjøbt af Frankrig, havde denne Stat allerede 40,000 Slaver. Da Missouri i 1820 skulde optages som Stat i Unionen, blev det som slaveholdende Stat; men nogle af Statsmændene fra Norden, der

*) Constitution of the United States, Article I., sec. 9.
**) Constitution of the United States, Article IV., sec. 2.

øjnede Faren i denne stadige Udbredelse af Slaveriet mod Vest, fik gjennemført den saakaldte Missouri-Overenskomst, hvorved det bestemtes: at Missouri skulde optages som Slavestat; men at syd for 36° 30′ nordlig Bredde skulde, naar Stater optoges, Beboerne selv afgjøre, om de vilde have Ret til at holde Slaver eller ej; og at nord for denne Linje skulde Slaveriet være forbudt i de Landsdele, som endnu ikke vare optagne blandt Staterne.

Det var først efter meget haarde Kampe, at de amerikanske Nordboere fik sat saa meget igjennem; men disse Kampe vare kun et Forspil til, hvad der siden skulde komme.

II.

Samfundsforhold i Sydstaterne.

Før vi gaa videre, skulle vi nu se lidt paa, hvordan Samfundsforholdene udvikle sig i Syden gjennem det syttende og attende Aarhundrede med Negerslaveriet som Grundlag.

Mens »Farmeren« i Nordstaterne fra første Færd var Bonde, var »Planteren« i Sydstaterne fra første Færd Herremand; Tobak og Negerslaver vare den virginske Herremands Rigdomme. Man saae rundt om Herregaarden en Mængde Smaahytter, hvor en Vrimmel af smaa sorte Børn legede uden for de lave Døre, medens Mødrene sade med de mindste paa Skjødet og Mændene vare i Arbejde paa Plantagen. Saae man nøje efter, vilde man maaske opdage, at Børnene ikke alle sammen vare sorte, nogle endog paafaldende lyse. Maaske Herrens Børn, der lege med Slavernes? Nej, det vilde nok ingen vove at sige, at det var Herremandens Børn; men disse Negerbørn kunne nu stundum slumpe til at blive hvide, ja endog blaaøjede; dog forhindrer det ikke Ejeren

fra at sælge dem, naar de blive store; de kunne maaske koste saa meget mere paa Markedet.

De virginianske Plantere begynde nemlig efterhaanden at »opdrætte« Slaver til Salg. Tobakken slaar af og til fejl; Jorden er bleven udpint ved at skulle frembringe denne ene Planteart Aar efter Aar uden Skifte; saa maa der jo tænkes paa en anden Indtægtskilde. De yngre Kolonier i Syd og Vest have Brug for mange Slaver. Indførselen af Negere fra Afrika bliver standset, og saa maa Folk kjøbe deres Slaver fra Virginia, skjønt mangen bander over det og siger, at han kunde faa dem ti Gange saa billige fra Afrika.

I Syd-Carolina fandt man paa at dyrke en ny Plante, som snart trængte sig frem i de andre Sydstater og overgik Tobaksplanten i Betydning. En ung Pige fik sendt nogle Frø af Bomuldsplanten fra sin Fader, som opholdt sig i Vestindien, hun plantede dem og fik en god Høst. Dette var Begyndelsen til de store Bomuldsplantager, som snart bredte sig over alle Sydstaterne, og hvor Tusender af Negerslaver kunde anvendes med Fordel, en Fordel, som forøgedes med Millioner af Dollars, efter at Whitney (1793) havde opfundet sin Bomuldsrenser. Foruden Tobak og Bomuld tog man dernæst i de sydlige Lavlande fat paa at dyrke Sukkerrør og Ris m. m., alt sammen Produkter, der fandt god Afsætning og gave Slaveholderne Mod paa stadig at forøge deres Antal af Slaver.

Det var et i alle Maader forskjelligt Billede, man vilde faa af Landbolivet i Amerika ved at besøge en »Farmer« i Norden og en »Planter« i Syden. I Norden, hvor Bonden (Farmeren) selv gjorde sit Arbejde tillige med sine Børn og Tjenestefolk, vilde man se Huse, Hegn og Marker i den skjønneste Orden; og gik man ind i Huset, hvor Hustruen selv gjorde det meste af Arbejdet, var der Hygge, Orden og Renlighed overalt. Sydens Planter arbejdede ikke selv; hans Hustru og Børn heller ikke; Slaverne arbejdede kun,

naar de havde Pisken over Hovedet. En amerikansk Forfatterinde skriver saaledes, at i et Hjem i Virginia, som hun kjendte, blev der af over en halv Snes dovne Slaver ikke gjort halvt det Arbejde, som blev udrettet i et Hjem i Norden, hvor Husmoderen og hendes Døtre selv besørgede det hele.

Planteren i Syden kunde ofte have en fyrstelig Formue og holdt af at føre sig som en Fyrste. Han bærer en karmosinrød Fløjels Frakke, broderet med Guld; sølvgraa Atlaskes Vest, rigt broderet med gyldne Figurer; et grønt Silkeskjærf, hvide Silkestrømper, grønne Fløjels Benklæder, og Skospænder besatte med Diamanter. Han sender sine Sønner til England for at blive opdragne, og hans Døtre kunne blive modtagne ved det engelske Hof. Han kjører med sex Heste og holder store Selskaber. Han er herskelysten, men stundum overbærende mod sine undergivne, høflig og venlig mod sine Ligemænd, let at ægge til Strid og tilbøjelig til at mene, at en Meningsforskjel mellem Mænd af Ære bedst lader sig udjævne ved en Duel; han er galant mod Damerne, rede til at aabne baade sin Pung og sit Hjem for Venner. Han taler med Ringeagt om »Yankeerne« i Norden og siger, at de ere karrige og tænke for meget paa deres Penge. Dog Tingen er, at Yankeen i Norden tjener Pengene ved sit eget Arbejde, Planteren i Syden ved sine Slavers; og medens Nordboeren bruger sine Penge til at bygge Skoler og Fabrikker for, sender Sydboeren sine Børn til England for at bruge hans Penge dér og komme tilbage med en overfladisk evropæisk Forfinelse.

Foruden denne Herrestand findes i Syden to andre Klasser: Negerslaverne og de fattige hvide.

Afrikanernes oprindelige sorte Farve viste sig at være mindre ægte og falmede efterhaanden under den amerikanske Sol, saa man efter nogle Menneskealderes Forløb ikke sjælden kunde finde »Negere«, hvis Hudfarve vanskelig kunde skjelnes fra deres Herrers. Det var en almindelig

Mening blandt Folk, at Negerne ikke vare rigtige Mennesker, og hermed forsvarede man Slaveriet og Slavehandelen; men det kneb med dette Forsvar over for dem, der havde mere end halvt af de hvides Blod i deres Aarer. Stundum kunde Negerslaverne være deres Herrer hengivne, men oftere var det modsatte Tilfældet. Den Frihed, som var bleven Negerne i Nordstaterne til Del, vakte Frihedstrangen hos de Slaver i Syden, som fik at høre derom; men det forstod Ejeren godt og lod derfor som oftest Uvidenheden gro saa tyk og tæt som muligt omkring de stakkels Slaver.

Den tredje Klasse Mennesker i Syden, de fattige hvide, var Folk, som selv Negerne ringeagtede. Det var Folk, som vare for fattige til at leve ordentligt uden Arbejde, men alligevel afskyede Arbejdet, da det efter deres Mening satte dem paa lige Trin med Slaverne. Uden Virksomhed og uden ordentlig Næring sank de ned til at blive nogle elendige Skabninger, uslere end Slaverne. De brugtes af de rige Plantere som Stemmekvæg — det laveste og skadeligste de som Borgere af en fri Stat kunde blive. En Klasse Mennesker som disse kunde aldrig findes i et Land, hvor Arbejdet var hædret.

Vi se saaledes, at Slaveriets demoraliserende Indflydelse strakte sig ikke alene til Slaverne og deres Herrer, men ogsaa til dem, der hverken vare Slaver eller Herrer.

Fra Sydstaterne blev ingen uden Slaveholdere nogen Sinde valgt ind i Generalkongressen; ingen andre blev nogen Sinde Guvernører, Dommere eller fik i det hele med den offentlige Styrelse at gjøre, skjønt Slaveholderne kun talte 3 a 400,000, medens de andre talte henimod 5,000,000. Det var dette Mindretal af Slaveholdere, der ikke alene regerede i Sydstaterne, men lige fra dette Aarhundredes Begyndelse og til Lincolns Valg i 1860 paa to Undtagelser nær havde været i Stand til hver Gang at besætte Præsidentstolen. Og de kunde naa dette derved, at Grundloven hjemlede dem Ret til at tælle tre Stemmer for hver fem Slaver, de

holdt. Naar altsaa en Mand havde hundrede Slaver, kunde han møde med tresindstyve Stemmer foruden sin egen og dem, han kunde kjøbe af de oven for omtalte »fattige hvide«!

Dette Forhold gjør det indlysende, at man i Nordstaterne kunde have saa vel politiske som moralske Grunde til at ønske »Slavemagten« knækket.

III.

Abolitionister. — W. L. Garrison.

En gradvis Ophævelse af Slaveriet havde været haabet af Mænd som Georg Washington, Jefferson og Madison; og et Selskab til at virke for Negerslaveriets Ophævelse havde været stiftet allerede i 1787 med Benjamin Franklin som Formand, medens et andet stiftedes omtrent ved samme Tid med Mænd som John Jay og Alexander Hamilton i Spidsen. Dog Sagen var døet hen uden at efterlade sig noget Spor. En dødfødt Plan om at sende de frigivne Negere til Afrika for her at danne en Negerstat med fri Forfatning fremkom henved en Menneskealder senere; og i 1816 dannedes et Selskab med det Formaal at skaffe sig af med de frigivne Negere ad denne Vej — af pur Menneskekjærlighed naturligvis. En Del Negere fik man ogsaa overtalte til at rejse til det Land, hvor fra deres Forfædre vare stjaalne; men Negerrepublikken Liberia i det vestlige Afrika, som grundedes af disse, har aldrig villet trives; og det var komplet Galskab at ville sende Slumper af Negere der over.

Det var som sagt heller ikke Negerslaverne, man derigjennem vilde frigjøre, det var de fri Negere, man følte sig generede af; det amerikanske Samfund havde begyndt at faa fine Nerver og taalte ikke Lugten af disse underordnede Væsner. »Afrikaneren her til Lands tilhører

ved Fødselen den allerlaveste Del af Samfundet«, hedder det i det af sidstnævnte Selskab udgivne Blad, »og kan ikke hæves, hans Evner og Dyder være saa store, de ville. Her ville de derfor altid være nedsunkne, ja, mere end dette, de ville for stedse være unyttige; de ville for stedse være en Urenhed, som det vilde være en Velsignelse for Samfundet at komme af med.« — De havde været nyttige, medens de vare Slaver, de vare nyttige i Syden endnu som Slaver; men i Nordstaterne vare de unyttige og urene Dyr, som man gjærne vilde af med!

Hvad Negerslaverne i Syden angik, talte man i Begyndelsen af dette Aarhundrede og op til Trediverne ikke ret gjærne om dem. Man mente jo nok somme Steder, at det ikke var saa rigtig fat; men man vilde nu ikke fornærme Sydboerne. Desuden, man levede selv af Slavernes Arbejde saa vel som Sydboerne; thi Dyrkningen af Bomulden ved Slavernes Hjælp var vel Sydboernes Sag, men Fabrikationen af Bomuldstøjer og den videre Forhandling var Nordboernes. Man døvede derfor sin moralske Sans og puttede Pengene i Lommen. Hverken fra Prædikestolen eller Pressen hørte man i nævnte Tidsrum noget ondt om Slaveriet; nævnte man det, var det med Forsigtighed, som et farligt Æmne, der ikke kunde røres ved, uden Fare for Landet.

Da kom en Kvæker i Pensylvania ved Navn Benjamin Lundy til at tænke over, at det var en daarlig Skik at opdrætte Mennesker for at sælge dem paa Markedet paa samme Maade som Oxer og Heste; han gjorde sig en god Del Ulejlighed med at faa sagt Folk, hvad han tænkte om den Ting; men hans Dygtighed i den Henseende svarede ikke til hans gode Vilje; han udgav et lille Blad med et stort Navn (The Genius of Universal Emancipation) en Gang om Maaneden. En god Del af sin Tid tilbragte han med at rejse fra Sted til Sted for at samle Holdere og for med det samme at vække Folks Opmærksomhed for Sagen ved

Foredrag og Samtaler; men hans Røst hørtes ikke meget uden for Kvækersamfundet og knap nok der; thi det var gaaet tilbage med Kvækerne; de vare ogsaa komne til at tjene Penge ved Bomulden og gaa paa Akkord med deres Samvittighed. Den Tid havde været, da én Kvæker var i Stand til at ryste et helt Samfund op af Søvne; nu kunde et helt Samfund ikke vække én Kvæker, siger Oliver Johnson.

Den Mand, der skulde komme til at tale Slavernes Sag, saa Folk nødtes til at høre efter, var William Lloyd Garrison. Han var født i Massachusetts 1805. Faderen var Søkaptejn og en Mand med nogen Dannelse; Moderen var en from Baptist. Efter hende arvede Sønnen en dyb Ærbødighed for Gud og for Mennesket som skabt i hans Billede, saa vel som hendes sædelige Renhed, fine aandelige Sans og hendes Afsky for Undertrykkelse i alle dens Former. Han havde noget ondt ved som Yngling at finde den Virksomhed, der bedst passede for ham, og prøvede et Par forskjellige Haandværker, før han endelig som Bogtrykkerlærling følte, at han var paa Vej til at komme paa sin rette Plads. At trykke og at redigere et Blad var ikke den Gang to særskilte Beskjæftigelser; men Sætteren var Redaktør og Redaktøren Sætter. At komme i Bogtrykkerlære førte for Garrison som for andre til at komme paa Højskole og Latinskole; og efter endt Læretid var han selv i Stand til at udgive og redigere et Blad, medens han inden den Tid havde øvet sig med at skrive Artikler til flere Blade. Sit egentlige Livskald havde han dog endnu ikke fundet, og den Vaklen, som fulgte dermed, gav sig til Kjende i, at han i Løbet af faa Aar udgav tre forskjellige Blade efter hinanden, hvoraf det ene virkede for Totalafholdenhed og havde til Motto de Ord: »Moderat Drikken er den Vej, der fører ned ad Bakken til Drukkenskab.«

Medens han i 1828 udgav et politisk Blad, fik han Benjamin Lundys oven for omtalte Blad i Bytte. Lundys Artikler imod Slaveriet vare som et friskt Pust i hans

glødende Had til al Undertrykkelse og fik det til at flamme op i lys Lue. Han gav sig selv til at skrive mod Slaveriet og det med en saadan Fynd og Klem, at det strax vakte Lundys Opmærksomhed, saa denne rejste til Boston og fik Garrison trukken med sig ned til Baltimore, hvor de i Fællesskab kunde virke for Slaveriets Ophævelse. Og nu (1829) var Garrison kommen paa sin Plads, nu blev han den egentlige Leder af Lundys Blad.

Skjønt enige i Grundspørgsmaalet, Slaveriets Ophævelse, vare de dog uenige i et meget væsentligt Punkt, i det Lundy vilde en gradvis Ophævelse, medens Garrison lige fra det Øjeblik, han rigtig havde faaet Sagen tænkt igjennem, vilde en øjeblikkelig Ophævelse. Han sluttede som saa: »Slaveri er enten ret eller vrangt, i Princip saa vel som i Praxis. Er det Ret i en Time, maa det være Ret i et Aar, et Hundredaar eller til Tidens Ende; og ethvert Forsøg paa dets Ophævelse maa være Krig mod det guddommelige Forsyn. Er det vrangt, da er det saa i Øjeblikket og i sit hele Væsen, og saa kan der ikke være nogen Undskyldning for at beholde det en Dag eller en eneste Time.« Dette syntes ham klart, og paa det Grundlag vilde han virke; men da Lundy ikke kunde gaa videre end til at kræve gradvis Ophævelse, enedes de om at skrive i Bladet hver efter sin Opfattelse. Saaledes kom »The Genius« til at gaa paa to Ben, der ikke vare lige lange; men det gik dog bedre end før.

Baltimore, hvor Bladet udkom, var ikke alene en slaveholdende By, men en af Hovedpladserne for den indenlandske Slavehandel. Som Kvæghandlerne have deres Indelukker for Kvæg — Kvægsti eller Kvægfold —, saaledes havde Slavehandlerne i Baltimore deres Slavefold med Skilt paa Hovedgaderne; og disse Slavehandlere hørte til det fine Selskab og vare ansete Menighedsmedlemmer med de bedste Sæder i Kirken. Skibe, ladede med Slaver, der vare bortrevne fra Slægt og Venner i Maryland og Virginia, afgik

stadig til Havnestæderne længere mod Syd; og Kobler af sammenlænkede Slaver førtes hver Dag gjennem Gaderne.

Det var i et Samfund, der taalte dette, at Garrison rejste sit Banner med Paaskrift »øjeblikkelig Ophævelse af Slaveriet.« Ganske vist var Slaveriet erkjendt for at være daarligt og førende til mange Grufligheder og Misgreb. Selv Slaveholderne kunde indrømme saa meget; men at faa Slaverne frigjorte var man enige om at erklære for umuligt. Slaveejeren regnedes for at være stillet som en Mand, der holder en Ulv ved Ørerne — han maa holde fast for at redde sit eget Liv. Hvis Slaverne bleve befriede, hed det, vilde de hævne gammel Uret ved at skære Halsen over paa deres Herrer, brænde Husene og ødelægge Landet. De kunde ikke passe sig selv i fri Tilstand og ønskede i det hele ikke at blive fri. — Med den Slags Talemaader søgte man at dysse hinandens Samvittigheder i Søvn selv i de bedste Kredse, medens Garrison gjaldt for at være en vild Fanatiker.

Der var noget æggende, tirrende i Garrisons Maade at skrive paa, noget, som ikke lod Folk have Ro. Hvad den sølle Lundy havde skrevet før, kunde man nok finde sig i, ja man kunde endog tage det som en Slags Nydelse at græde lidt over de stakkels Slaver, der nu en Gang vare fordømte til at leve dette Dyreliv, og saa kunde man for Resten sove lige godt og putte Pengene, Negerne havde erhvervet, i sine Lommer; men Garrisons ubønhørlige, skaanselløse Blottelse af Samfundets Synder var til at blive gal over.

De enkelte, der efterhaanden vandtes for Garrisons Anskuelse, maatte være modige for at kunne træde frem og vedkjende sig det offentlig. De kaldte sig A b o l i t i o n i s t e r (Ophævere — af a b o l i s h, at ophæve eller afskaffe), og Tid efter anden toge enkelte af dem virksom Del i Garrisons Arbejde.

Vrede bleve Slaveholderne i Syden. Hvad om nogen

af disse Abolitionister kom syd paa og fortalte Negerne, at det var en god Ting at have sin Frihed? Slaverne kunde jo faa i Sinde at tro det, dumme og uvidende som de vare, og saa prøve paa at faa deres Frihed. Et af Amerikanernes Stikord fra Revolutionskrigen havde været: »Modstand mod Tyranner er Lydighed mod Gud.« Hvad om nu nogen af disse Abolitionister skulde bilde Slaverne ind, at deres Ejere vare Tyranner! Det kunde jo føre til Oprør, og Herrerne kunde frygte at blive myrdede i deres Senge. Saadan noget var jo hændt paa Øen Haïti, hvor Slaverne havde afkastet deres Aag og dannet en Republik efter en vild og blodig Krig mod deres franske Herrer. — Det var derfor bedst at faa Munden lukket paa denne Garrison, der var Skyld i det hele; og det mente man at opnaa ved at lægge Sag an imod ham for fornærmelige Udtalelser og faa ham idømt en Bøde af halvtredsindstyve Dollars og Fængslet, da han var for fattig til at betale.

Slavehandlerne og deres Venner jublede over at have faaet Vingerne stækkede paa denne ubehagelige Fredsforstyrrer. Og i Norden kunde man høre Folk sige, at det var slet ikke mere, end han fortjente; en Mand, der saa hensynsløst vilde sætte det offentlige Velfærd paa Spil, burde holdes under Laas og Lukke; men den berømte Statsmand og Taler, Henry Clay, der selv var en Slaveholder, sagde, at Garrisons Fængsling var et ligefremt Angreb paa Pressefriheden; og en Kjøbmand i New York, Arthur Tappan, betalte Bøden for ham, saa han atter kom paa fri Fod.

Benjamin Lundys lille Maanedsblad var under Garrisons Ledelse blevet et Ugeblad; men nu ophævede Garrison sin Forbindelse med Lundy, og Bladet faldt atter tilbage til kun at udkomme én Gang maanedlig. Derimod begyndte Garrison selv et Blad, som han kaldte »Befrieren« (The Liberator) og udgav det fra Boston. Han blev skjældt ud for en Kryster, fordi han vilde kæmpe mod Slaveholderne

i Syden fra et sikkert Tilflugtssted saa langt mod Nord; men han vidste, hvad han gjorde. Saa længe selve Norden var fjendtlig mod hans Reformplaner, maatte Arbejdet lægges dér. Det gjaldt for ham om at rejse en offentlig Mening i Norden mod Slaveriet og ikke om at bringe Slaverne i Oprør, hvor meget han end sigtedes for at ville det sidste. Og hvad Sikkerheden i Boston angaar, var den, hvad det følgende vil vise, slet ikke saa meget stor.

»Befrieren« begyndte at udkomme ved Nyaar 1831. I sin Indledning siger han med Hensyn til Slavespørgsmaalet: »Jeg mener det alvorlig; jeg vil ikke tale tvetydig; jeg vil ikke undskylde; jeg vil ikke vige en eneste Tomme, og jeg vil høres.« Dog naar han til Motto vælger Ordene »Vort Land er Verden, vore Landsmænd er hele Menneskeslægten«, antyder han hermed en verdensborgerlig Anskuelse, der siden vanskeliggjør hans Samarbejde med andre, der vel vilde have Negerne frigjorte, men ogsaa bevare Landet helt og udelt.

»Befrieren« fik efter fire Maaneders Forløb et Titelbillede, forestillende ved den ene Ende en Avktion, hvor »Slaver, Heste og andet Kvæg« sælges, og en Piskepæl, hvor en Slave bliver pisket. I Midten ses Frelserens Billede med Omskrift: »Jeg kommer for at løse de lænkebundne«, medens en Slave knæler tilbedende og en Slaveholder viger i Forfærdelse. Ved den anden Ende af Billedet ses en aaben Dør, hvorigjennem Slaver strømme ud og ile mod en Port langt borte — Porten til Frihedens forjættede Land. Neden under staar Navnet »Befrieren«, og paa et Baand slynget ind imellem staa Ordene: »Du skal elske din Næste som dig selv«.

Mere aabent og tydelig kunde Garrison ikke have udtalt, hvad han vilde med sit Blad. Det var Svar til dem, der troede at kunne knække hans Mod ved Fængsel og Bøder; og det var noget af det dristigste, man havde set

— dristigt ogsaa derved, at det begyndte uden Subskribenter og uden Penge. Han og hans Medhjælper, en ung Neger, gjorde alt Arbejdet selv med at skrive, sætte og trykke Bladet. De vare fornøjede, om de kun havde det tørre Brød at spise. De sov i Trykkeriet: Pressen i ét Hjørne, og Sengen i et andet; Skrivebordet dækket af Aviser, Vinduer og Gulv overplettede med Blæk og Sværte.

En gammel Præst, J. F. Clarke, skildrer i sin nys udkomne Bog, »Antislaveri-Dage«, Garrison, saaledes som han kjendte ham paa den Tid, med følgende Ord: »Han var begavet med Evner, nødvendige for en Reformator; hans Forstand var klar og skarp, hans Formaal fast; han havde en Jærnvilje, og naar han en Gang havde dannet sig en Overbevisning, rokkedes den ikke af Tvivl eller Omskiftelser. Ret var for ham Ret, og galt var galt, han saae ikke noget Halvlys eller nogen Halvskygge mellem de to. En Spade kaldte han altid en Spade og gav sig ikke af med at definere den som et Agerdyrkningsredskab, brugeligt til at forandre Jordoverfladens Form. Sin Samvittighed maatte han lyde, og den var i den nøjeste Overensstemmelse med hans Overbevisning. Det slette var for ham uundskyldeligt, utaaleligt. Hele det gamle puritanske Syndehad var hos ham forenet med hele den puritanske Uskikkethed til at forstaa, at der kunde være en Synd uden en Synder.«

Slaveholderne skummede af Harme mod denne kjække sexogtyve-aarige Redaktør og gjorde alt muligt for at hindre Udbredelsen af hans Blad. En Forening af »respektable Gentlemen« i Syd-Carolina udlovede en Belønning af 1500 Dollars for Paagribelsen af enhver hvid Person, som tog sig for at uddele eller omsende »Befrieren«. Og Staten Georgia tilbød at betale 5000 Dollars til den eller dem, der kunde arrestere Garrison og bringe ham i Forhør under Statens Love. Til denne Trusel svarede Garrison: »Det skulle I vide, I Beskyttere af Mennesketyve, at jeg foragter eders Trusler lige saa meget, som jeg beklager eders Daar-

skab; vid, at hundrede Mand staa rede til at fylde min Plads lige saa snart, som den er gjort tom ved Vold. »Befrieren« skal leve — leve for at minde eder om eders Fare og Forbrydelse — leve for at tale den fortrykte Slaves Sag — leve for at hilse en almindelig Befrielsens Dag. For hvert Haar paa mit Hoved, som I røre, skal der fremstaa en Forsvarer af eders Slavers Rettigheder og en Anklager for eders Forbrydelser.«

I Nordstaterne stod man fra først af ligegyldige og saae til, i det man betragtede Garrison som en Fanatiker, der kun vilde opnaa at skade sig selv; men efterhaanden som flere tænkende Mænd og Kvinder sluttede sig til ham og dannede »Antislaveri-Foreninger«, nødtes Folk til at tænke over Sagen; Befrielses-Spørgsmaalet blev efterhaanden drøftet fra mange Talerstole og i enkelte Blade, om end de fleste stode i »Bomuldskongens« Tjeneste. Man begyndte at tage Parti for eller imod.

Vil man spørge, om det var muligt for ærlige og sandhedskjærlige Mennesker at være Modstandere af dette Arbejde for Slavernes Frigjørelse, maa Svaret til Dels søges i Tidsforholdene. Tiden var konservativ; man frygtede Forandringer; man følte, at Foreningen mellem Nord- og Sydstaterne let kunde komme i Fare, om der fremkom alt for stærke Rystelser. Sydstaterne havde lovhjemlet Ret til at holde Slaver, og saa var det jo en egen Sag at ville formene dem det. Hvad der ogsaa kunde skræmme en Del, var det voldsomme Sprog, Garrison og hans Venner førte. Naar Garrison kaldte de forenede Staters Grundlov »en Pagt med Døden og en Overenskomst med Helvede«, var det i de manges Øjne, der saae paa Grundloven med nedarvet Ærbødighed og uden Kritik, næsten en landsforrædersk Tale; og værre blev det, naar han raabte: »Ingen Union med Slaveholdere!« og ønskede Foreningen med Sydstaterne ophævet. Den ogsaa andre Steder kjendte Tankegang, at den Mand, der dadler Præsterne, nødvendigvis maa være en

Gudsbespotter, vendte sig ogsaa mod Garrison, naar han kaldte Kirken »et Broderskab af Tyve«.

Dog det var paa den anden Side naturligt for Garrison at føre et stærkt Sprog — mod Grundloven, da den beskyttede Slaveriet, og mod Kirken, da største Parten af dens Tjenere brugte alle Theologiens Kunstgreb for at pine et Forsvar for Slaveriet ud af Bibelen. Og det var nødvendigt at bruge et stærkt Sprog for at vække den sovende Slægt til Eftertanke; Abolitionisterne trøstede sig med, at naar de kaldte den ligegyldige og fjendtlige Mængde en Øgleæt, havde Johannes Døberen gjort det samme; og naar de kaldte den Del af Præsterne, der forsvarede Slaveriet, Hyklere, blinde Vejledere, kalkede Grave, havde Jesus sagt det samme om Farisæerne.

IV.

Martyrer og Digtere. — Whittier.

I 1832 aabnede en Frøken Crandall en Skole for unge Piger i Canterbury, Connecticut. Nu var der i samme By en hæderlig Neger, en Landmand ved Navn Harris, hvis syttenaarige Datter ønskede at uddanne sig til Lærerinde for Negerbørn; hun var lys af Hudfarve og havde et tiltalende Væsen og et godt Udvortes; hun havde gaaet godt i Skole før, og Frøken Crandall havde ikke noget imod at antage hende som Elev. Heller ikke havde de hvide Piger, af hvilke nogle kjendte hende fra Børneskolen, noget derimod; men nogle af Forældrene følte sig stødte over, at Negerpigen skulde undervises sammen med deres Døtre, og de forlangte hendes øjeblikkelige Fjærnelse. Dette kunde Lærerinden ikke finde rimeligt, og hun besluttede da, at lade de hvide Piger gaa og at aabne en Skole for Negerpiger alene; men fra nu af var hun Gjenstand for For-

følgelser af den mest umenneskelige Art. Kjøbmændene i Byen nægtede at sælge hende Varer; gik hun og hendes Elever paa Gaden, bleve de fornærmede; Døre og Dørtrin i hendes Hus tilsøledes; og hendes Brønd fyldtes med det værste Snavs. Bestyrelsen for den Menighed, hun tilhørte, nægtede hendes Elever Tilladelse til at overvære Gudstjenesten. Efter en Mængde Forfølgelser af enhver Art, der dog ikke vare i Stand til at drive hende af Vejen, fik man en Lov i Stand, ved hvilken det forbødes at optage Negere fra andre Stater i nogen Skole; og da Frøken Crandalls Elever til Dels vare fra andre Stater, kunde man nu endelig faa anlagt Sag mod hende. Hun blev fængslet og maatte sidde i en Celle, hvor just en Morder havde haft Ophold.

Nogle enkelte Venner hjalp hende med Raad og Daad; Arthur Tappan (den samme Kjøbmand fra New-York, som havde betalt Bøden for Garrison) sendte Penge for at sikre hende en Sagfører; hun blev løsladt mod Kavtion, men Folk vedbleve at fortrædige hende; selv Lægen nægtede at besøge hende, naar hun var syg. Til sidst nødtes hun til at lukke sin Skole.

Denne Tildragelse staar vel kun i indirekte Forbindelse med Ophævelsesværket, men tjener ypperlig til at vise Stemningen i Norden paa den Tid, Garrison begyndte at virke; og den tjente adskillige i Samtiden til at faa Øjnene op for den daarlige Aand, der raadede saa vel i det borgerlige Samfund som i Kirken.

Medens Garrison og hans Venner nu i de følgende Aar holdt Møder rundt om i Landet for at paavirke Folkestemningen, vare de ofte Gjenstand for de raaeste Opløb og Overfald. Huse, der brugtes til deres Forsamlinger, ødelagdes; og hvor man paa nogle Steder prøvede paa at rejse Skoler for Negere, blev Foretagendet enten paa Forhaand forbudt af den stedlige Myndighed som farligt og skadeligt for Samfundet, eller de bleve siden forstyrrede.

Garrison selv blev i 1835 Gjenstand for voldeligt Overfald af den forbitrede Mængde i Boston, der troede deres Velfærd truet, om Slaverne bleve frigivne. Han blev ført med et Reb om Livet gjennem Gaderne af den rasende Mængde, og Truselen om at hænge ham var rimeligvis bleven udført, hvis ikke Borgmesteren havde reddet ham ved at putte ham i Arrest.

Det dæmpede Raseri, der saaledes ved enkelte Lejligheder kom til Udbrud, faar man en ypperlig Forklaring til i en Meddelelse af Præsten Samuel May, der var en fremragende Abolitionist. Han sad en Dag, samme Aar, ved et Møde af Antislaverimændene i New-York, da han blev kaldt til Døren af en af Byens første Kjøbmænd, der sagde til ham: »Vi ere ikke saadanne Tosser, Hr. May, at vi ikke skulde vide, at Slaveri er et stort Onde og en stor Uretfærdighed; men Grundlæggerne af vor Fristat gav det Lov til at existere. Der blev sørget for det i vor Grundlov. En stor Del af Sydboernes Ejendom bestaar i Slaver, og Forretningen baade i Syden og Norden er paa det nøjeste knyttet dertil. Millioner paa Millioner af Dollars skylde Sydboere til Kjøbmænd og Fabrikanter i New-York alene, og de vilde være tabte, om det kom til et Brud mellem Norden og Syden. Vi kunne ikke staa os ved, min Herre, at lade Dem og Deres forbundne faa Held til at kuldkaste Slaveriet. Det er for os ikke et Princip, men en Forretningssag. Vi kunne ikke tillade Dem at have Fremgang, og jeg er kommen for at lade Dem og Deres Værkfæller det vide. Kunne vi ikke standse jer med gode Midler, skulle vi gjøre det med slette.«

Denne Mand udtalte aabent den Tankegang, der var raadende hos hans Standsfæller, og efter den blev Abolitionisterne behandlet.

Paa samme Tid, Folk i Nordstaterne kunde tage saa haardt paa Abolitionisterne, var det ikke sært, at Bladene i Syden førte et groft Sprog og t. Ex. truede med, at den,

der vilde komme ned til Syden og holde Foredrag om Slaveriets Onder og Umoralitet, kunde være vis paa at faa sin Tunge reven ud og kastet paa Møddingen.

Imidlertid vandt Sagen saa jævnt og stille Fremgang. Den havde nu i nogle Aar haft sine Talere og Penneførere; nu begyndte den at faa sine Martyrer og sine Sangere, og det var i sig selv gode Tegn.

E. P. Lovejay hed en Præst i St. Louis, som vel ikke var enig med Garrison i at fordre øjeblikkelig Ophævelse af Slaveriet, men dog virkede for dets Ophævelse gjennem et Blad, han udgav. Han blev jagen fra St. Louis for det samme, men udgav da sit Blad fra Byen Alton i Illinois, paa den modsatte Side af Floden. Der blev hans Presse ødelagt af en Pøbelhob, men han kjøbte en ny; den blev ogsaa ødelagt, og han kjøbte en tredje. Da ogsaa den blev ødelagt af de forbitrede Modstandere, kjøbte han en fjerde og havde fyrretyve bevæbnede Mænd rede til at beskytte den, da den blev bragt fra Dampskibet og op til den Stenbygning, hvor den skulde stilles op; man mente, den vilde være i Sikkerhed der, og de fleste af dens Beskyttere gik bort. Da Aftenen kom, blev Lovejoy med nogle faa Venner tilbage for at holde Vagt over Pressen og Huset; en stor Folkehob samledes uden for; de skøde efter Vinduerne; Præsten og hans Venner skøde igjen, og én Mand uden for blev dræbt. Borgmesteren prøvede forgjæves at faa Folkehoben væk, til sidst satte de Stiger til Taget og stak Ild paa Huset. Nu nødtes Lovejoy og hans Venner til at gaa ud; men saa snart han var kommen uden for, blev han skudt af en Mand, der stod skjult bag en Stabel Brædder.

Dette Mord vakte stort Røre blandt Abolitionisterne. Da Beretningen derom kom til Boston, forlangte de Adgang til Faneuil Hall, en Bygning, der er bleven historisk berømt som Samlingsplads for Frihedsmændene i gamle Dage, for der fra at protestere mod en saadan lovløs Fremfærd. Da det blev dem nægtet, appellerede en anset Mand, Dr.

Canning, til Bostons Baryere og sagde: »Er Boston sunken saa dybt, at dens Borgere ikke kunne blive betroede til at komme sammen og forsvare Frihedens Grundsætninger, for hvilke deres Fædre døde? Skulle vore Medborgere myrdes, medens de forsvare deres Rettigheder, og vi ikke have Lov til at udtale vor Afsky derfor?« Det lykkedes endelig at faa Hallen; men Dr. Canning har næppe udtalt den almindelige Folkefølelse i den Grad som en Regeringssagfører, der traadte op imod ham og bl. a. sagde, at Lovejoy selv var Skyld i sin Død, og at han døde som en Nar.

Abolitionisterne havde endnu ikke Folket med sig; men de havde Digterne med sig. Bryant, Lowell og Longfellow have givet nogle af deres bedste Sange til denne Kamp; men mere end alle de andre har Kvækerdigteren John G. Whittier hædret og hjulpet den med sin Sang. Naar man blader hans samlede Digte igjennem, finder man der et Afsnit under Benævnelsen »Frihedsrøster«, og kjækkere, kraftigere Frihedsrøster ere sjælden blevne hørte. Han hilser i en af sine Sange Garrison som den, han elskede med en Broders Kjærlighed, og siger til ham: »Jeg véd nok, man fortæller, at du kun stræber efter at vinde dig et stort Navn, men jeg har kjendt dig saa længe og saa godt, jeg véd det bedre; ingen djævelsk Sladder skal rokke min Tiltro til dig.« — I »Yankee-Pigen« skildrer han i Strofer, der minde om et bekjendt Digt af Chr. Winther, en ung Pige, Ellen, der sidder ved Husets Dør og spinder, da en Planter fra Syden kommer for at fri til hende. »Fy for Skam, Ellen!« siger han, »lad du dog andre Tosser om at arbejde, det er du for smuk til. Kom med mig til Syden, hvor Palmetræet skygger over mit Hjem, og hvor hvert af dine Ønsker vil blive adlydt af mine Slaver som en Lov.« Dog Yankee-Pigen svarer stolt, at hun før vilde være i Lænker med hans Slaver end i Frihed med ham.

Hvor harmfuldt han udslynger Bebrejdelser mod Præsterne, der ville forsvare Slaveriet! Se Brudstykker som disse:

„Retfærdige Gud! og disse er de,
som tjene ved dit Alter, Rettens Gud!
— — — — — — —

„Hvad! prædike og stjæle Mennesker?
give Tak — og røve dine egne forpinte fattige?
tale om din herlige Frihed
og laase Fangens Dør?
— — — — — — —

„Retfærdige Gud! er den Kirke, der laaner
Styrke til Fordærveren, din?

„— Betalte Hyklere, som forvende
Retfærdigheden og røve den hellige Bog
for dens høje Sandhedsord! . . . .

„Hvor længe, o Herre! hvor længe
skal saadan et Præsteskab bytte Sandheden bort,
og for dit Alter bede i dit Navn
for Røveri og Uret?“
— — — — — — —

Eller se Digtet »Menneskejægerne«, hvilken Understrøm af Harme mod Samfundets Usselhed, der gaar igjennem hans Vers, i det han skildrer hele Samfundets Forhold til Negerne under Form af et Jagttog. Jeg skal her forsøge at give en lille Mundsmag af Digtet i Oversættelse:

„Har I set vore Jagttures Storhed og Pragt —
gjennem Skov, over Bjærge — vor Menneskejagt?
Landets Herrer de samles i Jubel og Fryd,
som Jægere samles ved Hornenes Lyd.
Hører Piskenes Knald og det muntre Hallo!
og Jagthundens Glam, naar den griber sit Rov!

„Hvor ædel en Sport! — de er' glade i Hu —
skjønt de hundrede Tog, er der tusend' endnu!
Lykke til Jagten over Bjærg, gjennem Skov —
denne Menneskejagt under lystigt Hallo!

„Hvor smukt de dog ride, hvor stolt dog et Syn!
— i glødende Iver, Begejstringens Lyn!
Præsten i Kjole hugger Sporerne i
og farer den kløgtige Statsmand forbi.
Synder og Helgen med Eder og Bønner
ride tilsammen, det samme Lands Sønner.
Og Kvinden er med dem — kjærlige Kvinde! —
Moder og Hustru, Søster, Veninde —
hun styrker de kjære ved Kjærlighedsmagten,
— hvor livsglad hun rider til Menneskejagten!

„O, herligt at se her i „Frihedens Land“,
hvor frit de tør jage den sorte Mand!“
— — — — — —

Men saa havde Whittier ogsaa paa den anden Side mandige Opraab til sine Venner, Abolitionisterne, som naar han synger:

„Har vi hvisket Sandheden,
hvisk da ej længere;
tal, som Trompeten lyder,
stærkere, strængere!“

»Naturen havde ikke givet ham Evne til at virke ved det mundtlige Ord«, siger en amerikansk Forfatterinde, »men han havde faaet Evne til at røre Menneskehjærtet ved saadanne Sange, som kun den kan synge, der føler andres Sorg og Glæde som sin egen. Hvis han havde ladet være at blande sig i Antislaveri-Bevægelsen, kunde han have tjent Penge ved sin Digtning og vundet Ros og Smiger Landet over; men han foretrak at gjøre Slavernes Sag til sin; og i tredive Aar levede Amerikas elskeligste Sanger under en Sky af Foragt, Tilsidesættelse og Bagtalelse, fordi han havde valgt et upopulært Æmne at besynge.«

V.

Oplysende Smaahistorier.

En Mand nord fra, der kom i Besøg hos en Slaveholder i Kentucky, sagde for at smigre denne:

»Jeg synes, Hr. Speed, at Slaverne her ere lige saa lykkelige som vor arbejdende Klasse i Norden.«

»Jeg gjør mit bedste for at gjøre dem lykkelige«, svarede den gamle Slaveejer; »men jeg skal sige Dem, hvordan det er: man kan ikke gjøre en Slave lykkelig, hvad saa man gjør ved ham. Det har aldrig været Guds Vilje, at Mennesker skulde være Slaver, og lykkelige kunne de ikke blive, saa længe de ere det.«

Den Snak, at Slaverne i Grunden vare lykkelige og tilfredse, troede mange Nordboere paa; og hvorfor skulde man saa gjøre et sligt Staahej for at faa dem frigjorte?

Dog Abolitionisterne pegede paa Grænserne af Ohio og Pensylvania og hele den Linje, der skilte Slavestaterne fra Fristaterne, hvor flygtede Slaver hvert Aar strømmede ind i stedse stigende Mængde — ofte med Ryggen sønderflænget af Pisken. De gjengave disse flygtede Mænds og Kvinders Historie, hvordan de under deres Flugt vare blevne jagede af Blodhunde og kun vare slupne med Livet ved at ligge skjulte i Sumpe eller ved at være dykkede ned i Floden til Halsen for at undgaa Hundenes fine Lugt; hvordan Mødre maatte se deres Smaabørn blive tagne bort og solgte, som man sælger Kalve og Føl; og hvordan Ægtefolk aldrig kunde være sikre for, hvad Dag de vilde blive revne fra hinanden og solgte hver til sin Side ved en Avktion.

Abolitionisterne manglede ikke Svar, naar de kom ind paa dette Punkt. For Exempel kunde de faa i Sinde at klippe saadan en Kundgjørelse ud af Sydstaternes Aviser for at have den ved Haanden:

»500 Dollars Belønning.«

»Bortløben den 4de Juli en Slavepige ved Navn Rosa. Har glat brunt Haar og blaa Øjne. Halter en Smule af et Saar i Foden og har et Ar paa venstre Skulder. Hun forstaar at føre sig godt og vil muligvis prøve at give sig ud for en Dame. Hvo som helst, der kan give Underretning om hende, vil modtage oven nævnte Belønning.«

Den Slags Bevisførelse var jo temmelig slaaende. Derfor sagde man ogsaa i Syden: »Den eneste Maade, hvorpaa vi kunne møde disse Fanatikere, er med Krudt og koldt Staal.« Der var Mening i den Tale. Grunde kunde man ikke slaa Abolitionisterne med.

Flygtede Slaver fandt ofte Beskyttelse, i det der dog altid fandtes enkelte Mennesker og enkelte Hjem, der kunde hæve sig over den almindelige Mening i Tiden og tilstaa for sig selv, at Slaverne vare deres Medmennesker og burde behandles som saadanne. Der dannede sig endog efterhaanden en Slags Foreninger med det Formaal at hjælpe flygtede Slaver nord over til de britiske Besiddelser, hvor de vilde være sikre mod Forfølgelse. En saadan Forening kaldte man en »underjordisk Jærnbane«, og den havde sine bestemte Stationer paa hele Linjen fra Slavestaternes Nordgrænse til Canada. Naar en Flygtning kom til en af disse »Stationer« — et Hjem, der var villigt til at give dem et foreløbigt Skjul og stod i Forbindelse med andre ligesindede længere borte —, blev han der fra i Sikkerhed og paa den belejligste Tid ført til næste Station og saa videre til de forenedes Staters Nordgrænse.

Frie Negere i Nordstaterne gjorde undertiden god Tjeneste ved at hjælpe flygtede Stammefrænder. En ældre Negerkvinde fik Navnet Moses, fordi hun hjalp saa mange Slaver ud af det Ægypten, hvor de havde trællet. Hun brugte at samle Penge hos Godtfolk i Nordstaterne og gik saa til Maryland, hvor hun i Stilhed samlede en Del Slaver og fik dem gjort rede til at flygte; men først undersøgte hun, om de havde Mod og Fasthed nok til at vove Forsøget. Dernæst ordnede hun det saadan, at de kunde komme afsted en Lørdag Nat, da der ikke vilde være nogen Lejlighed til at bekjendtgjøre deres Flugt om Søndagen, og de saaledes kunde faa et godt Forspring den Dag. Hun havde sine visse Stationer, hvor hun kunde faa dem skjult; og hun lejede en Mand til at se efter, naar der blev slaaet

Kundgjørelser op om deres Flugt, for saa hurtigst mulig at tage dem ned igjen. Ved med Dygtighed at følge denne snildt anlagte Plan reddede hun mange.

Hel romantisk er Ellen Craft's Historie.

Hun var en meget lys Mulatkvinde og kunde magelig gaa for en hvid. Hun var Amme i en Familje i Syd-Carolina og var gift med en Mand, der var mørkere end hun selv. Da hendes Herskerinde en Gang vilde gjøre en Rejse nord paa, gav hun Ellen Ordre til at rejse med; men da Ellen vilde have sit Barn med, sagde Fruen nej. Det lille Barn blev da ladt tilbage; men da Ellen kom hjem fra Rejsen, fandt hun sit Barn dødt, og da besluttede hun at flygte. Det tog hende en god Del Tid at lægge en Plan til at flygte sikkert; men til sidst bestemte hun sig for at klæde sig ud som en ung Herre fra Syden og lade sin Mand gaa med som sin Tjener. For at det ikke skulde ses, at hun var skjægløs, lod hun, som hun havde Tandpine, og holdt et Tørklæde bundet for Munden. For at ikke nogen skulde forlange, at hun skulde skrive sit Navn — noget, hun ikke havde lært —, lod hun sin højre Arm binde op i et Bind, som om den havde taget Skade. Saaledes rejste hun og hendes Mand, og de naaede godt nok Baltimore; men dér, hvor hun nu skulde passere fra en Slavestat ind i en fri Stat, mødte hun Vanskeligheder, i det der forlangtes et særligt Pas for hendes Tjener. Hun havde naturligvis intet Pas; men hun paatog sig en Sydboers overlegne Mine, og da man nægtede at give hende Billet til hendes Tjener, sagde hun: »Jeg maa have ham med. De ser min Arm; De ser mit Ansigt; mener De, jeg kan undvære min Tjener i den Tilstand?« —. Ved denne myndige Optræden skaffede hun sig Respekt og naaede i god Behold Boston.

Manden, som ejede dem, fik at høre, at William Craft, Ellens Mand, var i Boston og sendte Papirer for at faa ham arresteret; men Craft besluttede at sætte sig til Modværge

og truede med at slaa Byfogden ihjel, om han prøvede paa at arrestere ham. Hans Venner lode ham imidlertid vide, at det var det værste, han kunde gjøre, da det vilde gjøre det mere vanskeligt siden at hjælpe andre Flygtninge. De bleve da reddede paa anden Maade ved at blive hjulpne længere mod Nord.

— »Jeg mindes, da jeg boede i Kentucky«, fortæller Clarke, »at der var en af mine Venner ved Navn Godwin, der havde lejet en lille Pige, som hed Milly. Hun var voxet op i hans Hjem, og Fru Godwin havde lært hende at læse og skrive, at sy og at føre Husholdning. Hun var paa den Tid en sytten, atten Aar. Pigens Ejer var en Engelskmand ved Navn Booth, som havde boet i Kentucky i flere Aar.

En Dag sad jeg i Hr. Godwins Kontor sammen med Hr. Booth, da der kom et Brev til Godwin fra hans Kone, i hvilket der var indlagt et Brev til hende selv fra Milly. Godwin læste Millys Brev højt. »Det gjør mig inderlig ondt«, skrev Pigen, »at forlade Dem, kjære Frue. Jeg vil aldrig i Verden finde saa god en Ven, som De har været mod mig, og aldrig nogen, jeg kommer til at holde saa meget af: men De har lært mig mange Ting og deriblandt ogsaa at vurdere Friheden. Al den Opdragelse, De har givet mig, har tjent til at overbevise mig om, at jeg ikke har Ret til at vedblive at være Slave, naar jeg kan blive fri; jeg er nødt til at forlade Dem. Jeg haaber at skulle se Dem en Gang igjen, men jeg véd det ikke. Jeg ønsker, De skal vide, hvor taknemmelig jeg er og altid vil være for al Deres Godhed.« — Medens dette Brev blev læst højt, lagde jeg Mærke til hendes Ejermands Ansigt. Det var et haardt Ansigt, og jeg kunde ikke sige, hvad han tænkte eller følte; dette var et Tab for ham af halvanden til to Tusende Dollars. Da Brevet var læst, vendte han sig om mod mig og sagde: »Hvis jeg eller De, Hr. Clarke, havde været i Pigens Sted, havde vi gjort det samme. Jeg dadler

hende ikke, og jeg skal ikke gjøre noget Forsøg paa at faa hende tilbage.« — Saadan kunde hæderlige Mænd i Syden tænke i disse Tider.

— Af en modsat og des værre mere almindelig Art er Octave Johnson's Historie. Han tilhørte en Hr. Coutsell i Louisiana, og hans Herre gav en Dag Ordre til, at han skulde piskes, fordi han var falden i Søvn over sit Arbejde. Octave havde aldrig været pisket, og han løb nu øjeblikkelig sin Vej i Retning ad en Sump; da han var en god Løber, kom han ogsaa fra sine Forfølgere, og efter nogle Dages Forløb traf han en Flok andre Flygtninge dybt inde i Sumpskoven. Hans Herre, der var bestemt paa ikke at ville miste ham, hyrede en øvet Slavejæger med et Kobbel af tyve Hunde til at opspore ham. Flygtningene fik paa Forhaand Nys om dette og skaffede deres Kvinder i Sikkerhed, i det de gned deres Fødder med Hareblod for at vildlede Hundene og ventede da paa Jægernes Komme, væbnede med Køller. Det lykkedes dem efterhaanden at dræbe otte af Hundene, medens de langsomt og kæmpende trak sig tilbage; men udmattede og oprevne af Hundenes Tænder, flygtede de endelig henimod Aften til forskjellige Sider. Octave og nogle af hans Fæller løb til en Vandpøl, som de fandt fuld af Alligatorer; men de kravlede afsted over Rødder og faldne Træer og undslap. Hundene fulgte; men Alligatorerne, der ikke havde gjort Negerne nogen Skade, dræbte sex af Hundene, og Resten blev kaldte tilbage. Dermed slap de. Octave Johnson blev siden under Borgerkrigen i 1864 Korporal i Negerkorpset.

(Sluttes).

Kr. Østergaard.

Werner Abrahamson.

(Forts.)

II.

Vi have set, at Abrahamson allerede 1769 var traadt op med et lille Forsøg i Digtekunsten, og den følgende Tid skulde vise, hvorledes han ikke blot som Menneske- og Fædrelandsven bestandig søgte at virke til Gavn, men ogsaa hvorledes hans Sans var opladt for det skjønne, og at han ogsaa paa dette Omraade med sin vanlige Ihærdighed kom til at spille en Rolle. Vistnok maa vi strax tilføje, at nogen stor Digter blev han ikke, det var langtfra; men der var en poetisk Aare i ham, og den traadte frem, mindre i det han selv ydede, langt mere i det han fandt hos andre, og som han da kunde henlede Opmærksomheden paa. I saa Henseende fortjener det at bemærkes, at Abrahamson var en af de første, der fik Øjet op for det skjønne og store ved vore Kæmpeviser. Vistnok blev han ledet hen til dem af en anden, den tyskdannede Slesviger Gerstenberg, men Abrahamson kunde ganske anderledes tilegne sig den Aand, der gaar igjennem dem, og han tøvede ikke med at prise disse saa længe glemte Skatte for sine nordiske Landsmænd og gav derved et Stød til, at flere og flere bleve opmærksomme paa dem. I nær Forbindelse hermed staar, at han fra 1773 gik en Streg længere tilbage i den nordiske Fortid og vendte sig mod den islandske Saga-

verden. Han lærte sig Oldnordisk og fandt snart den største Glæde ved at fordybe sig i hin fjærne Tid med dens kraftige Lys- og Skyggesider. Hvor godt han tilegnede sig Sproget, gav han nogle Aar senere et offentligt Vidnesbyrd om, i det han oversatte Sagaen om »Gunlaug Ormtunge og Skjalden Rafn« paa et for den Tid ualmindelig godt Dansk og med den gamle Stil særdeles vel holdt. Han gjorde ogsaa sine Landsmænd opmærksomme paa, hvilken stor Betydning det Islandske nødvendig maa have for vort nyere Maal. Det er mærkeligt, at se en Mand, der var tysk født og opdraget, saaledes gaa i Spidsen for, hvad der kunde tjene til at fremme det ægte danske; men hvad han saaledes nu var kommen ind paa, det blev han trolig ved med hele Livet igjennem.

Af stor Betydning for Abrahamson var hans Forhold til Digteren Johannes Evald. De vare næsten lige gamle, i det Evald kun var 5 Maaneder ældre, og de havde begge en Tilknytning til Slesvig, eftersom Evalds Fader var en Sønderjyde. De havde endog begge i næsten fire Aar samtidig opholdt sig i Slesvig By, fra 1754 til 1758, da Evald gik i den derværende Latinskole; men det er meget tvivlsomt, om de da have kjendt hinanden, da Abrahamson jo blev holdt saa fjærnet fra Omgangen med Kammerater. De kom ogsaa omtrent paa samme Tid begge til Kjøbenhavn, den ene for at blive Student, den anden Kadet. Det er først langt hen i Treserne, at man finder dem i nærmere Forbindelse med hinanden, efter at Evald var kommen et Stykke ind paa sin Digterbane; men da møde de os ikke som Bekjendte, men som Venner. Og snart blev dette Forhold saa inderligt, at man næppe fejler ved at betegne Abrahamson som en af Digterens fortroligste eller snarere den allerfortroligste og varmeste af hans Venner. Der var en mærkelig Forskjel paa disse to baade i ydre Livsførelse og indre Anlæg; men i Venskab som i Kjærlighed gaar det jo ofte saa, at Kontrasterne mødes. Abra-

hamsons Liv var jo gaaet en stræng, regelmæssig Gang; den Bane, han som Dreng kom ind paa, gik han videre frem ad. Evald derimod var tumlet om, navnlig havde han gjort det den Gang saa betænkelige Spring fra Student til hvervet Soldat, oven i Kjøbet i to fremmede Potentaters Tjeneste, og siden hen havde han svinget om fra Theologiens til Poesiens Fane. Disse de to Venners saa forskjellige ydre Forhold var igjen væsentlig en Følge af deres meget forskjellige Karakterer. Abrahamson var i høj Grad et Pligtmenneske, Evald som bekjendt intet mindre. Der var noget sønderrevet ved vor store, i Grunden saa ædle Digter. Indtrykkene fra hans oprigtig fromme Fader, i sin Tid Vajsenhuspræst i Kjøbenhavn, men bortkaldt i hans Drengealder, bleve aldrig fuldstændig udslettede, og der er en Understrøm i ham af kristelig Alvor, som blev stærkere og stærkere paa hans senere Aar, da Lidelser og Savn bleve ham en gavnlig Skole. Men paa Overfladen, hvilket Væld af Lidenskaber tumlede ikke om med ham, brændende Ærgjerrighed, sanselig Kjærlighedslyst og saa den ulykkelige Flaske! Dog hvilket varmt og ildfuldt Hjærte bankede der ikke i dette Digterbryst, og enhver, der kjender noget til Evald gjennem hans Digte eller hans Selvbiografi, vil have let ved at forstaa, at han med alle sine vitterlige Fejl nok var værd at være Ven med. Derfor er det saa langt fra at være nedsættende for Abrahamson, at det tvært imod maa blive ham en Hæder, at han var Evalds Ven, og han har i dette Forhold spillet en hæderlig Rolle som den, der søgte at støtte og hjælpe sine ulykkelige Ven.

Vi ville give nogle smaa Træk af dette Venskab. I Vinteren 1769—70 laa Evald paa Hospitalet; Gigtsygdommen havde for første Gang angrebet ham med Vælde. Under store, stundum næsten ulidelige Smerter laa han dér, og hans nærmeste, der knap vilde være ham bekjendt, lod ham skjøtte sig selv. Hun, som han havde elsket og endnu elskede med en aldrig ophørende Kjærlighed, Arendse var

den Gang gift med en anden. Kun én besøgte ham og trøstede ham i Nøden, det var Abrahamson, og sandsynligvis er Venskabet imellem dem for Alvor blevet grundfæstet ved dette Sygeleje. Fra en noget senere Tid fortæller Evald selv følgende, der levende sætter os ind i hans ulykkelige Forhold: »Jeg laa for nogle Aar siden paa Landet, en halv Mil fra Kjøbenhavn. Jeg havde i en otte Dages Tid ikke kunnet forlade Sengen, da min gode Ven, Løjtenant A(brahamson), som vilde gjøre en Tur ind til Byen, om Morgenen tidlig kom ind til mig for at sige mig Farvel og for at paatage sig mine Kommissioner til min Familie. Han gik lige fra mig ud paa Vognen, og han steg ikke af den førend hos min Moder. Han var ikke kommen igjennem Døren, førend hun raabte: »Ak, Hr. Løjtenant, jeg véd, hvorfor De kommer — min ulykkelige Søn — jeg véd alt!« Løjtenanten begjærede nærmere Forklaring, og hun troede, at han forstilte sig. Endelig fortalte hun ham, at en af hendes meget gode Venner, en ærlig Mand, der for Resten kjendte hendes Søn saa godt som hun selv, for en Time siden havde mødt mig paa Gaden, i den allerelendigste Tilstand, uordentlig i Klæder, ravende fra én Side til den anden. Løjtenanten, som troede sine egne Sanser bedst og ikke troede Gjengangere, svor hende til paa sin Ære, at den, som hun kaldte sin gode Ven, var en nedrig Løgner, og han havde ondt ved at overtyde hende derom.«

I Abrahamsons Stambog skrev Evald d. 15de Januar 1773 blandt andet følgende Linjer, der maaske minde om, hvad der undertiden havde været Gjenstand for deres Samtale:

Tre Ting — o skærp mit Syn, Kalliope!
Tre sjældne Under ønsker jeg at se:
den Draabe i Neptuni salte Skjød,
som Solen greb og ikke gjorde sød;

det bitre Blomster, som en vittig Bi
forgjæves søgte Kraft og Honning i,
og saa den Gift, hvoraf den vises Bryst
ej tilbereder Dyd og salig Lyst.

Men han ender med det fyrige Ønske:

Derfor, gid Amors Ild og Pluti Glans
og Martis Palmer og din Føbi Krans
forøge din Lyksalighed, min Ven!
Alektons Gift kan ej formindske den.

Og han tilføjer neden under:

»Dersom disse Linjer maa være et svagt Bevis paa min sande Højagtelse og min levende Taknemmelighed for det Venskab, hvormed De beærer mig, saa har de fuldkomment naaet deres Øjemærke. Thi Himlen forbyde, at de nogen Tid skulde behøves til at erindre Dem om Deres ærbødigste Ven og Tjener Johannes Evald.«

Den Gang Digteren var i den allersørgeligste Periode af sit Liv, i alt Fald udvortes talt, nemlig i Søbækshuset ved Helsingør, og hans Familie gjennem Præsten Schønheyder truede med at sætte ham som Lem ind paa Almindeligt Hospital, beder han i sin Vaande denne at tale med hans Venner om hans Stilling, og han siger da: »I Henseende til mit sande Vel beder jeg Dem tale med min Abrahamson, min Arendse, min Wissing o. s. v.« Disse Ord tale tydelig nok om, hvad Abrahamson var for ham, og det har sikkert ikke været for intet, at han satte denne først blandt sine ægte Venner. Det blev nu ikke ham, der direkte kom til at udrive Evald af Elendigheden paa dette vel mest kritiske Punkt i hans Liv, men Kammerjunker Fr. Moltke, der var hans Beundrer, og som formaaede noget; det er dog ikke aldeles usandsynligt, at Abrahamson har haft en lille Finger med heri, eftersom han godt kjendte Moltke.

Hvad der knyttede Abrahamson til Evald var imidlertid ikke blot et personligt Venskab, men det var tillige Beundring af ham som Digter. Evald var jo til Dels en Di-

scipel af Klopstock og gjorde sig en Ære af at vedkjende sig dette; men Abrahamson havde ogsaa tidlig følt sig paa det stærkeste dragen hen imod denne saa højt ansete tyske Digter. Klopstock opholdt sig, som bekjendt, henved en Snes Aar her i Danmark (fra 1751 til 1770), og skjønt han ingen Forbindelse havde med det særlig danske i Litteraturen, kom han dog gjennem sine tyske Digte, især ved Messiaden, men ogsaa ved sine nationale Sange, til at øve en stor Indflydelse paa mange her i Landet. Abrahamsons Aandsretning var overvejende alvorlig og stemt for det høje, og dette kom ham netop i Møde i Klopstock. Hvor højt han satte denne, ser man af et Udbrud i et af Datidens Tidsskrifter (Litteraturjournalen), hvor han kalder ham »denne unægtelig største Digter, det nyere, maaske og det ældre Evropa har frembragt.« Denne Dom er rigtignok meget langt fra at holde Stik, og næppe vilde nogen nu til Dags underskrive den, men den Gang blev den delt af mange og viser, at der var en Trang efter den højere, alvorlige Poesi, der følte sig tilfredsstillet i ham. Med hvilken Glæde maatte da ikke Abrahamson hilse en dansk Digtergenius som Evald, der vandrede frem ad den samme Bane som Klopstock, netop Abrahamson, der saa mærkelig havde faaet Øjet op for det danske og elskede det. Vi forstaa da, at saadanne Værker som Evalds »Rolf Krage«, »Balders Død« og »Fiskerne«, der baade gik i den ophøjede Retning og tillige vare Æmner af det nordiske Helteliv eller det danske Folkeliv, maatte tiltale ham i højt Maal. Og intet Under derfor, at naar Abrahamson slog sin beskedne Lyre, søgte han at bringe de Toner, han mægtede at lokke ud af den, i Harmoni med Klopstocks og Evalds. Og naar man allerede den Gang og end mere siden ofte gjorde Nar af de »ha-stemte Toner« hos de to store Digtere — og ganske vist ofte med rette —, da falde ogsaa en Del af Abrahamsons Frembringelser ind under den samme Dom.

Imidlertid var der ogsaa en anden Retning i Abrahamsons Aand, en kritisk-satirisk, som han for øvrigt ligeledes havde fælles med sin Ven Evald. Og den kom frem ved mange Lejligheder, men ingenlunde var den af den ondskabsfulde Art, tvært imod, hvor skarpt og hensynsløst han end stundum traadte op, altid var det ridderligt og med aaben Pande. Hans første Forsøg i denne Retning fremkom ved en bekjendt og ofte omtalt Lejlighed. Det var i den sidste Periode af Struensees Regering, i det Halvaar, der vel var det mest bevægede i hele forrige Aarhundrede her i Landet, og som betegnes ved Matrosernes Vandring til Hirschholm i September 1771, Fodgardens Opstand i Juleaftensfejden, Hofrevolutionen den paafølgende 17de Januar og den blodige Afslutning paa Østerfælled den 28de April. Der var i hele dette Tidsrum en stærk Uro blandt Folk, som rimeligt var, og den gav sig ogsaa til Kjende paa det æsthetiske Omraade, nemlig i Theatret. Da Sæsonen begyndte om Efteraaret, var en Nordmand, tidligere Borgermester i Throndhjem, N. K. Bredal bleven Direktør for Theatret. Han aabnede Forestillingernes Række med en »lyrisk Tragikomedie« af ham selv, kaldet »Tronfølgen i Sidon«, med Musik af Sarti. Uagtet Stykket var temmelig kjedeligt, gjorde det dog Lykke for Musikkens Skyld, især henreves Tilskuerne af den første Arie, hvor Orkestret efterlignede forskjellige Dyrs Lyd; man hørte til sin store Fornøjelse Frøers Kvæk, Biers Summen, Haners Galen og Gjøgens Kuk. Samtidig med Sæsonen begyndte imidlertid ogsaa et Blad, hvis Formaal var at følge Theatrets Forestillinger med en gavnlig Kritik paa lignende Maade, som den tyske Digter Lessing med stort Held havde gjort i sit Fødeland. Det hed »den dramatiske Journal« og udgaves af en 18aarig Student Rosenstand Goiske, som trods sin unge Alder havde et skarpt kritisk Blik og et godt æsthetisk Omdømme. Bladet aabnedes med en Bedømmelse af »Tronfølgen i Sidon«, der var meget hvas; han kaldte

Stykket et elendigt Misfoster og paaviste det i Enkeltheder, ligesom han ogsaa ankede over, hvor slet det var sat i Scene, saa at det endog spilledes i Dragter fra det 18de Aarhundrede, uagtet det foregik i Oldtiden. Direktør Bredal fór i Harnisk over Kritiken og skrev som Gjensvar paa den en Komedie-Bagatel, betitlet »den dramatiske Journal«, i hvilken der indførtes en Skolemester, Hr. Journal, som trænger ind paa Theatret og i en hoven Tone sætter Skuespillerne i Rette for deres Opførelse af Tronfølgen i Sidon; men de svare da igjen og gjendrive paa Kraft Ankerne mod Stykket. Da denne Bagatel, som var i høj Grad maadelig, første Gang blev opført den 25de November, var Huset fuldt besat; det gjaldt en Styrkeprøve mellem dem, som vare for og imod Bredals Stykker. Officerer, som havde faaet Fribilletter, traadte op som Klappere, Studenter som Pibere; de første viste stor Brutalitet, sloge til med Stokke, sparede ikke paa Skjældsord og sejrede, for saa vidt de dreve Studenterne ud; men hele Kjøbenhavn kom i Uro ved denne Lejlighed. Da Stykket næste Gang skulde opføres nogle Dage efter, var ikke alene Theatret fuldt af hidsige Mennesker af begge Partier, men uden for var Kongens Nytorv sort af Mennesker, da Matroser og Haandværkere havde Lyst til at hjælpe Studenterne med at banke de i Forvejen ilde lidte »Stivstøvler«, Officererne, hvoraf mange vare tyske. Politimesteren nedlagde under disse Omstændigheder Forbud mod Stykkets Opførelse, og saaledes forebyggedes Voldsomheder; men det varede noget, inden Bølgerne af denne dramatiske Krig lagde sig. Evald, som den Gang laa syg, skrev som bekjendt sit lille Stykke »de brutale Klappere« i denne Anledning.

Men ogsaa Abrahamson var stærkt i Røre ved denne Lejlighed, og vi finde ham, som det forstaar sig, ikke paa sine Kammeraters, Officerernes Side, men paa Studenternes, der her repræsenterede Intelligensen. Uagtet det nok kunde volde ham Ubehageligheder, traadte han offentlig frem med

sine Meninger i et særskilt lille Skrift: »Kritiske Tanker over Tronfølgen o. s. v.« Tonen er noget vel stærk og vidner om, hvor meget Sindene vare satte i Bevægelse. Han udmaler, hvorledes det var gaaet til ved Opførelsen hin Aften, hvorledes Stokkenes Torden havde rullet fra den ene Ende af Parterret til den anden, hvorledes man hørte Officerer skraale af fuld Hals: »Bravo, min Sjæl! Gott straf' mich, bravissimo, fort bien!« Han viser, at »Tronfølgen« var et daarligt Stykke, men tilføjer ærlig nok: »Jeg, som er overbevist om dette Stykkes Slethed som om min Tilværelse, jeg har set det alligevel og klappet af Hjærtens Grund i somme Arier«, thi Musikken var i det hele taget meget god. Han hævder Retten til at pibe et daarligt Stykke ud. Straffen bør ligesom Belønningen uddeles strax paa Stedet. Paa Gods og Krop straffes der ikke, — ved Ord kan det ikke ske, hele Forsamlingen kan ikke tale paa én Gang, der maa altsaa bruges Tegn, og det er nu en Gang Piben og Klappen. Men naar man ikke maa udpibe et daarligt Stykke, men kun klappe, saa vil Skuepladsen snart gaa ned ad Bakke, thi den kan ikke undvære Kritik, og Publikum kan kun vise den paa Stedet. Men et Nationaltheater er en vigtig Ting. Han fremsætter som sin Mening, at vor Scene først og fremmest bør være d a n s k i sin Rod, og han vil have italiensk Opera, som den Gang spillede en Rolle i Kjøbenhavn og opførtes paa det kongelige Theater, udelukket. Ogsaa Balletterne har han ikke noget tilovers for. Udenlandske Sangere og Dansere ere en Uting; vi bør holde os til vort eget, og han mener, at det vil nok kunne lade sig gjøre, naar man vil ofre de fornødne Penge paa Uddannelsen.

I Aaret 1772 traadte en Del yngre Videnskabsmænd og lærde, hvoriblandt Abrahamson, sammen for at udgive et Tidsskrift: »Bibliothek for nyttige Skrifter«. Det var et Vidnesbyrd om den Drift, der nu begyndte at røre sig paa det litterære Omraade; men det fik kun Betydning som

Forløber for, hvad der senere skulde følge efter; thi Bladet bestod kun et Aar. Abrahamson skrev flere Stykker i det, hvori han blandt andet udtalte sin Glæde over Trykkefriheden. Han mener, at ogsaa en Regerings Handlinger bør bedømmes, naar det sker med Anstændighed og Ærefrygt, og han er overbevist om, at Folkets Meningsytringer gjennem den frie Presse kunne have en stor Betydning. Det havde nylig vist sig i den Struenseeske Periode, og i Virkeligheden kom denne Statsmand, da han underskrev Anordningen om Trykkefrihed, derved til at underskrive sin egen Dødsdom. Imod den Indvending, at denne Frihed giver Anledning til saa mange Udskejelser, hævder han, at Navngivelse af Forfatterne vil være tilstrækkelig til at holde sligt i Tømme.

Med Aaret 1772 gled det danske Folk ind i den rolige Guldbergske Periode, der stod i en saa skarp Modsætning til den foregaaende. I én Retning viste der sig imidlertid Liv og Røre nok, mere end nogen Sinde tidligere, og det var i Litteraturen. Og som det gjærne gaar, denne Bevægelse fremkom for en Del ved Brydningen mellem to forskjellige Strømninger, og disse udvikledes igjen ved en af Tidens nye Fremtoninger, Klublivet. I Neergaards Kaffehus i Badstustræde havde en Del af Stadens gode Hoveder et Samlingssted, og blandt dem var Abrahamson og hans unge Ven, Kritikeren Rosenstand-Goiske. Her »æsthetiserede, dramaturgiserede og polemiserede« man for Fode. I Madam Juls Kaffehus i Sværtegade samledes især Nordmænd, og her grundlagdes i April 1772 det vidt bekjendte eller berømte »Norske Selskab«, hvoraf Digteren Wessel var Medlem, foruden Mænd som Ove Meyer, Nordal Brun, Fasting, Søren Monrad o. s. v. Der var saaledes to Kredse i disse Klubber, og de kom strax til at staa i skarp Modsætning til hinanden, ikke blot i en national, Nordmænd over for Danske, som havde ikke saa lidt Betydning, men meget mere i en litterær. Det norske Selskab nærede stor Uvilje mod den Klopstockske

Smag og som Følge deraf ogsaa mod Evalds Digtning; den var en stadig Gjenstand for deres Vittighed. Man kunde sige, at Holbergs Aand især svævede over denne Kreds, og, ligesom han, saae den i aandelig Henseende nærmest hen mod England og Frankrig. De andre derimod, hvortil Abrahamson hørte, sluttede sig om Evald. I 1775 stiftede disse et fast Samfund, kaldet »det danske Litteraturselskab«, som samledes i en ny oprettet Klub, Drejers. De bekjendteste Medlemmer her vare, foruden Abrahamson, Jens Wadum, Tyge Rothe, Præsten Dr. Schønheyder, Thaarup, Brødrene Trojel, Ove Malling, Fr. Moltke. Evald blev naturligvis Æresmedlem, og i det Abrahamson paa Selskabets Vegne underrettede ham om denne Hædersbevisning, tilføjede han de Ord: »Lad dette være Dem en nogenledes Modvægt imod den Fortrædelighed, De ventelig føler ved Tossernes og Abderiternes Domme.« Med disse sidste Ord sigtede han vel blandt andet til det norske Selskab. Evald blev nu Gjenstand for en næsten ubetinget Hyldest, selv i sine Overdrivelser, og man kan ikke nægte, at Abrahamson var den, der gik videst heri; han beundrede næsten alt, hvad Evald skrev. Det var nu en Smule Skæbnens Ironi, at den Mand, der havde faaet saa stor en Kjærlighed til det danske, ja endog til det ægte gammelnordiske, og som altid blev denne Kjærlighed tro, at Abrahamson med alt det dog havde en ikke lille Part af den tyske »Ueberschwenglichkeit«, saa at han frydede sig i den, naar den aandede ham i Møde fra Klopstocks og stundum fra Evalds Harper, hvor

„Tankerne trættes og rave og svimle
og slumre og synke i Himlenes Himle
og drømme om Gud.“

»Det danske Litteraturselskab« bestod i henved 6 Aar, men fik ikke den Betydning som sin norske samtidige. Bestemmelsen var, at hvert Medlem kvartaliter skulde fore-

læse et af ham selv forfattet Stykke, der saa maatte cirkulere blandt Medlemmerne, som alle skriftlig skulde kritisere det. Herefter skulde Forfatteren udarbejde en Imødegaaelse af Kritiken, hvorpaa det hele skulde debatteres i Forsamlingen. De bedste Arbejder skulde udgives i Trykken, de andre henlægges i Arkivet. Det blev dog kun saare lidet, der kom offentlig frem, nemlig en Samling Oder i Anledning af Indfødsretten, og den gav ikke Publikum nogen synderlig Lyst til mere. Tre af disse Digte vare af Abrahamson, og det ene af dem blev parodieret i en Vise. Abrahamson havde skrevet:

Saa synge vi med Højtidsklang:
Længe leve Kongen!
Og glad er vores fælles Sang:
Længe leve Kongen!

Saa stod der i Parodien:

Og Visen gjorde Abraham,
Længe leve Kongen!
Gid han faa baade Last og Skam,
Længe leve Kongen!

Siden udgav Litteraturselskabet ikke mere, og dets fleste Arbejder førte saaledes kun en beskeden Tilværelse inden for Samfundets fire Vægge. Det første Arbejde, Abrahamson forelæste for Medlemmerne, kom dog videre ud i Verden, da det blev trykt i Schwarz' Lommebog for Skuespilyndere. Det var en »Samtale« mellem Holberg og den nys (1773) afdøde bekjendte Skuespiller Londemann, ham, om hvem Wessel skrev de træffende Linjer:

Man græder for han er ej mer,
man husker hvad han var og ler.

Ingen havde som han kunnet fremstille Holbergs Henrikker. Samtalen tænkes ført i »Elysium«. Londemann siger blandt andet til Holberg: »I har i eders Komedier anbragt saa mange højst latterlige Situationer, hvor stedse det latterlige

ligger i Karakter og Handling, og en Cato selv maatte have lét ad. Men næsten altid har jeg ved dem set Parterret adspredt, snakkende, gabende og alvorligt, men aldrig saa snart vankede et Skjældsord eller en Grimase, førend hele Forsamlingen lo, saa Kulisserne vaklede. Tit har jeg, og ikke stedse med Selvbehag, udskraalet en ligegyldig Ting eller gjort Krumspring, alene for at vække Opmærksomhed.—« Holberg: »Men det burde du heller ikke have gjort. — — Naar I hige efter Haandklap og ere fornøjede med en aftvungen Latter, saa vænne I naturligvis Tilskueren galt. Du véd jo, at den gode og den slette Smag grunder sig paa (eller rettere befæstes ved) Vane, lige saa vel som Dyd og Last. Naar der forestilles tit gode komiske Stykker, og de spilles, som de bør (du véd, hvor meget der hører dertil), saa vænnes naturligvis Tilskueren til at give Agt paa Stykkerne og at indse det sande komiske, der flyder af Handlingen, og da ler Tilskueren med Smag. Har du ikke hørt om Manden, som fra Skuepladsen sagde til sine Tilhørere: Jeg er ikke her for at lære af eder, men I bør lære af mig!« — — Londemann: »De Folk der oppe have næsten faaet mig til at tro, at Skuespil vare intet uden Tidsfordriv, ja somme paastod endog, at de vare farlige for Sæderne.« Holberg: »Det har jeg selv hørt tit nok, men slig Dom grunder sig paa en svag Indsigt i Tingene. Det er sandt nok, at Drankeren og Spilleren gaar lige fuldt hen og drikker eller spiller, naar han kommer fra Komedien; men det beviser intet imod dennes Nytte, thi af samme Grund og efter ligesaadanne Erfaringer maatte man og fradømme Kirkegang sin Nytte. Slige Laster kunne ikke udryddes paa én Gang blot ved Overtalelse. Men de Daarligheder, som ere indflettede i disse Laster, dem kan Komedien bestride med Nytte. Spilleren ser dér f. Ex. sin Utaalmodighed, naar han taber, sin naragtige Triumf, naar han vinder o. s. v.« Londemann: »Godt! Men hvor mange huske vel det, de høre, længere end til de komme ud paa

Gaden?« Holberg: »Just derfor skal Digteren ikke fremsætte sin Sædelære i Sentenser, men i Handlinger. — Indbildningskraften maa røres ret levende, Billeder maa indpræntes i den, hvis blotte Erindring maa prædike den samme Moral igjen, og da kan den ikke saa let glemmes. Derfor bør og Digteren lægge Vind paa, at de Situationer, der mest vise den paasigtede Moral, at just de blive mest glimrende, og derefter bør og Skuespilleren læmpe sit Spil, at han ikke skal gjøre andre Scener mere levende end disse.« Londemann klager over, at Folk ikke forstaa Situationerne, saa at de i Sørgespil stundum le ved den tragiske Katastrofe eller omvendt ikke heller kunne forstaa det ægte komiske. »I eders »Honette Ambition«, som er fuld af latterlige Situationer, er blandt andre ogsaa den, hvor den rangsyge gamle omfavner den forstilte Barons Tjener. Saa latterlig end denne Modsigelse er, saa var der dog ingen, som lo, indtil denne Tjener med sine store sorte Knevelsbarter sværtede Jeronimus' Ansigt, da lo alle Mand. En i Parterret sagde til sin Nabo: Fy! det kunde Aktøren nok ladet være! Naboen, som gottede sig inderlig over Jeronimus' sværtede Næse, svarede hel troskyldig: Ih, han maa jo gjøre noget til at le ad!« Holberg: »Dér ser du, hvad jeg sagde før, at Skuespilleren gjør meget til at fordærve Smagen. Saadanne Streger som denne burde forvises Skuepladsen.« — Vi have anført disse Brudstykker af Samtalen, fordi de vise Abrahamsons sunde Omdømme med Hensyn til den sceniske Kunst.

Det fremgaar for øvrigt klart nok af dette lille Skrift, at Abrahamson trods sin Forkjærlighed for den alvorlige Klopstockske Poesi ingenlunde manglede Sans for den komiske. Han har et Par andre Gange udtalt sig om Holberg; hans Komedier satte han, som man ser, megen Pris paa og glædede sig, da Rahbek siden udgav dem. »Peder Paars« forholdt han sig mere kritisk over for; han fandt i det hele Stilen for lav og for lidet poetisk. Da

»Niels Klim« udkom i Baggesens Oversættelse, skrev han blandt andet: »Hvor meget Smagen (end) renses, ville de Holbergske Arbejder endda altid holde sig i deres Pris, thi jo renere Smag Læseren har, jo lettere finder han det sande, det skjønne, og jo lettere ser han hen over, hvad Tid og Omstændigheder foranledigede den Gang, og som ere Pletter, om man vil, men ej saadanne, der kunne skade det heles Virkning.« Det var sande Ord. Han var meget glad ved Baggesens fortræffelige Fordanskning af dette Holbergs geniale Værk, men han dadler med sin sædvanlige Ærlighed de Billeder, der ledsagede det, skjønt de vare af Datidens priste Mester, Abildgaard, og stukne af Clemens. I Sammenligning med dem roser han Chodowiecky, der skjønt tysk havde udført Billeder til adskillige danske Værker, fordi »han studerer sin Autor indtil mindste Træk.« Denne Ytring toge vedkommende danske Kunstnere meget ilde op; men det var aldrig Abrahamsons Sag at stikke noget under Stolen, og enhver kan da ogsaa let overbevise sig om, at han har Ret.

Skjønt alt, hvad der hørte det norske Selskab til, stod i stram Opposition mod, hvad der var Abrahamson kjærest, nemlig den Evaldske Retning, og han selv igjen ingenlunde lagde Fingrene imellem over for disse Modstandere, bedømte han dog med Billighed Wessel som Digter. Han skriver i en Recension af hans Værker efter hans Død, med særligt Henblik til »Kjærlighed uden Strømper«: »Alle Løjerlighedens Midler havde han saaledes i sin Magt, at de stode til Rede for ham ved enhver Lejlighed. Nu brugte han Naivitet, nu Ironi — snart høre vi Haandværkssvenden tale Føbus' og snart Guderne Almuesmændenes Sprog.« Men Abrahamson dadler det jaskede ved flere af hans Arbejder, navnlig fra hans senere Aar. »Sandelig havde Wessel begyndt med slige Vers, saa var hans Digterros ikke bleven stor.« Og deri har han ogsaa Ret.

I omtrent 6 Aar levede, som før er sagt, »det danske Litteraturselskab«, og det har sikkert optaget en stor Del af Abrahamsons Fritid, da han maaske var dets allervirksomste Medlem. At det ikke udelukkende gav sig af med alvorlige Forretninger, vidner en Ytring af Rahbek om: »Muntert henspøgtes Aftenerne, de faa Brødre kjendte hverandre saa nøje, at intet Ord havde nødigt at vejes. Man legede som Børn, man opfandt Gaader, man certerede i rimede og urimede Impromptuer, man gættede, man gjorde Viser, man spillede Komedier o. s. v.« Æresmedlemmet Evald gjæstede kun nogle enkelte Gange Selskabet; han var jo forhindret ved Sygdom; men da han døde i Marts 1781, vare dermed Selskabets Dage talte; det opløste sig kort efter, thi han havde i Virkeligheden været Midtpunktet.

Faa have sørget saa meget ved Evalds Død som Abrahamson. Ved Sørgefesten over ham paa Theatret opførtes »Fiskerne« og en Prolog af Abrahamson. Denne var bestemt til at fremsiges af Madame Rossing; men hun kom ikke til det, og den Skuespillerinde (Jfr. Møller), der deklamerede den, skilte sig kun daarlig derved. Adskillige i det norske Selskab vare skadefro nok til at glæde sig derover, og der blev ytret, at Højtiden ganske svarede til Fortjenesten, den blev gjort for. Det er kun ét blandt flere Vidnesbyrd om Uviljen mod Evald fra denne Side; men at Abrahamson paa den anden Side var fuld af Indignation mod det norske Selskab, fremgaar tydelig nok af hans Anmeldelse af Evalds Skrifter, hvor han siger: »Her have vi Fortsættelsen af Evalds samlede Arbejder, saa længe ønsket af enhver, som vil føle det sande gode i Digterværker, og saa frygtet af dem, som, haardt bundne Trælle under Misundelsens stygge Jærnaag, helst saae, at Evalds Arbejder adspredtes, saa de ikke mere saargjøre de svage, aldrig lige ud seende Øjne. — Det være sagt for at redde det Folks Rygte, som lyder dansk Scepter: Ogsaa hos flere

Nationer have mod store, fremstraalende Genier smaa, lavttænkende Sjæle rejst sig for om muligt at skygge for Glansen, der er saa utaalelig for selvbevidst Fortjenestemangel og for den skumle Avind. — Fandtes disse Nedrigheder ikke saaledes al Kloden om, saa maatte en dansk Mand fristes til at blues ved Tanken om sine Medborgere (Provinsen, hvor vi ere fødte, gjør intet til Sagen, vi ere jo dog Medborgere af én Stat og tale ét Sprog), naar man ser det, der sker med en Evalds Navn og Rygte.« Disse bitre Ord, rettede særlig mod det norske Selskab, vare ikke ugrundede, men dog alt for stærke, saa de maa staa som et Vidnesbyrd om, at Abrahamson nok kunde blive hensynsløs, naar han blev ramt paa et ømt Sted. Men vi maa dog huske paa, at de havde sit Udspring i hans varme Kjærlighed til den ædle Digter. Det er i det hele et Træk i Abrahamsons Karakter, at hans Kjærlighed til noget stort, enten det nu var en ophøjet Personlighed, eller det var Fædreland eller Modersmaal, at den kunde let bringe ham i Lidenskab, men kan det end ikke billiges, undskyldes kan det let; thi Bevæggrunden var ædel. Har han udtalt sig stundum vel overdrevent om Evalds Værd og alt for skarpt mod hans Modstandere, glemmes maa det ikke, at Abrahamson var Evalds Hjærtens Ven. (Forts.)

Richard Petersen.

De sidste Kampe i Bulgarien.

(Slutn.)

VII.

Østerrige-Ungarns orientalske Politik. — Grev Khevenhüller. — Faren for en evropæisk Krig. — Østerriges Opgave. — Det internationale Militærudvalg. — General Kaulbars og Fyrstens Armébefaling.

Den berømte Oxenstjernas vise Ord: »Nescis mi fili, quanta stultitia mundus regitur« har den Dag i Dag fuld Gyldighed og kunne særlig rettes mod det østerrigske Diplomati. Enten har Østerrige en orientalsk Politik, eller det har ingen. Besættelsen af Bosnien og Herzegovina og Anstrængelserne for at vinde en dominerende Indflydelse i Belgrad tale for Tilværelsen af en slig Politik, medens det østerrigske Diplomatis Adfærd under de bulgariske Forviklinger taler lige saa stærkt herimod; om dette Fejlgreb er sket med Bevidsthed, eller om de begaaede Fejl med logisk Konsekvens have ladet Østerrige tabe Traadene af sin Haand, er i og for sig ligegyldigt: det endelige Resultat er blevet en Svækkelse af Magtstillingen i Orienten. Hvorledes var nemlig Østerriges Stilling før Udbruddet af Rejsningen i Filippopel? Det regerede, kan man nok sige, som Herre i

Serbien, og om Bulgarien end, potitisk talt, var unddraget dets Magtomraade, var Østerrige dog forbundet med det ved Handelsinteresser, Interesser, der i vor Tid ere saa mægtige, at de blive politiske Faktorer, saa snart de optræde med større Styrke.

Og hvorledes er Østerriges Stilling for Tiden? Det har saaret og krænket Bulgarien paa det dybeste, men har samtidig mistet sit Hold og Fodfæste i Serbien, hvis Tillid til, at al Frelse kun var at vente fra Østerrige, er bleven rystet paa det dybeste; det har víst sig som en slet Raadgiver og en utilstrækkelig Beskytter for det lille Land; thi medens Østerrige lod samme skride til Krig eller indgød det Tanken om en slig Krig, mægtede det senere ikke at skaffe denne Krig et Udfald, som svarede til Serbiens ærgjerrige Lyster. Sandt nok, Østerrige reddede Serbien for Tilintetgjørelse; men denne negative Tjeneste indbragte det kun liden Tak, og ganske vist svinger den serbiske Regerings magnetiske Naal frem og tilbage, uvis om den skal pege mod Wien eller St. Petersborg; men det serbiske Folks store Flertal søger nu fast og bestemt mod Czarrigets Hovedstad.

Den østrumeliske Rejsning førte ufortøvet til det Resultat, at Serbiens Lyst efter en lignende Forøgelse vaagnede, og det kaldte sin Hær under Vaaben med den bestemte Hensigt at skære en tilsvarende Portion ud af Livet paa Tyrkiet; men at mobilisere og at føre Krig ere tvende Ting, hvortil der nødvendigvis hører Penge, og herpaa havde Serbien absolut ingen Overflod. Som naturligt var, henvendte det sig til Østerrige med Anmodning om et Laan og fik ogsaa uden Vanskeligheder et Forskud paa 25 Millioner hos den østerrigske Landsbank, hvis intime Forbindelse med Regeringen er bekjendt nok. For saa vidt var Østerriges Holdning korrekt; thi det var ganske naturligt, at det vilde sætte sin Myndling i Stand til at staa rustet over for Forviklinger, der ikke lode sig beregne; men nu begyndte en

anden, uheldsvanger Indflydelse at gjøre sig gjældende og bragte Serbiens Politik ind paa en Bane, som kunde blive farlig for selve Landet og ligefrem faretruende for Østerrige og den evropæiske Fred. Evropa hørte nu for første Gang Tale om Grev Khevenhüller, om hans mange og langvarige Samtaler med Kong Milan, om den store Indflydelse, han udøvede i Serbien, og samtidig kunde man i Wienerbladene læse Antydninger af, at Serbien vilde holde sig skadesløs for Bulgariens Udvidelse hos Bulgarien selv; disse Antydninger antoge en fastere og fastere Form, Serbien erklærede ad diplomatisk Vej, at det ikke kunde finde sig i Oprettelsen af et Storbulgarien, og sluttelig opmarcherede de serbiske Tropper langs den bulgariske Grænse, et utvetydigt Tegn paa fjendtlige Hensigter.

Denne Serbiens Adfærd maa vistnok i væsentlig Grad tilskrives Khevenhüller, som tidligere havde været diplomatisk Agent i Sofia, her var optraadt som udpræget Russerfjende og havde gjort alt for at modvirke den russiske Indflydelse. Denne hans Uvilje mod Russerne var sluttelig gaaet over til Sygelighed, der kunde ikke forefalde det mindste, uden at Khevenhüller heri troede at spore russiske Rænker, og saaledes kan man let forstaa, at han ved det rumeliske Oprørs Begyndelse troede paa russisk Medhjælp og særlig var overtydet om, at Fyrsten af Bulgarien spillede under Dækket med Rusland. Denne hans Opfattelse var ganske vist undskyldelig i Begyndelsen; men det er ubegribeligt, at Khevenhüller kunde holde fast ved Tanken om en hemmelig Forstaaelse med Rusland efter de russiske Officerers Tilbagekaldelse, og efter at Fyrst Alexander var strøgen af de russiske Lister. Dog hans Russerfrygt var bleven til Mani og gjorde ham blind for alle Kjendsgjerninger, og hans hele Stræben gik kun ud paa at bekæmpe Ruslands formentlige Redskab Bulgarien og saaledes at hemme den russiske Indflydelses videre Udbredelse over Balkanhalvøen. Man kan opkaste det Spørgsmaal, hvorledes

Khevenhüller kunde faa sine personlige Anskuelser og Ønsker til at samstemme med de Anvisninger, som tilfløde ham fra Wien; men Sammenhængen er, at Khevenhüller drog det størst mulige Udbytte af alle Grev Kalnokys Ytringer og Anvisninger, saa vidt de vare ugunstige for Bulgarien, medens han ikke lod sin Ministers fredelige Anvisninger komme til deres Adresse med det behørige Eftertryk; de vilde i saa Fald rimeligvis have afholdt Serbien fra en Krigserklæring; Kalnokys Formaninger ere blevne forebragte Serbien i en saa dæmpet Form, at de maaske ikke saa ganske vare ulige en Opmuntring, og de have vel heller ikke fra første Færd været meget eftertrykkelige. Saaledes udbrød Krigen mod »Ruslands Redskab«, og i sin Forblindelse stod Khevenhüller i Begreb med at yde sine Fjender, Russerne, den størst tænkelige Tjeneste; thi naar Alexander, som det var at forudse, bukkede under, maatte han forlade Bulgarien, og der blev Plads for en russisk Statholder. Nu bleve Serberne imidlertid slaaede, Khevenhüllers Politik gik fuldstændig i Vasken, og der blev ikke mere tale om at knuse det »russiske Redskab«, men om at redde det »østerrigske Redskab« fra Undergang; ikke blot Grev Khevenhüller, men ogsaa Grev Kalnoky ønskede at redde Serbien og navnlig Serbiens Konge, og saaledes fik Khevenhüller Befaling til at gaa til Fyrstens Hovedkvarter og med alle diplomatiske Kunster at bevæge ham til at indrømme Serberne en Vaabenhvile; han var ogsaa bemyndiget til at erklære for Fyrsten, at Østerrige ikke vilde kunne tilstede Serbiens fuldstændige Tilintetgjørelse. Hertil gik hans Bemyndigelse, og ikke videre.

Hvorledes har Khevenhüller nu løst sin Opgave? Han søgte først at føre et Bevis for, at Bulgarien ikke havde noget at vente af en Fortsættelse af Krigen, da Østerrige aldrig vilde tilstede Serbiens Sønderlemmelse; hermed kom han imidlertid ingen Veje, da Fyrst Alexander gjærne vilde gaa ind paa en Fred, men ikke afslutte en Vaabenhvile.

Den østerrigske Sendemands Mission var følgelig strandet, og i hans Sted traadte nu af egen Magtfuldkommenhed Hr. v. Khevenhüller, som kort og godt afgav den Erklæring til Fyrsten, at hvis han gik frem til Angreb, »vilde han ikke længere komme til at staa over for serbiske, men over for østerrigske Tropper;« han tilføjede, at den østerrigske Hær var parat til at overskride den serbiske Grænse endnu samme Aften, den 28de November. Altsaa en østerrigsk Krigserklæring til Bulgarien! Fyrsten kunde ikke ret vel betvivle, at Khevenhüller talede saaledes efter sin Monarks Ordre; han kunde heller ikke tænke paa alene at føre Krig mod Østerrige, og saaledes paafulgte Vaabenhvilen ikke ved Østerriges Mellemkomst, men fordi Grev Khevenhüller havde villet det saaledes og ikke veg tilbage fra at overtræde sine Instruxer paa den mest uhørte Maade.

Khevenhüller satte saaledes ganske vist igjennem, hvad hans Regering ønskede, men rigtignok paa en slig Maade, at han bragte Evropa nærmere ved en evropæisk Krig, end det har været i de sidste tyve Aar. Fyrst Alexander havde med koldt Blod kunnet sætte sig ud over de østerrigske Krigstrusler, og Østerrige vilde dog ikke været gaaet over Grænsen, — da det var blevet optaget andensteds. Hr. v. Kalnoky har næppe forglemt en Depeche, Hr. v. Giers rettede til ham, kort efter at Khevenhüllers Krigstrusler bleve bekjendte, og hvori den russiske Udenrigsminister med tørre Ord lod ham vide, at Østerriges Indmarche i Serbien vilde sønderrive den Overenskomst, hvorpaa Nordmagternes Enighed beroede. Og sæt nu, at Fyrst Alexander, i sin første Harme og for at hævne sig paa Østerrige, ganske simpelt havde kapituleret over for Rusland og som Forsoningspant foruden fremtidige Løfter om blind Lydighed tillige havde bragt et Storbulgarien i Medgift med Hovedstæderne Sofia og Filippopel, muligvis endogsaa Belgrad — der var ingen Mangel paa Tilbud om at fremkalde et

Oprør i Serbien, og det kunde meget vel være lykkedes, da Hæren ikke længere var at stole paa —, hvad var der saa blevet af Østerriges orientalske Politik eller den evropæiske Fred?

Det er ingen Sag at dadle, men i foreliggende Tilfælde er det ogsaa let at paapege, hvorledes Østerrige burde have handlet for at høste større Fordel af den østrumeliske Rejsning, end Rusland af alle sine Tyrkerkrige. Det ligger nær nok for Haanden, at ingen kunde forlange af Østerrige, at det skulde støtte Bulgarien i dets Enhedsbestræbelser og Modstand mod Rusland; dette lod sig ikke forlige med den bestaaende Overenskomst, i Følge hvilken Rusland ikke paa nogen Maade maatte træde hindrende i Vejen for den østerrigske Indflydelse i Serbien, saa lidt som Østerrige maatte hemme Ruslands Overvægt i Bulgarien, medens i øvrigt Status qvo skulde opretholdes i Orienten. Ingen Østerriger og ingen Ungarer vil kunne paastaa, at Russernes ubegrænsede Herredømme syd for Donau vil være ham ønskeligt; hans hele Bestræbelse maa snarest gaa ud paa at fremme Oprettelsen af uafhængige Stater paa Balkanhalvøen, eller hans Interesse vil i det mindste sige ham, at han ikke maa foretage sig noget mod en Dannelse af slige Stater; men nu frembød der sig en Lejlighed for Østerrige til at lade et ungt Folk, en gjenopvaagnet Nationalitet voxe frem til en lignende Stilling, som Rumænien indtager nord for Donau. Der udkrævedes intet andet end — intet at foretage sig, højst at afholde Serbien fra overilede Skridt. Dette havde med nogen god Vilje været en let Sag, og derhos havde man samtidig meget godt kunnet varetage Serbiens Interesser; man behøvede blot at modtage Fyrst Alexanders Sendemand, Grekov; hans Tilbud havde kunnet afgive Grundlaget for en meget tilfredsstillende Løsning, som Serbien og dets Raadgivere imidlertid ikke vilde høre noget om, da Krigen mod »Ruslands Redskab« en Gang for alle var en afgjort Sag. Havde Østerrige den Gang

fattet sin Opgave og ikke stillet sig fjendtlig i Vejen for den bulgariske Enhed, men simpelthen intet foretaget sig, vilde ogsaa de andre Stater have stillet sig mere venlig over for Grundsætningen om en »Ikke-Intervention«, og der vilde ved Donau være opstaaet tre Stater, Rumænien, Serbien og Bulgarien-Rumelien, som alle havde forfulgt samme Formaal, Uafhængigheden, og gjort Front mod enhver, der truede denne, men derhos vilde have været knyttede saa nøje til Østerrige ved fælles sociale Interesser, at hvis der overhovedet kunde blive Tale om Indflydelse, maatte det være en østerrigsk. Ikke at have haft et aabent Øje herfor, er den østerrigske Diplomatis sørgelige Fortjeneste.

Da Khevenhüller forlod Pirot, var der ikke blevet afsluttet nogen egentlig Vaabenstilstand, men blot en Vaabenhvile, der kunde opsiges fra begge Parters Side simpelthen ved at affyre en Kanonsalve: fire Timer efter en slig Salve kunde Fjendtlighederne paa ny tage deres Begyndelse. Imidlertid lagde Serbien saa megen ond Vilje for Dagen under de indledede Underhandlinger, at de evropæiske Magter fik en fornyet Lejlighed til Indblanding; i Steden for at lægge et passende Tryk paa Serbien besluttede man at sende Stormagternes Militær-Attachéer, som vare ansatte i Wien, til Pirot, for at de paa Aastedet kunde studere, hvilken Magt der egentlig var bleven slaaet, og hvo der følgelig maatte give efter for den andens Fordringer. Pirot, denne afskylige Rede af Smuds og Dynd, kom saaledes til at nyde den Ære, at se en virkelig Konference af Stormagternes Attachéer afholdt inden sine Mure; den 20de December skulde Udvalget foretage et Rekognoscerings-Ridt for at vise, hvor samvittighedsfuldt man vilde løse den tekniske Side af det givne Paalæg; naar man havde overskuet Stillingen med sagkyndigt Øje, skulde Drøftelserne tage deres Begyndelse; men næste Morgen var det Isslag, og da Rideture og Bestigning af Bjærge saaledes blev en temmelig farlig Sag, besluttede Udvalget hellere at blive

hjemme og strax begynde sine Drøftelser, ved hvilke særlig de italienske og østerrigske Repræsentanter viste sig yderst fjendtlige mod den bulgariske Sag; allerede den næste Dags Eftermiddag var man færdig med sine Drøftelser, de fremmede Attachéer tilkaldte de serbiske og bulgariske Repræsentanter og oplæste Protokollen, hvori man havde indrømmet alle serbiske Fordringer, d. v. s. Vidins og Pirots samtidige Rømning, men dog tilstaaet Bulgarerne den ringe Fyldestgjørelse, at Serberne »considérant les avantages remportés par l'armée bulgare« skulde paabegynde Rømningen to Dage tidligere; Vaabenhvilen skulde vare til 1ste Marts og Fredsforhandlingerne ufortøvet tage deres Begyndelse. Trods disse for Serbien saa gunstige Bestemmelser vægrede General Topalovitch sig imidlertid ved at undertegne Protokollen; i Begyndelsen toge de fremmede Officerer det for en slet Spøg fra hans Side, men sluttelig tabte de Taalmodigheden og lode ham med haarde Ord vide, at han ikke var hidkaldt for at give eller nægte sit Samtykke, men simpelthen for at underskrive; dette hjalp, og saaledes var denne Komedie spillet til Ende; de militære Attachéer kunde lige godt have sparet sig den hele Ulejlighed med at komme til Pirot, da de ikke havde set andet end Kort, og dem havde de kunnet faa lige saa gode, om end ikke bedre i Wien.

Af særlig Interesse var General Kaulbars's Adfærd, da han tidligere havde opholdt sig i Bulgarien, men imidlertid ikke maa forvexles med den General Kaulbars, der søgte at sætte det oven for*) omtalte Statskup i Scene mod Fyrst Alexander. Kaulbars gav sig Mine af, at Rusland med største Sympathi havde fulgt Bulgarernes Sejre, og han berørte de »beklagelige Misforstaaelser«, som dog ikke burde sprænge det gamle, faste Baand mellem de tvende Stater. Man indvendte, at Kejseren af Rusland i sin nylige Armébefaling havde ydet de fra Bulgarien hjemkaldte Officerer

*) Se oven for S. 123.

en høj Ros for den bulgariske Hærs fortrinlige Uddannelse, men hverken havde omtalt Fyrst Alexander eller de bulgariske Officerer; naar Rusland paa slig Vis ene tillagde de russiske Officerer Æren for Sejrene, kunde dette dog kun opfattes som Haan og en ny fjendtlig Demonstration. Herimod nedlagde General Kaulbars en bestemt Protest; han havde aldrig tænkt sig, at man kunde give Armébefalingen en slig Udtydning; Kejser Alexander kunde dog i sin Armébefaling ikke godt omtale Fyrst Alexander eller de bulgariske Officerer, da de jo ikke hørte til hans Hær; men naar Kejseren midt under de bulgariske Sejre i en saa særlig Grad udmærkede de Officerer, som havde tjent i den bulgariske Hær, fik Bulgarerne da ikke ogsaa deres Part i denne Udmærkelse? Naar man endelig vilde lægge noget ind i Kejserens Armébefaling, kunde man kun mellem Linjerne læse en Beklagelse af de Misforstaaelser, som havde hidført den bestaaende Spænding. Det var imidlertid umuligt for Kejseren af Rusland at gjøre det første Skridt til Forsoning; men i Armébefalingen laa en Antydning af, at der strax vilde følge en ny Tilnærmelse, naar Bulgarien vilde gjøre det første Skridt. Kaulbars maatte være nøje underrettet om sin Monarks Stemning, det var utænkeligt, at man havde ladet ham rejse til Pirot uden aldeles nøjagtige Instruxer, og følgelig gjorde Fyrst Alexander, hvad han i sit Lands Interesse holdt for sin Pligt: uden at ænse de personlige Fornærmelser, Rusland havde tilføjet ham, undertegnede han en Armébefaling, hvori han med største Ros fremhævede de russiske Officerers Fortjenester af den bulgariske Hærs Uddannelse. Dette var det første Skridt, det næste udeblev imidlertid, og Kaulbars's Løfte, at Rusland fremtidig ikke mere vilde lægge nogen Hindring i Vejen for Bulgariens Forening med Østrumelien, forblev et tomt Ord; enten er man i St. Petersborg kommen paa andre Tanker, eller man har blot villet lægge Fyrsten ud med

hans Folk; thi den omtalte Hærbefaling satte ondt Blod i Folket som i Hæren*).

VIII.

Fyrst Alexanders Sejrsindtog. — Freden med Serbien og Konstantinopel-Protokollen. — Slutningsbemærkninger.

Den 19de November var Vejret i Sofia vidunderlig smukt som i Juni, og Gaderne vrimlede af ivrig talende, frem og tilbage ilende Mennesker; Kanontordenen kunde tydelig høres fra Slivnitza, man antog almindelig, at Serberne rykkede frem over Bresnik, truede Hovedstaden med et direkte Angreb og Stillingen ved Slivnitza med et Angreb i Ryggen, og Fyrst Alexander kom, halvt som Flygtning, ilsomt til sin Hovedstad. Nu, den anden Juledag, omtrent 6 Uger senere, sendte Solen atter sine venlige Straaler ned over den samme Stad og beskinnede de brogede Flagstænger og Flag, de udsmykkede Huse og tætte Menneskeskarer, som ved Byporten afventede Fyrst Alexanders sejrrige Hjemkomst. Med militær Punktlighed naaede Toget Stadens Port Kl. 11; i Spidsen red Fyrst Alexander i simpel Feltuniform, bag ham Stabschef Petrov, Kaptejn Panov, Alexanders Broder Frans Josef, Adjudanterne og hele Staben. Mængden, der i Begyndelsen var stille og tavs, kom i en underlig Bevægelse; som ved en uvilkaarlig Impuls trængte den sig under uendelige Jubelraab ud paa Gaden, og i et Øjeblik var Fyrsten omringet af et Hav af Hoveder og opløftede Hænder; Kranse og Blomsterbuketter raktes ham

*) Det er den her omtalte General Kaulbars, som i den sidste Tid (Septbr.—Oktbr. 1886) er bleven saa omtalt fra sine frugtesløse Forsøg paa at intimidere Stemningen i Bulgarien.
Red.'s Anm.

fra alle Kanter, og tillige med sin Hest forsvandt han næsten under den grønne Byrde. Det var et prægtigt Indtog, Folket her beredte sin Fyrste, og det hele var saa meget mere betydningsfuldt, som Bulgareren sjælden plejer at give sin Smerte eller Glæde Luft i høje Toner, men denne Gang forglemte sin sædvanlige Ro og kom helt ud af sine almindelige Folder. Ved venlig og taalmodig Tiltale lykkedes det endelig Fyrsten at skaffe sig Plads og at ride ind i Staden, hvor han overalt hilsedes af lignende Jubel. Foran Slottet modtog Alexander det samlede diplomatiske Korps i fuld Galla, selv den russiske Sendemand havde ved denne Lejlighed indfundet sig. Derpaa toge de sejrrige Troppers Parademarche sin Begyndelse, og deres selvbevidste, glade Holdning víste, i hvor høj Grad de følte sig som Sejrherrerne fra Slivnitza, Zaribrod og Pirot. Tre Regimenter Fodfolk, en østrumelisk Druschine, et Kavalleriregiment og tvende Batterier droge saaledes forbi Fyrsten; men hermed var Indtóget endnu langtfra til Ende; thi ret som man troede, at de sidste Tropper vare komne forbi, lød »Dschuma Maritza« paa ny, nye Batailloner marcherede op, og til almindelig Overraskelse víste det sig, at tvende Regimenter Fodfolk og en Eskadron ubudne havde indfundet sig til Indtoget og i den Anledning gjort sig den private Fornøjelse at tilbagelægge Vejen fra Dragoman til Sofia, sex danske Mil, i Formiddagstimerne. At de saaledes uden videre toge Del i Indtoget, hvortil de slet ikke havde Ordre, var ganske vist efter sædvanlige Begreber lidt vel egenraadigt; men paa den anden Side var det visselig extraordinært, at tvende Regimenter paa én Formiddag toge sig en sex Timers Extratur, hvortil de slet ikke vare nødsagne; Regimenter, der havde kæmpet saa fortrinlig, kunde man vel nok for en Gangs Skyld tilgive en lille Afvigelse fra Reglementet, og Fyrsten hilste dem derfor lige saa venlig og hjærtelig som de første; men bag efter havde man

rigtignok sin Hyre med at faa disse uventede Gjæster indkvarterede i Sofia.

Hermed burde vor Fremstilling have været til Ende; Bulgarien havde med saa stor Redebonhed paataget sig Krigens Ofre og med saa stor Tapperhed tilbagevist et uretfærdigt Angreb, at Landet vel havde fortjent en bedre Løn og en endelig Afgjørelse af sin Skæbne. Dog Mennesket spaar, men Stormagterne afgjøre — Smaastaternes Kaar, og deres Naades Sol skinnede nu en Gang ikke over den lille Stat, som havde den Dristighed selv at ville raade over sin Fremtid. Først efter møjsommelige Forhandlinger, der gjentagne Gange vare nær ved at strande paa Serbiens onde Vilje, lykkedes det umiddelbart før Vaabenhvilens Udløb at faa undertegnet en Fredstraktat i Bukarest; dens eneste Artikel indeholdt blot, at den ved Krigen afbrudte Fred mellem Serbien og Bulgarien atter var gjenoprettet; Serbien havde altsaa ikke lidt anden Straf for sit Overfald end sine Nederlag i Krigen og sit vanskelig gjenoprettelige Tab af militær og politisk Anseelse samt af financiel Kredit; det hele fjorten Dages Felttog skal efter den endelige og officielle Opgjørelse have kostet Serberne 732 døde, 4570 saarede og 1641 Fanger af de 45,000 Mand, der i Virkeligheden havde været under Fanerne, hvor af endda de 12,000 kom paa Vidin-Divisionen. I Penge skal Krigen have kostet omtr. 30 Millioner Kroner. Ikke uden Uvilje undertegnede den bulgariske Fyrste denne Overenskomst; naar noget kunde forsone Bulgarerne med denne paatvungne Fredslutning, var det den Omstændighed, at den i det mindste skabte en klar og afgjort Position over for Serbien, fremfor alt — at den bragte Fred.

De bulgariske Underhandlinger med Porten toge en

noget gunstigere Vending; den 2den Febr. 1886 undertegnedes en foreløbig Overenskomst, i hvis Følge Fyrst Alexander udnævntes til Generalguvernør over Østrumelien, en Udnævnelse, der skulde fornyes for hver fem Aar, saa længe Fyrsten blev Sultanen tro; tillige indeholdt Protokollen Bestemmelser om gjensidige Hjælpetropper, altsaa en Slags defensiv Alliancetraktat. At de trufne Bestemmelser ikke vilde behage Rusland, var man beredt paa; men man haabede, at det vilde gjøre gode Miner til slet Spil; i Steden herfor rejste Rusland først Indvendinger mod Alliancebestemmelserne: det skrækkelige Tilfælde kunde ellers let indtræde, at Bulgarerne kunde komme til at kæmpe Side om Side med Tyrkerne mod en kristen Nation. Bulgarien og Tyrkiet ilede med at udslette denne anstødelige Bestemmelse; men nu forlangte Rusland, at Fyrst Alexanders Navn skulde stryges af Traktaten, at altsaa ikke Fyrst Alexander, men »Fyrsten af Bulgarien« skulde være Guvernør over Østrumelien. Ogsaa dette personlige Offer gik Fyrst Alexander ind paa; men dernæst forlangte Rusland yderligere, at Fyrstens Gjenudnævnelse hver Gang skulde gjøres afhængig af Stormagternes Samtykke, en Bestemmelse, der slog Døren op paa vid Gavl for Stormagternes, særlig Ruslands Indblanding. Hvis Fyrst Alexander gik ind paa denne Betingelse, stod han Fare for at miste sin hele Popularitet, særlig da man nøje vidste, at Ruslands Agenter nok skulde forstaa at bruge hans Eftergivenhed som et nyt Agitationsmiddel; han nægtede altsaa sit Samtykke og fastholdt sin Vægring trods al Pression fra Stormagternes Side, der nu atter sejlede fuldstændig i Ruslands Kjølvand. Da besluttede Stormagterne at sætte sig ud over hans Vægring og simpelthen gaa over til Dagsordenen; den 5te April 1886 undertegnedes en Protokol, hvori Fyrsten udnævntes til Generalguvernør over Østrumelien paa de af Rusland stillede Betingelser. Fyrst Alexander havde nu ingen anden Udvej

end at finde sig i den ham saaledes paatvungne Protokol, Storherrens Firman paafulgte, og saaledes var den faktisk fuldstændig gjennemførte Personalunion mellem Bulgarien og Østrumelien nu ogsaa fuldbyrdet paa Papiret, og det blev blot et Spørgsmaal, om ikke fremmede Indflydelser under Sagernes videre Udvikling vilde gribe hemmende og forstyrrende ind.

De sidste Maaneders saa uventede og bratte Omvexlinger have allerede givet et bekræftende Svar paa dette Spørgsmaal. Ruslands Rænkespil og dominerende Optræden paa Balkanhalvøen har været det øvrige Evropa en saare uvelkommen Overraskelse; men de indtrufne Begivenheder have dog ingenlunde været alle saa uventede, som man skulde tro; vi skulle i saa Henseende anføre nogle Bemærkninger fra en kyndig Iagttager (Gopčević), der nedskrev dem allerede i Slutningen af April dette Aar, umiddelbart efter Protokollens Undertegnelse:

»Det bulgariske Spørgsmaal har ved den serbisk-bulgariske Fredslutning og ved Fyrst Alexanders Underkastelse under Stormagternes Vilje faaet sin foreløbige Afslutning. Jeg betoner Ordet »foreløbig«; thi at den nuværende Tingenes Tilstand paa Balkanhalvøen er uholdbar, maa vel alle have Rede paa . . . Lad os kaste et Blik paa Stormagternes nylige Afgjørelse med Hensyn til de tvende Bulgariers Forening. Det simpleste vilde have været at anerkjende denne fuldstændig og fuldt ud; men hertil vilde Rusland ikke give sit Samtykke af Hensyn til Fyrst Alexander. Rusland har nemlig endnu en Regning at gjøre op med ham.

»At Alexander I. bag Alexander III.'s Ryg udkastede Planen til og gjennemførte Statskupet og derhos bag efter fræk løj sig fra det*), vil Czaren aldrig tilgive

*) Vi have oven for S. 111-13 fremstillet, hvorledes den rette Sammenhæng rimeligvis er, — i det mindste efter Fyrst Alexanders Fremstilling.

ham. Hvis Bulgarerne samtykkede i at afsætte deres Fyrste og modtoge Prins Valdemar af Ruslands Haand, er der ingen Tvivl om, at Rusland vilde findes villig ikke blot til at gjennemføre begge Bulgariernes fuldstændige Forening, men ogsaa Oprettelsen af et uafhængigt Kongerige Bulgarien inden de i St. Stefano-Freden afstukne Grænser.

»Hvad der hidindtil har været til Hinder for at faa Bulgarerne til at gaa ind paa de russiske Forslag, er mindre Kjærlighed til Alexander I., end langt snarere Frygten for trods det blændende »Storbulgarien« faktisk at blive et russisk Vasalrige. Tilmed er Karavelov fast overtydet om, at det nok skal lykkes ham ogsaa uden Ruslands Hjælp at vinde Makedonien og at skabe et uafhængigt storbulgarisk Kongerige, med en Skyggekonge naturligvis, thi Karavelov er en rød Republikaner.

»Det bliver blot et Spørgsmaal, hvem der først naar Maalet: Karavelov eller Rusland? Karavelov gjør Regning paa, at Rusland skal blive indviklet i en stor Krig og derved sat ude af Stand til at sysselsætte sig med Bulgarien. Da vil efter hans Anskuelse Øjeblikket være kommet til at gjentage Statskupet i Filippopel andensteds, at vække et Oprør i Makedonien og at proklamere Kongeriget Storbulgarien. Om Serbien imidlertid rolig vil se herpaa, turde være mere end tvivlsomt.

»Det kan desuden godt hændes, at Rusland kommer tidligere til Maalet end Karavelov. At Czaren over et Rige paa 104 Millioner Sjæle ikke ustraffet lader sig byde Trods af en lille halvsuveræn Fyrste, er forstaaeligt. Man skal derfor ingenlunde blive overrasket, naar Rusland i Aarets Løb fører et Hovedslag mod »der kleine Racker« (Rakker eller Hund). Hvorledes dette vil blive, véd foreløbig naturligvis kun de indviede; men at Czarens Hævn vil komme som en Lynstraale over Alexander

I.'s Hoved, synes mig en sikker Sag. Gaar det ikke ad diplomatisk Vej, er en Landgang af russiske Tropper i Bulgarien ikke udelukket. At dette maaske vil have en ny russisk-tyrkisk Krig til Følge, kan kun være Rusland ønskeligt. England er Rusland ikke mere bange for nu til Dags, hvor en Invasion i Indien ligger inden for Mulighedens Grænse; Østerrige lader sig sluttelig nok holde nevtral ved en Indrømmelse af den udelukkende Indflydelse over Halvøens vestlige Del, og Tyskland har ingen Aarsag til for Tyrkiets Skyld at lægge sig ud med sin Nabo, hvis Holdning under den næste Krig mod Frankrig vil være af afgjørende Betydning.

»Det russiske Diplomati, der nærer saa faa Betænkeligheder, vil vanskelig være forlegent med at finde et Paaskud til at besætte Bulgarien. Det lader sig f. Ex. tænke, at Rusland hos Porten gjør energiske Skridt for at faa Betaling for de betingede Krigsomkostninger, sluttelig sætter Sultanen Kniven paa Struben og tvinger ham til at transportere sig den Tribut, Bulgarien traktatmæssig har at betale, men endnu aldrig har betalt til Porten. I dette Tilfælde kunde den russiske Regering af den bulgariske kræve baade den Tribut, som skyldes for de sidste syv Aar, saavel som Restancerne af Østrumeliens Tribut. En saa betydelig Summa vilde Bulgarien ikke være i Stand til at udrede paa Stedet, og Rusland kunde godt bruge denne Omstændighed som et Paaskud til at besætte Bulgarien. Om Rusland imidlertid vil slaa ind paa denne Vej eller opdrive et eller andet nyt Paahit, kan jeg naturligvis ikke vide; men at det ganske ustraffet vil lade sig haane af Fyrst Alexander, er utænkeligt. Historien lærer, at Rusland aldrig ustraffet har ladet sig fornærme.

»Det er særligt dette unaturlige Forhold mellem Rusland og Bulgarien, som i sig bærer Spiren til fremtidige

Forviklinger. Hvorledes disse ville ende, hvorledes Forholdene ville ændre sig i Løbet af næste Aar, skal jeg ikke her anstille Betragtninger over. Saa meget synes mig imidlertid sikkert, at det orientalske Spørgsmaal vil blive løst endnu inden Udløbet af dette Aarti — skulde det end ske ved en evropæisk Krig.«

Werner Abrahamson.

(Forts.)

III.

Vi have set, hvorledes Abrahamson ved Siden af sin egentlige Gjerning som Officer og Lærer ved Artilleriskolen var kommen ind paa den litterære Bane. Vel var det ikke større Værker, der udgik fra hans Pen; men disse Smaaskrifter eller Artikler bare Vidne om en livlig Aand og en sund Dømmekraft, og de havde derfor allerede nu skaffet ham et anset Navn. Vi skulle nu se, hvorledes han gjennem mange Aar arbejdede i den periodiske Litteraturs Tjeneste. I Aaret 1778 begyndte et nyt Tidsskrift: »Almindeligt dansk Bibliothek«. Det udgik i 10 Bind indtil Udgangen af 1780 og lagde Vind baade paa det nyttige og det morende, men det meste var Oversættelser. Her vil man finde en rimet Fortælling af Abrahamson under Navnet: »Frejas Guldkjæde«, en Travesti af Mythen om, hvorledes Freja fik Bryssingmon; men det er aabenbart et dobbelt Misgreb af ham, i det Mythen ikke egner sig til travesterende Behandling, og det skjæmtende desuden ikke laa for ham. Mere Fornøjelse kan man have af at læse nogle Rejsebreve fra ham, og vi skulle meddele nogle Enkeltheder af dem, blandt andet fordi de tjene til at kaste Lys over hans Person.

Denne Abrahamsons, saa vidt vides eneste Udenlandsrejse foregik i Sommeren 1778, og Maalet var Wolfenbüttel, paa hvis Bibliothek han havde et os ukjendt Arbejde for. Lang var Rejsen altsaa ikke, og store Mærkeligheder oplevede han heller ikke; det var, som han selv siger beskedent, »en ubetydelig Mands ubetydelige Rejse«. De karakteristiske gamle Gavlhuse i Lübeck tiltalte ham ikke, lige saa lidt som det mærkelige Urværk i denne Stads Mariakirke. »Apostlenes Spaseretur om Middagen, naar Klokken slaar 12«, skriver han, »er et daarligt Børneværk, som man vist ikke længes efter at se to Gange. Alligevel indfinder sig gjærne en halv Snes Mennesker paa denne Tid, som staa og ennyere sig taalmodigen, alene for at se paa disse grove Trædukker, der skydes stivelig omkring, og naar de komme paa Halvvejen, da dreje sig og nikke med Hovedet.« Det var nu en Misforstaaelse af Abrahamson; thi det er det tyske Riges Kejser og 7 Kurfyrster, der komme frem og bøje Hovedet for Kristus; men det naivthjærtelige i denne Fremstilling af den gamle Kunstner gik saaledes Abrahamson forbi. — Forskjellen mellem Rejsemaaden den Gang og nu træder levende frem, naar han fortæller om den videre Rejse syd paa over Lüneburgerheden. Med én Ledsager kjørte han i en halv Kurve-, halv Chaisevogn. I en lille, ikke navngiven Kjøbstad toge de ind i Værtshuset »den hvide Hest«. Værten var tillige Borgmester i Staden, og man kan deraf slutte, at det maa have været Byens bedste Hotel. Der logerede i Forvejen en General og en Kaptejn; Generalen havde det eneste Værelse, Kaptejnen laa paa Loftet bag et Skjærmbræt. Paa samme Loft bleve Abrahamson og hans Ledsagere indlogerede. De maatte i al Tarvelighed drikke deres Te der oppe og om Natten nøjes med at ligge i Halm.

Rejsen gik lige mod sit Maal, Wolfenbüttel. Her var den berømte Lessing den Gang Bibliothekar, og Abrahamson blev saaledes en af de faa danske, der gjorde hans

Bekjendtskab; men han maatte beklage, at han ikke kunde faa Tid til at nyde det rigtig, da han var saa optagen af det Arbejde, der havde foranlediget Rejsen. Han fortæller, at Lessing var høflig og venskabelig, og de »snakkede en hel Del med hinanden«. Lessing fortalte blandt andet, at med Undtagelse af Romaner bleve saa godt som ingen Bøger forlangte fra Bibliotheket. Det er det hele, Abrahamson beretter om sit Møde med denne mærkelige Mand! — Paa en af sine Vandringer i Byen lagde Abrahamson Mærke til en gammel Bygning i en af de smukkeste Gader; paa dens Mur var fastgjort en sort Kasse, hvorpaa med hvide Bogstaver stod skrevet: »Denunciations-Stock«. Den var forsynet med en Aabning til at nedlægge Sedler eller Breve. Han tænkte først, at slig en Angiverkasse maatte være et Snurrepiberi fra en svunden Tid; men paa sit Spørgsmaal fik han at vide, at den var i fuld Brug. Og i sit stille Sind priste han Danmark lykkeligt, at der ingen saadan »Stock« er ophængt paa Kancelliet eller i Hof- og Stadsrettens Port!

I 6 Uger opholdt Abrahamson sig i Wolfenbüttel. Folk vare meget forekommende imod ham; men han fandt ikke Smag i deres Selskabelighed, hvor det mest gik ud paa Spil, noget han ikke gav sig af med. Han havde sin Fornøjelse af, at der i Wolfenbüttel og Brunsvig endnu bestod den gamle Skik, at Skolediscipleneisse Dage i Ugen gik omkring og sang uden for Husene. »Det er ikke simpel Sang«, skriver han, »ikke Kirkesalmer, men Motetter, som ere satte i Musik af de bedste Mestere og synges efter alle Musikkens Regler, men uden noget Instrument. Stemmerne ere omdelte mellem en 12 à 16 Personer fra den dybeste Bas til den højeste Diskant; det var herligt at høre, især hvor der er saa gode Sangere som i Brunsvig. Naar Indvaanerne ville have deres Sang en Gang om Ugen, betale de en Gylden for hele Aaret til deres Anfører. — De synge ikke blot aandelige Ting, ogsaa andet. Saaledes har

jeg hørt dem synge nogle Strofer af Horatses: »Beatus ille, qui procul negotiis«. Kjæreste Ven, dersom jeg havde 50 Tusende Rigsdaler, anvendte jeg de 10 paa at indføre denne Skik i mit Fædreland!«

Paa Hjemvejen blev Abrahamson imponeret af Hamburg. Det stolteste Syn, han havde set nogen Sinde, erklærer han at være Hamburg og Altona, sete fra den anden Side af Elben. Da han stod ved Enden af den lille Rejse, havde han en afgjort Følelse af, at han ikke mere vilde komme ud paa en lignende. »Min Stilling er vel nu saaledes bestemt, at jeg ikke mere kommer ud af den Kreds, hvori jeg lever, og hvori jeg er saa lykkelig, at skjønt nye og fremmede Gjenstande virke paa min Sjæl til saa megen Vellyst, jeg dog aldrig ønsker at forlade Kredsen.« Saaledes blev det ogsaa; men han har næppe heller haft megen Rejselyst i sig. For øvrigt havde han paa Tilbagevejen gjæstet baade Klopstock, som han personlig kjendte, i Hamburg, Gerstenberg i Lübeck og »den saa yndede og yndestværdige Claudius« i Wandsbeck.

»Almindeligt dansk Bibliothek«, der kun førte en kortvarig Tilværelse, fik en Afløser i et nyt Fjerdingaarsskrift: »Almindelig dansk Litteraturjournal«, og det betegner et godt Fremskridt. Ogsaa i dette var Abrahamson en flittig Medarbejder; men det har undertiden sin Vanskelighed at vide, hvilke Artikler der ere af ham, da han baade nu og senere ofte betegnede sig kun ved et eller andet Mærke, stundum ogsaa skrev aldeles uden Underskrift. Det er Recensioner, der navnlig her findes af ham, saaledes af flere af Evalds Værker, af Nordal Bruns »Ejnar Tambeskjælver« (som han syntes om), og af nogle nye Komedier. Som Prøve skulle vi meddele et lille Stykke af hans Anmeldelse af Gerstenbergs »Ugolino«, ikke for dette én Gang meget læste, men nu forglemte Skuespils Skyld, men fordi det fører ham ind paa mere almindelige Betragtninger: »Man har brugt det Mundheld, at det var lettere at tage med

Magt Køllen fra Herkules end at tage og bruge et Vers af Homer. Slet saa vanskeligt er det ikke at ligne Shakespeare; men der fejler kun saare lidet i, at jo denne Vanskelighed er som hin. Saaledes se vi og i vore Dage en Mængde tyske Digtere lægge alle Aarer om Bord for at naa eller i det mindste at følge langt fra denne store Mester, men forgjæves! Med fulde Sejl styrer han hen foran, og i en flyvende Hast øjne de ikke mere hans Vimpel, og nu drive de med deres smaa Skuder om paa det stormende Ocean, og Forglemmelse sluger dem. Hvad Under? Shakespeare er ikke udødelig, fordi hans Stykker somme Tider indbefatte et Tidsrum af en Snes Aar, ikke fordi han flytter sine Læsere fra Rom til Ægypten og tilbage igjen, ikke fordi han blander Løjer og Alvor sammen, ikke fordi han har en stor Mængde Personer, ikke fordi han lader disse Personer sige Ting, der nu ere imod den fine Verdens Tone.« Men han siger længere nede: »Ganske anderledes er det, naar en Gerstenberg eller en Goethe vove den store Fart. Naa de ham ikke, sejle de ikke i hans Kjølvand, saa se de dog stedse hans Flag vaje lystelig for sig.« Nu til Dags vil man ikke synes om at jævnføre Gerstenberg med Goethe; men denne sidste var jo den Gang endnu i sin Begyndelse. Imidlertid ser man heraf, at Abrahamson havde Blik for hans Betydning.

Aaret 1779 danner et Vendepunkt i Abrahamsons Liv. Hidtil havde han vandret alene, og han var nu en Mand paa 35 Aar; men hans Bekjendtskab med Tyge Rothe førte ham en Brud i Møde. Nogle Aar tidligere havde Abrahamson oversat dennes Bog om »Kristendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Evropa« paa Tysk. Medens dette omfangsrige og dybsindige Værk kun fandt faa Læsere her hjemme, vandt det derimod stærkt Bifald i Tyskland. En ikke uvæsentlig Grund hertil var upaatvivlelig Rothes løjerlige, knudrede Sprog, som danske Læsere havde ondt ved at fordøje, men som blev fremsat i en tækkeligere

Form af Abrahamson paa Tysk. Hermed var imidlertid Bekjendtskabet mellem disse to indledet, og det gik snart over til et Venskab, som trolig fortsattes, lige til Døden skilte dem. Tyge Rothe var en af Datidens anseteste Mænd; han var 13 Aar ældre end Abrahamson (f. 1731), theologisk Kandidat, havde siden rejst i Udlandet og navnlig opholdt sig i Göttingen, hvor han studerede, og i Genève, hvor han bevægede sig i de finere Kredse. Som en smuk og begavet ung Mand var han vel set alle Vegne, og ved sin Hjemkomst blev han Lærer for Arveprins Frederik. Derfra kom han i General-Toldkammret. 30 Aar gammel blev han gift med Karen Bjørn, Datter af en Tømmerhandler, og da han med hende fik en meget stor Medgift, kjøbte han Tybjærggaard paa Sjælland. Her slog han sig til at være praktisk Landmand, og da han var energisk i alt, satte han sig snart godt ind i Landvæsenet og fik Interesse for Bondestanden. Af Struensee blev han 1771 uventet kaldet til at være første Borgmester i Kjøbenhavn og kort efter til Medlem af Finanskollegiet. Den guldbergske Regering sendte ham strax af Vejen over til Holsten som Amtmand i Segeberg, men gav ham allerede Aaret efter sin Afsked. Fra nu af levede han som Privatmand, mest ude paa Tybjærggaard. Det Otium, han havde faaet, benyttede han til en meget frugtbar Forfattervirksomhed i historisk, filosofisk og naturvidenskabelig Retning. Han var en Mand med et i mange Retninger frit Blik, med Dybde i Tænkningen, Iver for Religionen og varm Kjærlighed til Fædrelandet; men hans med Aarene mer og mer skruede og vanskelige Stil hindrede Udbredelsen af hans Skrifter. Abrahamson siger om ham, at Hovedtrækket i hans Karakter var en alvorlig Tænksomhed, men at han ogsaa ofte var munter og vittig. I Samtale havde han sin Styrke ved en »mageløs Fynd«, meget sammentrængt i faa Ord.

Tyge Rothes Hustru Karen Bjørn er bekjendt af Grudtvigs smukke Mindedigt (1813). Grundtvig havde

ikke kjendt hende, men Digtet er navnlig bygget over et Mindeskrift over hende af Rothe selv og mundtlig Fortælling af Børnene. Hun viser sig at have været en sjælden Kvinde; Abrahamson siger om hende, at hun var en Modstander af al Yppighed, og at hun levede for andre. I al Stilhed var hun meget godgjørende, hun talede kun lidet, men forstod at herske over sine mange Gigtlidelser. Tyge Rothe skriver: »Korttalende var hun, men hendes Sjæl kunde rumme mange og store Tanker; med fin Skarphed dømte hun, hadede Falskhed eller Løgn; var en Ven saaledes, da var det forbi med Venskabet.« Hun var 2 Aar ældre end Abrahamson.

Efter at have gjort Rothes Bekjendtskab kom Abrahamson af og til ud paa Tybjærggaard. Her var en stor Familiekreds. Rothes havde 6 Børn og desuden en Plejedatter, en ung Pige ved Navn Benedikte Rosine Marie, Datter af en afdød Broder til Rothe, som havde været Major. Hun gjorde Indtryk paa Abrahamson baade ved sin ualmindelige Skjønhed og ved sit elskværdige Væsen; han vandt hendes Hjærte, og den 28de April 1779 stod deres Bryllup.

Abrahamsons Ægteskab blev lykkeligt. I en vis Henseende lignede Ægtefolkene hinanden; der var en rastløs Virksomhed over dem begge. Ligesom hans Dag gik hen med det travle Arbejde, fra Læretimerne til Militærtjenesten og fra den igjen til Syssel med Pen og Bog, saaledes ogsaa hendes. Ja hendes Rastløshed synes endog at være gaaet til Yderlighed, naar der fortælles om hende, at hun var oppe om Morgenen Kl. 4, og at hun saa syede eller broderede næsten hele den lange Dag igjennem. Hun tog siden hen unge, enlig stillede Piger i Huset, som ogsaa maatte sy fra Morgen til Aften, ja selv naar hun fik kvindelige besøgende, kunde hun ofte med de Ord: »De har vist intet Arbejde med?« drage dem ind i den travle Gjerning med Syning og Broderi. Ogsaa naar hun var ude i Selskab, havde hun sit uundgaaelige Sytøj med. Det var jo en Overdrivelse, skjønt Meningen vel var god nok. Disse

Haandarbejder solgte hun og ydede derved et vistnok ofte velkomment Bidrag til Husets Førelse; thi Abrahamsons pekuniære Stilling blev aldrig andet end tarvelig. For øvrigt var hun en dannet Kvinde, som fulgte sin Mand i aandelig Henseende, og i sin Selvbiografi giver han hende det Skudsmaal: »En omhyggelig Moder for sine Børn har hun været og er endnu, ligesom hun for mig har været en Ægtemage, der har lettet min Vej gjennem Livet i utallige Tilfælde.« I deres Ægteskab havde de tre Sønner og en Datter.

Aaret efter sit Bryllup blev Abrahamson, der endnu stedse kun var Løjtenant, Lærer for Landkadetterne uden at opgive sin Stilling ved Artilleriskolen. I denne ny Lærervirksomhed blev hans Fag Filosofi og de skjønne Videnskaber, samt Dansk og Tysk. Det filosofiske voldte ham mest Besvær; i Begyndelsen foredrog han Logik og navnlig Psykologi, men da man formodentlig fandt, at Kadetterne ikke vare modne nok dertil, læste han senere efter Ordre kun over Bastholms »Filosofi for ulærde«. Denne Bog, som udkom 1787, blev i sin Tid anset som et Mesterværk og som det bedste, Bastholm, der var den mest fejrede Forfatter den Gang, havde skrevet. Den gaar ud fra den Grundtanke, at Naturen er en Aabenbaring fra Gud lige saa vel som Bibelen, og den giver da Betragtninger over Himlen og Jorden med dens Skabninger med Anvendelser deraf til religiøst og moralsk Gavn. Det maa man lade Bastholm, at han kunde skrive populært, og det har ikke været vanskeligt for Abrahamson at bruge denne Bog som Grundlag for en Slags naturfilosofisk Undervisning i hin Tids Smag.

Det blev dog ikke ved denne udvidede Lærergjerning. I Aaret 1783 blev det overdraget ham at undervise den 12aarige Prinsesse, Lovise Avgusta, Kronprins Frederiks Søster, senere gift med Prinsen af Avgustenborg, i det tyske Sprog. I tre Aar læste Abrahamson med hende om Vinteren, og han havde megen Glæde deraf; thi hun var

begavet og livlig og gjorde ypperlig Fremgang. Han siger selv — og Abrahamson var mindst af alt en Smigrer —, at denne Kongedatters Blidhed, hendes Flid og lykkelige Talent have gjort ham Undervisningstimerne til sande Glædesfester. Som bekjendt var Prinsessen ogsaa i sine yngre Aar meget afholdt af Folket.

I Aaret 1785, da Abrahamson var 41 Aar, rykkede han endelig op til at blive Stabskaptejn i Artilleriet. To Aar efter blev et Par Kompagnier ledige, og det ene skulde tilfalde ham, men i Steden for at tage imod dette, som vilde have været en pekuniær Forfremmelse for ham, søgte han sin Afsked. Han havde nemlig i de senere Aar mærket, at hans Helbred ikke var stærkt; Exercertiden tog paa ham, og han ansaa det da for rettest at træde ud af aktiv Tjeneste. Han fik da sin Afsked med Kaptejns Karakter og med Tilladelse til at bære Uniformen, og saaledes kunde han nu mere udelukkende hellige sig den ham saa kjære Lærergjerning. Den rigeligere Tid benyttede han blandt andet til ved Lejlighed at holde Foredrag for Officerer over forskjellige Ting, som nærmest kunde interessere. Blandt disse Æmner kunne vi nævne: mathematisk Geografi, Bastholms Filosofi for ulærde, siden hen om den første franske Konstitution, politisk Geografi, ja om Aviserne. Man ser, at han fulgte med Tiden.

Efter at der et Par Aar havde været en Standsning i den højere Tidsskriftlitteratur, da »den danske Litteraturjournal« var ophørt 1783, begyndte 1785 det bekjendte Maanedsskrift »Minerva« sin lange og hæderlige Tilværelse. Det blev først udgivet af Pram og Rahbek, senere af Rahbek alene. Abrahamson var i en Række Aar jævnlig Medarbejder i dette Tidsskrift og leverede baade moralske, satiriske og politiske Afhandlinger, ikke altid lige heldige eller interessante, men altid ærlige og vel mente. Som Politiker forenede han et udpræget Frihedssind med en varm Hengivenhed for Monarkiet, og i saa Henseende var

han i Overensstemmelse med den bedste Del af sine Landsmænd. Han bestrider de republikanske Ideer paa det kraftigste. Saaledes skriver han 1786: »En Undersaat i en monarkisk Stat maa harmes, naar han læser disse Republikaneres Skrifter, der tro, at Frihed ikke kan findes uden i en Stat, hvor flere sørge for Landets Velfærd. De have ingen Følelse af Klopstocks:

> Nicht nur da ist Freiheit,
> wo das Gesetz und viele herrschen;
> auch da ist Freiheit,
> wo da Gesetz und Einer herrscht!

Idelig blande de Despotiskhed og suveræn Regering.« Abrahamson fremhæver Kejser Josef den 2den, suveræn i sine 6 Kongeriger og 15 Fyrstendømmer, og dog saa frisindet. Dette Exempel kan man nok forstaa, mindre derimod, naar han ogsaa stiller Preussens Frederik den 2den, som den Gang sang paa sit sidste Vers, frem som et Mønster paa en ret og frisindet Monark. Han kalder ham »lige stor i Krigens og Fredens Handlinger«, og han anfører de Ord af ham: »Det befindes, at Fyrsten, da han er Statens fornemste Tjener, skylder den Regnskab for de offentlige Indkomsters Anvendelse.« Den Glans, der var om Frederik den 2den, gav ogsaa et stærkt Gjenskin her i Danmark, og Abrahamson var i saa Henseende ikke mere klartskuende end hans fleste Landsmænd.

Naar Abrahamson hævdede Frihed og Monarki i Forening, slog han derved paa Strænge, som gave stærk Gjenklang i Folket. Lige fra den Stund, da det guldbergske Ministerium traadte af 1784, vare disse Ord Løsenet i den oplyste Del af Nationen. Regeringen havde skrevet »Frihed« paa sit Banner og lod det ikke blive ved tomme Ord, derom bar Arbejdet for Bondestanden Vidne, ligesom dens hele Færd var frisindet; men Folket omfattede Tronarvingen, den ganske unge Kronprins Frederik, med Kjærlighed og

et stort Haab; i hans lovende Fremtid saae man en Borgen for Frihed og Fremskridt. Det var dog ikke alle, der vare glade over Kronprinsen; men der fandtes et Parti, som saae med skjæve Øjne paa ham. Det var dem, der ikke yndede Frihed, men helst vilde holde paa de gamle Tilstande. Trykkefriheden var dem højlig imod, og Reformerne i Landboforholdene ligeledes. De vare fornærmede paa Kronprinsen, fordi han havde stillet sig paa den Side, og de sparede ham ikke. Der udkom Smædeskrifter og satiriske Billeder af ham, og i mange Kredse i Kjøbenhavn hørte det til »god Tone« at udtale sig haanlig om ham. Dette oprørte Abrahamson og gav ham Anledning til at udgive et skarpt Skrift, hvor han med sædvanlig Djærvhed gik løs paa Modstanderne. Skriftet var et Ord i rette Tid; det vakte stor Opsigt og blev udsolgt paa faa Dage. Da det saa atter udkom, var det forsynet med et Tillæg. Vi maa kortelig dvæle herved.

»Tronfølgeren i Gondar«, saaledes lyder Navnet paa dette Skrift. Efter en den Gang ikke ualmindelig Skik henflytter Abrahamson de danske Forhold til Abessinien. Dets Hovedstad Gondar er altsaa Kjøbenhavn, og dets Tronfølger er Kronprins Frederik. Han giver en Fremstilling af denne 19aarige Fyrstes daglige Liv. Om Morgenen staar han meget tidlig op og læser eller lader sig forelæse Breve og Ansøgninger; noget op ad Dagen møder han stadig ved Krigsmagtens Øvelser og er utrættelig i at underkaste sig de Besværligheder, som følge dermed. Saa snart han er kommen hjem derfra, sætter han sig til at arbejde i de Ansøgninger, han ikke blev færdig med om Morgenen. Taflet varer kun kort, og Kronprinsen er ualmindelig tarvelig. Efter at det er til Ende, modtager han i fire Timer sine Undersaatter, der have noget at andrage hos ham, og hører dem med en saadan Opmærksomhed, at han endog flere Maaneder efter kan erindre, hvad man har forebragt ham. Aftenen anvender han som oftest til Arbejde med Rigets

højeste Tjenere. Et kort Aftensmaaltid slutter hans Dag. De sædvanlige fyrstelige Forlystelser ere udelukkede fra ham; hverken Lediggang, Jagt eller Kvinder have nogen Tillokkelse for ham. Med ét Ord: han er alvorlig, arbejdsom og nidkjær, en god Husholder uden at være gjerrig og en stor Ynder og Befordrer af al Slags Frihed.

Indbyggerne i Gondar (eller Kjøbenhavn) ere imidlertid ikke saa glade over denne fortræffelige unge Fyrste, som det øvrige Land ellers er. En Del udspreder Anekdoter om ham for at gjøre ham latterlig og ringeagtet; man sælger endog Skamskrifter om ham. Hvad kan Aarsagen være hertil? Ja, der er mange forskjellige Grunde. Visse egennyttige Folk ærgre sig over, at de ikke længere kunne trænge sig frem til Æresposter ad de sædvanlige Veje, ved Jagtpartier eller ved smukke Døtre eller Søstre. Mange synes ikke om, at han arbejder saa meget selv, af Frygt for at han skal kige dem i Kortene; endnu flere ere forbitrede over, at Prinsen elsker Frihed, thi de vilde gjærne, om muligt, holde deres Medborgere under Trælleaag, især er Pressefriheden dem en Torn i Øjet, fordi saa mange Misbrug oplyses ved den. End videre sætter han ingen Pris paa Glimmer, saa hos ham gjør Kjolen ikke Manden; hans Husholderskhed gjør, at han sparer paa Pensioner, og dem er der mange Bejlere til. En særlig Forargelse tage mange af hans Krigsøvelser; thi de betragte Hæren som en overflødig Byrde, da Riget nu i over to Menneskealdre ingen Krig har haft. »Den største Hob af de fine, pyntelige, vittige og naturligvis tillige dumme Gondarer se deres Tronfølger flere Timer hver Dag paa Exercerpladsen; men Resten af Dagen se de kun lidt til ham. Nu tro de at slutte ypperlig, naar de sige: Vor Kronprins bestiller intet, gider intet bestille uden at exercere. De fandt det ikke under Værdigheden, om han tilbragte sin Morgen med at jage efter en Hjort og Aftenen med at lade sig bedrage af en land-

udsugende Bolerske.« Endelig bemærker Abrahamson, at man i de senere Aar i Gondar har en utrolig Lyst til Ondskab mod Folk. De bedste Bøger ligge ulæste hen, de fleste gode Forfattere maa arbejde uden Vederlag for deres Arbejde, men Skrifter, der indeholde Bitterhed og Spot, blive kjøbte med Begjærlighed. — Man kan ikke nægte, at dette lille Skrift (32 Sider) er hvast.

Det gav Anledning til et Slags Gjensvar af Tyge Rothe, som har sin Interesse. »Du, der har meddelt os Fortællingen om Tronfølgeren i Gondar«, skriver han i sin løjerlige Stil, »i rette belejlige Stund har du talet, og gid kun dine Taler maatte af mange rigtigen forstaas og ærligen behjærtes!« Rothe mener ellers, at det vil gaa med al denne onde Folkesnak som med »Snuesygen Anno 1782«, den vil snart henvejres. Han synes dog, at Abrahamson har været for heftig og hensynsløs ligesom Moses, der slog Lovens Tavler i Stykker. »Det dæmoniske Væsen stod dér for dig, bestrides skulde det og standses brat i dets pestudbredende Fremgang. Saa faldt du an paa Udyret, og hardt frem maatte du gaa, og du kunde kun tænke paa dette ene; du kunde ej være blideligen varsom.« Men han fortsætter: »Et Spejl er din Tale, min Mand! et tro, et rigtig slebet Spejl. Som du holdt os det for, saa fik vi det at se, hvilket Spejlet i den Stilling kunde fatte. Ogsaa jeg har et Spejl, det jeg vil holde frem, men det i anden Stilling; det skal være tro som dit, og det skal vise Virkeligheder, skjønt andre.« Rothe udbreder sig da om Kronprinsens Rejse til Holsten, der var sket i al Tarvelighed, uden pralende Følge; om de gavnlige Følger af hans Exerceren, hvilket navnlig kunde kjendes paa Kadetkorpset: »Undse dig kun ikke ved Glædestaarer, der kunne rinde dig paa Kind! Saadan Bevægelighed hos denne prægtige Trop, saadan Fasthed i Gangen, at Tiaars-Gutten holder Trin med fuldt udvoxne Mand. Saadant Manøvreren,

saadant Skyden, saadant Tindren i Øje ved at have vundet Ære!« Og til Slutning skriver Rothe til Abrahamson: »Dette, du nidkjære, velmenende, frimodige Mand, at jo flere de maatte være, hvilke ønske, du ikke havde fremlagt Fortælningen, jo stærkere kjendeligt vorder det, hvor vi hade og fordømme sligt Gondarsk arge Væsen, som det, hvorom din Tale melder.«

Det Tillæg, Abrahamson udsendte med andet Oplag af »Tronfølgeren«, bestod af tænkte Samtaler mellem forskjellige Slags Folk, der vare misfornøjede og stiklede til Kronprinsen. Der er dog ikke meget Salt i dem. I et Forord, adresseret til Rothe, skriver han om sig selv: »Jeg blev bitter og er det endnu, at disse Nisser og Trolde og Puslinger og Vampyrer og Ellefolk og Nøkker vare saa mange og vare saa onde at ville holde Mørket fast, ja, om de kunde, føre det tilbage.« Ogsaa af disse Ord ser man, hvor stærkt, vistnok for stærkt, Abrahamsons Sind var sat i Bevægelse.

Naar vi læse om, hvorledes Kronprinsen med levende, næsten begejstrede Ord bliver prist af Abrahamson, kan man let komme paa den Tanke, at han dog ikke har kunnet holde sig fri for hine Tiders Lyst til at ofre Røgelse paa Kongers og de stores Altre; men det vilde være en stor Uret mod ham. Som han skrev, saa mente han, og der var netop snarere en Retning i ham ad den modsatte Vej, saa at alt Stormandskryberi var ham særlig forhadt. Det har ogsaa givet sig Udtryk i det bekjendte Digt, som han gav til Overskrift: »Norma morum, efter Tidernes Lejlighed«, der blev trykt i Minerva for 1790, men dog nok er skrevet noget tidligere. Det er i al sin Skarphed baade vittigt og træffende og vandt da ogsaa saadan Indgang, at det end ikke i vore Dage er glemt. Som hørende til Abrahamsons Karakteristik kunne vi ikke forbigaa det her, men anføre nogle af de mest betegnende Vers:

Min Søn, om du vil i Verden frem,
saa buk,
og ti til Tingen, du finder slem,
og buk!
Vid, du est fattig; thi maa du bukke,
og skjønt du vel kan i Løndom sukke,
saa ti, buk atter,
hold Munden, buk atter
og ti!

Naar Stormand møder dig paa din Vej,
saa buk,
og siger han til dit Ønske Nej,
saa buk!
Og holdt du ham for en ussel Taabe,
saa husk, du vandrer i Ringheds Kaabe,
og ti, buk atter o. s. v.

Om nogen brovter med sit: „Bei mir!"
da buk!
Og harmes du ved hans dumme: hier!
saa buk!
Thi vid, han lønnes med Guld og Ære,
at du skal Kunster og Visdom lære,
saa ti, buk atter o. s. v.

Og ser du Daarlighed fjærn og nær,
saa buk!
Om alting galt og forstyrret er,
saa buk!
Hvad bryder du dig om Folk og Riger?
Drik Punsch, vær doven og fjas med Piger,
men ti, buk atter o. s. v.

Og spottes haanlig med Skrift og Gud,
saa buk!
Og skjælder nogen din Konge ud,
saa buk!
Og lyster Hovmand dit Gods at tage,
hvad heller Kys af din Ægtemage,
saa ti, buk atter o. s. v.

Kun Graven ænser, min kjære Ven,
ej Buk,
og hisset kjender og Dommeren
ej Buk.

Men til du ligger i Graven rolig
og Frihed finder i Aanders Bolig,
til da, buk stedse,
hold Munden, buk stedse
og ti!

Dette Digt er noget af det allerbedste af Abrahamson og bør være udødeligt i den danske Litteratur. Der ligger en knusende Alvor bag ved denne »Leveregel«, men denne Alvor fik forøget Styrke derved, at den kom fra en Alvorsmand, som selv aldrig bukkede sin Ryg for den falske Storhed. Derfor forsmaaede han ogsaa at stige til Hædersposter, som nok kunde have aabnet sig for ham, men foretrak et jævnt og tarveligt Liv i den Gjerning, der laa for ham. Han var og blev en sand Friheds- og Lighedsmand af den Slags, der ikke har Fraserne i Munden, men Kjærligheden dertil i Hjærtet og Viljekraft til at føre det ud i sit Liv. (Sluttes).

Richard Petersen.

Magister Tychonius.*)

(Slutning).

III.

Under Tychonius's Ophold i Kjøbenhavn i denne Anledning havde han sit bekjendte Sammenstød med Holberg; til det stadig uvenlige Forhold, hvori disse to Mænd stode til hinanden, har der vel været forskjellige Grunde: men det fejler næppe, naar vi antage, at en væsentlig Aarsag kan have været — hvor underlig det end lyder — digterisk Skinsyge og Rivalitet — Rivalitet mellem Holberg og Tychonius! Og dog, som tidligere anført, var der endog efter Holbergs Død en begejstret Beundrer af Tychonius, der ikke ret var klar paa, hvem af disse to han skulde stille højest, men dog egentlig var mest tilbøjelig til at tilkjende Tychonius Fortrinnet. Det vil derfor maaske være mest passende ved denne Lejlighed at se lidt paa Tychonius's digteriske Virksomhed i den Tid, han var Præst i Skive, og ogsaa senere, efter at han (1727) var bleven befordret til Stiftsprovstiet i Viborg; thi dette Aarstal danner hverken i poetisk eller i anden Henseende, og da mindst maaske i poetisk, noget synderligt Vendepunkt i hans Liv.

Omtrent det først affattede af Tychonius's »Vers og Indfald«, der har opnaaet den Ære at blive trykt, det, som

---

*) Se Side 192 o. flg. og 239 o. flg.

aabner Afdelingen »Sørgeklæder«, skriver sig allerede fra Tiden, før han blev Præst; ganske betegnende er det — »et Tilfælde, der ser ud som en Tanke« —, at dette Digt er et »Begravelse-Vers over Byfogdens dødfødte Barn i Holstebro« (3dje Februar 1701); Tychonius har været i Stand til over dette interessante Æmne at udbrede sig i hele tretten Vers, hvert paa fire lange Linjer, foruden en »ha«-stemt Overskrift om den »liden Søn, hvis Sjæl ved Døden indkom i Himlen, førend hans Legeme ved Fødselen indkom i Verden«. Formodentlig vil Læseren være taknemmelig over at forskaanes for at lære dette dødfødte Digt at kjende, men have nok i Titlen; og i det hele taget, ser man Titlerne paa Tychonius's Vers, vil man faa det Indtryk, at en stor Kraft er koncentreret paa disse, saa Versenes Magerhed maaske til Dels maa skrives paa den Regning; men ogsaa i saa Henseende viser han sig fuldstændig som et Barn af sin Tid; thi ser man hen til de Skrifter, der udkom i den Tid — omtrent for et Par Hundrede eller halvandet Hundrede Aar siden —, er det rigtignok nogle horrible Titler, man finder; især var dette Tilfældet med Bøger af religiøst Indhold; men saaledes fordrede Smagen det nu en Gang, og naar en Forfatter ønskede, at et Skrift af ham skulde faa saa god Afsætning som muligt — hvem ønsker ikke det? —, var det bedste Middel hertil at give Skriftet en saa fjantet Titel som muligt; Holberg harcellerer derover: »Titler paa Bøger«, siger han et Sted, »have samme Virkning som Tjære paa Hjul; hine komme et Skrift, dette en Vogn til at løbe.« Her skal nævnes nogle Titler paa populært-religiøse Skrifter netop fra denne Periode: »Lyst-Mad eller Forældre- og Børne-Konfekt«; »En hellig Anatomi ved Guds hellige og kraftige Ord«; »Nogle med Blod besprængte Blomster«; »Katekismi Børns aandelige Mælk og Tyggemad« (den er vist gaaet af som »varmt Brød«!); »Himmelske Haveselskab«; »Himmelens Provianthusnøgle«; »En from Kristens

Nathue«; »Nyt Skind paa Mirjams Tromme« o. s. v. o. s v. Naar man ser disse Titler, vil man ikke længere undre sig over, at Tychonius kunde finde paa saadanne Overskrifter som: »Et Guds Barns Forundrings-Tanker over Guds underlige Forandrings-Tanker, udi den højagtbare og velvise Mand, salig Valter Klerke, fordum Borgermester i Skive, hans sørgelige Ligbegængelse den 29de November 1703, forestillede de efterlevende til Undervisning og de sørgende til en ChristeLig Trøst«; saaledes brugte han ogsaa ofte, efter Tidens Skik, at betegne sig som Forfatteren ved Udhævelsen af Begyndelsesbogstaverne til sit Navn: C. L. T.; men saa maatte han jo ogsaa se at finde paa Variationer, og det lykkedes ham at faa sit Navn indflettet i CLienT og CondoLereT. Et andet Gravvers har følgende Overskrift: »En Haandfuld tørre Blomster, sendte fra Himlens Have, vædede med Dydens Taare, og strøede paa den højædle og velbaarne Salige (NB. med stort S) Hr. Poul von Klingenberg til Højris, Tersløse, Dueholm, Lund etc., Hans kongl. Majestæts Konferens-, Etats- og Justitsraad, hans Grav- og Ligsten af C. L. Tychonius«; da et ungt Menneske, Peter Fabricius, døde som Student, inden han havde faaet theologisk Attestats, mødte Tychonius med en Sonnet med følgende Titel: »Da den hæderlige Theologiæ Studiosus Salig Peter Fabricius blev af Hans Majestæt, Konge til Himmelen og Jorden, kaldet til at være Præst i Himmelborgs, Englefreds og Sjæleros Menigheder, gratulerede en Ven ham.« Vi skulle senere betragte det Skrift, han vel har anset for sit Hovedværk i den tragiske Genre — »Elims Kilder« hedder det, og det er heldigvis paa Prosa —; og af de »Sørgeklæder«, hvori hans Musa hyllede sig, skal her endnu kun henvises til følgende: »Da Posten den 2den Oktober 1728 bragte det bedrøvede Nyt, at Kancelli-Sekretærer, Sal. Hr. Henrich Møinichen, var den 28de September uformodentlig død, blev ved disse snart udilede og ilde stilede Strofer hans Fader CondoLereT.« Begyndelsen lyder:

„Forvorpen Post, ulyksom Bud
Der mig den Tidend' bragte,
At Dødens uformærket Skud
Paa Mikkels Aften lagde
Hr. Sekretærer Møinichen,
Ak! Salig Sekretærer!
Ned udi Jordeklædningen,
Saa man det Haab udbærer;" o. s. v.

Efter at have snakket i samme Tone nogle Sider, ender han ganske gemytlig:

„Din Alder og din Lykke her
Vi skifte, som vi lyster,
Imellem din Hr. Fader kjær
Og saa din Frøiken Søster.
Din store Fader dine Aar
Vi i vort Ønsk' tilregne,
At Himlen dine Dages Skaar
Ham dobbelt vil tiltegne,
Din vakre Frøiken Søster skal
Din Verdens Lykke have
Paa sin Lod-Seddel tusind Tal
Af Gud til Morgengave."

Men Tychonius var en alsidig Mand; han trak ikke blot i »Sørgeklæder«, nej, ogsaa »Bryllupsklæder« passede for ham; men om hans Bryllupsdigte vilde passe for os i vor Tid, er et andet Spørgsmaal; Smagen har jo i den mellemliggende Tid forandret sig ikke saa lidt, og de »skjæmtsomme Ord«, der i de Dage maaske nok have »lokket paa Læben frem et Smil«, vilde næppe blive videre vel optagne, hvis nu en Forfatter frembød dem ved en Bryllupsfest; — især naar vedkommende Forfatter var Præsten, vilde man let faa lidt underlige Tanker om ham.

Oven for have vi ogsaa set Tychonius paradere i sine »Hof-Klæder«, som han kaldte sine Vers, naar de vare Bøn om eller Tak for et Embede eller en anden Naades Bevisning; men ogsaa for Kirken skrev han adskillige Vers (»Søndags-Klæder eller Andagter«); han skrev baade »Arier« og Kantater, og det baade ved Viborg Domkirkes Indvielse

efter Branden, og ved Gudstjenester, der bleve afholdte i Anledning af kongelige Personers Fødselsdage eller ved lignende Lejligheder; han skrev paa Vers Bønner før Prædiken og efter Prædiken, han skrev Morgensalmer og Aftensalmer; men det meste er aldeles tomt Ordskvalder, og rundt om træffer man Prøver paa hans sædvanlige Smagløshed; at han saaledes over en Morgensalme sætter: »Melodi: Phyllis sad udi en Skøjte«, vil være noget lignende, som om i vore Dage en Mand skrev en Salme og fandt paa at sætte oven over: »Melodi: Peder Skjøt i Barndomsalder«. Der findes dog virkelig gode Ting blandt disse Rimerier; den »Enrums Andagt«, han skrev for Fru Møinichen, og som findes i hans Vers Side 21—22, kan godt fortjene Navn af Salme, — jævn, inderlig og hjærtelig. Da Beboerne i Grønning By i Salling i 1722 havde begaaet den Forbrydelse at binde en gammel Kone, som de ansaa for at være en Hex, fast til en Stolpe i hendes eget Hus, som de derefter stak Ild paa, tog han Ildgjerningsmændene og alle ligesindede alvorlig i Skole i en ganske velskreven »Gudelig Erindring til Salling-Boerne om deres Overtro«; da som Melodi er sat oven over: »Mit Barn, frygt den sande Gud«, har Forfatteren vel nok naaet sin Hensigt med at gjøre den bekjendt for Menigmand, der gjennem Sangen lærte dens Moral at kjende, nemlig saaledes at forebygge Gjentagelse af lignende Selvtægt for Fremtiden.

Den sidste Afdeling af Samlingen af Tychonius's Vers hedder, som oven for bemærket, »noget Rips Raps i en Skuffe«; det er med en mærkelig Selv-Ironi, at Tychonius selv fra først af har brugt denne Betegnelse, der virkelig er passende for denne Blanding af Vers, som faa Læseren til at tænke paa en Marskandiser-Butik; der er Nyaarsvers og Fødselsdagsvers, Fastelavnsvers og Taksigelsesvers (saaledes til Fru Fischer for et Rosmarin-Træ, til Oberst Levetzau for en »Damastes Slafrok, en forgyldt Sølvkande og en kunstig Sølv-Tommel«, til samme for et Anker

Graves-Vin), Tilskrifter i Bøger og Indskrifter paa Huse, alt imellem hinanden; men den største Del af dette »Rips Raps« er Bindebreve; nu i vor Tid er den Skik vistnok de fleste Steder gaaet af Brug, at man paa Navnedagen, som jo Almanaken udviste, sendte en god Ven eller Veninde et Brev, helst paa Vers, og naar Modtageren enten ikke kunde gætte, hvem Afsenderen var, eller ikke kunde løse en i Brevet indlagt Silketraad, der var bunden i mange Knuder, eller — stundum var det endog saa strængt — blot havde været saa letsindig at erkjende sig selv som Adressaten, — ja, saa var Straffen, at vedkommende maatte gjøre et Gilde for Brevets Afsender og andre gode Venner; saadanne Bindebreve findes snesevis i denne Afdeling, de fleste af dem har Tychonius ikke skrevet i sit eget, men i andres Navn; ligesom ogsaa adskillige af hans Bryllups- og Begravelses-Vers ikke vare fra ham selv, men skrevne paa en Maade »med paaholdt Pen«, som f. Ex. et »Bryllupsvers til Hans Rasmussen og Dorothea Nielsdatter, deres Bryllup 23de Febr. 1718« — »skrevet i Hast paa Bryllupsdagen, da Fri-Herreinde Holk paa Starupgaard havde befalet mig, jeg skulde strax gaa ind i hendes Moders Kammer og dér gjøre hende et Bryllups-Vers«; — Verset er ogsaa derefter, i højeste Grad »invita Minerva«; saaledes ogsaa »da Velbaarne Frøken Jakobe Johanne Møinichen havde ved min Ankomst til Kjøbenhavn den 22de Juni 1725 befalet mig den 23de dito, at jeg skulde gjøre hende et Vers til Plaisir, gav jeg hende St. Hans Dag den 24de Juni dette Bindebrev«; dette Bindebrev er ikke det eneste Exempel paa, at Tychonius nok har holdt af det tvivlsomme Tillidshverv, der ofte blev ham givet, at være et Slags »Maître de plaisir« for de fornemme.

Det fejler næppe, at jo Tychonius har været en Mand, hvis Navn har været vidt og bredt bekjendt, og det sikkerlig ikke alene i Jylland, hvor jævne Folk, der vare i Trang for et Lejlighedsvers, vidste, at de sjælden gik forgjæves, naar

de henvendte sig til ham; at Holberg har vidst dette, kan maaske have været en af Hovedgrundene til, at han tog Tychonius under skarp Behandling; men der kan nok have været andre Faktorer, som maa tages i Betragtning, naar man ser paa Forholdet imellem disse to Mænd, der vare saa store Kontraster; hvor lærde end begge vare, har dog Holberg ikke kunnet have Smag for den aandløse Maade, paa hvilken Tychonius's Lærdom ytrede sig, og skjønt Holberg jo nok selv har været et lille Stykke af en Pedant — som man med uhildet Blik vel heller ikke kan frikjende Sokrates for at have været et Stykke af en Sofist —, har han dog aldrig kunnet forsone sig med en saa inkarneret Pedant som Tychonius, der havde det rette Greb paa at vende op og ned paa al Ting, at gjøre smaat til stort og stort til smaat. Det har vel ogsaa nok rygtedes til Kjøbenhavn, at Præsten i Skive omgikkes med Tanker om et Forslag til et Universitet i Viborg, der skulde fremtræde som en Konkurrent til Kjøbenhavns Universitet, og som ventedes blandt andet at skulle gjøre store Affærer ved at drage alle de norske Studenter til sig; denne Plan, der dog først senere traadte ud i Livet som et rigtigt Forslag, har selvfølgelig ikke kunnet undgaa at være ubehagelig for de kjøbenhavnske Professorer. I Foraaret 1724 spilledes der i Kjøbenhavn et af Ludvig Holbergs Stykker, der, saa vidt man kan forstaa af hans egne senere Udtalelser derom, dog ikke strax har vakt en saa udelt Beundring, som den, Eftertiden har skjænket det; det var »Jakob von Thybo«; vi, der nu kjende det, vide jo alle, at han deri drager til Felts baade mod den stortalende Soldat, der havde sit Forbillede i Plautus's »miles gloriosus«, og som til Dels er gjenfunden i vort Aarhundrede i Hostrups »Løjtenant von Buddinge«, og mod den tomme akademiske Lærdom, der ender i poetisk Styverfængeri, og har sin Repræsentant i Magister Stygotius, i mange Henseender et Sidestykke til Erasmus Montanus; men i første Udgave af »Jakob von

Thybo« hed Magisteren ikke Stygotius, nej, han hed med rene Ord — Magister Tychonius! Holberg siger selv, at han ikke har tænkt paa nogen Person, da han gav sin Magister dette Navn; vi have ondt ved at tro, at det har været aldeles oprigtig sagt af Holberg; thi det er jo en bekjendt Sag, at han paa en temmelig hensynsløs Maade holdt af at stille Folk i Gabestokken, saa alle og enhver kunde se, hvem der var ment; med temmelig Sikkerhed kan det siges, at den brovtende Soldat, han fremstiller under Navnet von Thybo, var en i de Dage i Kjøbenhavn meget omtalt Person Major von Thielo — allerede Navnet frembyder jo ikke saa ringe Lighed; ligeledes have jo vel de fleste hørt, at Holberg i den første Udgave af Erasmus Montanus har nævnet Helten — om man saa vil kalde det — i denne sin Komedie »Johannes Montanus«, og at han ved dette Navn »Johannes« har villet sigte til sin berømte Kollega Hans Gram, der var en Præstesøn fra Bjærgby i Vendsyssel (deraf Navnet »Montanus« — »Berg«). Man kan ikke nægte, at det var i en alt for høj Grad, Holberg gjorde Brug af den aristofaniske Frihed — det vil da vistnok i vor Tid enhver indrømme —, saaledes at fremstille paa Scenen lyslevende, under deres eget Navn, Mænd, hvis Navn alle kjendte, eller som de strax kunde se gjennem Sløret. Da Tychonius kom til Kjøbenhavn — enten i 1725, da Embedet som Præst ved Kristianshavns Kirke var tiltænkt ham, eller maaske Aaret efter, da den største Del af Viborg var brændt, og Tychonius vilde lægge et godt Ord ind for den brandlidte By, dog snarest i 1725 —, har han hørt almindelig fortælle, hvorledes han selv, han, Jyllands store Præst og Skjald, Magister Tychonius havde paa Theatret i Grønnegade været til Latter for det ganske Kjøbenhavn — underligt er det for øvrigt, at ikke Rygtet om Holbergs Stykke tidligere er naaet til Viborg! Det var jo en Plet, Tychonius ikke kunde lade blive siddende paa sig, og man kan ikke undres over, at han har søgt dog i

det mindste at faa sit Navn udslettet af Personlisten, i det han vel har tænkt, det da ogsaa skulde lykkes ham at faa Folk til at glemme den Rolle, Holberg havde ladet ham, meget ufrivillig, spille. Til Dels lykkedes det ham da, men ogsaa kun til Dels; hvorledes det egentlig er gaaet til, at Tychonius og Holberg personlig kom til at træffe sammen, og hvad der foregik ved dette mærkelige Møde, er ikke let at vide med fuldkommen Vished, da sikkert ingen af dem har holdt af at udtale sig derom; men rimeligvis er det omtrent gaaet saaledes til: Tychonius har henvendt sig til sin gode Ven Møinichen, der nu beklædte den indflydelsesrige Plads som Oversekretær i det danske Kancelli, for ved hans Hjælp at faa Holberg straffet; skjønt Møinichen forestillede ham, at han selv var bedst tjent med at lade være at gjøre Ophævelser over det, som nu en Gang var sket, lod Tychonius sig dog ikke stille tilfreds, men vedblev stadig at overhænge Møinichen med sine Ønsker; da han saa en Dag var oppe i Kancelliet, traf det sig netop, at Holberg ogsaa kom der — muligvis har Møinichen sendt Bud efter ham; Møinichen sagde da til Tychonius: »Der er Manden, tal nu selv med ham«, — hvilket Tychonius ikke lod sig sige to Gange, men han overfaldt Holberg med sin Veltalenheds Strøm, der blev dobbelt stærk, fordi Holberg lod ham tale uden at svare et Ord, indtil endelig Tychonius havde udraset; da vendte Holberg sig mod Møinichen og tog Afsked med de Ord: »Jeg havde aldrig vidst, at der virkelig existerede en Tychonius« — hvilken Ytring jo nok med en god Vilje kan tages i dobbelt Betydning. Imidlertid blev Holberg dog — maaske ved Kongens Broder, Prins Karls Indflydelse — nødt til at forandre Navnet Tychonius, saa Pedanten i Komedien nu gaar under Navnet Stygotius*).

---

*) For øvrigt indtraf i Frankrig et aldeles lignende Tilfælde: da Molière skrev sit Stykke „les femmes savantes“, indførte han i dette en Versemager Tricotin, som enhver kunde kjende

Holberg var, som bekjendt, ikke den Mand, der let glemte dem, han en Gang havde faaet noget imod; de kunde være temmelig sikre paa ved given Lejlighed at faa et Hib fra ham; Tychonius kom ikke heller til at gaa Ram forbi som et vel ment »Tak for sidst«, og man kan jo nu heller ikke undres over, at Holberg, selv om han beholdt Latteren paa sin Side, dog har følt sig krænket og ærgret sig over det Paalæg, der gaves ham, at forandre Navnet. Det varede da heller ikke ret mange Aar, inden Tychonius frembød sig selv som en kjærkommen Skive for Holbergs Vittigheds Pile. Det er oven for omtalt, at Tychonius allerede tidligere havde fattet Planen til et Universitet, der skulde anlægges i Viborg; men 1729, to Aar efter at være bleven Stiftsprovst i Viborg og Sognepræst ved Domkirken, fremkom han med sit i det hele taget godt motiverede Forslag til Oprettelsen af det ny Universitet, som vilde have været af stor Betydning for Jylland i Almindelighed og for Viborg By i Særdeleshed, hvis Forslaget var blevet til Virkelighed; hvad der især gav en gunstig Lejlighed for Holberg til at kaste sig over Tychonius, var,

---

skulde være en Karikatur af en bekjendt Mand, Abbed Cotin, hvis Manerer endog bleve kopierede, og hvis slette Vers bleve reciterede paa Scenen; da Cotin besværede sig derover ved Hoffet, fik Molière Befaling til at forandre Navnet, og han ændrede det da til Tristotin; men Cotin naaede derved kun at gjøre sig yderligere latterlig, og Publikum, der lo ad Tristotin, tænkte dog stedse paa Cotin. Ved hans Død blev der gjort følgende Epigram:

„Savez vous en quoi Cotin
Differe de Tristotin?
Cotin a fini ses jours,
Tristotin vivra toujours.“

(„Hvad Forskjel er der mellem Cotin og Tristotin? Cotin er død, Tristotin vil stedse leve“). — Saaledes vil ogsaa Tychonius altid leve efter sin Død i Magister Stygotius's Skikkelse.

at han havde foreslaaet, at det øverste af de fire Professorater i det theologiske Fakultet altid skulde beklædes af — Stiftsprovsten i Viborg, altsaa nu af Tychonius selv, de to næste skulde være de to Sognepræster ved Viborgs to andre Kirker, den nederste theologiske Professor skulde træde i Steden for den hidtilværende Lektor ved Gymnasiet; men man gjør Tychonius højlig Uret, naar man har sagt, — og det er gjentaget saa ofte, at det er slaaet fast, som om det var en Kjendsgjerning, — at dette hans Forslag skulde smage i en alt for betænkelig Grad af Egennytte; thi han foreslaar med rene Ord, at de tre Professorer, der tillige vare Præster, skulde »nøjes med deres Sognekalds Indkomst uden videre Salarium«. En anden Sag er det, at det jo vilde kaste betydelig Glans over ham og hans Lærdom, dersom hans Forslag blev vedtaget; det blev det jo nu ikke; men Holberg tog af det Anledning til at skrive Lejlighedsdigtet »Den jyske Fejde«, der i en Del Aar cirkulerede i Afskrifter, og hvoraf endog nogle Exemplarer imod Holbergs Vilje skulle være blevne trykte i Tychonius's Livstid, men som Holberg dog først senere erkjendte som sit Værk ved at indføre det i sine »Mindre, poetiske Skrifter«; det var ingen »halvkvædet Vise«, men saare let forstaaeligt for Datiden, naar Holberg begyndte:

„Jeg sjunger om en Krig, som en retfærdig Iver
I Norden tændte op, et bittert Had beskriver,
En tærend' Lue, som af hele Limfjords Vand,
Af norske Bjærges Sne og Is ej slukkes kan;
Krigsguden selv til Fred man bringe kan med Lempe,
Den største Ildebrand af Vand sig lader dæmpe;
Men her mod denne Ild jeg finder ingen Trøst,
Thi den har fæstet Rod i filosofisk Bryst."

Og det maatte være klart for enhver, hvem Holberg tænkte paa, da han senere i Digtet skrev:

„Se da! en cimbrisk Helt, skjult under Levi Kjole,
Der blive vil et Lys paa Viborgs høje Skole,

Sit lærde Fornavn(!) fandt i Skuespil at staa
Blandt hundred Navne, som nødvendig bruges maa.
Sligt udi gejstligt Bryst optændte heftig Vrede,
Han sagde: Jeg mig maa til evig Krig berede;
Mit magistralske Navn, som jeg i Romer-Dragt
Saa sirlig pyntet har, ej skikker sig til Agt
I skjæmtsomt Skuespil; man burde heller flette
Ti Lavrbærkranse og en Ærestøtte sætte
For den, der kan sit Navn faa endt in us vel es,
Omstøbe Landsby-Per til en Petreides.
Sligt Navn maa aldrig paa en Skueplads fremtrine,
I Spidsen af Postil det dannet er at skinne,
At staa med gylden Stil paa Bog af tvende Fag
Som prægtigt Smykke paa en Foliantes Bag".

Da Helten havde sat sig ned for at skrive sit Fejdebrev, kom Fredsgudinden ind i Værelset; men det nyttede ikke, at

„Hun nærmede sig til den magistralske Stol
Og sagde: Cimbrers Lys og Jyllands klare Øje
Jeg Fredsgudinde er, som dig til Fred vil bøje" o. s. v.

Nej, han lyttede langt hellere til de Raad, han fik af en anden Gudinde, der trængte ind til ham, og som beskrives saaledes, at hendes

„Gang afpasset var, saa hvert et Fodefjed
Udtrykte Orden og metodisk Sirlighed;
Pedanteria man den samme Frue kalder,
Hvis Alter ofres paa af al Slags Stand og Alder;
For Scepter flettet Ris i magre Haand blev set,
Som tegner Herredom og En'volds Myndighed.
Hun brugte Klæder ej som denne Tids Matroner,
Alt sammenflikket var ud af Citationer,
Saa' ud som Bredden af en lærd teutonisk Bog,
Der siger intet, men i Øjne stikker dog;
En lang Parentesis, med Skolestøv broderet,
Bar Fruerkjolens Svans paa samme Vis stafferet,
I Luften svævede latinske, græske Ord" o. s. v.

Hun opfordrer ham til ikke at finde sig i Forsmædelsen, men:

„Tag Sværdet fat, lad virke lærde Galde!
Lad se, Parnassi Søn, du est som du var før;
Lad klinge Krigsbasun og Hjærnens Trommer rør;

Bring udi Felten frem en Skok af Syllogismer,
Lad regne, hagle ned stridbareste Sofismer,
Celarent, Barbara, Darii, Ferio
Og tusind slige Ting, som i din Pande bo.“

Pedanterias Tale havde da den ønskede Virkning, i det:

„Til inderste Kallun i Øjeblik den drev,
Det hele lærde Blod bevæget oprørsk blev;
Han paa sin Konkordans ærværdig Fingre lagde
Og disse hellig' Ord med Tordenrøst udsagde:
Jeg sværger, at jeg ej bekvemmer mig til Fred,
Men jeg mig hævne skal i tredje, fjerde Led.“ o. s. v.

Mange ville vist endnu i vor Tid have Interesse af at kjende denne holbergske Satire, der snart er gjennemlæst, — den er kun i alt sex trykte Sider; hvor meget mere har den da maattet interessere i den Tid, da Helten Magister Tychonius gik levende omkring som Gjenstand for mange forskjellige Domme, men da selv de, der satte ham højest, alligevel nok have kunnet unde ham en saadan lille Opmuntring. Om Holberg og Tychonius senere have mødtes, forlyder der intet om; de have vel begge gjensidig anset det for heldigst at gaa af Vejen for hinanden; men der er ingen Tvivl om, at da Holberg senere skrev »Det lykkelige Skibbrud«, har han ogsaa ved Skildringen af Magister Rosiflengius haft Tychonius i sine Tanker som en Type paa hele Arten.

IV.

Det er oven for berørt, at Tychonius i de senere Aar, da han virkede som Præst i Skive, næppe har følt sig saa tilfreds med Opholdet dér som i Begyndelsen, saa han vel stadig har haabet paa Forflyttelse til en anden Virksomhed, hvor hans Evner kunde komme til at paaskjønnes af en større og mere intelligent Kreds end i Skive; og det skete da endelig ogsaa, i det han blev befordret til Viborg, men dog vistnok paa en noget anden Maade, end han selv

havde ønsket; thi medens hans Haab om at blive Viborg Stifts Biskop gjentagne Gange er blevet skuffet, blev han sjette Oktober 1727 udnævnt til Sognepræst ved Domkirken (der Aaret i Forvejen til Dels var nedbrændt) samt Stiftsprovst, og han udvirkede da samtidig — formodentlig ved sin Ven og Velynder Møinichen, der har paraferet Kaldsbrevet —, at Indtægterne fra det residerende Kapellani tilstodes ham, imod at han lønnede en personel Kapellan, ligesom han ogsaa fik Tienden af forskjellige Landsbysogne. Sin Glæde over at komme bort fra Skive udtrykte han paa en, mildest talt, upassende Maade, i det han i sin Afskedsprædiken blandt andet lod falde følgende Ytringer: »Nu har jeg prædiket for jer i saa mange Aar; lige kloge ere I, og lige rig er jeg; men nu skal en Æsel prædike for jer; nu skal en Hase prædike i mit Sted«; hermed sigtede han til sin Eftermands Navn Jakob Lavridsen Hasse, hvem han altsaa sigter for at være en Hase, Bønhase, et Ord, som i vor Tids Sprogbrug er temmelig sjældent, men i de Dage var almindeligt for at betegne en Fusker, en ulærd og i det hele udygtig Person.

Den Menighed, der egentlig skulde høre til hans Sogn, var i Tal kun meget ringe; thi indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede bestod Viborg Domkirkes Menighed kun af Byens adelige og gejstlige, Latinskolens Personale, samt Stiftsstadens Rangspersonale, — altsaa ret en Elite-Menighed af Jyllands Beaumonde, der allerede godt kjendte ham fra hans mange Ophold i Viborg; men han naaede snart at blive Modeprædikanten, ikke alene for sine egne Sognebørn, men ogsaa for Byens andre Folk, — i de Dage vare Folk ogsaa flittigere Kirkegængere end nu om Stunder, hvorfor det i en Instrux af 1737, altsaa netop i Tychonius's Embedstid, for de Viborg Vægtere hedder, at »to af dem skulle under Gudstjenesten patrouillere paa Gaderne, efterdi Husene mesten Dels ere tomme«. Naar saa »Snapstinget« var »indringet«, da begyndte ret Tychonius's Glanstid; i de

første Aar, han var i Viborg, maatte han prædike i Graabrødrekirken, den eneste af Byens Sognekirker, som var bleven urørt af den store Ildebrand, der St. Hansdag 1726 havde lagt den største Del af Viborg i Aske; Domkirken indviedes efter sin Restavrering og delvise Gjenopførelse paa St. Hansdag 1730, og ikke alene holdt Tychonius i sin Egenskab af Kirkens Sognepræst den ene af Talerne paa Højtidsdagen; men det var ham selvfølgelig en saare kjærkommen Lejlighed, som han ikke kunde lade gaa unyttet forbi, til at skrive en Kantate.

Om den Tilstrømning, der var i Viborg efter at høre Tychonius prædike, hedder det i en Beretning, at Kareterne ikke uden den største Møje kunde komme hinanden forbi for at bringe Tilhørerne til eller fra Kirken; og uagtet han prædikede længe, stundum endog et Par Timer, vare Tilhørerne lige begjærlige efter at høre ham, saa man kan ikke undlade at mene, der virkelig har været noget fængslende og tiltalende ved hans Prædikener, hvor besynderlige de end ofte have været, baade naar han prædikede paa sin sædvanlige studerte Maade med de mange Afdelinger, og naar han, for at tale populært, f. Ex. kunde falde paa at omtale, hvorledes Abraham hindredes i at ofre Isak, med følgende Ord: »Da kom Herrens Engel ned fra Himlen og raabte: Abraham, Abraham, est du gal! vil du slagte dit uskyldige Barn?« — eller han slog løs paa den pietistiske Retning, der netop i den Tid var i sin Glansperiode, — eller han kunde faa i Sinde at optræde som den strænge Bodsprædikant og tordne mod alskens Laster, der gik i Svang i Viborg og Omegn, saaledes som da Ejerinden af Asmild Kloster paa den modsatte Side af Viborg Sø, en Fru Lange, hvis Dyd var bekjendt for at staa paa meget svage Fødder, en Gang havde anmodet Tychonius om at prædike i Klosterkirken; han lod sig paa den fastsatte Søndag færge over Søen, men afslog at benytte Kareten, der ventede ham ved Færgehuset, da han let kunde gaa

det korte Stykke Vej; han prædikede da efter Opfordring, men med saa djærve Ord mod alle Synder imod det sjette Bud, at Fru Lange, der følte sig truffen, listede sig ud af Kirken, før Prædikenen var forbi, og ikke oftere ytrede Ønske hverken om at høre eller se Tychonius.

At Tychonius var en belæst Mand, derfor borger os blandt andet det Bibliothek, han besad; og han rugede ikke som den gjerrige over sin Skat, tvært imod berømmes han for den velvillige Imødekommenhed, hvormed han stillede sine Bøger til Raadighed for Studenter og andre, der kunde ønske at gjøre Brug af dem. Skjønt hans Bogsamling med alt, hvad han ellers ejede, var brændt to Gange, i 1703 og 1715, havde han dog naaet allerede 6 Aar efter den sidste Ildsvaade at faa samlet et Bibliothek, som han selv meddelte bestod af 3090 Bind, hvoraf 375 Folianter, 847 Kvarter, 1362 i Oktav og Resten i mindre Formater — senere er Antallet af Bøgerne vel blevet flere Gange fordoblet. At han ikke havde dem staaende til Pynt, kunne vi se af, at han for hver Bog, han læste, gav en kort Bedømmelse derover, især over de Bøger, som efter hans Mening vare særlig at anbefale til Brug for Præster; denne hans Censur er senere bleven trykt, og selv om meget af det, han anbefalede som læseværdigt eller endog uundværligt, nu er sunket helt i Glemsel, gives der dog mangt et godt Vink til Kjendskaben af den theologiske Litteratur for henved et Par Aarhundreder siden. Tychonius var ikke alene en belæst Mand, men virkelig ogsaa, inden for visse Grænser, en lærd Theolog, hvilket maaske nok i Tidernes Løb er blevet lovlig meget overset; nogle Exempler ere oven for anførte; men det dygtigste theologiske Værk, han leverede, har været »den augsburgske Bekjendelses Historie«, et virkelig grundigt Skrift, der altid vil have Betydning; han udgav det 1730 i Anledning af Tohundredaarsfesten for denne den lutherske Kirkes symbolske Bog, en Fest, der faldt sammen med Indvielsen af den gjenopførte Viborg

Domkirke. Det er nok muligt, at han har udgivet denne Bog med den Bagtanke, at den skulde vise den lærde Verden, hvad han vilde kunne præstere, dersom hans Forslag fra det foregaaende Aar om Oprettelsen af et Universitet i Viborg, med Tychonius som øverste Theolog, blev realiseret.

Vi fejle næppe ved at antage, at Tychonius har ment om sig selv, at han især var stor i Henseende til Veltalenhed; han havde i en ung Alder haft det Held — eller Uheld, ligesom man vil kalde det — at høre sig af alle berømmet som en fortrinlig Prædikant, og i Aarenes Løb er den Tanke stadig voxet hos ham, at han var aldeles mageløs, end sige da uovertræffelig, i gejstlig Veltalenhed; Selvkritik og Beskedenhed have været temmelig ukjendte Begreber for ham. Der er to Værker, i hvilke han vistnok især har ment at have overgaaet sig selv, om det var muligt; det ene var »Tolv Elims-Kilder«, det andet Ligtalen over Biskop Trellund; vi skulle lidt nærmere betragte disse Beviser paa ægte tychoniansk Veltalenhed.

I det første se vi nærmest den »skrevne Veltalenhed«, i det Bogen til Dels har Form som Taler, der dog ikke bleve holdte, den blev først trykt adskillige Aar efter Forfatterens Død. Tychonius var især under sit Ophold i Viborg kommen i selskabelig og venskabelig Forbindelse med mange af den fornemme danske, især jyske, Adel; blandt disse var Gehejmeraad C. L. von Plessen til Fousingø, Glorup o. s. v., som var gift med Charlotte Amalie Scheel; da hun døde temmelig pludselig, i 1729, og hendes Mand lod til at tage sig Tabet meget nær, skrev Tychonius »Tolv Elims-Kilder, aabnede til Husvalelse for højædle og højvelbaarne Hr. Gehejme- og Etatsraad Hr. Christ. Ludv. von Plessen ved hans ulignelige Frue, Charlotte Amalie Scheel, hendes dødelige Afgang, den dydige Frue til en berømmelig Amindelse, og den sørgende Herre til en Christelig Trøst.« I hver af Sørgeaarets tolv Maaneder sendte han da en saadan Elims Trøstekilde til den bedrøvede

Excellence, og de synes virkelig at have naaet deres Hensigt; Højberg, der som oven for bemærket, udgav Elims-Kilderne samt en Skildring af Tychonius som Menneske og Forfatter, omtaler dette Værk bl. a. med følgende Ord: »Han har paa en besynderlig og fast ulignelig Maade vidst at blande det alvorlige og det behagelige sammen med hinanden, og ved alle Lejligheder fremstillet Dyden i saa prægtig og behagelig en Skikkelse, at enhver, som finder den mindste Gnist af Dyden i sin Barm, maa blive indtagen deraf.« Smagen forandres; det var i 1756, at Højberg skrev denne rosende Anmeldelse; i vore Dage er der en saadan Mangel paa »Dyd«, at vistnok de allerfleste, selv de, der have det bedste Forsæt om at læse Bogen til Ende, opgive det, naar de komme lidt ind i den, og lade sig nøje med at gjennemblade den; langt hyppigere vil man komme til at smile ad Tychonius's mærkværdig smagløse og taktløse Indfald, end blive opbygget ved de virkelig smukke og vel-udtænkte og udarbejdede Dele, der nok have kunnet være til Trøst for en sørgende Enkemand. Det er netop i Anledning af »Elims-Kilder«, at N. M. Petersen skriver den oven for citerede Dom over Tychonius's Forfattervirksomhed: »En snurrig Blanding af Bibelsprog, franske Gloser, dansk Klingklang, forunderlige Lignelser og affekteret Svulst; helligt og verdsligt mænges i Hob, og alt det midt i den sørgelige Gjenstand.« Han har i sin Litteratur-Historie (2den Udg. IV., S. 122—26) leveret nogle Prøver, hvoraf man kan lære Elims-Kilder at kjende; her et Par andre Exempler, grebne omtrent i Flæng ud af Bogen: »En Doktor véd saa vel at blande hedt og koldt i sine Medikamenter, at endog de stridige Ting i Komplexionerne, hvis Uenighed ellers vilde forbinde sig til en Stempling paa Patientens Liv, maa slænge Geværet og blive Akkord om Helbredens Fred og Stilstand, naar hans Forstand bliver Mediatør eller faar Arbitrage.« — Et andet Sted hedder det: »Man saae den Salige Dame paa otte Dages Tid ønskelig frisk og ynkelig

død, og hvad var Helsoten? en lumpen Feber, som man maatte tænke var en liden Gnist, der med en liden Flaske fra Apotheket kunde slukkes inden Døre uden at kalde mange Doktores som Brandmajorer eller mange Mediciner som Sprøjter til saa ringe en Ild at læske; men ej des mindre saae man denne Lampe at slukkes, dette Blomster at visne, denne Dame at dø, ja ak! at dø!« — eller: »Det kommer mig fore, som jeg skulde op til Attestats, og jeg da havde en mærkelig Avantage, om min Hr. Examinator, der vidste mulig min Faiblesse, og hvor slet jeg da vilde staa mig in Examine, men vilde dog konservere mig for at blive rejiceret, havde da den, ej ganske uhørlige Godhed for mig, at han vilde give mig forud paa en Seddel, hvad for Qvæstioner jeg skulde faa; thi da maatte jeg vist være saa stor en Pedant, at min Dumhed ej var til at pardonnere, om jeg ej skulde lave mig til et taaleligt Svar. Min Jesus, der, naar den store Attestats skal holdes, vistnok bliver min Examinator, vil ikke, at nogen skal blive saa ulykkelig at rejiceres, det er fortabes; han giver mig derfor paa en Seddel, hvad for et Locum han vil mest examinere, nemlig det om de hungriges Spisning, de tørstiges Læskning, de nøgnes Klædning« o. s. v. — Det vilde være næsten overmenneskeligt, dersom Tychonius et helt Aar igjennem kunde have haft Dampen oppe paa denne Vis; han blev ogsaa træt paa Halvvejen, hvilket bedst fremgaar af, at de sidste af »Kilderne« hverken springe saa rigelig eller saa højt som de første. De anførte Prøver af Værket give tydelig til Kjende, at Forfatteren har haft stor Tilbøjelighed til ret at svælge i Brugen af fremmede Ord; og de findes i Elims-Kilderne i langt højere Grad end i noget af hans andre Værker; selv hans saa venlig sindede Biograf Højberg maa indrømme, at han ofte uden Nødvendighed har anvendt franske og andre fremmede Ord; men han mener som Undskyldning at kunne fremføre, dels at Tychonius vel selv har anset disse som »Skjønhedspletter«, dels at de Skrifter,

hvori de hyppigst forekomme, ikke ere skrevne »for Bønder og Kjældermænd, men for høje Standspersoner«; — det er altsaa til Ære for Gehejmeraad Plessen, at han især i dette Skrift har givet efter for Fristelsen til at mishandle sit Modersmaal.

Den anden store Veltalenhedsprøve, han aflagde, var Ligtalen, han holdt over Biskop Johannes Trellund, som efter i en Aarrække at have været theologisk Professor i Kjøbenhavn i 1725 blev Biskop i Viborg, hvilket jo naturligvis næppe har været saa ganske efter Tychonius's Ønske. Det var netop i den Tid, at den pietistiske Retning havde begyndt at faa nogen Indgang her i Landet, og, som enhver let vil kunne indse af det foregaaende, var det en Retning, der maatte være meget langt fra at tiltale en Mand som Tychonius, der da ogsaa kun sjælden betraadte sin Prædikestol uden at blæse til Larm imod »Hyklerne«, som han kaldte alle uden Forskjel, der af ham — med eller uden Grund — antoges at hylde de pietistiske Anskuelser; skjønt det nu var langt fra, at Trellund hørte til de yderliggaaende Pietister, saa undlod Tychonius dog ikke, naar Lejlighed gaves, baade i sine Prædikener og i sine Skrivelser til Stiftsøvrigheden, at stikle paa Trellund, som om han var en topmaalt Hykler; ja han skal endog en Gang i en Prædiken have sagt saa tydelig, at enhver af Sammenhængen kunde mærke, han sigtede til Biskoppen: »Et skabet Faar kan fordærve en hel Hjord.« Dog da Tychonius snart mærkede, at hvor rolig og fredelskende Trellund end var af Naturen, vilde han dog ikke finde sig i alt, og at han maatte tage sig i Agt for at gaa over Stregen, forandrede han sin Holdning og blev, i alt Fald i det ydre, meget høflig og forekommende over for sin Biskop; og da Biskop Trellund den tolvte Juni 1735 var afgaaet ved Døden, var det ikke alene Tychonius, der skrev Sørgekantaten, som blev sunget ved Begravelsen den femte Juli, men han holdt en Ligprædiken, som vel, skjønt Da-

tiden nok kjendte til lange Prædikener, maaske har overgaaet alt, hvad der hidtil var hørt; den varede halvfjerde Time, og da han endelig var færdig, var han ogsaa saa udmattet af den store legemlige og aandelige Anstrængelse, at han var nær ved at besvime og vilde være styrtet om paa Kirkegulvet, hvis ikke Klokkeren havde grebet ham i sine Arme. At han endda kunde blive færdig paa halvfjerde Time, er underligt nok, naar man ser hen til den, som den foreligger trykt under en Titel, der begynder saaledes paa ægte Tychoniansk: »Registrering over et Guds Herrens hellige Ønsker af Nehemiæ Kap. 13, Vers 31, og Vurdering over en Guds Herrens herlige Gaver af Matthæi Kap. 25, Vers 20, foredragen efter Begjæring og andragen efter høj Fortjeneste« o. s. v. o. s. v.; snarest er det vel, at Tychonius bag efter videre har udarbejdet sit holdte Foredrag, før det blev givet i Trykken; thi foruden Fortalen, der er 24 (fire og tyve) Ark stor, er selve Talen, Parentationen, 80 Ark, trykt i Folio, altsaa 320 (tre Hundrede og tyve) Foliosider! I Fortalen gaar han ud fra Textens Ord Matth. 25,20: »Da kom den Tjener frem, som havde annammet de fem Pund«, og fremkommer med lærde Undersøgelser om det fejlagtige i at gjengive »Talenter« med »Pund«, med dertil knyttede Udsigter over de gamle Folkeslags Møntvæsen og sligt. Af den egentlige Ligtales Text, der efter Trellunds egen Begjæring var tagen af Nehemias 13, 31: »Min Gud, tænk paa mig til det bedste«, tager Tychonius først Anledning til at give en Skildring, ikke af Trellund, men af Nehemias, med sprænglærde Undersøgelser om Betydningen af Benævnelsen »Hattirsatha«, om Nehemias's Alder, spækket med en Uendelighed af Citater, ikke blot af Biblen, men ogsaa af Josefus o. s. v., med sproglige orientalske Undersøgelser, med Polemik mod »Atheisten« Spinozas urimelige, ubillige, ja ugudelige Mening, at Nehemias ikke selv er Forfatter til Skriftet, der tillægges ham, o. s. v. »Trods alt det kan man ikke nægte, at der kan

spores en glimrende ydre Veltalenhed, som gjør det forstaaeligt, at den store Mængde Tilhørere ikke alle til Hobe faldt i Søvn over den halvfjerde Times sprænglærde Tale. Enkelte Steder kan han hæve sig op til et højt Sving« (Jyske Saml. IV., 333). Underligt er det for Resten, at Tychonius og Holberg ved den Lejlighed kom til at virke sammen, i det Holberg, som det Aar var Universitetets Rektor, leverede en Fortegnelse over Biskop Trellunds trykte Værker, hvilken blev trykt foran Ligtalen.

Dersom nu Tychonius har ment, at denne Ligprædiken skulde være i Stand til at sikre ham Viborg Bispestol, har han højlig taget fejl; i 1725 kunde man næppe være bekjendt at udnævne til Biskop en Mand, der var kjendt som Modellen til Holbergs Magister Stygotius; ti Aar efter havde Forholdene forandret sig, saa Tychonius nu, under Kristian den sjettes Regimente, maatte være en endnu større Umulighed som Biskop end tilforn, og dertil var der mange Grunde: det har ikke været Regeringen ubekjendt, at Tychonius var en Ven og Beundrer af den tidligere saa mægtige Biskop Deichmann, der var død kort efter at være bleven styrtet ved Kristian den sjettes Regerings-Tiltrædelse; Tychonius havde selv sørget for at gjøre deres venskabelige Forhold bekjendt ved det Lykønskningsdigt, han skrev, da Deichmann 1724 var bleven Konferensraad*); og at han ligeledes var en af den fremblomstrende Pietismes skarpeste, og maaske ogsaa mest begavede, Modstandere, der ensidig og hensynsløst angreb Pietismens Ensidighed, har man snart faaet at vide paa højere Steder, hvor heller ikke den største Del af hans poetiske Virksomhed har kunnet vinde Bifald i hine Dage, da jo Holberg maatte ophøre med at skrive Komedier; hans personlige Fremtræden og hele Færden har vel ogsaa — hvor meget man end ellers i mange Henseender har maattet anerkjende hans Dygtighed — været saaledes,

*) Se nærmere herom Hist. Arkiv 1885, I. 107—108.

at muligvis de fleste Regeringer vilde nære Betænkelighed ved at ansætte ham som et Stifts Biskop, — hvor meget mere da den Regering, der ledede af Kristian den sjette med Bartholomæus Bluhme som gejstlig Stabschef! Til sine underordnede, f. Ex. Rektorerne, stod han, baade medens han var i Skive og i Viborg, stadig i spændt Forhold, i det han al Tid var rede til at vise sin Myndighed, og over for dem, der baade vare hans underordnede og hans Kolleger, de andre Præster i Viborg, stundum ligefrem paa Krigsfod, saa der maatte beskikkes extraordinære Provsteretter for at dømme dem imellem. Det gjør heller intet heldigt Indtryk, naar man ser ham skrive et latinsk Epigram over Præsten ved Graabrødre Kirke i Viborg Ernst Samuel, der var en saa lidenskabelig Jæger, at han havde sine Bøsser og Hunde med sig i Vognen, naar han kjørte til sine Annexer, og i Anledning af hans 1733 indtrufne Død lader Harer og Ræve udjuble deres Glæde over, at han nu i Fremtiden forhaabentlig vil lade dem være i Fred; og naar han saa ender sin Ligprædiken over ham med dette Vers:

Din Præstedragt, vor Samuel,
Med Ære du nedlagde,
Du alt for tidlig dit Farvel
Til os og Verden sagde;
Tak for det du for Herren stod
Og tær'de dine Kræfter;
Gud trøste dem, du efterlod,
Vi andre kommer efter! —

ja, saa maa man vel ikke undres over, at hans Samtid ofte tvivlede om, at han af Hjærtet mente, hvad han talte i Kirken. Og med al Grund har det vakt Anstød, naar det kom ud blandt Menigheden, at da en Præst havde foreholdt ham, at han dog burde rette sig efter Skriftens Ord at »forlige sig med sin Modstander, medens de vare paa Vejen«, da de jo skulde møde for Guds Domstol, havde Tychonius svaret: »En Skjælm, der møder«! En saadan Skjæmt var

temmelig blasfemisk af enhver, men da især af en Præst, og den har vel vundet størst Bifald hos de adelige, der synes at have dannet hans kjæreste og fortroligste Omgangskreds; men han er vistnok ofte ved denne fornemme Omgang kommen i Selskaber, som ikke have været videre passende og derved bragt i en Stilling, der har været mindre heldig for ham som Præst. Det kan saaledes være meget sandsynligt, at Tychonius kan have haft sin Fornøjelse af en Gang paa en Herregaard i Salling, hvor han var i Besøg sammen med en meget daarlig begavet Godsejer Pasbjerg, at have faaet Tjeneren til at lukke en Gedebuk og en Jagthund ind i Gjæstekamret, hvor Pasbjerg hvilede efter Aftenens Anstrængelser. Da Pasbjerg om Morgenen fortalte, hvor urolig Natten var gaaet, og at han havde ment, da Gedebukken, dette laadne og stinkende Uhyre, var sprungen op i Sengen til ham, at det var Djævelen, der var efter ham, spurgte Tychonius, om han da ikke i sin Angest havde bedt til Gud, og i sin Egenskab af hans Sjælesørger blev han ved at trænge ind paa ham for at faa at vide, hvad han havde bedet; endelig kom da, ganske efter Tychonius's Beregning, Svaret, at han i sin Dødsangest havde læst: »Vor Disk og Dug er alt beredt« o. s. v., som Tychonius vidste, var den eneste Bøn, Pasbjerg kjendte, og at han havde lært den ved at høre sine Folk læse til Bords. En saadan Streg kunde godt ligne Tychonius, ligesom ogsaa, hvad der fortælles om ham, at da han en Gang havde opdaget, hvorledes en Bonde havde narret ham med Tienden, der skulde leveres ham, indbød han Bonden til at spise til Middag og trakterede ham da med Rævesteg.

Tychonius blev altsaa ikke Biskop i Viborg, og vi maa nok tilføje et »heldigvis«! thi at en Mand, der af adskillige endog ansaas for Atheist, skulde komme til at indtage en saadan Stilling, vilde næppe have været til Gavn for Kirken. Men havde det ikke været med Glæde, at han i sin Tid modtog Trellund, kunde det endnu langt mindre

være det, da Holmens Provst Andreas Wøldike femtende Juli 1735 udnævntes til Biskop. Tychonius følte denne Udnævnelse som en stor Forurettelse og Forbigaaelse imod sig, den ældre baade i Aar og i Embede; Wøldike*) var en dygtig og anset Mand, der allerede som ganske ung Kapellan havde indlagt sig stor Berømmelse ved den opofrende Dødsforagt, han víste i sin nidkjære Virksomhed under Pesten i Helsingør 1710—11; dér havde han fremdeles været Præst, indtil han 1733 forflyttedes til Holmens Kirke; men det Haab, der var næret, at han skulde vise sig meget ivrig i pietistisk Retning, skuffedes snart, i det han nærmest ønskede at gaa en mæglende Middelvej mellem de theologiske Partier, skjønt han nok synes i det hele at have hældet mest over til Pietisterne. Man vilde vide, at det var meget imod hans Vilje, at han blev forflyttet fra Kjøbenhavn til Viborg, hvilket Kongebud han jo maatte adlyde. Naar det hedder, at han i de første Aar ønskede sig tilbage til sit tidligere Embede, altsaa til Kjøbenhavn, eller maaske snarere helt tilbage til Helsingør, er det vel ikke saa urimeligt at antage, at den største Del af Grunden til, at han følte sig utilfreds ved Opholdet i Viborg, har ligget hos Tychonius; thi denne, der fra første Færd har følt sig overtydet om i sin Biskop at have en Pietist af det reneste Vand, har gjort alt, hvad han kunde, for at ærgre og chikanere ham paa enhver Maade. Dog den Maade, han optraadte paa, har i Længden været værst for ham selv; det var saaledes højst ubetænksomt af Mester Tychonius, at han, nogen Tid efter Biskop Wøldikes Tiltræden af Bispe-

---

*) Der er mange her i Landet, som nedstamme fra Biskop Wøldike ellers hans Brødre, men som maaske slet ikke vide det, naar Navnet gjennem kvindelige Descendenter er blevet forandret; det kan maaske interessere at erfare, at blandt deres Forfædre kan tælles Hussiternes berømte Anfører Johan Ziska („den enøjede"), hvis Sønnesøns Sønnesøns Sønnedatters Sønnesøn var Biskop Wøldike.

embedet, i en Fasteprædiken i sin Omtale af Ypperstepræsten Annas, med en temmelig grovkornet Hentydning til Biskoppens Fornavn Andreas, sagde: »Vi have her en ypperste Præst, en Dux, en Dox, et Doggerhoved, som hedder Andre — Anders, — hvad jeg vilde sige Annas.« Da Biskop Wøldike selvfølgelig nødig vilde udsætte sig for at høre slige Udfald, gik han i Regelen i en af de andre Kirker; men Tychonius, som snart bemærkede dette, kunde ikke undlade at hentyde dertil med de stiklende Ord, hvis Mening alle kunde forstaa: »Jeg har mistet et fortabt Faar af min Menighed«; og da Biskoppen en Søndag dog var kommen i Domkirken, og Tychonius opdagede ham blandt Tilhørerne, udbrød han i sin Prædiken: »Hillemænd, er Doktor Faustus kommen i Kirke i Dag!« — Heller ikke i Privatlivet, ja end ikke i selskabelige Sammenkomster kunde Tychonius lade være at give sit onde Lune Tøjlen, naar han traf sammen med sin Biskop. Der skete saaledes en Skandale, da Stiftamtmand With en Dag til et Middagsselskab havde været saa uheldig blandt flere at indbyde begge disse Stiftets højeste gejstlige; over en eller anden Ting ere de blevne uenige ved Bordet, Tychonius blev ivrig og hidsig, sprang op fra Bordet, som om han var gal, rev Pibekraven af sin Hals, kastede den paa Gulvet, i det han raabte: »Fy for al Verdens Ulykker, den Dag jeg skulde tage den om min Hals og lade mig offentlig tortere og beskæmme af en Dosmer, et Doggerhoved, en Pedant«, o. s. v. Dagen efter lod Tychonius endog udtage Stævning mod Biskoppen for dennes Ytringer om og til ham; endelig jævnedes dog Sagen ved Stiftamtmanden, der fik et tilsyneladende Forlig bragt i Stand mellem dem nogle Dage senere, saa Skandalen, der allerede var stor nok i Forvejen, ikke kom til at antage større Dimensioner. Det var vel ogsaa den heldigste Udgang af Striden, og der kan næppe være Tvivl om, at Biskoppen heller ikke ganske har været uden Skyld; men man kan nok tænke sig, at de senere, efter et

saadant Sammenstød, ikke have været Venner af Hjærtet, selv om de maaske nok i deres Forhold over for hinanden have søgt at bevare de udvortes Høflighedsformer. Unægtelig har med Wøldikes Udnævnelse til Biskop Tychonius's Glanstid været forbi; det hidtil uhørte skete flere Gange, at Tychonius baade fra Stiftsøvrigheden og fra det i 1737 oprettede General-Kirke-Inspektions-Kollegium fik adskillige drøje Tilrettevisninger for forskjellige Mangler og Misligheder i hans Embedsførelse, saa han har nok kunnet indse, at Biskoppen just ikke var at spøge med.

Man kan godt mærke, at Tychonius selv har haft paa Fornemmelsen, at han var paa Retur; hans poetiske Aare vilde heller ikke flyde som tilforn; der er fra dette Tidsrum kun to Begravelsesdigte, han har skrevet, det ene over en Herremand Fischers Hustru: »Visne Blomster, strøede paa den Højædle, Salige Frue, Frue Maria Kristine Paulsen, den velbaarne Herre, Hr. Kristian Fischer til Vinderslev, Alling, Gravballe og Hvidsted Gaarde, hans højtelskede Husfrue, hendes Grav den 28de Maj 1736«; han ender med følgende Opfordring:

„Hr. Fischer! vis en Kristens Sind,
Som dette grant betænker;
Og slaa kun hen i Vejr og Vind (!!)
Den Sorg, som Hjærtet krænker.“

Saa tilføjer han videre den Gravskrift, han havde forfattet over den hensovede:

„I andre Kister er kun Lig
Af Mennesker at finde;
Men disse Fjæl har inden sig
En livløs Dyds Gudinde.“

Tychonius blev sig selv lig til det sidste som en Ros-i-flengius! Det sidste Sørgedigt, han skrev, var over Lægen og Apothekeren i Viborg Johan Stabel, der begravedes 7de Juni 1738, hans »Dyds og Døds Portræt, med Vandfarver afskildret med en uartig og rystende Haand af den Salig

Mands Ven, Patient og Præst C. L. Tychonius«; her nedlægger han sin Harpe for ikke at slaa den mere:

„Vi tales ved i Himmelen
Og Paradisets Have;
Jeg min forslidte Digter-Pen
Vil nu med dig begrave."

Saaledes slutter han Sørgekvadet; i sine Velmagtsdage, da han i Tide og i Utide sled paa sin Pen, havde han en Gang i et selvkritisk Øjeblik omtalt den som: »Min Pen, den svatsig Snakke-Gjæk.«

De sidste Aar, Tychonius levede, vare meget sørgelige for ham; et Par Aar før sin Død blev han ramt af et apoplektisk Anfald, — saaledes maa man vel nærmest kalde det; han sad en Dag i sit Studereværelse, da der pludselig kom et heftigt Vindstød, som under Torden og Lynild slog alle Døre i Præstegaarden op, saa det endog væltede Stolen, hvorpaa han sad; efter en anden Meddelelse var han dog kommen ned i Gadedøren, hvor han faldt omkuld; hans Familie, der kom til, fandt ham mere død end levende, og aldrig forvandt han denne Dags Begivenheder; de, der mente, han uagtet alle sine blomstrende Prædikener dog i Hjærtet var Atheist, tænkte, det var Djævelen, som havde Bud efter ham i dette Uvejr. Siden den Dag kom han aldrig mere paa Prædikestolen; naar han var saa rask, at han kunde taale at prædike, skete det fra en Stol, hvorpaa han sad i Kordøren; selv har han haft paa Følelsen, at ikke alene hans legemlige, men ogsaa hans aandelige Kraft var brudt; derfor søgte han allerede da at gjøre sine sjældne Bøger i rede Penge, og en Del fik han solgt i Holland, hvortil der sendtes endog nogle Vognlæs, mange solgtes i Kjøbenhavn; til sidst kunde han ikke komme ud, ja end ikke af Sengen, hvor han henlaa ussel og elendig, da han ved et nyt apoplektisk Anfald Aaret før sin Død var bleven lammet paa Tungen, saa ingen kunde forstaa, hvad han sagde; i al denne Jammerens Tid viste Biskop Wøldike sit

venlige og forsonlige Sindelag ved at overtage alle Tychonius's Embedsforretninger.

Endelig udfriedes han da ved Døden Juleaften 1740; hans Søn skrev et »Æreminde« over ham, ellers vides ikke noget Mindeskrift at være udkommet om ham, som jo selv havde været saa rede med sin Pen til at skrive Digte ved andres Jordefærd, — det skulde da være, om man vil regne, at Holberg nu gav sin Tilladelse til, at »den jyske Fejde«, som vi oven for have omtalt, endelig udkom paa Tryk, da Tychonius ikke længere var levende og kunde tage til Gjenmæle. Han jordedes i det saakaldte Kaas's Kapel i Viborg Domkirke, hvor han allerede kort efter at være bleven ansat i Viborg havde ladet sit Gravsted indrette, som jo Skik og Brug saa ofte var i Præstestanden.

Det vil mindes, at Tychonius i en Alder af kun lidt over en Snes Aar blev gift med Skive-Præstens Datter Cecilie Breth; vi kjende kun meget lidt til, hvorledes dette Ægteskab hengled; kunne vi slutte af det yderst vemodige latinske Digt, han skrev, da hun første Maj 1731 kaldtes bort fra ham, maa han have taget sig Dødsfaldet saare nær og vel næsten anset sig selv for utrøstelig; men han trøstede sig dog, i det han allerede fjerde April næste Aar, altsaa inden Sørgeaaret endnu var omme, indgik Ægteskab med Bolette Sofie Amalie Holmer, Datter af Krigsraad Holmer, Borgmester i Randers; hun blev senere gift med Jakob Hasse, der 1727 var bleven Tychonius's Eftermand i Skive, og paa hvis Navn han saa slemt havde stiklet i sin Afskedsprædiken; endnu en Gang kom han til at træde i Tychonius's Fodspor, i det han 1750 blev Viborg Domkirkes Præst og Provst. Dette Tychonius's andet Ægteskab var barnløst; i hans første Ægteskab var der født fem Børn, af hvilke dog kun to naaede den voxne Alder; den ene, en Datter, som døde to Aar før Moderen, kaldes i en samtidig Beretning, »den dejlige Else Tychonia«; en Søn, Johan Amelius Tychonius, var Magister i Filosofi og havde baade

theologisk og juridisk Examen, men døde 1747 uden at være kommen i Embede og uden at være indtraadt i Ægtestand; Tychonius's Slægt er uddød.

Dog Tychonius lever endnu; man vil kjende ham i Holbergs Komedier. Næppe nogen vil nægte, at han har været udrustet med glimrende Evner, der dog ikke kom til den rette Anvendelse, og egentlig har han vist været bedre værd end nu næsten blot at være en theologisk, poetisk og litterær Kuriøsitet.

Vilhelm Bang.

Det gamle Lycien.*)

Om endskjønt Lycien aldrig spillede en fremragende Rolle i den helleniske Verden, er der meget baade i Landets Naturbeskaffenhed og dets Folks Karakter, som er særlig tiltrækkende. Det danner en bred Halvø paa Lilleasiens Sydkyst og er afskaaret fra sine Nabolande mod Øst og Vest, Pamphylien og Karien, ved dybe Kløfter og uvejsomme Bjærge, medens Landet selv er gjennemskaaret af høje Kjæder, som sende deres Grene ud til Kysten og ende i høje Forbjærge. Dybe Dale imellem disse Grene aabne Vej for Floderne Xanthus, Limyrus o. a. Alle rejsende ere enige om at prise Lyciens uforlignelige Skjønhed og den rige Afvexling i dets Landskaber, som forene Alpernes storartede Herlighed med Grækenlands straalende Farvespil og Italiens yppige Plantevæxt. Den Maade, hvorpaa Naturen saaledes har isoleret Lyciens Folk, kan for en stor Del forklare dets karakteristiske Nationalitets Ejendommeligheder. De store klimatiske Forskjelligheder og Jordbundens Frugtbarhed begunstigede Agerdyrkning og Kvægavl og gjorde Landet uafhængigt af fremmede. Dersom man kan stole paa Overleveringen, som tilskriver lyciske Bygmestere de ældste Bygninger i Grækenland, maa Lycien allerede længe før

*) Efter Walter Copland Perry i „Fortnightly Review“ 1886.

Homers Tid have naaet en betydelig Kultur. Efter Strabo var Tiryns befæstet af et gammelt Lav af Bygmestere, som kom fra Lycien og ogsaa befæstede Mykenæ. Ogsaa de homeriske Digtes Vidnesbyrd tyde paa, at Lycien meget tidlig havde naaet en høj Grad af Rigdom og Dannelse; ingen af de Helte, som kæmpede ved Troja, ere skildrede i en ædlere Skikkelse og med finere Egenskaber end Lyciens Konger, Sarpedon og Glavkus. Med det mest uforfærdede Mod forene de et ædelt Sindelag og en fin Følelse, der minder os om de mest udmærkede af Ridderne ved Kong Arthurs Hof, som de skildres af Digterne. Ogsaa Bellerophon, som skjønt ikke født i Lycien blev Konge i dette Land, er en af de ædleste Skikkelser i den mythiske Tid — en Helt, som Guderne gav »Skjønhed og elskelig Manddom«, som overvandt enhver Fjende og modstod ulovlig Elskovs Fristelse. Det er i Lycieren Glavkus's Mund, at Homer lægger den bekjendte og ofte efterlignede Sammenligning mellem Vaarens og Efteraarets Blade og Menneskenes Slægter. Det er den samme Glavkus, som i sin Samtale med Diomedes paa Slagmarken fortæller, at hans Fader havde sendt ham til Troja og »alvorligen lagt ham paa Hjærte, altid at være den første, udmærket i Heltenes Skare, aldrig at vorde til Skam for Fædrenes Slagt, som bestandig vare de gjæveste Mænd i Lyciens Land og Ephyra«. Og da Diomedes saa havde erkjendt ham som sin fædrene Gjæsteven og opfordret ham til at bytte Rustning med sig, gav han sin »Rustning af Guld for en Rustning af Kobber, hundrede Høveders Værd for Værdien af tre Gange trende.« Det er Sarpedon og Glavkus, som næst efter Hektor ere de første, der storme Grækernes Brystværn, og det er Sarpedon, som siger til Glavkus: »Glavkus! Hvi hædred man os bestandigen højest af alle hist i Lyciens Land? hvi ser man paa os som paa Guder? hvi har vi faaet ved Xanthus's Bred en stor og fortrinlig Lod vinbærende Land og hvedebevoxede Marker? Derfor det sømmer sig nu, at i Spidsen for Ly-

ciens Kæmper rask vi færdes og ind os styrte, hvor Kampen er hedest, at man kan sige som saa blandt de pansrede lyciske Krigsfolk: Visselig ej uden priseligt Ry ere de Konger, som styre Lyciens Land.« Sarpedon bliver dræbt af Patroklos og opfordrer døende Glavkus til at hævne sin Stalbroder. Sarpedons Lig bortføres af Apollon, som »overantvorder ham til de to letsvævende Ilbud, Søvnen og Døden, det Tvillingepar, og flux de ham bære hjem til det frugtbare Lycierlands vidtgrænsende Rige.«

Om Lyciens tidligste Historie ere Efterretningerne meget usikre. Oprindelig synes det at være blevet beboet af et semitisk Folk, Milyerne eller Solymerne, som dog allerede tidlig bleve undertvungne af en indoevropæisk Stamme, Tremilerne (i bevarede Indskrifter »Tramiler«), som Grækerne kaldte Lyciere. De tilbade Apollo og hans Moder Leto, til hvem de opførte en prægtig Helligdom i Xanthos. Lycien blev af Navn en Del af Krøsus's Rige (c. 560 f. Kr.), men var i Virkeligheden uafhængigt. Mod Cyrus's Feltherre, Harpagus, forsvarede Lycierne sig med heltemodig Tapperhed (546), og til sidst trak Indbyggerne i Hovedstaden Xanthos sig tilbage til Borgen, hvor de samlede deres Hustruer, Børn og Kostbarheder, og efter at have opbrændt det hele styrtede de sig mod Fjenden og søgte Døden. Det samme fortvivlede Mod viste Indbyggerne i Xanthos 43 f. Kr. i deres Modstand mod Brutus. Atter stak de Ild paa deres By og styrtede sig selv i Ilden.

Naar deres nationale Liv blev truet, som af den kariske Hersker Mausolus, gjorde Lycierne saaledes den tapreste Modstand; men de holdt sig borte fra alle fjærne Foretagender. De toge saaledes ingen Del i Aristagoras's Opstand mod Persien, og efter Kimons Dobbeltsejr foretoge de ikke nogen fjendtlig Bevægelse mod Perserne. Lycien nævnes næppe under de romerske Borgerkrige, men vi høre, at Cæsar beundrede det lyciske Forbunds Forfatning, som Strabo og i nyere Tider Montesquieu betragtede som

Mønsteret paa en vís republikansk Indretning. Først under Kejser Claudius blev Lycien romersk Provins.

Lyciens Ry beror dog fortrinsvis paa 1) den ejendommelige Lov, i Følge hvilken Arveretten tilkom ikke Sønnerne, men Døtrene, og 2) de lyciske Graves overordentlige Mængde og Pragt. »I én Henseende«, siger Herodot, »adskille Lycierne sig fra alle andre Mennesker, at de nemlig kalde sig efter deres Mødre, ikke efter deres Fædre. Spørger nu en Mand en anden, hvem han er, giver han altid Besked om sin Moder og videre om sin Moders Moder, og naar en Borgerkvinde lever sammen med en Slave, regnes Børnene for fribaarne; men naar en Borger har en fremmed Kvinde til Medhustru, blive deres Børn uærlige.« De lyciske Kvinder fik derved en enestaaende Stilling, og man kan maaske af den forklare sig meget af det ejendommelige i dette Folks Karakter og Historie — deres Kjærlighed til Hjemmet og Landet og til et fredeligt, vel ordnet Liv, deres Utilbøjelighed til fjærne Foretagender og Udvandring til andre Lande, deres Heltemod og Selvopofrelse i Forsvaret for Arne og Hjem, deres religiøse Sans og Ærbødighed for de døde og deres Grave.

Medens de levendes Boliger næppe have efterladt et Spor, er Lycien ligesom en umaadelig Dødningestad: hvor hen den rejsende vender sig, ser han Grave og atter Grave i de forskjelligste Former. Som i Ægypten sørgede man mere for de dødes end for de levendes Boliger; men medens Ægypterne søgte at bevare deres Mumier for Aartusender, stræbte Lycierne efter at fortære Legemet saa hurtig som muligt. De troede paa Sjælens Udødelighed, og en Indskrift i Limyra indskærper Troen paa Gud, Kjærlighed til hæderligt Arbejde, Taalmodighed og Haabet om en tilkommende Lykke under denne Verdens Lidelser.

De utallige lyciske Grave kunne deles i flere Klasser: 1) Hulegravene. I det gamle Pinara ved Xanthus's Bred hæver sig saaledes en rund Klippe, der som en Bikube

er fyldt med flere Tusende Gravhuler paa omtrent 6—7 Fods Højde. I det indre af disse Grave ere Stenbænke eller Senge, paa hvilke Legemerne lagdes uden nogen Bedækning. Undertiden finder man Sengene over hinanden som Kojer i en Kahyt. Disse usmykkede Gravhuler ere uden Tvivl de ældste Gjemmesteder for de døde i Lycien; senere prydedes de med en Portal, der ligeledes blev huggen ud i Klippen, sædvanlig i ionisk Stil. Mange af disse Façader antage et lille Tempels Forhold.

2) Fra Indgangene til Hulegravene gik man over til at udhugge Klippegrave, der efterlignede de levendes Træhuse. Nogle have to Stokværk og et Forværelse og ere prydede med Relieffer. Disse Grave, endnu mere end Klippehulerne, ere udelukkende bestemte for Familier. Som et Exempel paa deres talrige Indskrifter anføre vi følgende: »Dette Mindesmærke blev opført af Hermandoas, Platons Søn, til Hvilested for ham selv, hans Hustru Zoilis, deres Børn og Efterkommere og dem, som han vil give skriftlig Tilladelse. Ingen anden maa bruge det under Straf af at fornærme de underjordiske Guder og betale en Bøde til Raadet i Myra, hvoraf Halvdelen skal tilfalde Angiveren.«

3) Sarkofagerne (Kjødædere) bleve aabenbart byggede i Ejernes Levetid og findes undertiden midt i Byerne nær ved de levendes Boliger, undertiden paa Landet, naar man havde en passende Grund der. De ligge for største Delen aabne og bestaa, naar de ere fuldstændige, af Trappetrin, et helt Rum under Graven, den egentlige Ligkiste og et stort og svært Laag over denne. Paa Laagets buede Sider er der Fremspring, ofte dannede i Form af Løvehoveder. Af disse Sarkofager har man fundet over 2000 i Lycien, mest fra en nyere Tid. De, som have lyciske Indskrifter og græsk Stil, ere for det meste fra det 4de eller 5te Aarhundrede f. Kr. og efterligne i Gravens Enkeltheder den samme Trækonstruktion som de oven for skildrede Klippegrave. Det britiske Museum ejer to prægtige Exemplarer

af disse Sarkofager, hvis buede Laag ere prydede med Relieffer, som fremstille lyciske Heroer og Kampen mellem Bellerophon og Chimæra.

4) Af Taarngrave har man fundet to i Xanthos, 11 i andre Dele af Lycien. Den ældste af dem (i Gjølbashi) synes at stamme fra det 6te Aarh. f. Kr.; men den mærkeligste er »Harpy-Monumentet« i det britiske Museum. Det bestaar af et Taarn, dannet af en eneste Kalkstensblok med et fladt Tag, under hvilket er en Frise af hvidt Marmor 21 Fod over Grunden. Paa den ene Side af Frisen er der en Aabning, gjennem hvilken Urnen med den dødes Aske blev bragt ind. Paa Frisen er der afbildet mandlige og kvindelige Guddomme, til hvilke deres Tilbedere bringe Frugter, Blomster, Fugle og Vaaben som Offer, men ved Siden af dem de Væsener, som man lidet passende har kaldet Harpyer. Disse fugleagtige Uhyrer have baade Vinger og Menneskearme med Kløer i Stedet for Hænder og fjedrede Haler. De have Kvindehoveder og æggeformede Legemer. De bære de dødes Sjæle bort under Skikkelse af smaa Børn og synes at betegne Døden som Begyndelsen til et nyt Liv. En anden Taarngrav (ved Murgab) ligner meget Cyrus's Grav.

5) Gravstene i Form af Altare ligge ofte som Stelai over underjordiske Grave. Disse Altare i græsk Stil, som ogsaa findes paa Rhodos, Kos og Naboøerne, ere sædvanlig prydede med Relieffer af en Oxehjærneskal og en Blomsterkrans; men det mærkeligste Mindesmærke i denne Stil er det saakaldte »Nereide-Monument« i det britiske Museum, et Værk fra den Perikleiske Tid.

6) Romerske Grave fik ofte Kuppelform ligesom i Syrien. Der er ingen særegen Form for kristne Grave, men undertiden er Korset udhugget paa dem.

Opdagelserne i Lycien bleve før 1850 særlig gjorte af Englændere, især af Sir Charles Fellows (1839—41); men i den nyeste Tid har navnlig Professor Benndorf fra Wien,

ledsaget af flere østerrigske lærde, gjort store Opdagelser (1881—82). Af hans store Pragtværk give vi her et kort Uddrag:

Da de rejsende den 4de April 1881 landede i Smyrna, fandt de Byen i stor Bevægelse ved Efterretningerne om det frygtelige Jordskjælv paa Chios, ved hvilket næsten 4000 Mennesker vare omkomne. Lycien og dets Skatte vare for Øjeblikket glemte, og efter i Hast at have samlet, hvad der kunde være til Gavn for de ulykkelige Indbyggere paa Chios, ilede de rejsende der hen. Havnen var allerede fuld af tyrkiske, græske, franske og engelske Skibe, som bragte Hjælp; men dyb Hjælpeløshed og Haabløshed var dog endnu herskende paa Øen. Der fra sejlede det østerrigske Krigsskib videre til Lycien. I Bugten ved Kekova mødte de rejsendes Blik paa alle Sider Landets mest karakteristiske Træk — de utallige Grave, som bedække Kysten og som skinne hvidt fra hver Krog. Deres Hovedformaal var at undersøge en stor Helligdom, som allerede var funden og kort beskreven af en tysk rejsende, Schönborn, 1841. Den bestaar af en stor dobbelt Sarkofag, hugget ud af Klippen og omsluttet af en Ringmur, paa hvis øvre Del en skjøn Frise fremstiller Scener af Odysseen, den kalydoniske Jagt o. s. v. Den ligger i en øde Egn ved Gjølbashi, et Par Mile nord for Myra. Inden de imidlertid fandt dette mærkelige Mindesmærke igjen, gjorde Østerrigerne mange andre Opdagelser, bl. a. mange Levninger af et gammelt kristent Liv i Egne, som nu ere øde eller kun bebos af raa Barbarer.

S. B. Thrige.

Mirabeaus Slægt.*)

I.

I en af Provences snævre Bjærgdale, der gjennemstrømmes af den vilde Durance, paa Vejen fra Pertuis til Manosque, knejser Slottet Mirabeau statelig paa en brat Klippe. Fra Aaret 1570 til Revolutionen ejedes dette Slot af Familien Riquetis, som roste sig af at nedstamme fra en florentinsk Adelsfamilie, Arrighetti; den skulde ved Midten af det trettende Aarhundrede som Ghibellinere være fordreven fra Firenze og have fundet et nyt Hjem i Provence. Den hele Fortælling om Mirabeauernes italienske Herkomst er dog blot en Tradition, der paa mangfoldig Vis og ikke uden Grund er dragen i Tvivl; den godtgjøres ikke ved noget som helst Dokument, og Navnet »Riquet«, et Deminutiv af »Henri«, var et meget udbredt Familienavn i Provence. Med Sikkerhed véd man blot, at Mirabeaus Forfædre i det sextende Aarhundrede havde hjemme i Digne, en lille provençalsk By, og at en Jean Riqueti levede i Marseille som rig Kjøbmand og Fabrikant. Ved Handel med Skarlagenstøjer, som han selv fabrikerede, havde han tjent sig en stor Formue, var 1562 bleven valgt til Konsul i Marseille og havde ægtet en Dame af den gamle Adelsfamilie Glandevès.

*) Efter Ferd. Lotheiszen: Zur Sittengeschichte Frankreichs. Lpz. 1885.

Slottet Mirabeau tilhørte paa denne Tid Familien Glandevès, men var blevet ødelagt under Reformationens Krige; Jean Riqueti kjøbte det i Aaret 1570 for en Sum af 56,000 Kroner, blev saaledes Herre af Mirabeau, og snart knejsede Slottet atter fast og mægtig og blev Sædet for en ny, energisk og i sine enkelte Medlemmer mærkelig Familie.

I tvende Aarhundreder boede Mirabeauerne i dette barske, men ved sin vilde Skjønhed imponerende Bjærgland, til Familiens Navn vandt Verdensry ved Gabriel Honoré af Mirabeau, Revolutionens mægtigste Taler; men med ham var Slægten ogsaa sin Uddøen nær, thi Mirabeau, Tribunen, døde uden Efterkommere, og hans Broder, Vicomte Boniface de Mirabeau, kaldet Tønden, efterlod sig nok en Søn, men denne Søn blev Ættens sidste Led.

I Revolutionens Historie rager Mirabeau op som en Kæmpe over sine samtidige; men han yder os intet Billede af moralsk Højhed og mandig Storhed. Manden med det brede, koparrede Ansigt, der tvende Aar igjennem beherskede Nationalforsamlingen og herved Frankrig, havde en mørk Fortid bag sig; der fandtes ingen Lidenskab, som ikke havde opildnet hans Hjærte, ingen Elendighed, han ikke havde prøvet. I én Provins var han dømt til Døden, i en anden som Ødeland stillet under Kuratel, skilt fra sin Hustru, flygtet med en anden Mands Hustru og atter hentet hjem med Magt, flere Gange holdt i strængt Fængsel, indviklet i forbitret Fejde snart med sin Fader, snart med sin Moder, — kort sagt, hans Ungdom og første Manddoms Historie byder os kun et mørkt Natstykke; men samtidig besejrer denne mærkelige Mand den Uvilje, han havde vakt mod sig, ved den mægtige aandelige Kraft, han med ét Sæt udfolder, da Skæbnen anviser ham en passende Plads.

Man kan kun forstaa Mirabeau, naar man kjender hans Families Historie; men da ser man ogsaa tydelig, hvorledes Spiren til Fordærvelse kommer op, voxer og bliver truende i denne kraftige Slægt; hvorledes en aandelig og moralsk

Sygdom nedarves og hidfører hele Husets Undergang. Mirabeaus Forældres og Bedsteforældres Historie har hidindtil kun været lidet bekjendt, og navnlig er Faderen paa mangfoldig Maade bleven urigtig og uretfærdig bedømt; det var derfor desto mere velkomment, da der for nogle Aar siden udkom et efterladt Arbejde af den 1878 i Mentona afdøde Historiker Louis de Loménie, et Arbejde om Mirabeaus Familie, der bragte en Fylde af interessante Dokumenter og Meddelelser; hidindtil er der kun udkommet tvende Bind, som navnlig omhandle Forældrenes Historie; tvende andre Bind, som skulle give selve Talerens Levnedsbeskrivelse, ere stillede i Udsigt.

Lige som i det sextende Aarhundrede, saaledes var ogsaa i Revolutionsaarene Slottet Mirabeau blevet ødelagt og derhos konfiskeret, da Ejeren var emigreret. En Bonde kjøbte Ruinen for Spotpris og beholdt den i mange Aar i sin Besiddelse, lige til Kejserdømmets Fald, skjønt han flere Gange havde kunnet sælge sit Eje med Fordel.

I Aaret 1815 afstod han dog Ruinen for fem Hundrede Franks. Den nye Ejer hed Lucas de Montigny og gik almindelig for Grev Mirabeaus Søn; i hvert Fald var han bleven opdragen af denne med stor Kjærlighed og betænkt i hans Testamente. Montignys Søn, Gabriel Lucas de Montigny lod igjen Slottet opføre efter de gamle Planer og valgte det til sin Bolig. Han havde fra sin Fader arvet en overordentlig rig Samling Dokumenter og Familiepapirer, der hidindtil vare utilgængelige, men hvortil han gav Loménie fri Adgang, da han troede Tiden kommen til at give Historien dens Ret og at rense Marquis'en af Mirabeaus Minde fra mange Beskyldninger, man tidligere ansaa for sikkert godtgjorte; dog dette kunde nu rigtignok, hvad vi ville faa at se, blot ske paa andre Familiemedlemmers Bekostning. Loménies Arbejde er lidt uformeligt, da det ikke fik sin sidste Affiling; men ogsaa i denne Form giver

det et mærkværdigt Familiebillede og er et værdifuldt Bidrag til de franske Sæders Historie i forrige Aarhundrede.*)

Blandt de tidligere Marquis'er af Mirabeau fremtræder først Talerens Bedstefader Jean Antoine som en original Figur. Han var født 1666, indtraadte tidlig i Hæren og tog Del i Ludvig XIV.'s blodige Krige. Paa Slottet Mirabeau er endnu bevaret et Portræt, der forestiller ham som Yngling i en kongelig Officers klædelige Uniform; hans Ansigtstræk ere smukke, aandrige og bære et Præg af stor Mildhed; men Billedet skuffer, thi Jean Antoine var en fast, lidenskabelig Natur; han naaede aldrig videre end til Oberst, fordi hans skarpe Tunge ikke skaanede nogen, og han ogsaa som Soldat vanskelig forstod at føje sig efter Forholdene.

Om hans guddommelige Grovhed fortalte man mange Historier. Da han endnu var Kaptejn, skulde han engang præsentere sit Kompagni for en Generalinspektør, men kom for sent, og Inspektøren tog ingen Undskyldning for gyldig og gav Marquis'en en Anmærkning som fraværende. »Siden jeg er fraværende, antag da ogsaa, at dette sker i min Fraværelse«, udbrød Mirabeau i sin Heftighed og slog Generalen med sin Ridepisk i Ansigtet. Historien er ikke uanfægtelig, og i hvert Fald fik dette Mellemspil ingen farlige Følger.

Som Oberst stod han en Dag med sit Regiment i en varm Fægtning og blev saaret; General Chamillard, en Broder til den daværende udygtige Krigsminister, ønskede ham til Lykke og lovede at give sin Broder en nøjagtig Beretning om Regimentet og dets Oberst tapre Holdning; den gnavne Oberst skal da have givet til Svar: »Det er en sand Lykke, at Ministeren har Dem, i modsat Fald vilde

---

*) Les Mirabeau. Nouvelles études sur la société du XVIII. siècle par Louis de Loménie. I—II. Paris. 1879.

han være det dummeste Menneske paa Jorden.« Mirabeau var aabenbart alt andet end Hofmand.

Under den spanske Arvefølgekrig stod han med sit Regiment ved Vendômes Hær i Øvreitalien. I Træfningen ved Cassano (1705) tilfaldt ham den Opgave at forsvare en Bro mod de kejserlige; hans Folk havde kastet sig ned for bedre at skytte sig mod de fjendtlige Kugler, men han selv foragtede slige Forsigtighedshensyn; i sin glimrende Uniform stod han alene oprejst, og hans kæmpemæssige Legeme afgav en fortrinlig Skive. Et første Skud i Armen ænsede han ikke, men et Skud i Halsen strakte ham til Jorden, og næsten livløs blev han transporteret til den østerrigske Lejr, hvor fra Prins Eugen lod ham bringe til Vendôme. Hans Helbredelse gjaldt som et Mirakel af Kirurgien, men i Resten af sin Levetid maatte han bære et Sølvhalsbaand under Halsbindet for at kunne holde Hovedet oppe. Ogsaa hans højre Arm var og blev lam; men dette var dog ikke til Hinder for, at den to og fyrgetyveaarige Mand, tre Aar efter denne skrækkelige Lemlæstelse, ægtede den unge Frøken Franciska de Castellane, en af Provinsens største Skjønheder.

Marquis'ens Besynderligheder vare et rigt Æmne for Folkesnakken, og dette i og for sig besynderlige Bryllup avlede endnu mange andre Fortællinger; man vilde t. Ex. vide, at Marquis'en kontraktmæssig havde betinget sig, at hans Kone ikke maatte faa nogen Medgift, og at hans Svigermoder aldrig maatte besøge sin Datter. Den første Fortælling gjendrives af Dokumenterne, hvor der i adskillige Opgjørelser stadig tales om Marquisens rigtignok lille Medgift. Den anden Historie maa da vel ogsaa være en Fabel; thi den unge Marquise var en Kvinde af ædel Aand og vilde vistnok aldrig have givet sit Samtykke til en, for Moderen saa fornærmelig Betingelse; men det er jo muligt, at Marquis'en altid har vidst at holde sin Svigermoder paa Afstand og saaledes givet Anledning til Sagnet.

Han var en stræng Herre; ingen turde gjøre ham Modstand, og ve den, som æggede hans Vrede; hans undergivne vidste af Erfaring, at han forstod at svinge sin Stok fortræffelig ogsaa med venstre Haand, siden han ikke mere kunde bruge den højre hertil. Hans Bønder, der vare bange for ham, kaldte ham »Sølvhals«; men naar alt kom til alt, var han retfærdig, og trods sit barske Væsen velvillig; han tvang ganske vist Dovendyrene til at arbejde, men værnede sine Bønder mod de kongelige Embedsmænds og Skatteforpagternes overvættes Tryk; kom der tunge Tider over Landet, lod han udføre større Arbejder for at skaffe sine Folk Fortjeneste og fri dem af Nød.

Marquisen var som sin Ægtefælle en ejendommelig Karakter; hun havde indgaaet sit Ægteskab, fordi hun i Marquis'en saae en Helt, hvem hun maatte foretrække for andre, yngre Mænd; hun var en stolt Fremtoning og fuld af Viljeskraft, der ofte gav hendes Adfærd et lidt vel barsk Præg.

Da Pengeforholdene efter Mandens Død viste sig at være i Uorden, forstod hun med forstandig Sparsommelighed og Orden atter at sikre og fæstne dem; hendes Sønner omtale hende i deres Breve med største Højagtelse og Kjærlighed som en sjælden Kvinde; desto sørgeligere var det, at hun i de sidste tre Aar af sit Liv blev sindssyg; ved Bedømmelsen af hendes Sønnesøn, Revolutionstribunen, maa man næppe overse dette Moment. Hun døde 1769, i en Alder af fire og firsindstyve Aar.

II.

Marquis »Sølvhals« havde tre Sønner og fire Døtre. Sønnerne vare alle usædvanlige Mennesker, hverandre ulige i Karakter, men ægte Mirabeauer. Den ældste, som arvede Faderens Titel og Godser, Marquis Viktor Mirabeau, var

født 1715; han blev Fader til den berømte Statsmand, og vi skulle strax omhandle ham lidt udførligere.

Den anden Søn var Chevalier Johan Anton, som var tvende Aar yngre end sin Broder; han var bestemt for Marinen og forlod det fædrene Hus i en Alder af tretten Aar. Det maa have været en slem Knægt, thi som Søkadet forfaldt han til Drik og tilbragte den største Part af sine første Tjenesteaar i Arrest; men med ét mestrede han sin Lidenskab, og den forviltrede Yngling blev en brav, ærekjær, maadeholden Mand. Hans Fader havde bestemt ham for Malteserordenen og sendte ham i Sextenaarsalderen til Malta, hvor han tjente flere Aar paa Flaaden, men derpaa traadte tilbage i den franske Marine, gjorde store Rejser, tog Del i flere Søslag og mindre Kampe mod Englændere, blev haardt saaret som Linjeskibsløjtenant og faldt i engelsk Fangenskab. Senere forfremmedes han til Kaptejn og blev (1753) sendt som Guvernør til Øen Guadeloupe, som han dog tvende Aar senere maatte forlade af Sundhedshensyn.

Han syntes bestemt til en betydelig politisk Rolle, og man saae i ham den fremtidige Marineminister; men han havde arvet sin Faders Evne til at fornærme Folk ved usminket Tale, og heri kunde man mindst finde sig ved Hoffet i Versailles; i en Række af Indberetninger og Memoirer kritiserede han Marinebestyrelsen og dens Fejl. »Naar du mægter at tæmme dit livlige Blod og at holde din Tunge lidt i Tømme, er der Æmne i dig til en stor Mand«, skrev hans Broder, Marquis'en, til ham; men han svarede: »Vort Sprog bliver ganske uforstaaeligt, og man mindes i anden Forstand om Babels-Taarnet. Enhver ærlig, fast Karakter, der udtaler sig mod Misbrug, vil man nu kalde en Fusentast; en dorsk, aand- og hjærteløs Pjalt gaar derimod for en Mand, fuld af Takt, og en Skurk kaldes nu blot en behændig Fyr. Hvorfra kommer denne Forvirring i vort Sprog? Skal man give Lasterne smukke Navne, fordi alle Mennesker ere lastefulde og dog holde af Smiger?

Skal man betegne Dyderne med afskrækkende Navne, fordi enhver frygter og skyr dem?« (Brev af 12te Avgust 1758).

Chevalier Mirabeau blev ikke Minister; det attende Aarhundrede enerverede Karaktererne ved at bringe dem under en blødagtig Atmosfære; men Chevalieren hævdede sin faste Natur og viste sig ved hver Lejlighed som en Hædersmand.

Fra fransk Tjeneste kaldte man ham atter tilbage til Malta for at gjøre ham til Befalingsmand over Galejflaaden; men med denne Værdighed var der først og fremmest forbundet store Udgifter, thi Ordenen vilde paa denne Maade forbeholde alle store Embeder for Medlemmerne af den høje Adel. Chevalieren vægrede sig ved at modtage Embedet, da han var uden Formue; han vidste ikke engang, hvor meget hans Broder egentlig havde at udbetale ham for hans Arvepart; men Marquis'en tilraadede ham indtrængende at modtage Tilbudet og laante selv de Penge, Chevalieren behøvede for at indrette sig; Embedet blev kun bortgivet for tvende Aar, indbragte kun lidt og kostede 140,000 Livres, dels som Tribut til Stormesteren, dels i Repræsentationsudgifter o. s. v.; Ordenen var i fuldstændigt Forfald, og det nyttede kun lidet, at den nye Admiral i sine tvende Embedsaar (1763—65) tog sig for at hæve Flaaden og sætte den i bedre Stand. Marquis'en var, som vi ville faa at se, i Almindelighed en slet Spekulant; men i sin Broders Sag lagde han Skarpsindighed og Mod for Dagen; thi efter sin Tjenestetids Udløb fik Chevalieren Ordenens rigeste Komthuri i Provence, der aarlig indbragte ham fyrgetyve Tusende Livres; nogle Aar senere stege hans Indtægter endnu højere, og han var i Stand til ikke blot at tilbagebetale Marquis'en hele hans Udlæg, men kunde nu paa sin Side ogsaa staa Broderen kraftig bi, da han kom i Nød.

Et inderligt Venskab forbandt de tvende Brødre, og det smukke Forhold, der bestod mellem dem, blev aldrig forstyrret; medens Marquis'en i sin brændende Iver ofte

handlede ubetænksomt og rodede sig ind i de værste Vanskeligheder, bevarede Komthuren altid sin Betænksomhed og klare, praktiske Forstand. Da de ofte bleve adskilte ved deres Livsstilling, korresponderede de med Iver indbyrdes, og der er bevaret henved fire Tusende af disse Breve, som vise, at Marquis'en i al sin Nød udøste sit Hjærte for Broderen, og at denne altid trolig stod ved hans Side, selv om Familiens hele øvrige Flok væbnede sig mod deres Overhoved. Foruden deres personlige Anliggender drøftede de tvende Brødre i deres Breve ogsaa alle mulige Spørgsmaal, som den Gang fængslede Verden; en Offentliggjørelse af disse Breve, i det mindste i et Udvalg, vilde efter de Prøver, Loménie meddeler, give et interessant Bidrag til vort Kjendskab til de franske Tilstande i det attende Aarhundrede.

Komthuren vendte i Aaret 1767 tilbage til Frankrig og kunde, som vi ville faa at se, trolig staa ved Broderens Side i hans tunge Kampe; han overlevede baade ham og sine tvende Brodersønner; men Revolutionens Storme dreve ham atter tilbage til Malta, hvor han døde 1794.

Den tredje Søn af »Sølvhals«, Grev Ludvig Alexander, indtraadte i Hæren, men lagde sig ud med sin Slægt, da han ægtede en berygtet Skuespillerinde; efter hendes tidlige Død fik han en indflydelsesrig Post ved Hoffet i Bayreuth, hvor fra han tvende Gange kom til Paris som Sendemand. Den første Gang (1757) skulde han i den preussiske Konges Interesse arbejde for en Fredslutning, men var uheldig. Da han senere ægtede en Grevinde Julie Dorothea Kunsberg, udsonede han sig atter med sin Moder og sine Søskende. Han døde 1761 uden at efterlade sig Efterkommere, og hans Enke ofrede sin hele Formue for at betale Mandens Gjæld. Da indbød Marquis'en sin Svigerinde til sig, skaffede hende en kongelig Pension paa 4000 Franks som Erstatning for en Gjæld, hendes Mand havde at kræve af den franske Stat, og »la petite Allemande«,

som hun kaldes i Brevene, viste sig som Huset Mirabeaus gode Fe; navnlig stod hun Moderen kjærlig og hjælpsom bi i hendes sidste, tunge Leveaar.

III.

Marquis Viktor de Mirabeau, den ældste af de tre Brødre og Familiens Overhoved, interesserer os ikke blot ved sin besynderlige Karakter, men særlig som Faderen til den berømte Taler; han var en Mand af et rastløs Sind, fuld af Foretagsomhed og i Stand til at nære Begejstring og Hengivelse; en Tid lang hørte han til sit Lands mest afholdte Forfattere, men kom derpaa i Strid med sine nærmeste Slægtninge, blev miskjendt, forarmet og maatte tømme Bagtalelsens beske Skaal til Bunden.

I sin Ungdom var han Soldat, gjorde 1734 et kort Felttog i Tyskland, laa derpaa i forskjellige Garnisoner, blev Ven af den ædle Vauvenargues, der kun alt for tidlig blev bortreven fra Litteraturen, og stiftede i Bordeaux Bekjendtskab med Montesquieu. Da han ved Faderens Død kom i Besiddelse af Formue og overtog Godsernes Bestyrelse, opgav han den militære Løbebane. Selv med Fradrag af de 11,000 Livres, han havde at betale sin Moder og sine Søskende, beløbe hans aarlige Indtægter sig til 16,000 Livres, hvormed han kunde leve sorgfrit og standsmæssig i Provinsen; men sit hele Liv igjennem nagedes han af den Orm, at han maatte kunne fortjene langt mere, ikke for sig selv, men for sin Familie. Han syslede idelig med Planer, der gik ud paa at forbedre hans Besiddelser, og som ofte ogsaa havde været forstandige og praktiske nok, hvis han havde haft større Kapital til deres Udførelse. Saaledes fattede han lige strax den Plan at lede en Kanal til Mirabeau, men maatte afstaa derfra, efter at han havde udgivet nogle Tusende Livres til Planer og Forsøg. I Aaret 1740

kjøbte han i Nærheden af Nemours et Herresæde for en Sum af over hundrede Tusende Livres, skjønt det var saa forsømt, at han endnu maatte anvende mange Penge, før han kunde faa noget Udbytte af det. Med lignende Overilelse kjøbte han i Paris et Hus, der ved nærmere Eftersyn fandtes saa forfaldent, at han ikke kunde flytte ind i det; han havde kjøbt det for 30,000 Livres, efter nogle Aars Forløb havde det allerede kostet ham 100,000 Livres, og han var glad ved, at han med Tab kunde mageskifte det med et mindre.

Paa aldeles tilsvarende Vis handlede Marquis'en, da han kom paa den Tanke at gifte sig. En Dag faldt det ham ind, at det vilde være gavnligt, om han kunde hjemføre en Datter af Marquis'en af Vassan som sin Brud; han kjendte rigtignok sin eventuelle Svigerfader som en havesyg, aldeles uduelig Mand, han havde aldrig set hans Hustru og Datter, som beboede et Gods ved Limoges, og hertil kom, at de Betingelser, hvorpaa Vassan vilde give ham sin Datter, aldeles ikke vare fordelagtige. Vassans vare meget rige, thi de havde Godser i Limousin, Perigord og Poitou, men de vare gjerrige og egoistiske; de gave deres Datter i Medgift Godset Saulveboeuf, som efter deres Paastand skulde indbringe 4000 Livres, men i Virkeligheden var langt mindre værd. Marquis'ens Venner fraraadede ham Afslutningen af dette Ægteskab, men Mirabeau holdt fast ved sin Plan, rejste til Aigueperce og lod sig vie til Frøken Vassan (21de April 1743). »Faa Dage senere indsaa jeg, hvor lidt jeg i Opfattelse og Karakter stemmede sammen med de Folk, hos hvem jeg boede«; saaledes fortæller han selv; thi hvis han ikke egenhændig havde nedskrevet sin Frierhistorie, skulde man fristes til at holde den for en Overdrivelse af spottelystne Venner. Marquis'en var en ivrig Forfatter, om end kun de færreste af hans Arbejder bleve trykte; i Arkivet i Mirabeau opbevares omtrent 40 Bind Manuskript af ham; heriblandt findes nu en Slags Regnskabsberetning,

som han 1747 begyndte at nedskrive for sine Efterkommere. Han tog sit Bryllup som Udgangspunkt, og da han længe fortsatte sin Beretning, fremkom der saaledes en Slags Selvbiografi, som lærer ham fortrinlig at kjende. Mirabeaus Broder, Sømanden, var alt andet end henrykt over sin Svigerinde; i Aaret 1780 skriver han til Marquis'en: »Tre Dages Bekjendtskab med din Hustru lærte mig, at hun ikke passer nogensteds hen«, og han fortæller end videre sin Broder, hvorledes han engang har søgt at skaffe ham en Gesandtskabspost, men at Ministeren har hentydet til hans latterlige Hustru, som gjorde Marquis'en enhver Repræsentation umulig. Han indsaa da ogsaa selv, at han ikke havde sørget for sin egen Lykke, men han trøstede sig med den Tanke, at han ofrede sig for sit Hus; hans Efterkommere vilde engang komme i Besiddelse af vidtstrakte Godser, og hans Ærgjerrighed havde allerede udpønset et højere Maal for dem. Skjønt han ved sine oven berørte Spekulationer og Kjøb havde bundet sin Formue i den Grad, at han ikke havde meget mere end 6000 Livres i aarlig Indtægt — thi hans Hustru forbrugte sine Indtægter til eget Brug —, vovede han sig i sin uforstyrrelige Optimisme dog til et nyt stort Kjøb. Af en Rohan kjøbte han Hertugdømmet Roquelaure, der i tidligere Tid havde hørt til de mægtige Grever Armagnacs Besiddelser; uden at tage det i Øjesyn kjøbte han det for 450,000 Livres og lod dernæst sin Notar sørge for at opdrive de nødvendige Penge til den første Udbetaling. Han styrtede sig herved ind i et Utal af Bekymringer, Besværligheder og Processer; men kunde hans Efterkommere ikke høste Frugten deraf? Kunde han ikke blive Stamfader for en Hertugfamilie? Denne skjønne Drøm varede otte Aar; derpaa maatte Marquis'en være glad ved at kunne sælge sit Hertugdømme til Kronen uden synderligt Tab.

Lignende Pengesorger havde han hele sin Levetid; thi han indlod sig stadig paa nye Foretagender, som i Regelen kun krævede Pengeofre; saaledes var han fra 1763 Hoved-

aktionær i et Bjærgværksforetagende, om hvilket han nogle Aar senere rosende siger, at det har gode Udsigter til Held!

Gavmild og højmodig havde han sat igjennem, at hans Broder modtog de Summer, hvormed han kunde hævde sin Admiralværdighed paa Malta, men — han laante selv de fornødne Penge. Da hans anden og tredje Datter giftede sig — den ældste Datter var gaaet i Kloster —, gav han hver af dem 80,000 Livres i rede Penge, men han maatte først laane dem! Da hans ældste Søn 1772 ægtede Frøken Martignac, sikrede han det unge Par en aarlig Indtægt af 6000 Livres og lovede dem endnu mere for Fremtiden.

Trods denne mærkværdige Finanskunst havde Marquis'en nok kunnet hævde sin Stilling, og hans Børn vare endog med Tiden blevne rige ved den Vassanske Arv, hvis der havde hersket Enighed i Familien; men her laa Kilden til hans Ulykke; det var hans Skæbne, at han skulde finde sine værste Fjender i sin Hustru og sine Børn.

IV.

Da Fejden brød løs i Mirabeaus Familie, var han en berømt Mand, og hans litterære Arbejder, der vandt ham det største Ry, fængsle endnu den Dag i Dag vor Interesse. Marquis'en syslede meget med politiske og nationaløkonomiske Spørgsmaal, der i Midten af forrige Aarhundrede tildroge sig den almindelige Opmærksomhed i højere Grad end tidligere. Montesquieu havde med sit berømte Værk »Esprit des lois« (1748) givet det første Stød hertil og rystet den indslumrede Nation af Søvne, i det han opkastede en Mængde vigtige Ideer og Problemer til yderligere Drøftelse; han indledede saaledes Reformbevægelsernes Tidsalder, som først fandt sin foreløbige Afslutning med Revolutionen.

Marquis'en af Mirabeau forudsaa allerede fra første Færd den Fare, som truede Frankrig, og han tilraadede at

besværge den gryende Revolution ved vidtgaaende Reformer. Allerede 1750 forlangte han i et anonymt Skrift Gjenoprettelsen af Landdagene i alle Provinser og traadte samtidig aabent i Skranken for tredje Stands Ret til at møde i et dobbelt saa stort Tal som de øvrige Stænder. Dette havde nu ganske vist ikke været til nogen Baade, naar der skulde afstemmes standsvis, d. v. s. Adel, Gejstlighed og Borgerskab for sig; men Marquis'en udtalte sig netop med Bestemthed for en Samling af alle Deputerede i ét Kammer og for en Afstemning efter Persontallet, hvorved tredje Stand var bleven lige saa stærk som Repræsentanterne for de tvende andre Stænder tilsammen. Det er til visse mærkeligt, at allerede den ældre Mirabeau paa den mest liberale Maade har anbefalet Løsningen af det Spørgsmaal, som ved Rigsstændernes Sammentræden 1789 skulde fremkalde Revolutionens Udbrud og for første Gang godtgjøre den yngre Mirabeaus Magt som Taler. Det Værk, som dog især skulde gjøre Marquis'en bekjendt, udkom 1756 og bærer den betegnende Titel »Menneskevennen«. Det attende Aarhundrede kan have mange Fejl paa sin Samvittighed, men det forsoner sine Uvenner, naar man stifter nøjere Bekjendtskab med den Fylde af Menneskekjærlighed og højmodig Begejstring, som det lægger for Dagen i alle Fremskridtets, Humanitetens og den aandelige Frigjørelses Spørgsmaal. Ogsaa Marquis'en af Mirabeau var en slig Apostel for Menneskeaanden, men ganske vist mangen Gang en højst besynderlig Apostel; han var overtydet om at have fundet et simpelt Middel til at gjøre Menneskene lykkelige, og han offentliggjorde dette Middel i sin »Menneskeven«. Pauperismens Spørgsmaal forekom ham i højeste Grad vigtigt; han var en af de første, som videnskabelig syslede med og søgte en Løsning paa dette Spørgsmaal, og saaledes blev han en af Nationaløkonomiens Grundlæggere.

Man forbavses, naar man i Marquis'ens Bog læser om

den fattiges Ret til Arbejde; han lærer, at Staten har den Pligt, at byde enhver af sine Borgere en sikker Existens, en nødvendig Næring, en passende Klædning og en Levevis, som ikke er skadelig for hans Sundhed. Han klager over, at Bønderne flytte fra Landsbyerne til Flækkerne, at man ombytter Flækkerne med Stæderne, og disse igjen med Paris og saaledes svækker Landet. Han vil, at Regeringen nok skal elske de store og støtte Mellemklasser, men dog ære de smaa fremfor alle andre, for at disse ikke stadig skulle stræbe ud over deres Stand. »Manden, der lever af sine Penge, er en Lediggænger, som kun er nydende og bærer Skylden for Flertallet af de Onder, hvoraf Samfundet er sygt.« Det lyder næsten som vore Dages Socialisme, og dog stod Marquis'en dette Standpunkt meget fjærnt; han vilde kun overtyde Regeringen om, hvor klogt den vilde handle ved lidt efter lidt at nedsætte Rentefoden og sluttelig afbetale Statsgjælden. Ogsaa i andre Retninger var Mirabeau forud for sin Tid; han taler som en ægte Frihandelsmand, der kunde ønske at fjærne enhver Skranke for Handelen. Skjønt royalistisk sindet, tillader han sig at sige sin Konge drøje Sandheder; blandt andet spørger han, om Majestæten dog ikke finder det meget barnagtigt, at man altid giver hans Statuer et saa hovmodigt og kommanderende Udtryk, og andre lignende Stiklerier. Bogen udkom kun nogle Aar før Rousseaus »Contrat social« og vakte saa stor Opsigt, at den i kort Tid oplevede flere Oplag. Da ogsaa dette Arbejde var udkommet anonymt, tillagde Publikum Montesquieu det; men Marquis'en blev dog snart bekjendt som den egentlige Forfatter og beholdt fremtidigen Kjendingsnavnet »Menneskevennen«, som man rigtignok senere gav en ironisk Udtydning*). Til sin Veninde, Grevinde Rochefort, skrev han engang: »Jeg holder af Folket, holder af Menneskene og véd, hvor langt elskværdigere de vilde

*) Bogen „l'ami des hommes“ er nylig bleven optrykt paa ny.

være, naar de vare lykkelige.« Denne Tanke havde foranlediget ham til at skrive sin Bog; han paabegyndte den uden at have dannet sig et strængt System, ja som en simpel Dilettant. Han havde ikke mere Forstand paa Nationaløkonomien end en Kat, skriver han en anden Gang (Brev til Longo af 11te Juni 1778), og kun hans kraftige Temperament havde vejledet ham ved Udarbejdelsen af denne Bog.

Senere sluttede han sig til Physiokraternes Skole, der ventede sig Frelsen af Agerdyrkningens Udvikling og Fremme; Hovedet for denne Skole var Madame Pompadours Livlæge, Doktor Quesnay, og Marquis'en var hans mest ivrige og virksomme Tilhænger; han var en af de første, som med Bestemthed optraadte mod Hoveribyrderne, og da der blev Tale om at udvikle Physiokraternes Skattesystem, blev han ligeledes sendt i Ilden.

I sit Arbejde »de l'impôt« (1760) blotter Mirabeau med Frimodighed alle Finansstyrelsens Synder og betoner, at Monarken ikke tør hæve nogen Skat uden sine Undersaatters Samstemme; fremfor alt tordner han løs mod Finansforpagterne, som havde forpagtet Opkrævningen af de fleste Afgifter og tjente uhyre Summer. Hvilke Forhold der den Gang bestode i Frankrig, viser denne ene Angivelse, at Prisen paa Saltet var forskjellig i hver Provins, og at Centneret i én Provins kostede to Livres, i en anden derimod 62 Livres, hvad der jo ligefrem opfordrede til Smugleri. I Aaret 1753 blev der alene for Saltskattens Skyld foretaget 4000 Beslaglægninger, arresteret 2500 Mænd, 2000 Kvinder og 6000 Børn og sendt 200 Mennesker paa Galejerne. Af 6000 Galejslaver var den Gang over en Tredjedel Smuglere! »Lad os først styrte Forpagtningssystemet, da have vi gjort nok for Gjenfødelsen«! udbryder Mirabeau i sin Bog; men Finansforpagterne vare stærkere end han; et Arrestdekret bragte ham til Vincennes, hvor fra han nogle

Dage senere forvistes til sit Gods Bignon, omtrent 20 Mil fra Paris.

V.

Ved denne Tid stod Marquis'en paa sin Anseelses Højdepunkt; men et bedrøveligt Omslag ventede ham.

Han havde vugget sig i det Haab at kunne bringe den lidende Menneskehed Hjælp og maatte nu høste den bitre Erfaring, at han ikke engang kunde holde Ulykke og Had borte fra sin egen Familie. Han selv bar Skylden for sine mislige Formueforhold, men han havde, som alt fortalt, undgaaet den fuldstændige Ruin, da mange af hans Foretagender efter Aaringers Forløb endelig bleve frugtbringende, og han ved sine Svigerforældres Død endelig kom i Besiddelse af en stor Formue; men da optraadte hans Hustru mod ham som en frygtelig, uforsonlig Fjende. Marquis'en havde altid behandlet hende med Hensyn og Overbærenhed, skjønt hun gjorde ham Livet meget surt. »De tyve Aar, jeg har tilbragt sammen med hende, vare tyve Aar, fulde af Kolik«, tilstod han senere for sin Broder; men endelig kunde det ikke gaa længere saaledes. Han kom i Besiddelse af Papirer, der kompromitterede hans Hustrus Ære i højeste Grad og stillede hende paa samme Trin som en simpel Tøjte — en Skilsmisse uden Rettens Mellemkomst var Følgen. Snart overtydede Marquisen sig imidlertid om, at hendes Ægtefælle var bange for en offentlig Skandale, og ægget af Intriganter begyndte hun at gaa angrebsvis frem; hendes tredje Datter, Fru de Cabris, der stod i det sletteste Ry, ofrede en Del af sin Medgift for at indlede en Proces; og hendes Fader havde laant Pengene for at udstyre denne Datter! Nu forlangte Marquisen Skilsmisse ad Rettens Vej og naturligvis ogsaa Udbetalingen af hendes Forældres Formue uden at betænke, hvad hendes Ægtefælle havde givet

ud for hende selv og Børnene. Sejrede hun i Processen, var Marquis'en ødelagt, og dette ønskede de tvende vanartede Kvinder.

Samtidig fik Marquis'en en ny Hjobspost; hans ældste Søn havde i Løbet af faa Maaneder paadraget sig en Gjæld af 180,000 Livres, for det meste med Aagerrenter, og forlangte Penge. Marquis'en kunde ikke hjælpe og vilde hermed ogsaa kun have opnaaet, at Sønnen med korteste Frist igjen havde paadraget sig en ny og lige saa stor Gjæld; han udvirkede derimod en kongelig Befaling, der forviste hans Søn, Greven, til Slottet Mirabeau, og da han her lod Skovene fælde, ja endog solgte Møblementet, forviste en ny Ordre ham til den lille Flække Manosque i Provence. Vi skulle her ikke komme meget ind paa Grevens Ungdomshistorie, kun skulle vi berøre, at han 1774 blev sat under Kuratel. Heller ikke denne Foranstaltning hjalp; den unge Mirabeau, som blev groft bedragen af sin Hustru, forlod Manosque og gjorde sig skyldig i saadanne Voldshandlinger, at man anlagde en Kriminalproces mod ham. Da lod Marquis'en, der selv tidligere havde skrevet mod lettres de cachet som et Misbrug, sig forlede til at ansøge om en slig kongelig Arrestbefaling mod sin Søn, som derpaa blev sendt til det lille Øslot If ved Marseille og senere til den lille Fæstning Joux i Jurabjærgene; men her traadte han i et Kjærlighedsforhold til Sofie de Ruffey, den aldrende Præsident Marquis de Monniers attenaarige Hustru, og flygtede 1776 med hende til Amsterdam, hvor han levede under Navnet Mathieu og blev tvungen til at søge Livets Ophold ved litterære Arbejder, navnlig Oversættelser fra Engelsk. Hans alt i Manosque paabegyndte, men nu fuldendte »Essai sur le despotisme« gjorde stor Opsigt ved sine dristige Frihedstanker og kraftige Sprog. Imidlertid havde Domstolen i Pontarlier udtalt Dødsdommen over Bortføreren, hans Billede blev opslaaet paa Galgen, ved Efterforskninger, som anstilledes — muligvis paa Faderens Rekvisition — opdagedes snart

hans Opholdssted, han udleveredes i Maj 1777 af Generalstaterne og blev nu i tre Aar (1777—80) holdt fængslet paa Slottet Vincennes, medens man indespærrede hans Sofie i St. Claraklosteret i Gien. De Breve, den unge Mirabeau fra sit Fængsel tilskrev sin elskede, bleve senere fundne i Paris's Politiarkiv, udgivne under Titelen: »Lettres originales de Mirabeau, écrites du donjon de Vincennes« (Paris 1792, 2 voll.), og meget læste i Frankrig som en klassisk Kjærlighedens Bog. Samtidig forfattede Mirabeau imidlertid ogsaa sin »Essai sur les lettres de cachet et les prisons d'état« (Hamb. 1782, 2 voll.), som udmærke sig ved sin kraftige Stil. Denne Fængsling var i Virkeligheden næsten utaalelig for Grevens ildfulde Sjæl og en tung Prøvelse for ham; dog han gik ikke til Grunde ved dette Tryk, men hans Aand indsugede blot Had og Hævnfølelse mod det hele politiske System, under hvilket han maatte lide saa haardt, han bevarede hele sit sprudlende Væsen og sin uforstyrrelige Spændstighed, udvidede sine Kundskaber og uddannede sin Aand. Først i December 1780 udfriedes han af sit Fængsel, begyndte øjeblikkelig en Række dristige Processer for at gjenerobre sin Stilling i Samfundet, og udvirkede da ogsaa i September 1782 ved sit Selvforsvar for Domstolen i Pontarlier, at den mod ham og hans Sofie afsagte Dom forkastedes, hvorimod han 1783 tabte Processen mod sin Hustru. I øvrigt var den yngre Mirabeau ganske henvist til sine egne Kræfter; han havde, som strax skal paavises, selv bidraget til at ruinere sin Fader og maatte nu under dyb Nød søge at leve af sin Pen. Han skrev talrige Skrifter mod sin Tids politiske og sociale Brøst, aflagde et kort Besøg i England, forlod 1785 atter Paris, gik til Berlin, hvor han blev forestillet for Frederik II., og vendte i Maj 1786 tilbage til Paris, hvor han indleverede en Memoire, som med Frimodighed belyste Frankrigs mislige Stilling, særlig over for Preussen. Hans kort efter udkomne Værk: »Sur la monarchie prussienne sous Frédéric le

Grand (Paris 1787, 4 voll.) fremhævede Manglerne i den preussiske Stat og Regeringsmaskineriets Hjælpeløshed og Svaghed efter den store Konges Død samt paapegede med et overraskende Skarpsyn Nødvendigheden af Reformer. De snart derpaa sammentrædende Rigsstænder aabnede, som bekjendt, en glimrende Bane for hans store Talent. Adelen i Provence forkastede Mirabeaus Kandidatur af Hensyn til hans Fortid, men han traadte nu aabenlyst over til Tredjestand, aabnede et Klædeudsalg i Marseille for at kunne opnaa Valg og gik i 1789 til Versailles som Deputeret fra Aix. Den 23de Juni 1789 udtalte han de skæbnesvangre Ord, som indledede den store Revolution, og fra nu af tilhører hans Færd Historien.

Den vordende Folketribuns Forhold til Moderen var af meget vexlende Art; et Par Aar før hans Fængsling i Vincennes havde den elskværdige Dame i et Anfald af Raseri affyret en Pistol mod ham, hvad han selv tilstaar i et Brev (til Boucher, 18de November 1779); men han havde dog sluttet Fred med hende, da han indsaa, at han ikke kunde vente flere Penge af sin Fader; naar Moderen derimod vandt sin Proces, kunde hun jo betale. Følgelig havde han tilbudt hende sin Hjælp og særlig fra Holland skrevet mod Marquis'en. Den, i Forhold til Faderen lidet værdige Søn generede sig ikke for at indrykke hadefulde Artikler i Amsterdamer-Bladene, og han affattede et saa gement Skandskrift mod sin Fader, at han anbefalede sin Moder kun at udbrede det hemmelig; han sendte hende fem Hundrede Exemplarer med Bøn om at overgive dem til en Kolportør, for at han saaledes kunde faa sine Udgifter erstattede! Moder og Søn overbøde hinanden i de frækkeste Bagvaskelser og trak de intimeste Begivenheder for Dagens Lys; Marquis'en tav stille, han vægrede sig ved at gjøre det nysgjerrige Publikum til Dommer i sin Sag, men da Retten (1777) afviste Marquisens Skilsmisseklage, og hun i Forening

med sin giftige Datter dog fortsatte Kampen, paakaldte Marquis'en endnu engang den kongelige Mellemkomst; i Følge nye lettres de cachet bleve de tvende Kvinder indespærrede i et Kloster, naturligvis to forskjellige, hvad dog ikke var til Hinder for, at Fru de Cabris nu ogsaa paa sin Side offentliggjorde et rasende Skandskrift mod sin Fader.

Det Middel, Marquis'en nu havde bragt til Anvendelse mod tre Medlemmer af sin Familie, viste sig mere fordærveligt for ham end for dem; thi hermed gav han sine Fjender nye Vaaben i Hænde. De udskrege ham nu som en Tyran af værste Art, der tidligere blot havde hyklet liberable Grundsætninger, og hans Popularitet slog om i sin Modsætning; men han afventede i Ro en bedre Dom af Efterverdenen. Omhyggelig samlede han alle Dokumenter om sin Familietragedie, og nu da disse ere blevne bekjendte, godtgjøre de, at han vel ofte har fejlet, men at han var en Hædersmand og med et varmt følende Hjærte.

Marquisen vandt nu sin Proces; hendes Advokat betonede, at en Hustru, der er bleven sendt i Fængsel af sin Mand, har et Krav paa Skilsmisse, og Parlamentet udtalte sig i Aaret 1781 i den forønskede Retning. Hermed var Marquis'en ruineret; thi han maatte nu skaffe sin Hustru 38,000 Livres i aarlig Rente; han udleverede alt og vilde uden sin Broder, Komthuren, have været fortabt; men denne havde jo tidligere faaet en stor Indtægt ved Marquis'ens broderlige Kjærlighed og sikrede ham til Gjengjæld en aarlig Pension af 15,000 Livres.

Den fraskilte Marquise var endnu ikke tilfreds; hun førte Processer mod sin tidligere Ægtefælle til hans Død; hun paastod, at hendes Ejendomme dels vare bortsolgte, dels forsømte og ødelagte af Marquis'en, og rykkede sin Mand for den Bagatel af omtrent en Million i Skadeserstatning.

Hun kom for øvrigt ikke til at glæde sig over sin

Sejr; thi hun havde allerede forud dels fraskrevet sig sin Formue til bedste for de Intriganter, som ledede hende, dels tabt den i Spil, og hun sank nu ned i den bitreste Elendighed. Hendes Breve fra denne Tid ere næsten kun Tiggerbreve. »Jeg drikker ikkun Vand og har intet Brænde; jeg behøver ti Louisdorer og anmoder Dem om ved denne Tjeneste at redde mit Liv« (Brev til Baron M. af 17de Januar 1786). Dette kun som Prøve paa hendes Stil.

Marquis'en døde i Sommeren 1789 og saae saaledes Begyndelsen af Sønnens glimrende politiske Løbebane. Derimod overlevede Marquisen Folketribunen; thi hun døde først i November 1794. Hun havde atter lagt sig ud ogsaa med ham; men da hun hørte om hans nære Endeligt, vilde hun trænge sig ind til ham, skjønt han havde forbudt hende sit Hus. Man lod hende imidlertid ikke komme ind til den døende, da man frygtede for at ophidse ham, og Sønnen selv vægrede sig ved at se hende. Efter hans Død angreb hun hans Testamente, eftersom han stod under Kuratel; thi Ediktet af 1774 var endnu ikke kaldt tilbage, ja hun bebrejdede endog ved samme Lejlighed den afdøde, at han havde benyttet denne Omstændighed til at stifte Gjæld og undlade at betale den, til at give rige Gjæstebud og henvise Værterne til sin Kurator.

Og nu endnu blot et Par Linjer om Marquis Mirabeaus yngre Søn, Vikomte André Boniface, som var født 1754 i Bignon. Han hengav sig tidlig til et udsvævende Levned, og hans usædvanlige Fedme skaffede ham Tilnavnet »Tønden«. Efter at have deltaget i den amerikanske Frihedskrig fik han af Regeringen et Dragonregiment og blev 1789 af Adelen i Limoges sendt som dens Repræsentant til Rigsstænderne, hvor han i Modsætning til den ældre Broder optraadte som en heftig Aristokrat, anklagedes af Nationalforsamlingen, derpaa forlod Frankrig og ved Rhinen oprettede et Emigrantkorps, les Hussards de la mort, hvormed

han 1792 paabegyndte en blodig Partikamp mod sit Fædreland, men allerede i September s. A. afgik ved Døden i Freiburg i Baden.

Sandelig, Tribunen havde faaet en uhyggelig Arvelod fra sine Forfædre; hvorledes kunde der fremgaa en Mand af stræng Moralitet fra en Æt, man med Gysen har sammenlignet med Atridernes?

De vigtigste Begivenheder i Aaret 1885.

De tre nordiske Riger.

I.

Ved Nyaarstid 1885 var den politiske Stilling i Danmarks Rigsdag meget lig den et Aar tidligere. Kun var Spændingen mellem Ministeriet Estrup og den efter Valgene den 25de Juni 1884 endnu stærkere Opposition i Folkethinget voxet betydelig. Medens Folkethinget i den forrige Samling havde henvist Regeringens fleste Forslag til det saakaldte »Nimandsudvalg«, der blev betegnet som et »Venteudvalg«, standsede det i Samlingen 1884—85 Forslagene med en motiveret Dagsorden, hvori udtaltes, at Thinget efter Valget med forøget Styrke maatte fastholde, at en Forhandling om Reformer med dette Ministerium var ørkesløs. 9 Regeringsforslag vare allerede inden Juleferien standsede paa denne Maade, og da Folkethinget derfor ikke havde noget større Arbejde, før end dets den 14de November 1884 nedsatte Finansudvalg fik afgivet sin Betænkning, udstraktes dets Juleferie indtil den 12te Januar. Landsthinget, som i endnu højere Grad — om end af andre Grunde — savnede noget at sætte paa sin Dagsorden, udstrakte endog sin Juleferie til den 28de Januar, Ugedagen efter at Folkethingets Finansudvalg havde afgivet sin Betænkning (den 21de).

Behandlingen af Finanslovforslaget for 1885—86 blev imødeset med stor Spænding. Regeringen havde begjæret over 6 Mill. Kr. mere, end der var bevilget ved Finansloven for 1884—85; ved Ændringsforslag til anden Behandling forlangte Ministeriet omtrent en Million endnu og til tredje Behandling atter henved en Million Kr. Det var ikke at vente, at Folkethinget paa Grund af dets erklærede Mistillid til Ministeriet vilde bevilge saa meget, som dette ansaa for nødvendigt; men paa den anden Side kunde man vente, at Landsthinget vilde gjøre fælles Sag med Ministeriet mod Folkethinget. Udvalgets Standpunkt var — i Følge Ordførerens Udtalelser ved anden Behandling — at tilraade at bevilge »hvad der fra et rent finansielt Standpunkt vilde være forsvarligt«, men ikke, hvad det maatte anse for »økonomisk og finansielt rigtigt at nægte«. Anden Behandling varede fra 30te Januar til 10de Februar, tredje fra 6te til 9de Marts, da Forslaget gik over til Landsthinget. Ved Folkethingets Nægtelser var Overskuddet forøget med 7⅓ Mill. Kr. over det oprindelige Lovforslags Overskud.

Men imidlertid havde Finansminister Estrup den 20de Februar i Folkethinget fremlagt et Forslag til en midlertidig Finanslov, der afveg saa stærkt fra den ved en 35aarig Praxis i Rigsdagen fastslaaede Form, at det ikke kunde ventes, at Folkethinget vilde gaa ind paa den; den bemyndigede nemlig Regeringen til at afholde Udgifter efter Finanslovforslaget, »med de Ændringer, der ere vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger«, hvorved det altsaa vilde blive Ministeriet muligt at ophæve enhver af Folkethingets Nægtelser, naar den fik Landsthingets Samtykke. Som Grund til denne væsentlige Afvigelse fra den tilvante Form anførte Finansministeren ved Fremlæggelsen, at Landsthinget — der jo den 29de Marts 1884 havde forkastet det af ham sidste Gang i den gamle Form foreslaaede og af Folkethinget uændret vedtagne Forslag — havde udtalt, »at slige Love i den hidtilværende Affattelse ere fuldkommen

ubrugelige, en Udtalelse« — tilføjede han — »Regeringen fuldkommen maa slutte sig til.« Folkethinget gjenindsatte imidlertid den gamle Text med 63 Stemmer mod 9 (27de Februar) og sendte Lovforslaget saaledes ændret til Landsthinget. Her advarede vel enkelte af de ældre Ledere, Krieger og Ussing, imod at forlade den tilvante Form, som Folkethinget havde fastholdt, men den 7de Marts førtes dog Lovforslaget med 43 Stemmer mod 16 tilbage til den af Regeringen foreslaaede Form, kun med en mindre væsentlig Redaktionsændring, og efter tredje Behandling den 9de Marts gik det til eneste Behandling i Folkethinget, som den 11te fremdeles fastholdt den gamle Text, hvorfor det atter sendtes tilbage til Landsthinget. Her kom Forslaget til Behandling den 14de Marts, og efter en længere varm Forhandling forkastede Thinget det efter Matzens Forslag med 41 Stemmer mod 17 uden at lade det gaa til Fællesudvalg. Imod Forkastelsen stemte foruden det egentlige Venstre Krieger, Ussing, Broberg og Termansen; Oxenbøll og de Ministre, som vare Landsthingsmænd, undlode at stemme ved Navneopraabet. Kun 3 Medlemmer (alle af Højre) vare fraværende.

Dagen før havde Landsthinget henvist det fra Folkethinget oversendte Finanslovforslag til et Udvalg efter de to Dages første Behandling. Denne aabnedes af Ministrene, som bebudede at ville stille omtrent alle de af Folkethinget forkastede Forslag op paa ny i Landsthinget, og flere af dettes Medlemmer tilsagde Ministrene deres Støtte. Da det saaledes saae ud til, at Finansaaret vilde udløbe uden nogen lovhjemlet Bevilling, enedes Bestyrelsen for de to Venstregrupper den 17de Marts om at foreslaa en Adresse til Kongen, i det den Mulighed forudsattes, at et Ministerskifte kunde hidføre en Udjævning af Striden. Dagen efter indbragte Højres Bestyrelse i Landsthinget en Adresse i modsat Retning. Begge Adresser dvæle ved den midlertidige Finanslovs Skæbne. I Folkethingets Adresse

betones derefter Villigheden til at forhandle »med en Regering, der har Vilje og Evne til at samarbejde med Rigsdagen og formaar at fremkalde den samstemmende Beslutning af alle Statsmagterne, der kræves til enhver Lov og Bevilling.« I Landsthingets Adresse udtales derimod: »Intet af de Ministerier, Deres Majestæt har kaldet, har manglet Evne eller Vilje til at samarbejde med Rigsdagen eller med nogen af dens Afdelinger.« I øvrigt var Sproget i begge Adresser paa nogle Steder heftigere, end man hidtil var vant til at se det i slige parlamentariske Aktstykker. Folkethingets Adresse vedtoges den 18de Marts med 76 Stemmer imod 16, blandt hvilke de to Ministre, som vare Folkethingsmænd; Klein og Monrad samt de to Socialdemokrater undlode at stemme; 5 Medlemmer vare fraværende. Dagen efter vedtoges Landsthingets Adresse med 44 Stemmer mod 12; den eneste tilstedeværende Minister, som var Landsthingsmand, stemte ikke, heller ikke Krieger, Broberg og S. Pedersen; den sidste nedlagde kort efter sit Mandat. Af Landsthingets Medlemmer vare ogsaa 5 fraværende.

Kongen modtog begge Adresser samtidig den 21de Marts, da de overbragtes af 12 Medlemmer af hvert Thing. Kongens Svar var ogsaa rettet til begge Thingene under ét. »Vort Ministerium« — hedder det heri — »er ikke nogen gyldig Hindring for, at de tvende Thing indbyrdes komme til den nødvendige Overenskomst om Finansloven.« Til Slutning forsikres Folkethinget om, »at det fremdeles er Vor faste Vilje at hævde den grundlovmæssige Frihed og Magtfordeling«, medens Landsthinget takkes »for den Beredvillighed til at søge Overenskomst, som det allerede i Gjerning har víst ved dets Behandling af Finanslovforslaget.« Svarets Hovedpunkt, som findes i dets Midte, lød saaledes: »Vi kunne ikke uden at opgive den Kongen tilkommende forfatningsmæssige Stilling lade Os sætte det Vilkaar for en Finanslovs Vedtagelse af Rigsdagen, at Vi skulle afskedige vort Ministerium.« I øvrigt — hedder det videre — maatte

»Vi anse det for en Ulykke, dersom Rigsdagens tvende Afdelinger ikke komme overens om en Finanslov for det snart begyndende ny Finansaar.«

Side om Side med Adresseforhandlingerne gik den fortsatte Behandling af Finanslovforslaget for det Finansaar, som skulde begynde den 1ste April. Den 18de Marts afgav Landsthingets Finansudvalg sin Betænkning. Ministeriet havde stillet 259 Ændringsforslag, og af disse tiltraadte Udvalget 131, hvortil finansielt svarede en Forøgelse med 4³/₄ Mill. Kr. eller Halvdelen af de godt og vel 9 Millioner, som havde været det finansielle Maal for Uenigheden mellem Ministeriet og Folkethinget. Saa snart derefter anden Behandling var aabnet, tog Konsejlspræsidenten paa egne og Kollegers Vegne strax de Ændringsforslag tilbage, som ikke vare tiltraadte af Udvalgets Flertal. Ordføreren (Schlegel) betonede, at Landsthinget ved sin Imødekomst ønskede »at gjøre det klart baade for Befolkningen og det andet Thing, at det ikke er os, der ville bidrage til at bryde Forfatningen.« Efter en meget kort tredje Behandling den 21de Marts gik dernæst Finanslovforslaget tilbage til Folkethinget, hvis Finansudvalg allerede den 24de afgav sin Erklæring over de foretagne store Ændringer. I denne anbefalede Flertallet »en Forhandling med det andet Thing, eventuelt gjennem et Fællesudvalg«, og for at der ikke skulde »lægges en saadan Forhandling andre Hindringer i Vejen end de, som ere en nødvendig Følge af den manglende Tid«, foreslog det ved eneste Behandling kun at tilbageføre Lovforslaget til Affattelsen ved tredje Behandling. Det gik nu hurtig. Den 25de foretog Folkethinget sin, den 26de Landsthinget sin eneste Behandling hvorved hvert Thing fastholdt den ved tredje Behandling vedtagne Affattelse. Den 26de valgtes 15 Medlemmer af hvert Ting til et Fællesudvalg. I Folkethinget valgtes 7 Medlemmer af »det danske Venstre«, 4 af »Folkethingets Venstre«, 1 af den »liberale« Gruppe og 3 af det ministerielle

Højre; af sidstnævnte Parti valgte Landsthinget 11, af den liberale Gruppe 1, af Venstre 3. Det ved Forholdstalsvalg i begge Thing valgte Fællesudvalg kom saaledes til at bestaa af 14 ministerielle og 16 Medlemmer af Oppositionen, hvilken første Gang fik Flertal i et Fællesudvalg. Et Medlem af Venstre (Bojsen) blev saaledes valgt til Formand.

Fra nu af samlede den politiske Interesse sig om Fællesudvalget. Den 27de Marts om Formiddagen aabnede Formanden dettes første Behandling af Uoverensstemmelserne paa Finanslovforslaget, og denne fortsattes i et Aftenmøde samme Dag og et Formiddags- og et Aftenmøde den næste Dag (en Lørdag), da første Behandling sluttedes. Søndagen forbeholdtes til Forhandlinger med Meningsfæller uden for Udvalget, Ændringsforslag til anden Behandling indkaldtes til Mandag den 30te Marts Kl. 12 og næste Møde til samme Dag Kl. 3. I dette forelaa fra begge Sider Ændringsforslag, ved hvilke man søgte at komme hinanden i Møde. Fra højre Side tilbød man Nedsættelser paa i alt 496,700 Kr., hvoraf de 300,000 dog af Modpartiet betragtedes som en Selvfølge, da vedkommende Minister i Landsthinget havde opgivet denne Bevilling. Venstre tilbød at komme i Møde med 119,000 Kr., hvorhos det stillede en yderligere Imødekommen paa 1½ Mill. i Udsigt; men da Ændringsforslagene herom ej saa hurtig kunde udarbejdes, bl. a fordi man vilde tage Hensyn til, hvilke Bevillinger Højre lagde mest Vægt paa, foreslog Formanden en Henvendelse til Konsejlspræsidenten. Der affattedes derefter en Skrivelse til denne, som gik ud paa »at meddele Regeringen, at der efter det Standpunkt, hvorpaa Udvalgets Forhandlinger for Tiden befinde sig, næppe er Sandsynlighed for, at den tilbagestaaende Tid af Finansaaret vil være tilstrækkelig til at tilendebringe Udvalgets Arbejde«. Det vedtoges med 16 Stemmer mod 13 at afsende denne Skrivelse.

Den 31te Marts havde Flertallet udarbejdet sit Tilbud om 1½ Mill. Kroners Bevillinger, som det dog først næste Dag lykkedes at faa trykt og omdelt. Fordelingen meddeltes derfor mundtlig i Fællesudvalget. Mindretallet kom i Møde med lidt over ½ Mill., saa at Forskjellen imellem de af Folkethinget vedtagne og de af Regeringen i Landsthinget fremsatte Forslag nedbragtes fra c. 7½ til 3½ Mill.; men med hver Time nærmede man sig Midnatten, da Finansaaret udløb.

Imidlertid havde et Medlem i Folkethinget (Juel) indbragt et Forslag til en midlertidig Finanslov i følgende ny Affattelse: »Indtil en regelmæssig Finanslov foreligger for Finansaaret 1885—86, dog ikke ud over 1ste Maj d. A., bemyndiges Regeringen til at opkræve Skatter og afholde de til Statsstyrelsens uforstyrrede Gang uomgængelig fornødne Udgifter.« Indbringelsen fandt Sted om Morgenen Kl. 9 paa Finansaarets sidste Dag; første Behandling foretoges Kl. 9½, anden Behandling begyndte Kl. 11; men ved denne gjenindsatte Folkethinget den gamle Form, dog saaledes at Lovens Tidsfrist forkortedes til 15de April, medens den af Landsthinget forkastede Lov havde haft »1ste Maj«. Den sædvanlige Ordfører i finansielle Sager (Holstein) betonede dog, at »det ikke er Meningen med dette Forslag at stille et Ultimatum«, og udtalte, »at det selvfølgelig er vor Hensigt at forhandle Sagen.« Kl. 1¼ oversendtes Forslaget til Landsthinget efter Folkethingets tredje Behandling; men da Landsthinget Kl. 2¼ aabnede sin første Behandling, tog dets i den senere Tid sædvanlige Ordfører i slige Sager (Matzen) strax Ordet og udtalte, at man ikke kunde lægge nogen Vægt paa ovennævnte Udtalelser af Ordføreren i det andet Thing om Redebonhed til at forhandle om en forandret Affattelse; han tilraadede derfor at stemme imod Forslagets Overgang til videre Behandling. Landsthinget fulgte ham og forkastede

efter en Times varm Forhandling Kl. $3^1/_4$ Forslaget med 43 Stemmer mod 18.

Saaledes var der opnaaet det modsatte af det med Forslaget tilsigtede, i det Fællesudvalgets Møder havde maattet udsættes paa Grund af Thingenes Forhandlinger om Juels Forslag. Først Kl. 8 om Aftenen samledes Fællesudvalget atter. Venstres Tilbud tilfredsstillede ikke Højre, og et Mæglingsforslag af den »liberale« C. Hage fandt heller ikke dets Tilslutning. Samme Aften traadte Fællesudvalget anden Gang sammen efter et kort Landsthingsmøde, og Mindretallets Ordfører (Schlegel) fremsatte nu paa sit Partis Vegne dets Ultimatum. Det fandt det »rigtigt, for ikke at lade noget Middel uforsøgt til at faa tilvejebragt en regelmæssig Finanslov, at fremlægge en Liste over de Bevillinger, som vi mente at maatte fastholde«, tilsammen til et Beløb af lidt over 3 Mill. Kr. Klokken var 10, da dette Tilbud stilledes, og inden Kl. 12 forlangte man Svar. Flertallet turde ikke uden forudgaaende Forhandling med Meningsfæller gaa ind paa saa store Indrømmelser, og Formanden udsatte derfor Mødet, indtil en saadan havde kunnet finde Sted. Forsøg paa at faa tilstrækkelig talrige Partimøder sammenkaldte paa den Tid af Døgnet mislykkedes, og noget fortsat Møde kunde heller ikke næste Dag holdes, da Regeringen besluttede, at Samlingen skulde sluttes inden Kl. 12.

Da Landsthinget samledes til Slutningsmødet lidt over Kl. $11^1/_2$, fik Fællesudvalgets Mindretals Ordfører (Schlegel) først Ordet for at oplæse en Erklæring fra Landsthingets delegerede i Udvalget. 5 Min. før Kl. 12 var Landsthinget sluttet. I Folkethinget, som samtidig traadte sammen, begyndte Formanden med at meddele, at 9 Medlemmer (Venstres Fællesbestyrelse) havde indbragt et Forslag til Beslutning, hvilket han oplæste. Deri fremhæves, at »man har afvist den paa ny tilbudte Forhandling om en midlertidig Finanslov«, og at »Regeringen afbryder Fælles-

udvalgets Arbejde og hjemsender Rigsdagen uden nogen lovlig Bevilling for det ny Aar«, hvorfor »Folkethinget nedlægger Indsigelse mod det længe forberedte, nu forestaaende Grundlovsbrud.« Da Forslaget ikke kunde komme til Forhandling, gav Thingets Flertal sin Tilslutning til Kjende ved at rejse sig og, da Holstein havde raabt: »Grundloven leve!«, at udbryde i et nifoldigt kraftigt Hurra. Derpaa forlod største Delen af Medlemmerne Salen, medens Formanden gav en kort statistisk Meddelelse om Samlingens Varighed, og Konsejlspræsidenten oplæste det »aabne Brev« om Rigsdagens Slutning for det næsten tomme Hus.

Den provisoriske Finanslov udkom endnu samme Dag. Den begrundes i sin Indledning med, at »der ikke inden det ny Finansaars Begyndelse er tilvejebragt nogen samstemmende Vedtagelse af begge Rigsdagens Afdelinger«. I Texten adskiller den sig deri fra den seneste lignende provisoriske Finanslov af 12te April 1877, at de i de midlertidige Love almindelige Udtryk om at afholde »de nødvendige løbende Udgifter efter de hidtil gjældende Regler« ere ombyttede med følgende: »de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter, deriblandt de Udgifter, som ere vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger ved Finanslovforslagets sidste Behandling«, hvorimod provisorisk Lov af 1877 indskrænkede Udgifterne til dem, som vare »vedtagne baade af Folkethinget og Landsthinget«.

Først den 4de April meddeltes Ministeriets »underdanigste Forestilling« til Kongen, ligeledes af 1ste April. I denne omtales »den paafaldende Langsomhed« i Fællesudvalget, uden »at nogen Udsigt til Overenskomst har aabnet sig«, og Juels mislykkede Forsøg. Det udtales dernæst, at »der kan ingen Tvivl være om, at det i Aar, ligesom i 1877, har været Hensigten at benytte Finansloven som et Middel til at fremtvinge Ministeriets Afgang«. »Dersom det blev taalt, at Folkethinget gjorde sin Villighed til at enes med Landsthinget om en Finanslov afhængig af,

at Deres Majestæt afskediger Deres Ministerium, vilde Folkethinget faktisk i Strid med Grundlovens Bestemmelser blive Eneherre over Finansloven, og det vilde være forbi med Kongens i Grundloven hjemlede Ret til at vælge sine Ministre efter eget Skjøn over, hvad Landets Tarv kræver«. »Det vil ikke kunne undgaas, at Uro og Gjæring i Landet vil blive en Følge af, at en regelmæssig Finanslov ikke kommer i Stand, og det kan ventes, at man fra flere Sider vil bestræbe sig for at tilvejebringe en stærk Ophidselse i de lavere Samfundslag, som man længe har bearbejdet i denne Retning; men dette — som man maa haabe — forbigaaende Onde vil dog, selv om alvorlige Foranstaltninger maa træffes imod det, være mindre end den varige Forvanskning af Forfatningen, som vilde blive en Følge af, at man maatte kjøbe Finanslove med Opgivelse af Kongens Ret til at vælge sine Ministre«. I det Ministeriet saaledes ligesom i 1877 maatte tilraade Kongen at underskrive en foreløbig Bevillingslov, troede det den Gang ikke at burde »indskrænke sig til de Udgifter, som vare vedtagne af begge Thing ved Finanslovforslagets sidste Behandling«, i det Ministeriet antog, »at der ingen anden legal Begrænsning gives for, hvad der kan optages paa en foreløbig Bevillingslov, naar ingen Finanslov er kommen i Stand, end Hensynet til, hvad Statens Tarv med Nødvendighed fordrer«. Grænsen maatte under disse Omstændigheder drages efter Hensynet til, hvad Ministeriet mente at kunne tage Ansvaret for, »naar det under en eventuel Rigsretsaktion skal afgjøres, om det kan forsvares, at slige Udgifter ere gjorte.« Det lader sig derfor ikke gjøre nærmere »at specialisere«, og Ministeriet »ser sig derfor nødsaget til at foreslaa Deres Majestæt at give Regeringen en i almindelige Udtryk holdt Bemyndigelse«.

Imod den »Uro og Gjæring«, som Regeringen havde frygtet ved Rigsdagens Slutning, havde den truffet for-

skjellige militære Foranstaltninger; men den fik ingen Brug for disse, da Hovedstaden forblev fuldstændig rolig.

Udbyttet af Rigsdagen 1884—85 var kun ringe: kun 11 Lovforslag bleve vedtagne og stadfæstede af Kongen. Foruden løbende Sager, som Indfødsrets Meddelelse og Vederlag for Kontorudgifter, maa nævnes Loven af 30te Marts 1885 om yderligere Foranstaltninger mod asiatisk Koleras Indførelse, ved hvis Vedtagelse Rigsdagen godkjendte, at Regeringen havde udstedt den foreløbige Lov af 12 September 1884, hvilken nu dækkedes af den nye Lov og saaledes bortfaldt. Af mange Fiskere lagdes Vægt paa den midlertidige Lov af 30te Marts 1885 om Anvendelse af de for Fiskeriet paa Søterritoriet gjældende Lovbestemmelser, hvilken Lov nu er gjældende indtil den 1ste Marts 1889. Midlertidig er ogsaa den i international Henseende vigtige Lov af 30te Marts 1885 om Forholdsregler til Beskyttelse af undersøiske Telegrafkabler, der til Grundlag har den i Paris den 14de Marts 1884 undertegnede internationale Konvention. Foruden Tillægsbevillingsloven for Finansaaret 1884—85 udkom den 1ste April ogsaa en Lov om Fabrikation, Forhandling og Udførsel af Kunstsmør, paa hvilken Landmændene lagde megen Vægt, især af Hensyn til Danmarks store Smørudførsel til England. Endelig stadfæstedes den 17de April en Lov, hvorved den midlertige Jagtlov af 12te Maj 1882 forlængedes, dog med noget ændrede Fredningstider; Forlængelsen skal gjælde indtil den 12te Septbr. 1888.

Andre mulige Frugter af Samlingen hindredes ved dens bratte Slutning, som Regeringen foretog for at faa Lejlighed til at udstede den ovennævnte »provisoriske Finanslov«; men denne blev ikke den eneste provisoriske Lov, til hvis Udstedelse Regeringen benyttede Lejligheden, medens Rigsdagen ikke var samlet. Den 5te Maj udkom den s. k. »provisoriske Riffellov«, d. v. s. »foreløbig Lov angaaende Forholdsregler for at hindre Misbrug af den uind-

skrænkede Adgang til at anskaffe Vaaben og øve sig i disses Brug«, som dens fuldstændige Titel lyder. Som Bevæggrund til Udstedelsen anføres i Indledningen, at »det maa befrygtes, at den hidtil stedfindende uindskrænkede Adgang til at anskaffe Vaaben og øve sig i disses Brug vil blive misbrugt til at forstyrre og true den offentlige Orden.« Den Bevægelse, som Regeringen søgte at hemme, var begyndt allerede i Efteraaret 1883. Oppositionens Mistillid til Regeringen var efterhaanden voxet saaledes, at denne mentes at ville gaa videre og videre i Retning af Grundlovens Krænkelse og vel endog det aabenbare Statskup. Forsøg i denne Retning vilde imidlertid efter Oppositionens Mening næppe gjøres, naar der havde dannet sig »Riffelforeninger«, saaledes som man havde set det under Forfatningskampen i Norge, eller naar, som i Schweiz, Folket ej alene var vaabenøvet, men i Besiddelse af Vaaben. Da i Løbet af Vinteren 1884—85 den Anskuelse mer og mer vandt Indgang hos Oppositionen, at Regeringen ligefrem forberedte »provisoriske« Tilstande, først og fremmest en provisorisk Finanslov, begyndte Befolkningen hist og her at nære Ønsker om at sætte sig i Besiddelse af Vaaben til dermed at værne sin Frihed. Hvor Skytteforeninger bestode, hvis Bestyrelser delte Oppositionens Opfattelse, ansaas Dannelsen af Riffelforeninger for unødvendig; men saadanne oprettedes hist og her, hvor Skytteforeninger savnedes, eller disses Bestyrelser hørte til det ministerielle Parti. I øvrigt vare Oppositionens indflydelsesrigeste Ledere betænkelige ved »Riffelbevægelsen«, saa meget mere som adskillige Talere paa Folkemøder og flere Redaktører i Provinserne undertiden fremkom med Ytringer, der muligvis kunde fortolkes, som om Riffelbevægelsen tilsigtede noget revolutionært. Efter at en Samling af saadanne Ytringer var gjengiven i den ministerielle Presse, udkom »den provisoriske Riffellov« af 5te Maj. Dernæst begyndte Regeringen ved rejsende Forhørsdommere og Oprettelsen af Kommissions-

domstole ad retlig Vej at forfølge de Personer, der havde spillet den mest fremtrædende Rolle i Riffelbevægelsen. Sagerne forfulgtes videre og naaede omtrent ved Aarets Udgang til Højesteret.

Forsvarsbevægelsen gik ligesom i de foregaaende Aar nærmest ud paa den store Plan til Kjøbenhavns Befæstning. En Deputation fra 20,000 Kvinder meddelte saaledes Kongen den 5te Februar, at de ved frivillige Bidrag havde tilvejebragt 8 60pundige Fæstningskanoner. Et Kasinomøde holdtes den 28de Marts for at paavirke Stemningen til Fordel for Hovedstadens Befæstning, og samtidig dermed begyndte den s. k. »Selvbeskatning til Fædrelandets Forsvar« med det Formaal at indkjøbe Jord og anlægge Forter omkring Kjøbenhavn ved frivillige Midler. Dette Foretagende billigedes ikke af alle Højremænd, men fandt Medhold hos Regeringen, og Krigsministeren fik Bemyndigelse til »at anvende en Sum af 100,000 Kroner paa forventet Tillægsbevilling til Projektering og Udarbejdelse af detaillerede Arbejdsplaner vedrørende Kjøbenhavns Landbefæstning«. Da senere »Garderhøj« (i Nærheden af Ermelundskrattet) var udpeget af de sagkyndige som Stedet for et Fort, blev Grunden erhvervet af Selvbeskatningens Venner.

I April fik Rigsdagssamlingen et lille Efterspil, som forløb næsten ubemærket, uagtet der var anvendt et hidtil saa usædvanligt Middel som Nedsættelsen af en parlamentarisk Kommission i Henhold til Grundlovens § 46. Anledningen var, at Kultusministeren (Scavenius) havde vægret sig ved at meddele Finansudvalget Oplysninger: a) om Udgifterne til det den 8de Oktober 1883 oprettede og i Sept. 1884 for første Gang samlede kirkelige Raad, hvis Oprettelse Folkethinget den 17de November 1883 havde erklæret for uforenelig med Grundloven, og b) om de Regler, der fulgtes ved Salget af Præstegaardsjorder, hvortil Anledningen var den stedfundne Afhændelse af nogle Trane-

kjær Præstekald paa Langeland underliggende Jorder og Skove. Kommissionen, hvis Nedsættelse vedtoges af Folkethinget den 28de Januar (med 54 Stemmer mod 11), og hvis 7 Medlemmer valgtes den 30te, havde ikke tilendebragt sit Arbejde inden Rigsdagens Slutning, og holdt derfor Møder den 9de og 18de April. I Slutningsmødet afgaves Beretningen, som tog Forbehold imod Regeringens Fremgangsmaade; dog deltog Kommissionens eneste Højre-Medlem (Scharling) ikke i dette Møde, men havde meddelt, at han ikke kunde tiltræde et enkelt Punkt, nemlig Kommissionens Udtalelse om, at Ministeriet savnede en almindelig Myndighed til at raade over Roskilde Domkirkes Midler, af hvilke Udgifterne til det kirkelige Raad vare blevne afholdte.

I den første Tid efter Rigsdagens Slutning mærkedes baade Efterdønninger fra denne bevægede Samling og Forvarsler om voxende Misstemning mellem det ministerielle Højre og Oppositionen. Et Manifest fra Rigsdagens Højre, som dog ikke var underskrevet af Landsthingsmændene Krieger, Ussing, Broberg og S. Pedersen eller af Folkethingsmændene Monrad, Klein, C. V. Nyholm, C. Hage, Bluhme, Strøm og Weeke, fik en vid Spredning. Manifestet var rettet imod »Folkethingsparlamentarismen«, hvorom det hedder: »En saadan ensidig Parlamentarisme er uberettiget, saa længe vor nuværende Statsforfatning bestaar«. Hos Oppositionen vakte det især Misstemning, at 7 af de Landsthingsmænd, som havde Sæde i Rigsretten, paa Forhaand syntes at have bundet sig til at frikjende Ministeriet under en mulig Rigsretssag, i det de havde underskrevet følgende Ytring: »Venstre har foretrukket Finanslovens Sprængning fremfor at tage fornødent Hensyn til Landsthingets berettigede Ønsker, og har derved nødvendiggjort en provisorisk Bevillingslov.«

Den 11te April holdt den kjøbenhavnske Opposition et s. k. »liberalt Protestmøde« i Folketheatret. Herpaa

svaredes med et Højremøde den 19de i Kristiansborg Slots Ridehus, medens samtidig Socialdemokraterne holdt Møde paa Nørrefælled, og fra nu af gik det Slag i Slag med politiske Møder hele Landet over indtil næste Rigsdagssamling, i det begge Partier organiserede sig, Højre især ved Hjælp af de efterhaanden talrigere »konservative Klubber«; men næsten uden Undtagelse holdt hvert Parti Møde for sig. Ligesom under det første Provisorium 1877 havde Justitsminister Nellemann beordret Politiet til at overvære ethvert offentligt Møde. Da Folkethingets Formand Berg paa et saadant havde erklæret, at han ikke vilde tale med »Politimesteren i Nakken«, og da paa hans følgende Møde den 14de Juni i Holstebro den derværende Politimester ikke godvillig vilde forlade den Plads, han havde indtaget paa Talerstolen, blev han sat ned af to Indbydere til Mødet, Noes og Nielsen, eftersom Berg fastholdt, at han ikke vilde deltage i Mødet, saa længe Politimesteren var paa Tribunen, og derfor gjorde Mine til at gaa sin Vej. I denne Anledning oprettede Justitsministeren en Kommissionsdomstol, som endelig den 30te September dømte de alt i lang Tid arresterede Noes og Nielsen til 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost, hvilken Straf ogsaa ikjendtes Berg. Sagen indankedes for Højesteret (der stadfæstede Dommen efter Nyaar 1886). Oppositionen lagde imidlertid paa mange Maader sine velvillige Følelser for de domfældte for Dagen, saaledes da Berg kom tilbage til Kjøbenhavn fra en Rejse (den 2den Oktober), og da Noes og Nielsen løslodes af Varetægtsarresten. Da Universitetsprofessorerne Erslev og Høffding i »Studentersamfundet« havde tilkjendegivet deres Medfølelse med dem, fik de en skarp Irettesættelse af Kultusministeren.

Samme Minister (Scavenius) havde allerede den 22de April vakt Misstemning blandt Skolelærerne ved et Cirkulære, som paalagde alle Skoledirektioner uden for Kjøbenhavn uopholdelig at gjøre Indberetning til Ministeriet,

i Fald nogen under vedkommende Direktion hørende Skolelærer deltog i »offentlig mod Regeringen rettet ophidsende Agitation«, navnlig i den s. k. »Riffelbevægelse«, da sligt »ikke for Fremtiden vilde blive taalt«; gjorde nogen Lærer sig skyldig i sligt, vilde man »se sig i den Nødvendighed at entledige ham fra hans Embedsstilling«. Dette blev det paalagt enhver Direktion at tilkjendegive alle under dem hørende Skolelærere.

Paa Grund af Udtalelser ved Møder blev der anlagt mange Sager, der for en Del paadømtes ved særlige Kommissionsdomstole. Foruden den oven for nævnte Sag, hvorved Berg dømtes, rejstes politiske Sager mod Folkethingsmændene Claussen, Fogtmann og Ravn. Den sidste, hvis endelige Dom faldt ved Højesteret den 22de December og lød paa 3 Maaneders simpelt Fængsel, blev paa Aarets sidste Dag fængslet i Viborg til Afsoning af Straffen, skjønt han protesterede under Henvisning til Grundlovens § 57, der bestemmer, at »saa længe Rigsdagen er samlet, kan ingen Rigsdagsmand uden Samtykke af det Thing, hvortil han hører, hæftes for Gjæld, ej heller fængsles eller tiltales, med mindre han er greben paa fersk Gjerning«, hvorved han gik ud fra den Mening, at Udtrykket »fængsles« maatte forstaas om alt Slags Fængsel og ikke blot om Varetægtsfængsel.

Paa Grund af en anden Grundlovsfortolkning forsøgtes paa adskillige Steder, især i det østlige Jylland, en mer eller mindre gjennemført Skattenægtelse. Da nemlig Grundlovens § 49 siger, at »forinden Finansloven er vedtagen, maa Skatterne ej opkræves«, og da man ikke ansaa Finansloven for 1885—86 for »vedtagen«, vægrede mange Gaardmænd — for en Del valgte Tillidsmænd i Rigsdag, Amtsraad og Sogneraad — sig ved at betale Statsskatter, der opkrævedes i Henhold til den foreløbige Lov af 1ste April. For fleres Vedkommende blev Skattenægtelsen gjennemført indtil Udpantning, og naar de udpantede Gjenstande

skulde sælges ved Avktion, udøvedes der undertiden paa dem, som vilde kjøbe, et moralsk Tryk, der paa et enkelt Sted (Tvingstrup ved Horsens) antog en støjende Karakter. Som Følge heraf idømtes Bøder, som de dømte imidlertid til Dels foretrak at afsone ved Fængsel.

En Tvist af social Natur, der fremtraadte i den s. k. Lock-out, traadte ogsaa i Forbindelse med den politiske Uenighed. Den 10de Juni stillede Smeddene og Maskinarbejderne flere Fordringer til Fabrikant Eichhoff. Da man vidste, at de samme Fordringer vilde blive stillede til andre Fabrikanter, ansaa Fabrikanterne det for rigtigt at slutte sig sammen og handle i Fællesskab. De bleve enige om at imødekomme Arbejderne i 4 af de af dem opstillede Punkter, men nægtede at gaa ind paa det femte Punkt, hvorefter der skulde garanteres en Minimumsbetaling af 27 Øre pr. Time. Da Enighed ikke kunde opnaas, standsede Arbejdet d. 14de Juli. I 4 Maaneder hvilede derpaa Arbejdet til stort Tab for begge Parter; men uagtet Oppositionen paa mange Maader støttede de arbejdsløse, maatte de dog til sidst i alt væsentligt give efter. Fra højre Side stiftedes en Forening »Arbejdernes Værn«, som søgte at skaffe Arbejde til dem, der vilde unddrage sig fra Socialdemokraternes Indflydelse.

Med Aarets sidste Halvdel begyndte en Række Udstillinger og Møder. Den 1ste Juli aabnedes saaledes den tredje almindelige Industri- og Landboudstilling i Odense, og under denne fandt flere Møder Sted. Den 16de—17de Juli samledes de delegerede af Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri, og den 18de—21de holdtes sammesteds det 5te danske Industrimøde. Den 31te Juli til 1ste Avgust holdtes et Skolemøde, og i de samme Dage fandt en Fjerkræudstilling Sted. Fremdeles holdtes dér den 26de—27de Avgust det første almindelige danske Organistmøde og den 1ste September et Sygekasse-

møde. Endelig blev den 26de September en Frugt- og Produktudstilling forbunden med den øvrige Udstilling.

I Kjøbenhavn aabnedes en international Fjerkræudstilling den 3dje Juli og den 31te Avgust et to Dages Handelsmøde, paa hvilket der bl. a. forhandledes om en nordisk Toldforening og om den tyske Nord-Østersø-Kanal. Af andre Møder kunne nævnes den almindelige danske Lægeforenings 18de Møde i Silkeborg den 19de—20de Avgust og det andet almindelige Dyrlægemøde i Frederiksborg den 30te Avgust—1ste September.

Den første større indenlandske Kongerejse fandt Sted i Anledning af den ovennævnte Udstillings Aabning i Odense den 1ste Juli. Medens i tidligere Aar Repræsentanter fra forskjellige politiske Partier plejede at deltage i den Hyldest, som vistes Kongehuset, begyndte nu Oppositionen at holde sig tilbage, medens de nystiftede konservative Klubber for første Gang spillede en fremtrædende Rolle. Da Kongen under et Besøg i Sydfyn og paa Taasinge den 6te Avgust havde talt til en konservativ Klub fra Svendborg, læstes kort efter i det kjøbenhavnske Dagblad »Politikens« »Brevkasse« et Spørgsmaal, undertegnet »Cajus p. t. Taasinge«, hvori Justitsministeren mente at finde Hentydninger til Kongens Tale. Der blev imod Bladets ansvarhavende, en af Folkethingets Viceformænd, Hørup, rejst Tiltale for Majestætsforbrydelse, og den 24de November dømte Kriminal- og Politiretten ham til 6 Maaneders simpelt Fængsel. (Kort efter Nyaar blev han frikjendt af Højesteret).

En udenlandsk Kongerejse i Avgust stod i Forbindelse med Kongens yngste Søn, Prins Valdemars Forlovelse med Prinsesse Marie af Orléans. Forlovelsen forkyndtes den 12te Avgust, og Brylluppet stod paa Slottet Eu i Frankrig den 22de Oktober. Den 8de December stege Prinsen og Prinsessen i Land ved Humlebæk for der fra at rejse til Fredensborg, og den 20de fandt deres festlige Indtog Sted

i Kjøbenhavn. Sidstnævnte Dag blev Residensen nemlig forlagt til Hovedstaden fra Fredensborg, hvor den danske Kongefamilie — ligesom flere foregaaende Aar — havde modtaget Besøg af sine mange kejserlige og kongelige Slægtninge, især imellem den 5te September og 18de Oktober.

I Slutningen af September dannede der sig i konservative Kredse en Komité, der udstedte Opfordring til ad privat Vej at gjenoprette Kongens Livjægerkorps, som var ophævet ved Lov den 28de Maj 1870. Krigsministeriet understøttede Foretagendet ved Udlaan af Vaaben m. m., og den 9de November kronedes det med Held, i det Kongen bemyndigede Krigsministeren til at stadfæste det saaledes gjenoprettede Livjægerkorps's Love.

Foruden det allerede omtalte betydelige nationale Tab, som medførtes af Arbejdsstandsningen, bragte Aarets sidste Maaneder ogsaa økonomiske Tab for mange ved store Besvigelser og Falliter, hvorved Børsen gjentagne Gange blev sat i stærk Bevægelse, og mange rentebærende Papirer sank.

I Ministeriets Sammensætning skete der den 8de August den Forandring, at Finsen paa Grund af tiltagende Svagelighed blev afløst som Indenrigsminister af Godsejer Ingerslev.

Rigsdagen aabnedes atter den 5te Oktober for at begynde sin 38te ordentlige Samling. Noget frugtbart Samarbejde mellem Lovgivningens forskjellige Led kunde jo ikke ventes, og Interessen knyttede sig derfor nærmest til den provisoriske Finanslovs Skæbne. Den forrige (af 1877) var forelagt Rigsdagen af Finansministeren samtidig med Finanslovforslaget for det følgende Finansaar. Ved Fremlæggelsen af det for 1886—87 erklærede imidlertid Finansminister Estrup, at han først vilde forelægge den, »saa snart første Behandling af det nu fremlagte Finanslovforslag er tilendebragt«.

Paa Grund heraf blev det allerede den 8de Oktober meddelt, at Alberti vilde indbringe baade den provisoriske Finanslov af 1ste April og den provisoriske Riffellov af 5te Maj; men da Behandlingen skulde begynde den 12te Oktober, afgav Konsejlspræsident Estrup strax ved Mødets Begyndelse en Erklæring, hvori det bl. a. hed, at Forelæggelsen af en foreløbig Lov »ikke kan ske ved nogen anden end Regeringen efter Kongens Bemyndigelse«. Strax efter Erklæringens Oplæsning forlod Regeringens tilstedeværende Medlemmer Mødet, medens Formanden (Berg) svarede: »Denne Indsigelse fra Konsejlspræsidenten maa jeg tilbagevise som uberettiget. Denne Indsigelse anser jeg for at indeholde et Angreb paa Folkethingets grundlovmæssige Ret«. Behandlingen fortsattes derpaa og endte med, at Thinget med 79 Stemmer imod 17 vedtog følgende af Alberti foreslaaede Overgang til Dagsordenen: »I det Folkethinget nægter det foreliggende Lovforslags Fremme og herved forkaster »foreløbig Lov« af 1ste April om Indtægts- og Udgiftsbevilling, indtil Finansloven for Finansaaret 1ste April 1885 til 31te Marts 1886 er given, hvilken »foreløbig Lov« er stridende ikke blot mod Grundlovens § 49, men ogsaa mod dens § 25, gaar Thinget over til den næste Sag paa Dagsordenen«. Ved en tilsvarende motiveret Dagsorden forkastedes Dagen efter den provisoriske Riffellov. Ikke des mindre lod Regeringen begge de provisoriske Love forblive bestaaende.

Den 16de Oktober aabnedes i Folkethinget 1ste Behandling af Finanslovforslaget for 1886—87. Det viste en Underbalance af c. 9,400,000 Kr., som nærmest var foraarsaget ved den nu for første Gang paa Finansloven optagne Begyndelse af Kjøbenhavns Befæstning, og i Anmærkningerne henvistes til de i Landsthinget derom fremsatte særlige Lovforslag. Thingets sædvanlige Ordfører i finansielle Sager (Holstein), som aabnede Forhandlingen, fremhævede, at Folkethinget af reelle Grunde altid havde

udtalt sig imod Kjøbenhavns Befæstning; men i øvrigt vilde han fraraade en Realitetsbehandling af dette Lovforslag; thi »hvad Folkethinget siger, betyder ingen Ting«. »Regeringen har fuldstændig sat sig ud over Folkethingets Nej«; derfor er »enhver virkelig Forhandling umulig; thi den ene Faktor, der skulde forhandle, forhandler ikke, den dikterer«. Han anbefalede derfor at nægte Forslaget Overgang til anden Behandling. Efter et Par Timers Ordskifte nægtedes Overgangen med 77 Stemmer mod 21; H. C. Nyholm stemte ikke, medens af det »liberale« Parti C. V. Nyholm og Monrad stemte for Overgangen, Bluhme og C. Hage mod den.

Nogle Dage efter (den 21de Oktober) meddelte Folkethingets Formand, at Finansministeren vilde forelægge den provisoriske Finanslov af 1ste April, og Fremlæggelsen blev sat paa Dagsordenen til det følgende Møde; men inden den Tid krydsedes Begivenhederne paa en uberegnelig Maade. Under Folkethingets korte Møde den 21de Oktober sad paa Tilhørerpladsen en 18—19aarig Typograf Julius Rasmussen; han var i en ophidset Sindsstemning paa Grund af skuffede Forventninger om, at Folkethinget hurtig skulde løse den politiske Knude ved at tilvejebringe Ministeriets Afgang. Skuffet forlod han det korte, rent formelle Møde og drev om paa Gaden, i det han rugede over den forbryderske Tanke, ved Hjælp af en Revolver, han bar hos sig, selv at tilvejebringe en Løsning ved at skyde Konsejlspræsidenten. Ved dennes Port afventede han længe hans Hjemkomst. Da den ventede endelig kom, omtrent Kl. 5, affyrede det unge Menneske to Skud. Det første prellede af mod en Knap i Ministerens Overfrakke; det andet traf Porten, i det Forbryderen i det samme blev anholdt af forbigaaende.

Rygtet om det forsøgte Mord vakte almindelig Harme, hos Oppositionen tillige Bekymring for den Maade, hvorpaa det kunde blive taget til Indtægt af dens Modstandere.

Fra de forskjelligste Sider indløb Beviser paa Deltagelse for Konsejlspræsidenten, der imidlertid tog Sagen med megen Ro. Landsthinget havde Møde den 23de Oktober. Dets Formand (Liebe) aabnede det med »et Ord først og fremmest hjærtelig deltagende, men derhos tillige alvorligt«, hvortil Thinget sluttede sig ved at rejse sig. Dernæst meddelte han en netop fra Konsejlspræsidenten modtagen Skrivelse om Rigsdagens Udsættelse indtil den 18de December.

Ogsaa Folkethingets Medlemmer samledes samme Eftermiddag til et hurtig sammenkaldt Møde, hvor Formanden oplæste den Skrivelse fra Konsejlspræsidenten, han havde modtaget om Udsættelsen. Han udtalte dernæst »en dyb Beklagelse og Fordømmelse af den forøvede Forbrydelse«, hvortil Thingets Medlemmer sluttede sig ved at rejse sig. Han opgav dernæst samme Dagsorden for det første Møde efter Udsættelsen, altsaa ogsaa den provisoriske Finanslovs Forelæggelse. Den 21de var der imidlertid i Folkethinget af et Medlem (Juel) anmeldt et Forslag til Grundlovsændring.

Imidlertid begyndte en Række s. k. Estrup-Fester i Anledning af Mordforsøget. Et Fanetog fandt Sted gjennem Kjøbenhavns Gader til Konsejlspræsidentens Bolig Søndagen den 25de Oktober, en stor Kasino-Fest holdtes den 7de November, en lignende Fest den 10de.

Fra Regeringens Side udfoldedes en stor Virksomhed med Mordforsøget som Baggrund. Medens Rigsdagen ikke var samlet, udstedtes 3 nye provisoriske Love, hvis paatrængende Nødvendighed begrundedes med en Henvisning til de stedfindende Forhold. De to første udkom allerede den 27de Oktober. Ved den ene af disse oprettedes et hvervet militært Gendarmerikorps, i det Regeringen antog, »at der af de civile Myndigheder vil blive stillet Fordringer om militær Bistand i større Omfang, end Hærens Tarv og Hensynet til de værnepligtiges Uddannelse taaler«.

Dertil sluttede sig nogle den 7de December givne Regler for dette Korps's Samvirken med de civile Myndigheder; i disse faar Gendarmeriet en udstrakt Myndighed til i visse Tilfælde »af egen Drift og paa eget Ansvar at foretage, hvad der maatte være fornødent«, medens »den skyldige, som derved kommer til Skade eller omkommer, tager Skade for Hjemgjæld og ligger paa sine Gjerninger.« De 4 Gendarmeriafdelinger fik Hovedgarnisoner i Kjøbenhavn, Ringsted, Kolding og Aarhus, medens Detachementer fordeltes til flere Kjøbstæder uden militær Garnison.

Den anden provisoriske Lov — om overordentlige Politiudgifter — af samme Dag bemyndiger Justitsministeren til »for Statskassens Regning at afholde de Udgifter, som Tilvejebringelsen af overordentlig Politihjælp og andre særlige Politiforanstaltninger til Opretholdelsen af den offentlige Orden i eller uden for Kjøbenhavn maatte udkræve«, »da de særlige Forhold for Tiden stille større Krav til Politiet, end de i Medfør af den gjældende Lovgivning til Raadighed staaende Kræfter og Midler tillade at gjøre Fyldest, og da det ikke findes billigt at paalægge Kommunerne Udgifter i den Anledning«.

Den tredje provisoriske Lov udkom den 2den November og indeholdt et Tillæg til den almindelige borgerlige Straffelov, »da det under de forhaandenværende Omstændigheder maa anses paatrængende nødvendigt at udfylde den almindelige borgerlige Straffelov med saadanne Bestemmelser, som i andre Landes Straffelove ere fundne fornødne til Beskyttelse af den offentlige Ro og Orden«. Det var især den tyske Straffelov, som havde tjent til Mønster ved Affattelsen. De Bestemmelser, som vakte mest Opmærksomhed, vare følgende: Fængselsstraf fastsattes for at fremstille »Forbrydelsers Begaaelse som fortjenstligt eller bifaldsværdigt«, for »at ophidse Klasser eller Dele af Befolkningen til Had og Forbitrelse eller til Voldsgjerninger mod andre Klasser eller Dele af den«, og for offentlig at frem-

stille eller udbrede »opdigtede eller forvanskede Kjendsgjerninger for derved at gjøre Statens Indretninger eller Regeringens Foranstaltninger forhadte eller foragtelige.«

Rigsdagens Fortsættelse den 18de December foregik for Landsthingets Vedkommende med den af dets Formand den 23de Oktober opgivne Dagsorden. Derimod maatte Folkethinget af sin Dagsorden lade udgaa alle de inden Udsættelsen bestemte Sager. Formanden oplæste nemlig ved Mødets Begyndelse en Skrivelse fra Finansministeren, hvori han tilbagetog sin under 21de Oktober gjorte Meddelelse om, at han agtede at fremlægge de paa Dagsordenen opførte Lovforslag, deriblandt den provisoriske Finanslov af 1ste April, og han tilføjede, at han senere skulde underrette Formanden om, naar han ønskede at fremlægge disse Sager. Derimod ønskede Ministeren Lejlighed til »snarest muligt, helst endnu i Dag«, at fremsætte Forslag om Grundlovsændring og et Lovforslag om Foranstaltninger til at modvirke Arbejdsløsheden og formindske den derved foranledigede Nød«. Denne Lejlighed blev givet Ministeren i et nyt Folkethingsmøde samme Dag.

Hvad det af Regeringen fremsatte Forslag til Grundlovsændring gik ud paa, meddeles bedst i Forbindelse med en Redegjørelse for dets Behandling, der først fandt Sted efter Nyaar 1886. Kun saa meget bør allerede her meddeles, at det, ligesom det af Juel inden Udsættelsen anmeldte, havde til Formaal at finde en Afgjørelsesmaade for det Tilfælde, at der ikke imellem Rigsdagens to Afdelinger var opnaaet Enighed om en Finanslov, efter at Behandling gjennem Fællesudvalg forgjæves havde været forsøgt. Den 22de December indbragte Klein et tredje Forslag til Grundlovsændring, saa at der under Rigsdagens Juleferie forelaa flere forskjellige Løsninger af samme Opgave til Lovgivningsmagtens Overvejelse.

Den 19de December indbragtes i Folkethinget af Alberti de 3 under Rigsdagens Udsættelse udstedte foreløbige

Love, ligesom han havde indbragt de to tidligere provisoriske Love i Oktober, med det Formaal at give Thinget Lejlighed til hurtigst mulig at forkaste dem. I det kort efter aabnede Landsthingsmøde samme Dag indbragte Justitsminister Nellemann og Krigsminister Bahnson de 3 samme provisoriske Love. Forkastelsen fandt Sted i Folkethinget den 21de December ved motiverede Dagsordener med 74—76 Stemmer mod 12—14.

Samme Eftermiddag kom »Arbejdsløshedsloven«, for hvis Vedkommende »Visnepolitiken« blev brudt, til første Behandling i Folkethinget. Den fremmedes paa overordentlig Maade ved Undtagelse fra Forretningsordenens Regler, saa at anden Behandling fandt Sted næste Morgen Kl. 10 og tredje samme Dag Kl. 1. En halv Time senere var den oversendt til Landsthinget. Her behandledes den første Gang Kl. 2½, anden Gang den 23de December Kl. 10, tredje Gang Kl. 12¼, hvorpaa den paa Grund af Uenighed om Indholdet gik tilbage til Folkethinget.

Dette Things »eneste« Behandling fandt Sted Kl. 1½, Landsthingets Kl. 2¾. Da Uenigheden endnu ikke var hævet, vedtoges Nedsættelsen af et Fællesudvalg. Dette, bestaaende af 11 Medlemmer fra hvert af Thingene, traadte strax sammen. Ved Formandsudvalget havde Høgsbro (af Folkethingets Venstre) og P. Pedersen (af Landsthingets Højre) lige mange Stemmer, hvorfor den sidste som den ældste ansaas valgt. Denne afbrød efter en kort Forhandling om mulige Mæglingsforslag Udvalgets Arbejde (Kl. 5—6) og udsatte dets Møder indtil efter Juleferien. Derved svandt det Haab, som havde været næret om at faa Loven gjennemført inden Julen, paa Grund af hvilket Sagens Behandling havde været fremmet saa hurtig. Uenigheden var nærmest grundet i Lovforslagets Uoverensstemmelse med en tidligere lignende Lov af 10de Marts 1879 »om midlertidige Foranstaltninger mod den ved Arbejdsløshed og Vinterens Strænghed indtraadte Nød«, hvis 6 første Paragrafer væ-

sentlig stemmede med Regeringsforslagets tilsvarende Paragrafer, men hvortil Regeringen nu havde føjet 2 nye, ved hvilke den bemyndigedes til at bruge c. 2 Mill. Kr. til Arbejder, til hvis Udførelse den hidtil forgjæves havde søgt Bevilling paa Finansloven. Dette, der af Monrad betegnedes som »et Stykke Finanslov i Arbejdsløshedens Kappe«, vilde Folkethinget ikke gaa ind paa; derimod indsatte det et Tilskud af Statskassen til Kommunerne, beregnet efter Forholdet af 50 Øre for hver Indbygger, hvilket skulde udbetales gjennem de kommunale Bestyrelser for dermed hurtigst mulig at lindre den største Nød. Landsthinget vilde imidlertid ikke give »Almisse« i Steden for Arbejde. Derimod vare begge Thingene enige om at yde 1 Mill. Kr. af Statskassens Midler til midlertidige Laan til Kommunerne for at sætte disse i Stand til at iværksætte kommunale Arbejder. Et Mæglingsforslag af Fællesudvalgets »liberale« Medlem C. V. Nyholm, oprindelig fremsat i Folkethinget af N. Andersen (af Højre), blev ikke sat under Afstemning, fordi Udvalgets Møder udsattes. Saaledes var der intet udrettet for de nødlidende Arbejdere, da Rigsdagens Juleferie begyndte (om Aftenen den 23de December).

Af danske, døde i Aaret 1885, kunne nævnes: den tidligere Kultusminister Johan Christian Henrik Fischer, † 16de September; Gehejmekonferensraad Jens Peter Trap, der i mange Aar havde været Kongens Kabinetssekretær, † 21de Januar; Museumsdirektør Jens Jakob Asmussen Worsaae, † 15de Avgust; General Vilhelm Carl Bernt Stricker, † 26de Avgust; Kontreadmiral Hans Georg Friboe Garde, † ved Malta 13de December; Fysiologen Peter Ludvig Panum, † 2den Maj; Skoledirektør Jens Andreas Christian Holbech, † 23de December; Veterinæren Ferdinand Victor Alphons Prosch, † 29de Juli; Historikeren Carl Frederik Vilhelm Mathildus Rosenberg, † 3dje December; Digterne Hans Vilhelm Kaalund, † 27de April, og Jens Peter Jacobsen, † 30te April; forhenværende Skuespiller Frederik Ludvig

Høedt, † 22de Marts; Kobberstikkeren Joel Ballin, † 21de Marts, og Maleren Niels Simonsen, † 11te December.

Island led stor Skade ved et Sneskred ved Seydisfjord den 18de Februar, hvorved 24 Mennesker omkom. Ved aabent Brev af 6te Januar var Althinget indkaldt til at samles den 1ste Juli. Ved Aabningen oplæstes et »allerhøjeste Budskab« af 22de Maj. I dette udtales »det tillidsfulde Haab, at det ved Befolkningens Sparsommelighed og Flid og ved ufortrødent Arbejde for at fremme Udviklingen af Landets Næringsveje vil lykkes snart at indvinde de lidte Tab«, som Misvæxtaarene havde bevirket, og som ogsaa havde givet sig Udtryk i Regeringens Finanslovforslag for 1886—87; som »et virksomt Middel til Næringsvejenes Opkomst anbefaledes en Lov om Oprettelsen af en Landsbank. Af de talrige Lovforslag, som dette Althing vedtog, var dette det første, som stadfæstedes (den 18de September). Den 2den November udkom — foruden Finansloven, Tillægsbevillingslove og flere mindre Love, som nærmest maa henregnes til løbende Sager — en Lov om Nedsættelse af Skat paa Brugen og Benyttelsen af Jordejendom og paa Løsegodset, som dog foreløbig kun fik midlertidig Varighed for 1886 og 1887. Den 16de December stadfæstedes en større Lov om Udpantning og Udlæg uden Grundlag af Dom eller Forlig, der svarer til den danske Lov af 29de Marts 1873 med samme Titel, og en mindre Lov om Fredning af Fugle og Rensdyr, hvorved Loven af 17de Marts 1882 ændredes. Inden Aarets Udgang vare i alt 15 af de paa dette Althing vedtagne Love udkomne, medens flere først stadfæstedes i 1886. Paa Grund af Althingets store Virksomhed maatte Samlingen ogsaa forlænges 14 Dage ud over den i Forfatningsloven af 1874 bestemte Samlingstid af 6 Uger eller indtil den 27de Avgust. Ved Siden af denne frugtbare Reformvirksomhed udarbejdede og vedtog Althinget tillige et privat indbragt Forslag om en revideret Forfatningslov for Islands særlige Anliggender

samt to Adresser til Kongen, en fra hvert af Althingets Afdelinger, der nærmest havde til Formaal at anbefale Forfatningsændringen. Som Følge heraf blev Althinget opløst ved aabent Brev af 2den November, og samme Dag udskreves de nye Valg til at foretages i Tidsrummet fra den 1ste til den 10de Juni 1886, hvorefter en overordentlig Samling blev indkaldt til den 28de Juli 1886. I det dette kundgjordes, meddelte Kongen imidlertid i Forvejen, »for at der ikke til disse af Forfatningsloven paabudne Skridt skal knyttes Forventninger, som ikke senere opfyldes«, »at det ikke vil være Os muligt at stadfæste det af Althinget vedtagne Forfatningsforslag, selv om det af det nyvalgte Althing paa ny maatte blive vedtaget«. Det af begge Althingets Afdelinger vedtagne Forslag gaar ud paa, at Islands øverste Styrelse overdrages en af Kongen udnævnt, i Island bosat, uansvarlig Landsstyrer, som paa Kongens Vegne skal kunne afgjøre de Sager, hvortil Kongens Samtykke kræves — med Undtagelse af Stadfæstelse af Ændringer i Forfatningsloven og Meddelelse af Benaadning og Amnesti —, og som skal udøve sin Myndighed gjennem af ham valgte Ministre, der over for Althinget staa til Ansvar for Regeringens Førelse. Dette Forslag, hvorved Islands øverste Styrelse henlægges til en stedlig Regeringsmyndighed, som er uafhængig af det danske Statsraad og Danmarks øvrige Regering, og som har sit Sæde i selve Island, stemmer i det væsentlige med, hvad Althinget allerede i sit Møde 1871 ønskede gjennemført, men som Kongen modsatte sig ved »allerhøjeste Bekjendtgjørelse til Althinget« af 23de Maj 1873. I den »allerhøjeste Kundgjørelse af 2den November 1885« advares derfor til Slutning Islænderne mod »at spilde Tid, Kræfter og Landets Penge paa en ufrugtbar Forfatningsstrid og paa en fornyet Kamp for at gjennemføre Fordringer, der ere uforenelige med Rigets Enhed.«

Paa de danske Øer i Vestindien har der imellem Regeringens Repræsentant, Guvernøren, og Kolonialraadet

paa St. Thomas hersket en uafbrudt indbyrdes Misstemning, der atter og atter kom til Udbrud. Guvernøren besøgte en stor Del af Aaret Kjøbenhavn og raadførte sig med Regeringen.

2.

Norge havde ved Ministerskiftet 1884 i politisk Henseende faaet en ny Skikkelse; men Begivenhederne i 1885 vidne af og til om, at det nye endnu ikke havde vundet fuld Fasthed. Allerede ved Nyaarstid blev det aabenbart, at Ministeriet ikke var ganske ensartet, i det der imellem Regeringens Formand, Statsminister Johan Sverdrup, og Chefen for Armédepartementet, Statsraad Daae, var opstaaet Uenighed med Hensyn til Hærsagens Forelæggelse paa det forestaaende Storthing. I denne Anledning ankom i Januar til Kristiania fra Stockholm Medlemmerne af den derværende norske Statsraadsafdeling, Statsminister Richter og Statsraaderne Jakob Sverdrup og Stang. Ved Samraad mellem alle Statsraadets Medlemmer lykkedes det at hæve Uenigheden, og Statsraad Daae paatog sig, inden Midten af Marts at besørge udarbejdet et Lovforslag om Værnepligt og Udskrivning i Overensstemmelse med Storthingets Beslutning af 1881*). Saaledes blev den truende Ministerkrise for denne Gang overstaaet.

Den 2den Februar traadte det 34te ordentlige Storthing sammen, og Dagen efter foregik den højtidelige Aabning, som denne Gang foretoges af Kronprinsen, der i denne Anledning var ankommen til Kristiania. Den vigtigste Sag, der blev Gjenstand for Storthingets Behandling, var Spørgsmaalet om Værnepligt og Udskrivning, som i

---

*) Se Hist. Arkiv 1882 II. De vigtigste Begivenheder i 1881. Side 15.

en lang Aarrække havde staaet paa Dagsordenen, uden at det under de foregaaende Ministerier havde været muligt at tilvejebringe Enighed mellem Regeringen og Thinget. Den 13de Marts fremlagdes det Regeringsforslag, som Statsraad Daae var bleven anmodet om at udarbejde, og som skulde opstille 13 Aarsklasser, 3 Opbud og det Minimum af Øvelser, der var foreskrevet i Storthingets Beslutning af 1881. Daae havde allerede i det Statsraadsmøde, i hvilket han var bleven opfordret til at udarbejde Forslaget, ladet tilføre Protokollen, at han kun for en Del ubetinget kunde godkjende de i Storthingsbeslutningen opstillede Udgangspunkter, og at han, naar han besørgede det begjærede Forslag udarbejdet, ikke derved paa nogen som helst Maade erklærede sig enig deri, og da Lagthinget den 24de April ved Behandlingen af Lovforslag om Underofficerers Ansættelse og Afskedigelse enstemmig havde forkastet et af ham udarbejdet Udkast, erklærede han, at han deri saae et Udtryk for, at han burde træde tilbage, og indgav samme Dag sin Begjæring om Afsked. Denne meddeltes ham den 30te April, og samtidig dermed bestemtes, at Statsminister Sverdrup indtil videre skulde overtage Styrelsen af Armédepartementet i Forening med Marinedepartementet, medens det dermed hidtil forenede Postdepartement midlertidig skulde forestaas af Statsraad Kildal ved Siden af Revisionsdepartementet. Efter at Statsministeren selv var traadt i Spidsen for hele Forsvarsvæsenet, gik Sagen hurtig fremad; thi vel førtes der den 20de—21de Maj en varm Forhandling i Odelsthinget; men da Sagen derefter var tilstillet Lagthinget, og dette havde bifaldet Forslaget den 4de Juni, overbragtes det til den norske Regering, og den 16de udkom Loven. I Følge denne skal Landvæbningen bestaa af 3 Opbud: Linjetropper, Landværn og Landstorm. Linjetropperne, der dannes dels af udskrevne, dels af frivillige, skulle kunne bruges til Forsvar af Landets Interesser hvor som helst; Landværnet maa kun benyttes inden for Landets Grænser;

Landstormen er nærmest bestemt til lokalt Forsvar. I Landstormens Forstærkningsafdelinger er enhver vaabenfør Mand, som ikke er fritagen for Værnepligt og ikke aftjener denne ved nogen anden Væbningsklasse, under Krig pligtig til at tjene mellem sit fyldte 18de og sit fyldte 50de Aar. Tjenestetiden er 13 Aar, nemlig 5 i Linjen, 4 i Landværnet og 4 i Landstormen. Rekrutøvelserne ved Linjen er fra 42 til 70 Dage efter de forskjellige Vaabenarter. Varigheden af Instruktionskurser for Befalingsmænd — hvilke Poster enhver udskreven er pligtig at modtage — bestemmes af Lovgivningsmagten. Til andre militære Øvelser for Mandskabet anvendes mindst 24 Dage aarlig for Linjen og 12 for Landværnet (6te Aarsklasse). Den 1ste Januar 1886 traadte Loven i Kraft. Dens Udarbejdelse og Gjennemførelse skyldes — foruden Sverdrup — især Statsrevisor, fhv. Oberstløjtnant Hjorth.

Af andre Love, som denne frugtbare Storthingssamling gjorde færdige, skulle følgende nævnes: Ved Lov af 11te April udvidedes og ændredes den ældre Stempelpapirslov; af 6te Juni ere en Lov om spedalskes Afsondring og Indlæggelse i offentlig Pleje og Lov om Ansættelse og Afskedigelse af Hærens fastlønnede Underofficerer. Ved Lov om Patenter af 16de Juni fik Norge paa et nyt Omraade en Lovgivning, som Sverige havde faaet omordnet 1884. Ved Lov af 17de Juni indskrænkedes Arbejdstiden i Bagerier.

Den 14de Februar blev der af 41 Storthingsmænd indgivet en Henvendelse til Storthinget om at stille det norske Folkemaal lige med Bogmaalet. Efter flere Dages Forhandlinger bevilgede Storthinget den 2den Maj med 73 imod 25 Stemmer 6000 Kroner til Uddannelseskursus for Folkeskolelærere i Overensstemmelse med det herom af Regeringen stillede Forslag, og i Anledning af de 41 Storthingsmænds Forslag vedtog Thinget den 12te Maj med 78 mod 31 Stemmer Kirkekomitéens Indstilling,

hvorved Regeringen anmodedes om at træffe fornøden Forføjning til, at det norske Folkesprog som Skole- og officielt Sprog sidestilledes med Norges almindelige Skrift- og Bogsprog. Endelig bevilgedes den 17de Juni med 60 mod 35 Stemmer Lønning for en Professor ved Universitetet i det norske Folkesprog.

Til et to- eller treaarigt Middelskolekursus paa Folkeskolens Grundlag ydede Storthinget et Tilskud af indtil 5000 Kroner, der med 96 mod 15 Stemmer den 7de Maj stilledes til Regeringens Raadighed.

En ivrig Meningskamp opstod om, hvor vidt der skulde gives Digtergage til Alexander Kjelland. I det der dannede sig et saakaldet »klerikalt Venstre« med Lars Oftedal, Redaktør af Vestlandsposten og i Januar 1885 udnævnt til Sognepræst i Stavanger, som Fører, der i denne Sag forbandt sig med Højre, forkastedes Forslaget om Digtergagen den 10de Juni med 60 Stemmer mod 49; men derefter anmodede Storthinget med 70 Stemmer mod 39 Regeringen om at tage under Overvejelse, hvor vidt Norge burde slutte sig til den internationale Konvention til Beskyttelse af den litterære Ejendomsret, som den var vedtagen paa en Kongres i Bern, og derom at fremkomme med Beretning. Bestyrelsen for den liberale Forening og den private liberale Klub indbød til en Nationalsubskription for Kjelland.

Den 17de Juni bevilgede Storthinget Ventepenge paa 5000 Kr. aarlig, indtil Storthinget andet bestemmer, for de tidligere Statsraader Johansen (mod 14 Stemmer) Hertzberg (mod 13) og Dahl (mod 20).

En Beslutning af Sveriges Rigsdag den 12te Marts fik i sine Følger indgribende Betydning for Norge. Den nævnte Dag havde den svenske Rigsdag nemlig besluttet at ændre § 11 og 12 i den svenske Regeringsform saaledes, at herefter diplomatiske Sager skulle foredrages for Kongen af Udenrigsministeren i Overværelse af to andre Medlemmer

(tidligere kun et) af det svenske Statsraad. Da denne Bestemmelse den 7de Maj var stadfæstet af Kongen, ansaas det for nødvendigt af Hensyn til Norges Ligestilling i Foreningen med Sverige at søge tilvejebragt Ændringer ogsaa i Norges Forfatning. I et den 15de Maj i Stockholm afholdt sammensat Statsraad paalagde Kongen den norske Regering og Chefen for det svenske Justitsdepartement at udarbejde Forslag til Tillæg i Rigsakten*), hvilke blandt andet skulde gaa ud paa, at tre Medlemmer af Kongens norske Raad skulde have Sæde i »det ministerielle Statsraad«. Derefter indstillede den norske Statsraadsafdeling, at der ogsaa i Norges Grundlov burde indføres en saadan Bestemmelse, hvorfor Kongen besluttede at paalægge den norske Regering i betimelig Tid inden næste Storthing at indkomme med Forslag til Grundlovsbestemmelse, gaaende ud paa, at Kongen i diplomatiske Sager træffer Afgjørelse efter at have hørt de til enhver Tid tilstedeværende Medlemmer af den norske Statsraadsafdeling. Beslutningen herom skulde strax meddeles det forsamlede Storthing. Her gav den Anledning til en Forhandling den 9de Juni, hvoraf fremgik, at Sagen uden Tvivl paa sin senere Vej vilde støde paa uforudsete Vanskeligheder, der endog under visse Omstændigheder kunde blive faretruende for Unionens Bestaaen. Som et Forspil til senere Forhandlinger bør den, som fandt Sted i Storthinget den 9de Juni, derfor ikke overses. Det som da især vakte Betænkelighed, var Frygten for, at man skulde faa en Grundlovsbestemmelse affattet saaledes, at der i denne udtaltes i klare og tydelige Ord, at den svenske Udenrigsminister var Minister for de to forenede Riger. Om han end i Virkeligheden var det, var det dog hidtil ingensteds udtalt; skete dette, vilde der være gjort et Brud paa Rigernes Ligestilling i Unionen. Norge vilde

---

*) Rigsakten (af 6te Avgust 1815) gjælder i Norge som Grundlov (jfr. dennes § 12), men i Sverige kun som almindelig Lov.

da lovformelig have anerkjendt, at det lod sine udenrigske Sager varetage af den svenske Minister, der kun stod Sveriges Folkerepræsentation til Ansvar.

En Handels- og Søfartstraktat mellem de forenede Riger og Portugal blev afsluttet den 10de April, stadfæstet af Storthinget den 5te Juni og ratificeret den 12te Juni. Den skal gjælde i 10 Aar.

Den 18de Juni blev Storthinget sluttet eller — som det i Norges parlamentariske Sprog hedder — opløst.

De nye Storthingsvalg, der foretoges efter den nye Valgordning af 1884, begyndte den 2den Juli og endte den 3dje December. Udfaldet af Valgene var, at Partierne kom tilbage omtrent i den samme Styrke. Som et Minde om Striden mellem de saakaldte »Oftedøler« og det øvrige Venstre kan det mærkes, at Oftedal selv og et af det øvrige Venstres mere ansete Medlemmer, Øverland, faldt i denne Valgkamp.

Den 26de Juni 1885 tiltraadte de forenede Riger den i Paris den 20de Marts 1883 sluttede Konvention om international Beskyttelse for den industrielle Ejendomsret.

Af de i Aarets sidste Halvdel nedsatte Regeringskommissioner fortjener at nævnes den, som den 13de Juli blev nedsat til Undersøgelse af Kongsberg Sølvværk, og som den 17de December afgav Betænkning. Den 19de Avgust udnævntes en Kommission til at tage Arbejderspørgsmaalet under Overvejelse, især Spørgsmaalet om Fabriksarbejde, Ansvar for Ulykker, Syge- og Alderdomsforsikring o. s. v. Den Arméorganisationskommission, som var nedsat 1884, blev med nogen Ændring i sin Sammensætning anmodet om at udarbejde et Hærordningsforslag paa Grundlag af den ovennævnte nye Lov af 16de Juni 1885; denne Kommission var endnu i Virksomhed ved Aarets Udgang. End videre blev der den 14de November

nedsat en Skolekommission, som fik det Hverv at gjennemse Lovgivningen om Folkeskolerne paa Landet og i Byerne, derunder Bestemmelserne om Seminariernes Ordning og Folkeskolelærernes Pensionering, samt udarbejde Forslag herom (en Kvinde blev Medlem af denne Kommission). Endelig nedsattes samme Dag en Kommission til at gjøre Udkast til en omarbejdet Straffelov.

Et nyt Ministerium blev under Navn af »Departementet for de offentlige Arbejder« oprettet den 30te Juli, og samtidig dermed blev Armédepartementet og Marineafdelingen forenet til Forsvarsdepartementet. Postafdelingen henlagdes under Departementet for det indre, Sverdrup vedblev at forestaa hele Finansvæsenet. Bestyrelsen af det nye Departement for de offentlige Arbejder overtoges den 3dje Avgust af Grosserer H. R. Astrup, som samme Dag var udnævnt til Statsraad.

En delvis Ministerkrise truede med at udbryde, da Statsminister Richter den 17de Juli søgte sin Afsked og i sammensat Statsraad tilkjendegav, at han ønskede at gaa tilbage til Generalkonsulatet i London; men den 8de Avgust tog han sin Afskedsansøgning tilbage, og Generalkonsulatet i London blev da endelig opslaaet som ledigt.

Kristiania Arbejderakademi, som den 26de Marts var aabnet ved en Fest paa Universitetet, begyndte Dagen efter sin Virksomhed. Den 9de Juni stillede Storthinget 3000 Kroner til Kongens Raadighed for at udredes til Arbejderakademiet paa Betingelse af, at mindst 6000 Kr. uden for Medlemsbidraget erhverves paa anden Maade.

Det tredje norske Arbejdermøde holdtes i Kristianssand fra den 2den til den 6te Avgust. Af andre norske Møder kan nævnes det Møde af Militærlæger, som fandt Sted i Kristiania den 16de til 18de Oktober. Ligeledes holdtes i Kristiania den 15de til 29de Oktober et »frivilligt kirkeligt Landsmøde«.

Som tidligere nævnt*), havde Storthinget ved Beslutning af 15de Maj 1882 nedsat en Jurykommission. De af denne udarbejdede Lovforslag blev det den 31te Oktober paalagt den norske Regering at gjennemgaa, og derefter at indkomme med Forslag til Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager og til de øvrige Lovændringer, som i Forbindelse dermed maatte anses ønskelige.

Den 12te November stiftedes i Kristiania »den frisindede Studenterforening« (med Diskussion som Hovedformaal). Denne Forening svarer nærmest til Studentersamfundet i Kjøbenhavn, medens den danske Studenterforening svarer til det ældre Studentersamfund i Kristiania.

En for Danmark og Norge fælles Mindedag var Hundredaarsdagen efter Digteren Johan Herman Wessels Død den 29de December; men medens han i Kjøbenhavn kun mindedes af en mindre Kreds, foregik i Kristiania en større Højtidelighed, i det der afsløredes en af »Norske Selskab« rejst Buste af Wessel, udført af Billedhugger Jacobsen.

Af Nordmænd, døde i 1885, kan nævnes Forfatteren, fhv. Forstmester Peder Christian Asbjørnsen, † 6te Januar.

3.

I Sverige var den politiske Interesse ved Nyaarstid 1885 optagen af det Omvalg i Stockholm, som den 9de Januar skulde foretages paa 19 Medlemmer til Rigsdagens andet Kammer, efter at det den 26de September 1884 foretagne Valg var blevet forkastet, og nye Valglister vare udarbejdede. Da 725 Vælgere ved disse havde mistet deres Valgret, og Overtallet for Venstre forrige Gang havde været ringe, ventede man nu Overtal for Højre; men Udfaldet blev anderledes. C. 1000 flere Vælgere deltoge i

*) Se Hist. Arkiv 1883 II. De vigtigste Begivenheder i 1882. S. 19.

Valget, og medens der sidst var valgt 16 af Venstre mod 3 af Højre, valgtes nu 18 af Venstre og kun 1 af Højre. Ligesom sidst klagede en Redaktør over Valget; men det blev godkjendt saa vel af Overstatholderembedet som af den den højeste Domstol. Paa den første Rigsdag i Valgperioden 1885—87 havde derfor den s. k. »Stockholmsbænk« i andet Kammer et helt andet Udseende end før.

De fleste nyvalgte Repræsentanter for Stockholm sluttede sig strax til det store Landmandsparti. Det tidligere konservative Parti tabte paa Grund af Omslaget i Hovedstaden sin Sammenholdskraft i andet Kammer og dannede det s. k. nye Centrum paa henved 30 Medlemmer. Den Rundbäckske Gruppe, som endnu under Valgene havde spillet en Rolle, i det den indtog en særlig Stilling i Forsvars- og Skattespørgsmaalet, led i den nye Rigsdag det ene Nederlag efter det andet. Sin første store Sejr vandt Landmandspartiet den 23de Januar ved Nedsættelsen af de sædvanlige Udvalg (fælles for begge Kamre), og selve Chefen for Ministeriet, Statsminister Themptander, styrkede Partiet ved en aaben Erklæring om, at han ansaa Grundskatterne for uretfærdige og derfor maatte ønske dem snarest mulig afskaffede. Ved saa bestemt at stille sig paa Landmandspartiets Side i dettes Hovedsag banede han Vej for en Løsning af det med Grundskattespørgsmaalet siden 1873 sammenknyttede Forsvarsspørgsmaal. At dette efter saa mange Aars Kampe af Rigsdagen 1885 blev ført et afgjørende Skridt fremad mod sin endelige Løsning, maa regnes til de vigtigste af Aarets Begivenheder i Sveriges politiske Udvikling.

Rigsdagen traadte som sædvanlig sammen af sig selv den 15de Januar. Dens Aabning foregik den 19de, da Kongen oplæste en Trontale. Denne betegnede Udviklingen af den nuværende »Bevärings«-Indretning som Kongens Hovedformaal, men i Forbindelse hermed bebudedes »Lettelse med 30 pCt. i de paa visse Jorder hvilende Grundskatter

samt Rustnings- og Roteringsbyrder«*). Den 22de Maj sluttedes Rigsdagen efter et frugtbart Arbejde.

Inden dette kunde tage sin Begyndelse, optoges Rigsdagens Tid, næsten indtil Slutningen af Marts, for en stor Del af den s. k. »Toldkrig«. Denne endte med et tre Dages Slag imellem Beskyttelsesmændene og Frihandelsmændene. Udfaldet blev, at de første efter tapre Kampe bleve slaaede tilbage næsten paa alle Punkter. Ikke stort andet end »Blomster og Frugter«, der bleve toldpligtige, ofredes til sidst »som et Fredens Symbol paa Protektionismens Altar«, siger et stockholmsk Dagblad. I første Kammer sejrede i øvrigt Frihandelsmændene med 72 mod 52 Stemmer, i andet med 186 mod 145 Stemmer.

En vigtig Grundlovsændring foretoges i Regeringsformens §§ 11, 12 og 32 om diplomatiske Sagers Behandling, de s. k. »ministeriella mål«, hvorom et Forslag havde været hvilende siden Rigsdagen 1883**). Efter at Rigsdagen i Skrivelse af 28de Marts til Kongen havde anmodet denne om at godkjende Beslutningen om, at herefter — foruden Udenrigsministeren — tillige Statsministeren og en tredje Statsraad skulde deltage i slige Sagers Behandling, gav Kongen den 16de Maj sit Samtykke til Forslaget (jf. Norge).

Paa den egentlige Lovgivnings Omraade mærkes Loven af 12te Juni om Løsgængeres Behandling, hvorved der blev gjort et i en halv Menneskealder tilsigtet Skridt fremad i human Retning. Uændret vedtog Rigsdagen et Regeringsforslag om at indføre to nye Vægtenheder: Ton paa 1000 og Deciton paa 100 Kilogrammer, hvorved man dog maa undgaa Forvexlinger med den engelske Ton, der er forskjellig fra den nye svenske; denne er derimod lig med den 1875

---

*) Se Hist. Arkiv 1884 II. De vigtigste Begivenheder i 1883. S. 29 Noten.

**) Se Hist. Arkiv 1884 II. De vigt. Begiv. i 1883. S. 31—33.

i Norge indførte Ton. Den nye Forordning om Vægt og Maal udkom den 9de Oktober. Ligeledes vedtog Rigsdagen Forslag om Forpligtelsen til at deltage i Omkostningerne ved Bygning og Vedligeholdelse af Præstegaard (Lov af 1ste Maj) og af Kirke m. m. (Lov af 12te Juni), det første paa Grundlag af Regeringens, det sidste efter privat Forslag. Lovgivningen om Skifte ændredes ved to nye Love af 1ste Maj. End videre vedtog Rigsdagen efter Justitieombudsmandens Forslag en ændret Ordlyd af Jøders Ed, saa at disse herefter kunne sværge ved »Gud og hans hellige Lov« (tidligere »Evangelium«), hvorom Loven udkom den 30te Oktober. Samme Dag udkom to Love om Ændringer i Prioritets- (»Intecknings«) og Pante-Lovgivningen. Af 1ste Maj er en Lov om Ændring i Konkurs-Lovgivningen.

Den nye Værnepligtslovs Vedtagelse er dog Rigsdagens betydningsfuldeste Begivenhed i denne Samling, ja vel den vigtigste siden Forfatningsændringen i 1866. Inden Loven blev vedtagen, førtes en Række Forhandlinger med skæbnesvangre Afstemninger, og Udvalget havde i Mellemtiden vanskelige Opgaver at løse for at bringe Forbindelse og frugtbart Samarbejde i Stand mellem Kamrene. Lidt efter lidt kom disse hinanden i Møde, og den 9de Maj var den nye Værnepligtslov sikret, i det første Kammer med 79 Stemmer imod 50, og andet med 126 mod 83, vedtog Udvalgets Mæglingsforslag. Loven udkom den 5te Juni. I Følge denne er enhver svensk Mand værnepligtig fra det fyldte 21de til det 32te Aar. Værnepligten aftjenes i Beværingen og Landstormen; i Beværingen er Tjenestetiden 6 Aar; dog kan den forlænges i Krigstid. Beværingen tilhører Hæren eller Flaaden, Landstormen kun Hæren. Riget inddeles i Udskrivningsomraader, der falde sammen med Hærens Inddeling (Bataillons-, Kompagniomraader o. s. v.). Den udskrevne værnepligtige skal for sin Uddannelses Skyld gjøre Tjeneste i 42 Dage, medens Beværingen tidligere kun øvedes

i 30 Dage. Forøgelsen indtræder efterhaanden i Løbet af 8 Aar. I det Beværingen er forøget med en Aargang, kan den øvede Krigsstyrke anses forøget med 15—16,000 Mand. Sveriges aktive Krigsstyrke kan derefter anslaas til 86,000 Mand, hvoraf dog kun 50—60,000 kan paaregnes til at møde en landgaaende Fjende i aaben Mark. Desuden er Forsvaret ved denne Lov forøget med 6 Aldersklasser Landstorm, tilsammen c. 80,000 Mand; men Landstormen maa ikke føres uden for eget eller nærmest tilgrænsende Udskrivningsomraade. Beværingen ved Hæren maa kun til Rigets Forsvar anvendes uden for de forenede Rigers Grænser, efter at Statsraadet er hørt og Rigsdagen indkaldt. Den nye Værnepligtslov begynder først i 1887 efterhaanden at træde i Kraft og kommer ikke til at gjælde for Gotland, der beholder sin gamle Folkevæbning. Denne Lov ophæver ikke det nuværende System for de hvervede Troppers Rekrutering, Lønning og Tjenestegjøren, men vil i sine Følger lede til en Omordning deraf.

I Forbindelse med denne Lov udkom, ligeledes den 5te Juni, Lov om Lindring i Rustnings- og Roteringsbyrderne, hvis vigtigste Bestemmelse er, at disse for 1886 og fremdeles skulle lettes med 30 pCt. af deres Værdi. Uagtet disse »store Spørgsmaal« fik en Løsning, som vandt et saa stort Flertal i Rigsdagen, kan det dog ikke skjules, at et ikke ringe Misnøje ytredes i de Samfundslag, som ved den forøgede Værnepligt fik nye Byrder, men ikke til Gjengjæld fik Del i Vederlaget, eftersom de ikke vare Rust- eller Rodeholdere.

Paa Grund af et Skrivelseforslag, hvortil især Ædruelighedens Venner oprindelig havde tilskyndet, udgik den 29de Maj en ny, meget udførlig Forordning om Betingelserne for Salg af Brændevin og andre brændte og destillerede spirituøse Drikke, hvis vigtigste ny Bestemmelse er, at den, som vil sælge til Afhentning mindre end 10 Liter,

skal løse Næringsbevis paa samme Maade som til Fortæring paa Stedet.

Det skyldes dels Rigsdagen, dels flere Landhusholdningsselskaber, at der den 2den Oktober udkom en Forordning om Kontrol af Handelen med Margarin- eller kunstgjort Smør, der har samme Formaal som den danske Lov af 1ste April s. A., men er fyldigere i Indholdet.

Oven for (under Norge) er omtalt den Handels- og Søfartstraktat, som de forenede Riger paa 10 Aar have sluttet med Portugal, og som Rigsdagen godkjendte. Sverige venter sig heraf Fordele ved sin Udførsel af Jærn og Staal, medens Portugal udvider Markedet for sine Vine. Af denne Traktat fulgte derfor Ændringer i den svenske Vintold.

Under et saa frugtbart Samarbejde mellem Rigsdagen og det mod denne hensynsfulde Ministerium Themptander, der paa en vis Maade kunde siges at skylde Systemskiftet i Norge i Juni 1884 sin Tilværelse*), havde der i Samlingens Løb udviklet sig et næsten parlamentarisk Forhold. Det kan derfor ikke vække Forundring, at der den 16de Maj — 6 Dage før Rigsdagens Slutning — blev givet Regeringen et Tillidsvotum i Form af en Afstemning. Det gjaldt det s. k. »Kasernespørgsmaal«. I Statsudvalget — svarende til det danske Finansudvalg, men bestaaende af 24 Medlemmer, 12 fra hvert Kammer — havde ikke mindre end 10 af andet Kammers Medlemmer, alle de indflydelsesrigeste Rigsdagsmænd, modsat sig Regeringens Forslag i denne Sag, og derefter maatte dette anses for redningsløst. Krigsministeren (Ryding) gjorde imidlertid (i andet Kammers Møde den 16de Maj), i det mindste for sit Vedkommende, Sagen til et Kabinetsspørgsmaal, og Statsminister Themptander antydede, at det ikke alene var Krigsministeren, for hvem dette var Tilfældet, hvorfor han opfordrede Kamret til alvorlig at betænke, hvad Følgen vilde blive af, at det

*) Se Hist. Arkiv 1885 II. De vigtigste Begivenheder i 1884. S. 37.

forkastede et Forslag, »paa hvilket Regeringen lægger særlig Vægt«. Da kort efter Næstformanden Liss Olof Larsson (fra Dalarne), et af de Udvalgsmedlemmer, som vare imod Regeringens Forslag, fik Ordet, stillede han sig uforbeholdent paa Regeringens Side, i det han tilraadede at vise Kammerets Tillid til denne ved at stemme for et Forslag, hvorpaa den lagde saa megen Vægt. Flere Medlemmer af Landmandspartiet talte i lignende Retning, og ved Afstemningen, som ved den foregaaende Forhandling havde faaet et rent parlamentarisk Præg, fik Regeringens Forslag det uventet store Flertal af 148 Stemmer mod 50. Senere hen paa Aaret afløstes Udenrigsministeren Friherre Hochschild som Udenrigsminister (siden 1880) af Landshøvding Grev Ehrensvärd.

Den 13de Maj afsløredes »Blomsterkongen« Linnés Billedstøtte i Humlegaarden, en af Stockholms offentlige Haver. I Sommerens Løb afholdtes som sædvanlig en Række Møder, saaledes den 3dje—5te September et almindeligt svensk Lægemøde i Jönköping, den 22de—25de September et Sagførermøde i Stockholm.

Af svenske, døde i Aaret 1885, kunne nævnes: Forfatterne Carl Georg Starbäck, † 8de Oktober, og Jonas Gustav Wahlstrøm, † 28de Oktober, Arkitekten Otto August Mankell, † 26de Juni, og Billedhuggeren Johannes Frithjof Kjellberg, † 16de December.

4.

Som en Begivenhed, der vedkommer hele Norden, maa det nævnes, at under Kongo-Konferencen i Berlin, der afsluttedes den 26de Februar 1885 med Vedtagelsen af en »Generalakt«, var det første Gang, at disse tre mindre Stater vare repræsenterede paa en international diplomatisk Konference, hvori foruden de 6 evropæiske Stormagter samt

de forenede Stater i Nordamerika og Tyrkiet i øvrigt kun de mindre Magter vare repræsenterede, som vare mere interesserede i de vestafrikanske Forholds Ordning: Portugal, Spanien, Nederlandene og Belgien. I Forbindelse med »Generalakten«, der indførtes i alle 3 Rigers officielle Lovtidender, blev der senere paa Aaret sluttet Konventioner mellem hvert af Rigerne og det internationale Kongo-Selskab; Stadfæstelsesdokumenterne udvexledes mellem de 3 nordiske Regeringer og den belgiske, i det Kongen af Belgien anses som Kongo-Statens Repræsentant. Ved disse Overenskomster forpligtes de traktatsluttende Magter til at behandle hverandres Undersaatter som den mest begunstigede Nations.

Paa Grund af Krigsfarerne i Foraaret 1885 drøftedes Spørgsmaalet om en fælles Optræden af de nordiske Riger med Hensyn til deres Nevtralitet. Til Opretholdelse af denne iværksatte de tre Regeringer hver for sig militære Foranstaltninger. Den 17de—19de Avgust afholdtes et nordisk Fredsmøde i Göteborg, paa hvilket de paa Fredsmøderne i Genf 1883 og i Bern 1884 vedtagne Beslutninger om de 3 nordiske Rigers Nevtralisering*) bleve stadfæstede. Paa samme Møde behandledes første Gang et nyt Forslag om en vedvarende Voldgiftstraktat mellem de 3 nordiske Riger. Alle 3 Riger vedkom i Grunden ogsaa en den 23de Januar i Danmarks Folkething til Udenrigsministeren (Rosenørn-Lehn) rettet Forespørgsel af F. Bajer; men i Formen kunde den kun omtale Danmarks Nevtralisering. Svaret gik i Hovedsagen ud paa, at Danmark ikke vilde prisgive sin Handlefrihed.

Som Følge af Beslutningen paa den internationale Postkongres i Lissabon, hvor Verdenspostforeningens Bestemmelser bleve gjennemsete, fandt ogsaa Forhandlinger Sted

*) Se Hist. Arkiv 1885 II. De vigtigste Begivenheder i 1884. S. 41.

imellem nordiske sagkyndige med det Formaal at tilvejebringe billigere og lettere Forbindelser saa vel imellem de nordiske Riger indbyrdes som imellem dem og Udlandet. Af Regeringerne sammensattes blandede Kommissioner, der holdt Møder baade i den ene og den anden nordiske Hovedstad. Frugten af deres Arbejder har dels været, at Befordringsafgifterne for Breve imellem de nordiske Riger ere nedsatte fra 12 til 10 Øre (for Brevkort fra 6 til 5), dels Overenskomster om Oprettelsen af nye daglige Postforbindelser med de deraf følgende Ændringer i Jærnbanetogenes Fartplaner og Befordringstaxter.

I Avgust og September fandt en Række fællesnordiske Møder Sted. Et nordisk Folkehøjskolemøde holdtes paa Sagatun i Norge den 5te—8de Avgust; et Søndagsskolemøde i Kristiania den 8de—10de Avgust, og sammesteds den 9de—12te det 5te nordiske Skolemøde (med mindst 3000 Deltagere). I Stockholm begyndte en nordisk Skyttefest den 1ste September og en skandinavisk Assurancekongres den 21de September, medens et evangelisk luthersk Missionsmøde samlede Deltagere fra alle 3 Riger i Göteborg den 6te til 8de September.

Rusland.

Efter at Russerne 1884 havde taget Merv, havde den engelske Regering ladet sig nøje med en beskeden Klage over, at de ikke havde holdt deres tidligere Løfter, og stræbte nu efter at faa fastsat en bestemt Grænse mellem Afghanistan og de turkomanniske, nu af Rusland afhængige Stammers Besiddelser for herved at undgaa fremtidige Forviklinger. Den russiske Regering var gaaet ind paa at sende en Kommissær til Saraks (S. for Merv), men trak stadig Sagen i Langdrag, og imidlertid rykkede de russiske

Tropper under General Komarov frem imod det omstridte Punkt Pendsheh, medens Afghanerne rykkede frem fra den anden Side. Imidlertid lovede den russiske Udenrigsminister Giers d. 17de Marts 1885 England, at Russerne vilde standse deres Fremrykning, naar Afghanerne gjorde det samme. Ikke desto mindre kom det den 30te Marts til et Sammenstød ved Pendsheh, Russerne sloge Afghanerne, som maatte flygte til Herat, men forfulgte ikke deres Sejr og trak sig tilbage til deres tidligere Stilling. De to Parter kastede Skylden for Fredsbruddet paa hinanden; men den engelske Kommissær Sir Peter Lumsden, som befandt sig i Afghanernes Lejr og længe havde holdt sig rede til et Grænsemøde, paastod, at Russerne vare de skyldige.

Samme Dag, som Træfningen stod ved Pendsheh, havde den indiske Vicekonge Lord Dufferin en Sammenkomst i Raval Pindi (i Pandshab) med Emiren af Afghanistan, Abdurrhaman, som fik Løfte om Vaaben og Forhøjelse af de ham tilstaaede engelske Subsidier samt Garanti for alle sine Besiddelser. Lumsdens Beretninger vakte stor Harme i England, man begyndte at ruste sig, og den 21de April fordrede Gladstone en Bevilling paa 11 Mill. Pd. Sterl. Den 27de April holdt han en stor Tale i denne Anledning, og Bevillingen blev uden Indvendinger tilstaaet. Den engelske Regering forlangte Fyldestgjørelse af Rusland og navnlig General Komarovs Tilbagekaldelse; men Kejser Alexander gav ham tværtimod en Æressabel. England foreslog nu en Voldgift; men skjønt Rusland den 2den Maj gik ind herpaa, og man allerede havde tænkt paa at anmode Kongen af Danmark om at være Voldgiftsmand, kom det dog til en Overenskomst uden Voldgift. Der blev aabnet nye Grænseforhandlinger i London, og efter Ministerskiftet i England blev det den 10de September bestemt, at Rusland skulde have Pendsheh, Afghanerne det s. derfor liggende Merutshak og Passet ved Zulfikar. Den truende Krig mellem England og Rusland, som ingen af Parterne havde

ønsket, var indtil videre undgaaet; men Rusland havde atter gjort et Skridt fremad paa Grænsen mellem Turan og Iran.

Derimod var den russiske Politik ikke saa heldig paa Balkan-Halvøen: man saae med Uvilje Østerrige faa den overvejende Indflydelse i Serbien, og Bulgarien gaa sine egne Veje; de ivrig nationale, som Aksakov og Ignatiev, paastode, at Østerrige fra Bosnien drev politiske Intriger; men Kejser Alexander sluttede sig til Giers's fredelige Retning og gjorde den 25de—26de Avgust med Kejserinden, sine Sønner og sin Udenrigsminister et Besøg ved det østerrigske Hof, som modtog ham i Kremsier (i Mähren). Her synes man ligesom Aaret før i Skiernevice at være bleven enig om at opretholde den bestaaende politiske Orden. Derefter rejste den kejserlige Familie til Kjøbenhavn.

Den indre Nød i Rusland føltes i 1885 stærkt: Næringsvejene laa nede, fordi Produkterne ikke kunde finde Kjøbere. For at forbedre Tilstanden gav Regeringen i Januar Bønderne Ret til at forpagte Statsejendomme, og den 1ste Februar forhøjedes Tolden paa mange Gjenstande. Til den nihilistiske Bevægelse mærkede man i selve Rusland mindre end tidligere; men paa Grund af en i 1884 opdaget Sammensværgelse i Polen fængsledes efterhaanden henved 200 Mennesker, og af disse bleve 4 henrettede, de øvrige dømte til Straffearbejde eller Forvísning. Lige over for Polakker og Tyskere viste Regeringen stor Haardhed. I Januar blev det forbudt Polakker at erhverve Grundejendom i de 10 vestrussiske Guvernementer. Den 18de April indførtes russisk Undervisningssprog i de polske Elementarskoler. Den 26de September fik Embedsmændene i de 3 Østersøprovinser Befaling til i Steden for det tyske at benytte det russiske Sprog, og dette blev for nogle Fags Vedkommende indført i de tyske Skoler. Ogsaa den lutherske Kirkes Frihed blev paa forskjellige Maader indskrænket.

Balkan-Halvøen.

De 8 første Maaneder af Aaret 1885 gik paa Balkan-Halvøen hen uden mærkelige Begivenheder. Til saadanne kan man nemlig ikke henregne et af de sædvanlige Ministerskifter i Grækenland, hvor Delyannis den 25de April traadte i Steden for Trikupis som Ministerpræsident. Da lød pludselig det Budskab over hele Evropa, at der var udbrudt en Revolution i Østrumelien, hvor Generalguvernøren Gavril Pasha (Chrestovic) var bleven styrtet, at Foreningen med Bulgarien var proklameret, og at Fyrst Alexander var afrejst fra Sofia for at overtage Regeringen. I Begyndelsen forstod man ikke rigtig Sammenhængen: da Rusland 1878 havde villet skabe et Storbulgarien, og ogsaa senere havde begunstiget Tanken om Foreningen, troede man, at ogsaa denne Bevægelse var foregaaet med Ruslands hemmelige Samtykke. Det viste sig imidlertid snart, at dette aldeles ikke var Tilfældet: det var det radikalt-nationale Parti, hvis Fører Karavelov 1884 var kommen i Spidsen for Ministeriet i Bulgarien, som havde dannet et Net af Foreninger over hele Østrumelien for at gjennemføre Foreningen uden Rusland. De forskjellige Foreninger stode under et Central-Udvalg i Filippopel, som ledede af den bulgariske Læge Stranski, der havde været Finansdirektør under den forrige Generalguvernør Aleko Pasha. Denne havde 1884 maattet vige for Gavril Pasha, netop fordi han havde været Rusland for selvstændig. Den nye Generalguvernør var udygtig og ilde lidt, og Officererne, der næsten alle vare Bulgarer, vare indviede i Sammensværgelsen. Saaledes udførtes Revolutionen med stor Lethed.

Den 18de September gjorde man Adgangene fra Tyrkiet uvejbare og besatte dem med Tropper; 1000 Bulgarer kom med Jærnbanen til Filippopel, de derværende Tropper gik over til dem, Gavril Pasha blev tagen til Fange og nogle Dage efter løsladt, hvorpaa han begav sig til Konstantinopel.

Der blev dannet en provisorisk Regering med Stranski i Spidsen, »Nord- og Sydbulgariens« Forening blev forkyndt, og Fyrst Alexander blev opfordret til at komme til Filippopel og overtage Regeringen. Den 20de September modtog han Valget og kom den 21de til Filippopel, hvor han blev modtagen med Jubel. Han befalede, at den tyrkiske Fane skulde plantes paa Paladset ved Siden af den bulgariske, og sendte et Telegram til Konstantinopel, hvori han meddelte Regeringsforandringen og forsikrede, at han fuldstændig anerkjendte Sultanens Overherredømme. Den 23de September rettede derpaa Porten en Rundskrivelse til Stormagterne, hvori den meddelte dem, at den vilde gjøre Brug af sin Ret til at lade Tropper rykke ind i Østrumelien; imidlertid paakaldte den dog Magternes Indblanding og trak Sagen ud uden at træde op med Magt.

Vanskeligere blev Forholdet til Rusland. Vel hilsede den russiske Presse i Begyndelsen med Glæde den Begivenhed, som maatte tiltale den slaviske Nationalfølelse; men Kejser Alexander skjulte ikke sin Misfornøjelse med Dannelsen af et af Rusland uafhængigt Storbulgarien. Efter hans Befaling toge alle russiske Officerer, som tjente i den bulgariske Hær, blandt dem Krigsministeren Fyrst Kantakuzenos, deres Afsked. Da en bulgarisk Deputation begav sig til Kjøbenhavn for at vinde Kejseren, gav han den den 3dje Oktober kun den Besked, at han i Forening med de øvrige Stormagter vilde bestræbe sig for at løse det bulgariske Spørgsmaal paa fredelig Vis, og Deputationen fik det Indtryk, at Kejseren ikke vilde gjøre noget for Bulgarien, saa længe Fyrst Alexander stod i dets Spidse. Dette viste sig ogsaa tydelig, da han den 5te November gav Befaling til at stryge Fyrsten af den russiske Hærs Lister. Dette overilede Skridt synes at være foranlediget ved falske Beretninger om, at Fyrst Alexander skulde have udtalt sig paa en fornærmelig Maade om de russiske Officerer i en Tiltale til de bulgariske Tropper.

Den unge Fyrste viste sig imidlertid den ham stillede Opgave voxen. Da han maatte undgaa Krig med Tyrkiet, som førte talrige Tropper over fra Lilleasien til Macedonien, afviste han ethvert Forsøg paa at faa ham til at understøtte de macedoniske Bulgarers i og for sig fuldt berettigede Ønsker om at ombytte deres ulykkelige Tilstand under Tyrkernes Plagerier med Optagelse i den nye Stat, og overværede i Moskeen i Filippopel de derværende Muhamedaneres Bøn for Sultanen. Denne gav derfor ikke efter for Krigspartiet i Konstantinopel, og efter at det Ministerium, som havde ladet sig overraske af Begivenhederne i Østrumelien, den 24de September var blevet afløst af et nyt med Said Pasha (tidligere Sendemand i Berlin) som Udenrigsminister, indrettede Porten sin Politik efter Stormagternes Ønsker. Disses Sendemænd i Konstantinopel traadte sammen til fælles Raadslagning og overrakte den 13de Oktober Sultanen og Fyrsten af Bulgarien et Memorandum, hvori de roste den førstes fredelige Optræden og dadlede Begivenhederne i Østrumelien. Den 5te November traadte dernæst en Konference af Sendemændene sammen under Forsæde af Said Pasha, men denne førte ikke til noget Resultat, da de 3 Kejsermagter holdt fast ved Berliner-Kongressens Bestemmelser og igjen vilde adskille de to bulgariske Lande, medens England, som nu ikke længere i et forenet Bulgarien saae en Forpost for Rusland, men snarere imod det, erklærede, at man burde tage Hensyn til det østrumeliske Folks Ønsker, og fandt Støtte hos Frankrig.

Imidlertid havde Serbien og Grækenland begyndt at røre sig. Naar Nordbulgarerne forenede sig til én Stat med Sydbulgarerne, mente de, at de ogsaa kunde gjøre Fordring paa nationale Udvidelser, og det saae ud til, at alle Forhold paa Balkan-Halvøen vilde blive rystede, hvilket let kunde føre til Udbruddet af en evropæisk Krig. Netop derfor vare Stormagterne saa ugunstig stemte mod en Forening af Nord- og Sydbulgarien, fordi de andre Smaastater

deraf toge Anledning til at ville gjøre Erobringer. I Athen udtalte Stemningen sig den 21de September i Opfordringer til Regeringen om at beskytte Hellenernes Rettigheder. Ministerpræsident Delyannis udtalte det Haab, at Stormagterne vilde opretholde den forrige Tilstand; ellers vilde Grækenland se sig nødt til at følge den offentlige Mening, som ikke vilde have Ligevægten forstyrret til Hellenismens Skade. Da Kong Georg den 27de September kom tilbage fra Kjøbenhavn, blev han modtagen af en stor Menneskemasse, som udfoldede macedoniske, kretensiske, epirotiske, ja thraciske Faner; i en Tale, han holdt fra Slottets Balkon, formanede han til Besindighed. Imidlertid fremskyndedes Krigstilberedelser af al Magt, og da Stormagternes Sendemænd den 9de Oktober indgave en Erklæring i fredelig Retning, svarede Delyannis den 20de Oktober, at en Forening af Bulgarien og Østrumelien vilde forstyrre Ligevægten paa Balkan-Halvøen og udsætte den græske Befolkning i Østrumelien for Tilintetgjørelse. Den 23de Oktober aabnedes Kammeret, og efter at Trontalen havde erklæret krigerske Forholdsregler for nødvendige, bevilgedes alle Regeringens Fordringer, bl. a. endog Nedsættelser i alle Lønninger foruden Optagelsen af et stort Laan; Delyannis fik med stort Flertal et Tillidsvotum. I December var Hærens Størrelse naaet op til 72,000 Mand, og man kjøbte to Panserskibe i England. Beboerne paa Kreta rettede et Andragende om Forening med Grækenland til Stormagterne, Tyrkerne samlede Tropper paa den thessaliske Grænse, og det saae saaledes ved Aarets Ende temmelig krigersk ud.

Serbien havde imidlertid ikke ladet sig nøje med Forberedelser. Allerede den 22de September besluttedes Hærens Mobilisering, i de følgende Dage sendtes Tropper med Jærnbanen til Nish ved Sydgrænsen, Presseloven og Forsamlingsretten ophævedes indtil videre, og Skuptshinaen samledes i Nish (den 2den Oktober). Efter at have givet de fornødne Bevillinger og rettet en begejstret Adresse til

Kong Milan, sluttedes den allerede den 4de Oktober. Da Serberne indsaa, at de ikke kunde udrette noget mod Tyrkiet, søgte de Udvidelse paa Bulgariens Bekostning, og her syntes en Sejr let. Den serbiske Hær udgjorde over 100,000 Mand, medens den bulgariske kun talte 36,000 og havde mistet sine overordnede Førere ved de russiske Officerers Udtrædelse. Den 13de November erklærede Serbien Krig, og den 14de rykkede 4 Kolonner ind i Bulgarien: den nordlige under Leshjanin mod Fæstningen Viddin, de 3 andre under General Jovanovic ad forskjellige Veje mod Sofia; Kong Milan førte Overbefalingen over hele Hæren. I Begyndelsen trængte Serberne rask frem til Slivnitza; men her havde Bulgarerne taget fast Stilling. Fyrst Alexander stillede sig selv i Spidsen for dem, slog den 17de November Serbernes Angreb tilbage, og efter at han den 19de havde modtaget Forstærkninger, drev han Fjenderne ud af alle deres Stillinger og nødte dem til at trække sig tilbage. Alexander forfulgte dem, fordrev dem fra Passet ved Dragoman og besatte den 23de Zaribrod. Imidlertid var Sultanen optraadt som Mægler; men Fyrst Alexander svarede, at efter Serbiens uretfærdige Angreb og de store Ofre, Bulgarerne havde bragt, kunde han først paa serbisk Grund høre Tale om Vaabenstilstand. Uagtet ogsaa Stormagterne den 24de November krævede en saadan, overskred han den 26de den serbiske Grænse og stormede i de følgende Dage med stor Tapperhed Højderne ved Pirot. Disse sejrrige Kampe havde knyttet Alexander nøje til det bulgariske Folk, og der kunde ikke mere være Tale om at rive det fra hinanden.

Den serbiske Hær var i fuld Opløsning, den bulgariske fuld af Sejrsglæde og Selvtillid. Serbien var i en lignende Stilling som 9 Aar tidligere efter det mislykkede Angreb paa Tyrkiet. Den Gang havde Rusland standset Tyrkernes Fremgang; nu var det Østerrige, der havde den overvejende Indflydelse i Belgrad og udsatte sig for at miste denne og

i det hele sin Magtstilling paa Halvøen, hvis det ikke holdt sin Haand over den lille Stat, som den ikke havde hindret i at begynde Krig. Den østerrigske Sendemand i Belgrad, Grev Khevenhüller, ankom den 28de November i Fyrst Alexanders Hovedkvarter og lod ham vide, at hvis Bulgarerne rykkede videre frem, vilde de østerrigske Tropper komme Serberne til Hjælp. Paa Grund heraf indvilligede Alexander, efter at have holdt Krigsraad, i at standse Fjendtlighederne.

Khevenhüllers Optræden vakte stærk Misstemning i St. Petersborg; thi uagtet Vreden mod Fyrst Alexander havde man der glædet sig over de af russiske Officerer uddannede Bulgarers Sejr. I en Dagsbefaling af 30te November roste Kejser Alexander de bulgariske og østrumeliske Tropper, hvis udviste Tapperhed og Mandstugt han tilskrev de russiske Officerers Virksomhed, men nævnte ikke Fyrst Alexander med et Ord. Derimod anerkjendte denne, da han den 21de December meddelte sin Hær Vaabenstilstandens Afslutning, hvor meget de bulgariske Tropper skyldte Kejserens Omsorg og deres russiske Læremestres Dygtighed. Da der fra flere Sider fremkom Dadel over Østerriges ensidige Optræden, tog den østerrigsk-ungarske Regering sin Tilflugt til en foregiven, lidet sandsynlig Misforstaaelse fra Grev Khevenhüllers Side.

Vaabenstilstanden mellem Serbien og Bulgarien afsluttedes, som sagt, den 21de December, efter at Stormagterne havde faaet Bugt med de haardnakkede Indvendinger, Serbien gjorde mod Bulgariens Forening. Fredsunderhandlingerne aabnedes først i 1886. Tyrkiet, som først havde villet sende en Kommissær til Østrumelien, der skulde styre dette Land indtil Udnævnelsen af en Generalguvernør, havde maattet opgive dette Forehavende, da Fyrst Alexander erklærede, at han maatte fralægge sig alt Ansvar for de Uordener, dette kunde fremkalde; derimod sendte det i

Slutningen af Aaret Kommissærer til Sofia for at finde en Løsning af det østrumeliske Spørgsmaal.

Østerrige-Ungarn.

I det østerrigske Rigsraads Deputeretkammer, der optog sine Forhandlinger den 20de Januar, indbragte Regeringen to Lovforslag mod socialistiske Foreninger og Anvendelsen af Sprængstoffer, som begge vedtoges den 27de Marts, og flere Jærnbanelove, af hvilke den om Forlængelse af Koncessionen for Nordbaneselskabet (Wien—Krakau) gav Anledning til heftige Debatter. Venstre fordrede, at Nordbanen skulde gjøres til en Statsbane, og da dette blev forkastet, udraabte den antisemitiske Deputerede Schönerer: »Det er Nordbanejødernes Sejr!« Da Galleriet derpaa udbragte et Pereat for Jøderne, lod Præsidenten Smolka det rydde. Loven blev vedtagen den 27de Marts med et Flertal af 11 Stemmer, i Herrehuset den 20de April uden Debat. Budgettet, der som sædvanlig gav Anledning til skarp Strid mellem Tyskere og Slaver, blev vedtaget den 20de Marts; den 23de April blev Rigsdagen opløst.

De nye Valg foregik mellem den 27de Maj og den 13de Juni. Af Deputeretkammerets 353 Pladser tilfaldt 180 det czechisk-klerikal-fevdale Parti, 130 det tyskliberale (Venstre), de fleste øvrige Coronini-Klubbens Mellemparti. Rigsraadet aabnedes af Kejseren den 26de September. Imidlertid havde det tyskliberale Parti delt sig i en »tysk-østerrigsk« og en udpræget national »tysk« Klub; dog blev der dannet et fælles Udvalg, som skulde forene begge Klubberne til Tyskhedens Forsvar. I Oktober blev der stillet to Interpellationer til Regeringen. Den ene fra Venstre spurgte Regeringen, hvorledes den kunde retfærdiggjøre sin Undladelse af en tilstrækkelig Beskyttelse for Tyskerne i Böhmen,

og hvilken Holdning den vilde indtage lige over for de nationale Kampe i dette Land. Ministerpræsidenten Grev Taaffe svarede, at Regeringen misbilligede Udskejelserne, i hvilke Medlemmer af begge Nationaliteter havde taget Del. Embedsmændene havde overalt gjort deres Skyldighed, og Regeringen maatte tilbagevise den Paastand, at Tyskerne ikke fandt tilstrækkelig Beskyttelse. Skulde Udskejelserne gjentage sig, vilde Regeringen upartisk og hensynsløst anvende Lovens hele Strænghed. Den anden Interpellation, der nærmest udgik fra Polakkerne, angik Udvisningen af østerrigske Undersaatter (Polakker) fra Preussen. Taaffe svarede, at Regeringen ikke kunde foretage videre Skridt til Ophævelse af denne Forholdsregel, da den preussiske Regering allerede havde svaret den, at den betragtede disse Udvisninger som et rent indre Anliggende.

Adressedebatten, som i Deputeretkammeret varede fra den 17de til den 21de Oktober, gav Anledning til heftige Anklager mod Ministeriet, især med Hensyn til de böhmiske Forhold. Venstres Adresseforslag forkastedes med 194 mod 123 Stemmer, Flertallets antoges med 177 mod 146; Coronini-Klubben stemte mod begge. Derefter udsattes Rigsraadets Møder, da Delegationerne den 22de Oktober traadte sammen i Wien. De sluttedes den 18de November, efter at de havde vedtaget Fællesbudgettet, hvoraf 62 Mill. Gylden faldt paa Østerrige, 26½ Mill. paa Ungarn.

Derefter samledes de østerrigske Landdage. I den böhmiske foresloge Tyskerne atter en administrativ Adskillelse mellem tyske og slaviske Distrikter, medens paa den anden Side Czecherne androge paa en mere gjennemført Brug af deres Sprog. Begge Forslag henvistes til et Udvalg.

I Ministeriet indtraadte den 7de November den Forandring, at Konrad v. Eybesfeld, der havde været Kultusminister siden 1880, blev afløst af Dr. Gautsch v. Frankenthurm. Den 5te Januar døde Fyrst Adolf v.

Auersperg, der havde været Ministerpræsident 1871—79; den 28de Marts Ærkebiskoppen af Prag, Fyrst Friedrich v. Schwarzenberg. Ved hans Efterfølger Grev Franz v. Schönborns Indsættelse den 15de Avgust bleve alle Taler holdte i det czechiske Sprog, og en af Talerne, Borgmester Czerny, talte om Kejserens tilkommende Kroning som Konge af Böhmen. Dette vakte imidlertid Mishag i Wien, og han maatte træde tilbage fra sit Embede.

I Ungarn fortsattes Magyarernes ivrige Bestræbelser for at gjøre deres Sprog eneherskende. Undervisningsministeren Trefort kunde meddele, at Folkeskoler med magyarisk Sprog fra 1869 til 1884 vare stegne fra 5819 til 7984, medens Folkeskoler med tysk Sprog vare sunkne fra 1232 til 676, og selv i disse lægges den overvejende Vægt paa Undervisningen i Magyarisk. I det ungarske Underhus begyndte i Februar Behandlingen af Forslaget om Overhusets Reform. Hidtil dannedes Overhuset af 8—900 »Magnater«; men nu blev Tallet stærkt nedsat, i det foruden Biskopper kun de Magnater, der betalte 3000 Gylden i Grundskat, skulde have Sæde i Huset. Dernæst skulde Kongen have Ret til at vælge en Tredjedel af Borgerstanden. Underhuset vedtog Forslaget den 3dje Marts, Overhuset foretog nogle Forandringer, saasom Nedsættelse af de kongevalgte Medlemmers Tal til 30, og med disse Ændringer vedtog Underhuset den nye Lov den 22de April. Rigsdagen sluttedes den 21de Maj.

Den nye Samling begyndte den 26de September. I denne vedtog Underhuset den 14de December en Forlængelse af sine Medlemmers Mandater fra 3 til 5 Aar.

Tyskland.

I den tyske Rigsdag, som traadte sammen efter Juleferien den 8de Januar, drejede Forhandlingerne sig først

om Kolonialpolitiken. Den Modstand, Centrum og de tyskfrisindede i 1884 havde gjort imod de dertil krævede Bevillinger, var nu, navnlig for de sidstes Vedkommende langt svagere, efter at den offentlige Mening havde udtalt sig for den. Der bevilgedes saaledes med stort Flertal en Sum af 248,000 Mark til Lønninger og Indretninger, for største Delen i Kamerun. Ligeledes bevilgedes de 20,000 Mark til en ny Departementsdirektør, som vare nægtede den 15de December 1884, og den 23de Marts vedtoges endelig Loven om Understøttelse til regelmæssige Dampskibsforbindelser med Østasien og Avstralien samt til en Sidelinje fra Triest over Brindisi til Alexandria, alt for en Tid af 15 Aar, hvortil der i alt bevilgedes 4,400,000 Mark. Den ligeledes foreslaaede Linje for Samkvemmet med Afrika blev derimod forkastet med 166 mod 157 Stemmer. Den vedtagne Rigsunderstøttelse blev af Forbundsraadet tilstaaet den nordtyske Lloyd i Bremen.

Under Forhandlingerne om Kolonialpolitiken holdt Fyrst Bismarck flere mærkelige Taler og udtalte sig bl. a. om Englands lidet venskabelige Holdning. Bl. a. ytrede han: »Man har i England officielt trykt Aktstykker af fortrolig og temmelig skarp Natur, som vare rettede til os, førend de vare komne i vore Hænder, og fortrolige Samtaler, som jeg har haft med Englands Sendemænd. — — Forhandlingerne føres af det engelske Kabinet næsten udelukkende i Form af skriftlige Noter, som redigeres i London og forelægges mig af den herværende engelske Sendemand«. Han holdt det mundtlige Samkvem for hensigtsmæssigere, og det engelske System medførte en overvældende Mængde af skriftlige Meddelelser. Siden forrige Sommer havde han saaledes modtaget 128 skriftlige Noter fra det engelske Kabinet, mere end han i 23 Aar havde modtaget fra alle andre Regeringer. Han nægtede dernæst, at han nogen Sinde, som Lord Granville havde paastaaet, havde raadet England til at annektere Ægypten. Som sin private Mening havde han udtalt, at

han, hvis han var engelsk Minister, vilde søge Sultanens Mægling for ved ham at opnaa en Stilling i Ægypten, som kunde sikre Englands Interesser. — — Han kunde ikke tro, at England vilde vedblive at virke mod Tysklands Kolonialpolitik, saaledes som det var sket i Avstralien, Ny-Guinea, Fidshi og andre Steder.

For at gjenoprette et venskabeligt Forhold sendte Rigskansleren den 3dje Marts sin Søn, Grev Herbert Bismarck, som overordentlig Sendemand til London. Han havde strax en Samtale med Lord Granville, og i Overhusets Møde den 6te Marts afgav denne tilfredsstillende Erklæringer og udtalte sin Beklagelse over, at han havde ytret sig mindre korrekt. I Underhusets Møde den 12te Marts sluttede Gladstone sig hertil og sagde, at England ikke skulde se skjævt til Tysklands Kolonialbestræbelser eller opfatte Besættelsen af et eller andet Punkt i en kræmmeragtig Aand.

Ved Siden af de koloniale Spørgsmaal beskæftigede Rigsdagen sig med de sociale. Regeringen forelagde to Lovudkast, af hvilke det ene om Udvidelse af Forsikringsloven af 1884 til at gjælde Transportnæringsvejene blev vedtaget den 6te Maj, medens det andet om Forsikring for Land- og Forstvæsens-Arbejder ikke naaede til anden Behandling. Til disse Lovudkast sluttede sig flere private Forslag om Forbud mod Arbejde paa Helligdage, Indskrænkning i Kvinders og Børns Arbejde og en Normalarbejdsdag for voxne mandlige Arbejdere. Bismarck talte navnlig imod den sidste, hvis Indførelse han erklærede for umulig. I øvrigt henvistes disse Forslag til et Udvalg paa 28 Medlemmer, som særlig henvendte sin Opmærksomhed paa Søndags-Arbejdet.

Af finansielle Love vedtoges Bremens Optagelse i Toldforbundet, en betydelig Forhøjelse af Tolden, især paa Korn, og en Børsskat. Et Forslag af Junggreen om at »Retsforhandlinger i de Dele af det tyske Rige, hvor et

ikke-tysk Sprog er Folkesprog, naar den anklagede forlanger det, skulle føres i Folkets Sprog«, som første Gang kom til Forhandling den 28de Januar, anden Gang den 11te Marts, blev fortræffelig forsvaret af Forslagsstilleren og understøttet af Polakkerne og Windthorst, men førte naturligvis ikke til noget Resultat. Blandt Modstanderne udtalte navnlig Slesvigholsteneren Francke sig paa en Maade, som viste enten en topmaalt Uvidenhed eller den største Frækhed i at fremføre aabenbare Usandheder. Rigsdagen sluttedes den 15de Maj.

Samtidig med Rigsdagen var den preussiske Landdag forsamlet. Den aabnedes den 15de Januar med Forelæggelsen af Budgettet. Regeringen maatte her gaa ind paa den Betingelse, under hvilken Centrum lovede, i Rigsdagen at ville stemme paa Forhøjelsen af Korn- og Kvægtolden, nemlig at de paa Preussen faldende Overskud heraf skulde tilfalde de enkelte Kommuner. I Følge et privat Lovforslag vedtoges en Pensionslov for Folkeskolelærere: i Deputeretkammeret fastsattes Pensionen til mindst 750 Mark; men da Ministrene udtalte sig herimod, nedsatte Herrehuset den til 600 Mark, og Kammeret gik den 8de Maj ind paa denne Nedsættelse. Love om Kjøb af private Jærnbaner og Anlæggelse af nye Baner vedtoges, og den 24de Marts bevilgede Deputeretkammeret en Skadesløsholdelse for det avgustenborgske Fyrstehus, imod at dette gav formeligt Afkald paa alle Fordringer paa Slesvigholsten. Windthorst fremkom som sædvanlig med Andragender til Fordel for den katholske Kirke, der forkastedes med c. 180 mod c. 130 Stemmer. Paa de danske Slesvigeres Vegne fremtraadte Lassen med Klager over Fortyskningen i Nordslesvigs Almueskoler (den 27de og 28de Februar) og over Udvisningerne (den 12te Marts).

Landdagen sluttedes den 9de Maj. Dens treaarige Valgperiode var hermed udløben, og der foretoges nye Valgmandsvalg den 29de Oktober, Deputeretvalg den 5te No-

vember. Udfaldet var en Forstærkning af de konservative og nationalliberale, en Tilbagegang for de tysksindede, medens Centrum bevarede sit sædvanlige Tal (c. 100). De første Partier, paa hvilke Regeringen støttede sig, havde nu et betydeligt Flertal.

Under Samlingen indtraf Fyrst Bismarcks 70aarige Fødselsdag, den 1ste April, paa hvilken der blev overrakt ham et Gavebrev paa Godset Schönhausen, hvor han var født og opdragen, men som var gaaet tabt for Familien Bismarck (nu tilbagekjøbt for 1½ Mill. Mark) samt 1,229,000 Mark, der bleve stillede til hans Raadighed til offentlige Formaal. For denne Kapital grundedes en Stiftelse til Fordel for unge Mænd, der uddanne sig til at blive Lærere ved højere tyske Undervisningsanstalter, samt for Enker efter saadanne Lærere. Paa mangfoldige andre Maader hædredes den Mand, hvem Tyskland skylder sin Enhed og Magt: ved Deputationer, Besøg af Kejseren og alle Prinserne, Lykønskningsskrivelser, Gaver, Fakkeltog o. s. v.

Rigsdagen aabnedes igjen den 19de November. Den beskæftigede sig især med Finansloven; men langt mere Opmærksomhed vakte to Interpellationer, den ene af Centrum (28de November), den anden af Polakkerne (1ste December). Den første foranledigedes ved, at der var nægtet to tyskfødte katholske Missionærer, der hørte til den franske Kongregation Saint Esprit, Tilladelse til at virke i Kamerun. Den gik ud paa at spørge, 1) om enhver Missionsvirksomhed i de tyske Kolonier var forbudt Jesuiter eller Ordener, der vare beslægtede med dem, 2) om det i det hele var Meningen at udelukke eller indskrænke katholske Missioners Virksomhed i Kolonierne. Bismarck besvarede det første Spørgsmaal med Ja, da de tyske Love ogsaa maatte gjælde for Kolonierne, det andet med Nej. Den anden Interpellation klagede over, at i de sidste Maaneder c. 30,000 Polakker, som vare russiske eller østerrigske Undersaatter, vare udviste af Preussens østlige Provinser,

og at samme haarde Skæbne truede flere. Denne Interpellation blev afvíst ved et Budskab fra »Kongen af Preussen«, som erklærede, at en Udvisning af udenlandske Undersaatter fra Preussen ikke vedkom Rigsregeringen. Derefter bragte Windthorst Sagen igjen paa Bane under Finanslovens Behandling og fremhævede, at de udviste for største Delen vare Katholiker. Bismarck erklærede, at Grunden var Frygten for, at den polske Nationalitet skulde tiltage paa den tyske Befolknings Bekostning. Lige over for denne Frygt kom de Ulykker, Udvisningen bragte over mange Mennesker, naturligvis ikke i Betragtning hos den haarde Statsmand. Rigsdagens Juleferie indtraadte den 17de December.

I Begyndelsen af Aaret fortsatte den vestafrikanske Konference sine af Juleferien afbrudte Møder, og den 23de Februar vedtoges dens »Generalakt». Denne indeholder Erklæringer om Handelsfriheden i Kongolandet, Forbud mod Slavehandelen, det store Lands Nevtralitet m. m. I det belgiske Deputeretkammer blev det næsten enstemmig tilladt Kong Leopold den 2den at antage Titelen »Suveræn over Kongostaten«, uden at denne for Resten skulde have nogen Forbindelse med Belgien (den 28de April). Til den nye Stats Guvernør udnævntes Stanley.

Den 20de April døde den af de nye Erhvervelser i Afrika højt fortjente Generalkonsul Dr. Nachtigal; men andre traadte i hans Fodspor. Saaledes blev det tyske Flag hejset ved den sydlige Kongobred, og imellem Sansibarkysten og Søen Tanganyika erhvervedes store Landstrækninger. Vel paastod Sultanen af Sansibar, Said Bargash, at der herved var gjort Indgreb i hans Højhedsret, og søgte, opmuntret af den engelske Konsul, at gjøre denne gjældende; men den 7de Avgust indtraf en Eskadre af 4 Panserskibe under Kommandør Paschen ved Sansibar og tvang Sultanen til at anerkjende Tysklands Overherredømme over alle de Landstrækninger, det havde taget i Besidddelse. Det tyske »østafrikanske Selskab« udvidede derefter sine Besiddelser

mere og mere over Egnene omkring de store Søer, og den 20de December blev der sluttet en Handelstraktat med Sultanen af Sansibar.

De oven for omtalte Kolonialstridigheder med England drejede sig navnlig om Ny-Guinea og endte med en Overenskomst i Juni, ved hvilken England anerkjendte Tysklands Overherredømme over den store Øs nordlige Del, som har faaet Navnet »Kejser Vilhelms Land«, medens de nærmest øst derfor liggende Øer (Admiralitets-Øerne, Ny-Britannien og Ny-Irland) have faaet Navnet »Bismarcks-Øerne«.

Langt stærkere Harme end i England vakte Tysklands Kolonialpolitik i Spanien, da det tyske Flag blev hejset paa Karolinerne. I Almindelighed antog man, at disse Øer og de vest derfor liggende Palaos-Øer stode under spansk Højhed; men Spanien havde aldrig besat dem. Den tyske Regering besluttede nu at tilegne sig dem og meddelte dette til Spanien ligesom til andre Magter; men den spanske Regering protesterede derimod (den 12te Avgust) og meddelte, at Skibe fra Filippinerne vilde tage Øerne i Besiddelse. De spanske Skibe ankom den 22de Avgust til Yap, den største af Karolinerne; men inden de havde foretaget noget til Øens Besættelse, løb en tysk Kanonbaad ind i Yaps Havn, hejsede det tyske Flag og proklamerede det tyske Riges Højhed over Karolinerne og Palaos-Øerne (24de Avgust). I Madrid og andre Stæder vakte disse Efterretninger en voldsom Ophidselse, og da Efterretningen om, at Tyskerne havde besat Yap, havde naaet Spanien (den 4de September), drog en stor Folkemasse til den tyske Sendemands Bolig og rev det tyske Vaaben og Flag ned. Samme Dag overrakte den tyske Sendemand, Grev Solms, Svaret paa den spanske Note af 12te Avgust. Svaret var holdt i en meget venskabelig Tone og tilbød at lade Sagen afgjøre ved Voldgift. I Begyndelsen vilde det spanske Ministerium, der frygtede Folkestemningen og betragtede Spaniens Ret som utvivlsom, ikke høre noget herom, medens det paa enhver

Maade søgte at undskylde og oprette Forhaanelsen af det tyske Flag. Kong Alfonso viste Mod og Klogskab lige over for det almindelige Raab om Krig, og efter at ogsaa de øvrige Stormagter havde formanet den spanske Regering til at modtage Forslaget om Voldgift, gik den ind paa at overdrage denne til Paven. Bismarck, som ikke ønskede at udsætte Kong Alfonsos Trone for Fare, havde selv foreslaaet denne Voldgiftsmand. Den 17de December udtalte Paven sin Dom, i Følge hvilken Tyskland anerkjendte Spaniens Overherredømme over Karolinerne og Palaos-Øerne, imod at den spanske Regering tilstod tyske Undersaatter fuldstændig Handelsfrihed paa Øerne og gav Tyskland Ret til at indrette en Skibsstation og et Kuloplagssted paa en af dem. Paven udtalte den 31te December sin Anerkjendelse af Bismarcks Statsklogskab og fredelige Politik og oversendte ham Kristusordenen i Brillanter.

Til Erstatning for Karolinerne hejsedes det tyske Flag i Oktober paa Marshals-Øerne, efter at der var sluttet Overenskomst med Øernes Høvdinger. Den tyske Marine led et sørgeligt Tab, i det Korvetten Avgusta, som den 28de April havde forladt Wilhelmshafen for at sejle til Avstralien, sporløst forsvandt med sin Besætning paa 223 Mand.

Ved Aarets Begyndelse vare de to Ærkebispedømmer i Köln og Posen endnu ubesatte, og om Besættelsen af det sidste lykkedes det endnu ikke at komme til nogen Overenskomst. Derimod blev Ærkebiskop Melchers af Köln udnævnt til Kardinal, og Biskoppen af Ermeland, Krementz, blev hans Efterfølger. I øvrigt gjorde den preussiske Regerings Forhandlinger med Kurien ingen Fremskridt i 1885.

Den 2den Juni døde Fyrst Anton af Hohenzollern, som 1850 havde afstaaet sit Land til Preussen og fra 1858 til 1862 været preussisk Ministerpræsident (Fader til Kong Karol af Rumænien), den 15de Juni Kejserens Broder-

søn, Prins Friedrich Karl, som havde udmærket sig som General, og den 17de Juni Statholderen i Elsass-Lothringen, Generalfeltmarskalk v. Manteuffel. I hans Sted udnævntes den 28de September den tyske Sendemand i Paris, Fyrst Chlodvig af Hohenlohe-Schillingsfürst, til Statholder i Elsass-Lothringen. Til hans Efterfølger valgtes Sendemanden i London, Grev Münster, i hvis Sted igjen Grev Hatzfeld traadte.

I Hertugdømmet Brunsvig havde Hertugen af Cumberland forgjæves søgt at gjøre sin Arveret gjældende. Først erklærede den preussiske Regering (den 16de Maj), at hans Regering i Brunsvig ikke lod sig forene med Rigets indre Fred og Sikkerhed, den 30te Juni sluttede den brunsvigske Landdag og den 2den Juli Forbundsraadet sig hertil. Efter at det for det brunsvigske Regentskabsraad bestemte Aar var gaaet, samledes dernæst igjen Landdagen (den 20de Oktober), og i denne valgtes Kejserens Brodersøn, Prins Albrecht af Preussen, født den 8de Maj 1837, til Brunsvigs Regent.

England med Ægypten.

Ministeriet Gladstone havde dynget Fejl paa Fejl i sin ydre Politik, især i Ægypten. Ved Nyaar 1885 var Opmærksomheden især henvendt paa den lille Hjælpehær under General Wolseley, som langt om længe var udsendt for at redde Gordon. Omtrent Halvdelen af denne (1200 Mand) under Oberst Stewart stødte den 17de Januar under sin Fremrykning fra Korti til Metamneh paa 10,000 Arabere, som det dog efter en haardnakket Kamp lykkedes Englænderne at faa Bugt med. Imidlertid havde de mistet 200 Mand, og i en ny Kamp 2 Dage efter blev Stewart haardt saaret (han døde den 16de Februar), hvorefter Oberst

Wilson overtog Kommandoen og slog Fjenden tilbage. Han fik Understøttelse af en lille Styrke, Gordon havde sendt ned ad Nilen paa 4 Dampbaade, og haabede inden faa Dage at kunne naa sit Maal; men da han den 28de Januar nærmede sig Kartum, blev han modtagen med Skud af Araberne og erfarede, at Staden 2 Dage før, den 26de Januar, ved Forræderi var falden i Mahdiens Hænder, og at Gordon var bleven dræbt.

Det sørgelige Budskab vakte naturligvis Harme i England mod Ministeriet, og i Begyndelsen var der Tale om at tage Kartum tilbage; men efter at General Earle i Spidsen for 2200 Mand ved Kerbekar paa Nilvejen fra Korti til Berber havde mødt en heftig Modstand af Araberne og vel havde stormet deres Stillinger, men selv var falden, opgav Wolseley al videre Fremtrængen og gik først tilbage til Korti, derpaa til Dongola. I nogen Tid var der nu Tale om at trænge frem til Kartum ad en anden Vej: fra Suakim ved det røde Hav, hvor fra man tænkte paa at bygge en Jærnbane gjennem Ørkenen til Berber, og General Graham, der 1884 havde kæmpet i disse Egne med Osman Digma, blev paa ny afsendt med Forstærkninger til Suakim. Han foretog en større Rekognoscering med engelske og indiske Tropper og slog Osman Digmas Tropper ved Haskin den 20de Marts og ved Tamaj den 22de, paa det sidste Sted dog ikke uden store Tab af Forraad og Kameler; men imidlertid indtraadte de afghaniske Forviklinger, og den 11te Maj erklærede Lord Hartington i Underhuset, at Planen til en Fremtrængen mod Kartum var opgiven og Tilbagetoget fra Nubien besluttet. Med Undtagelse af 3500 Mand, som bleve liggende i Suakim, kaldtes alle Tropper tilbage til England og Indien, og Wolseley vendte tilbage til London. Mahdiens Død, som indtraf den 28de Juni, bragte nogen Stilhed i Arabernes Bevægelser; men under en ny Mahdi, Abdullah, trængte de dog snart igjen frem, og England maatte paa ny sende Forstærkninger til Ægypten. Over-

anfører var General Stephenson. I December forefaldt flere Træfninger, bl. a. den 30te December ved Kojeh (n. for Dongola), hvor Araberne bleve drevne paa Flugten.

I det ægyptiske Finansspørgsmaal, som havde voldet saa mange Vanskeligheder i 1884, gav England endelig efter, og den 17de Marts sluttedes en Overenskomst mellem Stormagterne, i Følge hvilken det ægyptiske Laan blev fastsat til 9 Mill. Pund Sterl. til $3^1/_2$ Procent og ikke blev stillet under engelsk, men under alle Stormagternes Kavtion, og Rentenedsættelsen ikke, som England havde foreslaaet, blot kom til at ramme den gamle Gjæld, men hele Gjælden og navnlig ogsaa, som Frankrig havde foreslaaet, de engelske Suezkanal-Aktier. Dernæst nedsattes Okkupations-Omkostningerne, og de i Ægypten boende fremmede kom til at deltage i Skatterne. Efter at Laanet var udstedt, blev der endelig udredet Skadeserstatning til de Evropæere, som havde lidt Tab ved Alexandrias Bombardement. Der var imidlertid endnu meget at ordne i Ægyptens Styrelse, og for at lette de dertil sigtende Foranstaltninger traadte den engelske Regering, efter at Lord Salisbury den 23de Juni havde afløst Gladstone, i Forbindelse med Sultanen som Ægyptens Overherre. Sir Drummond Wolff kom i denne Anledning den 22de Avgust til Konstantinopel, og efter lange Forhandlinger afgik Muktar Pasha som tyrkisk Kommissær til Kairo (i December) for i Forening med Wolff og Kedivens Regering at ordne Forholdene.

Lige saa lidt som i Ægypten havde England Held med sig i Afghanistan (se Rusland); men desto lettere gik det i Birma. Dette Lands Hersker, den grusomme Tyran Tibo, havde den 15de Januar 1885 sluttet en Handelstraktat med Frankrig, og England, som heri saae en Fare for, at Handelsvejen ad Iravaddi til Kina herved vilde blive afskaaren for det, greb en Lejlighed, som tilbød sig ved en Strid mellem Tibo og et engelsk Handelskompagni, til at

fordre, at Birma skulde underkaste sig Englands Overherredømme. Da Kong Tibo ikke vilde gaa ind herpaa, rykkede General Prendergast med engelske og indiske Tropper ind i Birma, indtog den 17de November Fortet Miehla ved Iravaddi og besatte den 29de November Hovedstaden Mandalay uden Modstand. Kongen med Familie blev bragt til Forindien, og Birma blev indlemmet i de britiske Besiddelser. — I Sydafrika blev et stort Stykke af Betshuanernes Land indlemmet i Kapkolonien.

I den kanadiske Provins Manitoba udbrød en Opstand af Mestizerne (Efterkommere af Franskmænd og Indianere), som klagede over, at Regeringen overlod deres Land til indvandrede Spekulanter. De bleve imidlertid overvundne af Regeringens Tropper (den 11te Maj), og deres Anfører, Louis Riel, blev tagen til Fange og henrettet.

Parlamentet traadte sammen den 19de Februar under Indtrykket af Kartums Fald, og Oppositionen indbragte i begge Huse et Dadelsvotum imod Gladstones ægyptiske Politik. Den 28de Februar vedtoges det i Overhuset med 189 Stemmer mod 68, men forkastedes i Underhuset med 302 Stemmer mod 288. Valgkredsbillen*) blev den 11te Maj vedtagen ved tredje Behandling i Underhuset, den 12te Juni af Overhuset med nogle Ændringer, som Underhuset gik ind paa. Den 25de Marts vedtog Underhuset ved første Behandling Billen om Skoletvang i Irland; den 12te Maj forkastede det Kanaltunnelbillen. Den 11te Maj bevilgede det 11 Mill. Pund Sterl. i Anledning af Krigen i Nubien og Indiens Forsvar mod Russerne; men da Regeringen den 8de Juni foreslog, at denne Sum, som i øvrigt paa Grund af Nubiens Opgivelse var nedsat med 2 Mill., skulde skaffes til Veje ved at forhøje Afgiften paa Øl og Sprit, foreslog den konservative Deputerede Hicks-Beach en Ændring, ved hvilken Afgiften paa Øl og Sprit erklæredes for ubillig

*) Se Hist. Arkiv. De vigtigste Begivenheder i 1884. S. 75.

uden tilsvarende Forhøjelse af Vintolden. Gladstone gjorde Sagen til et Kabinets-Spørgsmaal, men ikke desto mindre vedtoges Ændringsforslaget af Underhuset med 264 mod 252 Stemmer. Hvad enten nu Utilfredsheden med Kabinettets Slaphed i det afghaniske Spørgsmaal og de moralske Nederlag, det havde lidt, eller de regeringsfjendtlige Masseudtalelser mod Øl- og Spritfabrikker have bevirket dette Udfald — i alle Tilfælde traadte de liberales Fører af fra sin Stilling, og den 11te Juni blev Lord Salisbury, Toryernes Fører, kaldet til Dronningen. Denne erklærede imidlertid, at han ikke kunde danne noget nyt Ministerium, med mindre de liberale, som uagtet det ene staaende Mindretal i et enkelt underordnet Spørgsmaal dog dannede Underhusets Flertal, vilde sikre ham Understøttelse i de Sager, som endnu skulde behandles, inden Parlamentet blev opløst. Efter at dette var indrømmet, dannedes det nye Ministerium (den 24de Juni).

I dette indtraadte bl. a. Lord Salisbury som Premier- og Udenrigsminister, Stafford Northcote som første Skatkammerlord, Hicks-Beach som Skatkammerkansler og Leder i Underhuset, Randolf Churchill som Minister for Indien; denne var i den sidste Tid traadt stærkt frem som Fører for en ny, mere demokratisk Gruppe i Tory-Partiet. Af Love, som endnu i denne Samling bleve vedtagne, mærkes den, i Følge hvilken Kjøbet af irske Ejendomme lettedes for deres Forpagtere, ved at Staten laante dem hele Kjøbesummen (12te Avgust), den samme Dag vedtagne Lov om Forbedring af Arbejderboliger, Loven om Oprettelsen af et Ministerium for Skotland, om et Forbundsraad for Avstralien og endelig om Beskyttelse for Piger mod Forførelse til Usædelighed. Den sidste Lov var fremkaldt ved Pall-Mall-Gazettes Afsløringer og de derved foranledigede Bønskrifter med hundrede Tusender af Underskrifter. Den 14de Avgust sluttedes Samlingen, og den 18de November opløstes Parlamentet, for at der kunde fore-

tages nye Valg efter Valgloven af 1884, som havde skabt 2 Millioner nye Vælgere.

Valgene begyndte den 23de November og fortsattes til Midten af December. I Begyndelsen syntes de konservative at skulle sejre, i det de fik Flertallet i de store Byer; men det modsatte blev Tilfældet ved Valgene paa Landet. Resultatet blev: 331 liberale og radikale, 253 konservative, 86 irske Homerulere. De liberale fik saaledes kun det absolute Flertal, naar Parnells Parti vilde stemme med dem, og dette kunde altsaa gjøre Udslaget. Gladstone ansaa det derfor for nødvendigt at tilfredsstille Irlændernes Fordring om et eget Parlament og et eget irsk Ministerium for alle lokale Anliggender. Hans store Omvæltningsplaner kom dog først frem i Aaret 1886.

De fra amerikanske Irlændere udgaaede Dynamit-Attentater gjentoges flere Gange i 1885, saaledes den 24de Januar i Tower og Westminster Hall, den 23de April i Admiralitetsbygningen. Paa alle tre Steder bleve Mennesker saarede og Bygningerne beskadigede. Uagtet den i Irland herskende Stemning, hvor man endog ytrede Glæde over Kartums Fald, gjorde Prinsen og Prinsessen af Wales dog en Rejse der til (i April). Modtagelsen var meget blandet, kun i det overvejende protestantiske Belfast begejstret. — Den 1ste Oktober døde den bekjendte Filanthrop Lord Shaftesbury i London, 84 Aar gammel.

Nederlandene.

I Marts forelagde Regeringen Kamrene et Udkast til en ny Valglov, som gik ud paa Forøgelse af de Deputeredes Antal og en Nedsættelse af den høje Census. Denne Sag kom imidlertid ikke til Afslutning, inden Kamrene den 3dje Juli udsatte deres Møder. Imidlertid var et Valg til

Deputeretkammeret i Haag faldet ud til de liberales Fordel, saa at der nu stod 43 mod 43. Den 21de September bleve Generalstaterne igjen aabnede. I de foregaaende Dage havde der i Haag og Amsterdam været afholdt Møder, som udtalte, at Folket forlangte almindelig Valgret. Det var imidlertid saa langt fra, at Kammeret vilde gaa ind paa denne, at det endog forkastede den af Regeringen foreslaaede Valgreform.

Belgien.

Følgen af den klerikale Skolelov af September 1884 var, at Halvdelen af de verdslige Kommuneskoler bleve ophævede, 880 Lærere bleve afskedigede med 1000 Francs i Ventepenge, mange andre Læreres Løn blev nedsat, og 1465 Klosterskoler anerkjendtes som Kommuneskoler med Munke og Nonner som Lærere. — Den 2den Maj aabnedes en Verdensudstilling i Antwerpen. Den 27de Maj døde den 85-aarige Charles Rogier, som oftere havde været Minister og længe været det liberale Partis Fører.

Schweiz.

Forbundsraadets Forholdsregler mod Anarkisterne fik i 1885 et større Omfang. I Natten den 26de—27de Februar arresteredes 30 af de værste, og den 4de Juni udvistes 21 fremmede Anarkister, den 9de September 5. Ved Forbundsforsamlingens Aabning den 9de Marts udtalte Præsidenterne i begge Raad sig i Overensstemmelse hermed. Møderne sluttedes den 28de Marts, begyndte igjen den 1ste Juni. Den af begge Raad vedtagne Lov om en Alkoholskat

maatte som Forfatningsændring underkastes Folkeafstemning, men blev vedtagen med c. 230,000 Stemmer mod 157,000.

Forbundsforsamlingens Vintersamling begyndte den 7de December. Til Forbundspræsident for 1886 valgtes Forbundsraad Deucher. Der bevilgedes 500,000 Francs som den første Rata af en Sum paa 2,670,000 Francs til Forsvarsværker paa St. Gotthard.

Frankrig.

Strax efter Nyaar traadte den dygtige Krigsminister, General Campenon, ud af Ministeriet Ferry, fordi han fandt det urigtigt at svække den franske Hær ved Afsendelse af flere Forstærkninger til Tongkin. Hans Efterfølger blev General Lewal. Der afgik nu nye Tropper til Tongkin, hvor Franskmændene under General Brière de l'Isle igjen vare i Færd med at rykke frem mod Fæstningen Langson, hvor fra de i Juni 1884 vare blevne drevne tilbage af Kineserne. Efter at have sejret i flere Træfninger besatte de den 13de Februar Langson, hvor fra en Brigade under General Negrier rykkede videre frem, medens Brière de l'Isle gik tilbage til Hanoi.

Imidlertid havde Admiral Courbet kæmpet flere Gange med Kineserne paa Formosa, og den 8de Marts erobrede han Kelung. Mindre heldig gik det i Tongkin: General Negrier blev den 23de Marts slaaet tilbage, da han angreb Kinesernes forskansede Lejr ved Banglo, og maatte trække sig tilbage til Langson. Han var selv haardt saaret og havde kun 6000 Mand at stille mod de fremrykkende 60,000 Fjender. Oberst Herbinger, som havde overtaget Kommandoen, gav derfor den 24de Marts Befaling til at rømme Langson og trække sig tilbage til Deltaet med Opofrelse af Krigskassen og den største Del af Artilleriet.

Efterretningen om dette Uheld vakte en umaadelig Bevægelse i Paris, og medens Ministeriet Gladstone nogle Uger før havde overlevet Budskabet om Kartums Fald, for hvilket det med langt mere Grund kunde gjøres ansvarligt, bukkede Ministeriet Ferry, som nu i over 2 Aar havde styret Frankrig, strax under for Kammerets Mangel paa Overlæg og Skjønsomhed. Ferry oplæste den 30te Marts en Erklæring, hvori han meddelte de Dagen før indtrufne Depecher fra General Brière og forlangte en Bevilling af 200 Mill. Francs for at sikre Besiddelserne i Bagindien og gjenoprette Frankrigs Ære. Han blev afbrudt af lidenskabelige og fornærmelige Tilraab, og da Kammeret med 306 Stemmer mod 149 afslog hans Begjæring om at nedsætte et Udvalg om Bevillings-Spørgsmaalet, men først gav Clemenceau Tilladelse til at fremkomme med en Interpellation, trak Ferry tillige med de øvrige Ministre sig tilbage og overgav Præsidenten sin Dimission. I Kammeret blev der derpaa stillet Andragender om at sætte Ministeriet under Anklage; men disse bleve dog forkastede. Dagen efter bevilgedes 50 Mill. af den forlangte Bevilling.

Kammeret havde styrtet et Ministerium, som var et Udtryk for dets Flertals Politik, og det var derfor en meget vanskelig Opgave for Grévy at danne et nyt Ministerium, som ikke maatte optage nogen af det gamles Medlemmer. Efter flere frugtesløse Forsøg lykkedes det endelig den 6te April Kammerets Præsident, Henri Brisson, som først havde nægtet sin Medvirkning, at danne et Ministerium. I dette indtraadte bl. a. Freycinet som Udenrigsminister, Campenon som Krigsminister, Sadi Carnot for Finanserne, Allain Targé for det indre. Det nye Ministeriums Program afveg ikke i noget væsentligt fra det gamles, og de øvrige 150 Millioner bevilgedes nu strax af Kammeret med 373 Stemmer mod 92, af Senatet med 221 mod 6. Til Præsident i Kammeret valgtes Floquet, til Overanfører i Tongkin General Courcy, under hvem Brière de l'Isle skulde forblive som Brigade-

general. Forstærkninger afgik strax til Tongkin, og for at Armeens Organisation ikke skulde blive forstyrret ved disse stærke Troppesendelser, forelagde Regeringen et Lovforslag om Dannelsen af en Kolonialarmé.

Imidlertid var der kommet beroligende Telegrammer fra Brière de l'Isle, og under Ministerkrisen vare Fredspræliminærer mellem Frankrig og Kina undertegnede i Paris den 3dje April af Ministerialdirektøren Billot og den kinesiske Underhandler Campbell. Den 7de April meldte en Depeche, at de kinesiske befuldmægtigede havde antaget Præliminærerne og afsluttet en Overenskomst derom med den franske Sendemand Patenôtre. I Følge denne ophørte Fjendtlighederne, Kina overlod Frankrig hele Tongkin og begyndte den 20de April at rømme det; Frankrig gav derimod Afkald paa den tidligere fordrede Krigsskade-Erstatning og skulde en Maaned efter den endelige Fredslutning rømme Formosa. Den 18de Juni meldte Patenôtre, at den endelige Fred var undertegnet. Af Navn blev vel Kinas Overhøjhed over Annam anerkjendt; men til Gjengjæld var der givet Adgang til Landhandel med Kina i Langson og Lavkai, og det under lavere Told end til Søs. Dog maatte Franskmændene ogsaa efter Freden med Kina kæmpe med Oprørerne af det sorte Flag ved den røde Flod og indtage det befæstede Thanmoi med Storm (den 24de Oktober). Fredstraktaten blev stadfæstet af Kammeret den 6te, af Senatet den 16de Juli.

Imidlertid indtraf der igjen foruroligende Efterretninger fra Annam. General Courcy havde den 4de Juli begivet sig til Huë for at overrække sin Fuldmagt som Overgeneral og træffe de fornødne Forholdsregler til Indsættelsen af Frankrigs Protektorat; men i den følgende Nat bleve Franskmændene pludselig angrebne af en stor Mængde Annamiter. De holdt tappert Stand mod Overmagten og sloge Fjenderne tilbage med et 20dobbelt Tab; Kejseren og hans Minister Thuyet, som stod i Spidsen for Oprøret,

flygtede til Bjærgene, medens Kejserens Broder, Regenten Thuhong kom i fransk Fangenskab. En Onkel af Kejseren Dhoxnan blev valgt til Regent, og der dannedes ét nyt Ministerium af Frankrigs Tilhængere. Senere indsattes en ny Kejser, som antog Navnet Dontkhant. Frankrigs Herredømme syntes altsaa igjen befæstet; men i flere Provinser bleve dog talrige kristne Annamiter myrdede af deres fanatiske Landsmænd. Ogsaa i Kambodja maatte Franskmændene kæmpe mod Opstande. Den 11te Juni døde Admiral Courbet om Bord paa sit Skib.

Paa Madagaskar aabnede Admiral Miot igjen Fjendtlighederne i September, men var ikke heldig i sine Angreb. Ikke desto mindre lykkedes det ham i December at faa afsluttet en gunstig Fred med Hovaerne. Disse erkjendte i Forhold til Udlandet den franske Resident som Mellemmand og afstode Bugten ved Diego-Suarez til Frankrig, som desuden skulde beholde Tamataves Havn, indtil der var betalt en Krigsskade-Erstatning af 10 Mill. Francs.

I de indre Forhold tildrog først Senatorvalgene den 25de Januar, som for første Gang skulde foretages efter den nye Valglov af 10de December 1884, sig den almindelige Opmærksomhed. Der skulde vælges 87 Senatorer, og medens disse Pladser hidtil havde været besatte med 44 Republikanere og 43 Monarkister, valgtes nu 67 Republikanere og 20 Monarkister. I alt var der nu kun 67 Monarkister tilbage blandt de 300 Senatorer.

Loven om Listevalg til Deputeretkammeret, som 1882 havde medført Ministeriet Gambettas Fald, blev nu velvillig modtagen og gik endelig igjennem den 8de Juni. Den 17de Marts vedtog Kammeret til Beskyttelse for Landbruget en Forhøjelse af Tolden paa Hvede, Mel, Oxer og Svin. Samlingen sluttedes den 6te Avgust.

Den 22de Maj døde Victor Hugo, der i lang Tid »i Evropa havde gjældt for Frankrigs største Digter, i Frankrig for Evropas største Digter.« Han blev begraven paa Statens

Bekostning under almindelig Deltagelse og bisat i Pantheon, der i Følge et Dekret fra Præsident Grévy igjen blev indviet til Gravsted for Frankrigs store Mænd. Den klerikale Deputerede De Mun foreslog i denne Anledning et Dadelsvotum mod Regeringen, men det blev forkastet af Kammeret med 388 Stemmer mod 83. Ærkebiskoppen af Paris indgav en Protest, men forbød Kirkens gejstlige at gjøre Modstand.

Den 4de Oktober foretoges Valgene efter den nye Valglov, ved hvilken de Deputeredes Tal var forøget til 595. Der valgtes 176 Monarkister og (med de i Kolonierne valgte) 149 Republikanere, medens 270 Omvalg bleve nødvendige. Dette Udfald af Valgene, som fordoblede Monarkisternes Tal i Kammeret, havde især sin Grund i den almindelige Misfornøjelse med Industriens, Handelens og Finansernes daarlige Stilling, de fjendtlige Beslutninger mod den katholske Kirke og den ikke populære Krig i Bagindien. Det vakte stor Skræk hos Republikanerne; de moderate og de radikale Republikanere sluttede sig derfor næsten overalt sammen, og ved Omvalget den 18de Oktober valgtes saaledes 245 Republikanere og kun 25 Monarkister. Resultatet af samtlige Valg var: 201 Monarkister, 279 maadeholdne og 115 radikale Republikanere. Naar de republikanske Partier vare enige, havde de saaledes et stort Flertal; men deres Uoverensstemmelser vare saa store, at man aldeles ikke kunde stole paa denne Enighed.

Kammeret aabnedes den 10de November og gjenvalgte Floquet til Præsident. Den 16de November erklærede Brisson, at Ministeriet holdt fast ved Protektoratet over Tongkin og Annam og ikke kunde gaa ind paa en Adskillelse af Stat og Kirke. Denne Erklæring vakte de radikales Mishag, og da der forlangtes en Bevilling af 79 Mill. Francs, for største Delen til Tongkin, blev der nedsat et Udvalg paa 33 Medlemmer, i hvilket monarkistiske og radikale Modstandere af Protektoratet fik Flertallet. Uagtet Brisson bestemt erklærede, at en Rømning af Tongkin vilde

være fordærvelig for Frankrig og en Plet paa dets Ære, foreslog Udvalgets Flertal dog kun at bevilge en Fjerdedel af den fordrede Sum til Troppernes foreløbige Underhold. Ved Behandlingen i Kammeret, som varede i 3 Dage, gjorde Udvalgets Ordfører, Pelletan, gjældende, at den almindelige Stemmeret ved Valgene havde udtalt sig for den fuldstændige Rømning; men det lykkedes dog Ministrene, understøttede af Biskop Freppel og Paul Bert, at faa den fulde Bevilling vedtaget med 274 Stemmer mod 270 (den 24de December), hvorefter Senatet den 26de December gav sit Samtykke med 225 Stemmer mod 61.

Da mange gejstlige ved Valgene havde virket for klerikale og monarkistiske Kandidater, suspenderede Regeringen deres Løn, og flere Valg bleve erklærede for ugyldige. Da Baudry d'Asson i denne Anledning interpellerede Ministeriet, svarede Kultusministeren Goblet, at saa længe Kirken ikke var skilt fra Staten, maatte Præsten lige som enhver Embedsmand lyde Regeringen. Kammeret billigede med 331 Stemmer mod 167 denne Erklæring.

Da Grévy var valgt til Præsident den 30te Januar 1879, skulde der vælges en Præsident for de næste 7 Aar. Den 28de December traadte derfor begge Kamre sammen til Nationalforsamling under Forsæde af Senatets Præsident, Le Royer. Fra højre Side blev der protesteret mod Valgets Lovlighed, fordi der endnu ikke var foretaget nye Valg i de Departementer, hvis Valg vare erklærede for ugyldige; men der blev ikke taget Hensyn hertil, og Grévy blev gjenvalgt med 457 Stemmer af 589; Monarkisterne havde afholdt sig fra at stemme. Dagen efter udsatte Kamrene deres Møder, og samme Dag indgav Brisson sin Dimission; Grévy overdrog Freycinet Dannelsen af et nyt Ministerium. Den ydre Grund til, at Brisson traadte tilbage, var det ringe Flertal, hvormed den af ham fordrede Bevilling den 24de December var ydet; dersom 22 Valg ikke vare blevne erklærede for ugyldige, og der ikke havde manglet 6 Deputerede for Paris,

som havde modtaget Valg andensteds, vilde Bevillingen være bleven forkastet. En anden Grund var maaske, at han, som havde faaet 68 Stemmer til Præsidentvalget den 28de December, uagtet han ikke havde stillet sig som Kandidat, ikke vilde skade sit mulige Valg til den 71aarige Grevys Efterfølger ved at slide sig op som Minister.

Spanien.

Koleraen rasede især i Provinserne Granada, Valencia og Murcia, men optraadte ogsaa i Madrid og særlig heftig i Aranjuez. Kong Alfons den 12te viste stort Mod ved Besøg hos de syge, og da han i Juli vendte tilbage til Madrid fra Aranjuez, blev han modtagen med umaadelig Begejstring. Paa Handel og Industri og Statsindtægterne havde Koleraen en meget skadelig Indflydelse.

I Striden med Tyskland om Karolinerne viste den unge Konge sig sin Stilling voxen; men inden denne Strid var bilagt, døde han den 25de November i Slottet Pardo af Svindsot. Han efterlod kun to Døtre, af hvilke den ældste, Mercedes, var 5 Aar gammel. Enkedronningen Marie Christine af Østerrige, som overtog Regentskabet, var imidlertid frugtsommelig. Hun modtog det konservative Ministerium Canovas del Castillos Dimission og overdrog Sagasta at danne et liberalt Ministerium, i hvilket Moret blev Udenrigsminister. Det nye Ministerium søgte paa den ene Side at forsone Partierne ved en almindelig Amnesti, og traf paa den anden Side kraftige Forholdsregler til at dæmpe mulige Uroligheder. Martinez Campos blev saaledes Overanfører for Nordarmeen, og flere Stæder (San Sebastian, Barcelona, Cartagena) bleve erklærede i Belejringstilstand.

Cortes aabnedes igjen den 26de December. Kammeret valgte den afgaaede Minister Canovas til sin Præsident.

Dagen efter Kongen, den 26de November, døde den 75-aarige Marskalk Serrano, der havde spillet en saa stor, om end ikke hæderlig Rolle i Spaniens nyere Historie, og den 30te Oktober Admiral Topete, der tillige med Prim og Serrano havde bidraget mest til at styrte Kong Alfonsos Moder Isabella 1868.

Portugal.

Den 15de December døde Kong Ferdinand, Hertug af Sachsen-Koburg, som 1836 var bleven gift med Dronning Maria de Gloria og efter hendes Død 1853—55 med Kongetitel havde ført Regentskabet for den umyndige Kronprins.

Italien.

Tysklands, Frankrigs og Englands store Erhvervelser i de fremmede Verdensdele vakte ogsaa Italiens Lyst til at drive Kolonialpolitik, og efter at have truffet nogle Overenskomster med England, til hvilken Magt det i den senere Tid især havde sluttet sig, søgte det at sætte sig fast ved det røde Hav, hvor det allerede besad en lille Koloni ved Assab-Bugten. Den 25de Januar besatte italienske Tropper det n. derfor liggende Beilul og den 5te Februar Massua under Protest af den ægyptiske Guvernør. Uden at tage Hensyn til denne besatte de den 10de April den lille ægyptiske Fæstning Arafali (s. for Massua), for at Soldaterne kunde faa et højere liggende og sundere Kvarter. I alt sendtes efterhaanden 6000 Mand til Massua, stadig under den Forsikring, at man anerkjendte Kedivens Rettigheder og Sultanens Overherredømme. Den 17de Marts

meddelte Udenrigsministeren Mancini Kammeret, at han efter Kartums Fald havde tilbudt England Italiens Bistand mod Mahdien, men at Lord Granville ikke havde modtaget Tilbudet. Misstemningen herover, som forøgedes ved Breve fra Massua, der skildrede Troppernes daarlige Tilstand, ytrede sig den 21de Maj ved at Kammeret nedsatte Mancinis Budget. Da han vilde indgive sin Dimission, holdt Depretis ham tilbage; men den 17de Juni vedtoges Udenrigsministeriets ordentlige Budget med kun 4 Stemmers Flertal. Da Ministeriet heri saae et Mistillidsvotum mod dets planløse Kolonialpolitik, indgav det sin Dimission, saa meget mere som det engelske Ministerium, som det havde sluttet sig til, netop havde maattet vige sin Plads. Kongen overdrog Depretis at danne et nyt Ministerium; men i dette, som dannedes den 1ste Juli, indtraadte næsten alle de gamle Ministre. Udenrigsministeriet blev foreløbig overtaget af Depretis selv, men i Oktober besat med Grev Robilant, som i mange Aar havde været Sendemand i Wien og holdt fast ved Italiens Forbund med Kejsermagterne. Imidlertid opretholdt han Besættelsen af Massua m. m., »da man ikke kunde stryge Italiens Flag, hvor det engang var hejset.«

Nordamerika.

I de forenede Staters 48de Kongres udstedte Senatet den 26de Januar en Erklæring for at udtrykke sin Afsky mod Dynamit-Attentaterne i England, og i flere af de enkelte Stater indbragtes strænge Lovforslag mod Dynamitarderne. En af de værste, O'Donnovan Rossa, blev den 2den Februar selv i New York saaret af en Kvinde, der affyrede flere Revolverskud imod ham. Ikke desto mindre vedblev man i Forsamlinger at anbefale Brugen af Dynamit og smedde nye Attentater mod England.

Den 1884 med Nikaragua afsluttede Traktat, som gav Unionsregeringen Ret til Anlæggelse af en Kanal, en Jærnbane og en Telegraflinje gjennem denne Stat, naaede ikke $^2/_3$ af Stemmerne i Senatet og var dermed forkastet. Den 10de Februar talte Kongressen i et Fællesmøde de 1884 afgivne Stemmer ved Præsidentvalget og erklærede Cleveland og Hendricks for Unionens Præsident og Vicepræsident. Den 4de Marts tiltraadte derpaa den »demokratiske« Præsident Cleveland sit Embede. Til Udenrigsminister valgte han Bayard. Han arbejdede med Iver paa at forbedre Styrelsen og standse Embedsmændenes Korruption. En stor Fare var Arbejdsløsheden: i den strængeste Vintertid talte man 500,000 arbejdsløse, alene i Staden New York 75,000.

Den 23de Juli døde Ulysses Grant, der havde tilendebragt Borgerkrigen og været Præsident fra 1869 til 1877; hans Jordefærd blev højtideligholdt den 8de Avgust i New York under umaadelig Deltagelse. Den 29de Oktober døde den ligeledes fra Borgerkrigen berømte General Mac Clellan, den 25de November Vicepræsidenten Hendricks. I hans Sted traadte i Følge Forfatningens Bestemmelse Senatets Præsident David Davis.

Den 7de December traadte Kongressen igjen sammen. Det meddeltes, at Overskuddet i Finansaaret 1884—85 langt fra ikke havde været saa stort som forrige Aar. I sit Budskab anbefalede Præsident Cleveland en Lov mod Mormoners Indvandring og en Lov om, at Ministrene i en bestemt Rækkefølge skulde indtræde i Præsidentens og Vicepræsidentens Sted, hvis disse begge skulde gaa bort. Denne Lov blev vedtagen af Senatet den 17de December.

I Mellemamerika blev der gjort et Forsøg paa at forene de 5 Republiker Guatemala, Honduras, San Salvador, Nicaragua og Costarica til en Forbundsstat, som Tilfældet havde været før 1840. Forsøget udgik fra den farvede Præsident Barrios i Guatemala, der allerede længe havde regeret med Dygtighed og Strænghed i denne Stat, som er

langt betydeligere end de 4 andre. Ved et Dekret af 6te Marts erklærede han Forbundsstaten for gjenoprettet; men de andre Stater gjorde Modstand, og den 2den April faldt Barrios i Kampen. Derefter blev Unionsplanen opgivet.

Sydamerika.

I Kolumbia udbrød en Opstand mod den hæderlige og dygtige Præsident Nuñjes, som havde staaet i Spidsen for Regeringen siden 1880. Opstanden begyndte den 14de Marts i Panamá under General Aizpuru, medens samtidig General Ruiz bemægtigede sig de kolumbiske Dampskibe i Colons Havn og drog mod Cartagena, Kolumbias vigtigste Fæstning og Havnestad. I Colon tilrev derpaa Mulatten Prestan i Spidsen for Pøbelen sig Magten, og da regulære Tropper og Besætningen fra et amerikansk Krigsskib, som laa i Havnen, nødte ham til at forlade Byen, stak han den først i Brand. Der ankom nu flere amerikanske Tropper fra New-Orleans, og ved deres Hjælp dæmpedes ogsaa Opstanden i Panama. Amerikanerne droge derpaa igjen hjem; men ved Cartagena blev der endnu kæmpet mellem Regeringens Tropper og Insurgenterne, som blokerede Havnen. I Maj underkastede de sig dog amerikansk Mægling; kun Prestan blev stillet for Retten og hængt i Colons Ruiner.

I Peru vedblev Borgerkrigen mellem den provisoriske Præsident Iglesias, der holdt Lima besat, og General Caceres, der idelig igjen brød frem fra Bjærgene. Den 1ste December lykkedes det ham at trænge ind i Lima, hvor han nødte Iglesias til at nedlægge sit Embede. Begge Parters Tropper trak sig derpaa tilbage fra Lima, hver til sit Sted og bleve for største Delen afvæbnede og hjemsendte. Der blev indsat en provisorisk Regering, i hvis

Spids Arenas traadte; men i Foraaret 1886 skulde der vælges en ny Præsident, til hvilken Stilling Caceres var bestemt. Iglesias rejste den 26de December til Valparaiso for der fra at begive sig til Paris.

I Kejserdømmet Brasilien var Spørgsmaalet om Slaveriets Ophævelse endnu ikke løst. Da Kamrene udtalte sig mod Regeringsforslagets nærmere Bestemmelser, indgav Ministeriet Dantas den 5te Maj sin Dimission, og den liberale Saraiva dannede et nyt Kabinet. Dettes Forslag til Gjennemførelse af Slaveriets Ophævelse blev vedtaget, men de dertil fornødne Pengemidler bleve ikke bevilgede. Derfor indgav Ministeriet Saraiva den 17de Avgust sin Dimission, hvorefter den konservative Baron Cotegipe-Vanderley dannede et nyt Kabinet. Dette forelagde et nyt Lovudkast, som blev vedtaget af begge Kamre. De Slaver, som vare over 60 Aar gamle, skulde strax frigives, de øvrige først efterhaanden i Løbet af 17 Aar. Slaveejerne skulde have Erstatning, hvortil Midlerne skulde udredes ved en Afgift af 5 Procent af alle offentlige Indtægter. Efter Frigivelsen skulde Slaverne endnu arbejde 3 Aar hos deres forrige Herrer mod en lav Løn, for at de kunde vænne sig til Forandringen. Efter Gjennemførelsen af denne vigtige Lov opløstes Deputeretkammeret den 30te September, da det konservative Ministerium ikke kunde regere med et, under et liberalt Ministerium valgt Kammer.

